

Ramunė Jakštienė

DAKTARO DISERTACIJA

SMURTAS ARTIMOJE APLINKOJE
PRIEŠ MOTERIS: BAUDŽIAMOJI
TEISINĖ APSAUGA

SOCIALINIAI MOKSLAI,
TEISĖ (01 S)
VILNIUS, 2019

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Ramunė Jakštienė

**SMURTAS ARTIMOJE APLINKOJE PRIEŠ
MOTERIS: BAUDŽIAMOJI TEISINĖ APSAUGA**

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2019

Daktaro disertacija rengta 2014–2018 metais, ginama Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui ir Vytauto Didžiojo universitetui Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. birželio 8 d. įsakymu Nr. V-1019 suteiktą doktorantūros teisę.

Mokslinė vadovė:

prof. dr. Rima Ažubalytė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S).

NAUDOTI SUTRUMPINIMAI

angl.	angliškai
BK	Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas
BPK	Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas
CEDAW	Jungtinių tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims
CK	Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas
CPK	Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas
ANK	Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas
ATPK	Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas
ES	Europos Sąjunga
EŽTT	Europos žmogaus teisių teismas
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
JK	Jungtinė Karalystė
JTO	Jungtinių tautų organizacija
Konstitucija	Lietuvos Respublikos Konstitucija
Konstitucinis teismas	Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas
Konvencija	Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14.
LAT	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
Nusikaltimų aukų teisių direktyva	2012 m. spalio 25 d. Europos parlamento ir Tarybos direktyva 2001/220/TVR, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2012/29/ES.
Stambulo konvencija	Europos Tarybos Konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir šalinimo
žr.	žiūrėti

TURINYS

ĮVADAS.....	6
TYRIMŲ APŽVALGA.....	13
TYRIMO METODOLOGIJA	22
1. SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE DOKTRINA – TEISINIO REGULIAVIMO IR PRAKTIKOS METODOLOGINIS PAGRINDAS	25
1.1. Teorinių koncepcijų potencialas formuojant baudžiamosios justicijos intervenciją.....	25
1.1.1. Psichologinės teorijos	26
1.1.2. Sociologinės koncepcijos	28
1.2. Smurto artimoje aplinkoje definicija	30
1.3. Smurto artimoje aplinkoje tipologija.....	36
1.3.1. Smurto formos.....	37
1.3.2. Smurto artimoje aplinkoje tipai pagal smurto kontekstą	40
1.3.3. Smurtautojų ir aukų diferenciacija	45
1.3.4. Smurto tipologizavimo reikšmė.....	54
1.4. Smurto artimoje aplinkoje motyvacija	56
1.5. Smurto artimoje aplinkoje pasekmės.....	60
1.5.1. Femicidas	60
1.5.2. Fizinė ir psichinė žala	61
1.5.3. Socialinis ir ekonominis poveikis	62
1.5.4. Smurto pasekmių diferenciacija.....	66
2. APSAUGOS NUO SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE TEISINIO REGULIAVIMO PAGRINDAI	70
2.1. Tarptautinių norminių aktų ir institucijų kuriama sistema	70
2.2. Tarptautinių kvazi/teisminių institucijų suformuoti standartai smurto artimoje aplinkoje atveju	78
2.2.1. Smurtas artimoje aplinkoje – žmogaus teisių pažeidimas.....	78
2.2.1.1. Teisės į privatumą apsauga	80
2.2.1.2. Teisės į gyvybę ir teisės nepatirti kankinimų, nežmoniško ar žeminančio elgesio užtikrinimas	81
2.2.2. Smurtas artimoje aplinkoje – smurtas lyties pagrindu	89
2.2.3. Valstybės pozityvioji pareiga – baudžiamojo proceso smurto artimoje aplinkoje byloje pagrindas.....	93
2.3. Nacionalinė apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje reguliavimo baudžiamuoju įstatymu koncepcija.....	105
2.3.1. Baudžiamosios atsakomybės už smurtą artimoje aplinkoje reguliavimo modelis	105
2.3.2. Šeimos nario samprata teismų praktikoje.....	126
2.3.2.1. Šeimos nario sampratos interpretavimo šaltiniai.....	130
2.3.2.2. Teismų praktikos aiškinant kvalifikuojantį šeimos nario požymį pagrįstumas.....	136
2.3.2.2.1. Gyvenimo kartu neįregistravus santuokos teisinis vertinimas	136
2.3.2.2.2. Situoktinių santykių vertinimas	144
2.3.2.2.3. Asmenų, praeityje sietų artimais santykiais, ryšių vertinimas	148

3. VALSTYBĖS POZITYVIOSIOS PAREIGOS PROCESINIO ASPEKTO (TIRIANT IR NAGRINĖJANT SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE BYLAS) VYKDYMAS	153
3.1. Baudžiamojo proceso diferenciacija v. baudžiamojo proceso ypatumai.....	157
3.1.1. Specifinių baudžiamojo proceso formų (ne)universalumas.....	160
3.1.2. Atkuriamojo teisingumo ir diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų tinkamumas tokiose bylose.....	169
3.2. Efektyvus smurto artimoje aplinkoje atskleidimas ir ikiteisminio tyrimo pradėjimas – aukų teisės į teisminę gynybą prielaida.....	182
3.3. Aukų pažeidžiamumo nustatymo (d)efektyvumas	199
3.3.1. Nukentėjusiųjų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo tvarkos įtvirtinimo tinkamumas	203
3.3.2. Aukų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo tvarkos tinkamumas.....	207
3.3.2.1. Specialiųjų apsaugos priemonių taikymo pagrindai.....	207
3.3.2.2. Specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo procedūra.....	210
3.4. Smurto artimoje aplinkoje aukų procesinės apsaugos nepakankamumas baudžiamojo proceso metu	218
3.5. Probleminiai smurto artimoje aplinkoje įrodinėjimo aspektai	241
3.5.1. Įrodinėjimo priemonių leistinumumas ir patikimumas.....	243
3.5.2. Įrodinėjimo ribos: poreikis vertinti smurtinių veikų kontekstą	251
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	258
LITERATŪROS SĄRAŠAS	270
SANTRAUKA	333
SUMMARY	369

ĮVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Pasaulio raidos tendencijas tiriantys mokslininkai pastaruoju metu konstatuoja reikšmingą smurto lygio sumažėjimą¹. Tačiau tokios tezės yra kritikuojamos dėl to, kad iš esmės yra grindžiamos tarpvalstybinių santykių kontekstu ir visiškai ignoruoja smurtą lyties pagrindu. Moksliniai tyrimai rodo, kad dažniausios smurto prieš moteris formos – smurto artimoje aplinkoje – rodikliai nemažėja².

Smurtas artimoje aplinkoje pastaruoju metu tapo viena iš labiausių diskutuojamų temų žmogaus teisių apsaugos ir baudžiamosios justicijos srityje Lietuvoje. Taip nutiko greičiausiai dėl keleto priežasčių. Pirmiausiai paminėtina, kad tokio pobūdžio smurtas yra tiesiogiai siejamas su žymiai komplikuočiau reiškiniu – jėgos, galios, valdžios kategorijomis. Sociokultūrinė visuomenės kaita lėmė ir šių fenomenų pokyčius. Smurto artimoje aplinkoje aktualizavimas apskritai yra būdingas didelei posovietinio regiono daliai³, taip pat ir daugumoje ES valstybių⁴. Daugybę teisinių ir bendro pobūdžio diskusijų išprovokavo Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas (įsigaliojo 2011-12-15)⁵ ir jo priėmimo kontekstas, santykis su BK⁶ ir BPK⁷. Dar vienas veiksnys, sukėlęs aktyvų ir prieštaringą diskursą – Lietuvos progresas siekiant ratifikuoti Europos Tarybos Konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir šalinimo⁸, kurios pagrindinis tikslas yra smurto prevencija, aukų⁹ apsauga ir smurtautojų baudžia-

- 1 pvz., Steven Pinker, *The Better Angels of our Nature: Why Violence Has Declined* (New York: Viking, 2011), 672–678.
- 2 pvz., Sylvia Walby, Jude Towers, & Brian Francis, „Is Violent Crime Increasing or Decreasing? A New Methodology to Measure Repeat Attacks Making Visible the Significance of Gender and Domestic Relations“, *The British Journal of Criminology* 56, 61 (1 November 2016): 1203–1234, <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/azv131>; Jacqui True, „Winning the Battle but Losing the War on Violence: A Feminist Perspective on the Declining Global Violence Thesis“, *International Feminist Journal of Politics* 17, 4 (2015): 554–572, <https://doi.org/10.1080/14616742.2015.1046269>.
- 3 Katalin Fábíán, „Introduction: The Politics of Domestic Violence in Postcommunist Europe and Eurasia“, iš *Domestic Violence in Postcommunist States: Local Activism, National Policies, and Global Forces*, Katalin Fábíán (Bloomington: Indiana University Press, 2010), 1, <http://search.ebscohost.com/skaiitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=339634&site=ehost-live>.
- 4 European Institute for Gender Equality, *Beijing +20: The 4th Review of the Implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States* (Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2015), 46.
- 5 „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“, Valstybės žinios. 2011, Nr. 72-3475.
- 6 „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
- 7 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.
- 8 Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11.V.2011, *Council of Europe Treaty Series*, no. 210.
- 9 Nukentėjusiojo pagal BPK ir aukos sąvokų pagal Nusikaltimų aukų teisių direktyvą, Stambulo konvenciją santykis yra diskutuotinas, bet šio tyrimo metu plačiau neanalizuotas: žr., pvz., 2015-08-05 Žmogaus teisių stebėjimo instituto raštas Nr. IS-X-29, 3–4; Lyra Jakulevičienė & Vladimiras Siniovas, *Protecting Victims' Rights in the EU: the theory and practice of diversity of treatment during the criminal trial. National Report: Lithuania* (2014), 13–15, <http://www.victimprotection.eu/index.php/2014-05-01-19-31-19/jd/finish/18-lt-lithuania/145-lt-national-report>. Šiame darbe šios sąvokos vartojamos sinonimiškai.

moji atsakomybė. Nemažą atgarsį sukėlė ir keli 2013 metų Europos žmogaus teisių teismo sprendimai prieš Lietuvą smurto artimoje aplinkoje klausimu. Šiose bylose Teismas konstatavo¹⁰ arba pati Lietuva pripažino žmogaus teisių, įtvirtintų Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 3 str.¹¹, pažeidimą, kurį lėmė netinkamas baudžiamosios teisės mechanizmų įgyvendinimas¹². Žinoma, įtakos turėjo ir didžiulį rezonansą visuomenėje sukėlę tragiški incidentai, kilę dėl neoperatyvaus policijos pareigūnų reagavimo, smurto aukų apsaugos priemonių vykdymo neužtikrinimo. Didžiulę įtaką teisinei aplinkai daro ir globalizacijos procesai, formuojantys tarptautinius apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje standartus: norminius teisės aktus, teisminių ir kvaziteisminių institucijų praktiką, bendruosius principus, minkštosios galios aktus (angl. *soft law*) ir pan.

Reguliuojant ir kontroliuojant apsaugą nuo tokio pobūdžio smurto veikia nemažai tarptautinių valstybinių ir nevyriausybinų organizacijų. Todėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje reguliavimas yra tarptautinio pobūdžio. Ir regioniniu, ir pasauliniu lygiu yra įtvirtinti apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje standartai, reikalaujantys ne tik asmeninės, bet ir valstybės atsakomybės saugant, ginant nuo tokio smurto ir jį šalinant, taikant teises ir kitokias įvairaus pobūdžio priemones. Kadangi Lietuva yra ne vieno tokio dokumento signatarė ar organizacijos narė, tai jai irgi keliami tie patys tarptautiniai reikalavimai, kurie nuolat griežtėja. Jų įgyvendinimą nacionalinėje teisėje prižiūri įvairios tarptautinės institucijos, kurios, pastaruoju metu vertinusios apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje situaciją Lietuvoje, konstatavo teisės nebūti kankinamam pažeidimą¹³, rekomendavo tobulinti nacionalinę teisinę sistemą, efektyvinti jos praktinį taikymą, ratifikuoti tarptautinius dokumentus¹⁴. Ypač aktualus tinkamas tarptautinių įsipareigojimų Europos Sąjungos kontekste vykdymas, nes jo pažeidimas užtraukia tarptautinio lygio teises, ekonomines, kitokio pobūdžio sankcijas. Lietuva turi įgyvendinti Europos parlamento ir Tarybos Nusikaltimų aukų teisių direktyvos nuostatas, kuriomis nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai¹⁵. Dokumentas įtvirtina aukų teises baudžiamajame procese, taip pat reikalauja užtikrinti aukų asmeninį įvertinimą, siekiant nustatyti specialiuosius apsaugos poreikius, ir taikyti specialiąsias apsaugos priemones. Tačiau tyrimas, kuriuo siekta įvertinti nacionalinės teisės sistemos atitiktį direktyvos reikalavimams, atskleidė, kad nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje ir jų šeimos narių fizinė apsauga nėra pakankama dėl teisinio reguliavimo spragų, esamos tokių prie-

10 *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07, 2013-03-26.

11 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolais Nr. 11 ir Nr. 14, Valstybės žinios. 2011-12-22, Nr. 156-7390.

12 *D. P. v. Lithuania*. Application no. 27920/08, 2013-10-22.

13 *Ibid*; *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07, 2013-03-26.

14 Human Rights Committee. Concluding observations on the fourth periodic report of Lithuania. 26 July 2018, CCPR/C/LTU/CO/4; Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the fifth periodic report of Lithuania. 24 July 2014, CEDAW/C/LTU/CO/5.

15 2012 m. spalio 25 d. Europos parlamento ir Tarybos direktyvos 2001/220/TVR, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2012/29/ES, 27 str. 1 d. OL L 315, 2012-11-14, p. 57.

monių skyrimo tvarkos¹⁶. Pakartotinio smurto rizikos nukentėjusiesiems bei jų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo praktika nėra nuosekli.

Nepaisant nacionalinių ir tarptautinių pastangų, smurto artimoje aplinkoje mastas ir intensyvumas Lietuvoje išlieka didelis. 2017 m. policija gavo 47941 pranešimą dėl smurto artimoje aplinkoje. Tokio pobūdžio nusikaltimai sudarė 52,3 proc. visų smurtinių užregistruotų nusikaltimų ir beveik penktadalį (18,2 proc.) visų užregistruotų nusikaltimų. Tokių veikų lyginamoji dalis bendro nusikalstamumo rodikliuose pastaraisiais metais auga: 2014 m. sudarė 12,5 proc., 2015 m.– 14,8 proc.¹⁷ Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2016 m. ikiteisminio tyrimo įstaigose buvo užregistruoti 4542 nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėję asmenys¹⁸, 2017 m.– 8189, 2018 m.– 10557¹⁹. ES Pagrindinių teisių agentūra atliko išsamiausią ir plačiausią pasaulyje tyrimą apie ES šalių moterų patirtą smurtą. Jo duomenimis, Lietuvoje partnerio fizinį ir / ar psichologinį, seksualinį, ekonominį partnerio smurtą, kontroliuojantį elgesį, įžeidinėjimus patyrusių tyrime dalyvavusių moterų nuo 15 m. skaičius viršija ES vidurkius²⁰. Smurtas artimoje aplinkoje turi didelį kompleksinį neigiamą poveikį tiek tiesioginėms, tiek netiesioginėms aukoms: fizinė, ekonominė žala, psichologinis poveikis. Šios neigiamos pasekmės yra juntamos ir individualiai, ir visuomeniniu lygiu²¹. Kompetentingų institucijų bendradarbiavimas vis dar yra nepakankamo lygio, todėl nukentėjusiesiems teikiamos paslaugos yra

16 Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas* (Vilnius, 2014), 25, 28.

17 „Smurtas artimoje aplinkoje“ (2018-01-30), <https://osp.stat.gov.lt/naujienos?articleId=5558717>; Artūras Bajorinas, *Statistika ir tendencijos*, žiūrėta 2014-08-17, [http://www.bukstipri.lt/uploads/Bajorinas\[1\].pdf](http://www.bukstipri.lt/uploads/Bajorinas[1].pdf).

18 Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje. Per 2016 m. sausio – gružio mėn.*, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=1568&datasource=4693&page=1&export=pdf.

19 Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje. Per 2017 m. sausio – gružio mėn.*, 2018-01-16, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=6782&datasource=19068&export=pdf.

20 žr. European Union Agency for Fundamental Rights, *Violence against Women Survey: An EU-wide Survey: Main Results* (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015).

21 žr. World Health Organization Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council, *Global and Regional Estimates of Violence against Women: Prevalence and Health Effects of Intimate Partner Violence and Nonpartner Sexual Violence* (Geneva: World Health Organization, 2013).

ne tokios veiksmingos, fragmentiškos²². Reagavimas į smurtą artimoje aplinkoje ir jį patyrusių asmenų apsaugos organizavimas yra nepakankamai veiksmingi²³.

Daug lūkesčių reguliuojant apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje priemones buvo sieta su šio reiškinio specialiuoju reguliavimu, kuriame atsirado nuostatų, susijusių ir su kriminalizavimu, ir baudžiamojo proceso taisyklėmis. Specialusis apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas Lietuvoje palyginti nesenas, tačiau jo taikymo praktika jau atskleidė jo disfunkcijas, konkurenciją su BK ir BPK. Pirmiausiai pastebėtina problema yra ta, kad nacionalinis apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reguliavimas ir ypač jo taikymo praktika stokoja doktrininio metodologinio pagrindo. Tai lemia apsaugos nuo tokio pobūdžio smurto neefektyvumą. Smurto artimoje aplinkoje specifikos įvertinimas gali suteikti veiksmingesnių problemos sprendimo galimybių.

Paminėti aspektai rodo realų poreikį kuo greičiau spręsti **problema**, kaip užtikrinti efektyvų Lietuvos valstybės pozityviosios pareigos saugoti asmenis nuo smurto artimoje aplinkoje vykdymą. Kadangi pavojingiausias tokio smurto formos yra kriminalizuotos, tai šios pareigos vykdymas pirmiausiai yra sietinas su tinkamu baudžiamųjų materialinių ir procesinių priemonių taikymu. Siekiant tinkamai kriminalizuoti smurtą artimoje aplinkoje (laikantis kriminologijos mokslo rekomendacijų ir juridinės technikos taisyklių) ir nustatyti proporcingas baudžiamosios atsakomybės priemones, pirmiausiai būtina išanalizuoti smurto, jo vykdytojų ir aukų specifiką, kuri lemia gilesnį ir kompleksinį teisės aktų leidėjo ir taikytojų suvokimą: t. y., kuo smurtas artimoje aplinkoje yra specifinis ir kokios jo charakteristikos skiria jį nuo kitokio pobūdžio smurto, kodėl reikia nustatyti tam tikrus smurtines veikas kvalifikuojančius požymius, ar esama smurto kriminalizavimo sistema yra pakankama, ar visgi būtina speciali baudžiamąją atsakomybę nustatanti norma. Skirtingi teisiniai dokumentai (Stambulo konvencija, ANSAAI, BK, BPK), mokslinė literatūra ir besiformuojanti teismų praktika pateikia nevienodos apimties ir sudėties smurto artimoje aplinkoje sampratą, nevienodai dėlioja akcentus, todėl pati definicija reikalauja išsamesnio tyrimo. Siekiant nustatyti tinkamas procesines smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugos garantijas, būtina nustatyti optimalią baudžiamojo proceso formą bylose dėl tokio pobūdžio smurto, taip pat tinkamas smurto atskleidimo bei įrodinėjimo priemones, jų vertinimo praktikas. Probleminių klausimų kelia nusikaltimų aukų apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje priemonių, taikomų baudžiamojo proceso metu, adekvatumas, efektyvumas, aukų pažeidžiamumo nustatymo procedūros tinkamumas, specialių apsaugos poreikių tenkinimo pakankamumas. Todėl būtina formuoti smurto aukų poreikius atitinkančias pažeidžiamumo įvertinimo ir apsaugos priemonių parinkimo bei taikymo praktikas.

22 Gediminas Bučiūnas ir Vilius Velička, „Keitimasis informacija ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas tiriant smurto artimoje aplinkoje atvejus“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 18 (2017): 178–181, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15072/Bu%20i%20nas.pdf?sequence=1>; Valstybės kontrolė. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas: valstybinio audito ataskaita, 2015-05-15, Nr. VA-P-40-1-8, p. 23–28; “Valstybinės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programos“, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014-05-28 nutarimu Nr. 485, 13.1, 13.3 p., TAR, 2014-06-02, Nr. 5986.

23 Valstybės kontrolė. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas: valstybinio audito ataskaita, 2015-05-15, Nr. VA-P-40-1-8, p. 10–21.

Minėti aspektai pagrindžia tematikos aktualumą, todėl kyla ir mokslinių tyrimų poreikis. Smurtas artimoje aplinkoje iš esmės yra smurtas lyties pagrindu, neproporcingai paveikiantis moteris. Tiek registruoto nusikalstamumo rodikliai, tiek įvairių sričių mokslinių tyrimų duomenys atskleidžia lyčių asimetriją: absoliuti dauguma smurto aukų yra moterys, o smurtautojų – vyrai²⁴. Būtent smurtas artimoje aplinkoje yra dažniausia smurto prieš moteris forma²⁵. Smurtas lyties pagrindu yra laikomas sunkiausia lyčių nelygybės forma ir labiausiai paplitusiu modernių laikų žmogaus teisių pažeidimu²⁶. Būtent tokia koncepcija yra grįstos specialiosios tarptautinės normos, jų interpretavimo ir taikymo praktika²⁷. Tam tikri smurto prieš vaikus artimoje aplinkoje baudžiamieji materialiniai²⁸ ir procesiniai aspektai pastaruoju metu jau buvo analizuoti disertaciniais tyrimais²⁹. Todėl atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje motyvaciją, paplitimo tendencijas bei naujus aktualius mokslinius tyrimus, šio darbo objektas yra apribotas smurto artimoje aplinkoje prieš moteris atvejais. L. Vaigės disertacinis tyrimas buvo skirtas apsaugai nuo smurto prieš moteris ir jo prevencijai pagal tarptautinę teisę, neskiriant didesnio dėmesio baudžiamiesiems aspektams. Todėl jo objektas smurto formų požiūriu yra platesnės apimties ir apima ne tik smurtą artimoje aplinkoje, bet ir kitokio pobūdžio smurtą prieš moteris. Taigi šio **tyrimo objektas** – valstybės pozityviosios pareigos saugoti moteris nuo smurto artimoje aplinkoje vykdymo baudžiamosiomis materialinėmis ir procesinėmis priemonėmis aspektai.

Šio **tyrimo tikslas** – remiantis smurto artimoje aplinkoje specifikos analize, identifikuoti adekvacius ir proporcingus, nusikaltimų aukų poreikius atitinkančius baudžiamuosius materialinius ir procesinius instrumentus vykdant apsaugą nuo smurto artimoje aplinkoje prieš moteris, t. y., tinkamą smurtinių veikų kvalifikavimą ir BK aiškinimą bei tinkamą baudžiamąjį procesą, užtikrinant smurto aukų apsaugą jo metu.

24 žr. 1.3.2, 2.2.2 skyrių šaltinius

25 *Ending Violence Against Women: From Words to Action*. Study of the Secretary-General (United Nations, 2006), 43.

26 European Institute for Gender Equality, *Estimating the Costs of Gender-Based Violence in the European Union*: Report (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014), 3.

27 pvz., Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11.V.2011, 3a, 3b str., preambulė; **Council of Europe**. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.V.2011, §40–43; 2012-10-25 Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR, konstatuojamoji dalis Nr. 17, 18. OL L 315, 2012-11-14, p. 57; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §9, 10, 19–21; *L. R. v. Republic of Moldova*. Communication no. 58/2013. 28 February 2017, §13; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02, 9 June 2009, §200 ir kt. Taip pat žr. 2.2.2. sk.

28 Neringa Palionienė, „Riboto pakaltinamumo sampratos problematika Lietuvos baudžiamojoje teisėje“ (daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2018); Kristina Grinevičiūtė, „Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2016).

29 Dovilė Murauskienė, „*Parens patriae* doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2017).

Moksliniame diskurse ir skirtingų valstybių teisėkūroje smurtiniam elgesiui prieš artimuosius įvardyti yra vartojamos nevienodos sąvokos (plačiau žr. 1.2. skyriuje). Šiame darbe, jei nenurodyta kitaip, fenomenui apibrėžti yra vartojama *smurto artimoje aplinkoje* sąvoka, kaip ji yra įtvirtinta ANSAAĮ 2 str. 1, 7 d.: veikimu ar neveikimu daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis asmenims, siejamiems arba pratyje sietiems santuokiniais, partnerystės, svainystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenims, kartu gyvenantiems ir tvarkantiems bendrą ūkį, ir dėl šio poveikio patiriantiems fizinę, materialinę ar neturtinę žalą.

Mokslinio tyrimo uždaviniai:

- 1) įvertinti smurto artimoje aplinkoje charakteristikas ir specifiką (definiciją, esminius požymius, formas, tipologiją, raidą, motyvaciją, pasekmes ir kt.), kaip potencialų apsaugos nuo tokio smurto teisinio reguliavimo ir praktikos metodologinį pagrindą;
- 2) įvertinti tarptautinius (universalius ir regioninius) apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinius standartus ir modelius, nustatyti Lietuvos teisinio reglamentavimo atitikimo jiems trūkumus ir pasiūlyti suderinimo priemonių;
- 3) įvertinti nacionalinio baudžiamosios atsakomybės už smurtą artimoje aplinkoje reguliavimo modelį, jo tinkamumą bei efektyvumą, ir nustatyti su juo susijusias nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemas;
- 4) įvertinti valstybės pozityviosios pareigos saugant moteris nuo smurto artimoje aplinkoje vykdymo, ypač tiriant ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas, tinkamumą:
 - 4.1) nustatyti optimalią baudžiamojo proceso formą byloje dėl smurto artimoje aplinkoje;
 - 4.2) identifikuoti smurto artimoje aplinkoje atskleidimo, reagavimo į tokio pobūdžio smurtą ir ikiteisminio tyrimo pradėjimo problematiką;
 - 4.3) ištirti smurto aukų apsaugos priemonių taikymą baudžiamojo proceso metu ir jo disfunkcijas;
 - 4.4) įvertinti smurto artimoje aplinkoje įrodinėjimo priemonių ir praktikų tinkamumą bei veiksmingumą.

Ginamieji tyrimo teiginiai:

1. Moksliška (psichologiniais, sociologiniais, viktimologiniais, kriminologiniais ir kitų akademinų disciplinų tyrimais) pagrįsta smurto artimoje aplinkoje specifika, t. y. lyčių asimetrija, smurto motyvacija, heterogeniškumas, neigiamas kumuliatyvinis poveikis ir pavojingumas, aukų pažeidžiamumas, lemia specialaus apsaugos nuo tokio smurto teisinio reguliavimo ir jo taikymo praktikos poreikį.
2. Baudžiamajame kodekse įtvirtintas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje baudžiamasis teisinis modelis, kai baudžiamajame įstatyme nėra numatyta specialių normų dėl smurto artimoje aplinkoje, neužtikrina visų pavojingiausių tokio pobūdžio smurto formų, tokių kaip prievartinė kontrolė ir persekiojimas, kriminalizavimo ir tinkamo jų inkriminavimo.
3. Smurto artimoje aplinkoje aukų teisę į tinkamą tokių bylų baudžiamąjį procesą ir valstybės pozityviosios pareigos procesinio elemento įgyvendinimą lemia tikslus (ne mechaninis, bet esmingas) tarptautinių norminių aktų, teisminių ir kvaziteisminių institucijų suformuotų žmogaus teisių apsaugos standartų laikymasis tiek kuriant bei tobulinant nacionalinės apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinį reguliavimą, tiek profesionaliai bei jautriai jį įgyvendinant.

4. Moterų apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje baudžiamosios teisės priemonėmis gali būti veiksmingesnė, jei ji būtų grindžiama doktrininio metodologiniu pagrindu.
5. Siekiant, kad apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje nacionalinis teisinis reguliavimas ir jo taikymas atitiktų tokio pobūdžio smurto specifiką ir tinkamą tarptautinių įsipareigojimų vykdymą, yra būtinos teisėkūros ir teisės taikymo praktikos modifikacijos.
6. Valstybės pozityviosios pareigos saugoti moteris nuo smurto artimoje aplinkoje baudžiamosios teisės priemonėmis vykdymas turi esminių trūkumų, kurie gali būti pašalinti formuojant aukų specialiuosius apsaugos poreikius atitinkančias ir lyties aspektą įvertinančias praktikas.

Darbo mokslinis naujumas ir jo rezultatų reikšmė. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje baudžiamosios teisės ir proceso priemonėmis klausimai Lietuvoje nėra plačiai analizuoti. Atlikti nedidelės apimties tyrimai yra fragmentiški, daugiausiai koncentruojasi ties vienu ar kitu nacionalinio reguliavimo analizės aspektu³⁰. Šis darbas yra pirmasis kompleksinis disertacijos lygmens teisės krypties tyrimas konkrečiai smurto artimoje aplinkoje prieš moteris tema Lietuvoje. Išsami analizė leido nustatyti platesnį problematikos spektrą bei pasiūlyti potencialius kompleksinius sprendinius. Be to, jame yra įvertintos naujausios reikšmingos teisinio reguliavimo modifikacijos: ANSAAI pakeitimai, naujos BPK normos, kuriomis perkeliamos Nusikaltimų aukų teisių direktyvos nuostatos, privataus kaltinimo proceso panaikinimas, specialiojo reguliavimo pokyčiai, susiję su specialių smurto aukų poreikių nustatymo, reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarka.

Šiuo tyrimu yra siekiama ne tik įvertinti esamą teisės sistemos būklę, bet ir teoriškai pagrįsti apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje nacionalinio teisinio reglamentavimo bei jo įgyvendinimo modelį, pasiūlant metodologinį jo pagrindą. Tokio pobūdžio smurto specifikos įvertinimas vykdant minėtus procesus užtikrintų smurto aukų apsaugos nuoseklumą ir veiksmingumą. Kai kurie konkretūs baudžiamieji teisiniai aspektai, analizuojami šiame darbe, kitų autorių nėra tirti, pvz., specialių normų, kriminalizuojančių smurtą artimoje aplinkoje poreikis, baudžiamąjo proceso diferenciacijos tokiose bylose klausimai, smurto aukų pažeidžiamumo nustatymo procedūra, tam tikros smurto įrodinėjimo priemonės ir praktikos. Šiuo tyrimu nacionalinis teisinis reguliavimas ir jo taikymo praktika yra vertinama atsižvelgiant į tarptautinį kontekstą. Teisėkūros ir teisės taikymo metodologiniu pagrindu siūlant smurto artimoje aplinkoje doktriną, remiamasi ne tik jurisprudencijos, bet ir kitų akademinų disciplinų (ypač psichologijos, sociologijos) tyrimais, jų rezultatais, išvalgomis. Tyrimo tarpdiscipliniškumas sudaro prielaidas transformuoti kitų mokslo krypčių konstruktus (pvz., smurto formas ir tipus) į teises kategorijas. Šio darbo rezultatai gali tapti naudingomis apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje politikos, įskaitant ir baudžiamosios teisės ir proceso srityje, formavimo, taip pat teisinio reguliavimo ir praktikos tobulinimo gairėmis įstatymų leidėjui ir teisė taikantiems subjektams. Kadangi kai kuriais šiame tyrime analizuotais klausimais akademinų diskusijų iki šiol nebūta, jis gali tapti pagrindu tolesnėms mokslinėms studijoms. Taip pat iki šiol nėra ir kompleksinio smurto artimoje aplinkoje, kaip teisės studijų disciplinos, šaltinio.

30 žr. tyrimų apžvalgą

TYRIMŲ APŽVALGA

Smurto artimoje aplinkoje prieš moteris klausimai užsienio autorių moksliniuose tyrimuose yra plačiai analizuoti. Tai rodo problematikos aktualumą ir platų kontekstą. Kadangi smurtas artimoje aplinkoje yra ne vien tik teisinių santykių turinys, problemos nagrinėjamos kriminologijos, sociologijos, kultūros istorijos, socialinės psichologijos, klinikinės psichologijos, statistikos, ekonomikos, geopolitikos mokslų kontekste. Mokslininkai analizuoja įvairius šio reiškinio aspektus: įvairias aukų grupes (smurtas prieš vyresnio amžiaus³¹, ypač pažeidžiamas moteris³², vaikus³³, vyrus³⁴), smurtautojo asmenybės bruožus³⁵, smurto motyvaciją³⁶, formas, tipus, turinį³⁷,

- 31 Cailin Crockett, Bonnie Brandl & Firoza Chic Dabby, „Survivors in the Margins: The Invisibility of Violence Against Older Women“, *Journal of Elder Abuse & Neglect* 27 (2015): 291–302, <https://doi.org/10.1080/08946566.2015.1090361>; Inés Casado Videjo & Carmen Bárcena Calvo, „Analysis of Violence against Elderly Woman“, *Social and Behavioral Sciences* 161 (2014): 110–114, <https://core.ac.uk/download/pdf/81117525.pdf> ir kt.
- 32 Margaret F. Brinig, „Explaining Abuse of the Disabled Child“, *Family Law Quarterly* 46, 2 (Summer 2012): 269–296, https://scholarship.law.nd.edu/law_faculty_scholarship/842; Douglas A. Brownridge, *Violence Against Women: Vulnerable Populations* (New York: Routledge, 2009) ir kt.
- 33 Ema Katz, „Domestic Violence, Children’s Agency and Mother–Child Relationships: Towards a More Advanced Model“, *Children & Society* 29 (2015): 69–79, <https://doi.org/10.1111/chso.12023>; Nicky Stanley, *Children Experiencing Domestic Violence: A Research Review* (Dartington: research in practice, 2011), 152; Carolina Øverlien, „Children Exposed to Domestic Violence: Conclusions from the Literature and Challenges Ahead“, *Journal of Social Work* 10, 1 (2010): 80–97, <https://doi.org/10.1177/1468017309350663>; George W. Holden, „Children Exposed to Domestic Violence and Child Abuse: Terminology and Taxonomy“, *Clinical Child and Family Psychology Review* 6, 3 (2003): 151–160, <https://doi.org/10.1023/A:1024906315255> ir kt.
- 34 Marianne Hester, „Portrayal of Women as Intimate Partner Domestic Violence Perpetrators“, *Violence Against Women* 18, 9 (2012): 1067–1082, <https://doi.org/10.1177/1077801212461428>; Viveka Enander, „Violent Women? The Challenge of Women’s Violence in Intimate Heterosexual Relationships to Feminist Analyses of Partner Violence“, *Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 19, 2 (June 2011): 105–123, <https://doi.org/10.1080/08038740.2011.567999>; Suzanne C. Swan, et al., „Review of Research on Women’s Use of Violence with Male Intimate Partners“, *Violence and Victims* 23, 3 (2008): 301–314 ir kt.
- 35 Marry Ann Curry, et al., „Development of Measures of Abuse Among Women with Disabilities and the Characteristics of Their Perpetrators“, *Violence Against Women*, 15, 9 (September 2009): 1001–1025, <https://doi.org/10.1177/1077801209340306>; Julia C. Babcock, et al., „Attachment, Emotional Regulation, and the Function of Marital Violence: Differences Between Secure, Preoccupied, and Dismissing Violent and Nonviolent Husbands“, *Journal of Family Violence*, 15, 4 (2000): 391–409, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1023/A:1007558330501.pdf> ir kt.
- 36 Lenore E. A. Walker, *The Battered Woman Syndrome* (New York: Springer Publishing Company, 2017), <http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=1398434&site=ehost-live>; European Union Agency for Fundamental Rights, *supra note 20*; Alyce D. LaViolette & Ola W. Barnett, *It Could Happen to Anyone. Why Battered Women Stay* (United States of America: SAGE Publications, Inc., 2014) ir kt.
- 37 Michael P. Johnson, *A Typology of Domestic Violence: Intimate Terrorism, Violent Resistance, and Situational Couple Violence* (Boston: Northeastern, 2008), http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=473143&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover; Evan Stark, *Coercive Control: The Entrapment of Women in Personal Life* (New York, Oxford University Press, Inc., 2007), <http://eds.b.ebscohost.com/eds/ebookviewer/ebook/ZTAwMHR3d19fMTkxMjE3X19BTg2?sid=fd298842-f9bc-46ff-9f5b-c9288044a1c5@sessionmgr103&vid=0&format=EB&rid=4>; Amy Holtzworth-Munroe & Jeffrey C. Meehan, „Typologies of Men who Are Maritally Violent:

tendencijas³⁸, prevencijos ir kontrolės priemonės³⁹, pasekmes⁴⁰, finansinius kaštus⁴¹, valstybinę ir nevyriausybių organizacijų pagalbą⁴² ir kt. Teisės srities mokslininkų tyrimų spektras apima skirtingų teisės šakų aspektus: sprendžiamos smurto artimoje aplinkoje kriminalizavimo problemos (J. Fagan⁴³, D. Coker⁴⁴, H. Douglas⁴⁵ ir kt.), analizuojami žmogaus teisių apsaugos teisės (R. A. Cichowski⁴⁶, R. J. A. McQuigg⁴⁷,

Scientific and Clinical Implications“, *Journal of Interpersonal Violence* 19, 12 (December 2004): 1369–1389, <https://doi.org/10.1177/0886260504269693> ir kt.

- 38 Anne-Stuart Bell, Martha Dinwiddie & Sherry Hamby. *Gender Patterns in Intimate Partner Violence: Results from 33 Campus Climate Surveys Based on the Partner Victimization Scale*. Sewanee, TN: Life Paths Appalachian Research Center, 2018, <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.34326.86086>; True, *supra note* 2: 554–572.
- 39 Walter S. DeKeseredy & Martin D. Schwartz, *Male Peer Support and Violence Against Women: The History and Verification of a Theory* (Boston, MA: Northeastern, 2013), http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=668629&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover; Andrew Day, et al., „Programs for Men Who Perpetrate Domestic Violence: An Examination of the Issues Underlying the Effectiveness of Intervention Programs“, *Journal of Family Violence* 24, 3 (2009): 203–212, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10896-008-9221-4> ir kt.
- 40 Gina Dillon, et al., „Mental and Physical Health and Intimate Partner Violence against Women: A Review of the Literature“, *International Journal of Family Medicine* 2013 (2013), <http://dx.doi.org/10.1155/2013/313909>; Karen M. Devries, et al., „Intimate Partner Violence and Incident Depressive Symptoms and Suicide Attempts: A Systematic Review of Longitudinal Studies“. *PLoS Med* 10, 5 (2013), <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001439>; Richard L. Davis, „Domestic Violence Related Deaths“, *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research* 2, 2 (April 2010): 44–52, <https://doi.org/10.5042/jacpr.2010.0141>; Claudia García-Moreno, *WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women: Initial Results on Prevalence, Health Outcomes and Women's Responses* (Geneva, 2005) ir kt.
- 41 European Institute for Gender Equality, *supra note* 26; Council of Europe Equality Division Directorate General of Democracy, *Overview of Studies on the Costs of Violence against Women and Domestic Violence* (Strasbourg, 26 October 2012, updated, 14 October 2014); Ko Ling Chan & Esther Yin-Nei Cho, „A Review of Cost Measures for the Economic Impact of Domestic Violence“, *Trauma, Violence & Abuse* 11, 3 (2010): 129–143, <https://doi.org/10.1177/1524838010374371>; *Estimating the Costs and Impacts of Intimate Partner Violence in Developing Countries: A Methodological Resource Guide* (Washington: International Center for Research on Women, 2009).
- 42 Janel M. Leone, Michael P. Johnson & Catherine L. Cohan, „Victim Help Seeking: Differences Between Intimate Terrorism and Situational Couple Violence“, *Family Relations* 56 (December 2007): 427–439, https://www.jstor.org/stable/4541686?seq=1&cid=pdf-reference#references_tab_contents ir kt.
- 43 Jeffrey Fagan, *The Criminalization of Domestic Violence: Promises and Limits* (Washington, DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice, 1996).
- 44 Donna K. Coker, „Crime Control and Feminist Law Reform in Domestic Violence Law: a Critical Review“, *Buffalo Criminal Law Review* 4, 2 (2001): 806–807, 817, 820, 831, 834, <https://www.jstor.org/stable/10.1525/nclr.2001.4.2.801>.
- 45 Heather Douglas, „The Criminal Law's Response to Domestic Violence: What's Going On?“, *Sydney Law Review* 30 (2008): 439–469, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/sydney30&i=437>.
- 46 Rachel A. Cichowski, „The European Court of Human Rights, Amicus Curiae, and Violence against Women“, *Law & Society Review* 50, 4 (2016): 890–919, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/lwsocrw50&i=890>.
- 47 Ronagh J. A. McQuigg, „The European Court of Human Rights and Domestic Violence: *Valiuliene v. Lithuania*“, *The International Journal of Human Rights* 18, 7–8 (2014): 756–773, <https://doi.org/10.1080/013642987.2014.930820>.

S. Mullally⁴⁸, P. Londono⁴⁹, S. DeVido⁵⁰ ir kt.), civilinės teisės (P. Johnsen, E. Robertson⁵¹, M. Ericksson, L. Bruno, E. Näsman⁵² ir kt.), administracinės teisės naudojami mechanizmai ir instrumentai. Baudžiamosios justicijos srityje yra tiriamos teisinio reglamentavimo (G. Ortiz-Barred, C. Vives-Cases⁵³, Z. Winstock⁵⁴ ir kt.⁵⁵), teisinės atsakomybės (J. Lippman⁵⁶ ir kt.), valstybių įsipareigojimų apimties (L. Hasselbacher⁵⁷, D. J. Liebowitz, J. Goldscheid⁵⁸, P. Londono⁵⁹ ir kt.), smurto kvalifikavimo (H. Douglas⁶⁰ ir kt.), prevencijos ir reguliavimo mechanizmų veikimo⁶¹ bei kitos problemos. Kritiškai vertinami baudžia-

-
- 48 Siobhán Mullally, „Domestic Violence Asylum Claims and Recent Developments in International Human Rights Law: a Progress Narrative“, *International and Comparative Law Quarterly* 60 (April 2011): 459–484, <https://www.jstor.org/stable/23017008>.
- 49 Patricia Londono, “Developing Human Rights Principles in Cases of Gender-based Violence: *Opuz v. Turkey* in the European Court of Human Rights”, *Human Rights Law Review* 9, 4 (2009): 657–667, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/hrlr9&i=665>.
- 50 Sara De Vido, „The Ratification of the Council of Europe Istanbul Convention by the EU: A Step Forward in the Protection of Women from Violence in the European Legal System“, *European Journal of Legal Studies* 9, 2 (2017): 69–102, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/ejls9&i=395>.
- 51 Peter Johnsen & Elia Robertson, „Protecting, Restoring, Improving: Incorporating Therapeutic Jurisprudence and Restorative Justice Concepts into Civil Domestic Violence Cases“, *University of Pennsylvania Law Review* 164 (2016): 1557–1586, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/pnlr164&i=1584>.
- 52 Maria Eriksson, Linnéa Bruno & Elisabet Näsman, „Family Law Proceedings, Domestic Violence and the Impact upon School: A Neglected Area of Research“, *Children & Society* 27 (2013): 81–91, <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2011.00394.x>.
- 53 Gaby Ortiz-Barreda & Carmen Vives-Cases, „Legislation on Violence against Women: Overview of Key Components“, *Rev Panam Salud Publica* 33, 1 (2013): 61–72, https://www.scielosp.org/scielo.php?pid=S1020-49892013000100009&script=sci_arttext&tlng=pt.
- 54 Zeev Winstock, „A New Definition of Partner Violence“, *Aggression and Violent Behavior* 28 (2016): 95–102, <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.04.002>.
- 55 pvz., European Commission’s Directorate-General for Justice. *Feasibility study to assess the possibilities, opportunities and needs to standardise national legislation on violence against women, violence against children and sexual orientation violence* (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010) ir kt.
- 56 Jonathan Lippman, „Ensuring Victim Safety and Abuser Accountability: Reforms and Revisions in New York Courts’ Response to Domestic Violence“, *Albany Law Review* 76 (2013): 1417–1443, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/albany76&i=1442>.
- 57 Lee Hasselbacher, „State Obligations Regarding Domestic Violence: The European Court of Human Rights, Due Diligence, And International Legal Minimums of Protection“, *Northwestern Journal of International Human Rights* 8, 2 (Spring 2010): 190–215, <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njihr/vol8/iss2/3>.
- 58 Debra J. Liebowitz & Julie Goldscheid, „Due Diligence and Gender Violence: Parsing Its Power and Its Perils“, *Cornell International Law Journal* 48, 2 (Spring 2015): 302–345, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/cintl48&i=315>.
- 59 Patricia Londono, “Human Rights, Positive Obligations and Domestic Violence: *Kalutcza v. Hungary* in the European Court of Human Rights”, *International Human Rights Law Review* 1 (2012): 339–348, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/inthrlr1&i=345>.
- 60 Heather Douglas, „Do We Need a Specific Domestic Violence Offence“, *Melbourne University Law Review* 39 (2015–2016):434–471, https://www.researchgate.net/publication/296484722_Do_we_need_a_specific_domestic_violence_offence.
- 61 World Health Organization, *Global Status Report on Violence Prevention* (Luxembourg, 2014) ir kt.

mosios teisės institutai: pvz., bausmių adekvatumas (C. Bond, S. Jeffries⁶² ir kt.), būtiniosios ginties mechanizmai (M. S. Ballan, M. Burker Freyer⁶³, S. Goosen⁶⁴, S. Wallace⁶⁵ ir kt.). Taip pat tyrinėjamos baudžiamojo proceso procedūros: pvz., privalomas areštas ir privalomas baudžiamasis persekiojimas be galimybės atsiimti kaltinimus (D. Coker⁶⁶ ir kt.), aukų teisės (A. Paluch⁶⁷, J. Doak⁶⁸ ir kt.), atkuriamojo teisingumo procedūros (L. Drost ir kt.⁶⁹), specializuoti teisminiai procesai (R. M. Amorado⁷⁰ ir kt.), įrodinėjimas (C. Bishop ir kt.⁷¹, P. Roberts ir kt.⁷², N. J. Westera ir kt.⁷³) ir kt. Atlikta tyrimų, skirtų tam tikrų regionų specifikai. Šiam tyrimui aktualiausi yra pokomunistinių Centrinės, Rytų Europos ir Centrinės Azijos valstybių situacijos tyrimai (pvz., O. Avdeyeva⁷⁴ ir kt.). Taip pat tyrinėjama ir atskirų

-
- 62 Christine Bond & Samantha Jeffries, „Similar Punishment? Comparing Sentencing Outcomes in Domestic and Non-Domestic Violence Cases“, *British Journal of Criminology* 54, 5 (2014): 849–872, <https://doi.org/10.1093/bjc/azu034>.
- 63 Michelle S. Ballan & Molly Burke Freyer, „Self-Defense Among Women with Disabilities: An Unexplored Domain in Domestic Violence Cases“, *Violence Against Women* 18, 9 (2012): 1083–1107, <https://doi.org/10.1177/1077801212461430>.
- 64 Samantha Goosen, „Battered Women and the Requirement of Imminence in Self-Defence“, *Potchefstroom Electronic Law Journal/Potchefstroomse Elektroniese Regsblad* 16, 1 (2013): 71–127, <http://dx.doi.org/10.4314/pej.v16i1.4>.
- 65 Shana Wallace, „Beyond Imminence: Evolving International Law and Battered Women's Right to Self-Defense“, *The University of Chicago Law Review* 71 (2004): 1749–1781, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/uclr71&i=1759>.
- 66 Coker, *supra note* 44: 801–860.
- 67 Aleksandra Paluch, „The Experience of Secondary Victimisation Resulting from Participation in Criminal Proceedings and the Self-esteem of Crime Victims“, *Problems of Forensic Sciences* 92 (2012): 283–299, http://www.forensicscience.pl/pfs/92_Paluch.pdf.
- 68 Jonathan Doak, *Victims' Rights, Human Rights and Criminal Justice – Reconceiving the Role of Third Parties* (Bloomsbury Publishing, 2008).
- 69 Lisanne Drost, et al., *Restorative Justice in Cases of Domestic Violence: Best Practice Examples Between Increasing Mutual Understanding and Awareness of Specific Protection Needs* (JUST/2013/JPEN/AG/4587) WS1. Comparative Report, January, 2015, 9–12, https://www.verwey-jonker.nl/doc/2015/7388_restorative%20justice%20in%20cases%20of%20domestic%20violence.pdf.
- 70 Rhona Mae Amorado, „I Plead the Fifth”: New York's Integrated Domestic Violence Courts and the Defendant's Fifth Amendment Dilemma“, *Touro Law Review* 32, 4 (2016): 709–740, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/touro32&i=727>.
- 71 Charlotte Bishop & Vanessa Bettinson, „Evidencing domestic violence, including behaviour that falls under the new offence of ‘controlling or coercive behaviour’“, *The International Journal of Evidence & Proof* XX, X (2017): 1–27, <https://doi.org/10.1177/1365712717725535>.
- 72 Paul Roberts & Candida Saunders, „Piloting PTWI: A Socio-legal Window on Prosecutors' Assessments of Evidence and Witness Credibility“, *Oxford Journal of Legal Studies* 30, 2 (2010): 101–141, <https://doi.org/10.1093/ojls/gqq004>.
- 73 Nina J. Westera & Martine B. Powell, „Prosecutors' Perceptions of How to Improve the Quality of Evidence in Domestic Violence Cases“, *Policing And Society* 27, 2 (2017): 157–172, <https://doi.org/10.1080/10439463.2015.1039002>.
- 74 Olga Avdeyeva, „When Do States Comply with International Treaties? Policies on Violence against Women in Post-communist Countries“, *International Studies Quarterly* 51, 4 (2007): 877–900, <https://www.jstor.org/stable/4621747>.

valstybių problematika (pvz., S. B. Adjei⁷⁵, S. Graca⁷⁶ ir kt.). Užsienio mokslininkų darbų, skirtų konkrečiai smurto artimoje aplinkoje prieš moteris teisiniam reguliavimui Lietuvoje, nėra daug ir paprastai tai būna tik nedidelė dalis platesnį regioną apimančio tyrimo, pvz., tyrimai apie situaciją pokomunistinėse šalyse⁷⁷, jungtiniai situacijos ES tyrimai (pvz., dėl smurto aukų apsaugos priemonių taikymo⁷⁸).

Naujausioje Lietuvos mokslinėje literatūroje taip pat nemažai skirtingų mokslo krypčių tyrimų įvairiais smurto artimoje aplinkoje prieš moteris aspektais: smurto prieš moteris paplitimas ir priežastys (L. Stonienė⁷⁹), socialinis kontekstas (V. Pilinkaitė Sotirovič⁸⁰, D. Budrytė⁸¹), smurto apraiškos (U. Grigaitė, M. Karalius⁸²), smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės, gyvenimo kokybės, pagalbos prieinamumo įvertinimas (L. Stonienė, V. Aguonytė ir kt.⁸³), rizikos vertinimas (A. Laurinavičius, R. Žukauskienė⁸⁴), smurto padariniai (Z. Vasiliauskaitė⁸⁵), smurto aukų moterų įgalinimas (E.

-
- 75 Stephen Baffour Adjei, „Entrapment of Victims of Spousal Abuse in Ghana: A Discursive Analysis of Family Identity and Agency of Battered Women“, *Journal of Interpersonal Violence* 32, 5 (2017): 730–754, <https://doi.org/10.1177/0886260515586375>.
- 76 Sofia Graca, „Domestic Violence Policy and Legislation in the UK: a Discussion of Immigrant Women’s Vulnerabilities“, *European Journal of Current Legal Issues* 23, 1 (2017), <http://webjcli.org/article/view/531>.
- 77 Olga A. Avdeyeva, *Defending Women’s Rights in Europe: Gender Equality and EU Enlargement* (SUNY Press, 2015); Fábíán, *supra* note 3 ir kt.
- 78 Suzan van der Aa, et al. *Mapping the Legislation and Assessing the Impact of Protection Orders in the European Member States* (Wolf Legal Publishers (WLP), 2015).
- 79 Loretta Stonienė, „Smurto prieš moteris paplitimas ir priežastys“, *Visuomenės sveikata* 2, 57 (2012): 8–15, [http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2\(57\)/VS_2012_2\(57\)_Stonienė.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2(57)/VS_2012_2(57)_Stonienė.pdf).
- 80 Vilana Pilinkaite Sotirovic, „Paradoxes of “Gender Equality” in Lithuania: Violence against Women and Equal Opportunities“, iš *Feminist Conversations: Women, Trauma and Empowerment in Post-Transitional Societies*, Dovile Budryte, et al. (Lanham, MD: University Press of America, Inc., 2009), 51–62.
- 81 Dovile Budryte, „From “Dirty Laundry” to a Human Rights Concern? International Norms and Gender Violence in Armenia and Lithuania“ iš *Feminist Conversations: Women, Trauma and Empowerment in Post-Transitional Societies*, Dovile Budryte, et al. (Lanham, MD: University Press of America, Inc., 2009), 33–50.
- 82 Ugnė Grigaitė ir Mažvydas Karalius, *Intymaus partnerio smurtavimo apraiškos Lietuvoje – moterų perspektyva* (Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2018), https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/10/Intymaus-partnerio-smurtavimo-apraiškos_ŽTSSI.pdf.
- 83 Loretta Stonienė, Laura Narkauskaitė ir Vaida Aguonytė. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas* (Vilnius: Higienos institutas, 2013); Vaida Aguonytė, et al. „Pagalba smurtą artimoje aplinkoje patyrusioms moterims“. *Visuomenės sveikata* 3, 62 (2013): 68–75, [http://hi.simplifit.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/VS2013%203\(62\).pdf](http://hi.simplifit.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/VS2013%203(62).pdf); *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas*: tyrimo ataskaita (Vilnius, 2008), http://www.bukstipri.lt/uploads/Tyrimas_Smurto_pries_moteris2008.pdf.
- 84 Alfredas Laurinavičius ir Rita Žukauskienė, „Pakartotinio smurto prieš sutuoktinę/prtnerę rizikos įvertinimo galimybės taikant B-SAFER metodiką“. *Socialinis darbas* 8,1 (2009): 103–111, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11843/1282-2444-1-SM.pdf?sequence=1>.
- 85 Zuzana Vasiliauskaitė, Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psycho-socialinei asmens sveikatai. Mušamos moters sindromas (Vilnius: UAB „Žmogaus studijų centras“, 2013).

Adomavičiūtė⁸⁶), pareigūnų nuostatos dėl smurto artimoje aplinkoje (V. Velička, L. Ruitbyte⁸⁷), smurto atpažinimas, pagalba (G. Chomentauskas ir kt.⁸⁸), prevencija (V. Pilinkaitė Sotirovič ir kt.⁸⁹) bei kt. Taip pat aktualios mokslinės studijos, tiriančios smurtą prieš moteris platesniame kontekste, pvz., nusikalstamumo paplitimo (A. Kiškis ir kt.⁹⁰), pakartotinio nusikalstamumo rizikos veiksnių (L. Ustinavičiūtė⁹¹) ir kt. Taip pat esama darbų, skirtų konkrečių nukentėjusių asmenų grupių specifikai: smurtas prieš pagyvenusias moteris (I. Tamutienė⁹²), vaikus (A. Jasulaitis ir kt.⁹³, B. Kairienė⁹⁴, VšĮ Paramos vaikams centras⁹⁵), vyrus (A. Didžbalytė⁹⁶). Analizuojama ir teisinė problematika. Vieni tyrimai atlikti dar prieš esminius nacionalinius ir tarptautinius teisinio reguliavimo pokyčius (K. Jovaišas⁹⁷, D. Petrauskaitė⁹⁸). Dar kitos dalies mokslinių darbų objektas – konkretūs smurto artimoje aplinkoje teisinio reguliavimo aspektai (daugiausiai baudžiamieji): tarptautiniai standartai apsaugos nuo smurto šeimoje srityje (L. Vaigė⁹⁹, Žmogaus teisių stebėjimo institutas¹⁰⁰),

-
- 86 Edita Adomavičiūtė, „Moterų, patyrusių smurtą artimoje aplinkoje, edukacinis įgalinimas inovacijomis“ (daktaro disertacija, Kauno technologijos universitetas, 2018).
- 87 Vilius Velička ir Laima Ruitbyte, „Dirbančių ir būsimų pareigūnų nuostatos į smurtą artimoje aplinkoje“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 7 (2012): 166–180, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14881/Ruitbyte2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- 88 Gintaras Chomentauskas, Edita Dereškevičiūtė ir Dovilė Murauskienė, *Smurtas artimoje aplinkoje: atpažinimas, pagalba, prevencija* (Vilnius, 2017).
- 89 Vilana Pilinkaitė Sotirovič & Laima Vaigė, „Challenges for Preventing Violence Against Women in Lithuania“. *Filosofija. Sociologija* 28, 4 (2017): 268–276.
- 90 Alfredas Kiškis, et al., *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), 211.
- 91 Laura Ustinavičiūtė, „Lietuvos teisės pažeidėjų rizikos veiksnių, susijusių su pakartotiniu nusikalstamumu, analizė“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012).
- 92 Ilona Tamutienė, „Vyresnio amžiaus moterų patiriama prievarta ir sąsajos su jų gyvenimo kokybe Lietuvoje“. *Gerontologija* 12, 2 (2011): 97–103, http://www.gerontologija.lt/files/edit_files/File/pdf/2011/nr_2/2011_97_103.pdf.
- 93 Algimantas Jasulaitis, et al., „Motinų agresijos, nukreiptos į savo kūdikius, priežastys ir ją lemiantys veiksniai“. *Medicinos teorija ir praktika* 20, 1 (2014): 27–30, https://www.researchgate.net/profile/gerda_andriuskeviciute/publication/275521879_motinu_agresijos_nukreiptos_i_savo_kudikius_priezastys_ir_ja_lemiantys_veiksniai_mothers_aggression_directed_towards_their_babies_causes_and_its_determinants/links/553e7f6c0cf294deef717273.pdf.
- 94 Brigita Kairienė, *Agresyvaus tėvų elgesio su savo vaikais prevencijos prielaidos* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013).
- 95 *Lietuvos mažyliai: apžvalga* (VšĮ Paramos vaikams centras, 2012).
- 96 Agnė Didžbalytė, „Moterų smurtą patyrusių vyrų patirties analizė“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 2, 2 (2008): 31–48, https://eltalpykla.vdu.lt/bitstream/handle/1/30821/ISSN2029-0470_2008_N_2_2_PG_31-48.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- 97 Karolis Jovaišas, *Smurto šeimoje prevencija: iliuzijų anatomija* (Vilnius: Eugrimas, 2009).
- 98 Dovilė Petrauskaitė, *Smurtas šeimoje* (Vilnius: Danielius, 2010).
- 99 Laima Vaigė, “The International Right to Highest Attainable Standard of Physical and Mental Health: Evaluating Obligations of Lithuania in Cases of Violence Against Women“, *European Scientific Journal*. 12, 23 (August 2016): 34–61, <http://dx.doi.org/10.19044/esj.2016.v12n23p34>; Laima Vaigė, “Violence Against Women Under International Law: Filling the Gaps at International, Regional and National Levels” (doctoral thesis, Mykolas Romeris University, Vilnius, 2016).
- 100 Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2013–2014: apžvalga, 45–51.

baudžiamieji teisiniai smurto šeimoje reguliavimo modeliai (I. Michailovič¹⁰¹), psichinės prievartos problematika (L. Vaigė¹⁰²), konkrečių smurto formų kriminalizavimas (I. Michailovič¹⁰³), BK 163 str. normos sudėties analizė (K. Grinevičiūtė¹⁰⁴), smurtautojo riboto pakaltinamumo problematika (E. Gruodytė, N. Palionienė¹⁰⁵), smurto formų turinys, smurtautojų teisės (S. Zaksaitė¹⁰⁶), smurto šeimoje ypatumai ir prevencija (B. Palavinskienė¹⁰⁷, L. Vaigė¹⁰⁸). Šio darbo autorė yra tyrusi Europos žmogaus teisių teismo praktiką bylose dėl smurto artimoje aplinkoje¹⁰⁹, tarptautinių institucijų atskleistus probleminius apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje Lietuvoje aspektus¹¹⁰, disertacinio tyrimo rezultatų pagrindu publikuotas straipsnis apie šeimos nario sampratą baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje¹¹¹. Teisinių tyrimų, kuriuose analizuojama smurto artimoje aplinkoje lyties aspekto problematika, nėra daug: pvz., smurto šeimoje ar artimoje aplinkoje sąvoka ir lyties aspekto reikšmė (L. Vaigė¹¹²), socialinės kultūrinės lyties požiūris (I. Michailovič¹¹³), lyčių vaidmenys (S. Zaksaitė¹¹⁴).

Mokslininkų dėmesio sulaukė ir konkretūs baudžiamojo proceso veiksmai ar procedūros bylose dėl smurto artimoje aplinkoje: policijos pareigūnų teisė sulaikyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą smurto privačioje erdvėje kontekste (D. Urbonas¹¹⁵), smurto už-

101 Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“, *Teisė* 82 (2012): 26–40.

102 Laima Vaigė, *Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje: psichinės prievartos problematika*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2013.

103 Ilona Michailovič, „Įkylrus persekiojimas ir jo aukos“, *Informacijos mokslai* 82 (2018): 86–96, <https://doi.org/10.15388/Im.2018.82.6>.

104 Grinevičiūtė, *supra note* 28.

105 Edita Gruodytė ir Neringa Palionienė, „Riboto pakaltinamumo ir naujagimio nužudymo santykio problematika“, *Jurisprudencija* 23, 2 (2016): 294–309.

106 Salomėja Zaksaitė, „Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje“, iš *Aktualiausias žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008–2013 m. problemos: teisinis tyrimas*, Lina Beličienė ir kt. (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014), 66–69.

107 Brigita Palavinskienė, „Smurto šeimoje ypatumai ir prevencija“, iš *Kriminologija*, Genovaitė Babachinaitė ir kt. (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010), 409–447.

108 Laima Vaigė, „Smurto prieš moteris prevencija: nacionalinės teisės spragos“, *Jurisprudencija* 23, 1 (2016): 89–107.

109 Ramunė Jakštienė, „Domestic Violence in Case-law of European Court of Human Rights“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 11 (2014): 68–87, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14947/Jakstienė.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

110 Ramunė Jakštienė, „Protection from Domestic Violence Against Women in Lithuania: Problematic Aspects Detected by International Institutions“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 9 (2013): 101–115, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14900/Jak%20tien%20.pdf?sequence=1>.

111 Ramunė Jakštienė, „Šeimos nario samprata baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje: teismų praktikos pagrįstumas“, *Jurisprudencija* 25, 1 (2018): 225–259.

112 Laima Vaigė, „The Concept of Domestic Violence in Lithuania and the Concept of Gender from the Perspective of International law“, *Socialinių mokslų studijos* 5, 1 (2013): 255–274, <https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/viewFile/243/234>.

113 Michailovič, *supra note* 101: 155–172.

114 Salomėja Zaksaitė, „Protection from Domestic Violence: An Essential Human Right or a “Fight” Against Masculinity?“, *Kriminologijos studijos* 4 (2016): 183–194.

115 Darius Urbonas, „Policijos pareigūnų teisė sulaikyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą smurto privačioje erdvėje kontekste“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 5 (2011): 220–240, <https://>

kardymas (L. Čaplikienė, V. Velička¹¹⁶): smurto artimoje aplinkoje aukų teisių apsaugos ir pagalbos joms sistema (Žmogaus teisių stebėjimo institutas¹¹⁷) ir kt.¹¹⁸ Šio darbo autorė yra analizavusi mokyklų dalyvavimą apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje procese¹¹⁹. Siekiant pristatyti pagrindinius šio disertacinio tyrimo rezultatus, buvo publikuoti autorės straipsnis apie smurto aukų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo procedūrą¹²⁰. Kai kurie baudžiamojo proceso dėl smurto artimoje aplinkoje aspektai buvo analizuoti atliekant konkrečių institutų tyrimus: mediacijos taikymo galimybės (R. Giedrytė-Mačiulienė, J. Venckevičienė¹²¹, I. Michailovič ir kt.¹²²), kardomųjų priemonių taikymas (A. Vingilė¹²³), ikiteisminio tyrimo pradėjimas (R. Ažubalytė ir kt.¹²⁴), nusikaltimų aukų ir liudytojų apsauga teismo procese (I. Daniūnaitė ir kt.¹²⁵, G. Chomentauskas ir kt.¹²⁶, L. Jakulevičienė ir kt.¹²⁷), kitokia parama joms (Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra¹²⁸), pažeidžiamų baudžiamojo proceso dalyvių procesinės garantijos (R. Ažubalytė, J. Zajančauskienė)¹²⁹.

repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14840/Urbanas.pdf?sequence=1.

- 116 Laimutė Čaplikienė ir Vilius Velička, „Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 19, 1 (2017): 51–65, <http://dx.doi.org/10.7220/2029-5820.19.1.3>.
- 117 Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *supra* note 16.
- 118 pvz., Vilniaus miesto apylinkės teismas. *2013 metais išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimas* (Vilnius, 2014) ir kt.
- 119 Ramunė Jakštienė, „Mokyklų dalyvavimas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje procese“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 18 (2017): 308–343, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15081/Jak%20tien%20.pdf?sequence=1>; Ramunė Jakštienė & Aurelija Pūraitė, „Involvement of Schools in the Process of Protection from Domestic Violence“, iš *Society. Integration. Education* (Proceedings of the International Scientific Conference, Rezekne, Rezekne Academy of Technologies, May 25th–26th, 2018, vol. VI, Economics and Public Administration), 212–222.
- 120 Ramunė Jakštienė, „Nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo procedūra“, *Jurisprudencija* 24, 2 (2017): 359–386, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15171/4708-10507-1-PB.pdf?sequence=1>.
- 121 Renata Giedrytė-Mačiulienė ir Judita Venckevičienė, „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje“, *Teisės problemos* 2, 92 (2016): 81–82, <http://teise.org/wp-content/uploads/2017/02/Giedrytė-Mačiulienė-Venckevičienė-2016-2.pdf>.
- 122 Ilona Michailovič ir kt. *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje: monografija* (Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2014), 157–172; Michailovič, *supra* note 101: 26–40.
- 123 Aušra Vingilė, „Problematiniai kardomųjų priemonių taikymo aspektai“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 9 (2013): 309–325, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14916/Vingil%20.pdf?sequence=1>.
- 124 Rima Ažubalytė ir kt. *Baudžiamojo proceso teisė* (Vilnius, 2014), 25.
- 125 Ieva Daniūnaitė ir kt. *Vaikai – nusikaltimų aukos ir liudytojai: situacijos Lietuvoje apžvalga* (Vilnius: Paramos vaikams centras, 2011).
- 126 Gintaras Chomentauskas ir kt. *Psichologinė parama aukoms ir liudytojams bei jų apsauga teismo procese* (2015).
- 127 Jakulevičienė & Siniovas, *supra* note 9.
- 128 Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra (FRA), *Nusikaltimų aukos ES: aukoms teikiama parama ir jos pobūdis*: santrauka (2014).
- 129 Rima Ažubalytė & Jolanta Zajančauskienė, „Vulnerability Assessment of Participants in Lithuanian Criminal Proceedings in the Context of EU Regulations“, *Baltic Journal of Law & Politics* 7, 2 (2014), 152–178, <https://doi.org/10.1515/bjlp-2015-0006>.

Yra parengti metodiniai leidiniai smurto artimoje aplinkoje atvejais: rekomendacijos policijos pareigūnams (A. Matusa ir kt.¹³⁰, L. Stulginskienė¹³¹, R. Uscila, N. Grigutytė, E. Karmaza¹³²), rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams (H. L. Vasiliauskienė ir kt.)¹³³. Aktuali ir neteisinio pobūdžio metodinė medžiaga: pvz., rekomendacijos dėl smurto prieš vaikus diagnostikos (R. Adlienė ir kt.¹³⁴), smurtinio elgesio keitimo metodika (N. Dirsienė, V. Reikartienė¹³⁵) ir kt.¹³⁶

-
- 130 Antanas Matusa ir kt., *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, kovojantiems su smurtu artimoje aplinkoje ir smurtu lyties pagrindu* (Vilnius, 2016).
- 131 Lolita Stulginskienė, *Smurtas artimoje aplinkoje. Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, susiduriantiems su smurtu artimoje aplinkoje* (Trakai: UAB „Grafija“, 2014).
- 132 Rokas Uscila, Neringa Grigutytė ir Evaldas Karmaza, *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimoje atvejus* (Vilnius: Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, 2008).
- 133 Lilija Henrika Vasiliauskienė, Evelina Dirmotaitė ir Zuzana Vasiliauskaitė, *Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams* (Vilnius, 2016).
- 134 Rolanda Adlienė ir kt. *Smurto prieš vaikus diagnostikos metodinės rekomendacijos* [žiūrėta 2016-08-05], http://sam.lrv.lt/uploads/sam/documents/files/veiklos_sritys/asmens_sveikatos_prieziura/diagnostikos_metodikos_ir_rekomendacijos/rekomendacijos/smurto%20prie%20vaikus%20diagnostikos%20metodin%4%96s%20rekomendacijos.pdf; *Praktinės rekomendacijos, kaip atpažinti, kad vaikas yra žalojamas* (VŠĮ Paramos vaikams centras, 2012), http://www.vaikoteises.lt/lt/vaiko_teisiu_apsauga/smurta_patyres_vaikas/kas_yra_smurtas_pries_vaikus_.html; *Vaiką žalojantis elgesys: metodinis vadovas specialistams* (VŠĮ Paramos vaikams centras, 2012), http://www.vaikoteises.lt/lt/vaiko_teisiu_apsauga/smurta_patyres_vaikas/kas_yra_smurtas_pries_vaikus_.html ir kt.
- 135 Nijolė Dirsienė ir Valerija Reikertienė, *Smurtinio elgesio keitimo metodika (praktinis vadovas socialiniams darbuotojams)* (Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2008).
- 136 Žydrė Arlauskaitė ir kt., *Vaikas – smurto auka: teisiniai, psichologiniai ir socialiniai aspektai: metodinis vadovas specialistams, dirbantiems su smurtą patyrusiais vaikais ir jų šeimomis* (2010).

TYRIMO METODOLOGIJA

Siekiant iškelto tyrimo tikslo ir uždavinių, atsižvelgiant į jo objektą, tyrimas atliktas remiantis feministinių tyrimų metodologija, kuri yra pagrįsta feministine socialinių reiškinių teorija. Ji akcentuoja lyties aspekto reikšmingumą socialiniame gyvenime ir galios asimetriją lyčių santykiuose¹³⁷. Šiame darbe ja yra remiamasi tuo aspektu, kad vertinant smurto artimoje aplinkoje koncepciją, apsaugos nuo tokio pobūdžio smurto teisinį reguliavimą ir jo taikymo praktiką yra atsižvelgiama į minėtus veiksnius, siekiant pademonstruoti lyties, socialinių lyčių vaidmenų konstruktyvumą, galios reikšmingumą. Be to, yra laikomasi žmogaus teisių apsaugos paradigmos. Feministinė teorija pagrįsti teisės mokslo tyrimai padarė reikšmingą poveikį apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje doktrinai ir teisės sistemai: konceptualizuojant smurtą artimoje aplinkoje, suaktyvinant baudžiamosios teisės intervenciją, pasiūlant kitų apsaugos priemonių (pvz., civilinis apsaugos orderis)¹³⁸. Tai šiame tyrimu siekiama papildyti tokio pobūdžio diskursą. Šiame darbe yra remiamasi feministinių smurto artimoje aplinkoje tyrimų rezultatais, kurie atskleidė lyčių asimetriją ir smurto motyvaciją susiejo su sisteminė lyčių nelygybe bei vyrų dominavimu¹³⁹ (plačiau apie feministinius tyrimus ir konkuruojančias teorines perspektyvas žr. 1.1 sk.). Kaip jau buvo minėta, tokia koncepcija yra įtvirtinta ir specialiuosiuose tarptautiniuose aktuose, juos taikančių teisminių ir kvaziteisminių institucijų praktikoje (taip pat žr. 2.2.2 skyrių). Pasirinkta metodologija sudarė prielaidas naudoti keletą skirtingų tyrimo metodų ir atlikti tarpdisciplininio pobūdžio tyrimą.

Atliekant tyrimą, kompleksiskai buvo naudoti empiriniai kokybiniai duomenų rinkimo metodai.

Mokslinės literatūros analizės metodas suteikė galimybę įsigilinti į įvairių užsienio ir Lietuvos autorių darbuose aptariamą apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje sampratą, principus, struktūrą, standartus, metodus, raidos koncepcijas, aktualias problemas, galimus jų sprendimo būdus. Šiuo metodu tirti šaltiniai taip pat suteikė pagrindą tyrimo samprotavimams. *Dokumentų analizės metodu* tirti oficialūs juridiniai dokumentai: tarptautiniai (universalūs ir regioniniai) bei nacionaliniai Lietuvos ir kitų valstybių bendrieji ir specialieji teisės aktai, tarptautiniai ir nacionaliniai minkštosios galios aktai (rekomendacijos, gerosios praktikos, vadovai ir nacionalinės valstybių strategijos, programos, koncepcijos ir kt.), formalizuoti statistiniai duomenys apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje

137 Kęstutis Kardelis, *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017), 78–79; Gayle Letherby, „Feminist methodology“, iš *The SAGE Handbook of Innovation in Social Research Methods*, Malcolm Williams & W. Paul Vogt (London: SAGE Publications, 2011), 62–79; Sumner Maggie, „Feminist Research“, iš *The SAGE Dictionary of Social Research Methods* (London: SAGE Publications, 2006).

138 Claire Houston, „How Feminist Theory Became (Criminal) Law: Tracing the Path to Mandatory Criminal Intervention in Domestic Violence Cases“, *Michigan Journal of Gender and Law* 21, 2 (2014): 252–271, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/mjgl21&i=233>; Janice Haaken, „Too Close for Comfort: Psychoanalytical Cultural Theory and Domestic Violence Politics“, *Psychoanalysis, Culture & Society* 13 (2008): 85–86.

139 Megan L. Haselschwerdt, Jennifer L. Dardesty & Jason D. Hans, „Custody Evaluators' Beliefs About Violence Allegations During Divorce: Feminist and Family Violence Perspectives“, *Journal of Interpersonal Violence* XX, X (2010), 2–3, <https://doi.org/10.1177/0886260510370599>.

sirtyje. Minėti specialieji dokumentai buvo interpretuojami atliekant dokumentų teksto analizę. Dokumentai analizei parinkti tikslinės atrankos būdu pagal darbo objektą ir tas tarptautines organizacijas bei institucijas, kurių dalyvė yra Lietuva (pirmiausiai Europos Sąjunga, Europos Taryba, Jungtinių Tautų Organizacija) ir kurių atžvilgiu Lietuva pagal regioninius ar universalius susitarimus turi tarptautinių išipareigojimų dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje. Taip pat buvo atliktas *kokybinis teismų praktikos tyrimas*, apimantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų, tarptautinių ir nacionalinių teisminių bei kvaziteisminių institucijų, formuojančių bendrą praktiką, sprendimus. Šio tyrimo imtis buvo apibrėžta remiantis kritinės bei patvirtinančios ar paneigiančios imties sudarymo strategija¹⁴⁰. Siekiant nustatyti teismų jurisprudencijos tendencijas, buvo vertinti ir tam tikri *kiekybiniai rodikliai*.

Siekiant iširti teisėsaugos pareigūnų, taikančių apsaugos nuo smurto baudžiamąsias materialines ir procesines priemones požiūrį į šių priemonių poreikį ir efektyvumą, jų vertinimus ir pasiūlymus buvo atlikti *nestruktūruoti individualūs ekspertų interviu*¹⁴¹. Tiesioginiai giluminiai interviu su laisvai formuluojamais klausimais ir atsakymais buvo atlikti tyrimo pradžioje siekiant patikslinti tiriamą problemą, gauti tyrimui naudingų empirinių duomenų, patirtimi grįstų ekspertinių žinių. Informantai buvo parinkti tikslinės atrankos sniego gniūžtės metodu, remiantis profesinės patirties kriterijumi. Informantų atranka buvo vykdoma pasinaudojant formaliais ir neformaliais socialiniais tinklais bei sniego gniūžtės metodu. Iš viso buvo apklausti 28 ekspertai, iš kurių absoliuti dauguma yra autoritetingi profesionalai, turintys didžiulę profesinę darbo su baudžiamosiomis bylomis dėl smurto artimoje aplinkoje kompetenciją (daugiau nei 10 m.): 11 teisėjų, 8 policijos pareigūnai, 5 prokurorai, 2 probacijos tarnybų pareigūnai, 2 specializuotos pagalbos centrų darbuotojai. Atsižvelgiant į metodo naudojimo tikslą, buvo pasirinkta dinamiška tyrimo imtis, kurios dydžio kriterijumi buvo duomenų prisotinimas. Tyrimas buvo baigtas, kai buvo nustatyta, kad naujų ar prieštaraujančių duomenų nebegaunama. Interviu buvo anoniminiai, todėl informantų suteikta informacija yra nuasmeninta, o jie patys yra užkoduoti skaičiais. Tekste darant nuorodą į duomenų šaltinį yra nurodomas ekspertui suteiktas skaičius. Imant interviu buvo laikomasi ir kitų tyrimo etikos principų: gavus informantų žodinį sutikimą dalyvauti tyrime, užtikrinant jų ir duomenų konfidencialumą, gautą informaciją naudojant atsakingai, vengiant rizikos tyrimo dalyviams ir kt.¹⁴² Interviu buvo vykdomi žodžiu, ir, atsižvelgiant į interviu dalyvių valią, duomenys buvo fiksuojami raštu. Vienas interviu buvo atliktas darant garso įrašą ir jį transkribuojant. Interviu duomenys yra saugomi darbo autorės.

Tyrimo metu surinkti duomenys buvo apdorojami taikant teorinius metodus. Buvo atlikta *indukcinė kokybinė turinio analizė*, darant išvadas apie pagrindines praktines apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje problemas ir galiojančio nacionalinio reguliavimo atitiktį baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso doktrinai, tarptautiniams standartams. *Alternatyvų*

140 Vilma Žydžiūnaitė ir Stanislav Sabaliauskas, *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai* (Vilnius: Vaga, 2017), 60–63.

141 Inga Gaižauskaitė ir Natalija Valavičienė, *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu* (Vilnius: Registrų centras, 2016).

142 Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, *supra note* 140: 355–358.

metodas buvo naudingas lyginant ir kritiškai vertinant skirtingas smurto artimoje aplinkoje koncepcijas, teisinius baudžiamuosius apsaugos nuo tokio pobūdžio smurto reguliavimo modelius, nustatant alternatyvas egzistuojančiam nacionaliniam teisiniam reglamentavimui ir teisinių problemų sprendimams. *Lyginamuoju istoriniu metodu* buvo nagrinėti tarptautinių ir nacionalinių apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje principai bei standartai, atsižvelgiant į sociokultūrinės visuomenės gyvenimo sąlygas bei kitas aplinkybes, kurioms esant radosi, vystėsi ir buvo įtvirtintos pamatinės taisyklės, teisinė aplinka. Šis metodas buvo naudingas nustatant apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje dimensijas istorinėje perspektyvoje, tendencijas pasaulyje ir Lietuvoje, atskleisti Lietuvos teisinio reglamentavimo europeizaciją ir internacionalizaciją, baudžiamosios justicijos ir žmogaus teisių apsaugos problemas, reguliuojant smurtą artimoje aplinkoje. Šis metodas taip pat sudarė sąlygas prognozuoti tam tikras ateities teisinio reguliavimo tendencijas. *Lyginamuoju metodu* analizuota užsienio šalių, tarptautinių organizacijų ir Lietuvos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinio reguliavimo sistema teoriniu ir praktiniu lygmeniu, horizontaliuoju ir vertikaliuoju aspektu. Šio metodo taikymas leido įvertinti Lietuvos teisinio reguliavimo atitiktį tarptautiniams standartams ir galimas disfunkcijas, nacionalinės teisės suderinamumą su tarptautinės teisės normomis. Šis metodas buvo reikšmingas apibrėžiant smurto artimoje aplinkoje sampratą. Diachroninis lyginimas suteikė galimybę nustatyti teisinės apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje vystymosi pakopas, numatyti galimas tendencijas ir išskirti efektyvias apsaugos priemones. Šiame tyrime dominuoja mikrokomparatyvistinis lyginimas – konkrečių baudžiamųjų materialinių ir procesinių priemonių taikymo teorija ir praktika. Lyginimo imties sudarymo motyvai yra tie patys, kaip ir dokumentų analizės metodo taikymo atveju. *Sintezės metodas* buvo naudingas sudarant vienos ar kitos baudžiamosios materialinės ar procesinės priemonės taikymo kriterijų pasiūlymus, nacionalinės teisės suderinimo su tarptautine teise rekomendacijas.

Smurtas artimoje aplinkoje yra kompleksinė problema, apimanti ne tik teisinius, bet ir sociologijos, kultūros istorijos, socialinės psichologijos, klinikinės psichologijos, statistikos, ekonomikos, geopolitikos, kriminologijos aspektus. Todėl jos sprendimas reikalauja sieti minėtų skirtingų mokslų duomenis. Sisteminių požiūrį į tyrimo objektą ir jo platesnį kontekstą, analizuojant jį globalizacijos sąlygomis, leido *sisteminės analizės metodas*. Jis taip pat naudotas nustatant santykį tarp bendrojo baudžiamųjų materialinių ir procesinių priemonių taikymo ir specialiojo jų taikymo smurto artimoje aplinkoje atveju. Lygiai taip pat aktualūs ryšiai tiriamu klausimu tarp konkrečių teisės normų ir bendrųjų principų, nacionalinės ir tarptautinės teisės. Šis metodas taikytas nustatant teisinio reguliavimo spragas, pataisų poreikį. Kaip papildantys pastarąjį metodą taikyti ir tam tikri *dokumentų turinio analizės* bei *metaanalizės elementai*¹⁴³, siekiant išryškinti esmines smurto artimoje aplinkoje paplitimo, masto, intensyvumo, dažniausių formų, kitų parametru charakteristikas ir apibendrinti atliktų tyrimų rezultatus. Tai leido nustatyti pažangą ir problemas šioje srityje, išvadas apie apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje priemonių veiksmingumą, sisteminių pobūdį. *Apibendrinimo* metodas naudotas nustatant tipines smurto artimoje aplinkoje charakteristikas, bendrus apsaugos nuo tokio pobūdžio smurto principus, dėsningumus, tarptautinius standartus, teisinius baudžiamuosius modelius, strategijas. Minėti metodai buvo kompleksiskai taikyti su kitais tradiciniais teisės mokslo metodais: *teleologiniu, lingvistiniu, loginės analizės*.

143 Kardelis, *supra* note 137: 285–296.

1. SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE DOKTRINA – TEISINIO REGULIAVIMO IR PRAKTIKOS METODOLOGINIS PAGRINDAS

Nuo antrosios XX a. pusės smurtas artimoje aplinkoje tapo intensyvesnių mokslinių darbų objektu. Tyrimais yra atskleista šio reiškinių definicija, tipinės charakteristikos, motyvacija, raiškos formos, sukelti padariniai. Šios žinios tapo reikšmingais argumentais ir veiksniais keičiant visuomenines nuostatas, konstruojant socialinės apsaugos, ekonomikos, švietimo ir vaiko teisių apsaugos sistemas, šeimos politikos strategijas. Skirtingų akademiškosios justicijos politiką reagavimo į smurtą artimoje aplinkoje srityje. Ši tezė yra taikytina tiek materialinės, tiek procesinės baudžiamosios teisės normatyvinimui ir praktikai. Siekiant tinkamai kriminalizuoti smurtą artimoje aplinkoje (laikantis kriminologijos taisyklių) ir nustatyti proporcingas baudžiamosios atsakomybės priemones, pirmiausiai būtina suvokti tokio smurto specifiką, skirtumus nuo kitų smurtinių veikų, kurie gali būti pagrindas nustatant tam tikrus kvalifikuojančius požymius arba specialią baudžiamąją įstatymo normą, baudžiamosios teisės institutų taikymo tvarką. Siekiant numatyti adekvačias procesines garantijas, taip pat būtina įvertinti smurto artimoje aplinkoje aukų pažeidžiamumą, individualius apsaugos poreikius. Todėl toliau bus apžvelgta smurto artimoje aplinkoje doktrina tiek, kiek yra reikalinga suvokti tokio smurto charakteristikas, įvertinti jų reikšmingumą nustatant baudžiamąją atsakomybę ir baudžiamąją proceso tvarką, identifikuoti pagrindines teisinio reguliavimo ir praktikos problemas ir pasiūlyti tinkamus intervencijos baudžiamosios teisės priemonėmis instrumentus.

1.1. Teorinių koncepcijų potencialas formuojant baudžiamosios justicijos intervenciją

Smurto artimoje aplinkoje fenomeno sampratai atskleisti taikomi skirtingi, tačiau dažnai iš esmės sutampantys ar vienas kitą papildantys požiūriai. Feministinė, arba lytimi grindžiama, perspektyva problemą sieja su patriarchytu, vyriškumo ir moteriškumo galios santykiais ir hierarchijos konstrukcijomis – vyrų kontrole moterims ir struktūrine lyčių nelygybe. Žmogaus teisių požiūriu, smurtas prieš moteris pripažįstamas žmogaus teisių pažeidimu (teisės į gyvybę, laisvę, asmens autonomiją ir saugumą, lygybę, teisę nepatirti kankinimų, teisę į privatumą, aukščiausius pasiekiamus sveikatos apsaugos standartus). Pagrindinis kriminalinės justicijos uždavinys yra reaguoti į smurtą artimoje teisiniu reguliavimu ir jo įgyvendinimu, nustatant smurtautojus ir juos atitinkamai baudžiant. Visuomenės sveikatos požiūris yra tarpdisciplininis, tarpsektorinis, įskaitant mediciną, epidemiologiją, sociologiją, psichologiją, kriminologiją, švietimą, ekonomiką¹⁴⁴.

Smurto artimoje aplinkoje fenomenas yra kompleksinio pobūdžio, todėl jo priežasčių, apraiškų ir pasekmių aiškinimui buvo sukurtos ar pasitelktos įvairios mokslinės teorijos:

144 World Health Organization/London School of Hygiene and Tropical Medicine, *Preventing Intimate Partner and Sexual Violence against Women: Taking Action and Generating Evidence* (Geneva: World Health Organization, 2010), 6–7.

sociologinės, psichologinės ir kt.¹⁴⁵ Skirtingos akademinės disciplinos smurtą artimoje aplinkoje grindžia įvairiomis teorijomis. Kriminologai plėtoja teorijas, grįstas smurto struktūrinėmis (įtampos teorija, konfliktų teorija, feministinės teorijos) ir geografinėmis perspektyvomis (nevienodų galimybių teorija), psichologai akcentuoja socialines įtakas (subkultūrų nusikalstamumo, diferencialinės asociacijos, socialinio išmokimo, evoliucijos teorijos), nusikaltimų, įprastinės veiklos (įprastinės veiklos, racionalaus pasirinkimo teorijos) ir individualių faktorių poveikį (neutralizavimo, psichologinės kontrolės, kognityvinio socialinio išmokimo teorijos)¹⁴⁶. Kriminalinės justicijos intervencijos smurto artimoje aplinkoje atveju paprastai yra grindžiamos socialinių mainų/atgrasymo teorija (smurtaujama, jei nėra atitinkamo atpildo, taikoma intervencijos forma – atgrasymas nuo nusikalstamų veikų), socialinio išmokimo teorija (smurtauti išmokstama, intervencijos forma – smurtinio elgesio keitimas), feministinėmis teorijomis (smurtas yra patriarchalinės visuomenės struktūros išraiška ir pasekmės, palaikančios vyrų galią kontroliuoti moteris, intervencijos būdas – moterų įgalinimas) ir ekologiniu modeliu (kontekstinis požiūris, intervencijos metodas – koordinuotas bendruomeninis atsakas)¹⁴⁷. Toliau yra pateikiama platesnė mokslinių teorijų apžvalga šio tyrimo objekto rėmuose.

1.1.1. Psichologinės teorijos

Smurto artimoje aplinkoje psichologinių pasekmių aiškinimui naudojamos trys pagrindinės psichologinės teorijos: 1) mušamos moters sindromas (angl. *battered woman syndrome*); 2) ekologinė teorija (inkorporuojanti traumą ir kitus situacinius faktorius, įskaitant patriarchalinę visuomenės struktūrą, kuri toleruoja vyrų smurtą prieš moteris ar net sudaro jam sąlygas; 3) sisteminis požiūris į psichologines sąveikas akcentuoja tiek vyro, tiek moters indėlį į smurtinius santykius (feministinės krypties mokslininkai šią teoriją atmeta)¹⁴⁸. Smurto artimoje aplinkoje koncepcijos raidai reikšmingos ir išlikimo teorija¹⁴⁹,

145 Margherita Cameranesi, „Battering Typologies, Attachment Insecurity, and Personality Disorders: A Comprehensive Literature Review“, *Aggression and Violent Behavior* 28 (2016): 30–31, 38, <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.03.005>.

146 James McGuire, „Explanations of Criminal Behaviour“, iš *Behaviour, crime and legal processes: A guidebook for practitioners*, James McGuire, Tom Mason & Aisling O’Kane (Chichester: Wiley, 2002), cituota iš Andrew Day, et al., „Programs for Men Who Perpetrate Domestic Violence: an Examination of the Issues Underlying the Effectiveness of Intervention Programs“, *Journal of family violence* 24, 32 (2009): 203–212, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10896-008-9221-4>.

147 Fran S. Danis, „The Criminalization of Domestic Violence: What Social Workers Need to Know?“ *Social Work* 48, 2 (April 2003): 238–239, http://homepage.ntu.edu.tw/~ntusprc/1112/slide/w1/Danis_Workshop_Screening_material2.pdf.

148 Lenore E. A. WALKER, „Battered Woman Syndrome“, iš *Annals of the New York Academy of Sciences* 1087 (2006), 142–157.

149 Edward W. Gondolf & Ellen R. Fisher. *Battered women as survivors: An alternative to treating learned helplessness* (Lexington, MA, England: Lexington Books, 1988).

savęs susigrąžinimo teorija¹⁵⁰, pagrindžiančios aktyvų moterų priešinimąsi smurtui, ypač jam augant, smurtinių santykių nutraukimo kaip proceso, o ne vienkartinio akto pobūdį¹⁵¹.

Derėtų išskirti tas psichologines koncepcijas, kurios buvo ypač reikšmingos smurto artimoje aplinkoje tyrimų pradžioje. Išmokto bejėgiškumo teorija (angl. *learned helplessness*), pirmą kartą suformuluota M. Seligman 1975 m., aiškina, kad moterys nustoja tikėti, jog gali nutraukti smurtinius santykius, todėl prisitaiko gyventi smurtinėje situacijoje ir sukuria sudėtingas išgyvenimo strategijas. Tai nereiškia, kad aukos yra pasyvios, nesistengia išvengti smurto, nesigina, bet tiesiog netiki, kad veiksmai, kurių imasi, gali turėti pageidaujamų pasekmių. Šiuo metu ši teorija vertinama nevienareikšmiai¹⁵². Remdamasi šia teorija, daugiau nei 40 metų vykdanti smurto prieš moteris artimoje aplinkoje tyrimus, L. E. A. Walker konceptualizavo smurto ciklo modelį: pirmai fazei būdingas įtampos augimas, antroje fazėje įvyksta smurto protrūkis, trečia fazė, vadinamasis medaus mėnuo, pasižymi atgaillaujančiu smurtautojo elgesiu. Smurto ciklui būdingas pakartotinumumas, fazių trumpėjimas, smurto intensyvėjimas¹⁵³. L. E. A. Walker konstatuoja, kad gyvenimas šeimoje, kurioje moteris patiria bent du smurto rato ciklus, sukelia jai psichologines pasekmes, kurios yra potrauminio sutrikimo porūšis, pavadintas mušamos moters sindromu (angl. *battered woman syndrome*). Jam būdinga: 1) pakartotinis traumuojančio įvykio išgyvenimas; 2) aukšto lygio susijaudinimas ir nerimas; 3) aukšto lygio emocijų vengimas ar sulaukymas; 4) kognityviniai sunkumai; 5) tarpasmeninių santykių sunkumai; 6) fizinės sveikatos ir kūno vaizdo sutrikimai; 7) seksualumo ir intymumo problemos¹⁵⁴. Šiuo sindromu aiškinamas moters negebėjimas nutraukti smurtinių santykių. Ši teorija padarė didžiulę įtaką psichologijos mokslui ir teisės praktikai. Šį sindromą PSO pripažįsta medicininio sutrikimu (T74.1)¹⁵⁵. JAV šis sindromas yra reikšminga aplinkybė įrodinėjant būtinają gintį ir pagrindžiant subjektyviai neišvengiamo (angl. *imminent*) pavojaus egzistavimą žmogžudystės byloje, kai ilgalaikį ir sisteminių smurtą patyrusi moteris nužudo savo partnerį¹⁵⁶. Tačiau jis yra kritikuojamas, ypač feministinėje jurisprudencijoje, dėl to, kad prisidėjo prie silpnos, pasyvios aukos įvaizdžio palaikymo, ir dėl netinkamumo tais atvejais, kai minėti požymiai nepasireiškia¹⁵⁷.

150 Marilyn Merritt-Gray & Judith Wuest, „Counteracting and Breaking Free: The Process of Leaving Revealed Through Women’s Voices“, *Health Care for Women International* 16, 5 (1995): 399–412, <https://doi.org/10.1080/07399339509516194>; Janel, Johnson & Cohan, *supra note* 42.

151 Andrea J. Martin, et al., „The Process of Leaving an Abusive Relationship: The Role of Risk Assessments and Decision-Certainty“, *Journal of Family Violence* 15, 2 (2000): 118, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1023/A:1007515514298.pdf>.

152 Walker, *supra note* 36: 12, 16–18.

153 Lenore E. A. Walker, *The Battered Woman* (New York: Harper & Row, 1979), 55–70; Lenore E. A. Walker, *The Battered Woman* (New York: Springer, 1984), cituota iš Lenore E. A. Walker, „Battered Woman Syndrome and Self-Defence“, *Notre Dame Journal of Law Ethics and Public Policy* 6 (1992): 333.

154 Walker, *op. cit.*, 3.

155 World Health Organization. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems. 2016.

156 Laurie S. Kohn, „The Justice System and Domestic Violence: Engaging the Case but Divorcing the Victim“, *N.Y.U. Review of Law & Social Change* 32 (2008): 208.

157 Johnson, *supra note* 37: 48–49.

1.1.2. Sociologinės koncepcijos

Nuo pat smurto artimoje aplinkoje tyrimų pradžios iš esmės konkuruoja dvi skirtingos sociologinių tyrimų kryptys, kurios remiasi skirtingomis teorinėmis perspektyvomis ir duomenų šaltiniais, vertina skirtingus fenomenus, pagrįstus skirtingomis agresijos šeimoje koncepcijomis. Viena jų – šeimos konfliktų/smurto studijos – tiria agresijos paplitimą tarp susituokusių ar kartu gyvenančių porų. Dažnai naudojamu įrankiu – konfliktų taktikos skale¹⁵⁸ tiriama pavieniai smurto aktai ir daromos išvados apie smurto artimoje aplinkoje stabilumą, žemus sužalojimų rodiklius, simetriją tarp vyrų ir moterų patiriamo smurto¹⁵⁹. Šeimos konfliktų teorijos šalininkai smurtą interpretuoja kaip šeimos konfliktų pasekmę¹⁶⁰. Šių tyrimų apžvalga rodo, kad ši kryptis yra kritikuojama dėl metodologinių ir turinio aspektų: dėl pamatinės konfliktų teorijos, dėl to, kad tiria tik pavienius, esamo laikotarpio smurtinius veiksmus, hierarchizuoja juos, neįvertina konteksto, pasekmių¹⁶¹, priežasčių¹⁶² ir kitų trūkumų¹⁶³. Kita studijų kryptis – feministiniai tyrimai, kurie remiasi plačios skalės kaupiamaisiais duomenimis apie viktimizaciją. Bendras smurto mastas paprastai nustatomas šiek tiek mažesnis nei šeimos konfliktų tyrimų krypties rezultatai, bet smurto pobūdis sunkesnis, turintis polinkį didėti. Šių tyrimų rezultatai rodo didžiulę lyčių asimetriją – smurtautojai dažniausiai yra vyrai, o aukos – moterys¹⁶⁴. Dar ryškesni skirtumai nustatomi pakartotinio smurto atveju, pvz., ilgalaikio tyrimo Anglijoje duomenimis, 83 proc. smurtavusių vyrų atžvilgiu buvo registruotos mažiausiai dvi nusikalstamos veikos artimoje aplinkoje (vieno vyro atveju – net 52 per šešerius metus), tuo tarpu 62 proc. smurtavusių moterų atžvilgiu buvo registruota tik viena veika¹⁶⁵. Asimetrija pasireiškia ne tik paplitimo, intensyvumo, bet ir smurto sunkumo laipsnio atžvilgiu¹⁶⁶. Šios studijos pa-

158 Murray A. Straus, *et al.*, „The Revised Conflict Tactics Scale (CTS2): Development and Preliminary Psychometric Data“, *Journal of Family Issues* 17, 3 (May 1996): 283–316, <https://doi.org/10.1177/019251396017003001>; Murray A. Straus, „Measuring Intrafamily Conflict and Violence: The Conflict Tactics (CT) Scales“, *Journal of Marriage and Family* 41, 1 (February 1979): 75–88.

159 Murray A. Strauss & Kristi A. Gozjolko, „Intimate Terrorism“ and Gender Differences in Injury of Dating Partners by Male and Female University Students“, *Journal of Family Violence* 29 (2014): 51–65, <https://doi.org/10.1007/s10896-013-9560-7>; Murray A. Straus, „Gender Symmetry and Mutuality in Perpetration of Clinical-level Partner Violence: Empirical Evidence and Implications for Prevention and Treatment“, *Aggression and Violent Behavior* 16, 4 (2011): 279–288, <http://www.batteredmen.com/StrausV78.pdf>; Michael S. Kimmel, „Gender Symmetry“ in Domestic Violence: A substantive and Methodological Research Review“, *Violence Against Women* 8, 11 (2002): 1333–1336, 1340, <https://doi.org/10.1177/107780102237407>.

160 Haselschwerdt, Dardesty & Hans, *supra note* 139: 2–3.

161 Jane Wangwann, „Gender and Intimate Partner Violence: a Case Study from NSW“, *UNSW Law Journal* 33, 3 (2010): 948–949, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/swales33&i=953>.

162 Carmen Delgado Álvarez, „What Do The Dating Violence Scales Measure?“ *Social and Behavioral Sciences* 161 (2014): 19, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.004>.

163 Sherry Hamby, „A Scientific Answer to a Scientific Question: The Gender Debate on Intimate Partner Violence“, *Trauma, Violence, & Abuse* 18, 2 (2017): 145–154, <https://doi.org/10.1177/1524838015596963>.

164 Kimmel, *op. cit.*, 1337–1338.

165 Marianne Hester, „Who Does What to Whom? Gender and Domestic Violence Perpetrators in English Police Reports“, *European Journal of Criminology* (2013): 627–628, <https://doi.org/10.1177/1477370813479078>.

166 *Ibid.*, 628.

prastai yra kokybinės, didelės apimties, naudojami skirtingų šaltinių duomenys, tiriamas platus smurtinių veiksnių ir subjektų diapozonas, įvertinama ilgesnio laikotarpio patirtis, kontekstas (pasikartojantis, sudėtinio pobūdžio elgesio modelis, smurto funkcijos, galios ir kontrolės siekis, lyties aspektas ir kt.)¹⁶⁷. Feministinės krypties tyrėjai smurtą artimoje aplinkoje kildina iš patriarchyto, pasireiškiančio vyrų dominavimu visuomenėje ir šiuolaikiniais vyriškumo ir moteriškumo konstruktais¹⁶⁸. Patriarchytas reiškia tėvo valdžios taisyklę (*pater familiae*), sisteminės socialines ir politines praktikas, palaikomas pagrindinių socialinių institucijų, kai vyrai subordinuoja moteris, jas išnaudoja, taikant sudėtingus jėgos, socialinio spaudimo, tradicijų, ritualų ir papročių modelius¹⁶⁹. Šeiminių patriarchyto (vyrų dominavimas šeimos ar intymiuose santykiuose) yra socialinio patriarchyto (vyrų dominavimas visuomeniniu lygiu) porūšis¹⁷⁰. Reikšmingą įtaką, formuojant teisinę politiką dėl smurto artimoje aplinkoje, padarė teisinės feminizmo teorijos, ypač dominavimo teorija (arba radikalusis feminizmas), smurtą artimoje aplinkoje laikanti ekstremalia vyrų dominavimo forma¹⁷¹. Feministiniai tyrimai yra kritikuojami daugiausiai remiantis argumentais, kad akcentuodami lyties aspektą, nevertina kitų veiksnių, ignoruoja moterų smurtinį elgesį, kad feminizmas iš esmės yra politinė ideologija, o ne objektyvi mokslinė perspektyva¹⁷². Tačiau tokia kritika yra atmetama, aiškinant, kad ji kyla dėl neteisingo feminizmo suvokimo: neįvertinama feministinių teorijų diferenciacija, socialiai konstruojamų lyčių vaidmenų aspektas. Be to, feministiniuose tyrimuose yra pripažįstamas įvairių veiksnių reikšmingumas smurtiniam elgesiui ir viktimizacijai: skurdas, globalizacija, deindustrializacija, intymių santykių statusas, šeiminių ir socialinis patriarchytas, piktnaudžiavimas psichotropinėmis medžiagomis ir kt.¹⁷³ Tai, kad feministiniuose tyrimuose yra aiškiai deklaruojamas požiūris ir siekis panaikinti struktūrinę nelygybę, nepaneigia jo moksliskumo, o argumentas dėl moterų smurto ignoravimo tiesiog neatitinka tikrovės¹⁷⁴. Nepaisant vis dar gajų mitų apie feminizmą, pripažįstama, kad šios krypties tyrimai padarė svarbų įnašą

167 Wangwann, *op. cit.*, 951.

168 Haselschwerdt, Dardesty & Hans, *supra note* 139: 2–3.

169 Nancy Levit, Robert R. M. Verchick & Marta Minow, *Feminist Legal Theory: A Primer* (New York: New York University Press, 2016), 21–22.

170 Walter S. DeKeseredy, “Feminist Contributions to Understanding Woman Abuse: Myths, Controversies, and Realities”. *Aggression and Violent Behavior* 16 (2011): 299, <https://doi.org/10.1016/j.avb.2011.04.002>.

171 Levit, Verchick & Minow, *op. cit.*, 11–40.

172 Donald G. Dutton, „The Gender Paradigm and the Architecture of Antiscience“. *Partner Abuse* 1 (2010): 5–25, https://www.researchgate.net/profile/Donald_Dutton/publication/257066533_Architecture_of_anti_science_revised_and_stripped_August_25doc/links/0deec52445769f0ac1000000/Architecture-of-anti-science-revised-and-stripped-August-25doc.pdf; Richard B. Felson, „Academic Apartheid: Segregation in the Study of Partner Violence“. *Partner Abuse* 1, 1 (2010): 61–81, <https://doi.org/10.1891/1946-6560.1.1.61>.

173 Brownridge, *supra note* 32; Walter S. DeKeseredy & Molly Dragiewicz, „Understanding the Complexities of Feminist Perspectives on Woman Abuse: A Commentary on Donald G. Dutton's „Rethinking Domestic Violence““, *Violence Against Women* 13, 8 (2007): 877–878, <https://doi.org/10.1177/1077801207304806>.

174 DeKeseredy, *op. cit.*, 297–302.

tiriant smurtą artimoje aplinkoje¹⁷⁵, o moterims palankių vertybių pripažinimas ir kai kurie feminizacijos aspektai prisidėjo prie bendro smurto mažinimo¹⁷⁶.

Vėlesni tyrimai parodė, kad iš esmės šios skirtingos studijų kryptys tiria skirtingas populiacijas ir smurto tipus. Todėl buvo pasiūlyta tipologizuoti smurtą¹⁷⁷.

Mokslinių studijų apžvalga leidžia teigti, kad tyrimais buvo paneigti įvairūs mitai, susiję su smurtu artimoje aplinkoje: smurtas nėra susijęs su konkrečiu visuomenės segmentu, jo paplitimo tendencijos panašios tiek miestuose, tiek kaimiškose vietovėse, smurtautojai dažniausiai neturi psichikos sutrikimų, nėra linkę piktnaudžiauti alkoholiu daugiau nei kiti¹⁷⁸, smurto aukos moterys nėra linkusios idealizuoti smurtautojų¹⁷⁹, jos aktyviai stengiasi išvengti smurto. Naujausiomis studijomis verifikuojamos pirminės teorijos, atliekami didelės apimties metatirimai. Jei ankstesnių tyrimų išvados įprastai buvo grindžiamos vienos dimensijos analize, tai naujos kartos mokslinis diskursas pateikia daugiaaspektes smurto artimoje aplinkoje interpretacijas. Bet reikšmingiausių minėtų tyrimų, atliktų per pastaruosius du dešimtmečius, rezultatai iš esmės atitinka pačių naujausių tyrimų išvagas, grindžiamas naujais tyrimų metodais, patobulintomis statistinėmis analizėmis¹⁸⁰. Remiantis apžvelgtomis teorinėmis nuostatomis yra formuluojamos smurto artimoje aplinkoje definicijos. Taigi toliau yra apžvelgiami galimi tokio smurto apibrėžčių variantai.

1.2. Smurto artimoje aplinkoje definicija

Skirtingos mokslo disciplinos – teisės, psichologijos, sociologijos, medicinos – konstruoja nevienodos apimties smurto artimoje aplinkoje apibrėžimus, pateikia diferencijuotą jo priežasčių ir pasekmių interpretaciją. Skirtingos teorinės koncepcijos tampa pagrindu pasiūlyti netapachias sąvokas. Akademinuose tekstuose ir teisės aktuose vartojamų sampratų leksinė raiška ir apimtis ne visuomet sutampa. Šie skirtumai tampa aktualūs atpažįstant smurtą, modeliuojant baudžiamosios teisės priemones reaguojant į smurtą, sprendžiant dėl jo teisinės kvalifikacijos, jį įrodinėjant, teikiant psichologinę, socialinę, teisinę paramą ir pagalbą aukoms, ypač bendradarbiaujant skirtingoms institucijoms: švietimo, socialinių paslaugų, vaiko teisių apsaugos, teisėsaugos įstaigoms, specializuotos pagalbos centrams ir kt. Ilgainiui kito ir patys vartojami terminai, jų turinys bei apimtis.

Vis dar vyksta akademinės diskusijos dėl to, koks terminas tinkamiausias įvardijant smurto artimoje aplinkoje fenomeną ir kokia jo apimtis: neutralus/binarinis (*smurtas namuose, smurtas šeimoje, intymaus partnerio smurtas*) ar integruojantis lyties aspektą (*smurtas prieš moteris, vyrų smurtas prieš moteris*), siauras (tradiciškai akcentuojant fizinį ir sek-

175 *Ibid*, 297–302.

176 Pinker, *supra note* 1: 684–689.

177 Johnson, *supra note* 37.

178 Colby Valentine, Karen Oehme & Annelise Martin, „Correctional Officers and Domestic Violence: Experiences and Attitudes“, *Journal of Family Violence* 27 (2012): 531, <https://doi.org/101007s10896-012-9448-y>.

179 Isabella H. Lin-Roark, A. Timothy Church & Laurie D. Mccubbin, “Battered Women’s Evaluations of Their Intimate Partners as a Possible Mediator Between Abuse and Self-esteem“, *Journal of Family Violence* 30 (2015): 211.

180 Cameranesi, *supra note* 145: 31.

sualinį smurtą) ar platus (apimantis prievartinę kontrolę)¹⁸¹. Apibendrinant vartojamus terminus, galima daryti išvadą, kad iš esmės definicijos konstruojamos iš dviejų pagrindinių komponentų: smurto konteksto (kas yra smurtautojas, kas yra auka, kokioje aplinkoje yra smurtaujama ir pan.) ir smurtinio veiksmo pobūdžio (kokiais konkrečiais veiksmais ar neveikimu smurtaujama).

Pateikiant smurto konteksto apibrėžtį, paprastai yra atskleidžiamas smurtautojo ir aukos tarpusavio santykių pobūdis, taip pat smurtinė aplinka, smurto motyvacija ir esminės charakteristikos. Pasaulyje judėjimas prieš smurtą artimoje aplinkoje (angl. *battered woman movement*) prasidėjo XX a. 8 deš. įvardijant šį reiškinių *moters mušimu* (angl. *woman battering*) – pakartotiniu vyro elgesiu, kurio metu jis naudoja fizines ir psichologines jėgas tam, kad priverstų moterį daryti tai, ko jis nori, nepaisant jos teisių¹⁸². Vėliau buvo pritaikytas ir imtas sinonimiškai vartoti *smurto namuose/ šeimoje* (angl. *domestic violence*) terminas, siekiant akcentuoti smurto pobūdį (privačioje aplinkoje, dažniausiai namuose, vyrų smurtas prieš moteris). Šis terminas vartojamas apibūdinti vyrų smurtą prieš moteris ir apima daugybę smurto formų, kurios naudojamos įtvirtinti neproporcingos apimtys galią ir kontrolę prieš partnerį¹⁸³. 2012 m. atlikto tyrimo duomenimis, daugiau nei 60 proc. iš 80 tirtų valstybių/ teritorijų teisėkūroje vartojo *smurto namuose/ šeimoje* terminą: *domestic violence* – 51, *family violence* – 8, *intra-family violence* – 1¹⁸⁴. Akademinuose tekstuose taip pat vartojamos ir šios pakaitinės sąvokos: mušimas (angl. *battering*), žmonos mušimas (angl. *wife beating/battering/abuse/assault*; šis terminas kritikuojamas dėl šeimos stabilumo prioritetizavimo prieš moterų teises¹⁸⁵), smurtas prieš žmoną, sutuoktinių smurtas (angl. *spouse/al violence/abuse*)¹⁸⁶, smurtas šeimoje (siekiant akcentuoti, kad smurtas nukreipiamas ne tik prieš intymiais, bet ir kitais šeiminiiais ryšiais susietus asmenis¹⁸⁷ (angl. *family violence*)). Keičiantis šeimos ir santuokos sampratai, įprasta tapo platesnės apimtys *partnerio smurto* sąvoka, susijusi su smurtiniu elgesiu intymių santykių kontekste¹⁸⁸. Jo variacija – *intymaus partnerio smurtas* – vartojama apibūdinti tokį elgesį su esamu ar buvusiu intymių santykių partneriu, kuris sukelia fizinės, seksualinės ar psichologinės žalos, įskaitant fizinį, psichologinį, seksualinį smurtą, kontroliuojančio elgesio taktikas¹⁸⁹, persekiojimą¹⁹⁰. Esminis požymis, apibūdinantis intymaus partnerio smurtą, yra galios ir

181 DeKeseredy, & Schwartz, *supra note* 39: 1–19.

182 Lenore E. A. Walker, *The Battered Woman* (New York: Harper & Row, 1979), xv.

183 Jennifer Nixon, „Domestic Violence and Women with Disabilities: Locating the Issue on the Periphery of Social Movements“, *Disability & Society* 24, 1 (January 2009): 77, <https://doi.org/10.1080/09687590802535709>.

184 Ortiz-Barreda & Vives-Cases, *supra note* 53: 63.

185 *Ibid*, 68.

186 Johnson, *supra note* 37: 45.

187 Enander, *supra note* 34: 112.

188 Winstock, *supra note* 54: 96.

189 World Health Organization, *Violence against Women: Intimate Partner and Sexual Violence against Women* (Geneva, 2014).

190 M. J. Breiding, et al., *Intimate Partner Violence Surveillance: Uniform Definitions and Recommended Data Elements, Version 2.0* (Atlanta (GA): National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention, 2015), 11.

kontrolės atmosferos palaikymas¹⁹¹. Partnerystės sąvoka paprastai apima ne tik esamus ar buvusius teisiškai įformintus kartu ar atskirai gyvenančių asmenų santykius, bet ir bendro gyvenimo, partnerystės atvejus, smurtą tarp susitikinėjančių, seksualinius santykius palai-kančių asmenų, ar tos pačios lyties partnerių. Intymusis partneris paprastai reiškia asmenį, su kuriuo sieja artimi asmeniniai santykiai, pasižymintys šiais alternatyviais požymiais: partnerių emocinis ryšys, reguliarius kontaktai, besitęsiantis fizinis kontaktas ir seksualinis elgesys, artimumas ir vienas kito gyvenimo pažinimas, identifikavimasis kaip pora¹⁹². Esamas mokslinių žinių lygis leidžia daryti išvadą, kad intymaus partnerio smurtas atitinka visus smurto kriterijus: jis yra nepagrįstas (nebūtinai, neturintis teisinio pagrindo), nepa-geidaujamas, tyčinis ir žalingas elgesys¹⁹³.

Kaip matyti, smurto artimoje aplinkoje tyrimų pradžioje vartoti eksplicitiškai lyties aspek- tą nurodantys terminai. Siekiant apsaugą garantuoti didesnei šeiminių ar kitų artimų santykių siejamų asmenų grupei, imtos konstruoti platesnės apimties definicijos, bet kita vertus, lyties aspektas yra eliminuojamas. Toks požiūris yra kritikuojamas dėl to, kad iš esmės grįžtama prie tradicinių metodų ir interpretacijų, grįstų individualizuotu ir dekon- tekstualizuotu problemos aiškinimu, struktūriniu lyčių nelygybe, vyrų smurtui palankia kultūra¹⁹⁴. Statistiniai duomenys (sulaikytų asmenų, pranešimų teisėsaugos institucijoms, žmogžudysčių skaičius, liudytojų suteikti duomenys bei kt.¹⁹⁵) ir mokslinių tyrimų rezulta- tai rodo, kad smurtas šeimoje ar prieš partnerį dauguma atvejų yra smurtas prieš moteris¹⁹⁶. JAV atlikto tyrimo duomenimis, intymaus partnerio kontaktinį seksualinį, fizinį smurtą ir persekiojimą, sukeliančius neigiamas pasekmes (sužalojimus, baimę, nerimą dėl saugumo, pagalbos poreikį) yra patyrusios 1 iš 4 moterų. Beveik toks pats ir sunkaus smurto atvejų skaičius¹⁹⁷. ES Pagrindinių teisių agentūros atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad iš visų par- tnerių turinčių ar turėjusių moterų nuo 15 m. partnerio fizinį ir (arba) seksualinį smurtą ES valstybėse vidutiniškai yra patyrusios 22 proc. moterų¹⁹⁸, Lietuvoje – 24 proc.¹⁹⁹ Lietuvoje, statistiniais duomenimis, absoliuti dauguma nukentėjusių nuo smurto artimoje aplinkoje

191 Lucy Healey, Cathy Humphreys & Keran Howe, „Inclusive Domestic Violence Standards: Strategies to Improve Interventions for Women With Disabilities?“ *Violence and Victims* 28, 1 (2013): 58, <https://doi.org/10.1891/0886-6708.28.1.50>.

192 Breiding, *supra note* 190: 11.

193 Sherry Hamby, „On Defining Violence, and Why It Matters“. *Psychology of Violence* 7, 2 (2017): 167–180, <https://doi.org/10.1037/vio0000117>.

194 Holly Johnson, „Degendering Violence“. *Social Politics* 22, 3 (2015): 390–410, <https://doi.org/10.1093/sp/jxv021>.

195 Sherry Hamby, „Intimate Partner and Sexual Violence Research: Scientific Progress, Scientific Challenges, and Gender“, *Trama, Violence & Abuse* 15, 3 (2014): 150, <https://doi.org/10.1177/1524838014520723>.

196 pvz., Bell, Dinwiddie & Hamby, *supra note* 38.

197 S. G. Smith, et al. *The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2010-2012 State Report* (Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention, 2017), 120.

198 European Union Agency for Fundamental Rights, *Violence against Women: An EU-wide Survey: Main Results* (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015).

199 European Union Agency for Fundamental Rights, *supra note* 20.

yra moterys (pvz., 2017 m. – 77 proc.²⁰⁰, 2016 m. – 80,4 proc.²⁰¹), o įtariamieji – vyrai (atitinkamai 90,6 proc.²⁰² ir 91,4 proc.²⁰³)²⁰⁴. Šie duomenys atitinka skirtingų lyčių nusikalstamo elgesio ypatumus (mastą, dinamiką, struktūrą, veikų padarymo aplinkybes) Lietuvoje²⁰⁵. Būtent vyrų smurto prieš moteris mastą ir problematiką patvirtina ir tie moksliniai tyrimai, kurie rodo, kad moterų agresija prieš partnerį visų pirma yra susijusi su savigny, tuo tarpu kai vyrų – su galios demonstravimu, bauginimu, kriminalinių sankcijų nepaisymu²⁰⁶. Intymaus partnerio smurtas yra viena labiausiai paplitusių smurto prieš moteris formų²⁰⁷. Beveik 92 proc. tyrime JAV dalyvavusių moterų smurto artimoje aplinkoje ir smurtinių seksualinių veikų mažinimą nurodė pagrindiniu savo rūpesčiu²⁰⁸. Taigi, įvertinus faktinius

- 200 Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2017 m. sausio – gruodžio mėn.*, 2018-01-16, Nr. (6-2)24St-9, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=6782&datasource=19068&export=pdf.
- 201 Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2016 m. sausio – gruodžio mėn.*, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=1568&datasource=4693&page=1&export=pdf.
- 202 Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2017 m. sausio – gruodžio mėn.*, 2018-01-16, Nr. (6-2)24St-8, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=6783&datasource=19096&export=pdf.
- 203 Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2016 m. sausio – gruodžio mėn.*, Nr. (6-2)24St-8, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=1569&datasource=4695&page=6&export=pdf.
- 204 Reikia akcentuoti, kad dėl smurto artimoje aplinkoje latentškumo registruoto nusikalstamumo duomenys ne visiškai atspindi realią padėtį. Pvz., Lietuvoje atlikto viktimologinio tyrimo duomenimis, 2011 m. teisėsaugos institucijų užregistruotas nusikalstamų veikų skaičius yra dešimtimis kartų mažesnis negu parodė atlikta viktimologinė gyventojų apklausa, o apie 2011 m. patirtą fizinį smurtą teisėsaugai pranešė tik 55 proc. nukentėjusių. Šio tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma 2004–2011 m. registruotų asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, buvo vyrai. Toks buvo ir viktimologinės apklausos rezultatas (žr. Kiškis, *et al.*, *supra note* 90: 144–145; 150, 211–212, 221, 233). Tačiau šie duomenys nėra detalizuoti pagal nusikalstamų veikų pobūdį. Be to, jie apima laikotarpį iki specialiojo įstatymo įsigaliojimo, kuris paskatino didžiulį pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje skaičiaus padidėjimą (tyrimo autoriai taip pat pastebi, kad 2011 m. (t. y. įsigaliojus specialiajam įstatymui) labai padaugėjo pranešimų apie smurtines veikas artimoje aplinkoje). Taip pat nėra pagrindo teigti, kad Lietuvos situacija tiek reikšmingai skirtųsi nuo kitų valstybių, kad neatitiktų bendros lyčių asimetrijos tendencijos.
- 205 Ilona Michailovič, „Moterų nusikalstamo elgesio problematika“, *Teisė* 93 (2014): 83–89.
- 206 LaViolette, & Barnett, *supra note* 36: 141.
- 207 Claudia Garcia-Moreno, Alessandra Guedes & Wendy Knerr, *Understanding and Addressing Violence against Women: Intimate Partner Violence* (Geneva: World Health Organization, 2012).
- 208 „Domestic Violence Statistics“. 2018, <http://domesticviolencestatistics.org/domestic-violence->

ir mokslinių tyrimų duomenis, aktualesni būtent lyties aspektą akcentuojantys *smurto prieš moteris* bei *smurto lyties pagrindu* (angl. *gender based violence*) terminai, bet jų turinys platesnis nei smurtas artimuose santykiuose (apima seksualinių kitų asmenų smurtą, prekybą žmonėmis, vergovę ir seksualinį išnaudojimą, žalingas praktikas (vaikų ir priverstines santuokas, moterų lytinių organų žalojimą, vadinamuosius garbės nusikaltimus), persekiojimą, bauginimą ir kt.)²⁰⁹. Kita vertus, būtent smurtas artimoje aplinkoje yra dažniausia smurto prieš moteris forma²¹⁰. Lingvistai atkreipia dėmesį, kad neutralios, binarinės sąvokos, įskaitant net ir *smurto prieš moteris* sąvoką, eufemizuoja tiek smurto kontekstą (pvz., *intymaus partnerio, sutuoktinio smurto* sąvokos), tiek smurtinį elgesį (pvz., *netinkamo elgesio, šeimos konflikto* sąvokos). Tokiu būdu leksikos priemonėmis yra maskuojamos galios struktūros, esminiai fenomeno požymiai, nes iš esmės tai yra vyrų smurtas prieš moteris²¹¹. Kalbai, sąvokoms paaiškinti reikalingas kontekstas, todėl vartojami terminai gali būti ir apimantys (angl. *inclusive*), ir ribojantys (angl. *exclusive*)²¹². Taigi žodinė tiriamo reiškinių raiška taip pat yra svarbi. Dėl šios priežasties kai kurie autoriai siūlo smurto artimoje aplinkoje definicijos pakeitimus, išplečiant jo kontekstą. Pavyzdžiui, siūloma įtraukti požymį, kad smurtas artimoje aplinkoje būdingas bet kuriame amžiaus tarpsnyje, tam, kad ir vyresnio amžiaus žmonės galėtų efektyviai pasinaudoti specialiomis smurto artimoje aplinkoje aukoms teikiamomis pagalbos, paramos ir apsaugos priemonėmis, kurios yra palankesnės nei tiesiog smurto prieš pagyvenusius asmenis atveju²¹³. Būtent viso gyvenimo ciklo požiūris yra siejamas su teisių apsauga ir pagal CEDAW sistemą²¹⁴. Tam, kad būtų praplėstos smurtinio elgesio įrodinėjimo ir smurtautojo patraukimo atsakomybėn galimybės, siūloma tyčios, smurtinių intencijų turėjimo požymį keisti smurtinio elgesio žalingumo suvokimo, supratimo rekvizitu²¹⁵. Panašiai ir CEDAW kontekste: smurtas lyties pagrindu apibrėžiamas kaip veiksmas ar neveikimas, kuriuo siekiama sukelti arba kuris gali sukelti (angl. *likely to cause*)²¹⁶ žalos. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos teismai, bent jau bylose dėl fizinių bausmių vaikams taikymo, naudoja panašią argumentaciją: „...*paprastai kiekvienas suaugęs pakaltinamas žmogus, kuris suduoda mažamečiui vaikui smūgį, suvokia, jog tuo sukels pa-*

statistics/.

- 209 Council conclusions – "Preventing and combating all forms of violence against women and girls, including female genital mutilation". Justice and Home Affairs council meeting. Luxembourg, 5 and 6 June 2014.
- 210 *Ending Violence Against Women: From Words to Action*, *supra* note 25: 43.
- 211 Mari Helenedatter Aarbakke, "Nuo privataus iki viešo susirūpinimo – trumpa istorinė apžvalga apie smurtą prieš moteris Norvegijoje", pranešimas konferencijoje Karas šeimoje: taikdarių misija (ne) įmanoma, Kaunas, 2014-12-09.
- 212 Healey, Humphreys & Howe, *supra* note 191: 51.
- 213 Crockett, Brandl & Dabby, *supra* note 31: 293.
- 214 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General recommendation No. 27 on older women and protection of their human rights, 2010, CEDAW/C/GC/27, §15, 30–31.
- 215 Winstock, *supra* note 54: 95–102.
- 216 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based-violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §16.

sekmes – mažų mažiausia nukentėjusysis patirs fizinį skausmą arba nukentėjusiajam bus padarytas kūno sužalojimas.“²¹⁷

Vis dėlto modernioje ir tarptautinėje gerąją praktiką inkorporuojančioje Stambulo konvencijoje yra vartojamas neutralus *smurto šeimoje* (angl. *domestic violence*) terminas²¹⁸, siekiant, kad konvencijos nuostatos būtų taikomos abiejų lyčių smurtautojams ir aukoms²¹⁹. Tačiau kartu šalys yra įpareigojamos smurto dėl lyties aukoms, kurios yra moterys, skirti išskirtinį dėmesį (konvencijos 2 str. 2 d.). Taigi lyties aspektas gali būti įtrauktas ne tik į pačią sąvoką, bet ir atskleidžiant jos sampratą, vartojimo kontekstą, formuojant jos taikymo praktiką.

Pastaruoju metu akademinuose tekstuose imta vartoti ir platų smurto kontekstą inkorporuojanti *smurto artimoje aplinkoje* sąvoka, bet kartais tuo pačiu terminu apibrėžiamas ir dar platesnis smurto kontekstas: smurtas darbovietėje, mokykloje ar kitokioje panašioje asmeniui įprastoje aplinkoje. Šis terminas, pasirinktas vartoti ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose, ir Nusikaltimų aukų teisių direktyvoje (angl. *violence in close relationships* (9 str. 3(b) d., 22 str. 3 d., 23 str. 2(d) d., 26 str. 2 d.)). Plačiau artimos aplinkos samprata Lietuvos teisėkūroje yra plačiau analizuojama 2.3.1., 2.3.2. skyriuose.

Smurtinio akto komponentas mokslinėje literatūroje taip pat apibrėžiamas nevienodai: fizinio smurto definicija dažniausiai konstruojama naudojant smurto (angl. *violence*), užpuolimo (angl. *assault*), mušimo (angl. *battering*) terminus, psichologinio smurto aktams įvardyti paprastai vartojamos netinkamo, žiauraus elgesio (angl. *abuse*), agresijos, prievartos (angl. *coercion*) sąvokos. Dažnai visi šie konstruktai vartojami kaip sinonimai *smurto* sąvokai, bet jų sutapatinimas gali būti problemiškas apibrėžiant definicijas, vertinant konkrečius smurtinius veiksmus ir interpretuojant tyrimų rezultatus²²⁰. Taip pat formuluojamos labai specifinės apibrėžtys. Neveikimas asmenų, kuriems reikalinga priežiūra, atžvilgiu (vaikų, neįgaliųjų, vyresnio amžiaus žmonių) įprastai pasireiškia kaip nepriežiūra, apleistumas (angl. *neglect*). Femicidas siaurąja prasme reiškia tyčinį moters nužudymą dėl to, kad ji yra moteris, plačiąja prasme – bet kokį moters ar mergaitės nužudymą²²¹.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad čia paminėtos sąvokos nėra absoliučiai sinonimiškos (nors ir yra taip vartojamos). Pagrindiniai jų skirtumai yra susiję su skirtingomis teorinėmis koncepcijomis: vienos apibūdina smurtą tarp sutuoktinių kaip simetrinį fenomeną, kitos įtraukia platesnį šeiminių ryšių kontekstą, dar kitos akcentuoja lyties aspektą ir aiškiai smurto disproporciją moterų nenaudai. Todėl šeimos konfliktų tyrimuose įprastai vartojama *intymaus partnerio smurto, smurto šeimoje* sąvokos, o feministinės studijos

217 “LAT 2016-12-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-474-489/2016”; “LAT 2015-10-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428-511/2015” ir kt.

218 Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11.V.2011, 3b str.; Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210, §3(b).

219 Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210, §41.

220 Russel Dobash & Emerson R. Dobash, „Women’s Violence to Men in Intimate Relationships: Working on a Puzzle”, *The British Journal of Criminology* 44 (May 2004): 328–332, <http://www.brown.uk.com/domesticviolence/dobash.pdf>.

221 García-Moreno, Guedes & Knerr, *supra note* 207.

tiriamą fenomeną paprastai vadina *smurtu namuose*²²², dažniau – *smurtu prieš moteris, vyrų smurtu prieš moteris*²²³.

Iš esmės visos paminėtos definicijos konstruojamos pagal tris pagrindinius požiūrius, kurie remiasi skirtingomis perspektyvomis (smurtautojo ar aukos) ir akcentuoja skirtingus aspektus, tačiau tarpusavyje jie nėra prieštaringi, dažnai inkorporuojantys kelių požiūrių požymius: 1) smurtautojo elgesio akcentavimas (labiausiai paplitęs); 2) smurtautojo elgesio priešasčių (kontrolės siekio) akcentavimas; 3) smurto pasekmių aukai akcentavimas²²⁴. Be to, definicijos skiriasi ir pagal tai, koku tikslu jos formuluojamos: euristinės (arba leksinės, aiškinančios sampratą), teorinės (arba nominalios, pateikiančios aiškius apibrėžimus) ar operacinės (atskleidžiančios būdus, kaip matuoti, analizuoti ir atskleisti fenomeno esmę)²²⁵. Nors nėra universalaus smurto artimoje aplinkoje apibrėžimo, ir vis dar diskutuojama dėl smurto artimoje aplinkoje kilmės, prognozuojančių veiksnių, jo mažinimo strategijų, tačiau dėl pagrindinių smurto požymių, formų, kompleksinio ir heterogeniško pobūdžio, ilgalaikio ir trumpalaikio įvairiapusio neigiamo poveikio iš esmės linkstama sutarti: tai tyčinis įvairių formų smurtinis elgesys artimoje aplinkoje prieš asmens valią ar nepaisant jo teisių, siekiant įtvirtinti galią ir kontrolę, sukeliantis daugialypes neigiamas pasekmes. Apibendrinant smurto artimoje aplinkoje fenomeno tyrinėjimų raidą, galima konstatuoti doktrininį sampratos pokytį nuo pavienio, epizodinio smurtinio atvejo link sudėtingesnės koncepcijos, apimančios smurto kontekstą, diferenciaciją, sudėtinį pobūdį ir poveikį, akcentuojant lyties, smurto kaip tęstinio proceso, smurtinio elgesio pagal modelį aspektus.

1.3. Smurto artimoje aplinkoje tipologija

Tiriant smurtą artimoje aplinkoje akademinio lygiu, buvo atkreiptas dėmesys, kad šis fenomenas nėra vienas, kad smurtautojų ir aukų grupės nėra homogeniškos. Smurto artimoje aplinkoje tipologijos diferencijuoja smurtinį elgesį ir jame dalyvaujančius asmenis pagal įvairius kriterijus: smurtautojo lytį, psichologines reakcijas į skirtingus dirgiklius, smurto dažnumą ir sunkumą, tipą, motyvaciją ir priežastis, asmenybės sutrikimus, santykių pobūdį (intymūs ar kitokie)²²⁶. Smurto artimoje aplinkoje tipologija taip pat gali būti naudinga ir įstatymų leidėjui tinkamai kriminalizuojant tokias veikas, parenkant baudžiamosios atsakomybės priemones. Taip pat ji gali būti teisės taikymo praktikos formavimo veiksnys, siekiant efektyvios apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje, aukų saugumo baudžiamojo proceso metu (taikant kardomasias ar specialias apsaugos priemones, nustatant aukų pažeidžiamumą), įrodinėjant smurtinio pobūdžio veikas ir jų aplinkybes. Todėl toliau yra apžvelgiamos aktualios smurto artimoje aplinkoje klasifikacijos.

222 Winstock, *supra note* 54: 96.

223 DeKeseredy, & Schwartz, *supra note* 39: 2.

224 Winstock, *op. cit.*, 96.

225 *Ibid.*, 95–96.

226 Hayley Boxal, & Lisa Rosevear & Jason Payne, „Domestic Violence Typologies: What Value to Practice?“, *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice* 494 (March 2015), https://www.researchgate.net/profile/Jason_Payne10/publication/279527358_Domestic_violence_typologies_What_value_to_practice/links/5595162b08ae21086d1f0be0/Domestic-violence-typologies-What-value-to-practice.pdf.

1.3.1. Smurto formos

Kadangi jau pačioje smurto artimoje aplinkoje tyrinėjimų pradžioje buvo konstatuota, kad tai yra nevienalytis konstruktas, susidedantis iš įvairialypių apraiškų, mokslinėje literatūroje skiriamos tiesioginio ir netiesioginio, arba tarpasmeninio ir institucinio, smurto formos. Institucinis, arba struktūrinis, smurtas reiškia bet kokios formos struktūrinę nelygybę ar institucinę diskriminaciją, kuri palaiko moters fizinę ar ideologinę subordinaciją kitiems asmenims šeimoje, namuose ar visuomenėje. Diskriminacinės priemonės palaiko lyčių stratifikaciją ir privilegijuoja vyrų galią ir kontrolę, todėl daugeliu atžvilgių yra nepalankios moterims. Lyčių ideologijos, kurios nurodo vyrams kontroliuoti moteris arba leidžia fizinę moterų ir vaikų kontrolę, yra struktūrinio smurto lyties pagrindu formos. Todėl dažnai moterys tuo pačiu metu patiria ir tarpasmeninį, ir struktūrinį smurtą. Institucinio smurto formos apima teisinį reguliavimą, kuris teikia pirmenybę vienai grupei kitos grupės atžvilgiu įsidarbinimo, švietimo galimybių, išteklių prieinamumo (paveldėjimo, nuosavybės teisių, gamtos resursų), religinių kultūrų, valstybinės apsaugos, paslaugų ir šalpos srityje. Visų formų smurtą prieš moteris kriminalizuojančių teisės aktų nebuvimas, taip pat pasireiškia kaip struktūrinio smurto forma²²⁷. Struktūrinis smurtas dažnai yra subtilus, labiausiai nematoma smurto forma, skatinantis kitas smurtinio elgesio formas. Nustatyti kaltus asmenis tokiu atveju yra dar sudėtingiau nei atskleisti tokio smurto apraiškas²²⁸. Būtent struktūrinis smurtas dažnai padidina smurto aukų pažeidžiamumą, skatina pakartotinę viktimizaciją, o dėl netinkamų pareigūnų veiksmų nėra užtikrinama aukų apsauga. Tačiau tokios formos smurtas nėra šio tyrimo objektas, nes, kaip jau buvo minėta, tyrimo apimtis yra apribota tarpasmeninio smurto artimoje aplinkoje, kaip jis apibrėžtas ANSAAI 2 str. 1, 7 d., teisiniu vertinimu.

Šiuo metu dažniausiai skiriamos tarpasmeninio smurto artimoje aplinkoje formos yra fizinis, seksualinis, emocinis/psichologinis, ekonominis/finansinis smurtas, įskaitant persekiojimą ir prievartinį kontroliuojantį elgesį²²⁹. Fizinio smurto samprata apima kūno sužeidimus, sužalojimus²³⁰ ir dažniausiai pasireiškia kaip skausmo sukėlimas (metimas, traukimas, kratymas, stūmimas, tampymas už plaukų, kumščiajimas, smogimas, trenkimas²³¹, mušimas, kandžiojimas, žnaibymas, badymas, smaugimas²³², pliaukštelėjimas, trenkimas, įspyrimas ir kt.)²³³, fiziniai kūno sužeidimai (išorinių ar vidinių organų pažeidimas įbrėžimais, įdrėskimais, nudeginant, įskaitant ginklų ar kitų daiktų, skysčių ar

227 Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Rashida Manjoo. 2 May, 2011, A/HRC/17/26, §26–31.

228 Bandy X. Lee, „Causes and cures VII: Structural violence“, *Aggression and Violent Behavior* 28 (2016): 110, <http://daneshyari.com/article/preview/94452.pdf>.

229 Connie J. A. Beck, et al., *Intimate Partner Abuse in Divorce Mediation: Outcomes from a Long-Term Multi-cultural Study* (July 2011), 38–40, <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/236868.pdf>.

230 World Health Organization, *Health Care for Women Subjected to Intimate Partner Violence or Sexual Violence: A Clinical Handbook* (Geneva: WHO Document Production Services, 2014), 7.

231 Breiding, supra note 190: 11.

232 Kristie A. Thomas, Manisha Joshi, & Susan B. Sorenson, „Do You Know What It Feels Like to Drown?: Strangulation as Coercive Control in Intimate Relationships“, *Psychology of Women Quarterly* 38, 1 (2014): 124–137, <https://doi.org/10.1177/0361684313488354>.

233 García-Moreno, Guedes & Knerr, supra note 207.

kitų medžiagų naudojimą (pvz., nudeginimas rūgštimi), besilaukiančių ir tik ką pagimdžiusių moterų žalojimas, fizinių kančių sukėlimas, medicininės pagalbos nesuteikimas, poilsio apribojimas (neleidimas miegoti), vertimas vartoti alkoholį, narkotikus, neįgalumo sukėlimas, tradicinės kultūrinės praktikos, keliančios žalą sveikatai²³⁴, privedimas prie savižudybės, žmogžudystė (femicidas ir jo formos: intymus femicidas, žmogžudystė dėl garbės, nuotakų deginimas ar kitoks gyvybės atėmimas dėl nepakankamo kraičio²³⁵, mergaičių infanticidas²³⁶) ar kitokios fizinės žalos sukėlimas.

Tipiškos psichologinio smurto apraiškos yra grasinimai (nužudyti, pagrobti, sužaloti ir kt.), bauginimai, sisteminis savivertės žeminimas, izoliacija, viešas pažeminimas, pašaipos, nuolatinė kritika²³⁷, įžeidimas, menkinimas, nuolatinis asmens nuvertinimas²³⁸, manipuliacijos (pvz., verčiant abejoti sveiku protu), persekiojimas, riksmas ir barniai, veiksmų laisvės varžymas, jausmų ignoravimas, įsitikinimų išjuokimas, melas, palikimas pavojingose vietose ir kt.

Dažniausios seksualinio smurto formos yra seksualinio apsisprendimo laisvės pažeidimas, seksualinis prievartavimas, žagininimas, ypač žiaurus lytinis santykiavimas prieš partnerės valią, vertimas stebėti ir kartoti pornografinius veiksmus, vertimas nusirengti, privalomas nekaltybės tikrinimas, seksualiniai santykiai su asmenimis, kurie dėl amžiaus, nebrandos, ligos, neįgalumo, apsvaigimo nesuvokia veiksmų ar negali pasipriešinti, taip pat incestas, žmonos išpirkimas, leviratas (žmonos paveldėjimas), seksualinis priekabiavimas, nesaugūs ar neatsakingi seksualiniai santykiai²³⁹, moterų lytinių organų žalojimas²⁴⁰ reprodukcijos kontrolė (priverstinis nėštumas ar jo nutraukimas, kontracepcijos draudimas ar vertimas ją naudoti²⁴¹, selektyviniai abortai²⁴²), vertimas užsiimti prostitucija²⁴³ ir kt. Seksualinis smurtas yra ypač latentiškas, ir tai lemia daugybę priežasčių: itin privatus seksua-

234 Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85. 5 February 1996, E/CN.4/1996/53.

235 García-Moreno, Guedes & Knerr, *op. cit.*

236 Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85. 5 February 1996, E/CN.4/1996/53.

237 World Health Organization, *supra note* 230: 7–8.

238 García-Moreno, Guedes & Knerr, *op. cit.*

239 World Health Organization, *op. cit.*, 8.

240 Resolution adopted by the General Assembly on 20 December 2012 [on the report of the Third Committee (A/67/450 and Corr.1)]: 67/146. Intensifying global efforts for the elimination of female genital mutilations. A/RES/67/146; The Committee on the Elimination of Discrimination Against Women. General recommendation No. 14: Female circumcision. 1990, A/45/38.

241 Elisabeth Miller, et al., „Pregnancy Coercion, Intimate Partner Violence, and Unintended Pregnancy“, *Contraception* 81, 4 (April 2010): 316–322, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2896047/>.

242 Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85. 5 February 1996, E/CN.4/1996/53.

243 Enrique Javier Díez Gutiérrez, „Prostitution and Gender-based Violence“, *Social and Behavioral Sciences* 161 (2014): 96–101, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.016>.

linių santykių pobūdis, stereotopinis požiūris į lyčių vaidmenis, netinkama baudžiamosios justicijos reakcija²⁴⁴.

Ekonominiu smurtu laikoma finansinių išteklių kontrolė, nesuteikiant išteklių, juos ribojant ar išnaudojant partnerio išteklius, neleidžiant įsigyti turto, verčiant pasiaiškinti dėl išlaidų), naudojimas šeimos turto statusu (visas turtas valdomas vieno sutuoktinio), vienvaldiškas finansinių sprendimų priėmimas, sumažintos galimybės išlaikyti save, mokytis, dirbti, daryti karjerą, vertimas pasirašyti dokumentus, parduoti turtą, surašyti ar pakeisti testamentą, santaupų išnaudojimas, įsiskolinimas, nevisavertė mityba, atsisakymas išlaikyti vaikus, atsisakymas teikti informaciją apie realią šeimos turtingą padėtį, apsimestinis turto perleidimas smurtautojo giminaičiams ar kitiems asmenims ir kt.

Be minėtų pagrindinių smurto formų, mokslinėje literatūroje pateikiamos ir detalesnės klasifikacijos atskirai išskiriant žodinį smurtą (kritika, peikimas, melagingi kaltinimai, pravardžiavimas, grasinimai), aplinkos smurtą (baimės atmosferos kūrimas namuose ar kitoje aplinkoje), socialinį smurtą (izoliavimas), religinį/dvasinį smurtą (įsitikinimų išjuokimas, niekinimas ar jų naudojimas manipuliavimui, draudimas praktikuoti religiją)²⁴⁵ ir kt. Taip pat tarptautinės organizacijos kelia susirūpinimą ir dėl naujų smurto formų, pasireiškiančių kibernetinėje ar kitoje skaitmeninėje erdvėje²⁴⁶.

Didžiąja dalimi atvejų (apie 60–80 proc.²⁴⁷) smurtas artimoje aplinkoje yra kompleksinis, multidimensinis, daugialypis, apimantis kelias smurto formas, pasireiškiantis skirtingo pobūdžio veiksmais, pvz. seksualinis priekabiavimas ir smurtas, persekiojimas ir fizinis smurtas, arba įvairios šių formų kombinacijos²⁴⁸. Tyrimo Japonijoje duomenimis, 89,3 proc. moterų be fizinio ir seksualinio smurto patyrė ir psichologinę agresiją²⁴⁹. Tyrimo pasaulio mastu duomenimis, fizinis ir seksualinis smurtas paprastai siejasi su aukšto lygio kontroliuojančiu elgesiu²⁵⁰. Dėl tokios smurto specifikos literatūroje yra vartojamas koviktimizacijos terminas (fizinis ir seksualinis smurtas tuo pačiu laiko periodu)²⁵¹. Tipinės

244 Katharine Tellis, *Rape as a Part of Domestic Violence: A Qualitative Analysis of Case Narratives and Official Reports* (El Paso: LFB Scholarly Publishing LLC, 2010), 42–51, 119–138, http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=520455&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover.

245 Bing Guo & Christa Harstall, *Spousal Violence Against Women: Preventing Recurrence* (Alberta, Canada: Institute of Health Economics, 2008), 1–2.

246 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §20.

247 Evan Stark, *Re-presenting Battered Women: Coercive Control and the Defense of Liberty* (2012), 7. http://www.stopvaw.org/uploads/evan_stark_article_final_100812.pdf 2017-07-06.

248 *Gender-based Violence, Stalking and Fear of Crime*: EU-project 2009–2011 (Bochum, 2012), 147–149, 252. https://vmits0151.vm.ruhr-uni-bochum.de/gendercrime.eu/pdf/gendercrime_final_report_printable_version.pdf.

249 Mieko Yoshihama, Julie Horrocks & Saori Kamano, „The Role of Emotional Abuse in Intimate Partner Violence and Health Among Women in Yokohama, Japan“, *American Journal of Public Health* 99, 4 (April 2009): 647–653, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2661493/>.

250 García-Moreno, *supra note* 40: 37.

251 Paige Hall Smith, Jacquelyn W. White, & Lindsay J. Holland, “A Longitudinal Perspective on Dating Violence Among Adolescent and College-Age Women”, *American Journal of Public Health* 93, 7 (July 2003): 1104, <https://ajph.aphapublications.org/doi/pdfplus/10.2105/AJPH.93.7.1104>.

multidimensinio smurto formos yra persekiojimas, prievartinė kontrolė. Nėra vieno visuotinai vartojamo persekiojimo apibrėžimo, nes jis turi daugybę apraiškų, iš kurių įprasčiausios yra nuolatiniai skambučiai telefonu, didžiulis kiekis elektroninių/laiškų ar žinučių, asmens tykojimas, dažnai naudojant ir smurtą²⁵². Iš esmės tokia smurto forma, ypač dažna intymių partnerių atžvilgiu, yra psichologinio pobūdžio, nes tokiais veiksmais yra siekiama sukelti baimę, nesaugumą²⁵³. Bendriausi kontroliuojančio elgesio modeliai yra izoliavimas nuo šeimos ir draugų, judėjimo sekimas, darbo, išsilavinimo, medicininės priežiūros prieinamumo ribojimas²⁵⁴.

1.3.2. Smurto artimoje aplinkoje tipai pagal smurto kontekstą

Vienas pirmųjų smurto tipologijų, iki šiol laikomą viena įtakingiausių ir perspektyviausių²⁵⁵, 1995 m. sudarė M. P. Johnson. Jis skiria intymių partnerių smurto tipus pagal kontrolės kontekstą, kuriame smurtauojama, o ne pagal smurtinio išpuolio pobūdį: 1) prievartinis kontroliuojantis smurtas, 2) situacinis porų smurtas, 3) smurtinis pasipriešinimas, 4) abipusė smurtinė kontrolė. Prievartinis kontroliuojantis smurtas (angl. *coercive controlling violence*)²⁵⁶, arba intymusis terorizmas (angl. *intimate terrorism*) – toks smurto tipas, kai smurtauojama pagal prievartinės kontrolės modelį, naudojant ir smurtines, ir nesmurtines taktikas, vienam partneriui siekiant dominuoti prieš kitą (smurtauojantis ir kontroliuojantis partneris): ekonominė kontrolė, vyro privilegijos, izoliacija, emocinis smurtas, bauginimas, prievarta ir grasinimai, įskaitant ir vaikų atžvilgiu. Realus fizinis ir seksualinis smurtas tik palaiko šią struktūrą, o smurtinė patirtis yra dar viena kontrolės forma. Tokiu būdu sukuriama teroro situacija²⁵⁷, smurto tinklas²⁵⁸, galios ir kontrolės ratas²⁵⁹, smur-

252 Katrin List, „Sexual violence and Harassment against Female Students in Germany“, *Rivista di Criminologia, Vittimologia e Sicurezza* VII, 2 (Maggio-Agosto 2013): 85, http://eprints.bice.rm.cnr.it/6194/1/articolo_list_2013-02.pdf.

253 Sarah M. Norris; et al. „A Pattern of Violence: Analyzing the Relationship between Intimate Partner Violence and Stalking“ iš *Perspectives on Stalking: Victims, Perpetrators, and Cyberstalking* (Springer Publishing Company, 2015), 92, http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=1102518&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover; Mindy B. Mechanic, et al. „The Impact of Severe Stalking Experienced by Acutely Battered Women: An Examination of Violence, Psychological Symptoms and Strategic Responding“, iš *Perspectives on Stalking: Victims, Perpetrators, and Cyberstalking* (Springer Publishing Company, 2015), 168, http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=1102518&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover.

254 García-Moreno, Guedes & Knerr, *supra note* 207.

255 Parveen Azam Ali, Katie Dhingra & Julie McGarry. „A Literature Review of Intimate Partner Violence and Its Classifications“, *Aggression and Violent Behavior* 31 (2016): 18, 23, <http://eprints.nottingham.ac.uk/35497/1/A%20literature%20review%20of%20intimate%20partner%20violence%20and%20its%20classifications.pdf>.

256 Peter G. Jeffe, et al., „Custody Disputes Involving Allegations of Domestic Violence: Toward a Differentiated Approach to Parenting Plans“, *Family Court Review* 46, 3 (July 2008): 501.

257 Johnson, *supra note* 37: 7–10.

258 Catherine Kirkwood, *Leaving Abusive Partners: From the Scars of Survival to Wisdom for Change* (London, SAGE publications, 1997), 58–61.

259 Ellen Pence & Michael Paymar, *Education Groups for Men Who Batter: The Duluth Model* (New York: Springer Publishing Company, 1993), 3, 32.

tautojo sukonstruota nerealybė²⁶⁰. Be smurtinės galios, naudojamos ir nesmurtinės galios taktikos (grasinimai ir bauginimai, nukreipti į auką, vaikus ar naminius gyvūnus, nuolatinis kontroliuojantis stebėjimas, noro ir galimybių pasipriešinti užslopinimas)²⁶¹. Tai toks smurto tipas, kuris tradiciškai suvokiamas kaip mušimas (angl. *battering*) ar smurtas šeimoje (angl. *domestic violence*)²⁶². Toks smurtas paprastai yra augantis, dažnas ir sunkus, nesulaukiantis moterų fizinio pasipriešinimo. Tai dažniausias tipas, su kuriuo susiduria paramą ir pagalbą aukoms teikiančios organizacijos, sveikatos priežiūros įstaigos ir teisėsaugos institucijos. Tokie smurtautojai absoliučia dauguma atvejų yra vyrai. Būtent toks smurto tipas yra beveik visų feministinių teorijų pagrindas apie smurto šeimoje pobūdį²⁶³. Tyrimas ES mastu atskleidė, kad Lietuva patenka tarp tų šalių, kur kontroliuojantis elgesys labiausiai paplitęs²⁶⁴.

Tokį pirmojo tipo smurtą E. Stark priskiria prievartinei kontrolei (angl. *coercive control*) – tai prievartos ir kontrolės kombinacija, kurios rezultatas – dominavimas, aukos įviliojimas į spąstus: naudojama aiškiai išreikšta ar numanoma jėga ar grasinama ją naudoti, sukeliama skausmą, sužalojimus, baimę, mirtį, siekiant paklusimo vykdoma kontrolė, taikant įvairių struktūrinių formų ribojimą, išnaudojimą, nurodymus, monopolizavimą, įskaitant netiesioginį. Prievartinė kontrolė gali sukelti ilgalaikes fizines, elgesio, psichologines pasekmes²⁶⁵. Pasak E. Stark, dėl galiai ir siekiui kontroliuoti būdingos technikos prievartinei kontrolei yra būdinga poveikio analogija su kitais laisvės atėmimo nusikaltimais, įskaitant karinius (paėmimas įkaitu, žmogaus pagrobimas). Tačiau pagrindiniai prievartinės kontrolės požymiai skiria ją nuo kitų panašių veikų. Jos specifika susijusi su tikslu – uzurpuoti ir valdyti partnerio asmenybę smurto dažnumu ir nuolatinumu, asmeniniu pobūdžiu, eksperimentinėmis technikomis, aukos pasiekiamumu, prieinamumu ar net pasisavinimu, neribota trukme ar erdve, intensyvumu, paplitimo mastu ir tai, kad ji išskirtinai nukreipta prieš moteris, grįsta lyčių ir kitais socialiniais stereotipais²⁶⁶. Lyčių stereotipai yra susiję su socialiniais ir kultūriniais konstruktais ar vyrų ir moterų sampratomis, grįstomis skirtingomis jų fizinėmis, biologinėmis, seksualinėmis ir socialinėmis funkcijomis²⁶⁷. Pagrindinėms prievartinės kontrolės taktikomis, kurioms būdinga situacinė specifika ir diskriminacinių struktūrų palaikymas, E. Stark įvardijo smurtą, įbauginimą, izoliaciją,

260 Emma Williamson, „Living in the World of the Domestic Violence Perpetrator: Negotiating the Unreality of Coercive Control“, *Violence Against Women* 16, 12 (2010): 1412–1423, <https://doi.org/10.1177/1077801210389162>.

261 Johnson, *supra note* 37: 26–29.

262 Jennifer L. Hardesty, Megan L. Haselschwerdt & Michael P. Johnson, “Domestic Violence and Child Custody”. *Parenting Plan Evaluations: Applied Research for the Family Court* (2012), 442–478.

263 Michael P. Johnson, „Conflict and Control: Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence“, iš *Couples in conflict* (Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2001), 101.

264 European Union Agency for Fundamental Rights, *supra note* 20.

265 Stark, *supra note* 37: 228–229.

266 Stark, *supra note* 37: 203–211.

267 Rebecca Cook & Simone Cusack, *Gender Stereotyping: Transnational Legal Perspectives* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2010), 1.

kontrolę²⁶⁸. Smurtas gali būti nestiprus, bet nuolatinis, rutininis²⁶⁹. Bauginimai naudojami dažniausiai kartu su arba po smurtinio išpuolio, siekiant išlaikyti jį paslapyje ir įdiegti baimę, priklausomybę, paklusimą, lojalumą, gėdą; pasireiškia daiktų naikinimu, ypač turinčių sentimentalią vertę, subtiliomis užuominomis, žvilgsniais, gestais, suprantamais tik aukai, smurtu prieš vaikus, pinigų, drabužių, vaistų nesuteikimu, emociniu ar verbaliniu ignoravimu, grasinimu nusižudyti, „anoniminiais“ išpuoliais (žinutėmis, užuominomis), vertimu abejoti psichika (daiktų pradanginimu) melavimu, viešu įžeidimu, persekiojimu, sekimu, savivertės žeminimu, įžeidimu, gėdinimu, kūno žymėjimu, tikrinimu, vertimu laikyti nepriimtinių higienos, maitinimosi, miego ritualų, vertimas vogti ir kt.)²⁷⁰. Izoliacija taikoma siekiant priklausomybės, nuslėpti smurtą, monopolizuoti įgūdžius ir išteklius, apriboti pagalbą iš šalies: neleidžiama išeiti iš namų, dirbti, naudotis ryšio ar transporto priemonėmis, draudžiama bendrauti su šeima, draugais, jie įžeidinėjami, pasisavinamas jų turtas, auka yra žeminama jiems matant ar bendruose renginiuose, išnaudojimas, reguliavimas – pinigų nedavimas, atėmimas, išlaidų atskaitymas, taisyklių nustatymas, privertimas pasirašyti elgesio sutartis ar pan.²⁷¹ Kontroluojant paklusnumo reikalaujama netiesiogiai – obsesijomis, neteikiant gyvybinių išteklių, pagalbos, išnaudojant, nurodant pasirinkimus, kiekvieną smulkmeną, kasdienio gyvenimo detales, nustatant taisykles, už kurių pažeidimą baudžiama ir kt.²⁷²

E. Stark ir kiti tyrinėtojai prievartinę kontrolę priskyrė nusikaltimams žmogaus laisvei, nes sukelia žalą moters autonomijai, orumui, asmeniškumui, pilietinėms teisėms ir fiziniam saugumui²⁷³.

M. A. Dutton ir L. Goodman pristatė teorinį prievartinės kontrolės intymiuose santykiuose modelį, pagal kurį prievartinė kontrolė pasireiškia kaip dinamiškas procesas, kurio metu prievartiniai reikalavimai susiejami su tikėtiniais grasinimais neigiamomis pasekmėmis už nepaklusimą. Taip pat buvo išskirtos pagrindinės kontrolės sritys, kuriose keliami prievartiniai reikalavimai: asmeninė veikla/išvaizda, parama/socialinis gyvenimas/šeima, namų ūkis, darbas/ekonominiai/kiti ištekliai, sveikata, intymūs santykiai, teisiniai santykiai, migracija ir vaikai²⁷⁴. Dėl tokio tipo smurto pakartotinumą ir ilgalaikiškumą smurtautojai yra tarsi „ekspertai“, kurie laikui bėgant įgyja „įgūdžių“ ir „kompetencijų“, siekdami, kad jų nusikaltimai nebūtų atskleisti ir jie išvengtų atsakomybės, bauginami aukas, manipuliuodami teisine sistema²⁷⁵.

268 Stark, *supra note* 37: 241.

269 Stark, *supra note* 247: 7–13.

270 Evan Stark, “Looking Beyond Domestic Violence: Policing Coercive Control”, *Journal of Police Crisis Negotiations* 12 (2012): 207–212, <https://doi.org/10.1080/15332586.2012.725016>.

271 Stark, *supra note* 37: 30–31.

272 Stark, *supra note* 37: 30–31.

273 Williamson, *supra note* 260: 1412–1423; Evan Stark, „Do Violent Acts Equal Abuse? Resolving the Gender Parity/Asymmetry Dilemma“, *Sex Roles* 62 (2010): 207, <https://doi.org/10.1007/s11199-009-9717-2>.

274 Mary Ann Dutton & Lisa Goodman, „Coercion in Intimate Partner Violence: Toward a new Conceptualization“, *Sex Roles* 52, 11 (June 2005): 746–747, <https://doi.org/10.1007/s11199-005-4196-6>.

275 Andrew Day & Erica Bowen, „Offending Competency and Coercive Control in Intimate Partner Violence“, *Aggression and Violent Behavior* 20 (2015): 62–71, <http://hdl.handle.net/10536/DRO/>

Mokslinėje literatūroje atkreipiamas dėmesys į tai, kad ne kiekviena kontrolės forma yra prievartinė. Viena asmens elgesio apribojimų forma susijusi su socialiniais išpareigojimais (angl. *constraint through commitment*), kai ribojimai elgesiui, gyvenimo būdai kyla dėl pastangų atitikti kultūrinės santuokos ir tėvystės normas. Kita forma – apribojimai jėga (angl. *constraint through force*), kai moteris tikslingai ir sistemiškai yra kontroliuojama partnerio. Būtent pastaroji forma atitinka prievartinę kontrolę²⁷⁶.

Prievartinės kontrolės koncepcija įtvirtina paradigmą smurto artimoje aplinkoje sampratos pokytį nuo pavienio, epizodinio smurtinio atvejo link sudėtingesnės koncepcijos, apimančios smurto kontekstą ir sudėtinį poveikį – besitęsiantį, lyties pagrindu naudojamą prievartinio ir kontroliuojančio elgesio modelį, sukeltą įvairaus pobūdžio žalą²⁷⁷. Mokslininkų nuomone, prievartinės kontrolės samprata leidžia geriau suvokti intymių partnerių smurto dinamiką²⁷⁸. Ji vertinama kaip suteikianti reikšmingą galimybę naujai apibrėžti nusikalstamas veikas, susijusias su smurtu artimoje aplinkoje, ir gynybos priemonės bylose, kuriose moterys nužudo smurtautojus vyrus²⁷⁹. Tačiau kol kas nėra standartizuoto praktinio taikymo metodo: matuojamas kontrolės taktikų skaičius, dažnis, naudojamos metodų kombinacijos²⁸⁰.

Visiškai kitokius požymius M. P. Johnson priskiria antram smurto tipui – situaciniam porų smurtui, kuris kyla eskaluojant konkrečią konfliktinę situaciją, kai nesuvaldomas konfliktas virsta fizine agresija. Ir nors pagal smurtinio incidento pobūdį, sunkias pasekmes gali būti panašus į prievartinę kontrolę, visgi paprastai jis yra retesnis, nelinkęs augti, o skiriamasis požymis – smurtas be kontroliuojančio elgesio. Ir šiuo atveju smurtautojai dažniausiai (nors ir palyginti nedideliu skirtumu) yra vyrai. Būtent šio tipo smurtas yra dažniausiai paplitusi intymių partnerių smurto forma²⁸¹ ir yra daugumos mokslinių tyrimų objektas²⁸². Galimas tokio tipo porūšis – santykių nutraukimo išprovokuotas smurtas²⁸³.

Taigi tyrimais yra konstatuojama smurto diferenciacija ir nustatomi reikšmingi skirtumai tarp patriarchalinį pagrindą turinčio charakteristinio smurtinio elgesio, susidedančio ne vien tik iš smurto, bet ir ekonominės subordinacijos, grasinimų, izoliacijos ir kitų kon-

DU:30069126.

276 Kimberly A. Crossman & Jennifer L. Hardesty, "Placing Coercive Control at the Center: What Are the Processes of Coercive Control and What Makes Control Coercive?", *Psychology of Violence* (2017).

277 Stark, *supra note* 37: 99–100.

278 Liz Kelly, & Nicole Westmarland, „Naming and Defining ‘Domestic Violence’: Lessons from Research with Violent Men“, *Feminist Review* 112, 1 (2016): 113–127, <http://dx.doi.org/10.1057/fr2015.52>.

279 Cheryl Hanna, "The Paradox of Progress: Translating Evan Stark's Coercive Control into Legal Doctrine for Abused Women“, *Violence Against Women* 15, 12 (2009): 1458–1476, <https://doi.org/10.1177/1077801209347091>.

280 Jennifer L. Hardesty, et al., „Toward a Standard Approach to Operationalizing Coercive Control and Classifying Violence Types“, *Journal of Marriage and Family* 77 (2017): 833–843, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4553695/>.

281 Michael P. Johnson, Janel M. Leone & Yili Xu, "Intimate Terrorism and Situational Couple Violence in General Surveys: Ex-Spouses Required“, *Violence Against Women* 20, 2 (2014): 187, <https://doi.org/10.1177/1077801214521324>.

282 Michael P. Johnson, „Conflict and Control: Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence“, *Violence Against Women* 12, 11 (2006): 1006–1012, <https://doi.org/10.1177/1077801206293328>.

283 Johnson, *supra note* 37: 11–12.

troliavimo taktikų, ir tarp situacinio porų smurto, kylančio ne tiek lyties, kiek konkrečios konfliktinės situacijos pagrindu ir retai įgyjančio pavojingas formas²⁸⁴.

Lietuvos teismuose išnagrinėtų bylų analizė leidžia daryti prielaidą, kad teisėsauga paprastai lengviau atpažįsta situacinį smurtą. Nusikalstamos veikos, net ir esant duomenų apie smurto sistemingumą, dažniausiai teisiškai yra vertinamos kaip situacinio smurto atvejai, nors moksliniais tyrimais konstatuota, kad dėl didesnio pavojaus teisėsaugos institucijas dažniausiai pasiekia prievartinio kontroliuojančio smurto bylos²⁸⁵. Pvz., baudžiamojoje byloje Nr. 2K-323/2014²⁸⁶ buvo vertinti trys atskiri smurtiniai epizodai, nors iš bylos duomenų – nukentėjusiosios, liudytojos parodymų, daiktinių įrodymų (USB atmintinė su informacija apie nukentėjusiosios privatų gyvenimą – el. laiškai, bendravimas socialiniuose tinkluose) galima spręsti apie nevienkartinį situacinio smurtą, pavydą, kontroliuojantį elgesį.

Taigi tyrimais yra konstatuota smurto diferenciacija ir nustatyti reikšmingi skirtumai tarp patriarchalinį pagrindą turinčio charakteristinio smurtinio elgesio, susidedančio ne vien tik iš smurto, bet ir ekonominės subordinacijos, grasinimų, izoliacijos ir kitų kontroliavimo taktikų, ir tarp situacinio porų smurto, kylančio ne tiek lyties, kiek konkrečios konfliktinės situacijos pagrindu ir retai įgyjančio pavojingas formas²⁸⁷.

M. P. Johnson nuomone, visiškai skirtingas nuo dviejų pirmųjų yra trečias tipas – smurtinis pasipriešinimas, pastebimas moterims bandant įveikti prievartinį kontroliuojantį elgesį (smurtas be kontrolės). Tokiam tipui M. P. Johnson priskiria ir tuos atvejus, kai po patirtos ilgalaikės prievartinės kontrolės, smurtautojas nužudomas. Teisinis tokios situacijos vertinimas labai problematiškas. Kai kuriose jurisdikcijose tokiose situacijose yra taikomos būtinosios ginties, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, lygtinio palaidimo nuostatos²⁸⁸.

Ketvirtasis M. P. Johnson išskirtas tipas – abipusė smurtinė kontrolė, kai abu partneriai yra smurtaujantys ir kontroliuojantys – yra pats rečiausias. Tačiau ne kiekvienas abipusio smurto atvejis priskirtinas šiam tipui, nes dažniausiai susiduriama su smurtiniu pasipriešinimu prievartinei kontrolei arba situaciniu porų smurtu, kai smurtauja abu partneriai²⁸⁹.

M. P. Johnson akcentuoja skirtingą smurto tipų raidą, priežastis ir pasekmes²⁹⁰. Jo nuomone, to neįvertinus, galimos klaidinančios, nepagrįstos generalizuojančios išvados, neteisingos interpretacijos (pvz. dėl smurto tarp lyčių simetrijos, tyrimų metodologijos ir rezultaty) ar apibrėžimai²⁹¹. Be to, dėl nevienodos smurto motyvacijos kiekvienam tipui

284 Daniel Joseph Friend, *et al.*, “Typologies of Intimate Partner Violence: Evaluation of a Screening Instrument for Differentiation”, *Journal of Family Violence* 26 (2011): 552, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10896-011-9392-2>.

285 Leone, Johnson & Cohan, *supra note* 42: 435–436.

286 LAT 2014-07-01 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-323/2014.

287 Friend, *et al.*, *op. cit.*, 552.

288 Johnson, *supra note* 37: 10–11.

289 *Ibid.*, 12.

290 Michael P. Johnson, „Patriarchal Terrorism and Common Couple Violence: Two Forms of Violence against Women”, *Journal of Marriage and the Family* 57 (May, 1995): 284–293, <http://www.jstor.org/stable/353683>.

291 Johnson, *op. cit.*, 4, 22–23, 29–30.

gali prireikti skirtingos socialinės politikos, intervencijos strategijų, prevencijos, švietimo ir terapijos programų²⁹². Smurto tipų atribojimu yra grindžiamos arešto strategijos (pvz., smurtaujančio kontroliuojančio vyro partnerio prototipas kaip arešto pagrindas), taip pat tai gali sumažinti kriminalinės justicijos ir ekonominius kaštus kovojant su smurtu artimoje aplinkoje²⁹³.

Vėlesniais tyrimais iš esmės patvirtinami tie patys tipai: prievartinis kontroliuojantis smurtas/intymusis terorizmas (angl. *abusive-controlling violent relationships/battering/intimate terrorism/coercive controlling violence*), smurtinis pasipriešinimas (angl. *violent resistance*), situacinis porų smurtas/konflikto sukeltas smurtas (angl. *situational couple violence/conflict- instigated violence*), santykių nutraukimo sukeltas smurtas (angl. *separation-instigated violence*)²⁹⁴.

1.3.3. Smurtautojų ir aukų diferenciacija

Tyrėjai tipologizuoja smurtą ne tik pagal jo pobūdį, bet ir pagal individualias asmenų savybes. Viena tokių studijų grupė skirta smurtaujančių vyrų diferenciacijai. Daugybė mokslinių tyrimų buvo nustatyti tam tikri bendri vyrų smurto prieš moteris artimoje aplinkoje požymiai: jie žymiai dažniau nei moterys yra linkę naudoti fizinį smurtą, grasinimus, priekabiavimą, daryti žalos partnerio turtui, kurti baimės ir kontrolės atmosferą, kartoti nusikalstamas veikas. Tyrimais taip pat nustatyta, kad žodinis smurtas artimoje aplinkoje taip pat dažniau naudojamas vyrų²⁹⁵, nors patys smurtautojai ir kiti stereotipinių požiūrių besilaikantys asmenys yra linkę tokios formos smurtą priskirti moterims. Nepaisant minėtų dėsningumų, tyrėjai diferencijuoja smurtą taip pat ir asmeninių vyrų charakteristikų pagrindu. Pavyzdžiui, yra skiriami impulsyvūs ir instrumentiniai²⁹⁶, reaktyvūs ir proaktyvūs smurtautojai²⁹⁷. Visgi tokių tyrimų apžvalga leidžia daryti išvadą, kad iš esmės pritariama A. Holtzworth-Munroe ir G. L. Stuart pasiūlytai smurtaujančių vyrų tipologijai, grįstai trijų aprašomųjų dimensijų pagrindu (a) smurto šeimoje dažnumas ir sunkumas; b) smurto visuotinumumas; c) smurtautojo psichopatologija ar asmenybės sutrikimų charakteristikos²⁹⁸): 1) tik šeimoje smurtaujantys (mažiausiai smurtaujantys šeimoje

292 Michael P. Johnson & Janel M. Leone, „The Differential Effects of Intimate Terrorism and Situational Couple Violence: Findings From the National Violence Against Women Survey“, *Journal of Family Issues* 26, 3 (April 2005): 346–347, <https://doi.org.10.1177/0192513X04270345>.

293 Anne Carroll Baird, „Differences in Types of Intimate Partner Violence: Implications for Public Policy“, *Challenge* 16, 1 (Spring 2010) article 2, p. 5, <http://digitalcommons.auctr.edu/challenge/vol16/iss1/2>.

294 Peter G. Jaffe, *et al.*, „Custody Disputes Involving Allegations of Domestic Violence: Toward a Differentiated Approach to Parenting Plans“, *Family Courts Review* 46, 3 (July 2008): 500–501.

295 Hester, *supra note* 165: 628.

296 Roger G. Tweed & Donald G. Dutton, „A Comparison of Impulsive and Instrumental Subgroups of Batterers“, *Violence and Victims* 13 (1998): 217–230, <https://www.researchgate.net/publication/13451272>.

297 Kenneth A. Chase, K. Daniel O’Leary, & Richard E. Heyman, „Categorizing Partner-Violent Men Within the Reactive-Proactive Typology Model“, *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 69, 3 (2001): 567–572.

298 Holtzworth-Munroe & Meehan, *supra note* 37: 1371–1375.

ir už jos ribų, naudojantys žemiausio lygio psichologinį ir seksualinį smurtą); 2) disforiniai ar ribiniai smurtautojai (varijuoja nuo vidutinio iki sunkaus smurto prieš partnerę, bet nedažnai smurtaujantys viešumoje, labiausiai psichologiškai stresuota grupė, pasižyminti ribinės asmenybės charakteristikomis (emocinis labilumas, įtempti, nestabilūs asmeniniai santykiai, atstūmimo baimė, pavydas)); 3) žemo lygio antisocialūs smurtautojai (vidutinio lygio antisocialumas, smurtas šeimoje ir už jos ribų); 4) bendrai smurtaujantys ir antisocialūs asmenys (nuo vidutinio iki sunkaus smurto šeimoje ir aukščiausio lygio smurtas už jos ribų, labiausiai būdingas antisocialinės asmenybės sutrikimas (kriminalinis elgesys, piktnaudžiavimas psichiką veikiančiomis medžiagomis))²⁹⁹. Nors būta tyrimų, grįstų ir kitokiais faktoriais, pvz., N. S. Jacobson ir J. M. Gottman smurtautojų klasifikacija remiasi psichofiziologinių rodiklių (širdies susitraukimų dažnis) ir agresijos koreliacijos pagrindu: kobros (smurtaujant širdies susitraukimų dažnis mažėja, linkę į žiaurų smurtą šeimoje ir už jos ribų, partnerės įbaugintos ir kontroliuojamos) ir pitbuliai (smurtaujant dažnis didėja, dažniausiai smurtauja tik šeimoje, emociškai priklausomi nuo partnerės)³⁰⁰. Vėlesni tyrimai, atlikti naudojant skirtingus metodus, iš esmės patvirtina ankstesnes šios krypties studijas³⁰¹. Tyrimais vertinta ir šių skirtingų tipų agresijos lygio kaita laiko atžvilgiu (per trejus metus 1 ir 3 tipo – krinta, 2 ir 4 – lieka daugumą pastovus, asmeninės charakteristikos išlieka neigiamos), tipų stabilumas (1 tipo – liko pastovus, dalis 3 tipo pakito į 1 tipą dėl sumažėjusio smurto lygio, maždaug pusė 4 tipo pakito į 3, mažiausiai stabilus buvo 2 tipas – didžioji dalis pakito į 1 ar 3³⁰². Polinkis tęsti smurtinį elgesį ar liautis smurtauti siejamas su asmenybės charakteristikomis: tie, kuriems būdingas aukštas asmenybės patologijos lygis, yra linkę ir toliau smurtauti prieš partnerį³⁰³.

Moksliniai tyrinėjimai pateikia ir moterų, patiriančių smurtinius santykius, klasifikaciją. Psichologijos doktrinos raida prasidėjo nuo trijų pagrindinių požiūrių į smurtą

299 Amy Holtzworth-Munroe & G. L. Stuart, „Typologies of Male Batterers: Three Subtypes and the Differences among them“, *Psychological Bulletin* 116, 3 (1994): 481–482, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.227.2979&rep=rep1&type=pdf>; Amy Holtzworth-Munroe, „A Typology of Men Who Are Violent Toward Their Female Partners: Making Sense of the Heterogeneity in Husband Violence“, *Current Directions in Psychological Science* 9, 4 (2000): 140–143, <https://pdfs.semanticscholar.org/daad/933b5fdaa149f48000bcb774c25c3f2cde7f.pdf>; Holtzworth-Munroe, Amy, et al., „Testing the Holtzworth-Munroe and Stuart (1994) Batterer Typology“, *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 68 (2000): 1000–1019, <http://dx.doi.org/10.1037/0022-006X.68.6.1000>.

300 N. S. Jacobson & J. M. Gottman, *When men batter: New insights into ending abusive relationships* (New York: Simon & Schuster, 1998); N. S. Jacobson, J. M. Gottman & J. W. Shortt, „The distinction between Type 1 and Type 2 batterers – Further considerations: Reply to Ornduff et al. (1995), Margolin et al. (1995), and Walker (1995)“, *Journal of Family Psychology* 9 (1995): 272–279, cituota iš Jeffrey C. Meehan, Amy Holtzworth-Munroe & Katherine Herron, „Maritally Violent Men's Heart Rate Reactivity to Marital Interactions: A Failure to Replicate the Gottman et al. (1995) Typology“, *Journal of Family Psychology* 15, 3 (2001): 394–397, <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.15.3.394>.

301 pvz., Katherine A. Fowler & Drew Westen, „Subtyping Male Perpetrators of Intimate Partner Violence“, *Journal of Interpersonal Violence* 26, 4 (2011): 607–639, <https://doi.org/10.1177/0886260510365853>.

302 Holtzworth-Munroe & Meehan, *supra note 37*: 1375–1382.

303 Kate Walker, et al., „An Examination of Psychopathology among Men who have Suspended the Use of Violence in their Intimate Relationships“, *Journal of Family Violence* 30, 5 (2015): 539–554, <https://doi.org/10.1007/s10896-015-9694-x>.

patiriančias moteris: mazochistės, aukos ar išgyvenusiosios³⁰⁴. Tačiau jau minėti smurto konteksto ir kiti tyrimai šioje srityje atskleidė, kad pirminis požiūris iš esmės buvo grįstas moteris stigmatizuojančiais mitais.

Dėl tyrimais nustatyto smurto artimoje aplinkoje pobūdžio, lyčių asimetrijos, sisteminės ir struktūrinės etimologijos, smurtaujančių moterų tyrimų buvo mažiau, bet paskutinius porą dešimtmečių imtas skirti didesnis dėmesys. Tačiau tokie tyrimai koncentruojasi ne į skirtingų smurtaujančių moterų tipų teoretizavimą, bet lyčių skirtumus dėl smurto motyvacijos, konteksto, poveikio³⁰⁵. Atliktų tyrimų apžvalga rodo, kad moterų smurto prieš partnerius motyvacija ir aplinkybės kokybiškai skiriasi nuo smurtaujančių vyrų: moterų smurtas beveik visada turi prieš jas smurtaujančių vyrų partnerių kontekstą ir nėra toks bauginantis kaip vyrų smurtas, beveik visada naudojamas savigynos tikslais³⁰⁶ ar kilęs dėl psichinio ar kitokio sveikatos sutrikimo³⁰⁷. Mokslinės studijos patvirtina ir lyties aspekto svarbą smurtinio elgesio pobūdžiui: įprastai moterų smurtas pasireiškia vien žodine forma, moterims nebūdingas seksualinis smurtavimas, prievartinis kontroliavimas, neigiama jų agresija dažniau nukreipiama į savo, o ne partnerių turtą³⁰⁸, ir apskritai jos pasekmės partneriams vyrams yra žymiai mažesnės nei atvirkščiai³⁰⁹. Moterys, naudojusios smurtą kaip apsaugos būdą ar atsakomuosius veiksmus dažniau pirmos praneša apie tai policijai³¹⁰. S. C. Swan ir D. L. Snow išskyrė tokius prieš partnerį smurtavusių moterų tipus³¹¹: 1) aukos – iš partnerių vyrų yra patyrusios sunkesnę smurtą (34 proc.), pagrindinis smurto tikslas – savigyna: 1a) moterys, kurių partneriai smurtavo daugiau ir įvairiomis formomis, 1b) patyrusios sunkų smurtą ir prievartą, bet pačios naudojo švelnesnių formų smurtą; 2) agresorės, prieš kurias smurtaujama – naudoja fizinį smurtą ir prievartinę kontrolę (12 proc.), smurtas motyvuotas retribucijos arba kontrolės: 2a) moteris smurtauja daugiau ir įvairiomis formomis, 2b) naudojamas sunkesnių formų smurtas ir prievarta, o partneris smurtauja švelnesnėmis formomis; 3) mišraus tipo (vyro (32 proc.) arba moters (18 proc.) prievartiniai santykiai) – pusė visų atvejų: 3a) smurtauja abu, vyro smurtui daugiau būdinga prievartinė kontrolė, 3b) moters prievartinė kontrolė vyrui yra akvivalentiška arba

304 Kirkwood *supra note* 258: 6.

305 Jane Wangmann, „Different Types of Intimate Partner Violence – an Exploration of the Literature“, *Issues Paper* 22 (October, 2011): 9, <https://opus.lib.uts.edu.au/bitstream/10453/19466/1/2010006199OK.pdf>.

306 Rita Žukauskienė, *Kriminalinio elgesio psichologija*: vadovėlis (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006), 357–358; Suzanne C. Swan & David L. Snow, „Behavioral and Psychological Differences Among Abused Women Who Use Violence in Intimate Relationships“, *Violence Against Women* 9, 1 (January, 2003): 76–77, <https://doi.org/10.1177/1077801202238431>.

307 Hester, *supra note* 165: 629.

308 *Ibid.*, 628–629.

309 Suzanne C. Swan, et al., „Factor Structures for Aggression and Victimization Among Women Who Used Aggression Against Male Partners“, *Violence Against Women* 18, 9 (2012): 1054–1062, <https://doi.org/10.1177/1077801212461429>; Amy Holtzworth-Munroe, „Male Versus Female Intimate Partner Violence: Putting Controversial Findings into Context“, *Journal of Marriage and Family* 67 (December 2005): 1120–1125, <http://www.personal.psu.edu/mpj/2005%20JMF%20Holtzworth-Munroe.pdf>.

310 Hester, *op. cit.*, 634.

311 Suzanne C. Swan & David L. Snow, „A Typology of Women’s Use of Violence in Intimate Relationships“, *Violence Against Women* 8, 3 (March 2002): 301–313, 311, <https://doi.org/10.1177/107780120200800302>.

didesnė nei vyro, rečiausiai smurtaujama ir dažniausiai nesunkiai (atitinka M. P. Johnson išskirtą situacinį porų smurtą). Beveik visos tirtos moterys buvo patyrusios smurtą iš partnerių vyrų, dauguma turėjo kitokių sudėtingų patirčių (smurtas vaikystėje, ypač seksualinis, psichologinės problemos), todėl, tyrėjų teigimu, didžioji dalis jų iš esmės yra aukos, o ne agresorės. Net ir antro tipo moterys nedemonstruoja galios struktūros, kuri būdinga smurtaujantiems vyrams³¹². Dėl šių priežasčių, mokslininkų teigimu, moterų smurtas turi būti tiriamas partnerių vyrų smurto prieš jas kontekste, įvertinant partnerių naudojamas smurto formas (moterys dažniau nei vyrai jaučia baimę dėl smurtinių santykių, žymiai dažniau patiria sužalojimų, seksualinį smurtą, persekiojimą, o istorinės, kultūrinės, socialinės normos, tradiciniai lyčių stereotipai palaiko vyrų prievartinę kontrolę, naudojamą prieš moteris) ir istoriją, pasekmes (moterys paprastai patiria sunkesnę, kontroliuojantį smurtą), agresijos ir jos motyvacijos skirtumus (moterų smurto motyvai dažniausiai būna savigny, vaikų gynimas, baimė, retribucija, tuo tarpu vyrų – kontrolė). Dėl didžiulių elgesio ir motyvacijos skirtumų intervencija, grįsta vyrų smurto prieš moteris modeliu, moterims yra neefektyvi, todėl siūlomos elgesio keitimo programos lyties pagrindu³¹³.

S. L. Miller ir M. L. Meloy dėl smurto šeimoje suimtų moterų tyrimu nustatė tris elgesio tipažus, atitinkančius M. P. Johnson smurto tipus: 1) bendrai smurtinis elgesys (5 proc.), 2) frustracinis atsakomasis elgesys (30 proc. atvejų, kaip atsakas į ilgalaikį, sisteminių smurtą) ir 3) gynybinis elgesys (65 proc. atvejų, dažniausiai pirminis agresorius buvo vyras, dažnai moterys gindavo vaikus). Tyrimo rezultatai parodė, kad dauguma moterų, apkaltintų smurtu artimoje aplinkoje nebuvo pirminės smurtautojos, nenustatyta nė vieno moters prievartinės kontrolės partneriui vyrui atvejo ar jo elgesio pokyčių dėl patiriamų bauginimų³¹⁴. Todėl mokslininkės konstatuoja, kad kriminalinės justicijos neutralumas lyties atžvilgiu iš esmės netinkamas smurto, kuris būtent ir yra lyties pagrindu, atveju, nes tai gali tapti antrinės viktimizacijos šaltiniu³¹⁵ (plačiau apie tai žr. 2.2.2. sk.). Mokslinėje literatūroje taip pat pateikiama nuomonė, kad net ir tais atvejais, kai moteris yra vienintelė smurtautoja poroje, atsižvelgiant į smurto motyvaciją, pavojingumo laipsnį, smurtinio elgesio ypatumus, tokie atvejai labiau atitinka patologinio smurto, o ne smurto artimoje aplinkoje, sampratą³¹⁶.

Kai kurie tyrėjai teigia, kad tam tikri smurtinio elgesio skirtumai yra susiję su tuo, ar smurtas artimoje aplinkoje yra vienpusis, ar abipusis. Ilgalaikio tyrimo Anglijoje metu nustatyta, kad abipusio smurto atveju dažnai abu partneriai buvo alkoholikai (tokiu atveju smurto pakartotinumai buvo taip pat didžiausias), smurto lygis labai skyrėsi ir varijavo nuo žemo iki ekstremalaus, o nusikalstamos veikos aplinkybės būdavo chaotiškos, todėl kildavo daugiau sunkumų nustatant smurtautoją. Taip pat nustatyta, kad abipusio smurto atveju smurtas dažniausiai naudotas nutraukus santykius ir neretai susijęs su santuokos

312 Swan & Snow, *supra note* 306: 92–100.

313 Swan, *supra note* 34: 301–314.

314 Susane L. Miller & Michelle L. Meloy, “Women’s Use of Force: Voices of Women Arrested for Domestic Violence”, *Violence Against Women* 12, 1 (January, 2006): 98–104, <https://doi.org/10.1177/1077801205277356>.

315 *Ibid*, 108.

316 Hester, *supra note* 34: 1079.

nutraukimo ar bendravimo su vaikais tvarkos klausimais³¹⁷. Minėto tyrimo rezultatų pagrindu siūloma kiekvienu atveju nustatyti pirminį agresorių ir vadovautis lyties aspektą apimančiu požiūriu, nes moterų agresija gali būti M. P. Johnson išskirto moterų smurtinio pasipriešinimo forma. Nors abipusio smurto atveju labiausiai tikėtinas galėtų būti situacinis porų smurto tipas, visgi tyrimo rezultatai rodo, kad didele dalimi atvejų, policijos vertintų kaip abipusis smurtas, išsamesnė analizė leido nustatyti, kad pirminis agresorius buvo vyras. Todėl tam, kad būtų išskirta abipusio smurto kategorija, trūksta pagrindimo³¹⁸.

Nuo paskutinių XX a. dešimtmečio suaktyvėjo smurto artimoje aplinkoje tyrimai, pagal skirtingus santykių tipus: tarp tos pačios lyties, susitikinėjančių asmenų (angl. *dating / courtship violence*)³¹⁹, gyvenančių nesusituokus, translyčių asmenų³²⁰. Taip pat yra tiriamos specifinės smurtautojų ar aukų grupės. Kadangi smurtas artimoje aplinkoje siejamas su jėgos ir galios įtvirtinimu, ypač aktualūs šio fenomeno paplitimo ir specifikos tyrimai jėgos struktūrose: policijos sistemos pareigūnų, kariškių šeimose³²¹. Tyrimai rodo, kad smurtas teisėsaugos pareigūnų šeimose yra palyginti dažnas (skirtingų tyrimų duomenimis, 4,8–40 proc. respondentų pareigūnų nurodė smurtavę šeimose). Trečdalis tyrime JAV dalyvavusių pataisos įstaigų pareigūnų, remdamiesi jiems žinomais, bet institucijoms nepraneštais faktais apie smurtautojus ir aukas, nurodė manantys, kad smurtas artimoje aplinkoje kriminalinės justicijos pareigūnų šeimose yra dažnas³²². Tokio smurto pavojingumą didina specifiniai veiksniai, susiję su smurtautojų pareigomis: pareigūnai turi įgūdžių duoti valdingus nurodymus ir kontroliuoti situaciją, jų darbas susijęs su dideliu stresu, jiems lengvai prieinami ginklai³²³. Specialioji pranešėja dėl smurto prieš moteris, jo priežasčių ir pasekmių vizito metu Moldovoje nustatė, kad didelė dalis moterų, besikreipiančių dėl laikino apgyvendinimo ir apsaugos, yra nukentėjusios nuo sutuoktinių, kurie yra policijos pareigūnai ar kariškiai, todėl smurtinių santykių nutraukimas yra ypač sunkus³²⁴. EŽTT taip pat yra konstatavęs padidėjusią pakartotinio smurto riziką tais atvejais, kai agresorius yra policijos pareigūnas, ne tik nevykdantis pareigos ginti asmenų teises, užkirsti kelią nusikaltimams, bet ir pats nepaisantis jo atžvilgiu priimtų teismo sprendimų nesiartinti prie nukentėjusios sutuoktinės, be to, nenušalintas nuo pareigų. Smurto auka yra ypač pažeidžiama, nes smurtautojas yra treniruotas įveikti pasipriešinimą, todėl sumažėja galimybės

317 Hester, *supra note* 165: 631–632.

318 Hester, *supra note* 165: 632–633.

319 Delgado Álvarez, *supra note* 162: 18–23.

320 Leigh Goodmark, „Transgender People, Intimate Partner Abuse, and the Legal System“, *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review* 48 (2013): 51–104.

321 Alla Skomorovsky & Manon Mireille LaBlanc, „Intimate Partner Violence in the Canadian Armed Forces: Psychological Distress and the Role of Individual Factors Among Military Spouses“, *Military Medicine* 182 (January, February 2017): 1568–1575, <https://doi.org/10.7201/MILMED-D-15-05566>.

322 Valentine, Oehme & Martin, *supra note* 178: 541

323 Annelise M. Mennicke & Katie Ropes, „Estimating the Rate of Domestic Violence Perpetrated by Law Enforcement Officers: A Review of Methods and Estimates“, *Aggression and Violent Behavior* 31 (2016): 161, <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.09.003>.

324 Promotion and Protection of All Human Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development: Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Yakin Ertürk. Addendum. Mission to the Republic of Moldova. A/HRC/11/6/Add.4. 8 May 2009, §23.

sulaukti pagalbos, ir pavojus fiziniam ir psichologiniam asmens integralumui yra realus ir tiesiogiai gresiantis³²⁵. Simboliška, kad kitą dieną po ANSAAI įsigaliojimo Lietuvoje dėl smurto prieš sutuoktinę buvo sulaikytas (o vėliau ir pripažintas kaltu) prokuroras³²⁶.

Taip pat tiriami smurtinio elgesio skirtumai lyties, rasės, etninės kilmės, kultūrinių skirtumų, ekonominės ar socialinės struktūros, karinių konfliktų³²⁷, terorizmo aspektais. Ir nors jų rezultatai nevienareikšmiai, specifinio konteksto įtaka jiems yra neabejotina³²⁸. Pastaruoju metu vis didesnė problema tampa mažai tyrinėtas paauglių smurtas prieš tėvus³²⁹.

Smurto artimoje aplinkoje aukos paprastai yra laikomos ypač pažeidžiamomis dėl paktotinės ir antrinės viktimizacijos, tačiau moksliniai tyrimai ir teisinė praktika rodo, kad kai kurie asmenys yra išskirtinai pažeidžiami dėl smurto artimoje aplinkoje. Pažeidžiamumas dar labiau padidėja, kai jis yra daugiaaspektis. Labiausiai pažeidžiamais yra laikomi asmenys, kurių gebėjimai atlikti įprastas kasdienes veiklas ar pasirūpinti savimi yra sumažėję dėl psichinio, emocinio, ilgalaikio fizinio ar vystymosi sutrikimo, disfunkcijų ar smegenų pažeidimo³³⁰. Taip pat konstatuojamas ne tik pavienių asmenų, bet ir jų grupių išskirtinis pažeidžiamumas. Pažeidžiamos populiacijos apibrėžiamos kaip grupės individų, turinčių bendrų požymių, kurie nebūdingi likusiai populiacijos daliai, ir kurie yra išskirtinai pažeidžiami dėl rizikos ir/ar patirties, susijusios su smurtu³³¹. Ilgai buvo vengiama išskirti pažeidžiamas grupes, nes tam tikros koreliacijos formuoja klaidingas išankstines nuostatas, pvz., stereotipas, grįstas koreliacija tarp žemos socialinės ekonominės padėties ir smurto prieš moteris. Bet pastaruoju metu požiūris keičiasi, nes tyrimais nustatyta, kad nėra universalios smurto rizikos, ji ne visada išlieka pastovi, todėl kiekvienos grupės studijos reikalauja unikalios teorinės struktūros³³². Dėl sisteminių smurto artimoje aplinkoje priežasčių ypač pažeidžiamos yra visos moterys, bet rizika dar labiau padidėja jauno amžiaus³³³, psichiką veikiančiomis medžiagomis piktnaudžiaujančioms, šeimyninių ar eko-

325 *Eremia v. The Republic of Moldova*. Application no. 3564/11. 28 May 2013, §59, 61–63.

326 LAT 2014-12-02 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-465/2014.

327 pvz., smurto ciklo modelis, žr. Susan Rees, *et al.*, “Testing a Cycle of Family Violence Model in Conflict-affected, Low-income Countries: A Qualitative Study from Timor-Leste”, *Social Science & Medicine* 130 (2015): 284–291, <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.02.013>.

328 Michael P. Johnson & Kathleen J. Ferraro, „Research on Domestic Violence in the 1990s: Making Distinctions“, *Journal of Marriage and the Family* 62, 4 (November 2000): 951–955.

329 Caroline Miles & Rachel Condry, “Adolescent to Parent Violence: The Police Response to Parents Reporting Violence from their Children“, *Policing and Society* 26, 7 (2016): 806–807, <https://doi.org/10.1080/10439463.2014.989158>; Caroline Miles & Rachel Condry, “Responding to Adolescent to Parent Violence: Challenge for Policy and Practice“, *British Journal of Criminology* 55, 6 (2015): 1076–1095, <https://doi.org/doi:10.1093/bjc/azv095>; Paula Wilcox, „Is Parent Abuse a Form of Domestic Violence?“ *Social Policy and Society* 11, 2 (2012): 282–283, <https://doi.org/doi:10.1017/S1474746411000613>.

330 Virginia A. Moyer, “Screening for Intimate Partner Violence and Abuse of Elderly and Vulnerable Adults: U.S. Preventive Services Task Force Recommendation Statement“, *Annals of Internal Medicine* 158, 6 (2013): 478–486, <https://doi.org/10.7326/0003-4819-158-6-201303190-00588>.

331 Brownridge, *supra note* 32: 1.

332 *Ibid.*, 2, 262–263.

333 Thomas Feltes, “Introduction“, *Rivista di Criminologia, Vittimologia e Sicurezza* VII, 2 (Maggio – Agosto 2013).

nominių sunkumų patiriančioms, besilaukiančioms moterims³³⁴. Prieš moteris, turinčias vaikų, fizinis, psichologinis ir seksualinis smurtas tęsiasi ilgiau, net ir nutraukus santykius, nes vaikai yra viena pagrindinių priežasčių, kodėl moterys nusprendžia tęsti, nutraukti ar atnaujinti smurtinius santykius³³⁵. Neįgalių moterų specifinis pažeidžiamumas nulemtas tiek smurto rizikos, tiek neigiamo jo poveikio³³⁶. Daugybė tyrimų, atliktų JAV, Australijoje, Kanadoje, Jungtinėje Karalystėje rodo, kad dauguma³³⁷ neįgalių moterų fizinį, emocinį, seksualinį ir su neįgalumu susijusį smurtą (mobilumo įrenginių sunaikinimas ar ribojimas, reikiamos pagalbos neteikimas ir pan.) patiria dažnai³³⁸, bet pagalbos ir paramos paslaugos yra mažiau prieinamos³³⁹. Tyrimai atskleidžia, kad neįgalios moterys smurtą artimoje aplinkoje patiria dvigubai dažniau, ir šią riziką didina jų gyvenimo sąlygos: skurdas, socialinė izoliacija, ekonominio savarankiškumo trūkumas, priklausomybė nuo kitų asmenų³⁴⁰. Palyginti su sveikaisiais, neįgaliesiems rizika patirti bet kokios formos smurtą yra aukštesnė, o didžiausia – sergantiems psichinėmis ligomis³⁴¹. Neįgalių moterų pažeidžiamumo specifika ta, kad jį lemia tam tikrų veiksmų kompleksas: ne tik neįgalumas, bet ir lytis, amžius, rasė ir kt.³⁴²

Dėl ribotų galimybių nutraukti smurtinius santykius, kreiptis pagalbos, dėl baimės būti perduotoms globos institucijoms, prarasti galimybę gyventi kartu su vaikais, neįgaliosios dažnai yra priverstos ir toliau gyventi smurtinėje aplinkoje³⁴³. Vykdamas intervenciją, siūloma laikytis aprėpties strategijos, taikant tam tikrų standartų rinkinį: neįgalių moterų įtraukimą į procesus, aprėpiančių (angl. *inclusive*) definicijų vartojimą, neįgalumo pripažinimą

334 Moyer, *op. cit.*, 478–486; Lois James, Zachary Hamilton & David Brody, “Risk Factors for Domestic Violence during Pregnancy: A Meta-Analytic Review”, *Violence and Victims* 28, 3 (2013): 359–380, <https://doi.org/10.1891/0886-6708.VV-D-12-00034>.

335 Solveig Karin Bo Vatnar & Stål Bjørkly, „Does It Make Any Difference if She Is a Mother? An Interactional Perspective on Intimate Partner Violence with a Focus on Motherhood and Pregnancy“, *Journal of Interpersonal Violence* 25, 1 (January 2010): 105–106, <https://doi.org/10.1177/0886260508329129>.

336 Douglas A. Brownridge, „Situating Research on Safety Promoting Behaviors Among Disabled and Deaf Victims of Interpersonal Violence“, *Violence Against Women* 15, 9 (September 2009): 1075, <https://doi.org/10.1177/1077801209340311>.

337 Curry, et al., *supra note* 35: 1001–1025.

338 Lisa McClellan, „Women, Disability and Violence: Strategies to Increase Physical and Programmatic Access to Victims’ Services for Women with Disabilities“, *The Barbara Waxman Fiduccia Papers on Women and Girls with Disabilities* (Washington, DC: Center for Women Policy Studies, March 2011): 1, https://scholarworks.boisestate.edu/history_facpubs/45/.

339 Gill Hague, Ravi Thiara & Audrey Mullender, “Disabled Women, Domestic Violence and Social Care: The Risk of Isolation, Vulnerability and Neglect“, *British Journal of Social Work* 41 (2011): 155, <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcq057>.

340 Brownridge, *supra note* 32: 252, 258–259.

341 Karen Hughes, et al., „Prevalence and Risk of Violence against Adults with Disabilities: a Systematic Review and Meta-analysis of Observational Studies“, *Lancet* 379 (2012): 8–9, https://www.who.int/disabilities/publications/violence_children_lancet.pdf.

342 Nixon, *supra note* 183: 84–86.

343 Gill Hague, Ravi Thiara & Audrey Mullender, “Disabled Women and Domestic Violence: Making the Links, a National UK Study“, *Psychiatry, Psychology and Law* 18, 1 (February 2011): 126–128, <http://www.equation.org.uk/wp-content/uploads/2012/12/Making-the-Links-Disability-Domestic-Violence.pdf>.

rizikos faktoriumi, duomenų rinkimą, paslaugų prieinamumą, tarpinstitucinį bendradarbiavimą, žmogaus teisių standartų inkorporavimą, darbuotojų kvalifikacijos kėlimą³⁴⁴.

Vyresnio amžiaus moterų pažeidžiamumas smurtui artimoje aplinkoje ir viktimacijos rizika gali dar labiau padidėti³⁴⁵. Nors šis problema nėra išsamiai tirta, moksliniais tyrimais konstatuojamas didelis smurto paplitimas ir neigiamos pasekmės, padidėjęs sergamumas ir mirtingumas³⁴⁶. Tyrimo, atlikto Lietuvoje, duomenimis, visų prievartos formų atveju dažniausiai smurtautojas prieš vyresnio amžiaus moteris buvo sutuoktinis ar sugyventinis, nepriežiūros atveju – vaikai. Fizinė ir seksualinė prievartos formos visada pasireiškė kartu, o seksualinė prievarta pasitaikė su trimis ir daugiau prievartos formų. 5,4 proc. moterų patyrė tam tikras prievartos formas dažnai arba labai dažnai³⁴⁷.

Rasinių mažumų moterų pažeidžiamumą lemia įvairių faktorių derinys: kultūriniai įsitikinimai (šeimos kaip vertybės, saugojimas, statusas visuomenėje), individualūs veiksniai (baimė dėl šeimos keršto, vaikų likimo, imigrantės statuso, nepakankama integracija ir dėl to kylanti ekonominė priklausomybė nuo smurtaujančio vyro bei socialinė izoliacija), sisteminės priežastys (diskriminacija, kalbos nemokėjimas)³⁴⁸.

Didesnė smurto rizika tyrimais konstatuota ir moterims, sudariusioms naują santuoką ar sukūrusioms naujus santykius (angl. *stepfamily*), imigrantėms, indigenų bendruomenių atstovėms³⁴⁹. Dažnesnis ir sunkesnis smurtas pastebimas prieš nesusituokusias, nuomajamuose būstuose gyvenančias moteris, kurios rečiau kreipiasi į socialinės pagalbos įstaigas ar policiją³⁵⁰. Unikaliais rizikos faktoriais ir motyvais pasižymi smurtas prieš santykius nutraukusias moteris, ir nors jų situacija turi bendrų požymių su santuoką nutraukusiomis moterimis, visgi nutraukus nesantuokinius santykius būdingas sunkesnis ar tik tada pasireiškęs smurtas³⁵¹. Nors smurto paplitimas tiek miestuose, tiek kaimiškuose vietose panašus, moterims kaimuose pagalba nėra vienodai prieinama. Didžiausias smurto paplitimas fiksuojamas prieš santykius nutraukusias moteris, indigenų bendruomenės moteris, nutraukusias santuoką, sudariusias naują santuoką, gyvenančias nesusituokus. Santykius ar santuoką nutraukusioms moterims ir indigenų bendruomenių atstovėms smurto rizika laiko atžvilgiu išlieka pastovi³⁵².

Prie itin pažeidžiamų asmenų grupių yra priskiriami vaikai. Moksliniai tyrimai atskleidžia, kad jie smurto artimoje aplinkoje lyties pagrindu tampa tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai. Apskritai dėl egzistuojančių lyčių vaidmenų konstrukto berniukai dažniausiai tampa patyčių ir fizinio smurto aukomis, o mergaitės dažniau patiria seksualinį, psichologinį

344 Healey, Humphreys & Howe, *supra note* 191: 57–62.

345 Crockett, Brandl & Dabby, *supra note* 31: 299.

346 Casado Videjo & Bárcena Calvo, *supra note* 31: 110–114.

347 Tamutienė, *supra note* 92: 99.

348 Graca *supra note* 76; Dora M. Y. Tam, et al., “Racial Minority Women and Criminal Justice Responses to Domestic Violence”, *Journal of Family Violence* 31 (2016): 528–529, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10896-015-9794-7>.

349 Brownridge, *supra note* 32: 122, 199, 231.

350 *Ibid*, 31, 141.

351 *Ibid*, 95.

352 *Ibid*, 163, 261–262.

smurtą ir specifinę diskriminaciją³⁵³. Vaikų pažeidžiamumas gali dar labiau padidėti, kai jie patiria dvigubą smurtą: ir prieš juos pačius, ir prieš kitus šeimos narius³⁵⁴. Skiriamos štai tokios smurto artimoje aplinkoje poveikio vaikui formos: 1) poveikis prenataliniu periodu, 2) vaiko intervencija į smurtinį incidentą, 3) tiesioginė viktimizacija, 4) priverstinis vaiko įtraukimas į smurtinį elgesį, 5) tiesioginis stebėjimas, 6) girdėjimas, 7) pirminių pasekmių stebėjimas, 8) pasekmių patyrimas, 9) sužinojimas apie smurtą, 10) tariamas nežinojimas. Pirmi šeši tipai susiję su vaiko aktyviu dalyvavimu smurtiniame išpuolyje, kiti – su netiesioginiu paveikimu³⁵⁵. Mokslinių studijų duomenimis, dauguma smurto artimoje aplinkoje atvejų vyksta stebint³⁵⁶ ar kitaip aktyviai dalyvaujant vaikams³⁵⁷. Mokslinėje literatūroje yra laikomasi pozicijos, kad vaikas nėra tik antrinė auka, pasyvus liudytojas ar tik patyręs smurto poveikį asmuo, jis yra auka, o kitoks požiūris lemia jo antrinę ir pakartotinę viktimizaciją³⁵⁸. Todėl netgi yra siūloma vartoti sąvoką *vaikas, paveiktas smurto*, o ne *liudytojas*, ar *stebėtojas*³⁵⁹. Šią koncepcinę nuostatą atitinka ANSAAI 2 str. 6 d. norma, įtvirtinanti, kad vaikas, tapęs smurto artimoje aplinkoje liudininku ar gyvenantis aplinkoje, kurioje buvo smurtauta, yra laikomas smurtą artimoje aplinkoje patyrusiu asmeniu³⁶⁰. Atliktų tyrimų apžvalga rodo, kad smurtas šeimoje neigiamai veikia vaikų emocinę, socialinę, kognityvinę ir elgesio raidą, santykius su tėvais³⁶¹, o sunkauso, dažno smurto ir prievartinės kontrolės atveju padidėja blogos adaptacijos, tiesioginio fizinio smurto ar kitų nepriežiūros formų rizika³⁶². Smurto artimoje aplinkoje paveiktiems vaikams pasireiškia internalizuojantys, eksternalizuojantys ir trauminiai simptomai³⁶³. Nors smurto tarpgeneracinės transmisijos koncepcija vertinama nevienareikšmiai³⁶⁴, visgi metatyriniais nustatytas reikšmingas ryšys

353 Gary Barker, „Violence against Young Children: What does Gender Have to Do with It?“ *Early Childhood Matters* (June 2010): 27–32, <https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/20103267867>.

354 Carrie A. Moylan, *et al.*, „The Effects of Child Abuse and Exposure to Domestic Violence on Adolescent Internalizing and Externalizing Behavior Problems“, *Journal of Family Violence* 25, 1 (January 2010): 53–63, <https://doi.org/10.1007/s10896-009-9269-9>.

355 Holden, *supra note* 33: 152–154.

356 Hester, *supra note* 165: 634.

357 Katz, *supra note* 33: 69–79; European Union Agency for Fundamental Rights, *supra note* 20: 134–135.

358 Jane E. M. Callaghan, *et al.*, „Beyond “Witnessing”: Children’s Experiences of Coercive Control in Domestic Violence and Abuse“, *Journal of Interpersonal Violence* 33, 10 (2018): 1551–1581, <https://doi.org/10.1177/0886260515618946>.

359 Holden, *supra note* 33: 151.

360 Verta paminėti, kad vaikų, tapusių smurto artimoje liudytojais, pripažinimo nukentėjusiais praktika aiškinant BPK 28 str. nėra nuosekli, nors LAT yra konstatavęs, kad nukentėjusiojo, dėl nusikaltimo patyrusio žalos, artimieji, kurie nėra tiesiogiai nukentėję nuo nusikaltimo ir nepatyrę turčinės žalos, tam tikrais atvejais turi teisę į neturčinės žalos atlyginimą (žr. LAT 2016-01-05 nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-61-696/2016).

361 Cindy Sousa, „Longitudinal Study on the Effects of Child Abuse and Children’s Exposure to Domestic Violence, Parent-Child Attachments, and Antisocial Behavior in Adolescence“, *Journal of Interpersonal Violence* 26, 1 (January 2011): 111–136, <https://doi.org/10.1177/0886260510362883>.

362 Hardesty, Haselschwerdt & Johnson, *supra note* 262: 442–478.

363 Sarah E. Evans, Corry Davies & David DiLillo, „Exposure to domestic violence: A meta-analysis of child and adolescent outcomes“, *Aggression and Violent Behavior* 13 (2008): 131–140, <https://pdfs.semanticscholar.org/6575/57e0b5f3ea109cbeb77089ceddb6359f2b18.pdf>.

364 pvz., Megan L. Haselschwerdt, Rachel Savasuk-Luxton & Kathleen Hlavaty, „A Methodological Re-

tarp vaikystėje patirto smurto prieš vaiką ir/ar tarp tėvų bei smurto artimoje aplinkoje suaugus: vyrams stipresnis poveikis siejamas su smurtiniu elgesiu, moterims – su viktimizacija³⁶⁵. Daugeliu atvejų vyrai vaikus naudoja kaip priemonę pakenkti ar grasinti jų motinoms (vadinamasis Medėjos sindromas)³⁶⁶. Mokslinė literatūra pateikia duomenų, kad smurtaujantiems vyrams trūksta tėvystės įgūdžių³⁶⁷.

1.3.4. Smurto tipologizavimo reikšmė

Smurto artimoje aplinkoje diferenciacija yra kritikuojama metodologiniais, praktinio įgyvendinimo aspektais (dėl fizinio smurto fokusavimo, neiškaus kitų šeimos narių (ne intymių partnerių) smurto pozicionavimo, prievartinės kontrolės sampratos turinio³⁶⁸ ir sudėtingesnio įrodinėjimo proceso (dėl prievartinio elgesio sistemingumo, kontrolės prieš aukos valią), teisės perfokusavimo nuo aukos patirtos žalos prie jos psichinės būklės³⁶⁹. Visgi dėl smurto tipologizavimo yra atkreipiamas dėmesys į smurto kontekstą, o tai suteikia galimybę kurti instrumentus ir procedūras, kurie tiksliau įvertina smurto dinamiką, kontekstą ir pasekmes, susieja su konkrečiomis smurto charakteristikomis, o tai gali būti pagrindu geresniems sprendimams, tinkamoms sankcijoms, efektyvesnėms terapijos programoms³⁷⁰, tikslesniam nusikalstamų veikų požymių aprašymui, papildomoms gynbos priemonėms moterims, nužudžiusioms smurtaujančią partnerį³⁷¹, sprendžiant vaikų priežiūros klausimus³⁷², vertinant vaikų priežiūros dalijimosi kokybę³⁷³. Tačiau tam, kad būtų galima pasinaudoti šiomis galimybėmis, būtina turėti atitinkamą kompetenciją ir naudoti tinkamus metodus, padedančius nustatyti smurto tipą³⁷⁴, todėl praktinis pritaikymas yra gana sudėtingas. Dėl to kai kurie tyrėjai siūlo remtis ne tipologijomis, bet modeliais, kurie akcentuoja smurtinio elgesio raidą (pvz., savireguliacijos modelio, grįšto

view and Critique of the “Intergenerational Transmission of Violence”^{“ Literature. Trauma, Violence, & Abuse (2017): 1–15, <https://doi.org/10.1177/1524838017692385>; Li Eriksson & Paul Mazerolle, „A Cycle of Violence? Examining Family-of-Origin Violence, Attitudes, and Intimate Partner Violence Perpetration“, *Journal of Interpersonal Violence* 30, 6 (2015): 945–964; Michael P. Johnson & A. Cares, „Effects and Noneffects of Childhood Experiences of Family Violence on Adult Partner Violence“, paper presented at the meeting of the National Council on Family Relations, Orlando, Florida, November 2004.}

365 Erica M. Smith-Marek, „Effects of Childhood Experiences of Family Violence on Adult Partner Violence: A Meta-Analytic Review“, *Journal of Family Theory & Review* 7 (December 2015): 498–519, <https://doi.org/10.1111/jftr.12113>.

366 Øverlien, *supra* note 33: 86.

367 Hester, *supra* note 165: 634.

368 Wangmann, *supra* note 305: 12–19.

369 Hanna, *supra* note 279: 1458–1476.

370 Joan B. Kelly & Michael P. Johnson, „Differentiation among Types of Intimate Partner Violence: Research Update and Implications for Interventions“, *Family Courts Review* 46, 3 (July 2008): 477–478, <http://jkseminars.com/pdf/DifferentiationArt.pdf>.

371 Hanna, *supra* note 279: 1458–1476.

372 Jaffe, *et al.*, *supra* note 294: 504–506; Hardesty, Haselschwerdt & Johnson, *supra* note 262: 442–478.

373 Jennifer L. Hardesty, *et al.*, „Marital Violence and Coparenting Quality After Separation“, *Journal of Family Psychology* 30, 3 (2016 April): 320–330, <https://doi.org/10.1037/fam0000132>.

374 Friend, *et al.*, *supra* note 284: 551–563.

smurtinio elgesio tikslais ir smurtautojo savireguliacijos gebėjimais, naudojimas vykdant elgesio keitimo programas)³⁷⁵. Tyrimo metu Australijoje nustatyta, kad nė vienas respondentas – profesionalas, dirbantis smurto artimoje aplinkoje srityje – savo kasdienėje praktikoje nesirėmė smurto tipologija dėl įvairių priežasčių (tipologijų abstraktumo, rizikingumo, nepatogumo)³⁷⁶. Estijoje atliktos reprezentatyvios policijos pareigūnų apklausos duomenimis, 66,7 proc. joje dalyvavusių pareigūnų pripažįsta mokslinių smurtautojų tipologijų išmanymo naudą, tačiau patys žinių ar įgūdžių šioje srityje neturi. Remdamiesi profesine patirtimi ir intuicija patys pareigūnai išskyrė smurtautojų tipus. Dalies jų požymiai atitinka kai kuriuos A. Holtzworth-Munroe ar M. P. Johnson tipologijos aspektus (pvz., pareigūnų minimi „psichopatai“, „turinčių priklausomybių asmenų“, „narcisistinių asmenybių“ tipai), tačiau kita dalis („pavydžių asmenų“ tipas) neturi reikšmingų sąsajų su akademinėmis tyrinėjimais rezultatais³⁷⁷. Mokslinėje literatūroje pateikiami nevienareikšmiai vertinimai dėl smurto diferencijavimo ir juo grįstų sprendimų perkėlimo į teisės praktiką: teigiamai vertinamas tikslesnis smurto identifikavimas, teisinis vertinimas ir sprendimai, intervencija (pvz., rengiant rizikos vertinimo instrumentus, sprendžiant vaikų priežiūros klausimus, parenkant terapines programas), tačiau pastebima, kad tipologijos yra sudėtingos, o teisės praktikai neturi resursų (laiko, duomenų, reikiamų įgūdžių) kategorizuoti asmenis. Be to, kol kas nėra aiškių procedūrų, kaip tai padaryti³⁷⁸. Probleminiais aspektais yra įvardijama ir tai, kad pačios tipologijų kategorijos yra neaiškios, kontroversiškos, o jų perkėlimas į teisinę sistemą keltų rimtų padarinių³⁷⁹. Atskirose valstybėse minėta tipologija baudžiamajame procese yra remiamasi labai retai, nors ir esama strateginio lygmens pavyzdžių³⁸⁰. Visgi smurto tipologizavimo teikiama informacija galėtų būti naudojama kaip papildoma įrodomoji priemonė ir instrumentas, skirtas patikrinti egzistuojančių teisiųjų praktikų tinkamumą³⁸¹. Pavyzdžiui, prievartinės kontrolės koncepcija nebūtinai turi pakeisti teisinius pagrindus, bet ji gali būti papildoma sistema, suteikianti alternatyvius pagrindus baudžiamajai atsakomybei, o teisės taikymo procesui – lankstumo, grįsto individualiomis bylos aplinkybėmis. Teisėkūroje smurto tipologijos perkėlimo procesas yra aktyvesnis, pvz., nacionaliniuose aktuose į smurto artimoje aplinkoje definicijas buvo įtrauktos skirtingos smurto formos (psichologinis, ekonominis), kontroliuojantis ar (ir) prievartinis

375 Day & Bowen, *supra note* 275: 67–69.

376 Boxal, Rosevear & Payne, *supra note* 226.

377 Uno Traat & Ülle Vanaisak, „Policing Intimate Partner Violence and the Typology of Perpetrators“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 15 (2015): 286–303, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14994/Traat.pdf?sequence=1>.

378 žr. apžvalgą: Boxal, Rosevear & Payne, *supra note* 226.

379 Zoe Rathus, „Shifting Language and Meanings Between Social Science and the Law: Defining Family Violence“, *University of New South Wales Law Journal* 36, 2 (2013): 380–379, https://research-repository.griffith.edu.au/bitstream/handle/10072/56087/89256_1.pdf;sequence=1.

380 pvz., Australijoje smurto tipų diferenciacijos svarba yra įtraukta į gerosios praktikos, sprendžiant tėvų ginčus dėl vaikų priežiūros, principų rinkinį: Family Court of Australia, Federal Magistrates of Australia, *Best Practice Principles for Use in Parenting Disputes when Family Violence or Abuse is Alleged* (December 2016), 8–9. http://www.federalcircuitcourt.gov.au/wps/wcm/connect/cfd25561-39fb-49c4-83c1-2aff5cf6e4a1/FVBPP_edition4_December2016.pdf?MOD=AJPERES&CONVERT_TO=url&CACHEID=ROOTWORKSPACE-cfd25561-39fb-49c4-83c1-2aff5cf6e4a1-lyTuHjt.

381 Boxal, Rosevear & Payne, *supra note* 226.

elgesys yra kriminalizuojamas specialia norma (Anglijoje³⁸²) arba apibrėžiant smurtinio elgesio modelį (JK vyriausybės naudojamame apibrėžime³⁸³, Ispanijoje), ar į baudžiamuosius įstatymus įtraukiant tam tikrus prievartinės kontrolės elementus, pvz., ekonominį, psichologinį smurtą, izoliaciją (Škotijoje, Turkijoje)³⁸⁴, kontroliavimą, dominavimą (Viktorijoje, Australijoje³⁸⁵). Yra leidžiami specialūs įstatymai dėl persekiojimo (Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje, Italijoje)³⁸⁶.

Akivaizdu, kad būtinas esamų mokslinių žinių verifikavimas ir Lietuvos teisinės sistemos, taip pat ir baudžiamosios justicijos, kontekste. Smurto artimoje aplinkoje tyrinėjimų progresas gali būti naudingas parenkant tinkamus baudžiamosios justicijos intervencijos instrumentus. Jei būtų atsižvelgiama į specifinius smurto artimoje aplinkoje požymius, skiriančius jį nuo analogiškų veikų prieš asmenis, kurių nesieja artimi ryšiai, jei būtų vertinamos skirtingų smurto tipų charakteristikos, jų motyvacija, keliamos pasekmės, tai darytų įtaką įrodinėjant smurtą baudžiamojo proceso metu (pvz., nustatant įrodinėtinas aplinkybes, interpretuojant faktinius duomenis), parenkant baudžiamosios atsakomybės priemones, nustatant apsaugos aukai lygį baudžiamojo proceso metu ir jam pasibaigus, paramos aukai formas. Šių aspektų vertinimas yra pateikiamas 2 ir 3 darbo skyriuose.

1.4. Smurto artimoje aplinkoje motyvacija

Kaip jau buvo minėta, skirtingos mokslinės perspektyvos smurto artimoje aplinkoje genezė sieja su pačiais įvairiausiais faktoriais. Neurobiologai ir psichiatrai smurto artimoje aplinkoje priežastis sieja su smurtautojo smegenų ir asmenybės patologija, psychologai ir psichoanalitikai – su netinkamai funkcionavusia smurtautojo ir aukos kilmės šeima bei sutrikusia psichoseksualine raida, šeimos sistemų teorija – su disfunkcine šeima, sociologai ir kriminologai – su socialine deviacija (alkoholio, streso, socialinės marginalizacijos poveikiu). Vienos krypties tyrimų rezultatų interpretacijos sieja smurto artimoje aplinkoje priežastis su įvairiomis psichologinėmis ir kitokiomis individualiomis smurtautojų ir aukų savybėmis kaip rizikos patirti smurtą faktoriais: piktnaudžiavimu alkoholiu ir kitomis medžiagomis, asmeninėmis charakteristikomis (genetiniais, prenataliniais, perinataliniais, biologiniais, psichologiniais, neuropsichologiniais veiksniais ir jų kombinacijomis³⁸⁷; impulsyvumu, pykčio ekspresija, pritarimu agresijai santuokoje, nepasitenkinimu santuokiniais santykiais, žemu socialiniu statusu, smurtine ar kitokia patirtimi šeimoje vaikystės laiko-

382 Serious Crime Act 2015 section 76 [žiūrėta 2018-07-19], <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/section/76>.

383 Home Office Circular 003/2013: New government domestic violence and abuse definition, <https://www.gov.uk/government/publications/new-government-domestic-violence-and-abuse-definition>.

384 Stark, *supra* note 270: 215.

385 Victorian Family Violence Protection Act 2008 sect 5.

386 List, *supra* note 252: 25–26.

387 Patrick Lussier & Jesse Cale, „Understanding the Origins and the Development of Rape and Sexual Aggression against Women: Four Generations of Research and Theorizing“, *Aggression and Violent Behavior* 31 (2016): 77, <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.07.008>; Renata Mackonienė ir Rita Žukauskienė, „Asmenų, padariusių turtinius ir smurtinius nusikaltimus, asmenybės bruožų palyginimas“, *Socialinis darbas* 9, 1 (2010): 141–149, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11794/957-1797-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

tarpiu³⁸⁸, žemu išsilavinimu, nedarbu³⁸⁹, neišgalumu³⁹⁰ ar sutrikimais³⁹¹, emocijų reguliavimo strategija³⁹² ir kt.), psichologine būseną (depresija, žema saviverte ir kt.)³⁹³. Pagal kitą koncepciją, smurtinis elgesys artimoje aplinkoje yra grindžiamas socialinėmis įtakomis: pvz., smurto rizika siejama su nepalankia kaimynyste (skurdas, piktnaudžiavimas alkoholiu, viešosios tvarkos pažeidimai)³⁹⁴, darbo santykių nestabilumu³⁹⁵. Kai kurie tyrėjai smurtinių elgesį sieja net su klimato kaita (oro temperatūros padidėjimu ar neįprastomis oro sąlygomis): pastebėta, kad Indijoje ir Australijoje pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje padaugėja sausros metu³⁹⁶. Taip pat yra keliamos prielaidos dėl sąsajų su ekonomine krize (pvz., 2008 m.)³⁹⁷ ar futbolo varžymų stebėjimu³⁹⁸. Įvairiomis patologijomis ir nukrypimais grįstiems aiškinimams oponuoja feministinė samprata, pagal kurią smurtas artimoje aplinkoje yra kildinamas iš struktūrinės lyčių nelygybės: tokio pobūdžio smurtas sukuria ir palaiko vyrų galią moterims, patriarchalinę sistemą ir asmeniniu, ir visuomeniniu lygiu, įtvirtina ją kaip normą³⁹⁹. Tyrėjai pastebi bendrą platesnio mąstymo apie nusikalstamo elgesio priežastingumą tendenciją. Vienas iš siūlomų tokios koncepcijos įgyvendinimo metodų yra papildyti bendras teorijas socialine kultūrine lyties perspektyva⁴⁰⁰.

388 žr. apžvalgą: Carol B. Cunradi, „Neighborhoods, Alcohol Outlets and Intimate Partner Violence: Addressing Research Gaps in Explanatory Mechanisms“, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 7 (2010): 802–803, Cunradi, Carol B. „Neighborhoods, Alcohol Outlets and Intimate Partner Violence: Addressing Research Gaps in Explanatory Mechanisms“. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 7 (2010): 799–813. doi:10.3390/ijerph7030799.

389 World Health Organization/London School of Hygiene and Tropical Medicine, *supra note* 144: 26–29.

390 žr. tyrimų apžvalgą: Ballan & Burke Freyer, *supra note* 63: 1083–1107.

391 David P. Hurford, „Utilizing the Ecological Integration Model to Understand Parental Abuse of Children with Dyslexia“, *Journal of Childhood & Developmental Disorders* 2, 1 (2016): 1–16, <http://dx.doi.org/10.4172/2472-1786.100013>.

392 Babcock, *supra note* 35: 391–409.

393 Donna Scot Tilly, Susan M. Rugari & Charles A. Walker, „Development of Violence in Men Who Batter Intimate Partners: A Case Study“, *The Journal of Theory Construction & Testing* 12, 1 (2008): 28–33.

394 žr. apžvalgą: Cunradi, *supra note* 388: 803–805.

395 Kathryn Showalter, „Women’s Employment and Domestic Violence: A Review of the Literature“, *Aggression and Violent Behavior* 31 (2016): 37–47, <http://dx.doi.org/10.1016/j.avb.2016.06.017>.

396 Solomon M. Hsiang, Marshall Burke & Edward Miguel, „Quantifying the Influence of Climate on Human Conflict“, *Science* 341 (2013): 1235367-1–1235367-14, <https://doi.org/10.1126/science.1235367>.

397 Walby, Towers, & Francis, *supra note* 2: 1203–1234.

398 pvz., mokslinio tyrimo metu nustatyta, kad FIFA pasaulio taurės futbolo turnyro metu nacionalinės Anglijos rinktinės laimėtų ar pasibaigusių lygiosiomis varžybų dieną smurtinių veikų artimoje aplinkoje JK padaugėjo 26 proc., o pralaimėjimo ar iškritimo iš tolesnių varžybų dieną – 38 proc. (žr. Stuart Kirby, Brian Francis & Rosalie O’Flaherty, „Can the FIFA World Cup Football (Soccer) Tournament Be Associated with an Increase in Domestic Abuse?“ *Journal of Research in Crime and Delinquency* 51, 3 (2014): 259–276, <http://eprints.lancs.ac.uk/65383/2/cdworldcup.pdf>).

399 Viveka Enander, “Jekyll and Hyde or “Who Is This Guy?” – Battered Women’s Interpretations of Their Abusive Partners as a Mirror of Opposite...” *Women’s Studies International Forum* 33 (2010): 83, <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2009.09.009>.

400 Michailovič, *supra note* 205: 93.

Taip pat esama požiūrio, kad nė viena teorija pavieniui nepajėgi paaiškinti intymaus partnerio smurto, visos perspektyvos – biologijos, psichiatrijos, psichologijos, sociologijos, kriminologijos, feministinės – turi stiprybių ir silpnybių, todėl reikalingi sudėtiniai, daugialypiai modeliai, teorinė integracija⁴⁰¹. Vienas iš tokių – vis dažniau teoretikų ir praktikų taikomas ekologinis modelis, apjungiantis asmeninių, situacinių ir sociokultūrinių faktorių įtaką smurtiniam elgesiui. Pagal šio modelio koncepciją smurtas kyla dėl skirtingo lygio socialinės aplinkos („lizdų“) faktorių sąveikos: ontogeninio lygmens (asmenybės raida, unikali istorija), mikrosistemos (šeima, intymusis partneris, pažįstamieji), ekosistemos (formalių ir neformalių institucinių ir socialinių struktūrų – kaimynystės, darbietės, socialinių tinklų bendruomenės) ir makrosistemos (ekonominė ir socialinė aplinka, visuomenės kultūrinės nuostatos, vertybės, įsitikinimai)⁴⁰². Dar vienas sutelktinis požiūris, taikomas aiškinti smurto artimoje aplinkoje definicijas, rizikas, priežastis, patirtis, pasekmes ir atsaką į jį – tarpsektorinė teorija, kurios pradininke laikoma K. Crenshaw⁴⁰³. Ši teorija atmeta rizikos patirti smurtą ir smurtinės patirties universalumą⁴⁰⁴, akcentuoja smurto sankirtas su įvairiais diferencijuojančiais požymiais: lytimi, rase, neįgalumu, socialiniu statusu, amžiumi, kilme ir kt.⁴⁰⁵ Pavyzdžiui, EŽTT pripažino išskirtinį pareiškėjos pažeidžiamumą dėl to, kad ji buvo vieniša, sena moteris, patyrusi ilgalaikį smurtą⁴⁰⁶, kitu atveju buvo konstatuota išskirtinė romų tautybės moters situacija dėl jos moralinio, fizinio ir finansinio pažeidžiamumo patirto smurto⁴⁰⁷. Tarpsektorinės diskriminacijos formos ir jų sudėtinis neigiamas poveikis moterims laikomas esminiu konceptu aiškinant valstybės pareigos apimtį pagal CEDAW⁴⁰⁸. Tačiau feministiniame diskurse smurtas artimoje aplinkoje, ypač prievartinis kontroliuojantis elgesys, siejamas su socialinėmis struktūrinėmis priežastimis, galios, jėgos disbalansu, kurį vyrai naudoja kontroliuoti moteris. Prievartinė kontrolė vyksta lyties pagrindu, nes ji naudojama įtvirtinti vyrų galią, dominavimo asmeniniuose santykiuose režimą ir lyčių nelygybę visuomenėje⁴⁰⁹. Tyrimų rezultatai patvirtina,

401 *Ibid.*, 7.

402 Hurford, *supra note* 391: 1–16.

403 Kimberle Crenshaw, „Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics“, *The University of Chicago Legal Forum* (1989): 139–167, <https://philpapers.org/archive/CREDTI.pdf?ncid=txtlnkusaolp00000603>.

404 Donna Coker, „Domestic Violence and Social Justice: A Structural Intersectional Framework for Teaching about Domestic Violence“, *Violence Against Women* 22, 12 (2016): 1428, <https://doi.org/10.1177/10778012156258511>.

405 Jennifer Nixon & Cathy Humphreys, „Marshalling the Evidence: Using Intersectionality in the Domestic Violence Frame“, *Social Politics* 17, 2 (2010): 137–158, <https://doi.org/10.1093/sp/jxq003>.

406 *Mudric v. Moldova*. Application no. 74839/10. 16 July 2013, §51.

407 *Talpis v. Italy*. Application no. 41237/14. 2 March 2017.

408 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §12; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 33 on women's access to justice. 2015, CEDAW/C/GC/33, §8, 9; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 28 on the core obligations of States parties under article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. 2010, CEDAW/C/GC/28, §18.

409 Andy Myhill, „Measuring Coercive Control: What Can We Learn from National Population Surveys?“, *Violence Against Women* 21, 3(2015): 355–375, <https://doi.org/10.1177/1077801214568032>; Stark, *su-*

kad prievartinę kontrolę lemia asimetrinė lyčių dinamika: tose ES valstybėse, kuriose lyčių lygybės indeksas aukštas, prievartinės kontrolės lygis palyginti žemas ir atvirkščiai⁴¹⁰. Mokslinių studijų rezultatai pagrindžia tiesiogines smurto artimoje aplinkoje sąsajas su tradiciniais lyčių vaidmenimis ir žmogaus socialinės raidos indeksu (ŽSRI) valstybėje: juo jis aukštesnis, juo smurto paplitimas šalyje mažesnis⁴¹¹. Tai reiškia esminį moksliniais tyrimais grįstą perėjimą nuo asmeninės perspektyvos, kuri remiasi individualia smurto motyvacija, prie struktūrinio požiūrio, kuris akcentuoja struktūrinę lyčių nelygybę, remiančią ir pateisinančią smurtą prieš moteris lyties pagrindu. Būtent tokia smurto prieš moteris, įskaitant ir artimoje aplinkoje, etiologija pripažįstama ir Nusikaltimų aukų teisių direktivos konstatuojamojoje dalyje (Nr. 5, 6, 17, 18), CEDAW sistemoje⁴¹², Stambulo konvencijos preambulėje.

Toks smurto motyvacijos aiškinimas pagrindžia tipinį smurto artimoje aplinkoje požymį – pakartotinumą. Tyrimai rodo, kad agresoriai, kurių naudojamo smurto lygis yra sunkus, yra labiau linkę ir toliau smurtauti nei vidutinio lygio smurtautojai⁴¹³. Moterys partnerio smurtą kenčia ilgesnį laikotarpį nei vyrai⁴¹⁴. Tyrėjai konstatuoja, kad smurtaujantieji artimoje aplinkoje yra linkę daryti naujas analogiškas nusikalstamas veikas palyginti greitai po pirminės veikos. Tyrimo metu JAV iš 607 vyrų 30,3 proc. nustatytas smurtinio elgesio pakartotinumas. Taip pat nustatyti pakartotinumą prognozuojantys veiksniai: ankstesni baudžiamieji procesai už smurtą artimoje aplinkoje, paskirta viena sankcija (paprastai civilinės priemonės, o ne suėmimas ar probacija) ir įkalinimas⁴¹⁵. Ilgalaikio tyrimo metu JAV buvo nustatyta, kad 51,5 proc. smurtautojų buvo pakartotinai sulaukyti dėl smurto artimoje aplinkoje (55,6 proc.– dėl kitų smurtinių veikų), vidutinis pakartotinumo laikotarpis – 5,61

pra note 247: 8.

- 410 Sami Nevala, „Coercive Control and Its Impact on Intimate Partner Violence Through the Lens of an EU-Wide Survey on Violence Against Women“, *Journal of Interpersonal Violence* 32, 12 (2017): 1803–1806, <https://doi.org/10.1177/0886260517698950>.
- 411 Juan Herrero, *et al.*, „Intimate Partner Violence Against Women in the European Union: The Influence of Male Partners’ Traditional Gender Roles and General Violence“, *Psychology of Violence* 7, 3 (2017): 385–394, <http://dx.doi.org/10.1037/vio0000099>.
- 412 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §9, 10, 19–21; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 28 on the core obligations of States parties under article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. 2010, CEDAW/C/GC/28, §8, 19; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 19: Violence against women. 1992, §1, 4, 6, 7, 11, 23; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 12: Violence against women. 1989, §1.
- 413 Kate Walker, Erica Bowen & Sarah Brown, „Desistance from Intimate Partner Violence: A Critical Review“, *Aggression and Violent Behavior* 18 (2013): 274, <http://dx.doi.org/10.1016/j.avb.2012.11.019>.
- 414 Kevin Smith, *et al.*, „Homicides, Firearms Offences and Intimate Violence 2008/09: Supplementary Volume 2 to Crime in England and Wales 2008/09 (Third Edition)“, *Home Office Statistical Bulletin* 01/10 (London: Home Office, 21 January 2010): 63–64.
- 415 S. Deborah Cosimo, „The Impact of Legal Sanctions on Recidivism Rates among Male Perpetrators of Domestic Violence“ (doctoral dissertation, University of North Texas, December 2009), 122, 125, 129.

m., bet pusė pakartotinai smurtavo per 66 dienas nuo pirminio sulaukymo⁴¹⁶. Ilgalaikio tyrimo Anglijoje duomenimis, 83 proc. vyrų atžvilgiu buvo registruotos mažiausiai dvi nusikalstamos veikos artimoje aplinkoje (vieno vyro atveju – net 52 per šešerius metus)⁴¹⁷.

Remiantis registruoto nusikalstamumo, psichologijos, sociologijos, kriminologijos tyrimų duomenimis, tarptautinių aktų nuostatomis ir jų taikymo praktika, šiame darbe yra laikomasi smurto artimoje aplinkoje kaip struktūrinio, sisteminio smurto lyties pagrindu prieš moteris požiūro.

1.5. Smurto artimoje aplinkoje pasekmės

Daugybės mokslinių studijų rezultatai patvirtina įvairaus pobūdžio neigiamas smurto artimoje aplinkoje pasekmes tiek smurtautojui, tiek jo aukoms, šeimai, reaguojantiems pareigūnams ir visai visuomenei. Didesnes pasekmes dėl seksualinio, fizinio ir psichologinio smurto patiria moterys (dažniau patiria fizinių sužalojimų ir sunkesnių psichologinių pasekmių)⁴¹⁸, ypač neįgalios⁴¹⁹, patiriančios daugybinių diskriminaciją⁴²⁰, vaikai ir vyresnio amžiaus žmonės⁴²¹. Pasauliniu mastu intymaus partnerio smurtą patiria 30 proc. moterų⁴²². Smurto artimoje aplinkoje pasekmių sunkumą didina tam tikri jo požymiai: dažnai toks smurtas nesiliauja net ir nutraukus santykius⁴²³, jam yra būdingas pakartotinumumas.

1.5.1. Femicidas

Femicidas yra ekstremali smurto forma, kuri gali būti susijusi su kitomis formomis: kankinimu, fiziniais sužalojimais, žiauriu elgesiu, seksualiniu smurtu⁴²⁴. Tyrimo, pagrįsto 66 pasaulio valstybių duomenis, rezultatai skelbia, kad vidutiniškai 13,5 proc. visų žmogžudysčių įvykdomos intymaus partnerio, moterys aukomis tampa šešis kartus dažniau nei vyrai (atitinkamai 38,6 proc. ir 6,3 proc. visų nužudytų asmenų)⁴²⁵. JAV sutuokti-

416 Tara N. Richards, *et al.*, “A 10-Year Analysis of Rearrests Among a Cohort of Domestic Violence Offenders”, *Violence and Victims* 29, 6 (2014): 897–898, <https://doi.org/10.1891/0886-6708.VV-D-13-00145>.

417 Hester, *supra note* 165: 628.

418 Johnson, Leone & Xu, *supra note* 281: 198.

419 McClein, *supra note* 338: 9.

420 Committee on the Elimination of Racial Discrimination. Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination: United States of America. 8 May 2008, CERD/C/USA/CO/6, §26.

421 World Health Organization, *supra note* 61: 13.

422 World Health Organization Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council, *supra note* 21: 16.

423 Walter S. Dekeseredy, Molly Dragiewicz & Martin D. Schwartz, *Abusive Endings: Separation and Divorce Violence against Women* (Oakland, California: University of California Press, 2017), ix, 37.

424 United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for the Advancement of Women, *Handbook for Legislation on Violence against Women*, ST/ESA/329 (New York: United Nations, 2010), 24.

425 Heidi Stöckl, *et al.* „The Global Prevalence of Intimate Partner Homicide: A Systematic Review“, *Lancet* 382 (2013): 859–865, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(13\)61030-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(13)61030-2); World Health Organization Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council, *supra note* 21: 26.

niai ar intymūs partneriai kasdien nužudo vidutiniškai daugiau nei tris moteris⁴²⁶. Australijoje dažniausia žmogžudystė artimoje aplinkoje yra įvykdyta intymaus partnerio (56 proc., arba 23 proc. visų žmogžudysčių), didžiąja dalimi atvejų smurtautojai yra vyrai (77 proc.), aukos – moterys (60 proc.), nužudytos savo namuose⁴²⁷. Jungtinėje karalystėje 2014 – 2015 m. dauguma atvejų žmogžudystę artimoje aplinkoje įvykdė asmuo, turintis smurtinio elgesio istoriją, o dažniausias nužudymo būdas – panaudojant peilį ar kitą aštrų įrankį⁴²⁸. Su smurtu artimoje aplinkoje susijusios ne tik aukų žūtys, bet ir vėlesnės jų, ypač moterų⁴²⁹, ar smurtautojų suicidinis elgesys⁴³⁰, savižudybės⁴³¹. Intymaus partnerio femicido atveju aukų vaikai ir kiti šeimos nariai be tiesioginių smurto pasekmių išgyvena artimųjų mirtis ir ligas, finansinių sunkumų, šeimos konfliktus ir smurtą, vaikams pasireiškia sudėtinės fizinės, mentalinės, elgesio ir akademinės problemos⁴³².

1.5.2. Fizinė ir psichinė žala

Tyrimų apžvalga patvirtina, kad smurtas artimoje aplinkoje susijęs su daugybe trumpalaikių ir ilgalaikių moterų fizinės ir psichinės sveikatos bei elgesio sutrikimų. Tipiniai fizinės sveikatos sutrikdymai yra susiję su padidėjusia neužkrečiamų ligų rizika, sveikatai pavojingu elgesiu (piktnaudžiavimu alkoholiu ar vaistais, rūkymu, rizikingu seksualiniu elgesiu)⁴³³, galvos, pilvo skausmu, fibromialgija, virškinimo trakto sutrikimais, ribotu judrumu, bloga bendra savijauta⁴³⁴, fiziniais sužalojimais (pilvo, krūtinės srities sužalojimais, smegenų traumomis, nudegimais/nuplikimais, lūžiais, pjautiniais sužalojimais, neįgalumu), chroniškėmis ligomis (artritu, astma, vėžiu, širdies ir kraujagyslių sutrikimais, diabetu, inkstų ir kepenų ligomis, insultu)⁴³⁵, seksualinės ir reprodukcinės sveikatos problemomis (nepageidaujamu ar ankstyvu nėštumu, persileidimais, seksualinėmis disfunkcijomis,

426 "Domestic Violence Statistics". 2018, <http://domesticviolencestatistics.org/domestic-violence-statistics/>.

427 Tracy Cussen & Willow Bryant, „Domestic/Family Homicide in Australia“, *Research in Practice* 38 (May 2015).

428 Home Office. *Domestic Homicide Reviews: Key Findings from Analysis of Domestic Homicide Reviews* (December 2016), 3.

429 Devries, *supra note* 40: 6.

430 Mariana Dufort, Marlene Stenbake & Clara Hellner Gumpert, "Physical Domestic Violence Exposure is Highly Associated with Suicidal Attempts in Both Women and Men. Results from the National Public Health Survey in Sweden", *European Journal of Public Health* 25, 3 (2014): 415–416, <https://doi.org/10.1093/eurpub/cku198>; Karen Devries, et al., "Violence Against Women is Strongly Associated with Suicide Attempts: Evidence from the WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence Against Women", *Social Science & Medicine* 73 (2011): 79–86, <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.05.006>.

431 Davis, *supra note* 40: 44–52.

432 Jennifer L. Hardesty, et al., „How Children and Their Caregivers Adjust After Intimate Partner Femicide“, *Journal of Family Issues* 29, 1 (January 2008): 110–120, <https://doi.org/10.1177/0192513X07307845>.

433 World Health Organization, *Global Plan of Action to Strengthen the Role of the Health System within a National Multisectoral Response to Address Interpersonal Violence, in Particular against Women and Girls, and against Children* (Geneva: WHO Document Production Services, 2016), 6, 59.

434 World Health Organization. *supra note* 189.

435 World Health Organization, *supra note* 61: 15–17.

ginekologinėmis problemomis, padidėjusia ŽIV, infekcijų, sukeltų abortų, priešlaikinio ir komplikuoto gimdymo, naujagimių ir gimdyvių mirtingumo, mažo svorio naujagimių rizika)⁴³⁶. Pasaulinio tyrimo duomenimis, 42 proc. moterų, patiriančių fizinį ar seksualinį partnerio smurtą, yra sužalojamos fiziškai⁴³⁷.

Dažniausiai dėl smurto patiriamos psichikos sveikatos pasekmės yra miego sutrikimai, somatiniai, chroniški sutrikimai, chroniškas skausmas, sumažėjusi savigarba⁴³⁸, depresija, potrauminio streso sutrikimas⁴³⁹, valgymo sutrikimai, dėmesio trūkumas, hiperaktyvumas⁴⁴⁰. JAV atlikto tyrimo duomenimis, intymaus partnerio aukos dažniausiai jaučia baimę (62 proc.), susirūpinimą dėl saugumo (57 proc.), potrauminio streso sutrikimo simptomus (52 proc.)⁴⁴¹. Moterų pažeidžiamumas dar padidėja nėštumo laikotarpiu: smurtas perinataliniu periodu siejamas su psichikos sutrikimais (nerimu, depresija, potrauminio streso sutrikimu)⁴⁴², nėštumo komplikacijomis, neigiamu poveikiu naujagimio ir motinos sveikatai⁴⁴³. Neigiamas pasekmės kelia ne tik tiesioginis smurtas, bet ir nuolatinė jo baimė ar pastangos apsisaugoti: tam tikrų vietų ar situacijų vengimas riboja moters kasdienį gyvenimą, veiklas, studijų procesą ir gyvenimo kokybę⁴⁴⁴.

1.5.3. Socialinis ir ekonominis poveikis

Smurtas artimoje aplinkoje taip pat siejamas su neigiamais socialiniais padariniais aukoms: skurdu, žemesniu gerovės lygiu, benamyste, socialine izoliacija, gyvenimo būdu, mažesniu išsilavinimo prieinamumu⁴⁴⁵, poveikiu santykiams konkrečiai su smurtautoju ir apskritai⁴⁴⁶. Smurtas artimoje aplinkoje sukelia neigiamų padarinių ne tik tiesioginėms aukoms, bet ir jų šeimos nariams, bendruomenei. Dėl vaikų viktimizacijos nesmurtaujantys tėvai patiria neigiamas emocines reakcijas (pyktį, kaltę), ir tai lemia jų gebėjimus teikti tinkamą paramą aukai (tampa pernelyg globėjiški, atsiriboja nuo vaikų, partnerio, šeimos, draugų, bendruomenės)⁴⁴⁷.

Smurto aukoms tenka atlaikyti ir neigiamą ar stigmatizuojantį, dažnai mitais grįstą visuomenės požiūrį, kuris neretai yra palaikomas ir teisinės sistemos (pvz., atsakomybės už

436 World Health Organization Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council, *supra note* 21: 21–29.

437 *Ibid*, 31.

438 Dillon, *supra note* 40.

439 World Health Organization, *supra note* 433: 6, 59.

440 World Health Organization, *op. cit.*, 15–17.

441 Smith, *supra note* 197: 126.

442 Louise M. Howard, *et al.*, „Domestic Violence and Perinatal Mental Disorders: A Systematic Review and Meta-Analysis”, *PLoS Med* 10, 5 (2013): 10–11, <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001452>.

443 Elena Madalina Dumitrescu, *et al.*, „Consequences of Intimate Partner Violence Against Pregnant Women and the Involvement of Health Care Providers”, *Practica medical* 12, 2 (50) (2017): 74–78.

444 List, *supra note* 252: 90.

445 World Health Organization, *supra note* 433: 6, 59.

446 Johnson, *supra note* 37: 38–45.

447 Georgina Fuller, „Non-offending Parents as Secondary Victims of Child Sexual Assault”, *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice* 500 (March 2016).

smurto priežastis, pasekmes ir saugumą perkėlimas aukai)⁴⁴⁸. Tai ypač ryšku psichologinio, ekonominio, seksualinio smurto atveju. Pavyzdžiui, 44 proc. ES atliktos apklausos respondentų mano, kad nuolatinis partnerio kritikavimas, siekiant jį pažeminti, neturėtų būti laikomas neteisėtu elgesiu, 27 proc. seksualinius santykius be partnerio sutikimo pateisina įvairiomis aplinkybėmis⁴⁴⁹. Specialistai yra atkreipę dėmesį į tai, kad pagal Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymą⁴⁵⁰ smurtą patyręs asmuo yra priskiriamas socialinės rizikos asmenims, kaip ir elgetaujantys, valkataujantys, piktnaudžiaujantys alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, priklausomi nuo azartinių lošimų, įsitraukę į nusikalstamą veiklą ir pan. Baimė patekti į socialinę atskirtį yra priskiriama prie priežasčių, skatinančių smurto latentškumą⁴⁵¹. Lietuvoje atliktos apklausos duomenimis, pusė respondentų visiškai sutinka su teiginiu, kad moteris visada gali nutraukti santykius su smurtautoju, trečdalis – iš dalies sutinka, kad partnerio smurtą patyrusios moterys žinojo, į kokius santykius veliasi, 42 proc. – kad moterys pačios dažnai išprovokuoja smurtą, 39 proc. – kad kaltindamos vyrus dėl smurto moterys yra linkusios sutirštinti spalvas (atkreiptinas dėmesys, kad valstybės tarnautojų požiūris atitinka bendras tendencijas)⁴⁵². Polinkis minimizuoti smurto pasekmes, perkelti atsakomybę aukoms yra būdingas ir pačioms smurtą patyrusioms moterims⁴⁵³. Atsakomybės aukoms perkėlimas neretai tampa antrinės viktimizacijos pagrindu. Tačiau reikia paminėti, kad esama ir teigiamai vertintinų Lietuvos institucijų sprendimų, paneigiančių tokį požiūrį: štai apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas žalą dėl netinkamų pareigūnų veiksmų reaguojant į smurtą artimoje aplinkoje atlyginimo bylą nesutiko su Policijos departamento teiginiais, kad žala kilo dėl pačios nukentėjusios nerūpestingumo (slėpė smurto šeimoje faktą, prašė neskirti smurtautojui realios laisvės atėmimo bausmės už ankstesnius nusikaltimus dėl šeimos gerovės, teigdamas, kad valstybės institucijos ją gynė prieš jos norą), nes ji kreipėsi pagalbos į valstybės institucijas⁴⁵⁴. ES atliktos apklausos rezultatai atskleidžia, kad lietuvių požiūris į smurtą artimoje aplinkoje tam tikrais klausimais stipriai skiriasi nuo ES vidurkio (kai kuriais aspektais, pvz., požiūriu, kad aukos išgalvoja arba perdeda pareiškimus apie smurtą, arba pačios išprovokuoja smurtą – dvigubai ir daugiau). Ypač išsiskiria Lietuvos respondentų požiūris į partnerio seksualinio ir ekonominio smurto, partnerio kontroliavimo kriminalizavimą (tam pritaria tik kiek daugiau nei trečdalis), polinkis seksualinį smurtą pateisinti įvairiomis situacijomis (pvz., apsvaigimas, savanoriškas atvykimas į smurtautojo namus, flirtavimas,

448 pvz., Pilinkaitė Sotirovič & Vaige, *supra note* 89: 268–276.

449 Special Eurobarometer 449. *Report: Gender-based Violence* (November 2016), 46–49, 67. <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2115>.

450 Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 2 str. 7 d., *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 17-589.

451 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 44–45.

452 UAB „RAIT“, *Lietuvos gyventojų tyrimas apie lygias galimybes: reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa* (Birželis, 2017), http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2018/01/lietuvos-gyventoju-poziuris-i-smurta-artimoje-aplinkoje_2017.pdf.

453 Eglė Zicari, „Teisininkė Laima Vaigė: įstatymai leidžia žiūrėti į smurtą prieš moteris kaip į bendravimo problemą“, kovo 20, 2017, <https://euroblogas.lt/2017/03/20/teisininke-laima-vaige-istatymai-leidzia-ziureti-i-smurta-pries-moteris-kaip-i-bendravimo-problema>.

454 Klaipėdos apygardos teismo 2018-03-20 nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-25-796/2018.

aukos fizinis nesipriešinimas ir pan.). Nepageidaujamų seksualinio pobūdžio laiškų ir žinučių siuntimą priešingu teisei laiko tik 33 proc. apklaustųjų⁴⁵⁵. Šiems duomenims turėtų būti skirtas deramas dėmesys formuojant apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje politiką, ypač turint galvoje tai, kad seksizmas ir smurto tolerancija yra siejami su smurto artimoje aplinkoje rizika⁴⁵⁶. Dėl kultūrinių, struktūrinių, kontekstinių aplinkybių (pvz., tradicinės šeimos struktūros, vertybių) moterys negali priimti asmeninių sprendimų ir yra priverstos tęsti smurtinius santykius⁴⁵⁷.

Tyrimais atskleidžiama visuomenės informavimo priemonių įtaka potencialiems smurtautojams, aukoms ir visuomenei: žiniasklaidoje netinkamai pristatant femicido atvejus artimoje aplinkoje ne kaip smurtą prieš moteris, bet tik kaip asmeninę ar santykių problemą, sukeltą moterims baimę. Be tam tikro apsauginio medijų naratyvo efekto, pastebėtas ir itin neigiamas, kai smurtautojai kopijuoja girdėtus nusikaltimo scenarijus, priemones, būdus. Taip visuomenėje formuojami simboliniai vyro ir moters bei jų santykių konstruktai, nustatomos tolerancijos ribos⁴⁵⁸. JAV laikraščiuose informacija apie femicidą dažnai pateikiama normalizuojant arba minimizuojant tokį nusikaltimą, jo paplitimą ir pasekmes, kaltinant auką ar teisėsaugos sistemą⁴⁵⁹. Moterys, nužudžiusios smurtaujančius partnerius, susiduria su stigmatizacija: JAV ir Kanados laikraščių pranešimų tyrimo rezultatai rodo, kad moterys tokiu atveju dažniausiai vertinamos kaip šaltakraujės žudikės ar esančios nepakaltinamumo būklės⁴⁶⁰. Populiariuose žurnaluose nediskutuojama struktūrinės lyčių nelygybės klausimu: moterų žurnaluose dominuoja tekstai, aukoms moterims perkeltantys atsakomybę dėl visų smurto aspektų (partnerio pasirinkimo, smurto išvengimo, pagalbos ieškojimo), vyrams skirtuose žurnaluose ši tema dažnai pateikiama tik užuominomis humoro ar sarkazmo forma, nekeliant vyrų atsakomybės klausimo⁴⁶¹. Lietuvos žiniasklaidoje taip pat nevengiama nusikalstamo elgesio pavojingumo romantizavimo ar sumažini-

455 Special Eurobarometer 449, *supra note* 449: 42–47, 56–60, 62–66.

456 Manuel Martín-Fernández, *et al.*, „Measuring Acceptability of Intimate Partner Violence Against Women: Development and Validation of the A-IPVAW Scale“, *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 10(1) (2018): 26–34, <http://dx.doi.org/10.5093/ejpalc2018a3>.

457 Adjei *supra note* 75.

458 Patsilí Toledo & Claudia Lagos, „The Media and Gender-Based Murders of Women: Notes on the Cases in Europe and Latin America“, žiūrėta 2017-06-25, https://eu.boell.org/sites/default/files/uploads/2014/07/femicide_mc_ptoledo_clagos_en.pdf.

459 Lane Kirkland Gillespie, *et al.*, „Framing Deadly Domestic Violence: Why the Media's Spin Matters in Newspaper Coverage of Femicide“, *Violence Against Women* 19, 2 (2013): 222–245, <https://doi.org/10.1177/1077801213476457>.

460 Marianne S. Noh, Matthew T. Lee & Kathryn Feltey, „Mad, Bad, or Reasonable? Newspaper Portrayals of the Battered Woman Who Kills“, *Gender issues* 27 (2010): 120–127, <https://doi.org/10.1007/s12147-010-9093-9>.

461 Pamela Hill Nettleton, „Domestic Violence in Men ' s and Women ' s Magazines: Women Are Guilty of Choosing the Wrong Men, Men Are Not Guilty of Hitting Women“, *Women's Studies in Communication* 34, 2 (2011): 139–160, <https://doi.org/10.1080/07491409.2011.618240>.

mo⁴⁶², stereotipinio ar žeminančio moterų įvaizdžio demonstravimo⁴⁶³, intrigavimo antraš-
tėmis⁴⁶⁴ ar nusikalstamų veikų aplinkybėmis⁴⁶⁵.

Smurto artimoje aplinkoje patirtis daro moteris pažeidžiamas ir neretai lemia moterų
nusikalstamą elgesį: tyrimų JAV duomenimis, daugiau nei trečdalis įkalintų moterų yra
tokio smurto aukos, 90 proc. moterų nužudytų partnerių vyrų buvo smurtautojai, o bi-
jodamos dėl savęs ir vaikų ar net siekdamos apsaugoti smurtautoją, moterys melagingais
prisipažinimais prisiima atsakomybę už jo padarytus nusikaltimus⁴⁶⁶. Ypač pažeidžiamos
smurtui artimoje aplinkoje moterys yra jų lygtinio paleidimo laikotarpiu, kai paleidimo
sąlygos tampa dar viena smurto ir manipuliavimo, grasinimų priemone, o neretai moterys
yra tiesiog priverstos pažeisti paleidimo sąlygas⁴⁶⁷. Dar sudėtingesnė situacija susiklosto
tais atvejais, kai šeimoje smurtaujama ne tik prieš moterį, bet ir jos vaikus, kyla vadinamoji
mušamos moters dilema, kai auka turi rinktis tarp savo pačios ir vaiko saugumo. Be smurto
pasekmių galima ir teisinė atsakomybė už vaiko nepriežiūrą. Lyčių stereotipai, visuomenės
lūkesčiai, kad motina privalo besąlygiškai ginti ir saugoti savo vaiką bet kokiomis aplinky-
bėmis net ir nuo jo tėvo, turinčio tokią pačią teisinę pareigą, daro reikšmingą įtaką ir vaiko
nepriežiūros teisinio reguliavimo sistemai, ypač nepalankiai nuo smurto kenčiančiai mo-
teriai. Tokiu būdu didinamas smurto latentiskumas (dėl baimės, kad vaikai gali būti paimti
iš šeimos) ir pavojus smurto aukoms⁴⁶⁸. Taip pat kyla ir antrinė viktimizacija – aukos yra
priverstos dalyvauti netinkamose teisinėse procedūrose, o taip yra pažeidžiamos jų teisės
į teisingą bylos nagrinėjimą ir orumą, ir tai turi neigiamą poveikį aukos gebėjimui įveikti
nusikaltimo pasekmes, jos pasitikėjimui teisingumo vykdymu ir padidina neigiamas pir-
minės viktimizacijos pasekmes⁴⁶⁹.

Smurtas artimoje aplinkoje yra susijęs ir su neigiamomis ekonominėmis pasekmėmis
aukai, pvz., priklausomybė nuo smurtautojo. Tyrimų apžvalga atskleidžia, kad smurtas
artimoje aplinkoje susijęs su moterų darbo santykių nestabilumu, kurį dažniausiai lemia

462 žr., pvz., „Mirtina meilės drama Kėdainiuose: dėl jaunos moters gyvybės kovoja medikai, vyras neišgyveno“, 2017-07-14, <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/mirtina-meiles-drama-kedainiuose-del-jaunos-moters-gyvybes-kovoja-medikai-vyras-neisgyveno.d?id=75225276>; „Prokurorų versija: tragedija Šalčininkuose – dėl meilės trikampio“, 2015-11-28, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/prokuroru-versija-tragedija-salcininkuose-del-meiles-trikampio.d?id=69702132>.

463 Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the fifth periodic report of Lithuania. 18 July 2014, CEDAW/C/LTU/CO/5, §20.

464 www.DELFI.lt., „Vyro smurtas prieš žmoną: arbūzu trenkė į galvą ir su šluota apdaužė šonus“, 2018-07-21, <https://www.delfi.lt/news/daily/crime/vyro-smurtas-pries-zmona-arbuzu-trenke-i-galva-ir-su-sluota-apdauze-sonus.d?id=78631791>.

465 Rasa Dobrzinskienė, „Kriminalinių įvykių vertinimas elektroninės žiniasklaidos antraštėmis“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 19 (2017): 36, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15140/Dobr%20inskien%20.pdf?sequence=1>.

466 Lenore E. Walker, Carlye Conte & Stephen Grabner, „Women Uniquely Vulnerable in Criminal Justice System“, *The National Psychologist* 23, 12 (2014), https://nsuworks.nova.edu/cps_facarticles/921.

467 Courtney Cross, „Reentering Survivors: Invisible at the Intersection of the Criminal Legal System and the Domestic Violence Movement“, *Berkeley Journal of Gender, Law & Justice* 31, 1 (2016): 60–120, <https://doi.org/10.15779/Z38X921J5B>.

468 Jaqueline Mabatah, „Blaming the Victim? The Intersections of Race, Domestic Violence, and Child Neglect Laws“, *Geo. J. L. & Mod. Grit. Race Persp.* 8 (2016): 357.

469 Paluch, *supra note* 67: 283.

aukų persekiojimas darbo vietoje ar darbo metu, darbo laiko sumažėjimas, nedarbingumas, darbo netekimas ir bedarbystė. O tai savo ruožtu didina smurto tikimybę⁴⁷⁰.

Smurto artimoje aplinkoje ekonominei žalai nustatyti yra kuriamos metodologijos. Ir nors moksliniuose tyrimuose naudojami skirtingi metodai, įprastai įtraukiamos šios nuostolių kategorijos: turtinė ir neturtinė žala, tiesioginiai (pvz., aukoms teikiamos paslaugos) ir netiesioginiai smurtinio elgesio kaštai (pvz., vartojimo efektyvumas, valstybės finansinė parama), išteklių, skirti šalinti smurto pasekmes ir teikti pagalbą bei paramą, asmens, valstybės, bendruomenės ar trečiųjų asmenų (pvz., darbdavių) patirtos išlaidos, ilgalaikis ir trumpalaikis poveikis visuomenės nariams⁴⁷¹. Smurto poveikio ekonomikai lygis yra nustatinėjamas vertinant ekonominės naudos netekimą, darbo rinkos kaštus (sumažėjusį nukentėjusio asmens produktyvumą, uždarbį, profesinį mobilumą, darbingumo laikotarpį), išlaidas socialinėms, sveikatos apsaugos paslaugoms, teisėsaugos institucijų darbui. Ekonomiškai bandoma įvertinti ir smurto artimoje „žmogiškąją kainą“: laimės, kokybiško gyvenimo, savivertės ir pasitenkinimo praradimą, sutrumpėjusį gyvenimo amžių ir patirtus išgyvenimus, skausmą⁴⁷². Intymaus partnerio smurto keliami nuostoliai Europos Sąjungai yra vertinami 122 177 800 785 eurų, Jungtinei Karalystei – 13 732 068 214 eurų⁴⁷³, JAV intymaus partnerio smurto kaštai yra vertinami daugiau nei 5,8 bilijono \$ per metus, Lietuvoje – 645 mln. per metus⁴⁷⁴. Studijos nuostoliams dėl smurto artimoje aplinkoje įvertinti suteikia pagrindą kurti įrodymais grįstas strategijas kovai su šia problema⁴⁷⁵.

1.5.4. Smurto pasekmių diferenciacija

Tyrimai patvirtinta sukeliamų pasekmių diferenciaciją priklausomai nuo smurto tipo. Didžiausią neigiamą poveikį kelia prievartos ir kontrolės kombinacija, daranti kaupiamąją, sudėtinę žalą⁴⁷⁶, net jei ir nenaudojamas fizinis smurtas⁴⁷⁷. Prievartinės kontrolės pasekmių kompleksinis pobūdis daro jas žymiai pavojingesnes nei smurto be kontroliuojančio

470 Showalter, *supra note* 395: 40–45.

471 Chan & Cho, *supra note* 41: 129–143; Ona Gražina Rakauskienė ir Vaida Lisauskaitė, “Smurto kaina Lietuvos ekonomikai: veiksniai, pasekmės, prevencija”, *Viešoji politika ir administravimas* 20 (2007): 90–103, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12763/2293-4895-1-SM.pdf?sequence=1>; Ona Gražina Rakauskienė & Vaida Lisauskaitė, “The Effect of Violence on Lithuanian Economy: Factors, Consequences, Prevention”, *Visuomenės modernizavimas ir Europos Sąjungos plėtra* (2007): 40–53, <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=74c5383a-72f8-4c3d-a5ab-26bf0e31280b%40sdc-v-sss mgr01>.

472 *Estimating the Costs and Impacts of Intimate Partner Violence in Developing Countries: A Methodological Resource Guide* (Washington: International Center for Research on Women, 2009), 4–9.

473 European Institute for Gender Equality, *supra note* 26: 115.

474 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 18; apie nuostolių dydžius ET valstybėse žr. Council of Europe Equality Division Directorate General of Democracy, *supra note* 41.

475 Chan & Cho, *supra note* 41: 142.

476 Evan Stark, „Coercive Control“, iš *Violence Against Women – Current Theory and Practice in Domestic Abuse, Sexual Violence and Exploitation*, Aisha Gill, et al. (London: Jessica Kingsley Publishers, 2013): 17–34.

477 Kimberly Crossman, & Jennifer L Hardesty & Marcela Raffaelli, „He Could Scare Me Without Laying a Hand on Me”: Mothers’ Experiences of Nonviolent Coercive Control During Marriage and After Separation“, *Violence Against Women* 22, 4 (2016): 454–473, <https://doi.org/10.1177/1077801215604744>.

elgesio atveju⁴⁷⁸. Pirminės prievartinės kontrolės pasekmės – įkliuvimo į spąstus būseną, kuri pagal žalą, sukeltą orumui, laisvei, autonomijai, asmenybei, fiziniam ir psichologiniam integralumui primena įkaito situaciją. Moterų pažeidžiamumas fiziniam, seksualiniam smurtui yra šalutinės dominuojančio elgesio modelio pasekmės⁴⁷⁹. Moterys, patiriančios prievartinę kontroliuojantį smurtą, palyginti su situacinio smurto atvejais, kenčia dažnesnį smurtą, kurio dinamika laikui bėgant nelinkusi keistis, jos dažniau sužalojamos, linkusios vartoti įvairius medikamentus, dažniau neatvyksta į darbą, dažniau nutraukia smurtinius santykius,⁴⁸⁰ kreipiasi pagalbos į įvairias institucijas⁴⁸¹, joms dažniau reikia medicininės pagalbos, pasireiškia daugiau depresijos ir potrauminio streso sutrikimo simptomų⁴⁸². Net ir nutraukus santykius, šio tipo smurtinio elgesio patirtis lemia didesnę moterų, ypač turinčių vaikų, pažeidžiamumą⁴⁸³, blogesnę vaiko priežiūros dalijimosi kokybę⁴⁸⁴. Vaikams prievartinė kontrolė šeimoje sukelia tokias pat pasekmes kaip ir nuolatinis fizinis smurtas, smurtautojas dažnai riboja jo santykius su motina ir jiems kenkia, riboja veiksmų laisvę, socializacijos galimybes⁴⁸⁵, prievartinė kontrolė siejama su prisitaikymo problemomis⁴⁸⁶. Psichologinė prievartinė kontrolė susijusi su padidėjusia fizinio smurto rizika sulaukus vyresnio amžiaus (virš 60 m.)⁴⁸⁷.

Daugiau pagalbos nutraukti smurtinius santykius ir įveikti neigiamas pasekmes moteriai prireikia psichologinio smurto atveju⁴⁸⁸. Smurtą, ypač psichologinį, patyrusių moterų savivertė tiek bendrai, tiek konkrečioje srityje yra mažesnė nei smurto nepatyrusių moterų⁴⁸⁹. Seksualinį smurtą patiria 40–50 proc. smurto artimoje aplinkoje aukų moterų⁴⁹⁰.

478 Nevala, *supra note* 410: 1810–1812.

479 Stark, *supra note* 270: 212.

480 Johnson & Leone, *supra note* 292: 332–346.

481 Leone, Johnson & Cohan, *supra note* 42: 435–436.

482 Agnes Tiwari, *et al.*, „The Differential Effects of Intimate Terrorism and Situational Couple Violence on Mental Health Outcomes among Abused Chinese Women: a Mixed-method Study“, *BMC Public Health* 15 (2015): 314–326, <https://doi.org/10.1186/s12889-015-1649-x>.

483 Hardesty, *et al.*, *supra note* 280: 833–843.

484 Hardesty, *et al.*, *supra note* 373: 320–330.

485 Ema Katz, „Beyond the Physical Incident Model: How Children Living with Domestic Violence are Harmed By and Resist Regimes of Coercive Control“, *Child Abuse Review* 25 (2016): 46–59.

486 Ernest N. Jouriles & Renee Mcdonal, „Intimate Partner Violence, Coercive Control, and Child Adjustment Problems“, *Journal of Interpersonal Violence* 30, 3 (2015): 1–16, <https://doi.org/10.1177/0886260514535099>.

487 Christina Policastro & Mary A. Finn, „Coercive Control and Physical Violence in Older Adults: Analysis Using Data from the National Elder Mistreatment Study“, *Journal of Interpersonal Violence* 32, 3 (2017): 311–330.

488 Concepción Blasco-Ros, Segunda Sánchez-Lorente & Manuela Martínez, „Recovery from Depressive Symptoms, State Anxiety and Post-traumatic Stress Disorder in Women Exposed to Physical and Psychological, But Not to Psychological Intimate Partner Violence Alone: A Longitudinal Study“, *BMC Psychiatry* 10 (2010): 98–110, <https://doi.org/10.1186/1471-244X-10-98>.

489 Lin-Roark, Church & McCubbin, *supra note* 179: 211.

490 Elaine K. Martin, Casey F. Taft & Patricia A. R. Resick, „Review of Marital Rape“, *Aggression and Violent Behavior* 12 (2007): 337.

Tyrimais Vokietijoje⁴⁹¹, Jungtinėje Karalystėje⁴⁹² nustatyta, kad iš visų seksualinį smurtą patyrusių universiteto studentų partnerio aukomis tapo 9,8 proc., buvusio partnerio – 36,3 proc., kito pažįstamo asmens – 47,4 proc. (iš jų 3,8 proc. – šeimos nario), daugiau nei 31 proc. moterų smurtą išgyveno savo namuose ar netoli jų.

Struktūrinio smurto atveju socialinės struktūros ar institucijos daro panašų neigiamą poveikį kaip ir smurtinis elgesys, taip pat sukelia žalą, kuri lemia nevisavertį vystymąsi, netektis ir praradimus⁴⁹³.

Mokslinių studijų rezultatai suteikia pagrindą išvadoms dėl nevienodo smurto sunkumo lygio. Pagal smurto kombinacijas ir sunkumo lygį, tyrimais nustatyti skirtingi intymaus partnerio smurto modeliai: 1) vidutinio lygio fizinis, psichologinis smurtas ir persekiojimas, bet labai mažai seksualinio smurto; 2) aukštas fizinio, psichologinio smurto ir persekiojimo lygis, bet žemas seksualinio smurto lygis; 3) aukštas visų minėtų rūšių smurto lygis⁴⁹⁴.

Apibendrinant mokslinius smurto artimoje aplinkoje tyrinėjimus, galima konstatuoti didžiulį progresą šioje srityje. Akademinių studijų rezultatai padėjo geriau suvokti šio fenomeno esmę ir nustatė pagrindines jo charakteristikas: latentškumą, cikliškumą, lyčių asimetriją, smurto formų multidimensiškumą, būdingą pakartotinumą, aukštą pavojingumo riziką, heterogeniškumą, kumuliatyvinį neigiamą poveikį tiek tiesioginėms smurto aukoms, tiek ir visuomenei. Tokiais tipiniais smurto požymiais, jo motyvacija ir neigiamų padarinių pobūdžiu buvo pagrįstas smurto artimoje aplinkoje specifiškumas ir skirtingumas nuo tarpasmeninio smurto prieš artimais santykiais nesusijusius asmenis. Būtent su tokio smurto specifika buvo susietas didelis aukų pažeidžiamumas (o kai kurių grupių net ir išskirtinis pažeidžiamumas) dėl pakartotinės ir antrinės viktimizacijos. Taip pat tai buvo pagrindas konstruojant tokio smurto definicijas, taikomas tiek mokslinių tyrimų tikslais, tiek teisės sistemoje. Smurtas artimoje aplinkoje ne tik skiriasi nuo kitų smurtinių veikų, bet ir patys smurtautojai nėra homogeniška grupė. Remiantis smurtinių veikų diferenciacija buvo sudaryta smurto tipologija taip pagrindžiant poreikį diversifikuoti valstybės reagavimo ir intervencijos instrumentus. Skirtingų akademinių disciplinų įdirbis šioje srityje yra potencialiai naudingas ir baudžiamajai justicijai. Nors teorinių koncepcijų, smurto tipologijos pritaikymo teisės sistemoje galimybės yra vertinamos nevienareikšmiai, vis dėlto siekiant adekvačios, proporcingos, žmogaus teisių standartus atitinkančios smurto aukų apsaugos, taikant individualaus požiūrio į auką koncepciją, žinios apie smurto artimoje aplinkoje specifiškumą neturėtų būti ignoruojamos. Kad doktrina turi potencialo duoti gerą poveikį tobulinant baudžiamosios teisės instrumentus, tinkamus smurto artimoje aplinkoje atveju, rodo praktikoje pritaikyti atvejai, pvz., persekiojimo ir prievartinės kontrolės inkorporavimas į smurto artimoje aplinkoje definicijas ir kriminalizavimas garanta-

491 List, *supra note* 252: 96–97.

492 Philip Stenning, Trishima Mitra-Kahn & Clare Gunby, „Sexual Violence against Female University Students in the U.K.: A Case Study“, *Rivista di Criminologia, Vittimologia e Sicurezza* VII, 2 (Maggio-Agosto 2013): 108.

493 Bandy, *supra note* 228: 110.

494 Mary Ann Dutton, *et al.*, „Patterns of Intimate Partner Violence: Correlates and Outcomes“, *Violence and Victims* 20, 5 (October 2005): 483, 489, <https://doi.org/10.1007/s11199-005-4196-6>.

vo apsaugą platesniam nukentėjusių asmenų ratui, mušamos moters sindromas yra naudojamas pagrindžiant būtinąją gintį, smurtaujančio kontroliuojančio vyro partnerio prototipas kaip pagrindas areštui (JAV) leidžia sumažinti areštuojamų asmenų skaičių ir išvengti dvigubo arešto (abiejų partnerių). Be to, tam tikromis teorinėmis koncepcijomis yra grindžiamos tarptautinių norminių aktų nuostatos ir jas taikančių teisminių bei kvaziteisminių institucijų praktika. Štai EŽTT pripažįsta esminius smurto artimoje aplinkoje sampratos požymius: latentiskumą⁴⁹⁵, formų diferenciaciją, netiesioginio poveikio reikšmingumą⁴⁹⁶, išskirtinį aukų pažeidžiamumą⁴⁹⁷, struktūrines smurto motyvacijos priežastis ir kt. Todėl galima teigti, kad smurto artimoje aplinkoje doktrina gali būti reguliavimo ir praktikos metodologinis pagrindas ir kitiems baudžiamosios justicijos instrumentams, ypač tiems, kurių taikymas yra problemiškas, o poveikis – nepakankamas, t. y. tinkamai apibrėžiant smurtinių veikų požymius (nustatant kvalifikuojančius požymius ar specialias normas), parenkant, taikant baudžiamojo proceso formas, proporcingas baudžiamosios atsakomybės priemones, veiksmingas aukų pažeidžiamumo nustatymo procedūras, adekvačius aukų apsaugos mechanizmus baudžiamojo proceso metu, efektyviai kontroliuojant jų vykdymą.

495 pvz., *T. M. and C. M. v. Moldova*. Application no. 26608/11. 28 January 2014, §60.

496 pvz., *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §132.

497 pvz., *Talpis v. Italy*. Application no. 41237/14. 2 March 2017; *Hajduova v. Slovakia*. Application no. 2660/03. 30 November 2010, §50; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §132; *Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01. 12 June 2008, §65, 82.

2. APSAUGOS NUO SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE TEISINIO REGULIAVIMO PAGRINDAI

2.1. Tarptautinių norminių aktų ir institucijų kuriama sistema

Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje reguliavimo problemų tarptautinis pobūdis yra nulemtas keleto aspektų: pirmiausiai smurtas nėra išskirtinai nacionalinė problema, be to, nustatant smurtines veikas, reguliuojant ir kontroliuojant valstybių reakciją į jas, veikia nemažai tarptautinių vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų. Žinoma, jų veiklos efektyvumą didina bendradarbiavimas su analogiškais nacionalinėmis organizacijomis ir įvairūs globalizacijos procesai. Šie procesai daro įtaką ir visai Lietuvos baudžiamajai justicijai, ir konkrečiai analizuojamam reiškiniui: įtvirtinant pamatines Vakarų pasaulio vertybes (demokratiją, žmogaus teisių apsaugą ir pan.), siekiant, kad Lietuvos teisė atitiktų pasaulinius, pirmiausiai europinius, standartus, kurie nuolat kyla, griežtėja, taip pat apima vis naujas sritis. Baudžiamojo proceso doktrinoje yra pastebimos europeizacijos ir internacionalizacijos tendencijos⁴⁹⁸.

Taigi ir regioniniu, ir pasauliniu lygiu yra įtvirtinti apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje standartai, reikalaujantys ne tik asmeninės, bet ir valstybės atsakomybės saugant, ginant nuo tokio smurto ir šalinant jo priežastis bei pasekmes, taikant teises ir kitokias priemones. Kadangi Lietuva yra ne vieno tarptautinio žmogaus teisių apsaugos dokumento signatarė ar organizacijos dalyvė, tai jai irgi keliami tie patys tarptautiniai reikalavimai. Jų įgyvendinimo nacionalinėje teisėje monitoringą vykdo įvairios tarptautinės institucijos, naudodamos skirtingus priežiūros mechanizmus: periodinių ataskaitų teikimo atitinkamoms tarptautinėms institucijoms procedūras, tarptautinėmis teismo ar kvaziteisminėmis procedūromis. Tarptautinės institucijos, pastaraisiais metais vertinusios smurto artimoje aplinkoje reguliavimo ir teisės taikymo situaciją Lietuvoje, yra nustačiusios konkrečių asmens teisių pažeidimų (pvz., teisės nebūti kankinamam pažeidimą⁴⁹⁹), taip pat pateikia rekomendacijų dėl bendro pobūdžio trūkumų (pvz., tobulinti nacionalinę teisinę sistemą, efektyvinti jos praktinį taikymą, ratifikuoti tarptautinius dokumentus)⁵⁰⁰. Taigi tinkamas tarptautinių įsipareigojimų vykdymas yra aktualus tiek dėl efektyvios asmenų teisių apsaugos, tiek dėl galimų pasekmių valstybei, kylančių nustačius pažeidimus.

Esminiai apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinio reguliavimo raidos etapai yra susiję su šio fenomeno įtraukimu į žmogaus teisių diskursą. Pirmuose tarptautiniuose žmogaus teisių apsaugos instrumentuose nebuvo eksplicitiškų nuostatų dėl smurto artimoje aplinkoje, bet juose yra nurodyta bendra valstybių pareiga saugoti žmogaus

498 Rima Azubalyte, „Tendencies of the Development of the Lithuanian Criminal Procedure Law“, *Juriprudencija* 1, 119 (2010): 281–296, <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=6f0a4d5b-2193-4956-9541-8bf61ced3cda%40sessionmgr4010>.

499 *D. P. v. Lithuania*. Application no. 27920/08. 22 October 2013; Valiulienė v. Lithuania. Application no. 33234/07. 26 March 2013.

500 JT moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto išvados dėl Lietuvos teiktos papildomos informacijos. DB/follow-up/Lithuania/66, 2017-04-26; Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the fifth periodic report of Lithuania. 24 July 2014, CEDAW/CTU/CO/5, §22, 25.

teises. Tačiau vėlesnė šių dokumentų interpretacija, besiremianti kintančių žmogaus teisių teisės principų taikymu smurto artimoje aplinkoje specifikai, suteikė tiesioginį pagrindą tokį smurtą traktuoti kaip žmogaus teisių pažeidimą⁵⁰¹. Vėlesnis smurto artimoje aplinkoje teisinio reguliavimo raidos etapas yra susijęs su konkrečių teisių (pvz., teisės nepatirti kankinimo, rasinės diskriminacijos, prekybos žmonėmis, seksualinės prievartos ir kt.) bei tam tikrų asmenų grupių (pvz., neįgaliųjų, vaikų, pabėgėlių, nusikaltimų aukų ir kt.) teisių realizavimo garantijų detalizavimu. Visgi labiausiai smurto artimoje aplinkoje teisinio reguliavimo raida yra susijusi su moterų teisių apsaugos vystymusi. Socialinių ir kultūrinių pokyčių šioje srityje prielaidos paskatino ir teisinius tarptautinių institucijų sprendimus. Toliau, siekiant išgryninti tarptautinius reikalavimus apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje srityje, yra pateikiama atskirų tarptautinių organizacijų ir pagal jas įsteigtų institucijų veiklos apžvalga.

Jungtinių Tautų Organizacijos veiklos intensyvumą žmogaus teisių apsaugos srityje rodo priimti tarptautiniai dokumentai. Pirmiausiai tai Tarptautinis teisių bilis, kuris nors ir nėra skirtas konkrečiai apsaugai nuo smurto artimoje aplinkoje, bet nurodo valstybių pareigą saugoti žmogaus teises, įskaitant ir tas, kurios pažeidžiamos smurtaujant artimoje aplinkoje – teisę į gyvybę, laisvę, saugumą, sveikatą, asmens neliečiamybę, privataus gyvenimo apsaugą, nediskriminavimą, lygiateisiškumą, teisę nepatirti kankinimų, nežmoniško ar orumą žeminančio elgesio ir kt. (Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 3, 4, 5, 7, 12 str., 16 str. d. ir kt.⁵⁰²; Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 3 str. 6 str. 1 d., 8 str. 1, 2 d., 9 str. 1 d., 17 str. 1 d., 23 str. 3 d., 24 str. 1 d., 26 str. ir kt.⁵⁰³; Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 2 str. 3 d., 3 str., 10 str., 12 str. 1 d. ir kt.⁵⁰⁴). Atskira šios tarptautinės organizacijos veiklos sritis – moterų apsauga nuo smurto. 1979 m. Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims (CEDAW)⁵⁰⁵ tapo svariu įrankiu prieš smurtą artimoje aplinkoje, kylančiu dėl moterų diskriminacijos, nes įpareigojo valstybes imtis priemonių dėl moterų diskriminacijos panaikinimo tiek įvairiose politinio, ekonominio ir socialinio gyvenimo srityse, tiek šeimos santykiuose (II–IV dalys). Pagal šią konvenciją įkurto, nors ir neturinčio viršnacionalinių galių, Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto veikla šioje srityje yra vertinama kaip labai aktyvi⁵⁰⁶. Komitetas skelbda-

501 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §15; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 19: Violence against women. 1992, §1, 4, 6–7; Human Rights Committee. CCPR General Comment No. 28: Article 3 (The Equality of Rights Between Men and Women). 29 March 2000, CCPR/C/21/Rev.1/Add.10, §11; Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85. E/CN.4/1996/53, 5 February 1996, §29; *Maria da Penha Maia Fernandes v. Brazil*. Report No. 54/01, April 16, 2001.

502 „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“, Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.

503 „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.

504 „Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas“, Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290.

505 „Jungtinių tautų Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims“, Valstybės žinios, 1996, Nr. 21-549.

506 Fábán, *supra note* 3: 2.

mas rekomendacijos (ypač aktualios Nr. 12, 19, 35⁵⁰⁷) ir nagrinėdamos individualius skundus prieš valstybes suformavo pagrindinius CEDAW taikymo smurto artimoje aplinkoje atveju principus. Vis dėlto rekomendacijų įgyvendinimas yra vertinamas nevienareikšmiai: jei teigiamas poveikis konvencijos šalių nacionalinei teisėkūrai, strateginių nuostatų formavimui ir institucijų steigimui yra neabejotinas, tai efektas smurto lyties pagrindu paplitimui yra labai ribotas⁵⁰⁸.

Vaikų teisių apsauga – dar viena JTO veiklos sritis. Vaiko teisių konvencija įpareigoja valstybes nares imtis visų teisinių ir kitokių priemonių, kad vaikas būtų apgintas nuo įvairaus pobūdžio fizinio ir psichologinio smurto, įskaitant ir patiriamą iš tėvų ir globėjų⁵⁰⁹. Valstybės pareiga apima ir apsaugą nuo fizinio bausmių.⁵¹⁰

Konvencijos dėl pabėgėlių statuso 33 str.⁵¹¹ draudžia išsiųsti ar gražinti pabėgėlį į šalį, kur jo gyvybei ar laisvei grėstų pavojus dėl priklausymo tam tikrai socialinei grupei. Pagal oficialų konvencijos aiškinimą, moters patiriamas smurtas artimoje aplinkoje gali būti priskiriamas prie tokių pavojingų aplinkybių⁵¹². Pagal Konvencijos prieš kankinimą ar kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą⁵¹³ aiškinimą, intymaus partnerio smurtas gali būti pripažintas tokiu elgesiu⁵¹⁴. Aiškinant Tarptautinę konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo⁵¹⁵, yra pripažįstama, kad moterys kai kurias rasinės diskriminacijos formas patiria neproporcingai vyrams, pvz., privataus gyvenimo sferoje⁵¹⁶.

507 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 19: Violence against women. 1992; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 12: Violence against women. 1989.

508 Neil A. Englehart, „CEDAW and Gender Violence: an Empirical Assessment“, *Michigan State Law Review* (2014): 265–280.

509 „Vaiko teisių konvencijos“ 19 str. Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501.

510 Committee on the Rights of the Child. The right of the child to freedom from all forms of violence. General Comment No. 13 (2011). 2011-04-18, CRC/C/GC/13, §22(a).

511 „Konvencija dėl pabėgėlių statuso“. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 12-227.

512 Guidelines on International Protection: Gender-Related Persecution within the Context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees. The UN Refugee Agency. 7 May 2002, HCR/GIP/02/01; Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. 30 April 2002, §59.

513 „Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 80-3141.

514 Promotion and Protection of all Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development. Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Manfred Nowak. 15 January 2008, A/HRC/7/3, §45; Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85. E/CN.4/1996/53 5 February 1996, §48.

515 „Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo“. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 108-2957.

516 Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General Recommendation 25, Gender Related Dimensions of Racial Discrimination (Fifty-sixth session, 2000), U.N. Doc. A/55/18, annex V at 152 (2000), reprinted in *Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted*

Neįgaliųjų teisių konvencija įpareigojo valstybes imtis priemonių, kad apsaugotų neįgaliosius nuo bet kokios formos smurto, įskaitant ir dėl lyties (16 str.)⁵¹⁷. Vis dėlto, daugiausiai principinių nuostatų kyla iš JTO minkštosios galios aktų. 1993 m. Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto bendrojoje rekomendacijoje Nr. 19 pirmą kartą buvo aiškiai įtvirtinta, kad smurtas prieš moteris lyties pagrindu, įskaitant smurtą artimoje aplinkoje, yra diskriminacija, kaip tai apibrėžta CEDAW konvencijos 1 str.⁵¹⁸ Be smurto prieš moteris definicijos, šioje rekomendacijoje taip pat buvo apibrėžtas valstybės deramo rūpestingumo (angl. *due diligence*) standartas, skirtas įvertinti valstybės įsipareigojimų tinkamumą šalinant smurtą prieš moteris. Teisiškai neįpareigojančioje 1993 m. Deklaracijoje dėl smurto prieš moteris panaikinimo (DEVAW) buvo apibrėžta smurto prieš moteris sąvoka, apimanti ir smurtą šeimoje, taip pat pateikta smurto formų klasifikacija, apibūdintos principinės nuostatos ir nurodytos priemonės, kurių valstybės turi imtis, siekdamas apsaugoti ir apginti moteris nuo smurto⁵¹⁹. 1994 m. JTO žmogaus teisių komitetas įsteigė pirmą konkrečiai moterų teisių apsaugos mechanizmą – Specialiojo pranešėjo dėl smurto prieš moteris, jo priežasčių ir pasekmių pareigybę, kurios kompetencija yra teikti rekomendacijas dėl visų formų smurto prieš moteris panaikinimo, vykdyti tam tikras individualių skundų nagrinėjimo procedūras, vizituoti valstybes, teikti metines tematinės ataskaitas⁵²⁰. 1995 m. Ketvirtojoje pasaulio konferencijoje moterų klausimais⁵²¹ priimta Pekino deklaracija ir Veiksmų platforma⁵²². Jame smurtas prieš moteris įvardytas viena iš dvylikos didžiausių susirūpinimą keliančių sričių ir viena pagrindinių kliūčių pasiekti lyčių lygybę. Ją priėmusios vyriausybės įsipareigojo imtis visų įmanomų priemonių, įskaitant teises, politines, administracines, organizacines, mokslines, kultūrinės, kovojant su smurtu prieš moteris. 2003 m. JTO Generalinės Asamblėjos priimta rezoliucija dėl smurto prieš moteris artimoje aplinkoje panaikinimo, pateikė smurto artimoje aplinkoje definiciją, apibūdino požymius, sukeltas pasekmes ir griežtai pasmerkė bei ragino jį eliminuoti⁵²³.

Specialusis pranešėjas dėl smurto prieš moteris, jo priežasčių ir pasekmių ne kartą yra atkreipęs dėmesį, kad tarptautinėje žmogaus teisių apsaugoje vis dar išlieka normatyvinio pobūdžio spraga dėl smurto prieš moteris reguliavimo (ypač apsaugos, prevencijos ir atsakomybės srityje). JTO progresas šioje srityje yra ypač reikšmingas ir įtakingas, tačiau kylantis daugiausiai iš minkštosios galios, o ne teisiškai įpareigojančių instrumentų. Tokiu būdu yra

by Human Rights Treaty Bodies, U.N. Doc. HRI\GEN\1\Rev.6 at 214 (2003).

517 "Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolas". *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 71-3651.

518 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 19: Violence against women. 1992, §1, 4, 6-7.

519 United Nations Declaration on the Elimination of Violence Against Women. 20 December 1993, A/RES/48/104.

520 The Commission on Human Rights. 1994/45. Question of integrating the rights of women into the human rights mechanisms of the United Nations and the elimination of violence against women.

521 Pirmoji vyko Meksike 1975 m., antroji – Kopenhagoje 1980 m. ir trečioji – Nairobiyje 1985 m.

522 Beijing Declaration and Platform for Action. 15 September 1995, A/CONF.177/20/Rev.1.

523 United Nations General Assembly. Resolution adopted by the General Assembly on 22 December 2003 [on the report of the Third Committee (A/58/501)]: 58/147. Elimination of domestic violence against women.

silpninamas universalių žmogaus teisių standartų patvirtinimas regioniniuose mechanizmuose ir kyla sunkumų reikalaujant valstybės atsakomybės užtikrinant moterų teises⁵²⁴.

Dar viena tarptautinė regioninė organizacija, įtakingai formuojanti ir įtvirtinanti teisiškai privalomus apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje standartus – Europos Taryba. Tokia jos veikla pirmiausiai sietina su vienu efektyviausiu žmogaus teisių apsaugos ir sklaidos instrumentu – Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Nors joje ir nėra specialių nuostatų dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje, bet pagal konvenciją įsteigtas Europos žmogaus teisių teismas interpretuoja, kad konvencijos apsaugos mechanizmas taikomas ir ginant nuo smurto artimoje aplinkoje. Tokiose bylose Teismas konstatuoja konvencijos 3 str. (kankinimo draudimas), 8 str. (teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą), rečiau – 2 str. (teisė į gyvybę) pažeidimą, o atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes ir teisinę aplinką – net keleto teisių pažeidimą: 3 ir 8 str., 3 str. kartu su 14 str. (diskriminacijos draudimas), 2 str. ir 3 str. kartu su 14 str., 2 ir 13 str. (teisė į veiksmingą teisinę gynybę). Savo suformuotą praktiką kitokio pobūdžio bylose teismas su tam tikrais ypatumais taiko ir bylose, susijusiose su smurtu artimoje aplinkoje⁵²⁵. Aktualių nuostatų įtvirtinta ir tam tikrų asmenų grupių teises konkretizuojančiuose aktuose. ET konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis reikalauja, kad valstybės, vykdydamos savo pareigas, deramai atsižvelgtų į ypatingą nukentėjusių moterų ir vaikų padėtį, užtikrintų veiksmingą ir tinkamą apsaugą nuo galimo keršto ar bauginimo⁵²⁶. Pagal ET konvenciją dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš juos, kai su vaiko seksualiniu išnaudojimu ar seksualine prievarta yra susiję jo tėvai ar juo besirūpinantys asmenys, intervencijos procedūra turi apimti galimybę pašalinti įtariamą kaltininką ar paimti auką iš jos šeimos aplinkos. Be to, šalis turi imtis priemonių, kad šeimos nario ar kartu su vaiku gyvenančio asmens smurtas būtų nusikalstamos veikų požymis arba atsakomybė sunkinanti aplinkybė⁵²⁷.

Svarbus ir reikšmingas Europos Tarybos veiklos saugant nuo smurto artimoje aplinkoje rezultatas yra Stambulo konvencija – pirma speciali Europos regiono konvencija dėl smurto artimoje aplinkoje, įsigaliojusi 2014-08-01. Pati pirma specializuota regioninė konvencija buvo 1994 m. Amerikos šalių konvencija dėl smurto prieš moteris prevencijos, baudimo ir panaikinimo (Belém do Pará konvencija), pagal kurią valstybės taip pat buvo įpareigosos laikytis deramo rūpestingumo principo (7b str.)⁵²⁸. Stambulo konvencija siekiama užpildyti Europos regiono normatyvinę spragą žmogaus teisių srityje⁵²⁹. Tai dokumentas, kuriantis

524 Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Rashida Manjoo. 10 June 2015, A/HRC/29/27, §63; Violence against women, its causes and consequences. 1 September 2014, A/69/368, §59–60, 68, 72. Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Rashida Manjoo. 28 May 2014, A/HRC/26/38, §76–77.

525 Jakštienė, *supra note* 109: 87.

526 “Europos Tarybos konvencijos dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis” 10, 29, 30 str. ir kt. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 96-4916.

527 “Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš juos” 14 str. 3 d., 28 str. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 136-6972.

528 Inter-American Convention on the Prevention, Punishment, and Eradication of Violence against Women (Convention of Belém do Pará). Organization of American States, 1994.

529 Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Rashida

išsamią teisinę sistemą, teisinį pagrindą, standartus Europos lygiu, saugant moteris ir kitus asmenis nuo visų formų smurto. Konvencijos tikslas – saugoti moteris, užkirsti kelią, persekioti ir pašalinti smurtą prieš moteris ir smurtą artimoje aplinkoje. Joje pateikiamos smurto prieš moteris, smurto artimoje aplinkoje, aukos definicijos, pateikiamas sąrašas kriminalizuotinių ir baustinių veikų, įtvirtinamos valstybių pareigos, apibrėžiamos strategijos, veiklos kryptys ir priemonės, sukuriama jų vykdymo priežiūros mechanizmas. Teisės akte inkorporuoti pažangiausi teisiniai instrumentai bei mechanizmai, kurie kartu su ES Nusikaltimų aukų teisių direktyva ES valstybėse kuria bendrus apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje europinius standartus. Tyrinėtojai teigiamai vertina simbolinį ir kartu teisiškai įpareigojantį konvencijos nuostatų pobūdį, monitoringo teikiant pranešimus mechanizmą, valstybių pozityviųjų pareigų ribotumo kompensavimą naujais įpareigojimais (pvz., socialinės paramos teikimu aukoms, visuomenės sąmoningumo didinimu)⁵³⁰. Šią konvenciją ratifikavo didžioji dalis ES valstybių⁵³¹. Siekdamas tinkamai įgyvendinti konvencijos nuostatas, šios valstybės nacionalinio reguliavimo pokyčius pradėjo dar prieš konvencijos ratifikavimą ir vėliau ši procesą tęsė, keisdamos baudžiamosios teisės aktus: kriminalizuojant naujas veikas, griežtinant sankcijas, nustatant efektyvias veiklos priemones⁵³². Lietuva šios tarptautinės sutarties kol kas nėra ratifikavusi, nors ir yra pasirašiusi 2013-06-07 su išlyga, kad taikys konvenciją nepažeidžiant Konstitucijos principų ir nuostatų⁵³³. Tarptautinės žmogaus teisių apsaugos srityje veikiančios organizacijos yra ne kartą paraginusias Lietuvą ratifikuoti šią konvenciją, šitaip sustiprinant smurto artimoje aplinkoje prevenciją ir mažinant tokio pobūdžio smurtą⁵³⁴. Viešajame Lietuvos diskurse konvencija yra vertinama nevienareikšmiškai. Daugiausiai kritikos išsakoma dėl socialinės lyties definicijos ir statuso⁵³⁵. Nors buvo atkreiptas dėmesys, kad tokios abejonės gali būti kilusios dėl netiks-

Manjoo. 10 June 2015, A/HRC/29/27, §30.

- 530 Ronagh J. A. McQuigg, „What Potential does the Council of Europe Convention on Violence against Women Hold as Regards Domestic Violence?“ *The International Journal of Human Rights* 16, 7 (2012): 947–962, <https://doi.org/10.1080/13642987.2011.638288>.
- 531 „Chart of signatures and ratifications of Treaty 210 Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence“. Status as of 15/01/2019, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures>.
- 532 Directorate General for Internal Policies Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. *Violence against Women and the EU Accession to the Istanbul Convention: Report for the FEMM Committee*. 2017, p. 41.
- 533 „Reservations and Declarations for Treaty No. 210 – Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence“, https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/declarations?p_auth=VT2avSmr&coconventions_WAR_coeconventionsportlet_enVigueur=false&coconventions_WAR_coeconventionsportlet_searchBy=state&coconventions_WAR_coeconventionsportlet_codePays=LIT&coconventions_WAR_coeconventionsportlet_codeNature=10.
- 534 Human Rights Committee. Concluding observations on the fourth periodic report of Lithuania. 26 July 2018, CCPR/C/LTU/CO/4, §18(d); Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the fifth periodic report of Lithuania. 24 July 2014, CEDAW/C/LTU/CO/5, §23(a).
- 535 Darbo grupės, sudarytos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. lapkričio 5 d. įsakymu Nr. A1-472, išvados ir analizė dėl ET konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir šalinimo. 2012-11-26; Lietuvos žmogaus teisių organizacijų ekspertinės išvados *Dėl Europos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir šalinimo*. 2014-10-

laus konvencijos vertimo į lietuvių kalbą, tačiau net ir jį patikslinus⁵³⁶, kritikos laukas iš esmės nepasikeitė. Nepaisant šios konvencijos neprivalomumo Lietuvai, ji gali būti bent metodologiniu pagrindu, nurodančiu modernaus reguliavimo tendencijas, tobulinant teisinę sistemą apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje srityje. Be to, ES yra pradėjusi šios konvencijos ratifikavimo procedūrą, kuriai sėmingai pasibaigus, konvencija taps teisiskai įpareigojanti ES ir valstybes nares⁵³⁷. Taip pat svarbu paminėti, kad EŽTT praktikoje byloje dėl smurto artimoje aplinkoje yra remiamasi Stambulo konvencijos nuostatomis ir joje įtvirtintais principais⁵³⁸.

Kovos su smurtu artimoje aplinkoje principai yra formuluojami ir minkštosios galios dokumentuose. ET Parlamentinės asamblėjos Rekomendacija dėl smurto prieš moteris rekomendavo harmonizuoti Europos teisę šioje srityje. Europoje Ministrų komiteto Rekomendacija dėl moterų apsaugos nuo smurto patvirtino struktūrinį smurto prieš moteris pobūdį, kylantį dėl nelygiaverčių galios santykių tarp vyrų ir moterų, taip pat valstybių deramo rūpestingumo pareigą tiriant smurtines veikas, baudžiant už jas ir užkertant joms kelią⁵³⁹. Šio rekomendacijos, pateikusios principines gaires, bet ne nustačiusios konkrečias pareigas, padarė reikšmingą įtaką harmonizuojant skirtingų valstybių politiką ir teisėkūrą, plečiant nacionalinius planus ir strategijas, į juos įtraukiant vis daugiau smurto rūšių⁵⁴⁰.

Nors Europos Sąjunga yra viršnacionalinė organizacija, galinti iškelti reikalavimus valstybėms narėms ar kandidatėms, visgi ilgą laiką smurto artimoje aplinkoje rėmėsi vertybiniais lūkesčiais (gerąja praktika, rekomendacijomis, rezoliucijomis, išvadomis, ataskaitomis, strategijomis ar kitais minkštosios galios aktais), kad valstybės narės užtikrintų lyčių lygiateisiškumą⁵⁴¹, moterų teises ir įgalinimą⁵⁴², kvalifikuotą smurtą artimoje aplinkoje kaip kriminalinę

21, <http://lzta.lt/del-europos-konvencijos-del-smurto-pries-moteris-ir-smurto-artimoje-aplinkoje-prevencijos-ir-salinimo/> ir kt.

536 D. Leinartės teigimu, konvencijos originalo tekste yra vartojama sąvoka *gender*, apibrėžiama kaip socialiai susiformavę lyčių vaidmenys (3(c) str.). Pirminiame vertime į lietuvių kalbą, ši sąvoka išversta kaip *socialinė lytis*, bet vėlesniame vertime vartojamas *lyties* terminas (3(c) str.), nors 4 str. 4 d. vis dar palikta *socialinės lyties* sąvoka (Dalia Leinartė, „Stambulo konvencijos sąvokos“, pranešimas konferencijoje Stambulo konferencijos ratifikavimas – kas pasikeistų?, Vilnius, 2017-06-16).

537 Directorate General for Internal Policies Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. *Violence against Women and the EU Accession to the Istanbul Convention: Report for the FEMM Committee*. 2017, p. 90.

538 pvz., pvz., *Talpis v. Italy*. Application no. 41237/14. 2 March 2017; *M. G. v. Turkey*. Application no. 646/10. 22 March 2016.

539 Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence.

540 Carol Hagemann-White, *Analytical study of the results of the 4th round of monitoring the implementation of Recommendation Rec(2002)5 on the protection of women against violence in Council of Europe member states* (Council of Europe Gender Equality Commission, 2014).

541 European Commission Gender Equality and Women's Empowerment: Transforming the Lives of Girls and Women through EU External Relations 2016–2020. Brussels, 21.9.2015 SWD(2015) 182 final; European Commission Directorate-General for Justice and Consumers. Strategic Engagement for Gender Equality 2016–2019. 2015; 2011 m. kovo 7 d. Tarybos išvados. Europos lyčių lygybės paktas (2011–2020 m.). 2011/C 155/02. OL L 155, 2011-05-25, p. 10.

542 Council Conclusions on the Action Plan on Human Rights and Democracy 2015–2019. 20 July 2015, 10897/15.

veiką ir leistų jį kontroliuojančius teisės aktus, vykdytų smurto artimoje aplinkoje prevenciją⁵⁴³ ir smurtautojų baudžiamąjį persekiojimą⁵⁴⁴. Pagrindinių teisių agentūra, ekspertinė patariamoji institucija, tiria pagrindines tendencijas, taip pat ir smurto artimoje aplinkoje srityje⁵⁴⁵. Visgi poreikis principinėms nuostatomis suteikti privalomąjį pobūdį taip pat būdavo akcentuojamas, pvz., remdamasis ankstesniais JTO teisiniais dokumentais žmogaus teisių ir smurto prieš moteris klausimais, Europos Parlamentas 2009-11-26 rezoliucijoje dėl smurto prieš moteris panaikinimo paragino valstybes patobulinti nacionalinius aktus ir politiką, iškelė naujų priemonių ir pagalbos nukentėjusioms užtikrinimo būtinybę, taip pat paragino rengti visapusišką direktyvą dėl kovos prieš bet kokį smurtą prieš moteris⁵⁴⁶, o ES tarybos išvadose buvo išreikštas kvietimas valstybėms ratifikuoti Stambulo konvenciją⁵⁴⁷. ES pagrindinių teisių chartijoje⁵⁴⁸ specialių normų nebuvo įtvirtinta, tad privalomos taisyklės šioje srityje imtos įtvirtinti tik pastaraisiais metais, pavyzdžiui, priėmus Aukų teisių paketą⁵⁴⁹. Taip pat 2017-06-13 buvo pasirašyta Stambulo konvencija ir pradėta jos ratifikavimo procedūra⁵⁵⁰. Šiam sprendimui pritaria ir mokslininkai, pateikdami argumentų dėl teigiamo poveikio ES politikai, teisėkūrai ir vieningam jos interpretavimui, įgyvendinimo monitoringui apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje srityje⁵⁵¹. Tarptautiniam smurto artimoje aplinkoje teisiniam reguliavimui įtakos padarė nusikaltimų aukų procesinių garantijų plėtra. Reikšmingas ES indėlis užtikrinant apsaugą smurto aukoms – Aukų teisių paketas. Ilgą laiką tarptautiniuose ir nacionaliniuose dokumentuose prioritetą buvo teikiamas įtariamųjų ir kaltinamųjų teisių garantijoms. Tačiau Nusikaltimų aukų teisių direktyva – įrankis pažeistam balansui atstatyti. Joje apibrėžiama ir vartojama aukos samprata, nors Lietuvos teisės sistemoje įprasta vartoti nukentėjusiojo sąvoką. Direktyva įtvirtina pagrindines, esmines procesines aukų teises, ku-

543 Tarpvyriausybinių konferencijos, patvirtinusios Lisabonos sutartį, pasirašytą 2007 m. gruodžio 13 d., prie Baigiamojo akto pridėtos deklaracijos. Deklaracija dėl Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 8 straipsnio. OL L 326, 2012-10-26, p. 1.

544 European Parliament resolution of 6 February 2013 on the 57th session on UN CSW: Elimination and prevention of all forms of violence against women and girls (2012/2922(RSP)). 6 February 2013.

545 European Union Agency for Fundamental Rights, *supra note 20*.

546 European Parliament resolution of 26 November 2009 on the elimination of violence against women.

547 Council of the European Union. Council Conclusions on the 20-year Review of the Implementation by the Member States and the EU Institutions of the Beijing Platforms of Action. 11 December 2014, §20f; Council of the European Union. Council conclusions "Preventing and combating all forms of violence against women and girls, including female genital mutilation". 5 and 6 June 2014, §21.

548 Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. OL L 326, 2012-10-26, p. 391.

549 t. y. Nusikaltimų aukų teisių direktyva, direktyva dėl Europos apsaugos orderio ir Reglamentas dėl abipusio pripažinimo civilinėse bylose.

550 Tarybos sprendimas (ES) 2017/865 dėl Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo pasirašymo Europos Sąjungos vardu atsižvelgiant į klausimus, susijusius su teisiniu bendradarbiavimu baudžiamosiose bylose. 2017 m. gegužės 11 d. OL L 131, 2017-05-20, p. 11; Tarybos sprendimas (ES) 2017/866 dėl Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo pasirašymo Europos Sąjungos vardu atsižvelgiant į prieglobstį ir negražinimo principą. 2017 m. gegužės 11 d. OL L 131, 2017-05-20, p. 13; Europos Parlamento rezoliucija dėl pasiūlymo dėl Tarybos sprendimo dėl Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo sudarymo Europos Sąjungos vardu (COM(2016)0109–2016/0062(NLE)) 2017 m. rugsėjo 12 d.

551 De Vido, *supra note 50*.

rios jau iki šiol buvo gerbiamos ir nacionalinės, ir tarptautinės teisės, be to, nustato sąrašą naujų: teisė gauti informaciją nuo pirmo kontakto su kompetentinga valdžios institucija, teisė būti lydimum pasirinkto asmens, teisė naudotis kompleksine paramos tarnybų pagalba, teisė išvengti kontakto su nusikaltėliu, teisė į specialiąsias apsaugos priemones baudžiamojo proceso metu. Smurto artimoje aplinkoje aukos priskiriamos prie itin pažeidžiamų, todėl reikėtų daryti įprastinę prielaidą, kad joms reikia specialiųjų apsaugos priemonių (9 str. 3 d., 22 str. 3 d.). Aukų apsaugos principai yra formuojami ir ESTT sprendimais⁵⁵². Įgyvendinant direktyvos nuostatas nacionalinėje teisėje buvo priimti BPK pakeitimai⁵⁵³. 2011-12-13 direktyva dėl Europos apsaugos orderio yra sukurtas teisinis mechanizmas, pagal kurį vienoje valstybėje narėje paskyrus apsaugos priemones, pagal Europos apsaugos orderį analogiška apsauga yra garantuojama ir kitoje valstybėje⁵⁵⁴. 2013-06-12 priimtame reglamente dėl abipusio pripažinimo civilinėse bylose nustatoma, kad vienoje ES šalyje smurto, įskaitant kilusio artimoje aplinkoje, aukoms paskirta apsaugos priemonė kitose valstybėse narėse pripažįstama nereikalaujant jokios specialios procedūros ir yra vykdytina nereikalaujant jos paskelbti vykdytina⁵⁵⁵. 2004-04-29 Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB, reglamentuojanti ES piliečių ir jų šeimos narių teisę laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, nustato, kad esant nurodytoms sąlygoms tam tikrais atvejais, įskaitant smurtą šeimoje, skrybų, santuokos nutraukimo ar registruotos partnerystės panaikinimo atveju ne sąjungos valstybės piliečiai išlaiko asmeninę teisę likti gyventi šalyje narėje (13 str.)⁵⁵⁶.

Toliau bus apžvelgiami tarptautinių norminių aktų ir juos taikančių institucijų suformuluoti esminiai apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje standartai. Daugiausiai bus remiamasi EŽTT, kaip efektyvaus žmogaus teisių apsaugos mechanizmo, intensyviai formuojančio praktiką šioje srityje, taip pat Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto jurisprudencija.

2.2. Tarptautinių kvazi/teisminių institucijų suformuoti standartai smurto artimoje aplinkoje atveju

2.2.1. Smurtas artimoje aplinkoje – žmogaus teisių pažeidimas

Tai, kad smurtas artimoje aplinkoje pažeidžia asmens teises, šiuo metu abejonių nekelia. Smurtas lyties pagrindu yra pripažįstamas dažniausiu žmogaus teisių pažeidimu⁵⁵⁷. Tačiau

552 pvz., 2011-09-15 sprendimas *Gueye ir Salmerón Sánchez (C-483/09 ir C-1/10, ECR 2011 p. I-8263) ECLI:EU:C:2011:583*.

553 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8, 9, 28, 43, 44, 128, 185, 186, 188, 214, 239, 272, 275, 276, 280, 283, 308 straipsnių ir priedo pakeitimo ir kodekso papildymo 271, 362, 561, 1861 straipsniais įstatymas“, TAR, 2015-12-30. Nr. 20993.

554 2011-12-13 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/99/ES dėl Europos apsaugos orderio. OL L 338, 2011-12-21, p. 2.

555 2013-06-12 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 606/2013 dėl apsaugos priemonių tarpusavio pripažinimo civilinėse bylose. OL L 181, 2013-06-29, p. 4.

556 2004-04-29 Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, iš dalies keičianti Reglamentą (EEB) Nr. 1612/68 ir panaikinanti Direktyvas 64/221/EEB, 68/360/EEB, 72/194/EEB, 73/148/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 90/365/EEB ir 93/96/EEB. OL L 229, 2004-06-29, p. 35.

557 European Institute for Gender Equality, *supra note* 26: 3.

tokia koncepcija tarptautinėje žmogaus teisių apsaugoje įsitvirtino palyginti neseniai, pradedant maždaug nuo XX a. 9 deš. antrosios pusės. Tai siejama su bendromis žmogaus teisių raidos tendencijomis ir ilgą laiką vyravusia smurto artimoje aplinkoje kaip išimtinai privataus pobūdžio konflikto samprata⁵⁵⁸. Moterų teises ginančių organizacijų pastangomis ir moksliniais tyrimais buvo patvirtintas pandeminis šio fenomeno mastas ir tarptautiniu lygiu buvo pripažinta jo visuomeninė reikšmė. Taigi pirmuosiuose žmogaus teisių apsaugos instrumentuose, net ir skirtuose moterų teisių apsaugai, tiesioginių normų, reguliuojančių apsaugą nuo tokio pobūdžio smurto, nebuvo įtvirtinta (kaip išimtį galima paminėti teisiškai neįpareigojančią Deklaraciją dėl smurto prieš moteris panaikinimo). Tačiau ilgainiui tarptautinių aktų taikymą prižiūrinčių tarptautinių teisminių ar kvaziteisminių institucijų veikloje buvo konstatuotas asmens teisės ir laisvės pažeidžiantis smurto artimoje aplinkoje pobūdis. Pavyzdžiui, Konvencijoje dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims (CEDAW) smurto artimoje aplinkoje problematika konkrečiai nėra keliamą. Tačiau pagal Jungtinių Tautų moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto bendrąsias rekomendacijas smurtas prieš moteris lyties pagrindu, įskaitant ir smurtą artimoje aplinkoje, yra siejamas su jų teisių pažeidimu ir diskriminacija, todėl patenka į konvencija garantuojamos apsaugos zoną⁵⁵⁹. Panašiai ir pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją: nors tekste nėra specialių nuostatų dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje, bet pagal EŽTT interpretaciją, byloje aktyviai taikomą pastaruosius du dešimtmečius, konvencijos apsaugos mechanizmas taikomas ir ginant nuo smurto artimoje aplinkoje. Analogiška praktika yra būdinga taikant ir Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą⁵⁶⁰ (toliau – ir ICCPR), Amerikos šalių konvenciją dėl smurto prieš moteris prevencijos, baudimo ir panaikinimo (Belém do Pará konvenciją)⁵⁶¹, Amerikos žmogaus teisių konvenciją⁵⁶², Afrikos žmogaus ir tautų teisių chartijos papildomą protokolą (Maputo protokolą, 1(j) str.)⁵⁶³. Poreikis smurto artimoje aplinkoje problemą spręsti ne nacionalinės baudžiamosios teisės, bet žmogaus teisių kontekste buvo ne kartą akcentuotas Specialiojo pranešėjo dėl smurto prieš moteris, jo priežasčių ir pasekmių pranešimuose, motyvuojant tokio smurto specifiniu – su lytimi susijusiu – pobūdžiu⁵⁶⁴. Naujausiuose žmogaus teisių apsaugos dokumentuose smurto ar-

558 Hasselbacher, *supra* note 57: 191–192.

559 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §15; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 19: Violence against women. 1992, §1, 4, 6–7.

560 Human Rights Committee. CCPR General Comment No. 28: Article 3 (The Equality of Rights Between Men and Women). 29 March 2000, CCPR/C/21/Rev.1/Add.10, §11; Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85. E/CN.4/1996/53, 5 February 1996, §29.

561 Case 12.051, *Maria da Penha Maia Fernandes v. Brazil*. Report No. 54/01, April 16, 2001.

562 American Convention on Human Rights "Pact of San Jose, Costa Rica" (B-32). Organization of American States (OAS), 22 November 1969.

563 The Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa (Maputo Protocol). 11 July 2003.

564 Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution

timoje aplinkoje, kaip pažeidžiančio asmens teises, samprata yra įtvirtinta eksplacitiškai (Stambulo konvencijos 3a str., ES Aukų teisių direktyvos konstatuojamoji dalis Nr. 17). Tokia koncepcija grįstas ir ANSAAĮ (1 str. 2 d.).

Kaip rodo įvairių tarptautinių teisminių ir kvaziteisminių institucijų praktika, smurtas artimoje aplinkoje gali pažeisti įvairias tradiciškai pripažįstamas žmogaus teises. Toliau bus aptariami esminiai tokios praktikos aspektai, kurie gali tapti pagrindu permąstyti ir Lietuvos BK ir BPK nuostatas.

2.2.1.1. Teisės į privatumą apsauga

Pastarąjį dešimtmetį yra pastebima ypač aktyvi EŽTT jurisprudencijos raida smurto artimoje aplinkoje klausimu – tiek priimtų sprendimų skaičiumi, tiek teisinių principų formavimo atžvilgiu. 1997–2014 m. iš visų nagrinėtų bylų dėl smurto prieš moteris didžioji dalis buvo susijusi su smurtu artimoje aplinkoje. 78 proc. bylų dėl smurto prieš moteris buvo nustatytas pažeidimas. 67 proc. bylų buvo reikšmingos taikant jau suformuojant teismo praktiką arba ją aiškinant ar net modifikuojant⁵⁶⁵. Tačiau teismo praktika dėl smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo išlieka nevisiškai nuosekli. Tą yra pripažinę ir kai kurie teismo teisėjai⁵⁶⁶. Asmeniui dėl smurto artimoje aplinkoje patyrus fizinių sužalojimų, o valstybei netinkamai vykdant įsipareigojimus pagal Konvenciją, paprastai būdavo konstatuojamas jos 8 str. (teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą) pažeidimas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad prievartinės kontrolės ideologas E. Stark⁵⁶⁷ smurtą prieš partnerį priskyrė nusikaltimams žmogaus laisvei (įkaito paėmimui, žmogaus pagrobimui) – dėl analogiškų tikslų, taktikos, poveikio (žalos moters autonomijai, orumui, asmeniškumui, pilietiškumui, saugumui, fiziniam ir psichologiniam integralumui)⁵⁶⁸. Tačiau smurto artimoje aplinkoje byloje EŽTT remiasi suformuota praktika, kad Konvencijos 5 str. įtvirtinta teisė į laisvę ir saugumą reiškia tiesioginę asmens laisvę ir turi būti aiškinama fizinės laisvės, o ne fizinio saugumo kontekste, todėl pagal šią normą nekyla teisė reikalauti būti apsaugotam nuo smurtautojo⁵⁶⁹. EŽTT ne kartą yra konstatavęs, kad fizinis ir psichologinis asmens integralumas bei gerovė yra sudėtinė teisės į privatų gyvenimą dalis⁵⁷⁰. Taigi ši teisė gina iš esmės tas pačias vertybes, apie kurias kalba ir E. Stark. Fizinio ar psichologinio pobūdžio išpuoliais asmens integralumas gali būti pažeistas. Todėl tiek kitais, tiek smurto artimoje aplinkoje atvejais, valstybei neužtikrinus šios teisės, net ir santykiuose tarp privačių asmenų, pripažįstamas Konvencijos 8 str. pažeidimas⁵⁷¹.

1995/85. E/CN.4/1996/53 5 February 1996, §29.

565 Cichowski, *supra note* 46: 908–909.

566 *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07. 26 March 2013 (concurring opinion of judge Pinto de Albuquerque).

567 Stark, *supra note* 247: 8.

568 Stark, *supra note* 273: 207.

569 *pvz., Hajduova v. Slovakia*. Application no. 2660/03. 30 November 2010. §53–56.

570 *pvz., Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01. 12 June 2008, §65.

571 *pvz., Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01. 12 June 2008, §65; *A v. Croatia*. Application no. 55164/08. 14 October 2010, §58–60; *Hajduova v. Slovakia*. Application no. 2660/03. 30 November 2010, §49.

2.2.1.2. Teisės į gyvybę ir teisės nepatirti kankinimų, nežmoniško ar žeminančio elgesio užtikrinimas

Visgi, atskirų EŽTT teisėjų nuomone, smurto artimoje aplinkoje priskyrimas Konvencijos 8 str. pažeidimui neatitinka tikrosios smurto artimoje aplinkoje reikšmės, jos sampratos visa apimtimi – t. y. smurto lyties pagrindų⁵⁷². Be minėtų žmogaus teisių pažeidimų, smurto artimoje aplinkoje vertinimas EŽTT praktikoje yra siejamas ir su Konvencijos 2 str. Tai atvejai, susiję su nužudymu smurtaujant. Šios teisės apsaugos praktika yra nuosekli: valstybės pareiga užtikrinti teisę į gyvybę apima tokios teisinės sistemos sukūrimą, kai efektyvios baudžiamosios teisės nuostatos, atgrasančios nuo nusikalstamų veikų vykdymo, palaikomos įgyvendinimo mechanizmu, garantuojančiu veikų prevenciją, nutraukimą ir nubaudimą už pažeidimus. Šios pareigos nevykdymas gali būti traktuojamas kaip Konvencijos 2 str. (teisės į gyvybę) pažeidimas⁵⁷³.

Specialiojo pranešėjo dėl kankinimo ir kitokio žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ar baudimo požiūriu, aukos bejėgiškumas (angl. *powerlessness*) yra vienas esminių žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio elementų⁵⁷⁴. Bylose dėl smurto prieš vaikus šeimoje EŽTT ir anksčiau yra nustatęs Konvencijos 3 str. (teisės nebūti kankinamam, nepatirti nežmoniško ar žeminančio elgesio ar baudimo) pažeidimą⁵⁷⁵, tačiau smurto prieš moterį atveju tokia išvada pirmą kartą padaryta *Opuz v. Turkey* byloje⁵⁷⁶, lėmusioje ryškius Teismo praktikos pokyčius dėl smurto kvalifikavimo ir valstybės pareigos apimties nustatymo. Teismas konstatavo, kad tinkamos moters, patiriančios partnerio vyro smurtą, integralumo apsaugos nebuvimas gali lemti Konvencijos 3 str. pažeidimą: pasikartojantis fizinis smurtas, sukėlęs sužalojimų, lydimas baimės ir bejėgiškumo, *per se* gali pasiekti tokį sunkumo laipsnį, kad būtų konstatuotas nežmoniškas, žeminantis elgesys, dėl kurio kyla valstybės pozityvioji pareiga užtikrinti efektyvią apsaugą nuo jo. Ši išvada reikšminga konstatuojant, kad dėl smurto artimoje aplinkoje gali kilti ne šiaip asmens integralumo pažeidimas, bet toks, kuris pažeidžia absoliučią teisę nepatirti kankinimų ir reiškia vieną iš sunkiausių valstybės pažeidimų pagal Konvenciją. Taip pat galima teigti, kad Teismas, keisdamas praktiką ir konstatuodamas Konvencijos 3 str. pažeidimą, linksta vertinti platesnį smurto kontekstą, bendrą situaciją, o ne pavienius smurto protrūkius: atskiros smurtinės veikos traktuojamos kaip viena tęstinė situacija, atsižvelgiama ne tik į fizinį, bet ir psichologinį poveikį aukai, bendrą santykių tarp smurtautojo ir aukos pobūdį⁵⁷⁷. Pavyzdžiui, byloje *Valiu-*

572 pvz., *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07. 26 March 2013 (concurring opinion of judge Pinto de Albuquerque).

573 pvz., *Civek v. Turkey*. Application no. 55354/11. 23 February 2016; *Branko Tomasic v. Croatia*. Application no. 46598/06. 15 January 2009, §49–51.

574 Promotion and Protection of all Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development. Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Manfred Nowak. 15 January 2008, A/HRC/7/3, §33.

575 pvz., *E. and others v. United Kingdom*. Application no. 33218/96. 15 January 2003; *Z. and others v. United Kingdom*. Application no. 29392/95. 10 May 2001.

576 *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009.

577 pvz., *Talpis v. Italy*. Application no. 41237/14. 2 March 2017; *A v. Croatia*. Application no. 55164/08. 14 October 2010, §55.

lienė v. Lithuania buvo konstatuota, kad penkis atskirus smurtinius išpuolius, įvykdytus per trumpą laikotarpį teismas traktuoja kaip besitęsiančią situaciją ir vertina kaip sunkinančią aplinkybę⁵⁷⁸, byloje *Opuz. v. Turkey* laikėsi pozicijos, kad įvairių formų ir sunkumo smurto išpuoliai prieš pareiškėją ir jos motiną, besitęsę ilgą laikotarpį (1995–2008 m.), turi būti vertinami ne kaip pavieniai epizodai, o kaip susijusių įvykių grandinė, net jei tarp atskirų veikų buvo tam tikri laiko intervalai, be to, teismas bylą nagrinėjo atsižvelgdamas į bendrą smurto artimoje aplinkoje problematikos kontekstą⁵⁷⁹. Toks teisinis kvalifikavimas tiesiogiai koreliuoja su mokslinėmis įžvalgomis dėl smurto artimoje aplinkoje, ypač prievartinės kontrolės, smurtautojo motyvacijos (kontroliuoti, primesti savo valią), naudojamų taktikų (įbauginimo, izoliavimo) ir sukeltamų neigiamų pasekmių aukos fizinei ir psichikos sveikatai. Todėl dėl naujos EŽTT praktikos smurtą artimoje aplinkoje sieti su Konvencijos 3 str. toks smurtas ne tik pripažįstamas vienu sunkiausių žmogaus teisių pažeidimų, bet ir valstybės yra skatinamos geriau įvertinti nusikalstamų veikų požymius (ne tik kiek ir kokių veikų padaryta, bet ir jų trukmę, intensyvumą), kilusios žalos pobūdį. Tačiau ne kiekviena smurto artimoje aplinkoje situacija Teismo yra vertinama pagal Konvencijos 3 str., nes kai kurios bylos yra nagrinėjamos Konvencijos 8 str. kontekste. Vis dėlto, pažeidimų pagal Konvencijos 3 str. ar 8 str. atribojimo kriterijai smurto artimoje aplinkoje bylose ne visuomet visiškai aiškūs⁵⁸⁰. Priteisiamas kompensacijų dydis taip pat nėra tiesiogiai susijęs su straipsniu, kurio pažeidimas yra konstatuojamas, nors valstybės įsipareigojimų pagal Konvencijos 3 str. nevykdymas paprastai yra laikomas sunkesniu pažeidimu nei pagal Konvencijos 8 str. Todėl tokia praktika mokslinėje literatūroje yra kritikuojama, rekomenduojant sieti kompensacijos dydį su pažeidimo sunkumu⁵⁸¹. Seksualinis smurtas⁵⁸², sunkus kūno sužalojimas ar pavojingas gyvybei fizinis smurtas⁵⁸³ paprastai yra siejamas su Konvencijos 3 str. pažeidimu. Tačiau nors lengvesnių fizinių sužalojimų ar psichologinio smurto atveju pažeidimo pobūdį lemiančius faktorius identifikuoti sudėtingiau, visgi tam tikri dėsningumai yra pastebimi. Pavyzdžiui, kai smurtas pasireiškia tipiniais teisės į privataus gyvenimo gerbimą požymiais (pvz., eisė bendrauti su vaiku⁵⁸⁴, teisė įgyvendinti nuosavybės teises nepatiriant smurto⁵⁸⁵) arba kai grasinimai smurtu nėra realizuojami⁵⁸⁶, tokie atvejai siejami su Konvencijos 8 str. pažeidimais⁵⁸⁷. Vien tik psichologinio smurto atveju teismas konstatuoja Konvencijos 8 str. pažeidimą: byloje, kurioje buvo nustatytas Konvencijos 3 str. pa-

578 *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07. 26 March 2013, §68–69.

579 *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §111, 132.

580 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Europos žmogaus teisių teismo praktikos dėl valstybės pareigų ginant asmenį nuo smurto artimoje aplinkoje aspektai (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2, 3, 8 straipsniai). ŽT-B-47. *Teismų praktika* 47 (2017).

581 Laima Vaigė, “Violence Against Women Under International Law: Filling the Gaps at International, Regional and National Levels” (doctoral thesis, Mykolas Romeris University, Vilnius, 2016), 152; McQuigg, *supra note* 47: 766–767.

582 *pvz., E. S. and others v. Slovakia*. Application no. 8227/04. 15 September 2009.

583 *pvz., Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009.

584 *pvz., Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01. 12 June 2008.

585 *pvz., Kaluczka v. Hungary*. Application no. 57693/10. 24 April 2012.

586 *pvz., Hajduova v. Slovakia*. Application no. 2660/03. 30 November 2010.

587 Londono, *supra note* 59: 344.

žeidimas moters atžvilgiu dėl fizinio ir psichologinio smurto, skundą jos dukrų atžvilgiu dėl verbalinio smurto ir nuolatinio tėvo smurto prieš motiną stebėjimo teismas nusprendė tirti pagal Konvencijos 8 str., bet ne 3 str. Teismas rėmėsi nustatytais faktais apie neigiamą poveikį mergaičių psichologinei gerovei, o pagal teismo praktiką, asmens psichologinio integralumo apsauga yra valstybės pareiga, kylanti pagal Konvencijos 8 str.⁵⁸⁸ (palyginimui galima paminėti LAT civilinėje byloje suformuluotą prielaidą dėl Konvencijos 3 str. pažeidimo dėl mažų vaikų kančių, patirtų stebint žiaurų motinos nužudymą tyčiojantis iš jos ir ją kankinantis)⁵⁸⁹.

Tačiau esama ir kitokių sprendimų. Štai byloje, kurioje nukentėjusiajai patyrus nuolatinį fizinį smurtą, nesijaučiant saugiai savo namuose (nacionalinių teismų sprendimais smurtautojui buvo leista gyventi tuose pačiuose namuose) EŽTT konstatavo ir Konvencijos 3 str., ir 8 str. pažeidimą⁵⁹⁰. Byloje dėl imigrantės išsiuntimo *N. v. Sweden* išvadą dėl nežmoniško elgesio teismas padarė dėl gresiančio smurto šeimoje, net ir nesant įrodymų, pagrindžiančių pareiškėjos situoktinio ketinimus tas grėsmes įgyvendinti: Teismas konstatavo, kad prieglobsčio prašytojos deportavimas į Afganistaną pažeistų Konvencijos 3 str. dėl bendros nežmoniško elgesio grėsmės iš jos situoktinio, jų abiejų šeimų ir visuomenės pusės. Toks sprendimas, buvo grindžiamas statistiniais ir tarptautinių ataskaitų duomenimis apie bendrą žiauraus elgesio grėsmę moterims, kurios pripažįstamos nesilaikančiomis lyčių vaidmenų, primestų visuomenės, tradicijų ir jomis grįstų teisės normų (šiuo atveju – moters siekis nutraukti santuoką, gyvenimas skyrium nuo situoktinio, krikščionybės priėmimas)⁵⁹¹. Tokia praktika atitinka Stambulo konvencijos nuostatas dėl negražinimo principo taikymo smurto prieš moteris aukoms, kurioms reikia apsaugos, jei jų gyvybei grėstų pavojus ar jos galėtų patirti kankinimą, nežmonišką ar žeminantį elgesį (61 str.). Ši byla reikšminga tuo, kad teismo motyvacija ir galutinė išvada reiškia aukštą išsiunčiančiosios šalies pareigos lygį ir bendro diskriminacinio bei nesaugumo konteksto svarbą nustatinėjant galimas grėsmes. Be to, nors laikoma, kad apskritai tarptautinės teisės plėtra smurto artimoje aplinkoje klausimu dar ne visiškai perkelta į pabėgėlių teisę, visgi tam tikras progresas yra matomas, kuomet taikoma interpretacija, grįsta lyties aspektu, ir bent jau sunkiausių formų smurtas artimoje aplinkoje pripažįstamas potencialiu pagrindu suteikti prieglobstį⁵⁹². Jei sprendimą šioje byloje galima sieti su migracijos konteksto faktoriais, tai kitose bylose teismo pasirinkimas būtų nagrinėti pagal Konvencijos 3 str. arba 8 str. nėra aiškiai motyvuotas. EŽTT praktikos nenuoseklumas ar net prieštaravimas šiuo aspektu mokslinėje literatūroje aiškinamas ne tik principinėmis nuostatomis dėl pažeidimo esmės, bet ir praktiniais sumetimais (pvz., teismas, nustatęs vieno Konvencijos straipsnio pažeidimą, nebetiria skundo pagal kitus straipsnius, arba teikia prioritetą Konvencijos 8 str., nes jo pažeidimą pagrįsti yra lengviau)⁵⁹³. Taigi nors sprendimą byloje *Opuz v. Turkey* galima laikyti Konvencijos 3 str. taikymo slenksčio smurto artimoje aplinkoje bylose mo-

588 *Eremia v. The Republic of Moldova*. Application no. 3564/11. 28 May 2013, §67–68, 73–74.

589 LAT 2016-12-20 nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-528-706/2016.

590 *B. v. Republic of Moldova*. Application no. 61382/09. 16 July 2013.

591 *N. v. Sweden*. Application no. 23505/09. 20 July 2010, § 62.

592 Mullally, *supra note* 48: 470, 475, 481–482.

593 McQuigg, *supra note* 47: 766–767.

difikacija⁵⁹⁴, kartu atsirado poreikis nustatyti aiškesnius atribojimo nuo Konvencijos 8 str. pažeidimų kriterijus.

Iš visų Konvencijos 3 str. draudžiamo elgesio formų (kankinimas, nežmoniškas ar žeminantis elgesys) EŽTT smurto artimoje aplinkoje bylose yra konstatavęs tik nežmonišką arba žeminantį elgesį. Pagal įprastą Teismo interpretaciją kitokio pobūdžio bylose, elgesys yra nežmoniškas, kai jis yra sąmoningas, nuolatinis, sukeliantis kūno sužalojimų arba intensyvių fizinį ir psichinių kančių. Žeminančiu žmogaus orumą laikomas toks elgesys, kai juo aukai sukeliama baimė, kančios ir nepilnavertiškumo jausmas, asmuo yra pažeminamas, sumenkinamas, ir net įveikiamas jo fizinis ir moralinis pasipriešinimas⁵⁹⁵. Tačiau tarptautinėje teisėje yra pradedamas formuoti pagrindas smurtą artimoje aplinkoje priskirti kankinimui. Specialusis pranešėjas dėl smurto prieš moteris, jo priežastis ir pasekmes bent jau sunkiausiai smurto artimoje aplinkoje atvejus siejo su kankinimu⁵⁹⁶, Specialusis pranešėjas dėl kankinimo ir kitokio žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ir baudimo taip pat pripažįsta, kad intymaus partnerio smurtas gali būti pripažintas ne tik žiauriu, nežmonišku ar žeminančiu elgesiu, bet ir kankinimu. Tokia pozicija grindžiama smurto artimoje aplinkoje ir kankinimo požymių paralelėmis dėl pažeidimų pobūdžio ir sunkumo lygio: smurto formų diferenciacija ir multidimensiškumu, polinkiu dažnėti ir sunkėti, neigiamų pasekmių pobūdžiu, ypač siekiu sukelti aukoms bejėgiškumo jausmą (angl. *powerlessness*), ketinant išlaikyti auką nuolatinės baimės dėl neprognozuojamo smurto būsenoje, siekiant palaužti gebėjimą pasipriešinti, sunaikinti asmens autonomiją ir pasiekti visišką asmens kontrolę⁵⁹⁷. Galimybė smurtą artimoje aplinkoje traktuoti kaip kankinimą ar kitokį žiaurų elgesį pripažįstama ir pagal Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą⁵⁹⁸. Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas, remdamasis kitų tarptautinių organizacijų požiūriu, taip pat pripažįsta, kad tam tikromis aplinkybėmis smurtas artimoje aplinkoje gali pasiekti kankinimų ar žiauraus elgesio lygį, o nustatant skausmo ir kančios lygį būtina atsižvelgti į nukentėjusiosios lytį, tam tikrą pažeidimo specifiką (pvz., išžaginimo atveju)⁵⁹⁹. Mokslinė literatūra taip pat patvirtina, kad bent jau tam tikroms smurto artimoje aplinkoje veikoms gali būti priskiriami kankinimo požymiai: pvz., teigiama, kad smauginimas sukelia tokių intensyvių fizinį skausmą ir baimę dėl realaus, akivaizdaus pavojaus gyvybei, kad jį galima laikyti kankinimu pagal Konvenciją prieš kankinimą ar kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą⁶⁰⁰ (toliau – ir CAT). EŽTT bylose dėl smurto artimoje aplin-

594 Londono, *supra note* 49: 665.

595 *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07. 26 March 2013, §66.

596 Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85. E/CN.4/1996/53 5 February 1996, §48.

597 Promotion and Protection of all Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development. Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Manfred Nowak. 15 January 2008, A/HRC/7/3, §45.

598 Human Rights Committee. CCPR General Comment No. 28: Article 3 (The Equality of Rights Between Men and Women). 29 March 2000, §11.

599 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §16–17.

600 Thomas, Joshi & Sorenson, *supra note* 232: 134.

koje neatlieka kankinimo požymių analizės, nepateikia argumentacijos, kodėl veikia nepripažįstama kankinimu. Todėl motyvacija dėl teismo pozicijos nesiremia tarptautinės teisės raidoje suformuota samprata šiuo klausimu lieka neaiški.

Be paminėtų pažeidimų, tarptautinius norminius aktus taikančios institucijos, smurto artimoje aplinkoje atveju taip pat konstatuoja ir kitų žmogaus teisių netinkamą apsaugą. Jau minėtoje byloje *Opuz v. Turkey* pirmą kartą smurto artimoje aplinkoje atveju EŽTT konstatavo smurto prieš moteris diskriminacinį pobūdį lyties pagrindu (angl. *gender based violence*, apie tai plačiau žr. 2.2 skyriuje). Mokslinėje literatūroje taip pat pateikiama įžvalgų dėl galimybių ateityje dažniau remtis Konvencijos 6 str. (teisė į teisingą teismą)⁶⁰¹. Atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes ir teisinę valstybės sistemą teismas taip pat konstatuoja ir daugybinius pažeidimus: 3 ir 8 str.⁶⁰², 2 str. ar/ir 3 str. kartu su 14 str.⁶⁰³, 3 str. kartu su 14 str. ir 8 str.⁶⁰⁴, 2 ir 13 str. (teisė į veiksmingą teisinę gynybą)⁶⁰⁵. CEDAW sistema smurtą prieš moteris lyties pagrindu sieja su dar platesne žmogaus teisių sritimi: be jau minėtų, akcentuojama teisė į sveikatą⁶⁰⁶, asmens laisvę ir saugumą, lygybę ir lygiateisę apsaugą šeimoje, taip pat judėjimo, susirinkimų, įsitikinimų reiškimo laisvę⁶⁰⁷. Kaip jau buvo minėta, tarptautinių institucijų teisės aiškinimo ir ginčų sprendimo praktika rodo esant teisiųjų galimybių smurtą artimoje laikyti prieglobsčio suteikimo pagrindu⁶⁰⁸.

Kaip matyti iš aptartų EŽTT praktikos pavyzdžių, Konstatuodamas Konvencijos 2, 3, 8, 14 str. pažeidimus, EŽTT pripažįsta skirtingas smurto formas (fizinis, psichologinis, verbalinis) ir nevienodą jų poveikį⁶⁰⁹. Žmogaus teisių pažeidimu teismo praktikoje laikomas ne tik fizinis, bet ir psichologinis, verbalinis smurtas⁶¹⁰, net ir be fizinės agresijos⁶¹¹. Teismas pripažįsta psichologinio poveikio smurto artimoje aplinkoje atveju reikšmingumą

601 Ronagh J. A. McQuigg, „Domestic Violence as a Human Rights Issue: Rumor v. Italy“, *The European Journal of International Law* 26, 4 (2016): 1025, <https://doi.org/10.1093/ejil/chv057>.

602 pvz., *B. v. Republic of Moldova*. Application no. 61382/09. 16 July 2013; *E. S. and others v. Slovakia*. Application no. 8227/04. 15 September 2009.

603 pvz., *Bălșan v. Romania*. Application no. 49645/09. 23 May 2017; *Talpis v. Italy*. Application no. 41237/14. 2 March, 2017; *Halime Kiliç v. Turkey*. Application no. 63034/11. 28 June 2016; *M. G. v. Turkey*. Application no. 646/10. 22 March 2016; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009.

604 pvz., *Eremia v. The Republic of Moldova*. Application no. 3564/11. 28 May 2013.

605 *Kontrova v. Slovakia*. Application no. 7510/04. 31 May 2007.

606 CESCR General Comment No. 14: The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12). 11 August 2000, E/C.12/2000/4, §21, 36; Vaige, *supra* note 99.

607 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §15; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 19: Violence against women. 1992, §7.

608 Guidelines on International Protection: Gender-Related Persecution within the Context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees. The UN Refugee Agency. 7 May 2002, HCR/GIP/02/01; Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. 30 April 2002, §59.

609 pvz., *T. M. and C. M. v. Moldova*. Application no. 26608/11. 28 January 2014, §47; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §132.

610 pvz., *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009.

611 pvz., *Hajduova v. Slovakia*. Application no. 2660/03. 30 November 2010.

vertinant situaciją⁶¹². Nuolatinis vaiko stebėjimas, kaip jo tėvas smurtauja prieš motiną, laikomas smurto prieš vaiką forma⁶¹³. Stambulo konvencijos preambulėje⁶¹⁴, ANSAAĮ 2 str. 6 d. taip pat yra pripažįstama, kad vaikas, tapęs smurto šeimoje liudininku, yra laikomas tokio smurto auka. Net jei grasinimai nėra įvykdomi, ankstesnio fizinio smurto ir kitokio grėsmingo elgesio patirtis nukentėjusiajam gali kelti pagrįstą baimę, kad grasinimai bus įgyvendinti⁶¹⁵. CEDAW draudžia visų formų moterų diskriminaciją, prie kurios priskiriamas ir smurtas lyties pagrindu, įskaitant ir smurtą artimoje aplinkoje: smurtu yra laikomi veiksmai, sukiantys fizinės, psichinės, ekonominės ar seksualinio pobūdžio žalos ar kančių, taip pat grasinimai atlikti tokius veiksmus, priekabiavimas, prievarta ar kitoks laisvės apribojimas⁶¹⁶. Tokios pačios smurto formos pripažįstamos ir Aukų teisių direktyvoje (konstatuojamoji dalis Nr. 18), Stambulo konvencijoje (3(b) str.).

EŽTT nagrinėtų bylų analizė leidžia teigti, kad teismas laikosi plačios smurto artimoje aplinkoje sampratos. Smurtu artimoje aplinkoje laikomas ir smurtas prieš intymius partnerius⁶¹⁷ (tiek esamų, tiek buvusių santykių atveju⁶¹⁸, tiek teisiškai įformintų, tiek ir neįformintų⁶¹⁹), ir smurtas prieš savo vaikus⁶²⁰, ir kitus šeimos narius (pvz., žmonos motiną⁶²¹). Atsakomybės aukai perkėlimo strategijas (pvz., nacionaliniam teismui konstatavus, kad ilgalaikio, sistemingo fizinio smurto auka moteris pati išprovokavo partnerio smurtą) teismas vertina kaip prieštaraujantis tarptautiniams standartams, reguliuojantiems smurtą prieš moteris ir ypač artimoje aplinkoje⁶²². Tokia pozicija atitinka smurto struktūrinių, sisteminių kilmės priežasčių aiškinimą, todėl vertintina teigiama. Pagal Stambulo konvenciją, valstybės taip pat neturėtų remtis argumentais dėl provokuojančio elgesio, sprendžiant dėl apsaugos priemonių taikymo⁶²³. Deja, Lietuvos teismų praktikoje pastebima tendencija

612 pvz., *M. G. v. Turkey*. Application no. 646/10. 22 March 2016; *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07. 26 March 2013, §69.

613 pvz., *Eremia v. The Republic of Moldova*. Application no. 3564/11. 28 May 2013, §79; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §142.

614 Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.V.2011, 3b str.; Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210.

615 pvz., *Hajduova v. Slovakia*. Application no. 2660/03. 30 November 2010, §49.

616 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §14; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 19: Violence against women. 1992, §23.

617 pvz., *Hajduova v. Slovakia*. Application no. 2660/03. 30 November 2010.

618 pvz., *Kalucza v. Hungary*. Application no. 57693/10. 24 April 2012; *A v. Croatia*. Application no. 55164/08. 14 October 2010.

619 pvz., *Kalucza v. Hungary*. Application no. 57693/10. 24 April 2012.

620 pvz., *Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01. 12 June 2008.

621 *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009.

622 pvz., *Bălșan v. Romania*. Application no. 49645/09. 23 May 2017.

623 Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210, §276.

šio aspekto nevertinti, kuomet konstatuojamas konfliktą inicijuojantis, provokuojantis ir rizikingas nukentėjusiosios elgesys ar kitokia jo įtaka smurtinėje situacijoje⁶²⁴.

EŽTT praktikoje esama gerų pavyzdžių, kai teisinis vertinimas tinkamai susiejamas su smurto tipo specifika. Pvz., byloje *Kalucza v. Hungary*, pagal kurios aplinkybes galima spręsti buvus moters smurtinio pasipriešinimo atvejį, EŽTT sukritikavo nacionalinio teismo sprendimą nenustatyti apribojimų smurtaujančio buvusio sugyventinio atžvilgiu, motyvuojant pačios nukentėjusiosios smurtiniu elgesiu prieš jį. Atsižvelgiant į tokio tipo smurto motyvaciją ir pobūdį, palankiai vertintina teismo išvada šioje byloje, kad apsauga turi būti užtikrinama net ir abipusio smurto situacijose. Priešingu atveju, nebus garantuota efektyvi nukentėjusių asmenų apsauga, ypač savignos atveju⁶²⁵. Nors tiesiogiai smurto tipais EŽTT nesiremia, bet teisinė interpretacija šiuo atveju atitinka doktrines nuostatas. Tačiau kita teismo išvada šioje byloje kelia abejonių: teismas konstatuoja, kad abipusio smurto atveju abiem šalims turi būti nustatytos ribojančios priemonės, draudžiančios tarpusavio kontaktus. Viena vertus, tokie veiksmai gali sukelti antrinę tikrosios aukos viktimizaciją, kita vertus, kontaktų ribojimo tikslas gali būti pasiektas ir kitomis priemonėmis (išimtinai nukreiptomis į pirminį agresorių). Stambulo konvencijos kontekste abipusės apsaugos priemonės (ir aukai, ir smurtautojai) taip pat neturėtų būti taikomos, kad smurtautojas neužkirstų kelio aukai siekti apsaugos⁶²⁶. Mokslinėje literatūroje atkreipiamas dėmesys, kad neretai sunku atpažinti, kas yra aukos, o kas – smurtautojai, nes pastarieji linkę minimizuoti savo veiksmų pavojingumą ir aukas moteris taip pat kaltinti smurtu. Tokio požiūrio neretai laikosi ir pareigūnai⁶²⁷. Todėl, pvz. Jungtinėje Karalystėje, policijos pareigūnams nurodoma nustatyti pirminį agresorių, įskaitant savignos atvejus⁶²⁸. Tyrimai rodo, kad šių nurodymų yra laikomasi. Tai daroma atsižvelgiant į smurto kontekstą, smurtinio elgesio modelį per tam tikrą laiko tarpą, nustatant, kieno veiksmai buvo inicijuojantys smurtą, o kurio – atsakomieji. Naudojant tokią strategiją, vyrai pirminiais smurtautojais pripažįstami ir tais atvejais, kai moters apsaugos tikslais taip pat naudoja sunkaus pobūdžio smurtą⁶²⁹. Be to, tyrimai rodo, kad didele dalimi atvejų, policijos vertintų kaip abipusis smurtas, išsamesnė analizė leido nustatyti, kad pirminis agresorius buvo vyras. Todėl netgi teigiama, kad abipusiam smurtui (angl. *mutual violence*), kaip smurto kategorijai, apskritai trūksta pagrindimo⁶³⁰. ANSAAI taip pat yra laikomasi pirminio smurtautojo nustatymo strategijos – smurtautojas nėra laikomas smurtą patyrusiu asmeniu (2 str. 6 d.). Tačiau dvi gubi sulaikymai Lietuvoje yra taikomi, dažniausiai tai atvejai, kai policijai atvykus į įvykio

624 pvz., LAT 2014-06-15 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-199/2014; Kauno apygardos teismo 2012-01-19 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-133-397/2012.

625 *Kalucza v. Hungary*. Application no. 57693/10. 24 April 2012, §66.

626 Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210, §276.

627 Hester, *supra note* 165: 623–637.

628 National Policing Improvement Agency on behalf of the Association of Chief Police Officers. Guidance on Investigating Domestic Abuse (2008), 34–35, http://library.college.police.uk/docs/npia/Domestic_Abuse_2008.pdf.

629 Hester, *supra note* 165: 632–634.

630 *Ibid*, 623–637.

vieta abu partneriai kaltina vienas kitą smurtu ir yra neblaivūs⁶³¹. Remiantis išdėstytais argumentais tokia praktika yra vertintina neigiamai.

Minėti EŽTT praktikos aspektai atitinka naujausius psichologijos, sociologijos, medicinos tyrimų rezultatus atitinkamais klausimais ir jų interpretacijas, tačiau tiesiogiai tokie šaltiniai dažniausiai nenaudojami. Nors galimybė tiesiogiai remtis ne tik naujausiomis tarptautinės teisės tendencijomis, normomis, koncepcijomis, bet ir jas pagrindžiančiomis moderniomis mokslinėmis išvadomis EŽTT yra pasinaudojęs ankstesnėse bylose dėl smurto prieš moteris⁶³². Dėl minėtų teismo praktikos požymių žmogaus teisių apsauga garantuojama plačiam asmenų ratui, tiksliau įvertinama pažeidimo esmė, pobūdis ir pasekmės.

Apibendrinant galima teigti, kad konvencijose nesant smurto artimoje aplinkoje apibrėžčių, juos taikančios institucijos, aiškindamos esamas normas, iš esmės remiasi doktrininėmis koncepcijomis dėl smurto formų, specifikos, pasekmių aukai. EŽTT praktikos pokyčius kvalifikuojant smurtą artimoje aplinkoje galima sieti su Konvencijos, kaip kintančio ir efektyvaus instrumento, principais, taikomais ir šiose bylose: Konvencija nėra statiškas dokumentas ir turi būti interpretuojamas atsižvelgiant į šiandienos situaciją. Kylantys žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standartai neišvengiamai reikalauja tvirtesnės pozicijos vertinant esminių demokratinių vertybių pažeidimus. Konvencijos garantijos turi būti ne teorinės ar iliuzinės, bet praktiškai įgyvendinamos ir efektyvios⁶³³. Dinamiškumas įtraukiant tarptautinės teisės raidos tendencijas priskiriamas ir CEDAW konvencijai⁶³⁴. Pripažįstama, kad žmogaus teisių teisės raidai tiesioginės įtakos turėjo žmogaus teisių organizacijų ar profesionalių asociacijų tyrimai žmogaus teisių principų srityje⁶³⁵. Taigi kintantis EŽTT požiūris taip pat atitinka naujausių mokslinių tyrimų išvadas apie smurto artimoje aplinkoje multidimensiškumą, kumuliatyvinį poveikį, didesnes neigiamas pasekmes pažeidžiamoms aukoms. Todėl palankiai vertintina Lietuvos pozicija atsižvelgti į kintančią teismo praktiką ir pripažinti Konvencijos 3 str. pažeidimą byloje *D. P. v. Lithuania*: moteriai ir jos vaikams patiriant ilgalaikį įvairių formų, sunkias pasekmes sukėlusį smurtą iš sutuoktinio, vykus ne vienam baudžiamajam (dėl smurto, privedimo prie sūnaus savižudybės) ir civiliniam procesui (dėl neturtinės žalos priteisimo, tėvo valdžios apribojimo), smurtautojas nebuvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn dėl smurto suėjus senaties terminui, todėl padaryta išvada, kad baudžiamosios teisės mechanizmai buvo taikomi netinkamai⁶³⁶. Prieš tai nagrinėtoje byloje *Valiulienė v. Lithuania* Lietuva buvo pateikusi vienašalę deklaraciją pripažindama Konvencijos 8 str., bet ne 3 str. pažeidimą, pareiškėjos patirtus sužeidimus laikydama nežymiais. Manom, kad būtent dėl tokių valstybės vertinimų, EŽTT aiškiai sukritikavo valstybės požiūrį nepriimdamas deklaracijos ir konsta-

631 IV ekspertas.

632 pvz., *M.C. v. Bulgaria*. Application no. 39272/98. 4 December 2003, §154–166.

633 pvz., *A. v. Croatia*. Application no. 55164/08. 14 October 2010, §67; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §165, 199–200.

634 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 28 on the core obligations of States parties under article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. 2010, CEDAW/C/GC/28, §2.

635 Cichowski *supra note*⁴⁶: 890–919.

636 *D. P. v. Lithuania*. Application no. 27920/08. 22 October 2013, §32.

tuodamas Konvencijos 3 str., t. y. absoliučios teisės,⁶³⁷ pažeidimą⁶³⁸. Mokslinėje literatūroje yra keliami prielaidai, kad būtent Lietuvos pozicija, pažeidimą vertinant kaip nesunkų, lėmė EŽTT sprendimą pripažinti vienos iš labiausiai saugomų žmogaus teisių pažeidimą⁶³⁹.

Tačiau vertinant nacionalinę teismų praktiką, galima teigti, kad tiesiogiai EŽTT, ESTT ar Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto jurisprudencija baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje iš esmės nėra remiamasi (taip pat ir civilinėse bylose)⁶⁴⁰. Vis dėlto viena kitas geros praktikos pavyzdys yra, pvz., rezonansinėje baudžiamojame byloje buvo pasiremta ESTT praktika⁶⁴¹. Sveikintina išimtis susijusi ir su civiline byla, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl žalos, kilusios dėl netinkamų teisėsaugos institucijų veiksmų reaguojant į smurtą, atlyginimo. Ši byla buvo pradėta po rezonansinio nusikaltimo, kai sutuoktinis, ne kartą teistas dėl smurto prieš žmoną, kankindamas žiauriai nužudė ją mažamečių vaikų akivaizdoje, galiojant teismo įpareigojimui gyventi skyrium nuo nukentėjusiosios. LAT sprendžiamas klausimą dėl žalos atlyginimo, atsižvelgė į EŽTT suformuotą praktiką dėl smurto artimoje aplinkoje pobūdžio (sunkumas, latentiškas, nukentėjusiojo pažeidžiamumas ir kt.), Konvencijos 3 str. pažeidimo kvalifikavimo (mažų vaikų kančios, patirtos stebint žiaurų motinos nužudymą tyčiojantis iš jos ir ją kankinantis), valstybės pozityvios pareigos apimtį (deramo rūpestingumo standartas: aktyvios ir greitos aukos apsaugos poreikis, kompleksinių priemonių reaguojant į tokią veiką ir jos nustatymo veiksmingumas ir kt.) ir jos vykdymo tinkamumo vertinimo (Osman testas)⁶⁴². EŽTT praktika dėl pozityviosios valstybės pareigos apimtį buvo pasiremta ir baudžiamojame byloje dėl mažamečio vaiko seksualinio prievartavimo, įvykdyto artimo giminaičio⁶⁴³. Taip pat yra atkreipiamas dėmesys ir į specialiųjų teisės aktų, pvz., smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos nukentėjusiesiems programos, sąsają su tarptautine teise trūkumas⁶⁴⁴.

2.2.2. Smurtas artimoje aplinkoje – smurtas lyties pagrindu

Dėl smurto artimoje aplinkoje motyvacijos, tikslo, neproporcingo poveikio moterims feministiniais smurto artimoje aplinkoje tyrimais yra akcentuojama, kad toks smurtas apskritai yra smurtas prieš moteris lyties pagrindu. Lyties aspekto ir smurto sąsają reikšmingumo pripažinimas lėmė paradigminių pokyčių vertinant šį fenomeną. Smurto lyties pa-

637 *Ireland v. United Kingdom*. Application no. 5310/71, 18 January 1978, §163; *Aksoy v. Turkey*. Application no. 21987/93, 18 December 1996, §62; *Ould Dah v. France*. Application no. 13113/03, 17 March 2009; Ana Salado Usuna, “Treatment Proscribed under Article 3 of the European Convention of Human Rights”, iš *Europe of Rights: A Compendium of the European Convention of Human Rights*, Pablo Santolaya Machetti & Javier García Roca (Leiden: Brill | Nijhoff, 2012), 67. <http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fNDU2ODg0X19BTg2?sid=c9f977d7-b870-4f7f-8064-86e70e4e4dd2@sessionmgr4006&vid=3&format=EB> ir kt.

638 *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07. 26 March 2013, §5, 70.

639 McQuigg, *supra* note 47: 767–769.

640 Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the fifth periodic report of Lithuania. 24 July 2014, CEDAW/C/LTU/CO/5, §8.

641 LAT 2016-09-27 nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-285-222/2016.

642 LAT 2016-12-20 nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-528-706/2016.

643 LAT 2016-04-06 nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-116-942/2016.

644 Vaigė, *supra* note 108: 89–107.

grindu susiejimas su sisteminė vyrų ir moterų nelygybe suteikė pagrindą tokį smurtą priskirti žmogaus teisių sričiai⁶⁴⁵. Smurto prieš moteris įtraukimas į žmogaus teisių diskursą leido mobilizuoti pažeidžiamų asmenų grupių teisių apsaugos pajėgas. Tačiau šis progresas kelia ir tam tikrų paradoksų: užtikrinant asmenų lygiateisiškumą, gali būti paneigtos skirtingos moterų ir vyrų, kaip aukų ir smurtautojų, patirtys. Šie skirtumai atsiranda lyties pagrindu ir į juos turi būti atsižvelgiama formuojant baudžiamosios justicijos politiką⁶⁴⁶.

JTO kontekste smurto lyties pagrindu koncepcija pirmiausiai buvo įtvirtinta specialiuoju CEDAW mechanizmu: nors šios konvencijos tekste eksplicitiškai smurtas artimoje aplinkoje nėra įvardytas kaip savarankiškas diskriminacijos pagrindas, remiantis sisteminė konvencijos analize ir ankstesniais jos išaiškinimais, Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto bendrojoje rekomendacijoje Nr. 19 nustatyta, kad moterų diskriminacijos samprata pagal CEDAW apima bet kokios formos smurtą, vadinasi, ir smurtą lyties pagrindu, kuris yra nukreiptas prieš moterį todėl, kad ji yra moteris arba sukelia jai neproporcingą poveikį⁶⁴⁷. Taip pat ir kitų CEDAW komiteto bendrųjų rekomendacijų formuluotės, turinys⁶⁴⁸ bei praktika sprendžiant individualius atvejus aiškiai rodo, kad valstybės pareigos pagal konvenciją kyla ir smurto artimoje aplinkoje atveju⁶⁴⁹. Smurtas prieš moteris artimoje aplinkoje būtent ir yra smurtas lyties pagrindu, kuris reikšmingai riboja moterų galimybes įgyvendinti teises ir laisves lygiomis teisėmis su vyrais. Moterų diskriminacijos komitetas smurtą lyties pagrindu sieja su ideologija, įgalinančia vyrus ir suteikiančia jiems privilegijų prieš moteris, taip pat su socialinėmis normomis, susijusiomis su vyriškumu, vyrų kontrolės ir galios, stereotipinių lyčių vaidmenų įtvirtinimu. Lyčių lygiateisiškumas siejamas su visų formų smurto prieš moteris panaikinimu⁶⁵⁰. Konstatuojama, kad *opinio juris* ir

645 "The United Nations Work on Violence Against Women" [žiūrėta 2017-11-10], <http://www.un.org/womenwatch/daw/news/unwvaw.html>.

646 Chris Crowther – Dowe & Marisa Silvestri, „The Gendering Of Violent Crime: Conceptualising A Human Rights Approach“, *British Journal of Community Justice* 14, 3 (2016): 42, 49.

647 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 19: Violence against women. 1992, §1, 6, 7, 9; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 12: Violence against women. 1989, §1.

648 pvz., The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35.

649 pvz., *L. R. v. Republic of Moldova*. Communication no. 58/2013. 28 February 2017; *X. and Y. v. Georgia*. Communication no. 24/2009. 13 July 2015; *González Carreño v. Spain*. Communication no. 47/2012. 16 July 2014; *Isatou Jallow v. Bulgaria*, Communication no. 320112/, 28 August 2012; *Cecilia Kell v. Canada*. Communication no. 19/2008, 26 April 2012; *V. K. v. Bulgaria*. Communication no. 20/2008, 17 August 2011; *Fatma Yildirim v. Austria*. Communication no. 6/2005, 1 October 2007; *Goecke v. Austria*. Communication no. 5/2005, 6 August 2007; *A. T. v. Hungary*. Communications no. 2/2003. 26 January 2005.

650 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §9, 10, 19–21. The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 28 on the core obligations of States parties under article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. 2010, CEDAW/C/GC/28, §8, 19, 34; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 19: Violence against women. 1992, §1, 4, 6, 7, 11, 23; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 12: Violence against

valstybių praktika leidžia daryti išvadą, jog smurto lyties pagrindu draudimas tapo paprotinės tarptautinės teisės principu⁶⁵¹. Panašiai ir pagal Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą – smurtas artimoje aplinkoje siejamas su vyrų ir moterų nelygybe (3, 26 str.)⁶⁵². Smurto artimoje aplinkoje, kaip smurto dėl lyties, kaip diskriminacijos rūšies ir asmens teisių pažeidimo, sampratos laikomasi ir Deklaracijoje dėl smurto prieš moteris panaikinimo (1, 2 str.), ir Nusikaltimų aukų teisių direktyvoje (konstatuojamoji dalis Nr. 17, 18). Nors Stambulo konvencijoje vartojama *smurto šeimoje* sąvoka (angl. *domestic violence*) apima tarpgeneracinį smurtą (tarp tėvų ir vaikų ar kitų skirtingų kartų šeimos narių) ir intymų partnerių smurtą, vis tik pripažįstama, kad antrosios rūšies smurtas yra akivaizdžiai susijęs su lytimi, nes jį neproporcingai dažnai patiria moterys⁶⁵³. Todėl konvencijos vykdymas susiejamas su įpareigojimu atsižvelgti į lyties aspektą, t. y. paplitusią nelygybę tarp vyrų ir moterų, egzistuojančius stereotipus, lytims priskirtus vaidmenis ir moterų diskriminaciją⁶⁵⁴. Nors EŽTT vartoja lyties atžvilgiu neutralią *smurto šeimoje* sąvoką (angl. *domestic violence*) ir pripažįsta, kad aukomis gali būti ir vyrai, ir vaikai⁶⁵⁵, vis dėlto, kai kuriais atvejais smurtas artimoje aplinkoje yra pripažįstamas smurtu lyties pagrindu (angl. *gender based violence*), o valstybės pareigos apsaugoti nuo jo nevykdymas traktuojamas kaip diskriminacinis. Kaip jau minėta, pirmą kartą EŽTT praktikoje toks sprendimas buvo priimtas byloje *Opuz v. Turkey*. Tokia interpretacija buvo išplėstas nediskriminavimo pareigos turinys pagal Konvencijos 14 str. Sprendimas šioje byloje suteikė pagrindą tikėtis esminių EŽTT praktikos pokyčių smurtą artimoje aplinkoje laikant moterų diskriminacijos forma, ypač dėl to, kad tokios pozicijos, kaip jau buvo minėta, laikosi ne tik naujais žmogaus teisių apsaugos instrumentais, bet jau kurį laiką – ir ankstesnės tarptautinės teisės sistemos (CEDAW, ICCPR). Tačiau sprendimai vėlesnėse bylose parodė, kad EŽTT nepreziumuoja smurto artimoje aplinkoje kaip smurto lyties pagrindu. Diskriminacinis pažeidimo pobūdis turi būti įrodinėjamas kiekvienoje byloje. Remiantis teismo praktika kitokio pobūdžio bylose, bendra strategija ar konkrečios priemonės laikomos diskriminacinėmis, jei asmeniui ar jų grupei daro neproporcingai nepalankų poveikį palyginti su kitais asmenimis, net ir neturint tokio tikslo, išskyrus atvejus, kai tai objektyviai pateisinama dėl teisėto tikslo, o naudojamos priemonės yra tinkamos, būtinos ir proporcingos. Pareiškėjui patei-

women. 1989, §1.

651 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §2.

652 "Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas", Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288; Human Rights Committee. CCPR General Comment No. 28: Article 3 (The Equality of Rights Between Men and Women). 29 March 2000. CCPR/C/21/Rev.1/Add.10, §11, 31.

653 Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.V.2011, 3b str.; Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210, §41–42.

654 Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.V.2011, 3a str.; Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210, §40–43.

655 pvz., *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §132.

kus *prima facie* įrodymų dėl diskriminacinio pobūdžio elgesio, įrodinėjimo, kad jis toks nėra, našta tenka valstybei⁶⁵⁶. Teisės į įstatymo lygiateisę apsaugą pažeidimas smurto artimoje aplinkoje bylose paprastai yra įrodinėjamas konkrečios bylos faktais (pvz., policijos pareigūnų spaudimas atsiimti skundą, socialinių darbuotojų siūlymas susitaikyti su smurtaujančiu sutuoktiniu, veikslių ir sprendimų vilkinimas ir pan.)⁶⁵⁷ ir oficialiais situacijos valstybėje tyrimais. Pakankamais įrodymais Teismas pripažįsta Jungtinių Tautų specialiojo pranešėjo dėl smurto prieš moteris, jo priežasčių ir pasekmių, Jungtinių Tautų moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto ataskaitų apie padėtį valstybėje duomenis, nacionalinių valstybinių institucijų pateiktus statistinius rodiklius (pvz., smurto artimoje aplinkoje ir konkrečių nusikalstamų veikų prieš moteris paplitimo, socialinių kultūrinių pažiūrų, smurto toleravimo, visuomenės informavimo, valstybės įdirbio lygis ir pan.)⁶⁵⁸. Mokslinėje literatūroje, remiantis smurto artimoje aplinkoje aukos pažeidžiamumu ir jai tenkančios įrodinėjimo naštos neproporcingumu, tokia įrodinėjimo procedūra yra kritikuojama ir siūloma įrodinėjimo pareigą perkelti valstybei⁶⁵⁹. Iš kitos pusės, tai, kad teismas, nustatinėdamas lygiateisiškumo pažeidimą, vertina ne panašioje situacijoje esančius asmenis, o koncentruojasi ties bendrai nepalankia moterų pozicija konkrečioje visuomenėje, yra vertinama kaip teismo praktikos pažanga⁶⁶⁰. Sistemingas smurto artimoje aplinkoje prieš moteris ir nebaudžiamumo už jį toleravimas, palaikymas, diskriminacinio pobūdžio neveikimas, pasyvumas, nepakankamas problemos rimtumo ir apimties įvertinimas valstybės lygiu, Teismo vertinimu, neatitinka nediskriminavimo kriterijų⁶⁶¹. Kai tokios diskriminacinės praktikos taikomos išskirtinai moterų atžvilgiu, neteisėtas elgesys traktuojamas kaip smurtas lyties pagrindu, kuris yra laikomas moterų diskriminacijos forma⁶⁶². Taigi smurtas artimoje aplinkoje pripažįstamas moterų diskriminacijos forma ne kiekvienu atveju. Tačiau feministinė jurisprudencija smurtą artimoje aplinkoje apskritai sieja su sisteminė lyčių nelygybe. Nenuosekli EŽTT praktika šiuo aspektu gali būti susijusi su tuo, kad teismas taiko lyties atžvilgiu neutralią Konvencijos interpretaciją. Tokią praktiką kritikuoja ir kai kurie teismo teisėjai, argumentuodami, kad visiškas Konvencijoje įtvirtintų teisių įgyvendinimas galimas tik taikant lyties pagrindu grįstą interpretaciją, kuri yra objektyviai pateisinama dėl faktinės vyrų ir moterų nelygybės⁶⁶³. Iš esmės tokią poziciją atspindi ir jau minėti EŽTT praktikos požymiai: remtis naujausiomis tarptautinės teisės tendencijomis,

656 pvz., *A v. Croatia*. Application no. 55164/08. 14 October 2010, §94.

657 *Eremia v. The Republic of Moldova*. Application no. 3564/11. 28 May 2013, §87, 89.

658 pvz., *Talpis v. Italy*. Application no. 41237/14. 2 March 2017; *T. M. and C. M. v. Moldova*. Application no. 26608/11. 28 January 2014, §26, 62; *Mudric v. Moldova*. Application no. 74839/10. 16 July 2013, §63; *Eremia v. The Republic of Moldova*. Application no. 3564/11. 28 May 2013, §89.

659 Vaigė, *supra* note 581: 136.

660 Carmelo Danisi, "How Far Can the European Court of Human Rights Go in the Fight against Discrimination? Defining New Standards in its Nondiscrimination Jurisprudence", *International Journal of Constitutional Law* 9, 3–4 (2011): 800, <https://doi.org/10.1093/icon.mor044>.

661 pvz., *T. M. and C. M. v. Moldova*. Application no. 26608/11. 28 January 2014, §62; *Mudric v. Moldova*. Application no. 74839/10. 16 July 2013, §63; *Eremia v. The Republic of Moldova*. Application no. 3564/11. 28 May 2013, §89.

662 pvz., *Bălșan v. Romania*. Application no. 49645/09. 23 May 2017.

663 pvz., *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07. 26 March 2013 (concurring opinion of judge Pinto de Albuquerque).

pripažinti išskirtinį smurto artimoje aplinkoje aukų pažeidžiamumą. Be to, smurto artimoje aplinkoje bylose, kuriose kartu su kitais buvo konstatuotas ir Konvencijos 14 str. (diskriminacijos draudimas) pažeidimas, tokią išvadą lėmė nelygiateisių priemonių taikymas būtent moterų atžvilgiu. Taigi iš esmės teismo taikomo testo rezultatai taip pat patvirtina lyties aspekto reikšmingumą smurto artimoje aplinkoje atveju. Byloje *Valiulienė v. Lithuania* netgi yra pateikiama atskiroji nuomonė, kad smurto artimoje aplinkoje prieš moterį atveju papildomai neturėtų būti konstatuojamas Konvencijos 14 str. pažeidimas, nes tai savaime yra moterų diskriminacijos forma. Kitokia situacija būtų tik tais atvejais, jei smurtas prieš moteris būtų grįstas specifinėmis diskriminacinėmis intencijomis (pvz., dėl moters rasės ar etninės kilmės)⁶⁶⁴. Toks siūlymas motyvuojamas lyties aspektu grįsta smurto artimoje aplinkoje doktrinine samprata, ją patvirtinančiomis specialiomis tarptautinės teisės normomis (CEDAW, Stambulo konvencijos 3 str.), statistiniais ir moksliniais duomenimis dėl smurto artimoje aplinkoje specifikos (motyvacijos, paplitimo, poveikio moterų atžvilgiu). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad EŽTT, vertindamas moterų diskriminacijos definiciją ir apimtį, taip pat yra akcentavęs būtinybę ne tik remtis bendraisiais savo praktikoje suformuotais principais, bet taip pat atsižvelgti ir į specialių teisės instrumentų nuostatas (Stambulo konvenciją, CEDAW, Belém do Pará konvenciją) bei tarptautinių institucijų poziciją ir sprendimus smurto prieš moteris srityje, pagal kuriuos smurtas prieš moteris yra jų diskriminacijos forma (Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto⁶⁶⁵, JT Žmogaus teisių komiteto⁶⁶⁶, Amerikos šalių žmogaus teisių komisijos⁶⁶⁷). Analizuodamas šiuos šaltinius teismas ne vienoje byloje yra priėjęs išvadą, kad valstybės negebėjimas apsaugoti moteris nuo smurto artimoje aplinkoje pažeidžia jų teisę į lygiateisę įstatymo apsaugą⁶⁶⁸. Taigi prielaidų konstatuoti lyčių nelygiateisiškumą visais smurto artimoje aplinkoje atvejais yra ir paties teismo praktikoje. Todėl neaišku, kodėl tokia feministinių tyrimų argumentacija pateikiama ir ja grįsta išvada padaroma ne kiekvienoje smurto prieš moteris artimoje aplinkoje byloje. Taigi egzistuoja aiškus nuoseklios praktikos poreikis. Juolab, kad kiti minėti tarptautinės teisės instrumentai jau seniai laikosi tokios pozicijos. Net ir tuo atveju, kai speciali norma dėl smurto lyties pagrindu nėra įtvirtinta tarptautiniame akte, toks principas kyla iš jo taikymo monitoringą vykdančių ar kvaziteisminių institucijų interpretacijos.

2.2.3. Valstybės pozityvioji pareiga – baudžiamojo proceso smurto artimoje aplinkoje bylose pagrindas

Valstybės pareigos užtikrinant apsaugą nuo smurto artimoje aplinkoje apimtis yra tiesiogiai susijusi su deramo stropumo principu. Jis buvo suformuluotas Amerikos šalių

664 pvz., *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07. 26 March 2013 (concurring opinion of judge Pinto de Albuquerque).

665 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 19: Violence against women. 1992.

666 Elimination of violence against women. Commission on Human Rights resolution 2003/45. 23 April 2003. E/CN.4/RES/2003/45.

667 *Maria da Penha v. Brazil*, Case 12.051, Report No. 54/01, OEA/Ser.L/V/II.111 Doc. 20 rev. At 704 (2000).

668 pvz., *M. G. v. Turkey*. Application no. 646/10. 22 March 2016; *T. M. and C. M. v. Moldova*. Application no. 26608/11. 28 January 2014, §57; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §191.

žmogaus teisių teismo ir pirmą kartą pritaikytas byloje dėl smurto prieš moteris *Velasquez Rodriguez v. Honduras*. Teismas padarė išvadą, kad valstybių įsipareigojimai žmogaus teisių srityje yra ne tik negatyvaus pobūdžio, bet taip pat suponuoja ir pozityvią pareigą, kurią ji turi vykdyti deramai stropiai. Tokia pareiga apima veikų prevenciją, tyrimą ir kaltų asmenų nubaudimą, o tarptautinė valstybės atsakomybė kyla net ir tais atvejais, kai veikas padaro privatus asmenys⁶⁶⁹. Tai vadinamasis P standartas (angl. *prevent, protect, prosecute, punish*)⁶⁷⁰.

Vėliau ši principą perėmė bei išplėtojo ir kitos teisinės sistemos. Vienu iš tarptautinės teisės šaltinių, kuriuo remiasi EŽTT nustatydamas valstybės pareigos apimtį, yra CEDAW sistema. CEDAW komiteto bendrojoje rekomendacijoje Nr. 19, taip pat ir kitose rekomendacijose deramo stropumo pareiga kildinama iš bendrųjų tarptautinės teisės principų ir specialių normų, o jos nevykdymas yra aiškiai įtvirtinta valstybės atsakomybės sąlyga. Vadinamasis P standartas rekomendacijose papildomas dar vienu įpareigojimu – kompensacija (angl. *provide reparation*), taigi suformuotas 5P standartas. Ši pareiga kyla, kai valstybės institucijos žino, ar turėtų žinoti apie smurto lyties pagrindu riziką, nepaisant to, kas yra smurtautojas – valstybės atstovas ar privatus asmuo⁶⁷¹. Tokių reikalavimų neatitinkančios praktikos laikomos pažeidžiančiomis žmogaus teises ir valstybės įsipareigojimus pagal CEDAW konvenciją⁶⁷². Deramo stropumo principo taikymas buvo įtrauktas į Pekino Veiksmų planą kaip įgalinantis pasiekti vieną iš strateginių Ketvirtosios pasaulinės moterų konferencijos tikslų – panaikinti smurtą prieš moteris⁶⁷³. Deramo stropumo pareigos principas smurto lyties pagrindu atveju, įskaitant ir smurtą artimoje aplinkoje, taikomas ir pagal Konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą⁶⁷⁴, Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą⁶⁷⁵, Tarptautinį ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą⁶⁷⁶. Minėti valstybės pareigos elementai įtraukti ir JT Deklaraciją

669 *Velasquez Rodriguez v. Honduras* (ser. C) no. 4, July 29, 1988, §166–167, 172, 180, 182.

670 Natalia Buchowska, “Protection of Women’s Rights in Armed Conflict – Any Lessons from World War II?”, pranešimas konferencijoje Past and Future Issues and Challenges of prevention of International Crimes and Rise of Intolerance, Vilnius, 2015-12-11.

671 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, section B2.; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 28 on the core obligations of States parties under article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. 2010, CEDAW/C/GC/28, §13, 19; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 19: Violence against women. 1992, §9.

672 *pvz., Isatou Jallow v. Bulgaria*, Communication no. 320112/, 28 August 2012; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §24.

673 Beijing Platform for Action. Fourth World Conference on Women. Beijing, 15 September 1995, A/CONF.177/20/Rev.1, §124b.

674 “Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 80-3141; UN Committee Against Torture. General Comment No. 2: Implementation of Article 2 by States Parties. 24 January 2008, CAT/C/GC/2, §18.

675 Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy. 5 February 1996, E/CN.4/1996/53, §32–33.

676 Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General comment No. 16 (2005): The equal right

dėl smurto prieš moteris panaikinimo (4c str.), ir į Belém do Pará konvenciją (7b str.), ir į Stambulo konvenciją (18 str.). Reikšmingai prie šio principo plėtotės prisidėjo Specialioji pranešėja Radhika Coomaraswamy dėl smurto prieš moteris, jo priežasčių ir pasekmių, savo pranešimuose apibrėždamą įstatymų leidėjo, policijos ir teismo pareigas, įskaitant smurto artimoje aplinkoje kriminalizavimą, adekvatų ir lygiateisį reagavimą į pranešimą dėl smurto, smurtautojo veiksmus ribojančių ir apsaugos aukoms orderių (įskaitant ir civilinių) išdavimą, uždraudžiant artintis prie aukos, siekti kontaktų su ja, įpareigojant smurtautoją išsikelti iš šeimos namų, taikant smurtautojui atsakomybę už jų pažeidimą, įskaitant ir baudžiamąją⁶⁷⁷. Kita Specialioji pranešėja Yakin Ertürk savo pranešime konstatavo deramo stropumo pareigą esant paprotine tarptautinės teisės taisykle, įpareigojančia užkirsti kelią smurtui prieš moteris ir tinkamai į jį reaguoti. Todėl deramo stropumo standartas yra pripažįstamas universaliai tinkamu instrumentu įveikiant smurtą prieš moteris⁶⁷⁸. Deramo stropumo pareigos vykdymas yra susietas su geros valios principu⁶⁷⁹. Šiame pranešime aptarta geroji praktika, vykdant valstybės įsipareigojimus skirtingose srityse: prevencinė veikla (specialių teisės aktų priėmimas, sąmoningumą didinančios kampanijos, profesionalų mokymai), apsauga (pagalbos telefonu linijos, sveikatos apsauga, konsultavimo centrai, teisinė pagalba, prieglobstis, smurtautojo veiksmus ribojantys orderiai, finansinė pagalba aukoms), tyrimas ir nubaudimas (diskriminacinių nuostatų panaikinimas, adekvačių bausmių įtvirtinimas, specialių praktikų, procedūrų laikymasis), kompensacijos (nusikaltimų aukų fondas, civilinis procesas)⁶⁸⁰. Tinkamas valstybės įsipareigojimų vykdymas yra siejamas su moterų įgalinimu, akcentuotu ir Pekino deklaracijoje (§12, 13, 19, 21 ir kt.) bei Veiksmų plane (§1, 9, 41, 108e ir kt.)⁶⁸¹: tinkamu finansinių išteklių paskirstymu, intervencija švietimo, įgūdžių formavimo, teisinio raštingumo, išteklių prieinamumo srityse⁶⁸². Pagrindiniai deramo stropumo elementai gali būti laikomi teisiniu minimumu, kuris, taikant tarptautiniuose dokumentuose bei jurisprudencijoje, kinta ir formuoja praktinius

of men and women to the enjoyment of all economic, social and cultural rights (art. 3 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). 11 August 2005, E/C.12/2005/4, §27.

677 Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85. A framework for model legislation on domestic violence. 2 February 1996, E/CN.4/1996/53/Add.2; Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85. E/CN.4/1996/53 5 February 1996, §125.

678 Integration of the Human Rights of Women and the Gender Perspective: Violence Against Women. The Due Diligence Standard as a Tool for the Elimination of Violence Against Women. Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Yakin Ertürk. 20 January 2006, E/CN.4/2006/61, §29.

679 *Ibid.*, C36.

680 *Ibid.*, §38–55.

681 Beijing Declaration and Platform for Action. Fourth World Conference on Women. Beijing, 15 September 1995, A/CONF.177/20/Rev.1.

682 Integration of the Human Rights of Women and the Gender Perspective: Violence Against Women. The Due Diligence Standard as a Tool for the Elimination of Violence Against Women. Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Yakin Ertürk. 20 January 2006, E/CN.4/2006/61, §78–81.

šių įsipareigojimų matmenis⁶⁸³. ET Ministrų komitetas 2002 m. rekomendavo valstybėms pripažinti deramo stropumo pareigą užkertant kelią smurtinėms veikoms, jas tiriant ir už jas baudžiant, teikiant apsaugą aukoms, nepaisant to, kas padaro veikas – valstybės atstovas ar privatus asmuo⁶⁸⁴. Rekomendacijomis suformuoti nurodymai valstybėms informacijos teikimo, visuomenės sąmoningumo, švietimo ir mokymų, pagalbos ir apsaugos aukai srityse, baudžiamajame ir civiliniame procese⁶⁸⁵. Vienas iš jų – tinkamas elgesys su aukomis, konfidencialus, neatidėliotinas pranešimų tyrimas, atliekamas specialiai apmokyto personalo, užtikrinant, kad aukos nepatirtų antrinės viktimizacijos⁶⁸⁶. Baudžiamojo proceso srityje nurodoma užtikrinti valstybinio kaltinimo galimybę⁶⁸⁷. Specialiosios nuostatos smurto artimoje aplinkoje atveju siejamos su visų veikų kriminalizavimu (§55), apsaugos aukai priemonėmis (§58b), smurtautojo baudimu už bet kokių jo atžvilgiu taikomų priemonių pažeidimą (§58f). Taip pat nurodoma vykdyti smurtinį elgesį keičiančias programas⁶⁸⁸.

Ypač reikšminga valstybės pareigos koncepcijos plėtotei tapo EŽTT jurisprudencija. Savo suformuotą praktiką kitokio pobūdžio bylose (dėl konkrečių teisių turinio, 2 ir 3 str. įtvirtintų teisių procesinio aspekto interpretacijos ir pan.) teismas su tam tikrais ypatumais taiko ir bylose, susijusiose su smurtu artimoje aplinkoje⁶⁸⁹. Vienas tokios praktikos požymių susijęs su valstybių pareigų apimties nustatymu. Plačiai EŽTT jurisprudencijoje išvystyta valstybių pozityvioji pareiga yra didelės apimties ir pagal Konvencijos 2, 3, 8 str. kelia reikalavimą įtvirtinti efektyvias baudžiamosios teisės normas, kurios atgrasytų nuo nusikalstamų veikų ir kurios būtų palaikomos teisės įgyvendinimo mechanizmais veikų prevencijos, sustabdymo ir baudimo srityje. Šios pareigos vykdymo tinkamumas EŽTT praktikoje tikrinamas pagal vadinamąjį Osman testą, pagal kurį valstybės atsakomybė kyla tais atvejais, kai ji žinojo ar turėjo žinoti apie realų ir tiesiogiai gresiantį (angl. *imminent*) pavojų konkrečiam asmeniui dėl trečiojo asmens nusikalstamų veiksmų, bet nesiėmė priemonių savo įgaliojimų ribose, kurios, tikėtina, būtų leidusios išvengti pavojaus. Valstybės pareigos vykdymo tinkamumas vertinamas pagal deramo stropumo standartą (angl. *due diligence*): valstybė privalo užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms ir į jas reaguoti deramai stropiai⁶⁹⁰. Minėto testo bei stropumo standarto taikymą smurto artimoje aplinkoje bylose EŽTT pirmą kartą patvirtino prieš dešimtmetį bylose *Bevacqua and S. v. Bulgaria* ir *Opuz v. Turkey*⁶⁹¹. Tačiau dėl minėto standarto taikymo tinkamumo šiose bylose yra keliamos abejonės: remiantis smurto artimoje aplinkoje specifika (polinkis pasikartoti, augti ir

683 Hasselbacher, *supra* note 57: 190–215.

684 Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. 30 April 2002, §II.

685 *Ibid*, §6–49.

686 *Ibid*, §29, 33.

687 *Ibid* §39–40.

688 *Ibid* §50.

689 Jakštienė, *supra* note 109: 68–87.

690 *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07. 26 March 2013, §75, 77; *Hajduova v. Slovakia*. Application no. 2660/03. 30 November 2010, §50; *Osman v. the United Kingdom*. Application no. 87/1997/871/1083. 28 October 1998, §116.

691 *Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01. 12 June 2008, §73, 83; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §131, 146, 149.

sunkėti) argumentuojama, kad tiesioginės grėsmės reikalavimas yra dirbtinis ir net žalingas, dažnai tokio momento laukimas gali tapti pavėluotas. Todėl siūloma smurto artimoje aplinkoje atveju taikyti griežtesnį už klasikinį Osman testo variantą, reikalaujant didesnio stropumo iš valstybės ir jos pareigą veikti siejant tiesiog su esamu (angl. *present*), dar nebūtinai tiesiogiai gresiančiu pavojumi⁶⁹². Prielaidų, pagrindžiančių žemesnio lygio tiesioginės grėsmės kriterijų, jau yra pastebima EŽTT sprendimuose: pvz., Teismo požiūriu, šis kriterijus turi būti vertinamas atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje kontekstą ir būdingą pakartotinumą⁶⁹³. Juolab, kad EŽTT ne kartą tokiose bylose konstatavo didesnio valstybės stropumo poreikį, pvz.: atsižvelgiant į specifinį pobūdį, aukų pažeidžiamumą smurto artimoje aplinkoje atvejais reikalauja išskirtinio stropumo (angl. *special diligence*) ir didžiausios spartos (angl. *utmost expedition*) vertinant situaciją⁶⁹⁴; atsižvelgiant į galimas pasekmes dėl per ilgų procedūrų, smurto artimoje aplinkoje atveju būtinas išskirtinis valstybės stropumas⁶⁹⁵; dėl išskirtinio smurto artimoje aplinkoje aukų pažeidžiamumo valstybės institucijos tokiose bylose turi būti labiau dėmesingos (angl. *greater degree of vigilance*)⁶⁹⁶, dėti daugiau pastangų (angl. *more robust reaction*)⁶⁹⁷. Jau minėtoje byloje *N. v. Sweden* teismas, net ir nesant konkrečių įrodymų dėl galimo žiauraus sutuoktinio elgesio, realios rizikos prieglobsčio prašytojai egzistavimą, ją išsiuntus į Afganistaną, motyvavo bendra rizika, grindžiama statistiniais ir tarptautinių ataskaitų duomenimis apie moterų padėtį toje valstybėje⁶⁹⁸. Plačią valstybių pozityviosios pareigos apimtį (įtvirtinti, palaikyti ir praktiškai taikyti adekvacias teisinės priemones, suteikiančias apsaugą nuo privačių asmenų smurto)⁶⁹⁹ teismas, remdamasis tarptautinėmis normomis ir principais, byloje dėl smurto artimoje aplinkoje išplečia papildomais įpareigojimais: valstybė turi reaguoti į smurtą aktyviai⁷⁰⁰ (kaip ir pagal CEDAW⁷⁰¹ bei Stambulo konvencijas⁷⁰²), taikoma apsauga, ypač vaikams ir kitiems pažeidžiamiems asmenims, turi būti efektyvi⁷⁰³, tam tikrais atvejais apsaugos priemonės būtina taikyti nedelsiant, teikiant tam tikrą prioritetą (pvz., kai delsimas neigiamai

692 *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07. 26 March 2013 (concurring opinion of judge Pinto de Albuquerque).

693 pvz., *Talpis v. Italy*. Application no. 41237/14. 2 March 2017, §122; partly dissenting opinion of judge Spano; Sara De Vido, “The Istanbul Convention and its Impact on EU Law and Policies”, pranešimas seminare Current Reflections on EU Gender Equality Law, Tryras, 2018.

694 *Talpis v. Italy*. Application no. 41237/14. 2 March 2017, §129–130.

695 pvz., *M. G. v. Turkey*. Application no. 646/10. 22 March 2016; *Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01. 12 June 2008, §92.

696 *Hajduova v. Slovakia*. Application no. 2660/03. 30 November 2010, §50.

697 *M. and C. M. v. Moldova*. Application no. 26608/11. 28 January 2014, §60.

698 *N. v. Sweden*. Application no. 23505/09. 20 July 2010, § 58, 62.

699 pvz., *A. v. Croatia*. Application no. 55164/08. 14 October 2010, §60; *Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01. 12 June 2008, §65.

700 *Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01. 12 June 2008, §65.

701 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 28 on the core obligations of States parties under article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. 2010, CEDAW/C/GC/28, §10.

702 Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210, §280.

703 *Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01. 12 June 2008, §64, 83.

veikia nukentėjusiojo padėtį, siekiant užtikrinti vaikų interesus, taikant kitas priemones, kurios pagal pobūdį ir tikslą turi būti taikomos neatidėliotinai (pvz., vaiko laikinosios globos nustatymas))⁷⁰⁴. Pareiga veikti nedelsiant taip pat įtvirtinta Deklaracijoje dėl smurto prieš moteris panaikinimo (4 str.), konvencijų tekstuose (CEDAW ir Belém do Pará – apibrėžiant valstybės įsipareigojimų apimtį (atitinkamai 2 str. ir 7b str.), Stambulo konvencijoje – įpareigojant tinkamai reaguoti į smurtą, teikti aukoms neatidėliotiną pagalbą (50 str.)). Greitas reagavimas, kaip tinkamo deramo rūpestingumo pareigos vykdymo požymis, yra pripažįstamas ir LAT (bent jau civilinėse bylose)⁷⁰⁵. Kai kuriose bylose EŽTT smurto artimoje aplinkoje aukas pripažįsta ypač pažeidžiamomis⁷⁰⁶, motyvuojant patirtu fiziniu smurtu ir baime dėl smurto pakartotinum⁷⁰⁷. Ši aplinkybė yra reikšminga, nustatant valstybės pareigos vykdymo tinkamumą: smurto prieš moteris bylose keliamas reikalavimas įvertinti smurto artimoje aplinkoje aukų nesaugumą ir moralinį, fizinį ar/ir finansinį pažeidžiamumą⁷⁰⁸. Tačiau pritariama abejonėms, kodėl kai kuriose bylose (pvz., *Valiulienė v. Lithuania*) EŽTT vis dėlto nepripažino aukos pažeidžiama, nepateikiant aiškios tokios pozicijos motyvacijos⁷⁰⁹. Mokslinėje literatūroje smurto aukų moterų pažeidžiamumo ir socialinių aplinkybių reikšmingumo pripažinimas netgi siejamas su pagrindais, turinčiais esminės reikšmės Konvencijos 3 str. pažeidimui konstatuoti⁷¹⁰. Smurto dėl lyties aukos ir vaikai apskritai bei smurto artimoje aplinkoje aukos konkrečiai yra priskiriamos prie pažeidžiamų asmenų ir Aukų teisių direktyvoje (22 str. 4 d., konstatuojamoji dalis Nr. 38). Taip pat įtvirtintas reikalavimas tokioms aukoms skirti ypatingą dėmesį atliekant tam tikras procedūras, pvz., vertinant asmeninių aukų specialiųjų apsaugos priemonių poreikį (22 str. 3, 4 d.).

Dar vienas valstybės pareigos aspektas – smurto artimoje aplinkoje traktavimas kaip visuomeninę reikšmę turinčios veikos. Todėl, EŽTT vertinimu, privataus reikalo požiūris į smurtą artimoje aplinkoje ir privalomas privataus kaltinimo procesas tokiose bylose tam tikrais atvejais gali būti nesuderinamas su valstybių pozityviaja pareiga užtikrinti naudojimąsi teisėmis pagal Konvencijos 3 str. ar 8 str. Tokia pozicija grindžiama nukentėjusių asmenų teisių apsaugos motyvais: privataus kaltinimo procesas tam tikrais atvejais neužtikrina neatidėliotinos, savalaikės pagalbos, neapsaugo nuo analogiškų veikų pakartotinum⁷¹¹. Būtent tokiais argumentais teismas grindė prioriteto teikimą valstybinio kaltinimo procesui net ir tais atvejais, kai nukentėjusiosios atsiimdavo skundą. Tokios išvados siejamos su kitu valstybių pareigos aspektu – tinkamos nukentėjusio asmens teisių pagal Konvencijos 2, 3 ir 8 str. pusiausvyros nustatymu. Pagal EŽTT suformuotą praktiką,

704 *Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01. 12 June 2008, §68, 72–73, 83–84.

705 LAT 2016-12-20 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528-706/2016.

706 pvz., *Talpis v. Italy*. Application no. 41237/14. 2 March 2017; *Hajduova v. Slovakia*. Application no. 2660/03. 30 November 2010, §50; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §132; *Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01. 12 June 2008, §65.

707 *Rumor v. Italy*. Application no. 27 May 2014, §60.

708 *Talpis v. Italy*. Application no. 41237/14. 2 March 2017; *Halime Kılıç v. Turkey*. Application no. 63034/11. 28 June 2016; *M. G. v. Turkey*. Application no. 646/10. 22 March 2016.

709 Vaigė, *supra note* 581: 150.

710 Londono, *supra note* 49: 665.

711 *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §168–171; *Bevacqua ir S. prieš Bulgariją*. Application no. 71127/01. 2008-06-12, §83, 65.

valstybės įsikišimas į šeimos privatų gyvenimą (pvz., valstybinio kaltinimo proceso pradėjimas net ir nepageidaujant nukentėjusiam asmeniui) yra reikalingas ir teisėtas, kai tai būtina užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms ar apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves. Vaikams ir kitiems pažeidžiamiems asmenims efektyvi apsauga, nusikalstamų veikų prieš juos užkardymas yra ypač reikalingi⁷¹². EŽTT vertinimu, juo sunkesnis pažeidimas, juo didesnė veikų pakartotinum rizika, tuo svaresnis pagrindas vykdyti valstybinį baudžiamąjį persekiojimą viešojo intereso apsaugos tikslu. Teismas išskiria faktorius, kurie gali pagrįsti valstybinio kaltinimo poreikį: pažeidimo sunkumas, žalos forma (fizinė ar psichologinė), ar smurtautojas naudojo ginklą, ar jis rengėsi smurto išpuoliui, ar prieš tai aukai buvo grasinta, kokį poveikį smurtas sukėlė kartu gyvenantiems vaikams, ar smurto grėsmė tebesitęsė, kokia yra pakartotinum rizika, kokia yra aukos ir smurtautojo santykių istorija, kokie jų dabartiniai santykiai ir kokį poveikį jiems daro baudžiamąjo proceso tęsimas, kokia yra smurtautojo kriminalinė istorija, ypač smurtinės veikos⁷¹³. Tokios praktikos laikomasi ir kai kurių valstybių nacionalinėje teisėje. Pavyzdžiui, Anglijoje ir Velse laikomasi pozicijos, kad dėl smurto artimoje aplinkoje pobūdžio ir sunkių pasekmių tik retais atvejais nėra būtinybės pradėti valstybinį kaltinimą, net jei nukentėjęs asmuo nepageidauja pradėti ar tęsti baudžiamąjį procesą. Priimant tokį sprendimą rekomenduojama atidžiai įvertinti viešąjį interesą, nukentėjusio asmens, jo šeimos narių, vaikų ar išlaikytinių saugumą⁷¹⁴. Švedijoje būtent valstybinis kaltinimas tokio pobūdžio bylose paskatino reformas šioje srityje, visuomenės aktyvumą⁷¹⁵. Būtent visuomeninio intereso apsauga buvo grįstas ir ESTT sprendimas byloje dėl smurto artimoje aplinkoje, kurioje buvo konstatuota, kad apsaugos priemonės (draudimas smurtautojui artintis prie aukos) gali būti taikomos net ir aukai prieštaraujant dėl tokių priemonių taikymo⁷¹⁶. Poreikis pradėti ir tęsti baudžiamąjį persekiojimą dėl smurto artimoje aplinkoje net ir aukai atsisakant bendradarbiauti yra akcentuojamas ir mokslinėje literatūroje⁷¹⁷, ypač atsižvelgiant į mokslinių tyrimų duomenis, pagrindžiančius, kad smurto artimoje aplinkoje aukos dėl patirtos psichologinės traumos ne visuomet sugeba adekvačiai vertinti situaciją⁷¹⁸. Valstybės pareiga inicijuoti baudžiamąjį procesą *ex officio* taip pat yra sudėtinė bendrųjų įsipareigojimų pagal CEDAW dalis⁷¹⁹, tą

712 pvz., *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §159; *Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01. 12 June 2008, §64.

713 *B. v. Republic of Moldova*. Application no. 61382/09. 16 July 2013, §54; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §138–139, 144, 173.

714 “Domestic Abuse Guidelines for Prosecutors”, 29 December 2014, http://www.cps.gov.uk/legal/d_to_g/domestic_abuse_guidelines_for_prosecutors/#a24.

715 Enander, *supra note* 399: 88.

716 2011-09-15 sprendimas *Gueye ir Salmerón Sánchez (C-483/09 ir C-1/10, ECR 2011 p. I-8263) ECLI:EU:C:2011:583*.

717 Susan Edwards, „The Duplicity of Protection – Prosecuting Frightened Victims: An Act of Gender-Based Violence“, *The Journal of Criminal Law* 76, 1 (2012): 29–52, <https://doi.org/10.1350/jcla.2012.76.1.749>.

718 Williamson, *supra note* 260: 1412–1423.

719 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §31 (ii), 32 (a); The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 28 on the core obligations of States parties under article 2 of

rekomenduoja ir ET Ministrų komitetas⁷²⁰. Kai kurie EŽTT teisėjai privataus kaltinimo taisyklą apskritai laiko nesuderinamu su smurto artimoje aplinkoje koncepcija, o valstybinio kaltinimo poreikį tiesiogiai sieja su smurto prieš intymų partnerį motyvacijos ir poveikio aukoms specifika (aukos priklausomumu, subordinacija)⁷²¹. Taip pat ir mokslinėje literatūroje diskutuojama dėl griežtesnės EŽTT pozicijos poreikio, privataus kaltinimo reikalingumą laikant nesuderinamu su valstybės įsipareigojimais pagal Konvenciją bet kokiomis aplinkybėmis⁷²². Atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje specifiką, ypač latentiskumą, sudėtingą neigiamą poveikį aukoms, taip pat į atskirų valstybių praktiką, tokia pozicija vertintina kaip pagrįsta. Ją patvirtina ir mokslinės išvados, kad apskritai privataus kaltintojo (nukentėjusiojo) teisę į tinkamą teisminę gynybą, gebėjimą savarankiškai apginti savo interesus (tiek moralinės satisfakcijos, tiek restitucijos), apsunkina jo ribotos galimybės suformuluoti kaltinimą, rinkti ir teikti įrodymus, teisinių žinių trūkumas⁷²³. Dažnai nukentėjusysis yra nepajėgus racionaliai ir sėkmingai vykdyti savo procesinių pareigų ir veiksmingai ginti savo teisėtų interesų, todėl kyla prielaidos pažeisti nukentėjusio asmens teisę į teismą. Nukentėjusiajam teikiamos teisinės apsaugos veiksmingumas privataus kaltinimo procese didele dalimi priklauso nuo efektyvios teisinės pagalbos ir teismo aktyvumo įrodinėjimo procese⁷²⁴. Į privataus kaltinimo disfunkcijas baudžiamajame procese dėl smurto artimoje aplinkoje dėmesys buvo atkreiptas ir EŽTT nagrinėtoje byloje prieš Lietuvą, kurioje valstybinio kaltinimo procesas buvo nutrauktas besibaigiant senaties terminui, o privataus kaltinimo procesas nutrauktas dėl senaties⁷²⁵. Todėl aptartą reguliavimą ir praktikas, taip pat ir smurto artimoje aplinkoje specifiką (aukų pažeidžiamumą, kumuliatyvinį smurto poveikį joms ir dažną pakartotinumą, aukštą apsaugos poreikį) geriau nei buvusi situacija atitinka Lietuvos teisinio reguliavimo pokyčiai, pagal kuriuos dėl tam tikrų veikų smurto artimoje aplinkoje atveju buvo įtvirtintas valstybinio kaltinimo procesas (BPK 167 str. 3 d.), kai tuo tarpu dėl analogiškų veikų nesant smurto artimoje aplinkoje požymių buvo nustatytas privataus (BPK redakcija iki 2017-10-01) arba privačiai viešo kaltinimo procesas (BPK 167 str. 1 d.), o vėliau privataus kaltinimo institutas buvo apskritai panaikintas⁷²⁶. ANSAAI

the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. 2010, CEDAW/C/GC/28, §34.

720 Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. 30 April 2002, §39–40.

721 *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07. 26 March 2013 (concurring opinion of judge Pinto de Albuquerque).

722 McQuigg, *supra note* 47: 763.

723 Eglė Matuizienė, „Privataus kaltinimo bylų procesas kaip dispozityvumo realizavimo forma“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2014), 108; Eglė Matuizienė, „Kai kurie privataus kaltinimo teisės įgyvendinimo aspektai“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 10 (2013), 98–104, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14926/Matuizienė.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

724 pvz., Kauno apygardos teismo 2016-12-01 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1416-397/2016: skundas, pateiktas privataus kaltinimo tvarka dėl smurto artimoje aplinkoje, nebuvo priimtas, nes jame nebuvo aiškiai ir konkrečiai suformuluotas kaltinimas, nenurodytas padaryto sužalojimo pobūdis, sunkumas, mastas, t. y. nepateikta teismo medicinos specialisto išvada, nesuformuluoti bendrininkavimo požymiai, nesuformuluotas kaltinimas dėl turto sugadinimo.

725 *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07. 26 March 2013, §85.

726 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas 3, 22, 57, 58, 167, 256, 293, 312, 317, 320, 322,

smurtas artimoje aplinkoje dėl žalos visuomenei apskritai priskiriamas prie visuomeninę reikšmę turinčių veikų (1 str. 1 d.). Remdamasis šia nuostata ir įstatymo tikslu, LAT dar iki BPK pakeitimo ėmė formuoti iktėisminio tyrimo dėl smurto artimoje aplinkoje pradėjimo bendra tvarka (valstybinio kaltinimo) praktiką⁷²⁷.

Tinkamo asmens teisių balanso principą EŽTT taiko vertindamas ne tik skirtingas to paties asmens (pvz., aukos) teises, bet ir skirtingų asmenų (aukos ir smurtautojo) teisių santykį. Specifinis valstybės pareigos požymis, suformuluotas ir taikomas smurto artimoje aplinkoje bylose yra draudimas, kad agresoriaus teisės nustelbtų aukos teises į gyvybę ir fizinį bei psichologinį vientisumą. Tinkamos teisių pusiausvyros poreikį teismas akcentuoja tiek smurtautojo procedūrinių garantijų (smurtautojo sulaikymas v. aukos saugumas)⁷²⁸, tiek jo turitinių teisių kontekste (smurtautojo teisė gyventi šeimos būste v. aukos apsauga)⁷²⁹. Darydamas tokią išvadą, teismas remiasi Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto praktika⁷³⁰. Pagal komiteto rekomendaciją, teisinių procedūrų poveikis smurtautojo teisėms, įskaitant teisei į nuosavybę, privatumą, santykius su vaikais, turėtų būti vertinamas atsižvelgiant į moterų ir vaikų teisę į gyvybę, fizinį, seksualinį ir psichologinį integralumą bei vadovaujantis geriausių vaiko interesų principu⁷³¹. Pagal Stambulo konvenciją, taikant skubias apsaugos priemones smurto aukoms, pirmenybė turi būti teikiama aukų ar kitų asmenų, kuriems kyla rizika patirti smurtą, saugumui⁷³².

Kaip matyti, šie papildomi pareigos požymiai iš esmės yra susiję su didesne nukentėjusių asmenų apsauga. Todėl kažin, ar galima sutikti su teiginiu, kad aukų apsaugos klausimas Teismo argumentacijoje tik retai tampa esminiu, dažniau akcentuojant baudžiamuosius aspektus⁷³³. Smurtautojo nubaudimas taip pat yra viena iš nukentėjusio asmens apsaugos priemonių (pvz., laisvės atėmimo baumė), kita vertus tai yra ir jo satisfakcijos, adaptacijos po padarytos nusikalstamos veikos, solidarizavimosi su juo, restitucijos forma⁷³⁴. Be to, valstybės pozityviosios pareigos vykdymo tinkamumą EŽTT grindžia praktiška ir efektyvia teisių apsauga⁷³⁵. Smurto artimoje aplinkoje bylose efektyvi nukentėjusių asmenų apsauga siejama su kokios nors formos realios ir įgyvendinamos apsaugos priemonėmis (pvz., aukos apsaugos ar smurtautojo veiksmus ribojantys orderiai, smurtautojo

324 straipsnių pakeitimo ir 34 straipsnio ir XXX skyriaus pripažinimo netekusiais galios įstatymo“ 14 str. TAR, 2017-07-24, Nr. 2017-12575.

727 pvz., LAT 2014-01-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99/2014.

728 *Opuz prieš Turkiją*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §147.

729 *B. v. Republic of Moldova*. Application no. 61382/09. 16 July 2013, §59, 75.

730 pvz., *Fatma Yıldırım v. Austria*. Communication no. 6/2005, 1 October 2007; *A.T. v. Hungary*. Communications no. 2/2003. 26 January 2005.

731 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §31(a)(ii).

732 Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11/05/2011, CETS No. 210, §52.

733 Vaigė, *supra note* 581: 147.

734 Eglė Matuizienė, „Nukentėjusiojo interesai baudžiamajame procese“, Socialinių mokslų studijos 4, 3 (2012): 1184–1190, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/10911/540-945-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

735 pvz., *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07. 26 March 2013, §75.

iškeldinimas)⁷³⁶. Apsaugos priemonių taikymas ir valstybinio kaltinimo procesas yra laikomi esminiais deramo stropumo standarto progresyvumo požymiais⁷³⁷. Taigi EŽTT praktikoje ryškėja tendencija smurto artimoje aplinkoje atveju taikyti aukštą deramo stropumo pareigos standartą. Dėl smurto artimoje aplinkoje pobūdžio egzistuoja poreikis, o EŽTT argumentacija atskirose bylose demonstruoja esant prielaidų suformuoti universalų aiškiai apibrėžtos apimties ir griežtesnį valstybės pareigos standartą tokiuose bylose.

Šios pareigos įgyvendinimas EŽTT laikomas neatitinkančiu Konvencijos reikalavimų pirmiausiai dėl nepakankamo ar netinkamo teisinio reguliavimo, pvz., privalomo privataus kaltinimo proceso⁷³⁸, minimalaus nukentėjusio asmens nedarbingumo termino reikalavimo baudžiamojo proceso pradėjimu⁷³⁹, apsaugos priemonių netaikymo buvusio sutuoktinio atžvilgiu⁷⁴⁰. Tačiau dažniausiai valstybės veiksų neatitikimas deramo rūpestingumo standartui konstatuojamas dėl netinkamo baudžiamosios teisės ar baudžiamojo proceso normų taikymo, kuris gali pasireikšti įvairiomis formomis: neveikimu (pvz., pareigos registruoti skundą, dokumentuoti pagalbos skambučio informaciją nevykdymu⁷⁴¹, teismo sprendimo dėl privalomo smurtautojo gydymo⁷⁴², dėl apsaugos priemonių nukentėjusiajai vykdymo neužtikrinimu⁷⁴³, apsaugos priemonių nukentėjusiam asmeniui netaikymu⁷⁴⁴, privalomo psichiatrinio gydymo smurtautojui nepaskyrimu⁷⁴⁵, valstybinio kaltinimo proceso nepradėjimu⁷⁴⁶, nepagrįstu baudžiamojo proceso nepradėjimu⁷⁴⁷, kitų efektyvių baudžiamojo proceso veiksų nesėdimu⁷⁴⁸), ilgu ir nepateisinamu delsimu (pvz., pradendant baudžiamąjį procesą⁷⁴⁹, taikant apsaugos priemones nukentėjusiam asmeniui⁷⁵⁰, paskiriant privalomą psichiatrinį gydymą smurtautojui⁷⁵¹), nepagrįstai ilgu baudžiamuoju procesu⁷⁵²,

736 pvz., *M. G. v. Turkey*. Application no. 646/10. 22 March 2016; *T. M. and C. M. v. Moldova*. Application no. 26608/11. 28 January 2014, §48–49; *Kalucza v. Hungary*. Application no. 57693/10. 24 April 2012, §67; *E. S. and others v. Slovakia*. Application no. 8227/04. 15 September 2009, §15; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §148–149.

737 Hasselbacher, *supra* note 57: 203.

738 *Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01. 12 June 2008, §83.

739 *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §145–146.

740 pvz., *M. G. v. Turkey*. Application no. 646/10. 22 March 2016.

741 *Kontrova v. Slovakia*. Application no. 7510/04. 31 May 2007, §53–55.

742 *Branko Tomasic v. Croatia*. Application no. 46598/06. 15 January 2009, §56.

743 *Halime Kılıç v. Turkey*. Application no. 63034/11. 28 June 2016; *A. v. Croatia*. Application no. 55164/08. 14 October 2010, §79.

744 pvz., *E. S. and others v. Slovakia*. Application no. 8227/04. 15 September 2009, §33, 43; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §148.

745 *Hajduova v. Slovakia*. Application no. 2660/03. 30 November 2010, §52.

746 *B. v. Republic of Moldova*. Application no. 61382/09. 16 July 2013, §54.

747 *Branko Tomasic v. Croatia*. Application no. 46598/06. 15 January 2009, §60.

748 *Civek v. Turkey*. Application no. 55354/11. 23 February 2016.

749 pvz., *Halime Kılıç v. Turkey*. Application no. 63034/11. 28 June 2016; *M. G. v. Turkey*. Application no. 646/10. 22 March 2016.

750 *Halime Kılıç v. Turkey*. Application no. 63034/11. 28 June 2016.

751 *Mudric v. Moldova*. Application no. 74839/10. 16 July 2013, §52–55.

752 *Kalucza v. Hungary*. Application no. 57693/10. 24 April 2012, §68; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §151.

tam tikrų veiksmų trūkumais (pvz., valstybinio kaltinimo proceso nutraukimu, dėl netinkamų pareigūnų veiksmų artėjant senaties terminui, ir prioriteto teikimu privataus kaltinimo procesui, netinkamu ikiteisminiu tyrimu⁷⁵³ ar jo sustabdymu esant aiškių nusikaltamos veikos požymių⁷⁵⁴, sprendimu netaikyti suėmimo smurtautojui neįvertinus galimos rizikos nukentėjusiam asmeniui, įrodymų neužtikrinimu⁷⁵⁵ ar jų netinkamu rinkimu ir vertinimu⁷⁵⁶, nepakankamu kompetentingų institucijų bendradarbiavimu⁷⁵⁷, baudžiamojo proceso terminų nesilaikymu⁷⁵⁸). Kaip matyti, didžioji dalis EŽTT nustatytų pažeidimų yra susiję su netinkamais baudžiamojo proceso veiksmais. Teismo praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad valstybės deramo stropumo pareigos pažeidimas gali būti siejamas būtent su pakartotiniu smurtu prieš auką⁷⁵⁹. Tačiau Teismo sprendimuose valstybės deramos stropumo pareiga yra konstatuojama net ir vienos smurtinės veikos atveju⁷⁶⁰.

Jei valstybės nustatytas teisinis reguliavimas yra efektyvus, įgalinantis imtis priemonių prieš įtariamą asmenį, jį nubausti ir užkirsti kelią pakartotiniam smurtui, EŽTT konstatuoja, kad pareiga vykdoma tinkamai⁷⁶¹. Tačiau mokslinėje literatūroje yra pateikiama argumentų dėl plačiai EŽTT išvystytos pozityvios pareigos doktrinos ribotumo saugant nuo smurto artimoje aplinkoje⁷⁶². Pavyzdžiui, byloje *Rumor v. Italy* teismas pripažino, kad pareiškėjos patirtas fizinis ir psichologinis smurtas patenka į Konvencijos 3 str. reguliavimo sritį, tačiau nenustatė valstybės pareigos pažeidimo, motyvuodamas tuo, kad smurtautojas iškart buvo suimtas ir sulaikytas, apkaltintas ir nuteistas dėl pagrobimo, smurto ir pasikėsimo nužudyti, nubaustas realia laisvės atėmimo bausme, apribotos jo tėvystės teisės, uždrausti kontaktai su vaiku, parenkant namų arešto atlikimo vietą buvo įvertintas nukentėjusios moters saugumas, namų arešto metu ir laikotarpiu po bausmės atlikimo nebuvo jokio smurto ar jo grėsmės⁷⁶³. Sprendimo pagrindumas šioje byloje taip pat yra kvestionuojamas dėl bausmės trukmės, jos atlikimo vietos (15 km nuo pareiškėjos gyvenamosios vietos), sąlygų tinkamumo (namų areštas suteikiant galimybę dirbti ne bausmės atlikimo vietoje, nepranešimas pareiškėjai apie smurtautojo perkėlimą iš kalėjimo į namų arešto vietą), keliant klausimą dėl lyties aspekto aprėpties vykstant valstybės pozityvią pareigą, taip pat remiantis platesne šios pareigos apimtimi pagal kitus norminius aktus, pvz., Stambulo konvenciją, Nusikaltimų aukų teisių direktyvą⁷⁶⁴. EŽTT šioje byloje konstatavo, kad Konvencija neįpareigoja pranešti nukentėjusiam asmeniui apie nuteistojo lygtinį paleidimą arba bausmės atėmimo vykdymo pakeitimą namų areštu (§72). Tuo tarpu Aukų teisių direktyvoje valstybėms yra keliamas reikalavimas suteikti aukoms galimybę gauti pranešimą apie nuteistojo paleidimą į laisvę ar kitas apsaugos priemones, taikomas tokiu

753 *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07. 26 March 2013, §79–86.

754 *Eremia v. The Republic of Moldova*. Application no. 3564/11. 28 May 2013.

755 *Durmaz v. Turkey*. Application no. 3621/07. 13 November 2014, §55.

756 *E. M. v. Romania*. Application no. 43994/05. 30 October 2012.

757 *E. M. v. Romania*. Application no. 43994/05. 30 October 2012.

758 *pvz., T. M. and C. M. v. Moldova*. Application no. 26608/11. 28 January 2014, §48.

759 *Vaigė, supra note 108*: 89–107.

760 *E. M. v. Romania*. Application no. 43994/05. 30 October 2012.

761 *pvz., Rumor v. Italy*. Application no. 72964/10. 27 May 2014, §76.

762 *McQuigg, supra note 601*: 1016.

763 *Rumor v. Italy*. Application no. 72964/10. 27 May 2014, §64–71, 74.

764 *McQuigg, supra note 761*: 1017–1018, 1022–1023.

atveju (6 str. 5 d.). Kitas nukentėjusių asmenų apsaugos aspektas, kurio pasigendama EŽTT jurisprudencijoje nustatant valstybės pareigos apimtį, yra socialinės paramos teikimas aukoms (finansinė parama, laikinas apgyvendinimas)⁷⁶⁵, kuris yra numatytas Nusikaltnių aukų teisių direktyvoje (pvz., 9 str.). Taigi matyti, kad mokslinėje literatūroje yra dėstomi lūkesčiai deramo stropumo koncepciją pagal Konvenciją dar labiau išplėsti. Atkreiptinas dėmesys, kad bent jau naujausiuose sprendimuose informavimas apie galimas apsaugos priemones⁷⁶⁶, paramos pažeidžiamam nukentėjusiam asmeniui teikimas yra laikomas valstybės pareiga. Todėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje užtikrinimas neperkeliamas pačiai aukai.

Valstybės pozityvioji pareiga susideda ne tik iš materialinių, bet ir procedūrinių jos aspektų. Pagal EŽTT praktiką, procedūriniai asmenų teisių apsaugos įsipareigojimai pagal Konvencijos 2, 3 str. yra susiję su tam tikros formos efektyvaus nusikalstamos veikos tyrimo reikalavimu, net ir tais atvejais, kai neteisėtas veikas padaro privatūs asmenys⁷⁶⁷. Ši pareiga reikalauja ne tam tikro rezultato, o veikimo būdo, todėl nebūtinai tyrimas visada turi būti sėkmingas ar atitinkantis pareiškėjo pageidavimus. Tačiau tyrimas iš principo turi būti toks, kad būtų įmanoma nustatyti bylos faktines aplinkybes, identifikuoti kaltus asmenis ir juos nubausti. Vienas iš efektyvumo požymių, pagal teismo praktiką, yra neatidėliotina reakcija į pranešimą dėl nusikalstamos veikos: vertinama, kada pradėtas ikiteisminis tyrimas, ar nevilkinamas apklausų atlikimas. Todėl jei dėl tyrimo trūkumų sumažėja galimybės nustatyti mirties priežastį ar kaltą asmenį, toks tyrimas gali būti pripažintas kaip neatitinkantis efektyvumo standarto⁷⁶⁸. Tokia praktika remiamasi ir smurto artimoje aplinkoje atveju: pvz., byloje *Durmaz v. Turkey* teismas konstatavo, kad valstybės institucijos neatliko efektyvaus tyrimo, nes ekspertams padarius išvadą, kad nukentėjusios moters mirties priežastis negali būti nustatyta, prokurorai nusprendė nutraukti tyrimą remdamiesi vien klaidinančiais ir nenuosekliais sutuoktinio teiginiais dėl moters savižudybės nesant kitų tą patvirtinančių įrodymų, taip pat nebuvo užtikrinti ir surinkti įrodymai (vietos apžiūra nebuvo atlikta, sutuoktinis, prisipažinęs apie smurtą prieš žuvusiąją mirties dieną, nebuvo apklaustas)⁷⁶⁹. Byloje *E. M. v. Romania* teismas atkreipė dėmesį, kad pareiškėjos sutuoktinis nacionaliniame teisme buvo išteisintas dėl įrodymų trūkumo, tačiau teismas nebuvo aktyvus ir nesiėmė priemonių prieštaringsiems bylos faktams ištirti. Dėl ikiteisminio tyrimo pažeidimų, nepakankamo institucijų bendradarbiavimo nebuvo identifikuotas ir nubaustas kaltas asmuo, net ir esant medicininių duomenų apie pareiškėjos patirtą smurtą⁷⁷⁰.

Nustatinėdamas valstybės pareigos vykdymo tinkamumą smurto artimoje aplinkoje byloje, EŽTT vertino ir pripažino netinkamais įvairių sričių valstybės atstovų veiksmus: ne tik teisėsaugos institucijų (ikiteisminio tyrimo, teismo, bausmių vykdymo pareigūnų), bet

765 Ronagh J. A. Mcquigg, „The European Court of Human Rights and Domestic Violence“, *The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences* 5, 4 (2010): 436–437.

766 pvz., *Halime Kılıç v. Turkey*. Application no. 63034/11. 28 June 2016; *T. M. and C. M. v. Moldova*. Application no. 26608/11. 28 January 2014, §60.

767 *Durmaz v. Turkey*. Application no. 3621/07. 13 November 2014, §54; *Mudric v. Moldova*. Application no. 74839/10. 16 July 2013, §51.

768 *Durmaz v. Turkey*. Application no. 3621/07. 13 November 2014, §55; *T. M. and C. M. v. Moldova*. Application no. 26608/11. 28 January 2014, §38.

769 *Durmaz v. Turkey*. Application no. 3621/07. 13 November 2014, §56–67.

770 *E. M. v. Romania*. Application no. 43994/05. 30 October 2012.

ir socialinių tarnybų⁷⁷¹, tačiau praktiškai visose bylose išskirtinis dėmesys buvo teikiamas policijos reagavimo į smurtą vertinimui. Nukentėjusiųjų bejėgiškumo būseną gali būti sukelta ar palaikoma ir dėl valstybės institucijų neveikimo ar netinkamo veikimo, teisinės sistemos neefektyvumo. Pavyzdžiui, byloje *Talpis v. Italy* ne tik smurto prieš pareiškėją ir jos vaikus, bet ir valstybės pasyvumo sistemingumas lėmė nuolatinį aukų gyvenimą smurtinėje atmosferoje, pasiekiantį nežmoniško elgesio lygį⁷⁷². Taigi institucinio smurto apraiškas EŽTT taip pat traktuoja kaip svarbų faktorių, darantį įtaką ar lemiantį valstybės pareigų pagal Konvenciją pažeidimą.

Apibendrinant minėtų tarptautinių teisminių ir kvaziteisminių institucijų praktikos raidą nustatant valstybės pareigos apimtį apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje srityje galima daryti išvadą, kad esminiai deramo stropumo pareigos požymiai yra tinkamas ir laiku atliekamas tyrimas, lygiateisė, adekvati ir efektyvi nukentėjusiųjų apsauga, pažeidimo pavojingumui proporcingas žalos atlyginimas. Tikėtina, kad reikšmingus valstybės pareigos standarto pokyčius lems modernaus specialaus instrumento – Stambulo konvencijos – taikymo praktika (pvz., dėl smurto tyrimo ir baudžiamojo persekiojimo remiantis lyties aspektu grindžiamu smurto supratimu (49 str. 2 d.), smurto artimoje aplinkoje laikymo sunkinančia aplinkybe (46a str.), senaties terminų adekvatumo (58 str.). Konceptinės transformacijos taip pat sietinos ir su Aukų teisių direktyvos reikalavimais (pvz., individualių aukų apsaugos poreikių tenkinimas (23 str.), jų dalyvavimo baudžiamajame procese užtikrinimas (10–17 str.), teisė gauti informaciją apie savo bylą (6 str.) ir kt.).

2.3. Nacionalinė apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje reguliavimo baudžiamuoju įstatymu koncepcija

2.3.1. Baudžiamosios atsakomybės už smurtą artimoje aplinkoje reguliavimo modelis

Esminiai teisinio apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje reguliavimo pokyčiai yra susiję su ANSAAĮ priėmimu. Iki tol tokio pobūdžio smurtas buvo traktuojamas kaip privataus gyvenimo sfera. Jam įvardyti dažnai buvo vartojama „buitinio konflikto“ sąvoka. Pats terminas rodė tam tikrą teisės sistemos požiūrį į tokį smurtą, nes tuo pačiu terminu buvo vadinamas ir, pvz., asocialių, alkoholiu piktnaudžiaujančių asmenų išgertuvių metu kilęs tarpusavio smurtas. Todėl valstybės intervencija, ypač nesant aukos iniciatyvos, buvo ribota. Smurto aukos turėjo galimybę savo interesus ginti civilinės teisės priemonėmis, privataus kaltinimo baudžiamojo proceso metu. Baudžiamoji atsakomybė paprastai buvo taikoma tik sunkesnių nusikaltimų atveju. Administracinės atsakomybės priemonėmis iš esmės buvo ginamos ne tiesiogiai smurto aukos, bet kitos teisinės vertybės, pvz., viešoji rimtis (ATPK 183 str.⁷⁷³). Išimtimi galima laikyti tik stiprėjant vaikų teisių apsaugai priimtas normas: jei smurtą patyrė vaikai ar buvo jo liudytojais, tokia veika buvo kvalifikuojama pagal specialias

771 pvz., *Eremia v. The Republic of Moldova*. Application no. 3564/11. 28 May 2013, §87, 89.

772 *Talpis v. Italy*. Application no. 41237/14. 2 March, 2017.

773 „Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas“. Vyriausybės žinios, 1985, Nr. 1-1 (negalioja).

ATPK normas (181, 181¹, 181³ str.)⁷⁷⁴. Tokia sistema dėl pažeidžiamumo pakartotinei ir antrinei viktimizacijai aukoms buvo perkeliama dažnai neproporcinga našta, ir negarantavo efektyvios apsaugos nuo tokio pobūdžio smurto. Todėl atsižvelgiant į apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje tendencijas užsienio valstybėse, taip pat tarptautinę gerąją praktiką, buvo priimtas ANSAAĮ, kuriuo yra siekiama gerinti nukentėjusių asmenų apsaugą ir užtikrinti valstybės garantuojamą kokybišką, specializuotą, kompleksinę pagalbą⁷⁷⁵.

Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad galima skirti tris baudžiamuosius teisinius smurto artimoje aplinkoje reguliavimo modelius⁷⁷⁶: 1) lygiateisės apsaugos modelis, kai baudžiamuosiuose kodeksuose nėra atskirai numatyta atsakomybė konkrečiai už smurtą artimoje aplinkoje. Nepriklausomai nuo aplinkos, kurioje patirtas smurtas, garantuojama vienoda apsauga (pvz., Austrijoje, Didžiojoje Britanijoje); 2) modelis, kai baudžiamajame kodekse yra numatyta atskira nusikalstama veika, numatanti atsakomybę būtent už smurtą artimoje aplinkoje (pvz., Norvegijoje, Lenkijoje); 3) didesnės apsaugos nuo smurto šeimoje modelis, kai baudžiamajame kodekse yra įtvirtinta nuostata, nustatanti griežtesnę atsakomybę už smurtą artimoje aplinkoje nei už panašią veiką, padarytą už šios aplinkos ribų (pvz., Švedijoje, Ispanijoje). Autoriai pateikia skirtingas nuomones dėl Lietuvoje įtvirtinto modelio: nuo lygiateisės⁷⁷⁷ iki didesnės apsaugos⁷⁷⁸. Konkrečiose valstybėse apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje reguliavimas retai atitinka vieną iš nurodytųjų modelių⁷⁷⁹. Taip greičiausiai yra ir Lietuvos atveju, visgi atsižvelgiant į tai, kad BK nėra specialios normos už atskirą smurto artimoje aplinkoje veiką, kad įtvirtintos tik kelios specialios nuostatos dėl tam tikrų nusikalstamų veikų prieš savo vaikus (BK 130, 151¹ str. 3 d., 156 str. 2 d., 158, 163, 164 str.), kad kvalifikuojantys nusikalstamų veikų požymiai nustatyti tik už kai kurias konkrečias veikas prieš artimąjį šeimos narį ar giminaitį (BK 129 str. 2 d. 3 p., 135 str. 2 d. 3 p., 138 str. 2 d. 3 p., 140 str. 2 d.), šeimos ir giminystės santykiams BK priskiriant baigtinį santykių tarp asmenų sąrašą (BK 248 str. 1, 2 d.), kad tam tikrais atvejais atsakomybė švelninama dėl privilegijuojančių požymių (BK 131 str.), manytina, kad Lietuvoje dominuoja lygiateisės apsaugos modelis. Toliau bus bandoma įvertinti, ar toks modelis užtikrina, kad visos paminėtos smurto formos būtų kriminalizuotos, ar jis inkorporuoja lyties aspektą, ar garantuoja vienodą apsaugą nuo smurto visiems artimoje aplinkoje esantiems asmenims, ar teisėkūroje ir praktikoje yra atpažįstami skirtingi smurto tipai ir ar jie yra vertinami diferencijuotai.

Smurto artimoje aplinkoje samprata Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme pateikiama per smurto ir artimos aplinkos definicijas. *Smurtu* laikomas veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturinę žalą (2 str. 7 d.). *Artimą aplinką* sudaro asmenys, siejami arba praeityje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį (2 str. 1 d.). To-

774 pvz., Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2011-12-02 nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. N-438-1564/2010.

775 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 14.

776 Michailovič, *supra note* 101: 32–35.

777 *Ibid.*, 34.

778 Vaigė, *supra note* 102: 3.

779 Michailovič, *op. cit.*, 27.

dėl galima daryti išvadą, kad ANSAAI įtvirtinta plati smurto artimoje aplinkoje samprata atitinka bendrąsias doktrinos ir tarptautinės teisės suformuotas nuostatas. Definicijoje pateikiant nebaigtinį artimų ryšių sąrašą, tokiais ryšiais siejamų asmenų apsaugos išskirtinai nesiejant su bendra gyvenamąja vieta, apsaugą garantuojant ir nutrūkusių santykių atveju, artimos aplinkos požymiai atitinka Stambulo konvencijos nuostatas. Lietuvos teismų praktikoje, remiantis EŽTT jurisprudencija, pripažįstami esminiai šio fenomeno požymiai: dėl žalos visuomenei tai yra visuomeninę reikšmę turinti veika, tai yra žmogaus teisių ir laisvių pažeidimas, nagrinėjant bylas, reikia atsižvelgti į šios problemos sunkumą, latentiškumą, nukentėjusiojo pažeidžiamumą, apsaugos, aktyvios valstybės pozicijos poreikį, į tai, kiek buvo veiksmingos kompleksinės priemonės reaguojant į tokią veiklą ir kt.⁷⁸⁰ Visuomeninė smurto artimoje aplinkoje reikšmė yra svarbus faktorius, sprendžiant dėl veikos mažareikšmiškumo⁷⁸¹. Tiesa, pavyzdžių, kai baudžiamasis procesas vyksta įvertinus smurto artimoje aplinkoje specifiką, nėra daug⁷⁸². Šiame darbe tirtų teismo nutarčių analizė patvirtina bendrus smurto paplitimo faktus: absoliučia dauguma atvejų smurto aukos yra moterys, o vyrai paprastai nukentia nuo kitų vyrų ar dėl situacinių porų konfliktų, dėl moterų pasipriešinimo smurtiniam elgesiui, esant žemam pavojaus ir žalos lygiui, dėl moterų savignyos. Vis dėlto tiek ANSAAI pateiktos definicijos leksinė raiška, tiek kitos šio įstatymo ar BK, BPK normos lyties atžvilgiu yra neutralios. Tas pats konstatuotina ir dėl Valstybinės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 m. programos⁷⁸³. Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija buvo tik laikina⁷⁸⁴. Jau buvo minėta, kad lyties atžvilgiu neutrali teisinė sistema yra kritikuojama dėl palankumo palaikant vyrų smurto struktūras ir kultūrą⁷⁸⁵. Neutralus reguliavimas neatitinka ir JT rekomendacijų dėl smurto prieš moteris teisinio reglamentavimo, nes sudaro galimybes smurtautojams manipuliuoti teise (pvz., smurto aukos moterys patraukiamos atsakomybėn dėl negebėjimo apsaugoti nuo smurto vaikų), neįvertinus smurtinės patirties specifiškos moterims, linkstama teikti prioritetą šeimos stabilumui, o ne aukų teisėms⁷⁸⁶, vyksta dvigubi sulaikymai (tiek pirminio agresoriaus, tiek nuo jo besiginančios, besipriešinančios aukos). Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas išreiškė susirūpinimą dėl ANSAAI ir su juo susijusiose strategijose pateikiamo lyčių neutralumo, kuris trukdo efektyviam jų įgyvendinimui dėl nepakankamo paslaugų teikimo, riboto kaltininkams paskirtų sankcijų

780 pvz., LAT 2016-12-20 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528-706/2016; LAT 2016-09-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285-222/2016.

781 pvz., LAT 2015-05-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299-648/2015.

782 pvz., LAT 2017-11-23 nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-326-222/2017, vertinant įrodymus, buvo atsižvelgta į smurto artimoje specifiką, t. y. nukentėjusiosios nenorą, kad smurtavęs situoktinis būtų nuteistas, nukentėjusiosios ir liudytojos atsisakymą duoti parodymus teisminio nagrinėjimo metu, bijant agresyvaus smurtautojo elgesio.

783 „Valstybinė smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programa“, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014-05-28 nutarimu Nr. 485, TAR, 2014-06-02, Nr. 2014-05986.

784 „Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija“, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006-12-22 nutarimu Nr. 1330, Valstybės žinios. 2006, Nr. 144-5474.

785 Johnson, *supra note* 194: 390–410.

786 United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for the Advancement of Women, *supra note* 424: 15.

stebėjimo ir įgyvendinimo bei žemo smurto artimoje aplinkoje atvejų tyrimų ir bausmių skaičiaus⁷⁸⁷. Kita vertus, būtina paminėti, kad ištyrus 80 pasaulio valstybių specialiuose teisės aktuose vartojamus terminus, buvo nustatyta, kad neutrali legislatyvinė leksika yra dominuojanti⁷⁸⁸. Tai gali būti nulemta ir konstitucinių normų (pvz., dėl lygiateisiškumo). Vis dėlto, įvertinus moksliniais tyrimais nustatytą moterų ir vyrų asimetriją dėl smurto artimoje aplinkoje, lyties aspektas turi būti inkorporuotas, jei ne teisėkūros priemonėmis, tai bent formuojant teisės taikymo praktiką, sudarant profesinio rengimo programas.

ANSAAI 12 str. 1 d. yra teigiama, kad smurtas užtraukia baudžiamąją atsakomybę. BK nėra specialios nuostatos, nustatančios atsakomybę už atskirą smurto artimoje aplinkoje veiką. Konkrečios nusikalstamos veikos kriminalizuotos atskiromis normomis. Smurto artimoje aplinkoje sąvoka nei BK, nei BPK nėra išaiškinta, nors ir yra vartojama, o jos požymiai tam tikrais atvejais nurodomi kaip baudžiamosios atsakomybės taikymo sąlyga (pvz., BK 140 str. 4 d., 145 str. 3 d., 148 str. 2 d., 149 str. 5 d., 150 str. 5 d., 151 str. 3 d., 165 str. 2 d.) ar lemianti baudžiamojo proceso eigą (pvz., BPK 167 str. 3 d., 185 str.). BK ir BPK yra vartojamos šeimos nario ir artimojo giminaičio sąvokos (apie šių sąvokų vartojimą bus kalbama vėliau). BK taip pat tiesiogiai nepateikiama ir *smurto* definicija, tačiau smurto, smurtinio elgesio, prievartos (pvz., BK 99, 100, 102, 105, 143, 148 str., 231 str. 2 d., 234 str.), požymiai įtraukti į atskirų nusikalstamų veikų sudėtį – tiek tiesiogiai susijusių su neteisėta veika artimoje aplinkoje (pvz., BK 72² str., 140 str., 146 str. 2 d., 151, 165 str.), tiek ne (pvz., BK 170, 122, 240, 241, 283, 318 str.). Leksinė šių kodekso normų analizė leidžia daryti išvadą, kad smurtas apibrėžiamas kaip veiksmas, darantis žalos žmogaus sveikatai (pvz., BK 140 str.), kaip prievartos forma (pvz., BK 151 str., 231 str. 2 d., 233 str. 3 d., 234 str.), viešosios tvarkos pažeidimas (pvz., BK 283 str.). Tačiau ir teisės aktų formuluotėse, ir teismų praktikoje vis dar pasitaiko netinkamas smurto artimoje aplinkoje traktavimas kaip buitinio konflikto, o smurto motyvacija dažniausiai netinkamai siejama su šeimos narių konfliktu⁷⁸⁹. Įvertinus smurto artimoje aplinkoje požymius, priežastis ir pasekmes, galima teigti, kad toks požiūris gali lemti antrinę aukų viktimizaciją. Kai kurių nusikalstamų veikų požymis yra konkretus, specifinis smurtinis veiksmas (pvz., mušimas – BK 140 str., fizinis susidorojimas – 170 str., žiaurus elgesys – BK 129 str. 2 d. 6 p., 133 str., 135 str. 2 d. 6 p., 138 str. 2 d. 6 p., 163, 310 str.).

ANSAAI remiamasi modernia smurto samprata ir smurtu artimoje aplinkoje pripažįstamas bet kokios formos smurtas, įskaitant fizinį, psichinį, seksualinį, ekonominį ar kt., bet jų sampratos nėra atskleidžiamos. BK smurto prieš bet kurį asmenį atveju aiškiai pripažįstamos fizinio (pvz., BK 170, 180, 181, 251, 286 str., 287 str. 2 d., 318 str. 2 d., 319 str.) ir psichinio smurto formos (pvz., BK 143 str., 145 str. 2 d., 151, 172, 181 str., 191 str. 2 d., 251¹ str., 254 str. 2 d., 263 str. 2 d., 287 str. 2 d., 294 str. 2 d., 318 str. 1 d.). Kai kurie psi-

787 Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the fifth periodic report of Lithuania. 24 July 2014, CEDAW/C/LTU/CO/5, §24–25.

788 Ortiz-Barreda & Vives-Cases, *supra* note 53: 68.

789 pvz., „Policijos registruojamų įvykių registro duomenų tvarkymo taisyklių“, patvirtintų Lietuvos policijos generalinio komisaro 2007-12-28 įsakymu Nr. 5-V-850, 1 priedo 5.3 p. (TAR, 2016-02-02, Nr. 2016-02119); Tauragės rajono apylinkės teismo 2016-04-14 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-91-367/2016; Vilniaus apygardos teismo 2015-06-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-181-626/2015; LAT 2013-11-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-457/2013.

chinio smurto veiksmai išskirti kaip specifiniai nusikalstamų veikų požymiai (pvz., grasinimai, galimybės priešintis atėmimas, pasinaudojimas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, apgaulė – BK 147, 147¹, 147², 151, 165 str., pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusio asmens būkle – BK 149, 150 str., tyčiojimasis, niekinimas, neapykantos skatinimas, kurstymas diskriminuoti – BK 170 str., neteisėtas reikalavimas elgtis pagal nurodymą – BK 148 str., žeminimas – BK 320 str., terorizavimas, sistemingas bauginimas – BK 145 str., vaiko gniuždymas – BK 163 str., klastingas elgesys – BK 133 str., paniekinimas – BK 313 str. 1 d., viešas melagingų prasimanymų apie mirusįjį paskleidimas, galintis lemti žmonių panieką ar pakirsti pagarbą jo atminimui – BK 313 str. 2 d., šmeižimas – BK 154 str.).

BK tam tikros smurto artimoje aplinkoje formos kriminalizuotos kaip konkrečios nusikalstamos veikos. Už mažiau pavojingas smurto artimoje aplinkoje apraiškas gali būti taikoma administracinė ar civilinė atsakomybė. Administracinių nusižengimų kodekse įtvirtinta atsakomybės už tėvų pareigų vaikams vykdymą apimtis, palyginti su buvusiuoju pagal ATPK, išliko nepakitusi⁷⁹⁰ ir numato atsakomybę už tėvų valdžios nepanaudojimą arba panaudojimą priešingai vaiko interesams (73 str.), vaiko globėjo (rūpintojo) netinkamą pareigų vykdymą (74 str.). Speciali naujai įtvirtinta norma nustato atsakomybę už melagingą pranešimą apie smurtą artimoje aplinkoje ar piktnaudžiavimą smurtą patyrusio asmens teisėmis (489 str.). Taikant administracinę atsakomybę dėl smurto šeimoje ir interpretuojant tiek smurtinius veiksmus, tiek smurto formas, yra remiamasi ANSAAI įtvirtinta *smurto sąvoka*⁷⁹¹. Piktnaudžiavimas tėvo, motinos, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis fiziškai ar psichiškai gniuždant vaiką, paliekant jį ilgą laiką be priežiūros ar panašiai žiauriai elgiantis su vaiku gali būti pagrindas baudžiamajai atsakomybei (BK 163 str.). Todėl kyla šių veikų atribojimo nuo ANK 73 str. problema, kurią iš esmės palikta spręsti teismų praktikoje⁷⁹². Dėl specifinio aiškaus turinio trūkumo, nusikalstamos veikos esmės neatskleidimo yra siūloma atsisakyti piktnaudžiavimo tėvų valdžia, gniuždymo požymių ir atsakomybę taikyti už fizinę ar psichinę prievartą⁷⁹³.

Žiaurus elgesys su sutuoktiniu ar kitu šeimos nariu gali būti ir civilinės atsakomybės pagrindas, preziumuojant, kad santuoka iširo dėl taip besielgiančio sutuoktinio kaltės (CK 3.60 str. 3 d.). Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad nuolat trunkantis fizinis ir psichologinis smurtas yra svarbi priežastis, ardanti šeimos gyvenimo, kuris turėtų būti grindžiamas sutuoktinių tarpusavio pagarba ir parama, pamatus⁷⁹⁴. Pagal LAT praktiką, jeigu tėvai kaltais veiksmais ar neveikimu (įskaitant dėl aplaidumo ar abejingumo⁷⁹⁵) pažeidžia

790 Kristina Mikalaukaitė Šostakienė ir Birutė Pranevičienė, „Application of Administrative Legal Liability for the Misuse of Parental Authority“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 17 (2016): 119–133, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15066/Šostakienė.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

791 pvz., Šiaulių apygardos teismo 2017-04-18 nutarimas administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. ATP-120-300/2017; Vilniaus apygardos teismo 2012-06-06 nutarimas administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. ATP-676-533/2012.

792 Grinevičiūtė, *supra note* 28: 100.

793 Kristina Grinevičiūtė, „Žiaurus elgesio su vaiku samprata baudžiamojoje teisėje“, *Jurisprudencija* 11, 113 (2008): 111.

794 pvz., LAT nutartys civilinėse bylose: 2016-07-01 Nr. 3K-3-370-687/2016; 2011-03-15 Nr. 3K-3-113/2011; 2010-02-01 Nr. 3K-3-24/2010.

795 LAT 2014-03-14 nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-92/2014.

vaiko interesus⁷⁹⁶, tinkamai neidentifikuoja ir netenkina fiziologinių, emocinių, ugdymo poreikių⁷⁹⁷, tinkamai nebendrauja su vaiku⁷⁹⁸, nesilaiko bendravimo su vaiku tvarkos, be kito iš tėvų žinios išveža vaiką gyventi į užsienio šalį⁷⁹⁹, neteikia išlaikymo⁸⁰⁰, nesirūpina savo vaikų sveikata, jų tinkamu auklėjimu, priežiūra, ugdymu, tinkamų buitinių sąlygų sudarymu ir kita, tai reiškia, jog jie nevykdo savo konstitucinės pareigos, ir tai gali būti pakankamas pagrindas taikyti tėvų valdžios ribojimą (CK 3.180 str.)⁸⁰¹. Žala vaikui neturi būti suprantama vien kaip tiesioginis smurtinis elgesys ar vaiko žalojimas⁸⁰².

Labiausiai detalizuotos BK yra fizinio smurto artimoje aplinkoje formos: BK 129–131 str. (nužudymas), 135, 136, 138 str. (sveikatos sutrikdymas), 140 str. (fizinio skausmo sukėlimas), 146 str. (neteisėtas laisvės atėmimas), 156 str. (vaiko pagrobimas), 158 str. (vaiko palikimas), 163 str. (piktnaudžiavimas tėvų ar kitų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis), 165 str. (neteisėtas asmens būsto neliečiamumo pažeidimas) ir kt. straipsniuose. Seksualinio smurto artimoje aplinkoje formos draudžiamos BK 149–153 str. (išžaginimas, seksualinis prievartavimas, lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą, jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimas, tvirkimas ir kt.), 162 str. (vaiko išnaudojimas pornografijai). Atsižvelgiant į tarptautinių teisės aktų reikalavimus, tarptautinių institucijų rekomendacijas, yra siūloma BK eksplicitiškai kriminalizuoti situoktinio, partnerio ar kito asmens, su kuriuo sieja šeimos ar intymūs santykiai, išžaginimą. Taip pat siūloma keisti ir pačių terminologiją, tokią nusikaltimą įvardijant kaip seksualinį prievartavimą⁸⁰³. Vertinant apsaugą nuo psichinio smurto artimoje aplinkoje (psichologijos, sociologijos, medicinos mokslo tekstuose įprasta *psichologinio smurto sąvoka*), darytina išvada, kad baudžiamoji atsakomybė taikoma tik už pačias pavojingiausias tokio smurto formas: BK 133 str. (sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės), 145 str. (grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą, terorizavimas), 148 str. (veiksmų laisvės varžymas), 154 str. (šmeižimas), 163 str. (piktnaudžiavimas tėvų ar kitų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis), 166 str. (asmens susižinojimo neliečiamumo pažeidimas), 167, 168 str. (neteisėtas informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimas, paskleidimas ar panaudojimas) ir pan. Kvalifikuojantys artimų santykių požymiai yra nustatyti tik už kai kurias fizinio ar seksualinio smurto veikas (pvz., BK 129 str. 2 d. 3 p., 135 str. 2 d. 3 p., 138 str. 2 d. 3 p., 140 str. 2 d., 151¹ str. 3 d., 156 str. 2 d.), bet ne psichinę prievartą. Išimtimi galima laikyti BK 163 str. normą, numatančią tėvų, globėjų ar rūpintojų arba kitų teisėtų vaiko atstovų baudžiamąją atsakomybę už fizinio ar psichinio pobūdžio žiaurų elgesį su vaikais. Teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad psichinis smurtas artimoje aplinkoje dažniausiai yra kvalifikuojamas pagal BK 145 str., bet palyginti su fizinio smurto veikomis, bylų pagal šią normą yra keliama labai mažai, o

796 LAT 2013-02-04 nutartis civ. byloje Nr. 3K-7-114/2013.

797 LAT 2014-03-14 nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-92/2014.

798 LAT 2016-11-25 nutartis civ. byloje Nr. e3K-3-487-969/2016.

799 LAT 2013-04-26 nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-269/2013.

800 LAT 2010-03-15 nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-101/2010.

801 LAT nutartys civ. bylose: 2015-05-14 Nr. 3K-3-310-915/2015; 2009-03-03 Nr. 3K-3-95/2009.

802 LAT 2015-08-25 nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-548-915/2015.

803 Vaigė, *supra note* 581: 219–222.

veikų įrodinėjimas – sudėtingas. Pastaraisiais metais yra pastebima baudžiamųjų procesų pagal šią normą mažėjimo tendencija, pvz., apie 85 proc. smurto artimoje aplinkoje atvejų kvalifikuojami pagal BK 140 str., apie 13 proc. – BK 145 str., apie 1 proc. – kiti sveikatos sutrikdymai (BK 138, 135 str.), apie 1 proc. – kiti nusikaltimai (nužudymai, žaginimai, prievartavimai)⁸⁰⁴. Todėl yra keliami prielaida, kad teisėsaugos institucijos neatpažįsta tokio smurto⁸⁰⁵. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje pirmosios instancijos teismas visiškai išteisino buvusį sutuoktinį, nors be fizinio smurto jam buvo pateikti kaltinimai ir dėl sistemingo bauginimo bei poveikio liudytojais: nuvežęs moterį prie upės ir fiziškai smurtaudamas, buvęs sutuoktinis grasino ją paskandinti, reikalavo, kad ji pasakytų jį mylinti ir prižadėtų tęsti su juo santykius, pasirašyti raštą, dėl užpuolimo kaltinantį kitus asmenis, vėliau parsivežė į savo namus, liepė nusiprausti ir persirengti, atvykęs į ligoninę, privertė ją medikams neatskleisti tikrosios sužalojimų priežasties, kitą dieną nuvykęs į nukentėjusios namus liepė parodyti jos susirašinėjimą ir nuotraukas interneto svetainėje, įsiveržęs į advokato kontorą reikalavo neteikti ieškinio dėl bendravimo su vaikais tvarkos nustatymo ir išlaikymo jiems, persekiojo ją automobiliu, grasino neliudyti prieš jį baudžiamojoje byloje. Visgi apeliacinės instancijos teismas, kuriam pritarė ir LAT, nustatė nesunkaus sveikatos sutrikdymo, fizinio skausmo sukėlimo ir sisteminio bauginimo požymius⁸⁰⁶.

Kitos psichologinio pobūdžio veikos yra nekriminalizuotos. Ir net jei įprastai tokios smurto apraiškos kaip nuolatinis žeminimas, kritika, riksmas, savivertės menkinimas, veiksmų varžymas pavieniui gali būti priskiriamos mažiau pavojingoms veikoms, tačiau, kaip jau buvo minėta, tokioms veikoms artimoje aplinkoje yra būdinga tam tikra specifika, dėl kurios pavojingumas yra aukštesnio laipsnio: sistemingumas, formų multidimensiškumas, veiksmų įvairovė, kaupiamasis neigiamas poveikis aukoms, nuolatinė pakartotinės viktimizacijos rizika. Prievartos doktrinoje taip pat yra pripažįstama glaudi fizinės bei psichinės prievartos sąsaja, nes fizinis smurtas visuomet siejamas su poveikiu asmens psichikai, o psichinė prievarta gali būti realizuojama fiziniu poveikiu (fizinio bei psichinio lygmens tarpusavio sąveika bei sąsaja)⁸⁰⁷. Sisteminio smurto artimoje aplinkoje atveju baimė nėra vien tik momentinė reakcija į fizinę agresiją, ji yra pagrįsta smurtine patirtimi ir dideliu pažeidžiamumu dėl pakartotinio smurto. Mokslinėje literatūroje pripažįstama, kad tais atvejais, kai kaltininkas, fiziškai smurtaudamas, be kita ko, siekia auką įbauginti, tokį smurtą reikia traktuoti ir kaip psichinę prievartą⁸⁰⁸. Kaip jau buvo minėta, EŽTT jurisprudencijoje yra konstatuojama, kad ankstesnės fizinio smurto artimoje aplinkoje patirtys kartu su baime dėl potencialaus smurto ir bejėgiškumo jausmu dėl valstybės neužtikrinamos pagalbos gali

804 Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos Pažyma dėl policijos veiklos. 2018-01-19, Nr. 5-IL-545, p. 6.

805 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 55.

806 LAT 2017-11-03 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-265-976/2017 ir Šiaulių apygardos teismo 2017-02-23 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-5-309/2017.

807 Renata Marcinauskaitė, „Psichinės bei fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje“, *Jurisprudencija* 11, 113 (2008): 42–49, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11973/1742-3460-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

808 Oleg Fedosiuk, „Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje“, *Jurisprudencija* 21, 13 (2001): 108, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14184/3721-7750-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

sukelti tokį poveikį, kad būtų galima traktuoti nežmonišką elgesį pagal Konvencijos 3 str. Be to, baudžiamosios teisės teorijoje yra pastebimi bandymai praplėsti psichinės prievartos išraiškos formas, nesiejant jų tik su įvairaus turinio grasinimais⁸⁰⁹.

Problemiškiausios ir mažiausiai kriminalizuotos yra ekonominio smurto artimoje aplinkoje formos, pvz., BK 164 str. (vengimas išlaikyti vaiką). Bet ir dėl šios normos (veikos kriminalizavimo, atsakomybės taikymo ribų) mokslinėje literatūroje keliamos abejonės⁸¹⁰. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme⁸¹¹ apibrėžiant smurto prieš vaiką sąvoką, savarakiškas ekonominis aspektas nėra išskiriamas tiek diferencijuojant smurto formas ir atskleidžiant jų sampratą (fizinis, psichologinis, seksualinis smurtas, nepriežiūra (2¹ str.)), tiek sudarant baigtinį pažeidžiamų vertybių sąrašą. Tačiau, kaip jau buvo minėta, smurto artimoje aplinkoje doktrinoje finansinė aukos priklausomybė yra vertinama kaip tipinė, sisteminga ir labai paplitusi smurto taktika, dažnai taikoma kartu su kitomis smurto formomis. Taigi iš esmės už tokios formos smurtą baudžiamoji atsakomybė yra tik labai ribota. Ekonominis smurtas gali būti siejamas su psichologiniu smurtu⁸¹², bet ir ši forma, kaip minėta, yra mažai kriminalizuota.

Svarbu paminėti, kad pastaruoju metu vyksta specifinių smurto prieš vaiką formų norminimas. Švietimo įstatyme (2 str. 25¹ d.)⁸¹³ išskiriamos ir apibrėžiamos tokios smurto formos: patyčios, įskaitant ir kibernetinėje erdvėje, vaiko nepriežiūra. Iki tol patyčių samprata nacionaliniu lygiu buvo formuojama tik mokslinėje literatūroje⁸¹⁴, bet daugiausiai psichologijos, sociologijos, edukologijos srityje. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme neseniai buvo įtvirtinta fizinės bausmės sąvoka (2 str. 1 d.) ir tokių bausmių draudimas (10 str. 2 d.). Eksplisitiškas tokio draudimo įtvirtinimas įstatymo lygiu sukėlė nemažai

809 Jolita Šukytė ir Renata Marcinauskaitė, „Kai kurie psichinės prievartos doktrinos probleminiai aspektai“, *Socialinių mokslų studijos* 4, 2 (2012): 685–695, https://www.mruni.eu/upload/iblock/838/018_Sukyte_Macinauskaite.pdf.

810 Kristina Grinevičiūtė, „Vengimo išlaikyti vaiką baudžiamojo teisinio vertinimo problemos“, *Socialinių mokslų studijos* 6, 2 (2014): 403–420, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/13326/1892-8437-1-PB.pdf?sequence=1>; Linas Žalnierūnas ir Tomas Girdenis, „Vengimo išlaikyti vaiką probleminiai kvalifikavimo aspektai ir alternatyvūs normai instrumentai“, *Jurisprudencija* 20, 2 (2013): 707–723, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/10718/978-1839-2-PB.pdf?sequence=3>.

811 „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas“, Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807; TAR, 2017-10-10, Nr. 2017-16087.

812 Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210, §40.

813 „Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas“, Lietuvos Aidas, Nr. 153; Valstybės žinios, 1991, Nr. 23-593; 1998, Nr. 67-1940; 2003, Nr. 63-2853; 2011, Nr. 38-1804).

814 Agnė Margevičiūtė, „Problematic aspects of ensuring the right to safe environment of the learner: case of bullying at school“ (doctoral dissertation, Mykolas Romeris University, 2018); Agnė Margevičiūtė, „The Definition of Bullying in Compulsory Education: From a General to a Legal Perspective“, *Baltic Journal of Law & Politics* 10, 1 (2017): 205–229, <https://doi.org/10.1515/bjlp-2017-0008>; Agnė Margevičiūtė, „The Definition of Bullying in Compulsory Education: From General to Legal Perspective“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 17 (2016): 83–103; Agnė Margevičiūtė, „Bullying and the Right to Education: Legal and Factual Relevance“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 16 (2016): 115–133, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15022/Margevičiute.pdf?sequence=1&isAllowed=y>; Iveta Vitkutė Zvezdinienė, Genovaitė Ročienė ir Jolanta Pacian, „Psichologinio teroro (mobingo) darbinuose santykiuose teisiniai aspektai“, *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose* 1,12 (2016).

politinių diskusijų ir sulaukė didžiulio visuomeninio susidomėjimo, nors fizinių bausmių draudimas ir teisinė atsakomybė už jų taikymą jau iki tol buvo įtvirtinti Lietuvos teisinėje sistemoje (Vaiko teisių konvencijos 19 str., 28 str. 2 d., 37 str. ir kt., BK 140, 163 str. ir kt.), teisės normų taikymo praktikoje⁸¹⁵, patvirtinti mokslinėje literatūroje⁸¹⁶. Tam tikri smurto prieš vaikus atvejai yra laikomi ypatingais atvejais, kuriems nustatytas specifinis bendradarbiavimo tarp atsakingų institucijų mechanizmas bei tinkamos nukentėjusio ir galimai smurtavusio vaiko teisių apsaugos užtikrinimas: tai patys pavojingiausi atvejai, kurių metu buvo sužalota (aktyviais veiksmais ar neveikimu) psichinė ir (ar) fizinė vaiko sveikata (kai vaikui būtina medicininė apžiūra ir (ar) pagalba) arba atimta gyvybė, nesvarbu, ar vaiką sužalojo, gyvybę atėmė kitas vaikas ar pilnametis asmuo bei šis atvejis žinomas policijai, taip pat vaiko savizudybės ir su galima seksualine prievarta bei prekyba vaikais susiję atvejai⁸¹⁷. Specifinių smurto formų prieš vaikus norminimas ir jų tiesioginis draudimas demonstruoja strateginį valstybės požiūrį, naujų nuostatų, nesmurtinio vaikų auklėjimo kultūros formavimo intencijas.

Sudėtinės smurto formos – persekiojimo (angl. *stalking*) – kriminalizavimas yra problemiškas. Tam tikrais atvejais ne tik baudžiamųjų, bet ir kitos rūšies teisiųjų priemonių taikymas yra išvis neįmanomas⁸¹⁸. Speciali norma, apibrėžianti ir draudžianti persekiojimą, BK nėra įtvirtinta. Tik esant tam tikroms sąlygoms, tokia veika gali būti kvalifikuojama kaip neteisėta, bet ne pati savaime, o tik kaip tam tikrų nusikalstamų veikų raiškos forma, būdas, nusikalstamą elgesį papildantys veiksmai, pvz.: „...psichinė prievarta reiškėsi <...> bauginančios atmosferos kūrimu (sekiojimas, filmavimas mobiliojo ryšio telefonu, <...> melagingas pranešimas L. N. darbdaviams neva ši vagia iš darbovietės, piktdžiugavimas, kad ją atleis iš darbo ir ji su dukterimis badaus ir t. t.)⁸¹⁹; „...persekiojo V. C., savo automobiliu užblokavo jai kelią, dėl ko ji nesuvaldė savo vairuojamo automobilio ir įvažiavo į griovį, apgadino šį automobilį⁸²⁰; „[k]adangi nukentėjusioji buvo persekiojama, ji, būdama bute, bijodavo net užsidedti šviesą⁸²¹ ir pan. Atviras asmens sekimas, atviras persekiojimas teismų praktikoje yra interpretuojamas kaip bauginimo, psichinės prievartos forma, todėl tam tikrais atvejais gali būti kvalifikuojamas pagal BK 145 str. (kaip terorizavimas, sistemingas bauginimas)⁸²², BK 167 str. (kaip asmens stebėjimas panaudojant technines priemones,

815 pvz., LAT nutartys baudžiamosiose bylose: 2015-10-27 Nr. 2K-428-511/2015; 2016-12-29 Nr. 2K-474-489/2016; 2016-06-28 Nr. 2K-277-788/2016 ir kt.

816 Kristina Grinevičiūtė, „Fizinės bausmės vaikams: baudžiamasis teisinis vertinimas“, *Socialinių mokslų studijos* 3, 2 (2011): 724–725, 728, <https://www.mruni.eu/upload/iblock/563/20%20Grinevicute.pdf>.

817 „Informavimo apie ypatingus atvejus, susijusius su galimais vaiko teisių pažeidimais, tvarkos aprašo“, patvirtinto Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2012-05-10 įsakymu Nr. BV-8, 2 p. Valstybės žinios, 2012, Nr. 56-2814.

818 Ilona Česnienė ir Rytis Česna, „Asmens persekiojimas: teisinės ir psichologinės problemos“, *Jurisprudencija*. 11, 89 (2006): 31, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/viewFile/2796/2600>.

819 LAT 2014-07-01 nutartis baudžiamosioje byloje Nr. 2K-347/2014.

820 LAT 2014-01-14 nutartis baudžiamosioje byloje Nr. 2K-116/2014.

821 LAT 2010-06-15 nutartis baudžiamosioje byloje Nr. 2K-341/2010.

822 pvz., LAT nutartys baudžiamosiose bylose: 2016-02-24 Nr. 2K-88-942/2016; 2014-07-01 Nr. 2K-347/2014; 2013-04-23 Nr. 2K-198/2013; 2011-12-06 Nr. 2K-542/2011; 2010-06-15 Nr. 2K-341/2010.

siekiant rinkti informaciją apie privatų gyvenimą ir ją panaudoti asmens terorizavimui)⁸²³, BK 163 str. (kaip tėvų valdžios panaudojimas priešingai vaiko interesams)⁸²⁴. Tačiau taikant šias normas lieka neįvertinti kiti pavojingi smurtautojo veiksmai, doktrinoje laikomi tipiškais persekiojimo, ypač intymių partnerių, modeliais, pvz., siekis nuolat būti netoliese aukos, ieškoti įvairių formų kontaktų su ja ar informacijos apie ją asmeniškai arba pasitelkiant kitus asmenis, siekis būti tose pačiose vietose, kur įprastai yra auka (pvz., darbovietė, mokyimo įstaiga), nepageidaujamas dėmesys jos atžvilgiu (pvz., dovanos), veikimas aukos vardu, jos reputacijos menkinimas, viešas žeminimas, atsirandančios naujos persekiojimo taktikos (kibernetinis persekiojimas⁸²⁵) ir kt.⁸²⁶ Taip nutinka iš dalies todėl, kad ne visi persekiojimo būdai yra atpažįstami ir priskiriami persekiojimui, ypač tie, kurie nėra atviri, aiškiai pastebimi. Iš kitos pusės, taikant minėtas normas, teismų praktikoje yra suformuoti tam tikri psichinės prievartos požymių kriterijai, iš kurių ne visi atitinka smurto artimoje aplinkoje specifika, todėl dažnai yra konstatuojamas tokių požymių nebuvimas, o baudžiamoji atsakomybė paprastai yra susiejama tik su fizinio smurto padariniais. Kasacinio teismo praktikoje grasinimai interpretuojami kaip pavojingas psichinis poveikis, kuriuo siekiama sukelti žmogui stresą, nerimą, nesaugumo jausmą, priversti bijoti, kad dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų ar neveikimo atsirastų tam tikros neigiamos pasekmės⁸²⁷. Bet grasinimams taikomas realumo kriterijus, t. y., kad kaltininko elgesys buvo teisingai supras-tas, kad konkrečioje situacijoje buvo pakankamas pagrindas bijoti dėl asmens ketinimų ir kad jis iš tikrųjų siekė įbauginti nukentėjusįjį (tai nebuvo nevykęs pokštas, spontaniškai išsprūdę žodžiai, į grasinimą panašūs, bet kitokią prasmę turintys veiksmai ir pan.)⁸²⁸. Vertinant grasinimo realumą, paprastai atsižvelgiama į grasinimo motyvus, grasinančiojo ir asmens, kuriam grasinama, tarpusavio santykius, aplinkybes, kurioms esant buvo grasinama⁸²⁹. Grasinimo realumui nustatyti nebūtina, kad grasinantis iš tikrųjų ketino jį įgyvendinti, bet pakanka to, jog nukentėjusysis pagal grasinimo išraišką ir kitas aplinkybes turėjo pagrindą bijoti jo įgyvendinimo, o kaltininkas norėjo būtent tokios nukentėjusiojo būsenos⁸³⁰. Šiuo aspektu nacionalinė praktika atitinka EŽTT poziciją⁸³¹. Grasinimai visuomet

823 pvz., LAT 2013-04-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-198/2013.

824 pvz., Kauno apygardos teismo 2017-02-24 nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. ATP-145-397/2017.

825 Europos lyčių lygybės institutas. *Smurtas prieš moteris ir mergaites internete* (Europos lyčių lygybės institutas, 2017); Jenna Strawhun, Natasha Adams & Matthew T. Huss, "The Assessment of Cyberstalking: An Expanded Examination Including Social Networking, Attachment, Jealousy, and Anger in Relation to Violence and Abuse", iš *Perspectives on Stalking: Victims, Perpetrators, and Cyberstalking* (Springer Publishing Company, 2015), 167, http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=1102518&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover.

826 TK Logan, *Research on Partner Stalking: Putting the Pieces Together* (Lexington, KY: University of Kentucky, Department of Behavioral Science & Center on Drug and Alcohol Research, 2010), 5–6.

827 pvz., LAT 2016-12-22 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-423-303/2016.

828 LAT nutartys baudžiamosiose bylose: 2017-07-04 Nr. 2K-172-788/2017; 2016-12-22 Nr. 2K-423-303/2016; 2014-07-01 Nr. 2K-347/2014; 2013-06-04 Nr. 2K-300/2013; 2010-06-15 Nr. 2K-341/2010.

829 LAT 2010-12-28 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-639/2010.

830 LAT nutartys baudžiamosiose bylose: 2013-06-04 Nr. 2K-300/2013; 2013-02-19 Nr. 2K-94/2013; 2010-02-02 Nr. 2K-26/2010;

831 pvz., *Hajduova v. Slovakia*. Application no. 2660/03. 30 November 2010.

turi būti nukreipti į konkretų asmenį, siekiant jam sukelti psichologinį diskomfortą⁸³². Veiksnių, kuriuos nukentėjusysis sieja su neigiamu psichologiniu poveikiu, visuma yra individualaus pobūdžio, todėl, vertinant grasinimo realumą, labai svarbu atsižvelgti į tai, kaip jį suprato nukentėjusysis⁸³³. Motyvų, kurių skatinamas kaltininkas grasina nukentėjusiesiems, gali būti įvairių (kerštas, chuliganiškos paskatos ir pan.), tačiau jie nusikaltimo kvalifikavimui reikšmės neturi⁸³⁴. Žmogaus bauginimas, naudojant psichinę prievartą, gali reikštis grasinimais šiuo metu ar ateityje panaudoti fizinę smurtą, nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą, kitais baimę, nerimą ar nesaugumo jausmą keliančiais veiksmais (pvz., besikartojančiais įžeidinėjimais, grasinimais kaip nors pakenkti, priekabiavimu, atviru sekimu, gąsdinančiais naktiniais skambučiais, amoralaus pobūdžio SMS žinutėmis ir pan.). Tokios psichinės prievartos buvimas konstatuojamas nustačius, kad nukentėjusysis sąmoningai buvo verčiamas nerimauti, nesaugiai jaustis, patirti psichologinį diskomfortą⁸³⁵. Bauginamasis poveikis gali būti išreikštas žodžiu ar raštu, neteisėtu fiziniu poveikiu nukentėjusiajam ar kitam asmeniui, turto sugadinimu ar sunaikinimu ir įvairiais kitais atvirais ar užmaskuotais, anonimiškais būdais padarytais poelgiais, kuriais siekiama sukelti arba palaikyti streso, baimės ir nesaugumo jausmą nukentėjusiajam⁸³⁶. Dėl panaudoto smurto padarytas sveikatos sutrikdymas ar turto sugadinimas kvalifikuojamas kaip nusikaltimų pagal BK 145 str. sutaptis su veikomis pagal BK 138, 140, 187 str.⁸³⁷ Inkriminuojant BK 145 str. 2 d. numatytą veiką, būtina nustatyti veiksmų sistemingumą (tęstinumą): veiksmai turi būti nevienkartiniai, ne mažiau kaip tris kartus pasikartojantys laiko požiūriu (veiksmai turi būti nenutolę laiko atžvilgiu), sąsajumo atžvilgiu (vėlesni veiksmai turi būti ne atsitiktiniai, o susiję su ankstesniaisiais)⁸³⁸. Tačiau šių kriterijų lygis smurto artimoje aplinkoje bylose, ypač jei nėra atsižvelgiama į tokio smurto specifiką, gali būti per aukštas. Pavyzdžiui, baudžiamosioje byloje praktiškai buvo nevertinti nuoseklūs nukentėjusiosios parodymai, kad sutuoktinis ją nuolat kelerius metus terorizavo, t. y., skambindavo, grasindavo sudeginti tėvų namus, suleisti narkotinių medžiagų, suluošinti, išžaginti bei sekiodavo, važinėdavo automobiliu pro jos tėvų namus, pažįstamų klausinėjo dabartinės jos buvimo vietos, dėl to ji gyveno kitame mieste, į namus daiktų vykdavo pasiimti tik su kitais asmenimis, jai buvo grasinama ir per kitus asmenis. Įrodymų vertinimas iš esmės buvo koncentruotas į du pavienius grasinimų išsakymo epizodus, teismui akcentuojant, kad turi būti vertinami tik tie kaltinamojo veiksmai, kurie jam inkriminuoti. Pirmosios instancijos teis-

832 LAT nutartys baudžiamosiose bylose: 2016-12-22 Nr. 2K-423-303/2016; 2015-02-24 Nr. 2K-121-677/2015; 2011-12-06 2K-542/2011.

833 LAT nutartys baudžiamosiose bylose: 2013-06-04 Nr. 2K-300/2013; 2011-12-06 Nr. 2K-542/2011; 2010-12-28 Nr. 2K-639/2010.

834 LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2013-02-19 Nr. 2K-94/2013; 2011-12-06 Nr. 2K-542/2011.

835 LAT nutartys baudžiamosiose bylose: 2016-02-24 Nr. 2K-88-942/2016; 2014-07-01 2K-347/2014; 2013-06-04 Nr. 2K-299/2013; 2013-04-23 Nr. 2K-198/2013; 2011-12-06 Nr. 2K-542/2011; 2010-06-15 Nr. 2K-341/2010.

836 LAT nutartys baudžiamosiose bylose: 2017-07-04 Nr. 2K-172-788/2017; 2016-01-12 Nr. 2K-65-648/2016; 2012-05-22 Nr. 2K-261/2012.

837 pvz., LAT 2016-01-12 nutartis baudžiamosioje byloje Nr. 2K-65-648/2016; LAT 2014-01-14 nutartis baudžiamosioje byloje Nr. 2K-116/2014; LAT 2005-11-08 nutartis baudžiamosioje byloje Nr. 2K-462.

838 LAT nutartys baudžiamosiose bylose: 2016-01-12 Nr. 2K-65-648/2016; 2016-12-22 Nr. 2K-423-303/2016; 2013-06-04 Nr. 2K-299/2013; 2012-05-22 Nr. 2K-261/2012.

mo kaltinamasis buvo visiškai išteisintas, o apeliacinės instancijos teismas jį nuteisė tik dėl fizinio skausmo sukėlimo. Kaltinamasis buvo išteisintas dėl veikų pagal BK 145 str. 2 d., nenustačius bauginimo sistemingumo, siekio ir bendro sumanymo įbauginti nukentėjusiąją. Nepaisant to, kad bauginimo motyvai nėra laikomi reikšmingais atsakomybei kilti, visgi apeliacinės instancijos teismas, vertindamas du grasinimo epizodus, padarė išvadą, kad kaltinamasis nesiekė bauginti aukos, o tik skirtingose situacijose emocingai reagavo į jam nemalonius faktus (žmonos pranešimą, kad ji nori nutraukti santuoką, dalyvavimą teismo posėdyje dėl santuokos nutraukimo)⁸³⁹. Dėl tokio teisės taikymo, nebuvo įvertinta intymių partnerių persekiojimo specifika. Smurto artimoje aplinkoje doktrina pripažįsta persekiojimą kaip tipinę ir labai paplitusią, paprastai ilgalaikę, neretai nuolatinę, net kasdienę tokio smurto formą⁸⁴⁰. Intymių santykių metu smurtą, koviktimizaciją patyrusios moterys paprastai yra persekiojamos dar dažniau⁸⁴¹ ir pavojingiau⁸⁴². Didžiausia persekiojotų grupė yra intymūs partneriai, ypač santykių nutraukimo periodu, ir jų persekiojimas paprastai trunka ilgiau (vidutiniškai 2, 2 m.) nei analogiškas kitų asmenų elgesys⁸⁴³. Mokslinių tyrimų apžvalga rodo, kad intymaus partnerio smurtas skiriasi nuo artimais ryšiais nesusietų asmenų persekiojimo ir yra pavojingas. Tai yra tam tikras smurtnio elgesio modelis, smurto išplėtimo forma. Dėl artimų santykių patirties yra sukuriamas kontekstas, kuriame reikšmingomis tampa ir numanomos ar aiškiai išreikštos grėsmės užuominos, simboliniai ženklai. Būtent santykių, paprastai smurtinių, istorija, privataus aukos gyvenimo ir jos aplinkos pažinimas, vaikų priežiūros dalijimasis suteikia smurtautojui gausybę potencialių taktikų ir pagalbininkų. Tyrinėjimų rezultatai rodo, kad persekiojantys intymius partnerius yra linkę grasinti ir savo grasinimus įvykdyti, persekiojimas yra siejamas su padidėjusia nužudymo ar kitokio smurto rizika. Be to, persekiojimas vyksta tiek tęsiant artimus santykius, tiek juos nutraukus (pastaruoju atveju jis yra ypač pavojingas). Intymaus partnerio persekiojimas aukai sukelia sunkias psichologines pasekmes: nuolat jaučiama kontrolė, smurtautojo veiksmų neprognozuojamumas kelią nuolatinę baimę ir grėsmę, socialinę izoliaciją, kenkia santykiams su nauju partneriu ir artimaisiais, auka yra priversta keisti savo kasdienę rutiną⁸⁴⁴. Mokslininkai iš esmės sutaria, kad buvusio partnerio persekiojimas yra tarsi smurto tąsa. Dėl šios priežasties tokia smurto forma, nors ir atrodanti labiau vieša nei kitos, vis dėlto yra viena labiausiai latentiška, todėl viena žalingiausių⁸⁴⁵. Vykdam mokslinius tyrimus, yra pastebėti specifiniai persekiojimo būdai. Pavyzdžiui, yra išskiriamas procedūrinis persekiojimas, susidedantis iš nuolatinų nepagrįstų ieškinių pareiškimų, me-

839 Kauno apygardos teismo 2018-05-07 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-234-579/2018.

840 Mechanic, *et al.*, *supra note* 253: 167.

841 Jennifer Katz & Hillary Rich, „Partner Covictimization and Post-Breakup Stalking, Pursuit, and Violence: A Retrospective Study of College Women“, *Journal of Family Violence* 30 (2015): 189–199, <https://doi.org/10.1007/s10896-014-9665-7>.

842 Célia Ferreira & Marlene Matos, „Post-Relationship Stalking: The Experience of Victims With and Without History of Partner Abuse“, *Journal of Family Violence* 28 (2013): 393–402, <https://doi.org/10.1007/s10896-013-9501-5>.

843 Logan, *supra note* 826: 3–8.

844 TK Logan & Robert Walker, „Partner Stalking: Psychological Dominance or “Business as Usual”?“ *Trauma Violence Abuse* 10 (2009): 247–270, <https://doi.org/10.1177/1524838009334461>.

845 *Gender-based Violence, Stalking and Fear of Crime: EU-project 2009–2011*, *supra note* 248.

lagingų skundų dėl smurto prieš vaikus ar kitokių teisinių procedūrų inicijavimo, siekiant demonstruoti galią, finansiškai ap sunkinti auką, verčiant ją kontaktuoti su smurtautoju. Dėl tokio pobūdžio šitoks persekiojimas yra vadinamas „popieriniu smurtu“⁸⁴⁶. Parenkant adekvacias ir proporcingas baudžiamosios atsakomybės priemones bei apsaugos mechanizmus aukoms turi būti įvertintos ir šios persekiojimo charakteristikos. Palankiai vertintini Lietuvos teismų sprendimai, kai tokio pobūdžio smurtas yra atpažįstamas, pvz., buvusio sutuoktinio daugkartiniai melagingi pranešimai įvairioms institucijoms dėl netinkamai buvusios žmonos vykdomos dukters priežiūros buvo kvalifikuoti kaip sistemingas asmens bauginimas (BK 145 str. 2 d.)⁸⁴⁷. Tačiau tokia praktika nėra nuosekli, ir už daugkartinius melagingus pranešimus taip pat yra taikoma ir administracinė atsakomybė⁸⁴⁸.

Persekiojimo kriminalizavimas gali būti sudėtingas dėl atribojimo nuo kitų psichinės prievartos formų (pvz., grasinimų, bauginimo). Taip gali būti ir todėl, kad dažnai tokio pobūdžio smurtas yra naudojamas kartu su kitomis psichologinio ar seksualinio smurto apraiškomis⁸⁴⁹. Ypač sudėtinga persekiojimo teisinė kvalifikacija ir įrodinėjimas tais atvejais, kai smurtaujama dar tebesitęsiant artimiems kaltininko ir aukos santykiams arba juos nutraukiant ir vėl atnaujinant⁸⁵⁰. Taip pat kyla ir atribojimo nuo administracinės atsakomybės problema. Pavyzdžiui, administracinio teisės pažeidimo byloje nustačius, kad tėvas persekioja mažametę dukrą (seka automobiliu, vežasi bandančią pabėgti, siekia susitikti, įvairiomis priemonėmis siuntinėja grasinančias žinutes), o mergaitė dėl to patiria stresą, bijo tėvo, nenori su juo bendrauti, tėvas buvo patrauktas administracinėn atsakomybėn už tėvo valdžios panaudojimą priešingai vaiko interesams pagal ATPK 181 str. 1 d. (analogišką ANK 73 str.)⁸⁵¹. Remiantis teismų praktika dėl BK 145 str. 2 d. interpretacijos (t. y., atviras sekimas yra laikytinas bauginimu, psichine prievarta), BK 163 str. požymių analize (veikos sistemingumas, tyčinis pobūdis, pavojingumas, bauginančios situacijos kūrimas)⁸⁵², toks veiksmų kvalifikavimo tinkamumas yra vertintinas kritiškai. Tyrinėjimų duomenimis, policija sunkiai atpažįsta persekiojimą, ir net jei baudžiamasis procesas dėl tokių veiksmų yra pradedamas, tai kaltinimai neretai yra pakeičiami pavienėmis veikomis (grasinimas, sveikatos sutrikdymas, apsaugos priemonių pažeidimas, būsto neliečiamumo pažeidimas ir pan.), taip palengvinant smurtautojų atsakomybę⁸⁵³. Mokslinėje literatūroje yra pateikiama nuomonė, kad ne konkretūs smurtiniai veiksmai, o būtent minėti požymiai (persekiojimo

846 Vivienne Elizabeth, „From Domestic Violence to Coercive Control: Towards the Recognition of Oppressive Intimacy in the Family Court“, *New Zealand Sociology* 30, 2 (2015): 26–43; MILLER, Susan L. K., & SMOLTER, Nicole L. „Paper Abuse”: When All Else Fails, Batterers Use Procedural Stalking. *Violence against Women*. 2011, vol. 17, p. 637–650.

847 Klaipėdos apygardos teismo 2018-02-01 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-31-606/2018.

848 pvz., žr. Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2016-12-23 nutarime Nr. A2.9.-8453-540/2016 pateiktą informaciją.

849 Mechanic, *et al.*, *supra note* 253: 157.

850 Bishop & Bettinson, *supra note* 71: 3; Vanessa Bettinson & Charlotte Bishop, „Is the Creation of a Discrete Offence of Coercive Control Necessary to Combat Domestic Violence?“ *N. Ir. Legal Q.* 66, 2 (2015): 188–190.

851 Kauno apygardos teismo 2017-02-24 nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. ATP-145-397/2017.

852 Grinevičiūtė, *supra note* 28: 94–98.

853 Logan, *supra note* 826: 16.

trukmė, intensyvumas, invazijos laipsnis (vietos, kuriose vyksta persekiojimas, asmenys, kurie yra pasitelkiami), veikų laikotarpis (tebetęsiant smurtinius santykius ar juos nutraukus)) gali geriau apibūdinti persekiojimą ir būti pagrindu atribojant jį nuo kitų psichologinio smurto veikų⁸⁵⁴. Doktrinoje pripažįstant, kad sisteminis, ilgalaikis smurtas artimoje aplinkoje paprastai vyksta kaip smurtinio elgesio modelis, kuriam yra būdingas smurto taktikų, formų kompleksiškas, o ne pavieniai veiksmai, tai ir kriminalizuojamas turi būti toks elgesio modelis, o ne atskiri, izoliuoti jo požymiai. Be to, atskiros persekiojimo taktikos, pavieniai veiksmai gali būti nelaikomi nusikalstamais, tačiau bendras smurtinio elgesio modelis yra toks pavojingas, kad turėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė⁸⁵⁵. Tai garantuotų kompleksinį požiūrį į smurtines veikas, palengvintų įrodinėjimo procesą ir pareigūnų darbą. Užsienio valstybių praktikoje, pvz., Vokietijoje, persekiojimas yra kriminalizuotas specialia norma, nors jo apraiškos yra ir kitų nusikalstamų veikų požymis (pvz., apipilėšimo, įžeidimo, seksualinio pobūdžio veikų, sveikatos sutrikdymo, veiksmų laisvės varžymo, grasinimo, privatumo pažeidimo)⁸⁵⁶. Todėl pritarina nuomonei dėl persekiojimo kriminalizavimo specialia norma ir Lietuvoje⁸⁵⁷. Lietuvos ekspertų nuomonė šiuo klausimu yra nevienareikšmė. Vieni teigia, kad specialios nuostatos yra netikslingos, nes atsakomybė už tam tikrus persekiojimo veiksmus yra įtvirtinta atskirose BK normose⁸⁵⁸. Kitų nuomone, bendrų baudžiamosios teisės priemonių taikymas persekiojimo atveju yra neefektyvus, baudžiamoji atsakomybė yra taikoma tik už tam tikras veikas, o nesant specialios normos ir pagrindo valstybės intervencijai, smurtas neretai eskaluoja⁸⁵⁹. Tačiau iš esmės platesnių akademinų diskusijų Lietuvoje šiuo klausimu nevyksta. Stambulo konvencija įpareigoja valstybes imtis priemonių kriminalizuojant persekiojimą – tyčinį pasikartojantį kitam asmeniui grėsmę keliantį elgesį, dėl kurio šis asmuo jaučiasi nesaugus (34 str.)⁸⁶⁰. Tokiam elgesiui yra priskiriamas pavojingo pobūdžio elgesys: asmens sekimas (fizinis sekimas paskui auką, atvykimas į jos darbo, mokymosi, sportavimo vietą, jos sekimas virtualioje erdvėje), nepageidautino bendravimo siekimas (bet kokių aktyvių kontaktų bet kokiomis komunikacijos priemonėmis), demonstravimas, kad asmuo yra stebimas, taip pat nuosavybės gadinimas, subtilių užuominų apie prieigą prie asmeninių daiktų palikimas, kenkimas naminiams gyvūnams, veikimas netikros tapatybės vardu ar melagingos informacijos skleidimas internete⁸⁶¹. Užsienio valstybės skirtingai sprendžia baudžiamosios atsakomybės už persekiojimą taikymo klausimą. Kai kuriose valstybėse yra priimtos specialios normos ar

854 Logan & Walker, *supra note* 844: 254.

855 Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210, §185.

856 List, *supra note* 252: 86.

857 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 88.

858 University of Modena and Reggio Emilia Modena group on stalking. *Protecting Women from the New Crime of Stalking: A Comparison of Legislative Approaches within the European Union: final report* (April 2007), 100.

859 I ekspertas; European Commission's Directorate-General for Justice, *supra note* 55: 68.

860 Yra galima išlyga dėl nebaudžiamųjų sankcijų (78 str. 3 d.).

861 Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210, §182–183.

net specialūs aktai (pvz., JK⁸⁶², Vokietijoje⁸⁶³, visose JAV valstijose⁸⁶⁴), kitose atsakomybė yra taikoma už konkrečias pavienes generines veikas, įtvirtintas kitose baudžiamųjų įstatymų normose (pvz., už asmens bauginimą, sveikatos sutrikdymą, intymaus partnerio smurtą, viešosios tvarkos pažeidimą, turto sugadinimą, šmeižimą ir pan.)⁸⁶⁵. Tačiau generinių normų taikymas persekiojimo atveju yra kritikuojamas dėl neveiksnumo ir ribotumo⁸⁶⁶. Skirtingose ES valstybėse nustatytos nevienodos sankcijos, persekiojimo taktikų aprėptis ir kiti aspektai⁸⁶⁷. Ne visų ES valstybių baudžiamojoje teisėje yra įtvirtintos specialios nuostatos dėl persekiojimo draudimo, visgi tokia tendencija yra pastebima: 2018 m. duomenimis, speciali norma buvo įtvirtinta dvidešimt vienoje valstybėje⁸⁶⁸. ES valstybių teisinio reguliavimo tyrimo, atlikto Europos komisijos Teisingumo generaliniam direktoratui, autoriai pateikė rekomendaciją kriminalizuoti persekiojimą⁸⁶⁹. Pastebėta, kad kriminalizavus persekiojimą, už tokią nusikalstamą veiką nuteistų asmenų skaičius ES valstybėse per kelerius metus padvigubėjo ar net patrigubėjo⁸⁷⁰. Praktika rodo, kad persekiojimo nepripažinimas nusikalstama veika yra viena iš Europos apsaugos orderio taikymo kliūčių⁸⁷¹. Dauguma ES valstybių, įtvirtinusių specialias nuostatas dėl persekiojimo, šios veikos požymius aprašo naudojant plačias formuluotes (pvz., priekabiavimas, sekiojimas), o kai kurios valstybės pateikia nebaigtinius konkrečių veikų sąrašus. Tiek viena, tiek kita teisėkūros technika turi savų trūkumų ir privalumų: plačios apimties sąvokos gali būti neaiškios, bet jos atitinka esmines fenomeno charakteristikas, t. y. inkorporuoja ne pavienius veiksmus, o elgesį pagal tam tikrą modelį, susidedantį iš įvairių veiksmų, be to, plačių sąvokų aprėptis gali būti suformuota teismų praktikos, o pernelyg specifiniai požymiai (pvz., aukštas aukos baimės lygis⁸⁷², persekiojimo pastovumas ar ilgalaikiškumas, siekis įbauginti, pagrįstas nerimas dėl gyvybės ar sveikatos, tam tikras neteisėtų veikų pasikartojimų skaičius) arba baigtinis veikų sąrašas gali tapti per aukštu teisiniu kriterijumi ir apriboti asmenų, kurių

862 Home Office circular 018/2012: A change to the Protection from Harassment Act 1997: introduction of two new specific offences of stalking. 16 October 2012.

863 Bundesrepublik Deutschland Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998 (BGBl. I S. 3322) zuletzt geändert durch Gesetz vom 30.10.2017 (BGBl. I S. 3618) m.W.v. 09.11.2017, §238 StGB. Stand: 03.01.2018 aufgrund Gesetzes vom 23.06.2017 (BGBl. I S. 1693), <https://dejure.org/gesetze/StGB/238.html>.

864 "Criminal Stalking Laws" (October 2017), <http://victimsofcrime.org/our-programs/stalking-resource-center/stalking-laws/criminal-stalking-laws-by-state>.

865 European Commission's Directorate-General for Justice, *supra note* 55: 67.

866 *Ibid*, 66–70.

867 Suzan van der Aa & Renée Römkens, "The State of the Art in Stalking Legislation: Reflections on European Developments", *European Criminal Law Review* 3, 2 (2013): 232–256, https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/1573109/The_state_of_the_art_in_stalking_legislation_final.pdf.

868 Suzan Van Der Aa, "New Trends in the Criminalization of Stalking in the EU Member States", *European Journal on Criminal Policy and Research* 24, 3 (2018): 319.

869 European Commission's Directorate-General for Justice, *supra note* 55: 180.

870 European Commission's Directorate-General for Justice, *supra note* 55: 68.

871 2018 m. balandžio 19 d. Europos Parlamento rezoliucijos dėl Direktyvos 2011/99/ES dėl Europos apsaugos orderio įgyvendinimo (2016/2329(INI)) §44.

872 Fawn T. Ngo, "Toward a Comprehensive Model on Stalking Acknowledgment: A Test of Four Models", *Crime & Delinquency* XX, X (2011): 20, <https://doi.org/10.1177/0011128711428731>.

teisės gali būti ginamos pagal tokią normą, ratą⁸⁷³. Esminiai persekiojimo, kaip nusikalstamos veikos, požymiai, įtraukti į skirtingų valstybių definicijas, yra neteisėto elgesio (ne pavienių veiksmų) pakartotinumas ir tyčinis pobūdis, įforminti vartojant plačios apimties terminologiją⁸⁷⁴, taip pat fizinių sužalojimų baimė⁸⁷⁵. Stebint pastarųjų metų ES valstybių teisėkūrą, didele dalimi nulemtą Stambulo konvencijos ratifikavimo, yra išskiriamos kelios tendencijos: vienu iš persekiojimo, kaip nusikalstamos veikos, požymių yra neigiamos pasekmės aukai, pavyzdžiui, dėl persekiojimo aukai kilusi baimė. Tačiau šio požymio yra siūloma atsisakyti kaip nepalankios aukai: tiek dėl mokslinių tyrimų duomenų apie persekiojimo poveikį aukoms (ne visos patiria baimę ar vienodą jos lygį), tiek dėl sunkumų įrodinėjant, taip pat remiantis kitų valstybių praktika (pvz., JAV, kai kurių ES valstybių)⁸⁷⁶. Kita vertus, mokslinėje literatūroje yra keliamas klausimas dėl persekiojimo, kaip nusikalstamos veikos, atitikimo *ultima ratio* principui tiek dėl bauginimo požymio atsisakymo⁸⁷⁷, tiek ir kitais aspektais. Dauguma ES valstybių vartojamų persekiojimo apibrėžčių lyties atžvilgiu yra neutralios, ir tokiai tendencijai yra pritariama, kad apsauga nuo neteisėto elgesio būtų užtikrinta platesniam asmenų ratui⁸⁷⁸. Atsižvelgiant į minėtas doktrines koncepcijas, tarptautinio ir užsienio valstybių nacionalinio reguliavimo tendencijas, nacionalinių teismų praktiką taikant BK 145 str., taip pat plačias, vertinamuosius požymius inkorporuojančias BK formuluotes kriminalizuojant kitokio pobūdžio psichologinį smurtą (pvz., 145, 163 str.), siūlytina papildyti BK 145 str. nauja pirma dalimi, kriminalizuojančia tipines persekiojimo formas, jos dispoziciją⁸⁷⁹ išdėstant taip: „Tas, kas tyčia pakartotinai tiesiogiai, netiesiogiai ar pasitelkdamas kitus asmenis bet kokia forma ar priemonėmis neteisėtai sekdamas žmogų arba jį stebėdamas, arba prie jo priekabiuodamas, arba siekdamas nepageidaujamo bendravimo su juo, arba kitaip persekiojo žmogų, ...“ Atitinkamai persekiojimas turėtų būti įtrauktas į šio straipsnio pavadinimą, o esamos 1, 2, 3 ir 4 dalys laikomos 2, 3, 4 ir 5 dalimis, taip pat koreguojant esamą trečią dalį. Toks siūlymas atitinka šio BK straipsnio struktūrą veikų pavojingumo laipsnio aspektu. Atsižvelgiant į šiame darbe vertintų mokslinių tyrimų rezultatus ir statistinius duomenis dėl smurto artimoje aplinkoje masto ir neigiamo kumuliatyvinio poveikio tiek tiesioginėms smurto aukoms, tiek platesnėms bendruomenėms, pripažįstamą visuomeninę tokių veikų reikšmę teikiamas siūlymas, autorės nuomone, atitinka esminius veikų kriminalizavimo kriterijus⁸⁸⁰: veikų pavojingumą, didelį jų paplitimą. Remiantis nacionalinių teismų praktika dėl tam tikrų persekiojimo formų pri-

873 European Commission's Directorate-General for Justice, *op. cit.*, 67; van der Aa, *op.cit.*, 324.

874 European Commission's Directorate-General for Justice, *op. cit.*, 67.

875 Ngo, *op. cit.*, 3.

876 van der Aa, *supra note* 868: 321; Jennifer Gatewood Owens, „Why Definitions Matter: Stalking Victimization in the United States“, *Journal of Interpersonal Violence* 31, 12 (2016): 2196–2226, <https://doi.org/10.1177/0886260515573577>.

877 van der Aa, *supra note* 868: 320–321.

878 Suzanne van der Aa, „Stalking as a form of (domestic) violence against women“, *Rassegna Italiana di Criminologia* 3 (2012): 178.

879 Kadangi bausmių už smurtą artimoje aplinkoje aspektai reikalauja atskiro išsamaus tyrimo, čia ir kitur konkretūs pasiūlymai dėl bausmės rūšies ir dydžio nėra teikiami. Vis dėlto, naujai apibrėžiamų nusikalstamų veikų rūšis, pavojingumo pobūdis leidžia daryti tam tikras prielaidas.

880 Gintaras Švedas, „Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika“, *Teisė* 82 (2012): 15–21.

skyrimo sisteminiam bauginimui naudojant psichinę prievartą, galima konstatuoti atitiktį dar vienam kriminalizavimo kriterijui – galimybei baudžiamojo proceso tvarka nustatyti kriminalizuotos veikos padarymą. Taip pat yra pagrindo patvirtinti atitikimą dar vienam veikų kriminalizavimo kriterijui – baudžiamosios teisės kaip *ultima ratio* principui, kuris yra reikšmingas ir taikant teisę⁸⁸¹. Taip galima teigti dėl pakankamo veikų pavojingumo svarbiausioms teisinėms vertybėms (asmens gyvybei, sveikatai, laisvei, privatumui, nuosavybei ir kt.). Bet svarbiausia yra tai, kad kitose teisės šakose nėra veiksmingų alternatyvių poveikio priemonių. Nepradedant baudžiamojo persekiojimo, nėra pagrindo taikyti aukų apsaugos priemonių, skiriamų baudžiamojo proceso metu (kardomosios priemonės, specialios aukų apsaugos priemonės pagal BPK, laikinosios apsaugos priemonės pagal ANSA-AĮ), o apsauga civilinės ar administracinės teisės priemonėmis – ypač ribota (plačiau žr. 3.4. skyriuje). Be to, baudžiamosios atsakomybės pagrįstumas gali būti įvertinamas ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas, vadovaujantis *ultima ratio* ir kitais teisės principais, taip pat žmogaus teisių apsaugos maksima taikant EŽTT praktiką⁸⁸². Siūloma teisinio reguliavimo modifikacija leistų išplėsti psichologinio smurto kriminalizavimą, kuris iki šiol yra labai ribotas, be to, baudžiamoji atsakomybė būtų tinkamai susieta ne su pavienėmis veikomis, o su tam tikro elgesio modeliu ir jo kontekstu, todėl geriau atitiktų persekiojimo artimoje aplinkoje specifika. Taip pat tokiu būdu būtų įtvirtinta atsakomybė už persekiojimą kaip savaime pavojingą veiką (o ne kitų veikų pavojingumą pagrindžiantį požymį), nereikalaujant sistemingumo ir bauginimo požymio. Beje, netaikyti sistemingumo požymio taip pat yra siūloma ir traukiant atsakomybėn pagal BK 163 str.⁸⁸³ Šie požymiai gali būti kriterijumi atribojant persekiojimą nuo kitų šiuo straipsniu draudžiamų veikų.

Pirmiau aptarta smurto diferenciacija pagal jo kontekstą (prievartinė kontrolė, situacinis porų smurtas, smurtinis pasipriešinimas ar abipusė smurtinė kontrolė) nei ANSA-AĮ, nei BK iš esmės nėra remiamasi. Išimtimi, kur įtvirtinti tam tikri prievartinės kontrolės požymiai, galima laikyti BK 145 str., ypač 2 d.– žmogaus terorizavimas grasinant susprogdinti, padegti ar padaryti kitokią pavojingą gyvybei, sveikatai ar turtui veiką arba sistemingas žmogaus bauginimas naudojant psichinę prievartą. Pirminis M. P. Johnson pasiūlytas kontroliuojančio prievartinio smurto terminas taip pat akcentavo asmens terorizavimą – *intymusis terorizmas* (angl. *intimate terrorism*)⁸⁸⁴. Taikant šią normą, teismų sprendimuose esama pavyzdžių, kai yra atpažįstami tam tikri prievartinės kontrolės elementai – sistemingas vyro smurtas prieš partnerę moterį, bauginimas, izoliacija, kontrolė, pvz.: „... teismai nustatė, jog besitęsiantys bauginimo veiksmai kaltininko padaryti ne vieną kartą, jie sudaro tam tikrą neteisėto elgesio grandinę, padaryti siekiant sukelti ir palaikyti nukentėjusiosios baimę, norint, jog ji nerimautų, jaustųsi nesaugiai, paklustų S. K. valiai, atnaujintų su juo nutrauktus šeiminius santykius. Nuteistasis sistemingai bauginamas V. C. veikė tiesiogiai

881 Aušra Dambrauskienė, „*Ultima ratio* principo samprata“, *Teisė* 97 (2015): 116–134; Oleg Fedosiuk, „Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė“, *Jurisprudencija* 19, 2 (2012): 715–738.

882 Oleg Fedosiuk, „Dirbtinis kriminalizavimas kaip teisinės praktikos patologija“, *Teisės apžvalga* 2, 14 (2016): 28–47, http://eltalpykla.vdu.lt:8080/xmlui/bitstream/handle/1/32524/ISSN2029-4239_2016_N_2_14.PG_28-47.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

883 Grinevičiūtė, *supra note* 28: 51, 53–54.

884 Johnson, *supra note* 37.

ne tyčia, nes suprato, kad pavojingai psichiškai veikia nukentėjusiąją, kelia jai baimę, siekė šią būseną palaikyti ir norėjo taip elgtis.⁸⁸⁵, „R. N. nuteistas už tai, kad <...> siekdamas įbauginti savo nepilnametės dukras S. N. ir K. N., jas nuolat sekiojo, menkino, taip pat bauginio naudodamas psichinę prievartą, tokiu pačiu tikslu sekiojo ir stumdė sutuoktinę L. N., nuolat ją žemino ir menkino nepilnamečių vaikų akivaizdoje, demonstruodavo ir akcentuodavo savo galią, sistemingai naudojo psichinę prievartą ir grasino padaryti pavojingą gyvybei ir sveikatai veiką; taip sistemingai terorizavo ir bauginio naudodamas psichinę prievartą S. N., K. N. ir L. N. <...> neleido niekam pas dukras užėti į svečius...“⁸⁸⁶, „...pagal teismų nustatytas aplinkybes nukentėjusioji <...> išsakė sutuoktiniui <...> nesutikimą su nuolatine jo vykdoma kontrole...“⁸⁸⁷ Tam tikri prievartinės kontrolės požymiai nustatomi ir civilinėse bylose, pvz.: „[a]pliacinės instancijos teismas pagrįstai <...> atsižvelgė į byloje nustatytas aplinkybes, kad ieškovė nebuvo gerbiama atsakovo, nebuvo sutuoktinių lygiateisiškumo santuokoje, atsakovas nebuvo lojalus, liguistai nepasitikėjo ieškove, kuri privalėjo paklusti jo nurodymams, priimti jo nuomonę.“⁸⁸⁸ Tam tikrų kitų nusikalstamų veikų atveju teismų praktikoje taip pat pripažįstamas ne tik pavienių smurtinių veiksmų, bet ir smurto konteksto reikšmingumas, pvz., nustatant, ar buvo panaudotas koks nors nukentėjusiojo valios palaužimo būdas pagal BK 149 str. (išžaginimas) ar 150 str. (seksualinis prievartavimas), nepakanka atsietai, neatsižvelgiant į byloje nustatytą aplinkybių visumą, įvertinti tik tuos grasinimus, kurie buvo tiesiogiai išsakyti nukentėjusiajam prieš bandymą su juo lytiškai santykiauti ar tenkinant lytinę aistrą. Sprendžiant, ar veiksmuose yra psichinės prievartos, būdingos šioms veikoms, požymiai, vertintinas ne tik išsakytų grasinimų turinys – ne mažiau svarbus yra ir padarytų veikų kontekstas, išorinės veikos padarymo, kaltininką ir nukentėjusiąją apibūdinančios aplinkybės, tai, kaip grasinimą galėjo suvokti pats nukentėjusysis, ir pan. Todėl psichinė prievarta sietina ne tik su atskirais baimės jausmo sukėlimo atvejais, bet ir su bauginančios (smurtinės) aplinkos sukūrimu, nukentėjusiojo nuolatiniu baimės jausmo palaikymu⁸⁸⁹. Veikos kontekstas (grėsminga, gniuždanti atmosfera šeimoje, nuolatinis baimės jausmo palaikymas) yra laikomas vienu iš BK 163 str. atribojimo nuo ANK 73 str. kriterijumi⁸⁹⁰.

Palankiai vertintini tie reti atvejai, kai teismai demonstruoja gebėjimą diferencijuoti prievartinę kontroliuojantį smurtą ir situacinį smurtą, priskiriant juos skirtingo pavojingumo lygiams, pvz.: „...teismai D. S. veiksmus vertino kaip pavojingą ir ilgai trukusį psichinį poveikį nukentėjusiesiems, kurie dėl to gyveno nuolatinėje baimėje, bet ne kaip šeiminio konflikto įkarštyje pasakytus žodžius ar vaikų auklėjimą.“⁸⁹¹; „[t]oks elgesys netraktuotinas vien tik kaip besiskiriančių asmenų nesutarimai ir konfliktai, bendrąja prasme jis atitinka smurto artimoje aplinkoje sampratą (Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo 2 straipsnis), be to, pasižymi nusikalstamai veikai būdingu pavojingumu ir užtraukia baudžia-

885 LAT 2014-01-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-116/2014, taip pat LAT 2017-11-03 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-265-976/2017.

886 LAT 2013-06-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2013.

887 LAT 2013-04-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-198/2013.

888 LAT 2016-02-19 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-99-969/2016.

889 pvz., LAT 2014-06-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293/2014.

890 Grinevičiūtė, *supra* note 28: 72–74.

891 LAT 2015-12-08 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-553-942/2015.

mąją atsakomybę pagal BK 145 straipsnio 2 dalį.⁸⁹²; „[i]š visų bylos aplinkybių matyti, jog kaltinamąjį padaryti nusikalstamą veiką paskatino atsitiktinio pobūdžio situacija, o ne jau susiformavusios antivisuomeninės nuostatos.“⁸⁹³

Vis dėlto prievartinė kontrolė, kaip smurtinio elgesio modelis, Lietuvos BK nėra kriminalizuota. Baudžiamoji atsakomybė yra taikoma tik už kai kurias jos formas. Teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad apskritai smurtas artimoje aplinkoje yra kvalifikuojamas už atskiras, pavienes veikas, smurto kontekstas iš esmės nėra vertinamas, todėl už kai kurias veikas smurtautojo elgesys lieka neįvertintas. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje nukentėjusioji, pateikdama skundą dėl smurto artimoje aplinkoje, skundėsi ne tik dėl fizinio smurto, bet ir dėl to, kad sutuoktinis ją kontroliuoja, be jo žinios neleidžia niekur išeiti, ji negali turėti draugų, visą savo dėmesį privalo skirti jam ir vaikams. Be to, jis neleidžia vaikams bendrauti ir su jos brolio šeima, nes brolis galimai turi neigiamą požiūrį į ją. Sutuoktinio dukters teigimu, jis yra labai agresyvus, piktas, nuolat laiko šeimos narius įtampoje. Jie bijo namuose ką nors ne taip pasakyti ar padaryti, negali triukšmauti, vaikai bijo gauti prastesnį pažymį. Jo sutuoktinė namuose neturi jokios balso teisės. Jei kas nors vyksta ne taip, kaip nori jis, prasideda grasinimai. Tačiau kaltinamasis buvo traukiamas baudžiamajon atsakomybėn ir nuteistas tik dėl fizinio smurto⁸⁹⁴. Tokiais atvejais taikant generines normas, nėra įvertinama psichologinė žala smurto aukoms⁸⁹⁵. Be to, pavienių veikų neigiamos pasekmės gali būti mažesnės nei jų kumuliatyvinis poveikis, taigi ir atsakomybė turėtų būti proporcingai diferencijuota. Todėl tyrėjų komanda, Europos komisijos Teisingumo generaliniam direktoratui atlikusi ES valstybių teisinio reguliavimo apsaugos nuo smurto prieš moteris srityje tyrimą, rekomenduoja kriminalizuoti intymaus partnerio smurtą kaip elgesio modelį, o ne pavienes veikas⁸⁹⁶. Prievartinės kontrolės kriminalizavimas yra komplikuoatas dėl jos požymių aprašymo, pareigūnų kompetencijos juos atpažįstant, įrodinėjimo, ypač jei pagalbos yra kreipiamasi ankstyvoje smurtinės patirties stadijoje⁸⁹⁷. Tačiau akademikai, keldami išradingo baudžiamojo persekiojimo ir progresyvaus tokio pobūdžio smurto supratimo teismo nagrinėjimo stadijoje reikalavimą, siūlo veiksmingų įrodinėjimo priemonių: įrodinėjant prievartinę kontroliuojantį elgesį, jo pakartotinumą, juo padarytą žalą (paprastai psichologinę), įvertinti prievartinės kontrolės lyties pagrindu pobūdį ir specifiką, remtis įvairiais duomenų šaltiniais, taip pat baudžiamojo proceso metu taikyti specialiąsias apsaugos priemones smurto aukoms, rengti mokymus visiems baudžiamojo proceso subjektams⁸⁹⁸. Mokslinėje literatūroje taip pat yra siūloma pereinamuoju laikotarpiu, kol bus suformuota aiški prievartinės kontrolės samprata, baudžiamosiose bylose remtis ekspertų išvadomis⁸⁹⁹. Tačiau taip pat yra abejojama dėl tokio procesinio veiksmo praktiškumo kiekvienoje byloje. Nepaisant sunkumų šią teorinę koncepciją perkeltiant į teisės prak-

892 LAT nutartys baudžiamosiose bylose: 2015-12-08 Nr. 2K-553-942/2015; 2014-07-01 Nr. 2K-347/2014.

893 Kauno apygardos teismo 2012-02-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-194-397-2012.

894 LAT 2017-11-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-326-222/2017.

895 Bishop & Bettinson, *supra note* 71: 1–27.

896 European Commission's Directorate-General for Justice, *supra note* 55: 180.

897 Hanna, *supra note* 279: 1458–1476.

898 Bishop & Bettinson, *op. cit.*

899 Evan Stark, “Rethinking Coercive Control”, *Violence Against Women* 15, 12 (2009): 1519.

tiką, vis dėlto pripažįstama, kad ji gali būti ir teisinė sąvoka⁹⁰⁰, be to, toks požiūris geriau atspindi aukų patirtį, todėl gali garantuoti aukoms geresnę apsaugą, taip pat ir toms, kuriems dėl teisinio reguliavimo ribotumo ji nėra užtikrinama (pvz., kai nėra galimybių įrodyti fizinę žalą)⁹⁰¹. Pritartina nuomonei, kad norint išvengti prievartinės kontrolės kriminalizavimo trūkumų ir pasinaudoti privalumais, tikslingiau yra ne ja keisti esamą teisinę sistemą, bet įtraukti kaip alternatyvų atsakomybės pagrindą. Tai suteiktų lankstumo remiantis individualios bylos faktais⁹⁰². Kaip minėta, užsienio valstybėse baudžiamoji atsakomybė už prievartinę kontrolę yra įtvirtinama specialia norma (pvz., JK) arba kriminalizuojant tam tikrus jos požymius, arba įtraukiant ją į smurto artimoje aplinkoje definiciją ar išskiriant kaip atskirą smurto formą. Šie argumentai papildo siūlymų dėl specialios normos už smurtą artimoje aplinkoje Lietuvos BK motyvaciją⁹⁰³. Esminis tokios specifinės veikos įtvirtinimo argumentas yra tas, kad esamos nuostatos neįvertina smurto artimoje aplinkoje sistemingumo ir prievartinio kontroliuojančio elgesio⁹⁰⁴. Be to, yra akcentuojamas prievartinio kontroliuojančio elgesio nuolatinis, besitęsiantis pobūdis, todėl dėl kumulatyvinio poveikio didėja rizika aukoms, neužtikrinama ilgalaikė jų apsauga. Dažnai toks elgesio modelis susideda iš nesunkaus smurto protrūkių, todėl nesulaukia adekvačios teisės saugos institucijų reakcijos. Specialiuoju reguliavimu gali būti praplėstos teisinės sistemos reakcijos į smurtą artimoje aplinkoje galimybės (ypač psichologinio smurto atveju), nustatytos proporcingos bausmės, teisinis vertinimas atsižvelgiant į smurto kontekstą geriau atitiktų tokio smurto specifiką, taip pat yra akcentuojama ir simbolinė tokios nuostatos reikšmė⁹⁰⁵. Dėl pakitusio reguliavimo turėtų keistis ir teisės saugos institucijų reagavimo į smurtą artimoje aplinkoje taktikos, pavyzdžiui, siekiant tiksliai nustatyti smurto kontekstą, yra siūloma smurtinių veikų tyrimą pradėti nuo prielaidos, kad toms veikoms yra būdinga prievartinė kontrolė, nebent tokia prielaida būtų paneigta⁹⁰⁶. Specialios normos BK galimybei ir tikslingumui pritaria ir kai kurie apklausti ekspertai: tinkamai aprašius nusikalstamos veikos požymius būtų suformuotas tam tikras santykis tarp teisės aktų, įtvirtinančių žmogaus teisių apsaugos garantijas ir numatančių atsakomybę už jų pažeidimus (panašiai kaip Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas ir BK 163 str.)⁹⁰⁷. Galima tokio kriminalizavimo pasekmė – specialiosios ir bendrųjų normų konkuravimas, todėl specialioji norma turėtų būti taikoma tokioms veikoms, kurių neapima kitos nuostatos. Be to, jau ir šiuo metu BK yra numatyta speciali norma dėl smurto artimoje aplinkoje prieš vaikus – BK 163 str., ir tokiam

900 Vaigė, *supra note* 102: 10.

901 Hanna, *op. cit.*, 1463.

902 *Ibid.*, 1468.

903 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 88.

904 Douglas, *supra note* 60: 465.

905 Kristy Candela, „Protecting the Invisible Victim: Incorporating Coercive Control in Domestic Violence Statutes“, *Family Court Review* 54, 1 (2016): 112–125, <https://doi.org/10.1111/fcre.12208>; Bettonson & Bishop, *supra note* 850: 179–197; Stark, *supra note* 270: 214–215; Deborah Tuerkheimer, “Renewing the Call to Criminalize Domestic Violence: An Assessment Three Years Later“, *The George Washington Law Review* 75 (2007): 623, 626.

906 Stark, *supra note* 270: 213–214

907 XXV ekspertas.

reguliavimui yra pritariama⁹⁰⁸. Kadangi doktrina prievartinio kontroliuojančio elgesio objektu laiko asmens laisvę, todėl rekomenduotina papildyti BK XX skyrių nauja norma – 148¹ str., kriminalizuojančiu prievartinę kontrolę, jos dispoziciją išdėstant taip: „Tas, kas sistemingai ar nuolat reguliuodamas nukentėjusio asmens privatų gyvenimą ar siekdamas, kad jis taptų priklausomas nuo kaltininko, ar kitaip neteisėtai kontroliavo šeimos narį ar artimajį giminaitį, panaudodamas psichinę prievartą nukentėjusiam asmeniui ar jo artimiesiems,...“ Pagal tokį teisinį reguliavimą, baudžiamoji atsakomybė būtų taikoma už tipines smurtines veikas artimoje aplinkoje, ypač prieš moteris, apimančias esminius prievartinio smurto požymius – sisteminį elgesį pagal tam tikrą modelį, galią ir kontrolę. Būtent todėl yra siūloma į dispoziciją įtraukti šeimos nario ir artimojo giminaičio požymį, būdingą BK normoms, įtvirtinančioms atsakomybę už fizinį smurtą (žr. 2.3.2. skyrių). Siūloma norma garantuotų baudžiamąją teisinę apsaugą nuo *įvairių* nefizinio smurto formų, kurios iki šiol yra mažai kriminalizuotos (ypač ekonominis smurtas). Motyvuojant teikiamo siūlymo atitikimą kriminalizavimo kriterijams, galima remtis tais pačiais argumentais, kaip ir persekiojimo atveju. Be to, jau ir šiuo metu yra kriminalizuotos net ir mažiau pavojingos tos pačios rūšies veikos, pvz., BK 148 str., yra įtvirtinta atsakomybė net ir už pavienį reikalavimą elgtis pagal kaltininko nurodymą. Tačiau teismų praktikos ir statistinių duomenų analizė leidžia teigti, kad praktiškai ši norma yra taikoma labai retai (dažniau – reikalaujant iš žmogaus neteisėto elgesio, artimais santykiais nesusijusių asmenų atveju⁹⁰⁹). Smurto artimoje aplinkoje bylose ji beveik visai netaikoma (2016–2018 m. neužregistruota nė viena veika pagal šią normą)⁹¹⁰, nors, kaip jau buvo ne kartą buvo minėta, doktrina teigia, kad smurtautojo nurodymai aukai elgtis pagal jo nurodymą yra dažniausios ir tipiškiausios intymaus partnerio smurto prieš moteris taktikos. Todėl autorės siūlymas šalia bendrosios normos – BK 148 str.,– apibrėžti specialiąją normą, *kriminalizuojančią prievartinę kontrolę, yra bandymas paskatinti* pastarąją taikyti praktiškai būtent smurto artimoje aplinkoje

908 Grinevičiūtė, *supra* note 28.

909 pvz., Panevėžio apygardos teismo 2018-05-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-83-334/2018; Kauno apygardos teismo 2016-12-13 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1454-478/2016; LAT 2016-06-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-648/2016; Klaipėdos apygardos teismo 2016-02-24 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-35-255/2016.

910 Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2018 m. sausio – gruodžio mėn.*, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/atas-kaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=7641&datasource=31212&export=pdf; Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2017 m. sausio – gruodžio mėn.*, 2018-01-16, Nr. (6-2)24St-8, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/atas-kaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=6783&datasource=19093&export=pdf; Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2016 m. sausio – gruodžio mėn.*, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/atas-kaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=1569&datasource=4695&page=3&export=pdf.

atvejais. Atkreiptinas dėmesys, kad autorės siūlymai dėl persekiojimo ir prievartinės kontrolės kriminalizavimo yra kvietimas mokslinei diskusijai, kuri Lietuvoje šiuo metu praktiškai nevyksta.

2.3.2. Šeimos nario samprata teismų praktikoje

Kvalifikuojant smurtines veikas artimoje aplinkoje, BK nesant specialios normos, yra taikomos bendrosios nuostatos. Tik keletui nusikalstamų veikų yra nustatytas kvalifikuojantis požymis, nusakantis artimus smurtautojo ir aukos santykius (pvz., tėvas, motina, globėjas, rūpintojas (BK 151¹ str. 3 d., 156 str. 2 d.)), iš kurių dažniausias yra šeimos nario ir artimojo giminaičio požymis. Todėl toliau bus bandoma įvertinti baudžiamosios atsakomybės už smurtines veikas artimoje aplinkoje skyrimo, taikant kvalifikuojantį šeimos nario požymį, praktikos pagrįstumą⁹¹¹.

Lietuvos gyventojų subjektyvios nuomonės tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad šalies gyventojų sąmonėje formuojasi postmoderniai visuomenei būdinga šeimos samprata, pastebima orientacija į netradicinius šeimos modelius, naujos šeimos sampratos apraiškas Lietuvos gyventojų sąmonėje⁹¹². Tyrimo duomenimis, gyventojai, subjektyviai apibrėždami šeimą, taiko ir kitus nei kraujo ryšio bei santuokos kriterijus⁹¹³, o tai lemia, kad ir tolimi giminaičiai arba net formaliais giminystės ryšiais nesusiję asmenys įvardijami šeimos nariais⁹¹⁴. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas nurodo, kad pagrindinė žodžio *šeima* reikšmė yra „žmonių grupė, susidedanti iš tėvų, vaikų (kartais ir artimų giminaičių), gyvenančių kartu“⁹¹⁵. Tačiau juridiniame kontekste, ypač baudžiamojoje teisėje, žodžiai įgyja naujų teisinių reikšmių, dažniausiai siauresnių nei semantinė reikšmė⁹¹⁶. Mokslinėje literatūroje jau buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad daugiau nei 200 nacionalinių įstatymų šeimos teisinė kategorija įvardijama skirtingomis ir nevienodo turinio sąvokomis (*šeima, šeimos narys, artimasis giminaitis, asmenys, tvarkantys bendrą ūkį, susijęs asmuo* ir kt.), kurios nėra

911 Siekiant pristatyti pagrindinius disertacinio tyrimo rezultatus, šios tyrimo dalies pagrindu buvo publikuotas straipsnis: Ramunė Jakštienė, „Šeimos nario samprata baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje: teismų praktikos pagrįstumas“, *Jurisprudencija* 25, 1 (2018): 225–259.

912 Tyrimo rezultatai rodo, kad didžioji gyventojų dalis savo šeimos nariais pirmiausiai laiko branduolinės šeimos narius, tačiau maždaug trečdalis šeimą pirmiausiai asocijuoja su išplėstine šeima, o dešimtadalis – su draugu (-e) / sugyventiniu (-e), buvusiu (-ia) sutuoktiniu (-e), buvusiu (-ia) draugu (-e) / sugyventiniu (-e). Šeima yra laikomos mažiausiai dvi, trys, o kartais ir keturios kartos. Informantai šeimos nariais įvardijo krikštamatę / krikštatėvį, krikštavaikį, kaimyną (-ę), bendramokslį (-ę), kambarioką (-ę), bendradarbį, pažįstamą, vaiko draugą (-ę), kitus asmenis (žr. Vida Česnuitytė, „Šeimos samprata: Lietuvos gyventojų subjektyvus požiūris“, *Socialinis darbas* 11, 2 (2012): 257–270, https://www.mruni.eu/upload/iblock/eb1/003_cesnuityte.pdf).

913 pvz., tarpusavio pagalba, emocinis artumas, prisirišimas, bendros veiklos, bendri interesai, gyvenimas po vienu stogu, netolimas atstumas tarp asmenų gyvenamųjų vietų, priklausymas tam tikrai formaliai arba neformaliai bendruomenei (pvz., anoniminių alkoholikų) ir kriterijai, per kuriuos investuojama į tarpusavio ryšius (žr. Vida Česnuitytė, „Subjective Definition of the Family in Lithuania. Evidence based on Qualitative Interviews“, *Socialinis darbas* 12, 2 (2013): 240–252.

914 Česnuitytė, *supra* note 913: 240–252.

915 „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ [žiūrėta 2018-04-04], <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>.

916 Alyvydas Pikelis, „Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris“, iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011), 79.

tarpusavyje suderintos net ir reguliuojant vienaarūšius santykius, taip pat jos nėra susistemintos pagal vartojimo tikslus⁹¹⁷. Dėl įstatymų leidybos spragų šeimos koncepcija yra *ad hoc* kuriama aukščiausių teisminių institucijų⁹¹⁸. Su tokiais teisinio reguliavimo trūkumais taip pat buvo susidurta įsigaliojus ir ANSAAI, kuris pateikė dar vieną naują sąvoką – artima aplinka⁹¹⁹. Santuokos (CK 3.7 str.⁹²⁰), partnerystės (CK 3.229 str.⁹²¹), svainystės (CK 3.136 str.⁹²²) sampratos yra atskleistos CK⁹²³, artimųjų giminaičių – CK 3.135 str. ir BK 248 str. 1 str.⁹²⁴, šeimos nario – BK 248 str. 2 d.⁹²⁵ ir BPK 38 str. Baudžiamajame kodekse smurtas artimoje aplinkoje nėra įtvirtintas kaip atskira nusikalstama veika, jame nėra pateikiama artimos aplinkos apibrėžtis, bet tam tikroms veikoms yra nustatytas kvalifikuojantis požymis – artimasis giminaitis ar šeimos narys (nužudymas (BK 129 str. 2 d. 3 p.), sveikatos sutrikdymas (BK 135 str. 2 d. 3 p., 138 str. 2 d. 3 p.), fizinio skausmo sukėlimas (BK 140 str. 2 d.)). Beje, griežtesnės atsakomybės už tam tikras nusikalstamas veikas prieš artimus giminaičius ar šeimos narius konstitucinis legalumas buvo patvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – ir KT) jurisprudencijoje⁹²⁶, tokia pozicija yra

917 Kristina Ambrazevičiūtė, Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė ir Vytautas Mizaras, „Šeimos kaip teisės kategorijos turinys Lietuvos Respublikos įstatymuose“, *Teisės problemos* 4, 78 (2012): 100, http://teise.org/wp-content/uploads/2016/09/Ambrazeviuciute-ir-kt-2012_4.pdf.

918 Gediminas Sagatys, „The Concept of Family in Lithuanian Law“, *Jurisprudencija* 1, 119 (2010):192, <https://www.mruni.eu/upload/iblock/6b0/11sagatys.pdf>.

919 „2 straipsnis. Pagrindinės šio įstatymo sąvokos

1. Artima aplinka – aplinka, kurią sudaro asmenys, siejami arba praelyje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį.“

920 „3.7 straipsnis. Santuokos samprata

1. Santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius.

2. Vyras ir moteris, įstatymų nustatyta tvarka įregistravę santuoką, yra sutuoktiniai.“

921 Santykiai tarp vyro ir moters, kurie, įregistravę savo partnerystę įstatymų nustatyta tvarka, bendrai gyvena ne mažiau kaip vienerius metus neįregistravę santuokos (sugventiniai), turėdami tikslą sukurti šeiminius santykius.

922 „3.136 straipsnis. Svainystė

1. Santykis tarp vieno sutuoktinio ir antro sutuoktinio giminaičių (posūnio, podukros, patėvio, pamotės, uošvės, uošvio, žento, marčios ir t. t.) bei tarp abiejų sutuoktinių giminaičių (vyro brolio ar sesers ir žmonos brolio ar sesers, vyro tėvo ar motinos ir žmonos tėvo ar motinos ir t. t.).“

923 „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262; 2000, Nr. 77-0; 2000, Nr. 80-0; 2000, Nr. 82-0.

924 CK ir BK ši sąvoka yra konstruojama analogiškai: artimieji giminaičiai yra tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys, seneliai ir vaikaičiai.

925 „248 straipsnis. Sąvokų išaiškinimas

<...>

2. Nusikaltimą padariusio asmens šeimos nariais yra kartu su juo gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, taip pat nusikaltimą padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikaltimą padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystė), sutuoktinio tėvai.“

926 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2012-06-04 nutarime konstatavo, kad griežtesnė baudžiamoji atsakomybė už smurtines veikas prieš artimajį giminaitį ar šeimos narį (BK 129 str. 2 d. 3 p., 135 str. 2 d. 3 p.) yra objektyviai pateisinama dėl didesnio pavojingumo, nes tokiomis veikomis kėsinamasi į keletą konstitucinių vertybių: ne vien tik žmogaus gyvybę, asmens neliečiamumą, bet ir

grįsta ir kitų teismų praktika⁹²⁷. Lyginamoji minėtų BK, BPK, CK, ANSAAĮ normų analizė leidžia teigti, kad artimiems asmenų santykiams identifikuoti įstatymuose yra pateikiamos ne tik skirtingos, bet ir nevienodos apimties sąvokos. Kvalifikuodami nusikalstamas veikas žmogaus gyvybei ir sveikatai, įskaitant ir įvykdytas prieš artimais santykiais siejamus asmenis, ir nustatinėdami šeimos nario požymį, teismai neretai operuoja visomis šiomis sąvokomis, tačiau jų apimties neatitikimo ar santykio paprastai plačiau nekomentuoja⁹²⁸. Be to, bendro gyvenimo, bendro ūkio sąvokos yra vertinamojo pobūdžio. Dėl to kyla tinkamo veikų kvalifikavimo problema. Tai pat dėl minėtų priežasčių praktikoje kyla teisinio neapibrėžtumo situacijos, kai asmuo už analogiškas smurtines veikas prieš tą patį asmenį vienu atveju yra baudžiamas kaip specialusis subjektas (šeimos narys), kitu atveju – pagal bendrą BK normą. Tinkamo kvalifikavimo aktualumą pagrindžia ir statistiniai duomenys, pagal kuriuos užregistruotų smurto prieš šeimos narius ir artimuosius giminaičius (t. y. ne intymius partnerius) atvejų Lietuvoje pastaraisiais metais daugėja⁹²⁹. Taip pat esama ypatingos smurto eskalacijos atvejų, kai smurtaujama prieš visą šeimą (pvz., vienoje baudžiamojoje byloje asmuo buvo nuteistas už smurtą prieš motiną, seserį ir mažametį brolių⁹³⁰, kitoje baudžiamojoje byloje – prieš motiną, tėvą, brolių ir močiutę⁹³¹). Todėl, esant komplikuotam šeimos nario sampratos teisiniam reguliavimui, kyla poreikis nustatyti baudžiamosios teisės šaltinius ir jų hierarchiją aiškinant šią sąvoką. Be to, atskleidžiant šeimos nario sąvoką, BK 248 str. yra vartojami vertinamieji gyvenimo kartu, bendro gyvenimo

artimos giminystės santykius, šeimą, motinystę, tėvystę, vaikystę. Nusikalstamų veikų pavojingumą lemia *inter alia* vertybės, į kurias kėsinamasi, todėl giminystės ryšys, laipsnis yra tinkamas pagrindas atsakomybės diferenciacijai. Tačiau taip pat verta paminėti, kad mokslinėje literatūroje yra išsakomos ir priešingos nuomonės, pateikiant argumentų dėl baudžiamosios teisės ir proceso įstatymų neutralumo šeimos santykiams privalumų, įskaitant ir smurto artimoje aplinkoje atveju (žr., pvz., Dan Markel, Ethan J. Llib & Jennifer M. Collins, „Rethinking Criminal Law and Family Status“, *The Yale Law Journal* 119, 8 (1 June 2010): 1864–1903).

- 927 pvz., tais atvejais, kai buvo taikoma atsakomybė už veikas, kurioms, pagal ankstesnę BK redakciją (prieš priimtą „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 140, 145, 148, 149, 150, 151, 165 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymą“ (Valstybės žinios, 2013, Nr. 75-3772)) giminystės ar šeiminiai ryšiai nebuvo įtvirtinti kaip atsakomybę kvalifikuojantis požymis (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013-09-24 nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2013).
- 928 pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – ir LAT) nutartys baudžiamosiose bylose: 2017-03-21 Nr. 2K-77-942/2017; 2013-12-17 Nr. 2K-525/2013; 2013-11-26 Nr. 2K-487/2013; 2013-09-01 Nr. 2K-381/2013; 2013-06-11 Nr. 2K-327/2013. Tačiau reikia paminėti, kad yra ir tokių sprendimų, kuriuose šis aspektas yra analizuojamas, pvz.: LAT 2017-03-21 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-942/2017; Kauno apylinkės teismo 2016-05-30 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1389-993/2016; Kėdainių rajono apylinkės teismo 2015-10-02 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-164-673/2015 ir kt.
- 929 Informatikos ir ryšių departamentas. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje*. 2016 m. sausis – gruodis, <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/atas-kaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1?year=2016&period=12&group=162>; Informatikos ir ryšių departamentas. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje*. 2015 m. sausis – gruodis, <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/atas-kaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1?year=2015&period=12&group=162>.
- 930 Šiaulių apygardos teismo 2018-02-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-43-282/2018.
- 931 Vilniaus apygardos teismo 2016-01-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-164-209/2016.

neįregistravus santuokos požymiai. Praktikoje kyla sunkumų dėl jų turinio vertinimo ir šeimos narių santykių nustatymo tarp kaltininko ir nukentėjusio asmens. Problemiškiausi šeimos sampratos taikymo atvejai smurto artimoje aplinkoje bylose yra susiję su bendro gyvenimo neįregistravus santuokos, buvusių artimų santykių, taip pat atskirai gyvenančių sutuoktinių situacijomis. Todėl kyla klausimas dėl šeimos koncepcijos aiškinimo atitiktis tarptautiniams ir nacionaliniams teisės aktams, tarptautinei teismų praktikai ir doktrinai smurto artimoje aplinkoje srityje. Taigi šiame poskyryje bus bandoma nustatyti šeimos nario sampratos aprėptį kvalifikuojant nusikalstamas veikas artimoje aplinkoje.

Atkreiptinas dėmesys, kad šeimos samprata yra aktuali ne tik kvalifikuojant nusikalstamą veiką, bet ir atliekant baudžiamojo proceso veiksmus. Ji yra ypač svarbi sprendžiant dėl baudžiamojo proceso pradėjimo ir jo rūšies (pagal nukentėjusiojo skundą, prokuroro reikalavimu ar bendra tvarka). Pavyzdžiui, pagrindas baudžiamajai atsakomybei pagal BK 140 str. 1 d. numatytą veiką kilti, be kitų aplinkybių, yra ir smurto artimoje aplinkoje požymiai, o tokiu atveju ikiteisminis tyrimas yra pradedamas ir procesas vyksta bendra tvarka, net ir nesant nukentėjusiojo skundo (BK 140 str. 4 d.). Teismų praktikos analizė rodo, kad tokiais atvejais sprendžiant dėl artimos aplinkos požymių, kaip ikiteisminio tyrimo pradėjimo bendra tvarka pagrindo, yra taikoma ne ANSAAI nurodyta artimos aplinkos sąvoka, bet siauresnės apimties BK pateikta šeimos nario definicija⁹³². Be to, būtent artimos giminystės ar šeimos narių santykiai tarp nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens ir nukentėjusiojo yra reikšmingos aplinkybės sprendžiant dėl liudytojų imuniteto (Konstitucijos 31 str. 3 d., BPK 82 str. 2 d.), atsakomybės už nepranešimą apie nusikaltimą (BK 238 str.), skiriant bausmę⁹³³, įpareigojant dalyvauti smurtinį elgesį keičiančiose programose (BK 72² str.)⁹³⁴, sprendžiant dėl veikos mažareikšmiškumo⁹³⁵, konstatuojant kitas teisiškai reikšmingas išvadas⁹³⁶.

Kaip jau buvo minėta, BK be šeimos nario sąvokos, yra įtvirtinta artimojo giminaičio kategorija. Apibrėžiant šią sąvoką, BK 248 str. 1 d. jokių papildomų santykių požymių, išskyrus giminystės ryšį, nėra nustatyta. Kai kurie giminystės ryšiais siejami asmenys (tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys), atitinkantys dar ir papildomą santykių požymį – gyvenimą kartu – yra priskiriami šeimos nariams (BK 248 str. 2 d.). Tačiau šių sąvokų taikymo praktikoje kvalifikuojant veikas galima pastebėti tam tikro nenuoseklumo. Pavyzdžiui, net ir nenustačius gyvenimo kartu fakto, vien artimos giminystės ryšys yra laikomas pagrindu laikyti nuteistąjį ir nukentėjusį asmenį šeimos nariais⁹³⁷. Vis dėlto baudžiamųjų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje analizė rodo, kad nustatant kvalifikuojantį požymį daugiausiai teisės aiškinimo klausimų kyla dėl šeimos narių sampratos. Štai teismai šeimos nariais pripažįsta įvairiais santykiais su smurtautoju susijusius asmenis: pvz., sutuoktinės

932 pvz., Panevėžio apygardos teismo 2017-06-08 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-148-491/2017.

933 pvz., Kauno apylinkės teismo 2017-04-06 baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-934-946/2017.

934 pvz., Kauno apygardos teismo 2014-02-18 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-211-594-2014.

935 pvz., LAT 2013-09-24 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2013.

936 pvz., sugyventinių santykių neigimas gali būti reikšminga aplinkybė prisipažinimo ir gailėjimosi nelaikyti atsakomybę lengvinančia aplinkybe (žr. LAT 2013-06-11 nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-327/2013).

937 pvz., Kauno apylinkės teismo 2016-07-15 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-799-946/2016; Kauno apylinkės teismo 2015-07-29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1460-573/2015.

motiną⁹³⁸, seserį ir jos sutuoktinę⁹³⁹, šeimos darbuotoją⁹⁴⁰ ir kt. Todėl remiantis EŽTT ir nacionalinių teismų praktika bus tiriami tokie kvalifikuojančio šeimos nario požymio nustatymo baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje atvejai: 1) faktinės partnerystės; 2) santuokos; 3) asmenų, praeityje sietų artimais santykiais; 4) tam tikri kiti atvejai.

2.3.2.1. Šeimos nario sampratos interpretavimo šaltiniai

Nustatant kvalifikuojantį šeimos nario požymį baudžiamosiose bylose dėl veikų asmens sveikatai ir gyvybei ir aiškinant šeimos nario sampratos turinį teismų praktikoje yra remiamasi įvairiais teisės šaltiniais: teisės normomis (BK 248 str., BPK 38 str., CK 3.7, 3.135, 3.136, 3.229 str., ANSAAI 2 str. 1 d.), nacionalinių (KT, LAT) ir tarptautinių teismų (EŽTT) praktika. Toliau yra pateikiamas šių šaltinių naudojimo pagrįstumo vertinimas.

Kvalifikuojant veikas žmogaus gyvybei ir sveikatai, įskaitant ir įvykdytas prieš artimais santykiais siejamus asmenis, teismų praktikoje yra remiamasi BK 248 str. 2 d. įtvirtinta šeimos nario definicija⁹⁴¹: nusikaltimą padariusio asmens šeimos nariai yra kartu su juo gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, taip pat nusikaltimą padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikaltimą padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystė), sutuoktinio tėvai. Tokią praktiką patvirtino ir KT⁹⁴². Tačiau reikšminga aplinkybė yra tai, kad minėta norma yra skirta BK XXXIV sk. „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai teisingumui“ sąvokų išaiškinimui. Taigi jos pirminė paskirtis yra susijusi su kitų vertybių apsauga, kitokių objektyviųjų požymių visetu nei smurtas artimoje aplinkoje. Iš esmės šiame skyriuje artimojo giminaičio ir šeimos nario sąvokos yra vartojamos liudytojo imuniteto kontekste (aiškinant, kokie asmenys neatsako už nusikalstamų veikų, numatytų BK 237 str. „Nusikaltimo ar nusikaltimą padariusio asmens slėpimas“, BK 238 str. „Nepranešimas apie nusikaltimą“, padarymą). Tokiais atvejais yra svarbu užtikrinti, kad tokių asmenų ratas nebūtų nepagrįstai išplėstas ir nebūtų pakenkta baudžiamajam procesui⁹⁴³. Konstruojant apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje mechanizmą, atvirksčiai, nukentėjusių asmenų, kuriems yra taikoma teisinė apsauga, ratas neturėtų būti nepagrįstai apribotas, kad nebūtų paneigta subjektų, nepatenkančių į tradicinės šeimos kategorijas, apsauga⁹⁴⁴. Be to, BK skyrių pavadinimai, kaip sudedamoji įstatymo dalis, atlieka ne tik informavimo, bet ir reguliavimo funkcijas⁹⁴⁵. Todėl

938 pvz., Kauno apygardos teismo 2015-04-08 baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-242-594/2015.

939 pvz., Kauno apylinkės teismo 2017-02-22 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-417-946/2017.

940 pvz., Panevėžio apygardos teismo 2012-04-30 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-295-350/2012.

941 pvz., LAT nutartys baudžiamosiose bylose: 2017-03-21 Nr. 2K-77-942/2017; 2013-12-17 Nr. 2K-525/2013; 2013-11-26 Nr. 2K-487/2013; 2013-09-01 Nr. 2K-381/2013; 2013-06-11 Nr. 2K-327/2013.

942 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012-06-04 nutarimas.

943 Raimundas Jurka, „Immunity of a Close Person as a Witness in Criminal Procedure of Lithuania: Problem with Sufficiency“, *Jurisprudencija* 3, 117 (2009): 192, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11859/1549-3007-1-SM.pdf?sequence=1>.

944 Commission On Human Rights. Report of the Special Rapporteur on Violence Against Women, Its Causes and Consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy. Submitted in Accordance with Commission on Human Rights Resolution, 1995/85. 5 February 1996. E/CN.4/1996/53, §24.

945 Gintaras Švedas ir Egidijus Bieliūnas, „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsnių pava-

pritaroma nuomonei, kad remiantis bendroju *nullum crimen sine lege stricta* principu, draudžiančiu analogiją baudžiamojoje teisėje⁹⁴⁶, sąvokų išaiškinimų straipsnių nuostatos turėtų būti taikomos tik tam BK specialiosios dalies skyriui, kuriame jie yra įtvirtinti. Tokia išvada yra grindžiama teismų praktika, teisėkūros subjektų vertinimais⁹⁴⁷, teisės normų paskirtimi ir kontekstu⁹⁴⁸. Tačiau, pagal KT jurisprudenciją, tai, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tam tikrų santykių laiku nesureguliuoja teisiškai arba juos teisiškai sureguliuoja nepakankamai, nereiškia, kad teismai negali ir neturi vykdyti teisingumo. Tokiais atvejais nepaneigiama galimybė teismams tam tikru mastu teisės spragas užpildyti *ad hoc*, taikant teisę *inter alia* naudojant teisės analogiją, bendruosius teisės principus, aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausiai Konstituciją. Teismų galimybė užpildyti teisės spragas *ad hoc* nepašalina įstatymų leidėjo pareigos įstatymu nustatyti deramą atitinkamų santykių teisinį reguliavimą⁹⁴⁹. Todėl išimtiniais atvejais, siekdama užtikrinti efektyvų justicijos funkcionavimą, teisingumo vykdymo funkciją, teismų praktika nukrypsta nuo analogijos draudimo, nustatant veikos nusikalstamumą, principo⁹⁵⁰. Taip buvo ir šiuo atveju: papildžius nusikalstamų veikų žmogaus gyvybei ir sveikatai sudėtis kvalifikuojančiu šeimos nario požymiu, šios sąvokos turinys šiame kontekste specialia BK norma nebuvo atskleistas nei specialiuose BK skyriuose, nei bendrojoje dalyje. Todėl nesant aiškaus teisinio reguliavimo, teismų praktika sąvokos turinį aiškina precedento būdu, taikydama artimiausios teisinės prigimties santykiams reguliuoti skirtą normą – BK 248 str. 2 d.

Nesant labai aiškaus teisinio reguliavimo, teismų praktikai, interpretuojant šeimos koncepciją, ir kvalifikuojant veikas, reikšmingą įtaką daro Konstitucinio Teismo jurisprudencija. Konstitucinio teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarime buvo konstatuota, kad šeimos ir su ja susijusių santykių teisiniui reguliavimui yra būdinga tai, jog šeima suprantama plačiau nei vien santuokos pagrindu sudaryta šeima. Todėl konstitucinė šeimos samprata negali būti kildinama tik iš santuokos instituto, nes ji yra grindžiama šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prieraišumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas, t. y. santykių turiniu, o šių santykių išraiškos forma konstitucinei šeimos sampratai esminės reikšmės neturi. Tokia pozicija yra grįsta ir EŽTT plėtojama šeimos samprata, kuri yra reikšmingas teisės aiškinimo šaltinis⁹⁵¹. EŽTT konstatuoja, kad šeimos gyvenimo samprata neapsiriboja santuokos pagrindu susiformavusiomis šeimomis ir gali apimti kitus *de facto* santykius. Nors EŽTT jurisprudencijoje nėra pateikta išsamaus kriterijų, pagal kuriuos galima apibrėžti šeimą, sąrašo, nustatant, kokius santykius apima šeimos gyvenimas pagal Konvencijos 8 str., yra atsižvelgiama į daugelį veiksnių, ne tik į ekonominius ar kitokius formalius, bet ir į emocinius asmenų ry-

dinimai ir jų reikšmė“, *Teisė* 88 (2013): 48.

946 Romualdas Drakšas, „Specialieji baudžiamosios atsakomybės principai“, iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011), 151–176.

947 Paulius Veršekys, „Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2013), 137–138.

948 Pikelis, *supra note* 916: 79.

949 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010-11-29 nutarimas.

950 Veršekys, *op. cit.*, 139.

951 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011-09-28 nutarimas.

šius (pvz., bendrą gyvenimą, ryšių pastovumą, demonstruojamų tarpusavio išsipareigojimų pobūdį, artimus asmeninius ryšius, abipusį dvasinį ir kitokį artumą, siekį sukurti šeiminius santykius ir kt.)⁹⁵². Byloje *Kalucz v. Hungary* EŽTT pripažino, kad įstatymų leidėjo siekis apsaugoti asmenis, siejamus tik tam tikrais specifiniais, pripažintais ryšiais, yra teisėtas. Tačiau teismas sukritikavo specialaus nacionalinio teisės akto nuostatą, pagal kurią tokios pačios apimtys kaip ir susituokusių asmenų apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje priemonės buvo garantuojamos tik buvusiems sutuoktiniams ar registruotiems partneriams, bet netaikomos buvusiems sugyventiniams, kurių santykiai nebuvo teisiškai registruoti.⁹⁵³

Nors šeimos sampratos išplėtimas, suponuotas Konstitucinio Teismo nutarime, yra vertinamas nevienareikšmiškai⁹⁵⁴, Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijoje išskirtų šeimos santykių kriterijų visuma yra plačiai taikomas šaltinis smurto artimoje aplinkoje bylose, juo grindžiama ir LAT praktika⁹⁵⁵. Teismų sprendimų analizė rodo, kad paprastai šeimos santykių požymiais yra laikoma tokių aplinkybių visuma: artimi tarpusavio santykiai bei rūpestis, pačių asmenų (tiek smurtautojo, tiek nukentėjusiojo) nuomonė apie santykius (ar laiko save šeima, sugyventiniais ir pan.), išlaikymas, bendra gyvenamoji vieta, gyvenimo kartu trukmė, vaikų auginimas, bendro turto turėjimas, bendri šeimos interesai ir reikalai, ketinimai susituokti, planai tęsti šeiminius santykius (net ir po baudžiamosios bylos dėl smurto prieš šeimos narį išnagrinėjimo), intymūs santykiai (retai)⁹⁵⁶, emociniai ryšiai⁹⁵⁷, abipusė atsakomybė ir parama, bendri ūkiniai, buitiniai, asmeninės prigimties reikalai⁹⁵⁸ ir pan. Kaip matyti, šie kriterijai siejasi su BK 248 str. 2 d. nurodytais vertinamaisiais požymiais, taikomais tam tikriems asmenims: gyvenimas kartu, bendras gyvenimas neįregistravus santuokos. Tačiau svarbu paminėti, kad mokslinėje literatūroje vertinamųjų požymių vartojimo baudžiamajame įstatyme pagrįstumas ir atitikimas principui *nullum crimen sine lege* yra vertinamas nevienareikšmiškai, įskaitant ir dėl tiesioginio priklausymo nuo faktų visumos vertinimo⁹⁵⁹.

952 pvz., *Sporer v. Austria*. Application no. 35637/03, 3 February 2011; *Anayo v. Germany*. Application no. 20578/07, 21 December 2010; *Zaunegger v. Germany*. Application no. 22028/04, 3 December 2009; *L. v. the Netherlands*. Application no. 45582/99, 1 June 2004; *Kroon and Others v. the Netherlands*. Application no. 18535/91, 27 October 1994; *Keegan v. Ireland*. Application no. 16969/90, 26 May 1994.

953 *Kalucz v. Hungary*. Application no. 57693/10, 24 April 2012, §67.

954 Saulius Kanišauskas, „Šeimos kazusas“, egalitarizmas ir žmogiškosios vertybės“, *Socialinių mokslų studijos* 4, 2 (2012): 489–501, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/10922/734-1345-1-SM.pdf?sequence=1>.

955 pvz., LAT nutartys baudžiamosiose bylose: 2017-03-21 Nr. 2K-77-942/2017; 2016-10-04 Nr. 2K-301-139/2016; Šiaulių apygardos teismo 2016-02-10 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-77-309/2016 ir kt.

956 Giedrė Tomkevičiūtė, „Šeimos narių sąvokos neapibrėžtumas baudžiamajame procese: tos pačios lyties asmenų atvejo analizė“, *Teisės apžvalga/Law review* 1, 10 (2013): 118–119, http://eltalpykla.vdu.lt:8080/xmlui/bitstream/handle/1/30785/ISSN2029-4239_2013_N_1_10.PG_86-135.pdf?sequence=1; taip pat, pvz., Kauno apygardos teismo 2016-02-08 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-36-493/2016.

957 pvz., Lietuvos apeliacinio teismo 2016-04-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-351-148/2016; Lietuvos apeliacinio teismo 2015-09-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-552-150/2015.

958 pvz., Lietuvos apeliacinio teismo 2016-04-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-351-148/2016.

959 Paulius Veršekys, „Nullum crimen sine lege principo ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema“, *Teisė* 85 (2012): 205–206.

Šeimos koncepcijos, taikomos tiek *de jure*, tiek *de facto* santykiams, baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje yra laikomasi nuosekliai⁹⁶⁰. Tačiau pastarųjų metų sprendimuose pastebima tendencija faktinius šeimos narių santykių požymius nustatinėti net ir sutuoktinių atžvilgiu, pvz., baudžiamojoje byloje buvo nustatinėjamas ne tik santuokos sudarymo, bet ir gyvenimo kartu, bendro ūkio vedimo faktai⁹⁶¹. Tiesa, santykių turinio atskleidimas nėra toks detalus ir išsamus kaip teisiškai santykių neįforminusių asmenų atveju. Vis dėlto tokiais atvejais taikant teismų suformuluotus šeimos santykių turinio kriterijus, yra nukrypstama nuo pagrindinio šeimos nario sampratos aiškinimo šaltinio – pačios baudžiamojo įstatymo normos. Lingvistinė BK 248 str. 2 d. analizė leidžia daryti išvadą apie alternatyvų šeimos narių požymių sąrašą. Gramatinė šios normos konstrukcija suteikia pagrindą teigti, kad vertinamieji požymiai nėra susieti su sutuoktinių kategorija – nusikaltimą padariusio asmens šeimos nariai yra: 1) kartu su juo gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai; 2) taip pat nusikaltimą padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikaltimą padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystė), sutuoktinio tėvai.

Kitas aktualus aspektas dėl teisės šaltinių, taikomų nustatant kvalifikuojantį šeimos nario požymį, yra BK 248 str. 2 d. ir ANSAAĮ 2 str. 1 d. ryšys. *Nullum crimen sine lege scripta* principas numato, kad veiką kaip nusikalstamą gali uždrausti tik baudžiamasis įstatymas, ir visi nusikalstamos veikos sudėties požymiai turi būti numatyti tiesiogiai tik baudžiamajame įstatyme⁹⁶². Tokį BK 248 str. 2 d. įtvirtintos šeimos nario sąvokos ir ANSAAĮ pateiktos artimos aplinkos sampratos santykio aiškinimą kvalifikuojant veikas patvirtino ir LAT: baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-942/2017 teismas konstatavo, „...kad, viena vertus, <...> nuteistasis D. J. ir nukentėjusioji E. P. iš esmės patenka į Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme įtvirtintą artimos aplinkos sąvoką, nes juos praeityje siejo partnerystės ryšiai (jie apie penkerius metus bendrai gyveno neįregistravę santuokos, per tą laiką susilaukė trijų bendrų vaikų), kita vertus, <...> aptariamo įvykio metu nuteistasis ir nukentėjusioji vienas kitam nebuvo nei artimieji giminaičiai, nei šeimos nariai. Teisėjų kolegijos vertinimu, <...> sprendžiant dėl nusikalstamos veikos kvalifikavimo pagal BK 140 straipsnio 2 dalį kaip fizinio skausmo sukėlimo artimajam giminaičiui ar šeimos nariui, Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme įtvirtintos sąvokos netaikomos, nes jos neatitinka BK 248 straipsnyje nurodytų artimojo giminaičio bei šeimos nario sąvokų, kuriomis, kaip minėta, remiamasi bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai“⁹⁶³. Kitoje byloje LAT, suabejojęs smurto prieš buvusio sutuoktinio motiną kvalifikavimo tinkamumu, iš esmės taip pat rėmėsi šeimos nario sąvoka ir jos interpretavimo praktika pagal BK 248 str. 2 d.: „...nagrinėjamoje byloje dėl šios aplinkybės [smurto artimoje aplinkoje] kyla abejonių, nes konfliktas <...> įvyko tarp

960 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga. AB-47-1. *Teismų praktika* 47 (2017).

961 Kauno apygardos teismo 2017-10-12 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-327-579/2017.

962 Paulius Veršekys, „Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai“, *Teisė* 82 (2012): 207.

963 LAT 2017-03-21 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-942/2017; taip pat žr. Kauno apylinkės teismo 2016-05-30 nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1-1389-993/2016, Kėdainių rajono apylinkės teismo 2015-10-02 nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1-164-673/2015.

kelerius metus tarpusavyje nebendravusių, bendrai negyvenančių asmenų...⁹⁶⁴ Kaip matyti, aplinkybė, ar artimi santykiai jau yra nutrūkę, ar tebesitęsia, yra remiamasi atribojant artimą aplinką nuo šeimos narių. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad teismų praktikoje tam tikrais atvejais baudžiamajame procese vis tik yra taikomos ANSAAĮ normos, pvz., dėl smurto artimoje aplinkoje, kaip visuomeninę reikšmę turinčios veikos, pagrindimo⁹⁶⁵.

Jei dėl teismų praktikos nuoseklumo taikant BK 248 str. 2 d. abejonių nekyla, tai teismų praktika dėl BPK 38 str. įtvirtintos šeimos nario sąvokos taikymo kvalifikuojant veikas, nėra visiškai aiški. Iš teismų praktikos matyti, kad aiškinant šeimos koncepciją ir interpretuojant BK 248 str. 2 d. turinį, yra nuosekliai remiamasi ir BPK 38 str. įtvirtinta šeimos nario definicija, kuri yra platesnės apimties ir šeimos nariams taip pat priskiria buvusius sutuoktinius. Labai dažnai, sprendžiant dėl kvalifikuotos nusikalstamos veikos sudėties ir analizuojant šeimos koncepciją, yra remiamasi abejomis normomis, o jų turinio neatitikimas nėra akcentuojamas⁹⁶⁶. Esama pavyzdžių, kai veika yra kvalifikuojama remiantis vien tik BPK įtvirtinta sąvoka: „[š]eimos nario sąvoka yra išaiškinta BPK 38 straipsnyje. Nusikalstamos veikos padarymo metu galiojusioje šio straipsnio redakcijoje buvo nurodyta, kad šeimos nariu laikomas ir asmuo, su kuriuo kitas asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos. A. V. ir nužudytoji S. V. tarp jų buvusių santuoką oficialiai buvo nutraukę, tačiau kartu augino vaikus, A. V. iš darbo komandiruočių užsienyje grįždavo į bendrą jų butą, t. y. ir po santuokos nutraukimo toliau gyveno bendrai, todėl BPK 38 straipsnio prasme S. V. buvo A. V. šeimos narė.“⁹⁶⁷; „[p]agal BPK 38 straipsnį L. S., su kuria nuteistasis gyveno neįregistravęs santuokos, yra laikoma R. Ž. šeimos narė.“⁹⁶⁸. Šiose bylose, kvalifikuojant nusikalstamą veiką, daugiau ar mažiau buvo nustatinėjamos šeimos santykių turinio aplinkybės, taigi buvo remtasi ir teismų precedentu, kaip baudžiamosios teisės šaltiniu. Bet esama atvejų, kai yra remiamasi vien tik buvusios santuokos faktu: „[a]ukštesnysis teismas visiškai sutinka su apylinkės teismo nutartyje išaiškinta BPK 140 straipsnio 2 dalies dispozicija, reglamentuojančia fizinio skausmo ar nežymaus sveikatos sutrikdymo padarymą artimam giminei ar šeimos nariui, nurodant, kad vadovaujantis BPK 38 straipsnio nuostatomis, šeimos nariais laikomi ne tik esami sutuoktiniai, bet ir buvę sutuoktiniai.“⁹⁶⁹ Motyvacija, kodėl kvalifikuojant veiką yra remiamasi ir arba vien tik procesine norma, nėra plačiau atskleidžiama, nors matyti, kad tai būdinga ne tik tais atvejais, kai šeimos nario apibrėžtis pagal BK ir BPK skiriasi (buvusiems sutuoktiniams), bet ir toms situacijoms, kai jos sutampa (neregistruotoms partnerystėms). Nors ir BPK šeimos nario samprata yra platesnės aprėpties, todėl didesnę teisinę apsaugą garantuoja gausesniam nukentėjusių asmenų ratui, nors ir mokslinėje literatūroje yra keliami hipotezė, kad nusikalstamų veikų kvalifikavimas traktuotinas kaip kompleksinis tarpšakinis teisės institutas⁹⁷⁰, vis dėlto yra pripažįstama, kad vartoti ne

964 LAT 2015-02-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99-507/2015.

965 pvz., Kauno apygardos teismo 2017-10-12 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-327-579/2017; LAT 2016-10-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-301-139/2016.

966 pvz., Kauno apygardos teismo 2017-10-12 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-327-579/2017; Kauno apygardos teismo 2017-06-23 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-242-579/2017 ir kt.

967 Panevėžio apygardos teismo 2010-12-20 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-103-350.

968 Lietuvos apeliacinio teismo 2011-02-22 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-199/2011.

969 Kauno apygardos teismo 2016-12-01 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1416-397/2016.

970 Egidijus Bieliūnas, „Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos“, *Teisė* 69 (2008): 11.

baudžiamajame įstatyme įtvirtintų sąvokų reikšmės nebūtų tikslu dėl skirtingos sąvokų turinio prasmės⁹⁷¹. Pirminė BPK 38 str. paskirtis yra išskirtinai procesinio pobūdžio: ji yra taikoma sprendžiant dėl asmens procesinio statuso (BPK 28 str. 1 d., 53 str. 4 d.), liudytojo imuniteto (BPK 82 str. 2 d., 278 str. 1 d. 2 p.), anonimiškumo taikymo (BPK 199 str. 1 d., 1991 str. 1 d., 282 str. 4 d.), kitų procesinių teisių ir pareigų (BPK 128 str. 1 d., 129 str. 1 d., 133 str. 1 d., 145 str. 4 d., 151 str. 3, 4 d., 341 str., 343 str., 367 str. 1 d., 375 str. 1 d., 435 str. ir kt.), atliekant tam tikrus procesinius veiksmus (BPK 206 str. 3, 4 d., 338 str. 1 d. 4 p. ir kt.).

Vienas iš aktualių šeimos narių sampratos aiškinimo baudžiamosiose bylose aspektų yra BK ir CK normų dėl bendro gyvenimo neįregistravus santuokos (partnerystės) santykio. Pagal CK 3.229 str. įtvirtintą bendro gyvenimo neįregistravus santuokos sampratą, partnerystei yra keliamas įregistravimo reikalavimas, taip pat kitos sąlygos (bendras gyvenimas ne mažiau kaip vienerius metus (sugyventiniai), turint tikslą sukurti šeiminius santykius). Tačiau teismų praktikoje pripažįstama, kad BK 248 str. taikymas negali būti ribojamas Civilinio kodekso norma dėl partnerystės registravimo, nes ji reguliuoja turtinius santykius civilinės teisės taikymo ribose ir nereglamentuoja asmeninių neturtinių sugyventinių santykių⁹⁷². Teismų sprendimai taip pat yra grindžiami išvada, kad teismai šeimos nario sąvoką turi aiškinti atsižvelgdami į teisinių santykių pobūdį, o ne vadovaudamiesi suformuluotomis sąvokomis arba terminais, ypač tuomet, kai skirtingose teisės šakose yra nevienareikšmiška šeimos bei šeimos nario sąvoka⁹⁷³. Todėl, pagal baudžiamųjų bylų praktiką, šeimos nariais gali būti laikomi ir asmenys, neįregistravę partnerystės. Mokslinėje literatūroje taip pat yra siūloma baudžiamosios justicijos srityje taikyti platesnę šeimos koncepciją nei civilinėje teisėje⁹⁷⁴. Tačiau galima paminėti, kad praktikoje esama ir tokių teismo sprendimų, kai pagrindžiant šeimos santykius baudžiamojoje byloje yra remiamasi CK normomis. Pavyzdžiui, nors ir buvo nustatyta, kad nuteistasis sužalojo sutuoktinės motiną, su kuria jos name šeima gyveno kartu, bet prieš nusikalstamos veikos padarymą jam buvo uždrausta grįžti į šiuos namus, teismas šioje byloje gyvenimą kartu ir šeimos santykius su nukentėjusiaja grindė CK normomis dėl nuomininko (nuteistojo sutuoktinės) šeimos nario teisių į nuomojamą gyvenamąją vietą (CK 6.588 str. 1 d., 6.590 str. 3 d., 6.610 str.)⁹⁷⁵.

Taigi teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad teismų sprendimuose nėra vieningos pozicijos dėl to, kuria norma reikėtų remtis aiškinant šeimos nario sampratą kvalifikuojant nusikalstamas veikas žmogaus gyvybei ir sveikatai: BK 248 str. 2 d., ar BPK 38 str., ar CK nuostatomis. Todėl siūlytina nusikalstamų veikų žmogaus gyvybei ir sveikatai skyrius Baudžiamajame kodekse papildyti normomis, atskleidžiančiomis šeimos nario sampratos turinį šių veikų kontekste. Toks būdas atitiktų analogiją draudžiančio principo reikalavimus ir leistų išlaikyti teisės aiškinimo *ad hoc* išimtinį pobūdį – tik ten, kur bejėgė formalioji teisėkūra ir teisės technika⁹⁷⁶. Taip pat būtų būtų išpildyti baudžiamojo įstatymo formula-

971 Pikelis, *supra note* 916: 79.

972 pvz., LAT nutartys baudžiamosiose bylose: 2013-06-11 Nr. 2K-327/2013; 2004-11-16 Nr. 2K-615/2004.

973 pvz., Klaipėdos apygardos teismo 2012-02-21 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-68-360/2012; Kauno apygardos teismo 2010-09-14 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-186-133/2010.

974 pvz., Jurka, *supra note* 943: 189.

975 Lietuvos apeliacinio teismo 2010-10-22 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-295/2010.

976 Veršekys, *supra note* 947: 212.

vimo technikos reikalavimai (kuo vienodesnis ir tikslesnis sąvokų apibūdinimas, legalus sąvokų išaiškinimas, formalių požymių prioritetas prieš vertinamuosius ar blanketinius požymius ir kt.)⁹⁷⁷. Be to, tokiu būdu būtų sureaguota į pasikeitusį teisinį kontekstą – specialaus ANSAAĮ, kuriančio apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje bendruosius principus, įsigaliojimą. Kartu tai būtų proga įvertinti šeimos santykių turinio kriterijų atitiktį smurto artimoje aplinkoje specifikai (plačiau apie tai žr. 21., 2.2. skyriuje).

2.3.2.2. Teismų praktikos aiškinant kvalifikuojantį šeimos nario požymių pagrįstumas

Kaip jau buvo minėta, nesant specialaus teisinio reguliavimo dėl šeimos nario sampratos kvalifikuojant nusikalstamas veikas žmogaus gyvybei ir sveikatai, šios sąvokos turinys yra formuojamas teismų precedentais. Iš teismų praktikos galima spręsti, kad problemiškausi sąvokos aiškinimo atvejai smurto artimoje aplinkoje bylose yra susiję su tokiais intymių partnerių (kaltinamo ir nukentėjusio asmens) santykiais: 1) gyvenimas kartu neįregistravus santykių (faktinė partnerystė); 2) atskirai gyvenantys sutuoktiniai; 3) asmenys, praeityje sieti artimais ryšiais (buvę sutuoktiniai, sugyventiniai). Toliau yra pateikiamas teismų praktikos aiškinant šeimos nario sampratą šiais atvejais vertinimas.

2.3.2.2.1. Gyvenimo kartu neįregistravus santuokos teisinis vertinimas

Pagal ANSAAĮ, asmens artima aplinka yra laikomi ne tik tie asmenys, su kuriais sieja teisiškai įforminti (santuokos, partnerystės) ar giminystės santykiai, bet ir kartu gyvenantys bei tvarkantys bendrą ūkį asmenys (2 str. 1 d.). Pagal BK 248 str. 2 d., šeimos nariu taip pat yra laikomas ir asmuo, su kuriuo nusikaltimą padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystės). Bendro gyvenimo, bendro ūkio tvarkymo sąvokos šiuose įstatymuose nėra atskleistos, jos yra vertinamos *ad hoc*. Todėl praktikoje kyla sunkumų dėl jų turinio vertinimo ir šeimos narių santykių nustatymo. Tai ypač aktualu asmenų, gyvenančių nesudarius santuokos, atžvilgiu, nes, mokslinių tyrimų duomenimis, didžiausias ir sunkesnis smurto artimoje aplinkoje paplitimas yra fiksuojamas prieš santykius ar santuoką nutraukusias moteris, taip pat gyvenančias nesusituokus⁹⁷⁸. Pagal Lietuvos statistinius duomenis, smurto prieš sugyventinius ar partnerius paplitimo rodikliai yra šiek tiek didesni nei prieš sutuoktinius (pvz., 2017 m. – atitinkamai 30,7 proc. ir 26,4 proc., 2016 m. – 32, 7 proc. ir 31,5 proc.⁹⁷⁹). Be to, teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad šeiminių,

977 Švedas, *supra note* 880: 22.

978 *Ibid*, 95.

979 Informatikos ir ryšių departamentas. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje*. 2016 m. sausis – gruodis, [https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_](https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=840&d_atasource=3239&page=19)

sugyventinių santykių neigimas⁹⁸⁰ arba jų nutrūkimo deklaravimas yra gana dažna kaltinamųjų gynybinė strategija, siekiant švelnesnės atsakomybės⁹⁸¹. Todėl ypač svarbu adekvačią apsaugą nuo smurto artimoje aplinkoje garantuoti ir santuokos nesudariusiems kartu gyvenantiems asmenims.

Dėl šių priežasčių jau minėta teismų praktikos ir mokslininkų pozicija nustatant kvalifikuojantį šeimos nario požymį taikyti platesnę nei civilinėje teisėje taikomą partnerystės sampratą yra vertintina palankiai. Analogiškais argumentais yra grindžiama ir mokslinių tyrimų išvada, kad kartu gyvenantys tos pačios lyties asmenys taip pat turi teisę būti laikomi šeimos nariais⁹⁸². Tai patvirtina ir tarptautinė praktika: šiuo aspektu EŽTT pozicija yra pasikeitusi, ir šeimos gyvenimo koncepcija yra papildyta tos pačios lyties asmenų, gyvenančių kartu stabilioje *de facto* partnerystėje, santykiais⁹⁸³.

Faktinės partnerystės koncepcijos teismai laikosi nuosekliai. Iš teismų praktikos matyti, kad paprastai šeimos nariais yra laikomi santuokos nesudarę asmenys, turintys bendrą gyvenamąją vietą, kurių santykiai trunka ilgesnį laikotarpį, bendrai tvarkantys finansinius, ūkinius ir asmeninius reikalus, siejami artimų santykių ir emocinių ryšių, laikantys vienas kitą šeimos nariais ir ketinantys šiuos santykius tęsti. Tačiau faktinių aplinkybių interpretavimas, konstatuojant nesusituokusių asmenų šeiminių santykių požymius, taip pat didesnę reikšmę suteikiant vienam ar kitam santykių turinio kriterijui, varijuoja. Be to, kyla abejonių, ar tam tikri kriterijai ir jų taikymo praktika, atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje specifiką, yra apskritai tinkami bylose dėl smurto artimoje aplinkoje. Toliau yra pateikiamas detalesnis šių kriterijų vertinimas.

Pirmiausiai pastebėtina skirtinga kriterijų motyvacijos išsamumo praktika. Vienu atveju yra apsiribojama vertinamų kriterijų egzistavimo konstatavimu ir/ar jų išvardijimu, pvz.: „...L. S. buvo R. Ž. sugyventinė, su ja šis bendrai pragyveno ir vedė bendrą ūkį ne mažiau kaip 4 metus, iki pat jos mirties. L. S. atitinka LR BK 248 str. numatytą šeimos nario sąvoką ir laikytina R. Ž. šeimos nariu...“⁹⁸⁴; „...apie ketverius metus, nors ir neįregistravę santuokos, kartu gyveno <...> kaip vyras ir žmona, vedė bendrą ūkį, padėdavo vienas kitam, tarp jų buvo susiformavę artimi ir prieraišūs tarpusavio santykiai, taigi nužudytasis teisingai laikomas kaltinamosios <...> šeimos nariu...“⁹⁸⁵; nustatyta, kad Ž. K. apie šešerius metus gyveno kartu su nukentėjusiaja R. G. ir jos vaiku E. G., o savaitgaliais ir su L. G. <...>, gyvendami kartu susilaukė ir bendro vaiko – L. K. Taip pat nustatyta, kad jie vedė bendrą ūkį. Taigi, aukščiau išdėstyti aplinkybių visuma, neabejotinai patvirtina, jog kartu gyvenusių R. G. ir

item_datasource?id=1568&datasource=4693&page=19.

980 pvz., LAT 2013-12-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-525/2013: nuteistasis, duodamas parodymus teisme kategoriškai paneigė buvęs nužudytosios sugyventiniu, o priešingus savo parodymus išteisinio tyrimo metu paaiškino kaip nepagrįstą savęs apkalbėjimą, manant, kad tokiu būdu palengvins savo padėtį.

981 pvz., LAT 2010-01-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-49/2010.

982 Tomkevičiūtė, *supra note* 956: 125.

983 pvz., *Schalk and Kopf v. Austria*. Application no. 30141/04, 24 June 2010, §94.

984 Kauno apygardos teismo 2010-11-12 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-285-317/2010.

985 Kauno apygardos teismo 2017-06-23 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-242-579/2017.

Ž. K. santykiai savo turiniu priskiriami šeimos narių santykiams⁹⁸⁶ ir pan.⁹⁸⁷ Kitu atveju yra pateikiamas detalesnis, platesnis pagrindimas, pvz.: „...nuo pažinties su kasatoriumi [A. B.] pradžios jie intensyviai bendravo, kartu vykdavo į keliones, švėsdavo šventes (taip pat ir su nukentėjusiosios šeima), nukentėjusioji išsinuomojo butą, kurį kartu su A. B. remontavo ir jame kartu apsigyveno. A. B. turėjo šio buto raktą, buvo atsinešęs savo asmeninius daiktus, pirkdavo produktus, apmokėdavo kai kurias sąskaitas, paimdavo nukentėjusiosios dukrą iš darželio; <...> jie kartu susilaukė kūdikio, o kasatoriui nusipirkus savo butą, nukentėjusioji buvo persikrausčiusi pas jį. <...> Taigi išdėstyti bylos faktai rodo, kad tarp kasatoriaus ir nukentėjusiosios <...> susiklostę santykiai buvo pagrįsti tarpusavio atsakomybe, savanoriškais abipusiais išpareigojimais (finansiniais ir kitokiais), stipriais emociniais tarpusavio ryšiais ir emociniu prieraišumu, siekiu sukurti šeiminius santykius, todėl savo turiniu buvo būdingi šeimos (atitinkančios partnerystės formą) nariams.“⁹⁸⁸ Būtent tokia – platesne konkrečios situacijos analize – grįsta praktika geriau atitinka aptartą KT ir EŽTT jurisprudenciją šeimos koncepcijos klausimu. Ir nors pastarųjų kelerių metų teismų sprendimams, palyginti su ankstesniais, yra labiau būdingas išsamesnis faktinių aplinkybių visumos įvertinimas, visgi tam tikro nenuoseklumo esama.

Tam tikrų kritinių argumentų esama ir dėl konkrečių šeimos santykių turinio požymių vertinimo. Vienas iš svarbiausių elementų, kuris yra nustatinėjamas kiekvienoje santuokos nesudariusių, partnerystės neregistravusių asmenų byloje dėl tarpusavio smurto yra gyvenimo kartu faktas. Aplinkybės, kurios yra vertinamos sprendžiant dėl gyvenimo kartu fakto, yra bendra gyvenamoji vieta, gyvenimo kartu trukmė, pobūdis ir kt. Teismų sprendimų apžvalga leidžia teigti, kad skirtingų deklaruotų gyvenamųjų vietų faktas yra nelaikomas savaime paneigiančiu gyvenimą kartu⁹⁸⁹. Reikšminga aplinkybe yra laikoma gyvenimo kartu trukmė. Teismai ne kartą yra konstatavę, kad šeiminiams santykiams susiformuoti yra reikalingas tam tikras laiko tarpas. Todėl trumpas gyvenimo kartu terminas yra paprastai vertinamas kaip trumpalaikiai santykiai, kurie nėra pakankamas pagrindas tapti šeimos nariu (pvz., beveik 2 mėn.⁹⁹⁰, 2–3 mėn.⁹⁹¹, 4 mėn.⁹⁹², apie pusmetį⁹⁹³). Ir atvirkščiai: ilgesnis bendro gyvenimo terminas (pvz., beveik 2 m.⁹⁹⁴, apie 6 m.⁹⁹⁵, apie 20 m.⁹⁹⁶) yra vertinamas

986 Lietuvos apeliacinio teismo 2015-11-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-618-453/2015.

987 pvz., Kauno apygardos teismo 2017-10-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-482-493/2017; Kauno apylinkės teismo 2017-04-11 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-738-946/2017; Lietuvos apeliacinio teismo 2017-02-02 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-196-387/2017; LAT 2017-01-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-38-942/2017; Kauno apygardos teismo 2010-09-28 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-200-508; Panevėžio apygardos teismo 2010-05-21 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-48-168.

988 LAT 2016-10-04 nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-301-139/2016.

989 pvz., LAT 2016-10-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-301-139/2016.

990 Lietuvos apeliacinio teismo 2014-12-12 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-593/2014.

991 Šiaulių apygardos teismo 2016-02-10 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-77-309/2016.

992 Panevėžio apygardos teismo 2014-10-10 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-120-491/2014.

993 LAT 2013-09-01 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-381/2013.

994 Kauno apygardos teismo 2016-02-08 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-36-493/2016.

995 Lietuvos apeliacinio teismo 2015-11-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-618-453/2015.

996 Lietuvos apeliacinio teismo 2011-09-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-437.

kaip šeimos santykių požymis. Kadangi santykių trukmė yra viena iš reikšmingų vertintinų aplinkybių, labai svarbiu tampa pats gyvenimo kartu termino nustatymas. Vis dėl to galima teigti, kad kartais gyvenimo kartu trukmė yra pernelyg sureikšminama. Pavyzdžiui, kasacinės instancijos teismas laikė, kad asmenys kartu gyveno pusmetį, o ne metus, nes dalį metų vienas jų praleido tolimajame plaukiojime, ir tada konstatavo, kad pusmetis yra per trumpas laiko tarpas šeimos santykiams susiformuoti⁹⁹⁷. Tokios išvados dėl santykių trukmės ir jos reikšmingumo yra abejotinos, nes pateikamas aplinkybių vertinimas yra formalus ir generalizuojantis. Todėl palankiai vertintina tokia praktika, kai teismas prioritetą teikia ne gyvenimo trukmės, bet kitoms gyvenimą kartu pagrindžiančioms aplinkybėms. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje, atsižvelgiant į nuteistojo ir nukentėjusios nuolatinį bendravimą kartu nebegyvenant, tarpusavio atsakomybę, supratimą, emocinį prierašumą, pagalbą, net ir trumpas gyvenimo kartu laikotarpis (t. y. kelios savaitės) nebuvo kliūtis konstatuoti šeimos narių santykius⁹⁹⁸. Taip pat palankiai vertintini ir tokie atvejai, kai šeimos santykiais yra laikomi net ir iš dalies pastovūs santykiai, pvz., kai partneriai santykius tai nutraukia, tai vėl atnaujina, t. y. bendras gyvenimas yra būdingas tik tam tikrais laikotarpiais. Baudžiamojoje byloje LAT išaiškino, kad aplinkybės, jog „...asmenys dažnai pykosi (konfliktavo) ir susipykę atskirais laikotarpiais gyveno atskirai) savaime nepaneigia jų partnerystės; minėtos aplinkybės atskleidžia ne šeiminių ar nešeiminių santykių turinį, o gyvenimo būdą...“⁹⁹⁹ Kitoje byloje teismas konstatavo, kad net nesėkmingos pastangos sukurti normalius šeimyninius santykius nepaneigia fakto, kad asmenys priklausė vienas kito artimai aplinkai¹⁰⁰⁰.

Teismų praktikoje yra laikomasi pozicijos, kad asmenų gyvenimas kartu savaime nėra pakankamas pagrindas daryti išvadą, kad šie asmenys yra šeimos nariai ir kvalifikuoti nuskalstamą veiklą pagal BK 129 str. 2 d. 3 p. Tokia išvada turi būti daroma atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje išdėstytą šeimos požymių visumą. Teismai ne kartą yra konstatavę, kad vien formalus gyvenimo kartu faktas, nulemtas aplinkybių, nesusijusių su įsipareigojimais šeimos santykiams, atspindintis gyvenimo kartu laikinumą, santykių nepastovumą, lydimas nuolatinį išgertuvių, nesant kitų aplinkybių, kurios neabejotinai patvirtintų asmenų tarpusavio santykių turinį, panašų į šeimą, negali būti vertinamos kaip šeimos susiformavimas¹⁰⁰¹. Tačiau čia verta paminėti, kad, pavyzdžiui, kai kuriose JAV valstijose smurtu artimoje aplinkoje yra laikomas ne tik smurtas prieš intymiais ar šeimos bei giminystės ryšiais siejamus asmenis, bet ir smurtas prieš asmenį, gyvenantį toje pačioje gyvenamojoje vietoje (angl. *cohabitant*), pvz., kambario draugą (angl. *roommate*)¹⁰⁰². Austrijoje, kurios apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje modelis yra laikomas vienu sėkmingiausių, laikinai iš namų iškeldinti gali būti ne tik smurtaujantys tėvai, broliai, intymūs partneriai, bet ir kiti bendrą gyvenamąją vietą turintys asmenys (vok. *Mitbewohner/in in einer Wohngemeinschaft*

997 LAT 2013-09-01 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-381/2013.

998 Lietuvos apeliacinio teismo 2016-02-19 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-188-398/2016.

999 LAT 2016-10-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-301-139/2016.

1000 Kauno apygardos teismo 2016-02-08 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-36-493/2016.

1001 pvz., Panevėžio apygardos teismo 2014-10-10 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-120-491/2014; LAT nutartys baudžiamosiose bylose: 2013-09-01 Nr. 2K-381/2013; 2012-07-03 Nr. 2A-6/2012.

1002 Utah Code Ann. §78B-7-102(2)(f).

etc.)¹⁰⁰³. Lietuvos teismai asmenų, kurių santykiai yra analogiški nuomos šalių santykiams (nuomotojo ir nuomininko, kelių nuomininkų tarpusavyje), nesant sugyventinių santykių požymių, nelaiko šeimos nariais¹⁰⁰⁴. Būtent toks užsienio valstybių reguliavimas, pagal kurį apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje yra taikoma vienos rezidencijos gyventojams, nepaisant jų santykių pobūdžio, manytina, atitinka Konvencijos privataus ir šeimos gyvenimo koncepciją, kuri inkorporuoja ne tik asmens fizinį ir psichologinį integralumą, bet ir jo teisę į saugius namus be smurto. Tokį aiškinimą EŽTT pateikė byloje *Kalucza v. Hungary*, pagal kurios aplinkybes, pareiškėja buvo priversta gyventi kartu su buvusiu sugyventiniu, nes buvo gyvenamosios patalpos bendraturčiai, ir jis nuolat prieš ją smurtavo¹⁰⁰⁵.

Dar vienas tipinis šeimos santykių kriterijus – bendro ūkio vedimas. Nustatinėjant tokią faktinę aplinkybę, yra vertinamas asmens prisidėjimas išlaikant bendrą namų ūkį, vaikus, sumokant bendras išlaidas, sprendžiant ūkinius klausimus ir pan. Teismų praktikoje yra pripažįstama, kad bendras namų ūkio tvarkymas gali būti konstatuojamas ne tik esant abiejų asmenų finansiniam indėliui į bendro namų ūkio išlaikymą, bet ir prisidedant prie namų ūkio tvarkymo kitais veiksmais, pavyzdžiui, namų ūkio ruošos darbais ir pan. Vadovaujantis tokia bendro ūkio samprata, kai pripažįstamas įvairaus pobūdžio įnašas, aplinkybė, kad vienas iš partnerių neturi darbo ar pajamų¹⁰⁰⁶, gyvenimas partnerio bute, situacija, kai išlaikymą teikia vieno iš jų tėvai, yra traktuojami kaip nepaneigiantys asmens finansinio indėlio į bendrą biudžetą¹⁰⁰⁷. Reikšminga aplinkybė yra laikomas faktas, kas asmenys bent kažkokį laikotarpį vedė bendrą ūkį¹⁰⁰⁸. Tačiau kartais yra taikoma gana siaura bendro ūkio samprata, apsiribojant bendru biudžetu. Pvz., baudžiamojoje byloje nustačius, kad suaugęs sūnus, gyvenantis viename bute su motina ir jos sutuoktiniu, pragyvenimo klausimus sprendė tik su motina, LAT konstatavo, kad šis vyras ir jo motinos sutuoktinis bendro ūkio nevedė¹⁰⁰⁹. Atsižvelgiant į tai, kad abejonių dėl sutuoktinių bendro ūkio nebuvo nustatyta, yra pagrindo tokia teismo išvada suabejoti. Kitoje byloje LAT padarė taip pat kritikuotiną išvadą, kad „...nuteistoji E. M. ir nukentėjęsysis D. K. <...> girtavo, neturėjo nuolatinio pragyvenimo šaltinio, nukentėjęsysis tenkindavosi atsitiktiniais uždarbiais, tačiau mažai uždirbdavo, abu gyveno pas nuteistosios motiną, kuri gamindavo jiems maistą ir kitaip padėdavo pragyventi, taigi bendro ūkio jie neturėjo.“¹⁰¹⁰

Kitas dažnai naudojamas šeimos santykių požymis yra asmenų požiūris į tarpusavio santykius. Kaip jau buvo minėta, sugyventinių santykių neigimas yra dažna smurtautojų gynybinė taktika. Todėl labai svarbu, kad asmenų, ypač įtariamųjų/kaltinamųjų/nuteistųjų požiūris į santykius su nukentėjusiuoju, kaip vertinamasis kriterijus, būtų tinkamai interpretuojamas. Palankiai vertintina tokia praktika, kai neigiant artimus

1003 Gewaltschutzgesetz (2018), <https://www.gewaltinfo.at/recht/gewaltschutzgesetz/>.

1004 pvz., Šiaulių apygardos teismo 2016-02-10 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-77-309/2016; LAT 2013-12-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-525/2013.

1005 *Kalucza v. Hungary*. Application no. 57693/10, 24 April 2012, §59.

1006 pvz., Lietuvos apeliacinio teismo 2015-09-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-552-150/2015; LAT 2013-11-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-487/2013.

1007 pvz., Lietuvos apeliacinio teismo 2011-09-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. A-437/2011.

1008 pvz., Lietuvos apeliacinio teismo 2016-02-19 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-188-398/2016.

1009 LAT 2013-09-01 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-381/2013.

1010 LAT 2015-02-24 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-110-699/2015.

santykius, išvada apie santykių turinį yra grindžiama ne tik subjektyviu nusikalstamą veiką padariusio asmens požiūriu į ryšius su nukentėjusiu asmeniu, bet ir objektyvių aplinkybių visuma. Pavyzdžiui, nuteistasis santykius su sugyventine apibūdino kaip labai epizodiškus, pasak jo, su sugyventine jis buvo tik dėl vaiko ir dėl lytinės aistros tenkinimo, nėštumas buvo neplanuotas ir konkrečių ateities planų, susijusių su nukentėjusiaja, jis neturėjo. Tačiau teismas konstatavo, kad bylos faktai patvirtina, jog nuteistajam buvo akivaizdus sugyventinės siekis sukurti pastovius šeiminius santykius, be to, kad planų su nukentėjusiaja kurti šeimą turėjo ir pats nuteistasis, patvirtina aplinkybės, kad jis daugelį kartų mėgino apsigyventi kartu bei kartu auginti bendrą vaiką¹⁰¹¹. Kitoje byloje, nors ir nuteistasis neigė realius šeimos santykius su sutuoktine, teismas konstatavo, kad nuteistojo požiūrį į santykius su nukentėjusiaja atskleidžia pati smurto motyvacija: nuteistasis susinervino, supratęs, kad sutuoktinė palieka jį, išsikrausto, ir todėl pasikėsino ją nužudyti. Tokį nusikaltimo motyvą teismas laikė akivaizdžiu patvirtinimu, kad nuteistasis nukentėjusiąją laikė šeimos nare¹⁰¹². Kita vertus, aiškus ir nuoseklus nusikalstamą veiką padariusio asmens sugyventinių santykių su nukentėjusiu asmeniu deklaravimas, turėtų būti vertinamas kaip ypač reikšminga aplinkybė, pagrindžianti šeimos santykius. Tačiau praktikoje į šį faktą ne visada atsižvelgiama, pavyzdžiui, esant minėtoms aplinkybėms, teismas, nors ir pripažindamas emocinių ryšių svarbą, nuteistojo ir nužudytosios santykių nelaiškė šeimos santykiais¹⁰¹³. Kitoje byloje, nors tiek nuteistoji, tiek nukentėjusysis laikė vienas kitą sugyventiniais, tačiau LAT reikšmingesnėmis aplinkybėmis laikė trumpą gyvenimo trukmę ir nedarnius santykius, todėl nusprendė, kad šių asmenų santykiai savo turiniu nėra būdingi šeimos nariams¹⁰¹⁴.

Tam tikrų abejonių kelia ir kai kurių kitų aplinkybių interpretavimas, vertinant asmenų tarpusavio santykių pobūdį. Kaip jau buvo minėta, KT ir EŽTT jurisprudencijoje šeimos koncepcija yra grindžiama santykių turiniu. Todėl labai svarbu, kad santykių turiniui nebūtų priskiriami požymiai, susiję su kitomis kategorijomis. Pavyzdžiui, LAT baudžiamojoje byloje konstatavo, kad „...vien tokios aplinkybės (kad šie asmenys dažnai pykosi (konfliktavo) ir susipykę atskirais laikotarpiais gyveno atskirai) savaime nepaneigia jų partnerystės; minėtos aplinkybės atskleidžia ne šeiminių ar nešeiminių santykių turinį, o gyvenimo būdą, kuris lygiai taip pat pasitaiko ir tarp įregistruotoje santuokoje gyvenančių asmenų.“¹⁰¹⁵ Tačiau reikia pastebėti, kad teismų praktikoje esama atvejų, kai būtent gyvenimo būdas yra siejamas su asmenų tarpusavio santykių statusu. Tai ypač pastebima, kai yra vertinami asocialiai gyvenančių asmenų santykiai, pvz.: *[i]šdėstytos aplinkybės leidžia teigti, kad T. B. ir D. M. santykiai buvo grįsti tik neilgai trukusiu bendru gyvenimu vienoje patalpoje, alkoholio vartojimu ir ginčais. Nėra objektyvių duomenų, jog T. B. ir D. M. būtų vedę tikrą bendrą šeiminių gyvenimą (į parduotuvę atėdavo pirkti ne maisto produktų, bet alkoholinių gėrimų). Tiek nukentėjusysis, tiek nuteistoji nedirbo, jų gyvenimo būdas neatitiko visuomenės daugumai priimtinių bendro gyvenimo taisyklių ir jau minėtuose Konstitucinio*

1011 Kauno apygardos teismo 2016-02-08 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-36-493/2016.

1012 Lietuvos apeliacinio teismo 2016-04-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-351-148/2016.

1013 Panevėžio apygardos teismo 2014-10-10 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-120-491/2014.

1014 LAT 2015-02-24 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-110-699/2015.

1015 LAT 2016-10-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-301-139/2016.

*Teismo nutarimuose išdėstytos šeimos sampratos.*¹⁰¹⁶ Analogiška išvada buvo padaryta net ir tuo atveju, kai kaltinamasis nužudytąją laikė savo sugyventine: moteris valkatavo, stipriai girtavo, neretai išeidavo iš namų, su kaltinamuoju gyveno apie keturis su puse mėnesio, kaltinamasis smurtaudavo prieš moterį, ji tam tikrą laiką buvo nutraukusi santykius su kaltinamuoju, bet vėliau grįžo gyventi kartu, pinigus daugiausia uždirbdavo kaltinamasis, už juos įsigydavo maisto ir alkoholio, tačiau teismas nusprendė, kad „...ryšys buvo ir trumpalaikis, ir labiau atsitiktinis, jis neturėjo jokių realių perspektyvų ir nebuvo tiek artimas, kad būtų galima jį laikyti atitinkančiu šeimos samprata. Tai buvo labai formalus jų gyvenimas kartu, lydintas nuolatinių išgertuvių ir didesnių ar mažesnių barnių, ir nesant kitų aplinkybių, kurios neabejotinai patvirtintų jų šiltesnį bei betarpiškesnį tarpusavio santykių turinį negali būti laikomas šeimos (atitinkančios partnerystės formą) susiformavimu...“¹⁰¹⁷ Tokiu atveju net ir save šeimos nariais laikančių asmenų santykių vertinimas gali būti pernelyg formalizuotas. Tokia praktika tarsi paneigia šeimos santykių galimybę asmenims, gyvenantiems tam tikrą gyvenimo būdą. Partnerių gyvenamoji vieta, biudžeto valdymas gali būti pasirinkto gyvenimo būdo, o ne santykių turinio požymis, pvz., net ir teisiškai santykius įforminę sutuoktiniai dėl vienokių ar kitokių priežasčių gali pasirinkti gyventi atskirai (pvz., skirtingose valstybėse, t. y. vadinamoji transnacionalinė šeima¹⁰¹⁸) arba turėti atskirus biudžetus arba sudaryti vedybų sutartį, pagal kurią kiekvieno sutuoktinio įgytas turtas yra jo asmeninė nuosavybė. Taigi kai kurios aplinkybės yra nepagrįstai sureikšminamos, o jų sąsajos su asmenų santykių pobūdžiu yra abejotinos. Pavyzdžiui, neretai vieno buto raktų dalijimasis yra laikomas gyvenimo kartu laikinumo, santykių nepastovumo patvirtinimu, paneigiančiu sugyventinių santykius¹⁰¹⁹.

Kai kurių kriterijų vertinimo praktika bylose dėl smurto artimoje aplinkoje apskritai turėtų būti peržiūrėta, nes esama praktika ne visada yra susieta su smurto artimoje aplinkoje specifika. Pirmiausiai tai taikytina minėtoms gyvenimo kartu, bendro ūkio aplinkybėms. Pavyzdžiui, pagal Stambulo konvenciją artima aplinka yra laikomi ir tokie santykiai, kai partneriai kartu negyvena (3b str.). Moksliniai tyrimai taip pat patvirtina, kad smurtas artimoje aplinkoje yra būdingas ne tik kartu gyvenantiems asmenims, bet ir, pvz., susitikinėjantiems (angl. *dating, courtship*)¹⁰²⁰, o didžiausias smurto paplitimas yra fiksuojamas prieš santykius nutraukusias moteris¹⁰²¹. Todėl doktriną ir specialiųjų tarptautinių aktų tendencijas geriau atitinka ir yra palankiai vertintina tokia nacionalinė teismų praktika, kai didesnis svoris yra suteikiamas ne gyvenimo kartu ir bendro ūkio, o kitiems kriterijams (pvz., abipusiems įsipareigojimams, emociniam prieraišumui ir pan.). Pavyzdžiui, baudžiamajoje byloje buvo nustatyta, kad nužudytoji ir nuteistasis kartu gyveno tik kelias savaites, tačiau iš kitų bylos aplinkybių visumos (kasdienis bendravimas, slaugymas ligoninėje, bendras reikalų tvarkymas ir kt.) buvo nuspręsta, kad nuteistąjį su sutuoktine siejo tarpusavio atsa-

1016 Lietuvos apeliacinio teismo 2014-12-12 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-593/2014.

1017 Panevėžio apygardos teismo 2014-10-10 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1-120-491/2014.

1018 Aušra Maslauskaitė ir Vlada Stankūnienė, Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos (Vilnius: Mokslo aidai, 2007).

1019 pvz., LAT 2012-07-03 nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2A-6/2012.

1020 pvz., Delgado Álvarez, *supra note* 162: 18–23.

1021 Brownridge, *supra note* 32: 95.

komybės, išpareigojimų, emociškai glaudūs, šeimos santykiams prilyginami santykiai¹⁰²². Kitoje baudžiamojoje byloje teismas laikėsi pozicijos, kad nagrinėjamoje byloje, nustatant, ar tarp asmenų susiklostė santykiai, savo pobūdžiu artimi šeimos santykiams, yra svarbu ne tiek gyvenimo kartu ir bendro ūkio vedimo faktas, bet abiejų asmenų emociniai tarpusavio ryšiai, kurie buvo tokie stiprūs, kad beveik dvejus metus pora skyrėsi ir taikėsi, jiems gimė vaikas, kurio auginime nori dalyvauti abu tėvai, kelis kartus kraustėsi vienas pas kitą, vyras nutraukė santuoką su buvusia sutuoktine, jis rūpinosi moters dukterimi¹⁰²³. Kitoje byloje nustatyta, kad nors nukentėjusioji jau keletą metų gyveno užsienyje, bet tai, kad santuoka nebuvo nutraukta, nukentėjusioji kartą per metus grįždavo į jos ir nuteistojo bendrą butą, padėdavo nuteistajam, siūsdavo pinigų, rūpinosi juo ir buitimi, nupirko jam automobilį, rodo, jog jų santykiai buvo kaip šeimos narių. Palankiai vertintina ir tai, kad šioje byloje teismas, sprenddamas dėl asmenų santykių pobūdžio, atsižvelgė į smurto artimoje aplinkoje motyvacijos specifiką (santykių nutraukimo inspiruotas smurtas)¹⁰²⁴. Taip pat pritarina ir baudžiamojoje byloje Nr. 1A-552-150/2015 taikytai asmenų santykių vertinimo praktikai: patį smurto faktą teismas laikė pagrindu emociniams ryšiams konstatuoti – tai, kad nuteistoji taikstėsi su nukentėjusiojo pasikartojančiais smurtiniais veiksmais, atleisdavo už tokį elgesį, galvojo, kad jis pasikeis, toliau su juo gyveno, nesikreipė į policiją, teismas laikė akivaizdžiu emocinių ryšių ir šeimos santykių patvirtinimu¹⁰²⁵.

Tačiau reikia paminėti, kad LAT praktikoje esama ir priešingų pavyzdžių, kai smurto artimoje aplinkoje ypatumai nėra tinkamai įvertinami ir smurtinio elgesio istorija, smurtinių santykių nutraukimu yra manipuliuojama kaip reikšmingu argumentu išvadai padaryti, kad asmenys nėra siejami tvirtais emociniais ryšiais ir prieraišumu, siekiu sukurti šeiminius santykius¹⁰²⁶.

Artimų santykių, pagalbos, bendrų veiklų požymių traktavimas dėl smurto artimoje aplinkoje specifikos taip pat gali būti problemiškas. Kažin, ar nuolat psichologiškai, fiziškai, seksualiai smurtaujančio, šeimai išlaikymo neteikiančio ar jos pajamas pasisavinančio vyro santykius su partnere galima laikyti šiltais, nuoširdžiais, grįstais pagarba, rūpesčiu, pasitikėjimu ir abipusiais išpareigojimais. Kai smurtautojas savo aukos atžvilgiu taiko tipines sisteminės izoliacijos, prievartinės kontrolės, įbauginimo taktikas¹⁰²⁷, arba smurto auka siekia nutraukti smurtinius santykius, arba smurtautojas yra įpareigojamas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie jo, nebendrauti ir neieškoti ryšių (BPK 132¹ str., ANSAAĮ 5 str. 1 d.), tokie santykiai gali neatitikti kitų formaliųjų požymių (pvz., bendro ūkio vedimo, bendro turto turėjimo, bendrų šeimos interesų ir ūkinių reikalų, ketinimo tęsti šeiminius santykius ir kt.). Todėl viena ar kita aplinkybė gali būti ne tik konkrečių asmeninių santykių pobūdžio, bet ir smurto artimoje aplinkoje specifikos raiška: motyvacijos (dažniausia struktūrinio smurto prieš moteris forma)¹⁰²⁸, formų, tipo-

1022 Lietuvos apeliacinio teismo 2016-02-19 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-188-398/2016.

1023 Kauno apygardos teismo 2016-02-08 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-36-493/2016.

1024 pvz., Lietuvos apeliacinio teismo 2016-04-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-351-148/2016.

1025 Lietuvos apeliacinio teismo 2015-09-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-552-150/2015.

1026 LAT 2017-03-21 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-942/2017.

1027 Johnson, *supra note* 37: 26–29.

1028 Stark, *supra note* 247: 8.

logijos (prievartinė kontrolė, smurtinis pasipriešinimas ar situacinis smurtas)¹⁰²⁹, paplitimo tendencijų, poveikio aukoms (pvz., ekonominė priklausomybė, neigiamas poveikis psichikai ir santykiams su asmenimis¹⁰³⁰ ir kt.). Be to, reikalavimas įrodyti artimus santykius gali sukelti antrinę viktimizaciją, nes smurtautojui vengiant atsakomybės ir neigiant santykius, nukentėjęs asmuo yra priverstas įrodinėti buvusių santykių aplinkybes, pvz., seksualinius santykius¹⁰³¹. Taigi vertinant asmenų santykių turinį smurto artimoje aplinkoje atveju, turi būti atsižvelgiama į tokio smurto specifiką.

2.3.2.2.2. Sutuoktinių santykių vertinimas

Stambulo konvencijoje, konstruojant smurto aplinkoje sąvoką, asmenų, kurie nukentėjo nuo smurto artimoje aplinkoje ir kuriems yra taikoma teisinė apsauga, ratas yra apibrėžiamas tam tikrais alternatyviais požymiais, charakterizuojančiais santykius tarp smurtautojo ir nukentėjusio asmens: 1) smurtas šeimoje, 2) arba smurtas namų ūkyje, 3) arba smurtas tarp sutuoktinių ar partnerių. Analogiškai ir Nusikaltimų aukų teisių direktyvoje: nuolat ir nepertraukiamai su auka gyvenantis bei vedantis bendrą namų ūkį ir su ja susietas artimais įsipareigojančiais ryšiais asmuo yra savarankiškas pagrindas pripažinti asmenį aukos šeimos nariu ir yra taikomas teisiškai santykių neįforminusių partnerių santykiams, prilygstantiems santuokos santykiams¹⁰³². Taigi gyvenimo kartu, bendro ūkio požymiai nėra kitus santykius (pvz., sutuoktinių, brolių, tiesiosios linijos giminaičių) apibūdinantis papildomas ir privalomas jų turinio elementas. Tuo tarpu Lietuvos teismų praktika dėl šeimos sampratos šiuos požymius paprastai vertina kaip kumuliatyvinius (pvz., yra vertinama, ar santykiai su sutuoktiniu atitinka šeimos narių santykių turinį pagal suformuluotus kriterijus). Pagal ankstesnę teismų praktiką, šeiminiai santykiai tarp sutuoktinių, nesant išskirtinių aplinkybių, būdavo praktiškai nekvestionuojami¹⁰³³. Tačiau pastarųjų metų teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad šeimos narių santykių turinio nustatinėjimas smurto artimoje aplinkoje bylose kai kuriais atvejais tampa per daug formalizuotu ar pertekliniu. Viena vertus, kaip jau buvo minėta, teismų praktikos suformuotus šeimos santykių turinio kriterijus taikant sutuoktinių atveju yra nukrypstama nuo pagrindinio šeimos nario sampratos aiškinimo šaltinio – pačios baudžiamojo įstatymo normos. Vertinant gyvenimo kartu kriterijaus tinkamumą, taip pat atkreiptinas dėmesys į *artimojo giminaičio* definiciją,

1029 Johnson, *supra* note 37.

1030 World Health Organization Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council, *supra* note 21.

1031 United Nations Secretariat Department of Economic and Social Affairs Division for the Advancement of Women, *supra* note 424: 25.

1032 DG Justice Guidance Document related to the transposition and implementation of directive 2012/29/eu of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. December 2013, p. 10.

1033 pvz., Šiaulių apygardos teismo 2017-04-12 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-45-332/2017; Vilniaus apygardos teismo 2015-12-28 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-312-626/2015; LAT 2015-09-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-392-139/2015; Kauno apylinkės teismo 2015-07-29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1932-993/2015; Kauno apylinkės teismo 2015-07-29 baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-1968-288/2015.

kuri apima kai kuriuos analogiškus šeimos narių santykius (tėvų, vaikų, brolių, seserų), bet jiems nėra keliamas gyvenimo kartu reikalavimas, nors šie kvalifikuojantys požymiai yra nustatyti už tas pačias BK XVII ir XVIII skyriaus veikas kaip alternatyvūs ir nediferencijuojant atsakomybės. Turint galvoje anksčiau minėtus mokslinių tyrimų duomenis ir statistinius rodiklius apie tai, kad dažniausiai smurtinės veikos artimoje aplinkoje yra įvykdomos intymųjų partnerių¹⁰³⁴, ir būtent jos paprastai yra pavojingiausios, kyla klausimas dėl baudžiamosios atsakomybės proporcingumo. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad daugumos ES valstybių teisinės intymaus partnerio definicijos nekelia privalomo gyvenimo kartu reikalavimo¹⁰³⁵. Be to, kvalifikuojant smurtą prieš sutuoktinius, pats santuokos faktas turėtų būti vertinamas kaip ypač reikšminga aplinkybė ir todėl, kad sutuoktiniams *per se* kyla pareigų, atitinkančių šeimos santykių turinio konstrukciją: lojalumas, pagarba, parama, prisidėjimas prie šeimos poreikių tenkinimo, vaikų išlaikymas, auklėjimas, rūpinimasis jais, jų teisių užtikrinimas, apribojimai įgyvendinant turtines teises ir kt. (CK 3.26–3.36 str. ir kt.). Minėtą išvadą patvirtina ir santuokos teisiųjų santykių prigimties bei pasekmių pobūdis (CK 3.7, 3.26–3.36 str.). Be to, atkreiptinas dėmesys ir į KT nutarimo, kuriuo teismai remiasi aiškindami šeimos sampratą, argumentaciją. Pirmiausiai KT akcentuoja neatsiejamą ir neginčijamą santuokos ir šeimos ryšį, santuoką laiko vienu iš šeimos konstitucinio instituto pagrindų šeimos santykiams kurti ir istoriškai susiklosčiusiu šeimos modeliu¹⁰³⁶. Analogiška argumentacija yra grindžiama ir kai kurie teismų sprendimai, pvz.: „*santuokos nutraukimas, po nusikalstamos veikos padarymo ar santuokos nutraukimo bylos iškėlimas ir nagrinėjimas (tiek prieš, tiek po nusikalstamos veikos padarymą) savaime nėra aplinkybe šalinančia galimybę veiką kvalifikuoti pagal BK 140 str. 2 d., nes iš santuokos kylančios sutuoktinių teisės ir pareigos pasibaigia ir šeimos teisiniai santykiai tarp sutuoktinių nutrūksta tik įsiteisėjus teismo sprendimui santuoką nutraukti (CK 3.7 str., 3.26–3.28 str., 3.49 str., 3.66 str. 1 d.)*“¹⁰³⁷. Iki to momento gali būti pareikalauta tinkamo pareigų vykdymo ar civilinės atsakomybės už jų nevykdymą, be to, nutrūkę sutuoktinių santykiai gali būti atnaujinti. Kitoje byloje teismas pažymėjo, jog „...vien faktas, kad kaltinamasis G. G., būdamas santuokoje su nukentėjusiąja A. G., turėjo intymųjų santykių su kita moterimi, su kuria susilaukė

1034 pvz., Lietuvoje 2017 m. 55,5 proc. iš visų užregistruotų asmenų, nukentėjusių nuo smurto artimoje aplinkoje, tapo sugyventinio, sutuoktinio ar partnerio aukomis (Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje. Per 2017 m. sausio – gruodžio mėn.*, 2018-01-16, Nr. (6-2)24St-9, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=6782&datasource=19086&export=pdf), 2016 m.– 64,2 proc. (Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje. Per 2016 m. sausio – gruodžio mėn.*, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=1568&datasource=4693&page=19&export=pdf).

1035 European Institute for Gender Equality. *Analysis of National Definitions of Intimate Partner Violence* (October 2016), 4.

1036 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011-09-28 nutarimas.

1037 Kauno apygardos teismo 2015-12-02 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2174-594/2015.

vaikų, nepaneigia fakto, kad A. G. įvykio metu buvo jo šeimos narys.¹⁰³⁸ Kaip jau buvo minėta, teismų praktikoje net iš dalies pastovūs, ne kartą nutraukiami ir atnaujinami santykiai, nepavykusios pastangos sukurti šeimą nėra laikomi savaime paneigiančiais šeiminius santykius. Priešingu atveju, gali susiklostyti situacija, kai sutuoktinių pareigų nevykdymu galimai bus pasinaudota kaip pagrindu paneigti šeiminius santykius. Tai ypač aktualu dėl smurto artimoje aplinkoje specifikos, nes ilgalaikis sisteminis įvairių formų smurtas savaime paneigia tinkamą sutuoktinių pareigų vykdymą, todėl tokie santykiai formaliai gali neatitikti tam tikrų šeimos santykių turinio elementų (bendro ūkio, bendrų reikalų, paramos, pagalbos, artimumo ir pan.), pvz., tokios aplinkybės kaip vienašališkas šeimos finansų tvarkymas ir kitų sprendimų priėmimas, atsisakymas išlaikyti šeimą arba vieno sutuoktinio ekonominė priklausomybė nuo kito, sutuoktinio prievartinė kontrolė, fizinė ir socialinė izoliacija, draudimas užsiimti tam tikromis veiklomis, nuolatiniai bauginimai ir grasinimai ir pan. Disfunkciškos šeimos požymiai neturėtų tapti aplinkybe, paneigiančia šeiminius santykius. Pagal EŽTT suformuluotą ir ne kartą patvirtintą šeimos koncepciją, šeimos gyvenimas apima santykius, kylančius iš teisėtos santuokos. Be to, santuokoje gimęs vaikas *ipso jure* yra šeimos gyvenimo dalimi ir tokie santykiai su tėvais jį sieja nuo gimimo iki pilnametystės, kuriuos vėlesni įvykiai (pvz., tėvų skyrybos, gyvenimas skyrium ir pan.) gali nutraukti tik esant išskirtinei situacijai, be to, jie bet kada gali būti atkurti. Papildomi ryšių elementai yra reikalaujami tik suaugusių vaikų ir jų tėvų santykiuose¹⁰³⁹. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad šeimos santykių turinio analizė yra aktualesnė ne santuokos, o tais atvejais, kai santykiai yra teisiškai neįforminti.

Atskirai gyvenančių sutuoktinių statusas Lietuvos teismų yra vertinamas nevienareikšmiai, bet visais atvejais yra vertinamas santykių turinys, atsižvelgiant į teismų praktikos suformuluotus kriterijus. Todėl sutuoktinių, gyvenančių atskirai, santykiams neretai yra keliami tokie kriterijai kaip ir faktinės partnerystės atveju. Tai yra sietina su BK 248 str. 2 d. interpretacija. Pastebėta, kad egzistuoja kelios šios nuostatos aiškinimo versijos. Vienu atveju šeimos santykiams konstatuoti sutuoktiniams, kaip ir kitiems šeimos nariams¹⁰⁴⁰, yra taikomas privalomas gyvenimo kartu požymis. Kitu atveju priešingai – toks požymis sutuoktinių santykiuose nėra laikomas esminiu. Bylose dėl smurto prieš atskirai gyvenančius sutuoktinius santuokos sudarymo faktui yra teikiama nevienoda reikšmė. Jau minėtoje baudžiamojoje byloje Nr. 1A-351-148/2016, nepaisant to, kad nukentėjusioji jau keletą metų gyveno užsienyje, trumpam į Lietuvą grįždavo tik kartą per metus, teismas, įvertinęs faktinius santykius (nukentėjusioji kasmet grįždavo į jos ir nuteistojo bendrą butą, padėdavo nuteistajam, siūsdavo pinigų, rūpinosi juo ir buitimi, nupirko jam automobilį), reikšminga aplinkybe laikydamas tai, kad santuokos nutraukimo procesas nėra pradėtas, ir įvertindamas nuteistojo požiūrį į santykius su nukentėjusiąja, pripažino juos šeimos

1038 Vilniaus rajono apylinkės teismo 2017-02-03 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-63-1036/2017.

1039 pvz., *M. P. E. V. and others v. Switzerland*. Application no. 3910/13, 08 October 2014, § 31; *Kwakyie-Nti and Dufie v. the Netherlands (dec.)*. Application no. 31519/96, 7 November 2000; *Ciliz v. the Netherlands*. Application no. 29192/95, 11 July 2000, §59, 60; *Berrehab v. the Netherlands*. Application no. 10730/84, 21 June 1988, § 21.

1040 pvz., Kauno apygardos teismo 2017-04-14 nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 1A-256-319/2017 – sutuoktinės tėvams.

nariais¹⁰⁴¹. Pagal kitos bylos faktines aplinkybes, sutuoktinis buvo pradėjęs santuokos nutraukimo procedūras, bet teismas nustatė, kad jų faktiniai santykiai atitiko šeimos narių santykius¹⁰⁴². Dar kitoje byloje, nors ir vyko skyrybų procesas, asmenys gyveno atskirai, jų santykiai buvo konfliktiški, bet teismas akcentavo, kad jie vis dar buvo sutuoktiniai, turi bendrą vaikų, juos sieja ir kitos šeimyninio bei buitinio pobūdžio aplinkybės, todėl veika buvo kvalifikuota pagal specialią normą – BK 140 str. 2 d.¹⁰⁴³ Šiose bylose santuokos faktas buvo laikomas reikšminga aplinkybe, tačiau taip pat buvo vertinami ir šeimos santykių turinio elementai.

Vis dėlto šeimos santykių turinio analizė gali būti naudinga tais atvejais, kai asmuo šeimos teisiniais ir faktiniais santykiais yra susietas su skirtingais asmenimis. Tokios situacijos teismų yra vertinamos nevienareikšmiai. Vienu atveju prioritetas yra teikiamas faktiniams santykiams. Pavyzdžiui, vertindamas faktines baudžiamosios bylos aplinkybes (nuteistasis, būdamas susituokęs su kita moterimi, beveik 20 m. gyveno kartu su nukentėjusiąja pastarosios bute), padarė išvadą, kad sugyventinių tarpusavio santykiai buvo artimi, jie rūpinosi vienas kitu, nuteistasis buvo išlaikomas nukentėjusiosios ir jos artimųjų, t. y. jie vedė bendrą ūkį ir buvo faktiniai šeimos nariai¹⁰⁴⁴. Baudžiamojoje byloje Nr. 1-339-573/2017, nors ir kaltinamasis nusikalstamos veikos padarymo metu buvo nukentėjusiosios sutuoktinis, tačiau kartu negyveno, bendro ūkio nevedė, turėjo kitą sugyventinę, todėl veika kvalifikuota pagal BK 140 str. 1 d.¹⁰⁴⁵ Tačiau kitoje, jau minėtoje, byloje teismas moters santuokos faktą laikė paneigiančiu sugyventinių santykius su kitu vyru: nesant duomenų apie ketinimus nutraukti santuoką, teismas jos santykius su kitu vyru vertino kaip trumpalaikius, atsitiktinius, neturinčius perspektyvų ir ne tokius artimus, kad būtų galima laikyti atitinkančius šeimos sampratą¹⁰⁴⁶.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad vertinant nusikalstamų veikų dėl smurto prieš sutuoktinius požymius, teisiniai šių asmenų santykių aspektai (santuokos pasekmės, sutuoktinių pareigos), visais atvejais turėtų būti vertinami kaip reikšminga šeimos santykius pagrindžianti aplinkybė. Papildomas santykių turinio detalizavimas paprastai laikytinas pertekliniu, išskyrus specifines situacijas, pvz., kai asmuo šeimos teisiniais ir faktiniais santykiais yra susietas su skirtingais asmenimis. Gyvenimo kartu kriterijus neturėtų būti privalomas, pagrindžiant tiek sutuoktinių, tiek kitokio pobūdžio šeimos santykius.

2.3.2.2.3. Asmenų, praeityje sietų artimais santykiais, ryšių vertinimas

Kiti probleminiai nusikalstamų veikų prieš šeimos narį kvalifikavimo atvejai yra susiję su situacijomis, kai smurtaujama prieš asmenis, su kuriais artimi santykiai siejo praeityje (t. y., *post factum*¹⁰⁴⁷). Kaip jau buvo minėta, pagal ANSAAĮ, artimai aplinkai yra priskiriami ir tie asmenys, kuriuos artimi santykiai siejo praeityje, bet pagal BK 248 str. 2

1041 Lietuvos apeliacinio teismo 2016-04-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-351-148/2016.

1042 Lietuvos apeliacinio teismo 2016-02-19 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-188-398/2016.

1043 LAT 2017-10-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-976/2017.

1044 Lietuvos apeliacinio teismo 2011-09-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-437.

1045 Kauno apylinkės teismo 2017-01-27 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-339-573/2017.

1046 Panevėžio apygardos teismo 2014-10-10 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-120-491/2014.

1047 Jurka, *supra note* 943: 190.

d. leksinę formuluotę, galimybė nutrūkusius santykius priskirti šeimos narių santykiams eksplicitiškai nėra numatyta. Todėl dažnai galimybė nukentėjusio ir nusikalstamą veiką padariusio asmens santykius traktuoti kaip šeimos narių net nėra svarstoma¹⁰⁴⁸. Net ir teismui pripažinus, kad asmenys priklauso vienas kito artimai aplinkai, šeimos narių statusas jiems savaime nėra pripažįstamas¹⁰⁴⁹. Visgi tarptautiniais apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje standartais siekiama garantuoti tinkamą apsaugą ne tik esamų, bet ir buvusių artimų santykių atveju. Į Stambulo konvencijos smurto artimoje aplinkoje definiciją yra įtrauktas smurtas tiek prieš esamus sutuoktinius ar partnerius, tiek buvusius (3b str., 4 str. 3 d.). EŽTT jurisprudencijoje smurtu artimoje aplinkoje taip pat yra laikomas smurtas tiek prieš esamus sutuoktinius ar partnerius, tiek ir buvusius (kai smurtas tęsiasi nutraukus santuoką ar santykius)¹⁰⁵⁰, tiek vykstant santuokos nutraukimo procesui, tiek gyvenančius atskirai¹⁰⁵¹. Pavyzdžiui, pareiškėja byloje *M. G. v. Turkey* patyrė nuolatinį ilgalaikį sutuoktinio smurtą, kuris tęsėsi ir nutraukus santuoką, tačiau pagal nacionalinę teisinę reguliavimą apsaugos priemonės nebuvo taikomos santuoką nutraukusiems asmenims. Tokią teisinę sistemą EŽTT laikė reikšminga aplinkybe konstatuojant diskriminacinio pobūdžio pažeidimą¹⁰⁵². Komitetas dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims taip pat sutinka, kad šeimos koncepcija skirtingose valstybėse gali skirtis, tačiau bet koku atveju moters padėtis šeimoje turi atitikti asmenų lygiateisiškumo ir teisingumo principus¹⁰⁵³, įtvirtintus Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims 2 str. EŽTT praktika, kad šeimos gyvenimas gali būti konstatuotas ir tuomet, kai asmenų santykiai yra nutrūkę, yra vadovaujamas ir KT nutarime dėl šeimos koncepcijos¹⁰⁵⁴. Daugiau argumentų, patvirtinančių galimybę šeimos nariais laikyti ir santykius nutraukusius asmenis, yra pateikiama ir Lietuvos teismų praktikoje: iš dalies pastovūs santykiai (tai nutrūkstantys, tai vėl atnaujinami), kai asmenys tam tikrais laikotarpiais gyvena atskirai¹⁰⁵⁵, taip pat nepavykusios pastangos sukurti šeimą savaime nepaneigia šeimos santykių¹⁰⁵⁶, o smurtas prieš sutuoktinį, vykstant santuokos nutraukimo procesui, savaime nedaro šios veikos mažiau pavojinga¹⁰⁵⁷. Tokia interpretacija atitinka ir smurto artimoje aplinkoje specifiką, nes tokio

1048 pvz., Klaipėdos apygardos teismo 2017-10-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-292-417/2017.

1049 LAT 2017-03-21 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-942/2017.

1050 pvz., *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07, 26 March 2013; *Kalucza v. Hungary*. Application no. 57693/10, 24 April 2012; *A. v. Croatia*. Application no. 55164/08, 14 October 2010 ir kt.

1051 pvz., *Mudric v. Moldova*. Application no. 74839/10, 16 July 2013; *Hajduova v. Slovakia*. Application no. 2660/03, 30 November 2010; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02, 9 June 2009; *Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01, 12 June 2008 ir kt.

1052 *M. G. v. Turkey*. Application no. 646/10, 22 March 2016.

1053 The Committee on the Elimination of Discrimination Against Women. General Recommendation No. 21: Equality in Marriage and Family Relations. 1994, §13.

1054 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011-09-28 nutarimas.

1055 pvz., LAT 2016-10-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-301-139/2016.

1056 pvz., Kauno apygardos teismo 2016-02-08 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-36-493/2016.

1057 pvz., LAT 2017-10-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-976/2017; LAT 2015-05-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299-648/2015.

pobūdžio smurtas dažnai tęsiasi ir nutraukus santykius¹⁰⁵⁸, ypač kaimiškos vietovės¹⁰⁵⁹ ir prieš vaikų turinčias moteris¹⁰⁶⁰. Buvusio intymaus partnerio persekiojimas yra smurtinių santykių tąsa, viena iš smurto taktikų, kuri yra latentiška ir viena žalingiausių¹⁰⁶¹. Žymiai didesnė nužudymo, sumušimo, išžaginimo ir kitokios intymaus partnerio padarytos žalos rizika kyla būtent santykius nutraukusiomis moterims¹⁰⁶². Smurto motyvacija dažnai yra susijusi būtent su nutrūkusiais santykiais¹⁰⁶³ (pavydas¹⁰⁶⁴, kerštas dėl nutrauktų santykių, siekis išlaikyti galią ir kontrolę buvusiam partneriui, atnaujinti santykius ir pan.¹⁰⁶⁵), ir tai yra pats pavojingiausias smurtinių santykių periodas¹⁰⁶⁶. JAV atlikto tyrimo duomenimis, apie 45 proc. santykius nutraukusių moterų, daugiau nei 10 proc. santuoką nutraukusių moterų tampa intymaus partnerio smurto aukomis, moters inicijuotas santykių nutraukimas yra pagrindinis intymaus partnerio įvykdyto femicidio rizikos faktorius¹⁰⁶⁷. Tyrimais nustatyta, kad pagrindinis persekiojimą ir smurtą po skyrybų prognozuojantis rodiklis yra kontroliuojantis elgesys¹⁰⁶⁸. Tam tikrais atvejais smurtinis elgesys nesiliauja net smurtautojui ar jo aukai moteriai atliekant laisvės atėmimo bausmę¹⁰⁶⁹. Net ir nutraukus santykius su smurtautojais, jie pasinaudoja teisine sistema, įtraukia aukas į bylinėjimosi procesą, piktnaudžiauja vaikų lankymo tvarka ir toliau kontroliuoja moteris, jų finansus ir vaikus¹⁰⁷⁰ (mokslinėje literatūroje vartojamas *teisminio teroristo* terminas (angl. *judicial terrorist*))¹⁰⁷¹.

- 1058 žr., pvz., Katz & Rich, *supra note* 841: 189–199; Rosaura Gonzalez-Mendez & Juana D. Santana-Hernandez, „Perceived risk and safety-related behaviors after leaving a violent relationship“, *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 6, 1 (2014): 1–7, <http://dx.doi.org/10.5093/ejpalc2014a1>; Solveig Karin Bø Vatnar & Stål Bjørkly, „Does Separation or Divorce Make any Difference? An Interactional Perspective on Intimate Partner Violence with Focus on Marital Status“, *Journal of Family Violence* 27 (2012): 45–54, <https://doi.org/10.1007/s10896-011-9400-6>; Douglas A. Brownridge, et al., „Violence Against Separated, Divorced, and Married Women in Canada, 2004“, *Journal of Divorce & Remarriage* 49, 3/4 (2008): 308–329, <https://doi.org/10.1080/10502550802222121>.
- 1059 Walter S DeKeseredy & Callie Marie Rennison, „Comparing Female Victims of Separation/Divorce Assault across Geographical Regions“, *International Journal of Crime and Justice* 2, 1 (2013): 65–81.
- 1060 Vatnar & Bjørkly, *supra note* 335: 106.
- 1061 *Gender-based Violence, Stalking and Fear of Crime: EU-project 2009–2011, supra note* 248: 252–253..
- 1062 Brownridge, *supra note* 32: 95.
- 1063 pvz., Lietuvos apeliacinio teismo 2016-04-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-351-148/2016.
- 1064 Aaron T. Goetz & Todd K. Shackelford, „Sexual Coercion in Intimate Relationships: A Comparative Analysis of the Effects of Women’s Infidelity and Men’s Dominance and Control“, *Archives of Sexual Behavior* 38, 2 (2009): 226–234.
- 1065 Katz & Rich, *op. cit.*, 191.
- 1066 DeKeseredy, Dragiewicz & Schwartz, *supra note* 423: ix, 37; Lenore E. A. Walker, „Battered Woman Syndrome and Self-Defence“, *Notre Dame Journal of Law Ethics and Public Policy* 6 (1992): 333.
- 1067 DeKeseredy, Dragiewicz & Schwartz, *op. cit.*, ix, 37.
- 1068 Petra Ornstein & Johanna Rickne, „When Does Intimate Partner Violence Continue After Separation?“ *Violence Against Women* 19, 5 (2013): 621–629, <https://doi.org/10.1177/1077801213490560>.
- 1069 Cross, *supra note* 467: 72.
- 1070 Walker, *supra note* 36: 11; Marie Mele, „The time course of repeat intimate partner violence“, *Journal of Family Violence* 24 (2009): 619–624, <https://doi.org/10.1007/s10896-009-9260-5>.
- 1071 Donna J. King, „Naming the Judicial TerroristSM: an Exposé of an Abuser’s Successful Use of a Judicial Proceeding for Continued Domestic Violence“, *Tennessee Journal of Race, Gender, & Social Justice* 1 (2012): 153–178.

Nutraukus santykius, iškyla būtinybė spręsti vaikų priežiūros klausimus, o atsakingos institucijos smurto artimoje aplinkoje faktą ne visada laiko reikšmingu, dažnai tai lemia tiesiog sprendimą priimančio tarnautojo, pareigūno požiūris į smurtą, profesionalumas (keliamos melagingų kaltinimų, tėvų susvetimėjimo versijos)¹⁰⁷². Neretai nusikalstamos veikos yra atskleidžiamos tik nutraukus smurtinius santykius¹⁰⁷³. Mokslinėje literatūroje taip pat yra atkreiptas dėmesys į tai, kad net ir nutrūkus faktiniams sutuoktinių santykiams, teisiniai šeimos ryšiai išlieka, nes buvę sutuoktiniai vienas kito ir vaikų atžvilgiu turi tam tikrų pareigų¹⁰⁷⁴. Tačiau teismų praktikoje tokie teisiniai ryšiai ne visuomet tinkamai įvertinami: pvz., baudžiamojoje byloje aplinkybę, kad buvęs sugyventinis su vaikais bendrauja retai, jiems išlaikymo neteikia, LAT laikė reikšminga išvada padaryti, kad buvusių sugyventinių santykiai negali būti vertinami kaip pagrįsti tarpusavio atsakomybe, savanoriškais abipusiais įsipareigojimais (pvz., finansiniais)¹⁰⁷⁵. Savanoriškai asmuo įsipareigojimų vaikams ir buvusiai sutuoktinei nevykdė, bet tai nereiškia, kad jam nekyla tokia teisinė pareiga. Kitoje byloje teismas nusprendė, kad vien faktas, jog buvę sugyventiniai turi vaiką, nesant bendro ūkio, nėra pagrindas laikyti juos šeimos nariais¹⁰⁷⁶. Dėl smurto kai kurių teisių bei pareigų vykdymas gali būti apribotas, bet tokia aplinkybė neturėtų būti vertinama kaip paneigianti tam tikrus šeimos santykių požymius. Pavyzdžiui, pagal EŽTT nagrinėtos bylos prieš Lietuvą faktines aplinkybes, smurtaujančiam buvusiam pareiškėjos sutuoktiniui buvo uždrausta turėti kontaktų su dukromis. Tiek valstybė, pateikdama vienašalę deklaraciją ir pripažindama Konvencijos pažeidimą, tiek ir EŽTT, priimdamas deklaraciją, traktavo smurtą kaip kilusį artimoje aplinkoje¹⁰⁷⁷. Todėl darytina išvada, kad įprasta šeimos turinio santykių vertinimo praktika kvalifikuojant nusikalstamas veikas buvusių artimų santykių atveju nėra visiškai tinkama. Tai turėtų būti įvertinta konstruojant šeimos nario definiciją BK XVII ir XVIII skyriuose ir tokiais santykiais sietus asmenis priskiriant šeimos nariams.

Mokslinėje literatūroje yra akcentuojamos teisėkūros tendencijos smurtinę nusikalstamą veiką artimoje aplinkoje padariusio asmens teisinės padėties griežtinimą ar palengvinimą sieti ne su šeimos statusu, o kitais funkciniais kriterijais, pvz., gyvenimu kartu, priežiūros ar intymiais santykiais¹⁰⁷⁸. Tarptautinėje praktikoje (tiek teisėkūroje, tiek teismų praktikoje) yra ryški tendencija apsaugą nuo smurto artimoje aplinkoje garantuoti ne tik šeimos santykiais siejamiems asmenims, bet platesniam subjektų ratui. Pagal JT Ekonomikos ir socialinių reikalų departamento Moterų pažangos skyriaus rekomendacijas, minimalus apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje subjektų sąrašas turėtų būti toks: asmenys, kuriuos sieja ar siejo intymūs santykiai, įskaitant santuokinius, nesantuokinius, tos pačios lyties asmenų, kartu negyvenančių asmenų santykius; šeimos santykiais siejami asmenys; bendro namų ūkio nariai. Pastaruoju metu skirtingų valstybių teisėkūroje yra pastebima tenden-

1072 Haselschwerdt, Dardesty & Hans, *supra note* 139: 1–26.

1073 Johnson, Leone & Xu, *supra note* 281: 186–207.

1074 Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė, „Šeimos santykių kūrimo teisinis reglamentavimas Lietuvoje: (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2006), 26.

1075 LAT 2017-03-21 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-942/2017.

1076 Panevėžio apygardos teismo 2014-06-18 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-437-581/2014.

1077 *D. P. v. Lithuania*. Application no. 27920/08, 22 October 2013.

1078 Markel, Llib & Collins, *supra note* 926: 1900.

cija išplėsti saugomų nuo smurto artimoje aplinkoje asmenų ratą, įtraukiant, pvz., bendros rezidencijos gyventojus (Brazilijoje, Ispanijoje), kartu negyvenančius asmenis, subjektus, siejamus romantiniais ar seksualiniais santykiais (Ispanijoje), sužadėtinius, susitikinėjančius asmenis, vaiko tėvus (Nigerijoje), namų darbuotojus (Indonezijoje, angl. *domestic workers*) ir kt.¹⁰⁷⁹ Viktorijoje, Australijoje, pripažįstamas platus smurto šeimoje apibrėžimas. Laikoma, kad šeimos nariu gali būti ir toks asmuo, su kuriuo sieja santykiai kaip su šeimos nariu. Kiekvienu atveju yra vertinama santykių visuma, atsižvelgiant į tokius aspektus kaip socialinių ir emocinių ryšių pobūdis, gyvenimas kartu, santykių kaip tarp šeimos narių deklaravimas, kultūrinis santykių pripažinimas kaip šeimos narių, finansinė ar kitokia tarpusavio priklausomybė, bet kokio pobūdžio atsakomybė ar priežiūra, išlaikymas ar parama. Pvz., neįgalus ir jį prižiūrinčio asmens santykiai laikui bėgant gali tapti apytikriai panašūs į santykius tarp šeimos narių¹⁰⁸⁰.

Pagal Nusikaltimų aukų teisių direktyvoje taikomą apibrėžtį, nusikaltimo aukos šeimos nariu yra laikomas ir jos išlaikytinis. Perkeltiant direktyvos nuostatas į nacionalinę teisę, nei nukentėjusiojo, nei šeimos nario definicijos šia asmenų kategorija nebuvo papildytos. Ir nors taikant įprastą pripažinimo šeimos nariu praktiką santykiai su išlaikytiniu gali atitikti šeimos santykių turinį, tačiau gali susiklostyti ir kitokia situacija (pvz., kai nėra nei bendro gyvenimo, nei bendro ūkio, nei artimų santykių požymių, o išlaikymas teikiamas pagal sandorį, teismo sprendimą ar pan.).

Lietuvos teisės doktrinoje taip pat yra pateikiama argumentų dėl to, kad artimais santykiais siejamų asmenų ratas, kuriam turėtų būti taikomos didesnės apimties teisinės garantijos, galėtų būti išplėstas. Pavyzdžiui, analizuojant liudytojo imuniteto institutą, yra dėstoma nuomonė, kad, įvertinus faktinių santykių pobūdį, šeimos nario, kaip liudytojo, imunitetas galėtų būti taikomas platesniam asmenų ratui: sužadėtiniams, buvusiems sutuoktiniams (net jei jie sudaro kitą santuoką), krikštatėviams, patėviui/pamotei, išlaikytiniams¹⁰⁸¹.

Taigi nukentėjusių asmenų interesus ir tarptautinę praktiką geriau atitinka tokia teisinė sistema, kai nukentėjusių nuo smurto artimoje aplinkoje asmenų poreikius atitinkanti apsauga yra garantuojama ne tik tais atvejais, kai smurtautoją ir auką sieja šeimos ar jiems prilygstantys santykiai, bet ir kitokio pobūdžio artimi ryšiai. Todėl diskusija dėl šių tendencijų raiškos Lietuvos teisėkūroje yra prasminga. Šiuo metu Lietuvoje egzistuojanti apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje baudžiamosios teisės priemonėmis taikymo praktika yra susieta su šeimos koncepcija. Komitetas dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims kartą jau yra pateikęs raginimą Lietuvai susilaikyti nuo siaurinančio šeimos apibrėžimo¹⁰⁸². Todėl kvalifikuojant smurtines veikas artimoje aplinkoje, turėtų būti taikoma plačios aprėpties artimų santykių samprata. Dėl smurto artimoje aplinkoje specifikos ji turėtų būti taikoma esamiems ir buvusiems intymiems partneriams, nepriklausomai nuo

1079 United Nations Secretariat Department of Economic and Social Affairs Division for the Advancement of Women, *supra note* 424: 25.

1080 Family Violence Protection Act 2008 (Vic), §8(3), (4).

1081 Jurka, *supra note* 943: 190–191.

1082 Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding Observations on the Fifth Periodic Report of Lithuania. 24 July 2014, CEDAW/C/LTU/CO/5, §41a.

to, ar jie gyvena kartu ar atskirai. Tai yra dar vienas argumentas dėl specialios BK normos dėl smurto artimoje aplinkoje tikslingumo.

Atsižvelgiant į išdėstytus motyvus, bet nekvestionuojant šiame skyriuje netirtų asmeni- nių santykių teisinio vertinimo, rekomenduojama BK XVII skyrių „Nusikaltimai žmogaus gyvybei“ ir XVIII skyrių „Nusikaltimai žmogaus sveikatai“ papildyti naujomis normomis, įtvirtinančiomis šeimos nario sąvokos išaiškinimą, atsisakant gyvenimo kartu požymio: „Nusikaltimą padariusio asmens šeimos nariai yra kartu su juo gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai *ar partneriai*, taip pat nusikaltimą pa- dariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikaltimą padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystė), *arba buvęs sutuoktinis ar partneris, vaiko motina ar tėvas, sutuoktinio ar partnerio tėvai.*“

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad ne visos smurto artimoje aplinkoje formos yra kriminalizuotos. Problemiškiausios yra psichologinio, ekonominio smurto sritys. Smurto tipologija teisėkūroje taip pat nėra remiamasi, nors teismų sprendimuose galima rasti pa- vyzdžių, kuomet atpažįstami skirtingų tipų (prievartinės kontrolės, situacinio porų smur- to) požymiai. Teismų praktikos apžvalga leidžia teigti, kad paprastai, taikant baudžiamąją atsakomybę už smurtą artimoje aplinkoje, smurtiniai veiksmai yra kvalifikuojami pavie- niui, izoliuotai nuo kitų, neatsižvelgiant į jų kontekstą. Dėl šių priešasčių lieka neįvertinti tam tikri tipiniai smurtautojų elgesio požymiai: smurto sistemingumas, smurtinis elgesys pagal tam tikrą modelį, prievartinė kontrolė. Taip pat netinkamai nustatomas poveikis smurto aukoms, todėl atsakomybė nėra proporcingai diferencijuojama. Kvalifikuojantis šeimos nario ar artimojo giminaičio požymis yra nustatytas tik kai kurioms fizinio smur- to veikoms, o jo taikymo aprėptis yra ribota. Esamo teisinio reguliavimo trūkumai gali būti kompensuojami BK įtvirtinant specialias normas dėl persekiojimo ir smurto artimoje aplinkoje.

Siekiant užtikrinti tinkamą nusikaltimų aukų apsaugą ir tinkamą kvalifikavimą, būtina BK XVII skyriuje „Nusikaltimai žmogaus gyvybei“ ir XVIII skyriuje „Nusikaltimai žmo- gaus sveikatai“ įtvirtinti šeimos nario sąvokos išaiškinimą, atitinkantį išimtinį teisės aiški- nimo *ad hoc* pobūdį, baudžiamojo įstatymo formulavimo technikos reikalavimus, pakitusį teisinį kontekstą, smurto artimoje aplinkoje specifiką ir į definiciją įtraukiant asmenis, pra- eityje sietus artimais santykiais.

3. VALSTYBĖS POZITYVIOSIOS PAREIGOS PROCESINIO ASPEKTO (TIRIANT IR NAGRINĖJANT SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE BYLAS) VYKDYMAS

ANSAAĮ yra apibrėžta smurto artimoje aplinkoje samprata, nustatytos subjektų teisės ir atsakomybė, prevencijos, pagalbos ir apsaugos priemonės smurtą patyrusiam asmeniui (1 str. 2 d.). Be kitų mechanizmų, įstatyme buvo įtvirtintos ir apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje baudžiamosios materialinės teisės bei baudžiamojo proceso priemonės. Specialusis įstatymas atitinka modernias tarptautines legislatyvinės tendencijas, tačiau baudžiamoji atsakomybė kyla pagal baudžiamąjį įstatymą (BK 1 str. 2 d.) ir yra taikoma baudžiamojo proceso įstatymo nustatyta tvarka (BPK 4 str. 1 d.). Vis dėlto specialiojo reguliavimo nuostatos yra reikšmingas teisinis kontekstas, modeliuojant teisėkūrą ir teismų praktiką. Todėl yra svarbu tirti specialiojo reguliavimo santykį su BK ir BPK. Juolab, kad ne visos ANSAAĮ nuostatos (ypač pirminėje redakcijoje) buvo suderintos su atitinkamais įstatymais. Štai ANSAAĮ 12 str. 1 d. nurodoma, kad smurtas artimoje aplinkoje užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Bet, kaip jau buvo minėta, psichologinis smurtas BK kriminalizuotas uždraudžiant tik sunkiausias tokios formos smurto veikas (pvz., BK 145, 163 str.), o ekonominio smurto veikos yra labiausiai problemiškos ir mažiausiai kriminalizuotos (pvz., BK 164 str.). Todėl tam tikrų smurtinių veiksmų atžvilgiu minėta ANSAAĮ nuostata lieka deklaratyvi. Kai kurių ekspertų vertinimu ji yra „nereali pretenzija“¹⁰⁸³. Taip pat pirminėje įstatymo redakcijoje buvo nustatyta tam tikrų taisyklių, susijusių su baudžiamojo proceso veiksmų atlikimu, kai kurios iš jų – konkuruojančios su BPK nuostatomis: pavyzdžiui, ANSAAĮ 7 str. 1 d. įtvirtinta, kad smurtą patyręs asmuo skundo neteikia, o įstatymo įsigaliojimo metu galiojusioje BK redakcijoje vienu iš pagrindų baudžiamajai atsakomybei taikyti už vienas dažniausių smurto artimoje aplinkoje veikų buvo nukentėjusiojo skundas arba prokuroro reikalavimas (BK 140 str. 4 d., 145 str. 3 d., 148 str. 2 d., 149 str. 5 d., 150 str. 5 d., 151 str. 3 d., 165 str. 2 d.)¹⁰⁸⁴. Tuometinės BPK redakcijos 167 str. 1 d. kai kurioms iš šių veikų buvo numatytas privačiai viešas baudžiamasis procesas, t. y. tik esant nukentėjusiojo skundui. Taigi, įsigaliojus specialiajam įstatymui, kilo ir ikiteisminio tyrimo pradėjimo, ir baudžiamosios atsakomybės taikymo sunkumų. Daugiausiai problemų kilo dėl priemonių, skirtų užkardyti reviktimizaciją. ANSAAĮ 5 str. 1 d. numatytos smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonės buvo analogiškos BPK 132¹ str. įtvirtintoms kardomosioms priemonėms – įpareigojimas smurtautojui laikinai išsikelti iš gyvenamosios vietos, jeigu jis gyvena su smurtą patyrusiu asmeniu, ir įpareigojimas nesiartinti prie smurtą patyrusio asmens, nebendrauti, nieškotiti ryšių su juo. Loginė, leksinė ir teleologinė ANSAAĮ 5 str. 1 d. analizė leido daryti išvadą dėl šios normos turinio analogijos su BPK kardomosiomis priemonėmis, tačiau ANSAAĮ buvo įtvirtinta tokia apsaugos priemonių taikymo procedūra, kuri konkuruo su BPK kardomųjų priemonių taikymo taisyklėmis: skirtinga tiesioginė priemonių paskirtis (pagal ANSAAĮ – užtikrinti smurtą patyrusio asmens apsaugą, pagal BPK – užtikrinti įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimą procese, netrukdomą ikiteisminį tyrimą,

1083 XXV ekspertas.

1084 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 139, 140, 176, 180, 181, 190, 201, 212, 249, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas“, Valstybės žinios. 2003, Nr. 74-3423.

bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą, taip pat siekiant užkirsti kelią naujoms nusikalstamosioms veikoms), taikymo pagrindas (ANSAAĮ – jeigu neskiriamos analogiškos kardamosios priemonės, BPK – jeigu pagrįstai manoma, kad įtariamasis bandys neteisėtai paveikti nukentėjusįjį arba nukentėjusiajam ar kartu su juo gyvenantiems asmenims darys naujas nusikalstamas veikas), inicijuojantis subjektas (ANSAAĮ – dėl šių priemonių į teismą gali kreiptis ir smurto artimoje aplinkoje faktą nustatęs policijos pareigūnas¹⁰⁸⁵, BPK – prokuroro prašymu), priemonių taikymo terminas (ANSAAĮ – pirminėje redakcijoje – per 48 val., vėlesnėje – per 24 val., BPK – nenustatyta), priemonių taikymo terminas (ANSAAĮ – iki bylos nagrinėjimo pabaigos, BPK – neapibrėžta). Toks disfunkciškas teisinis reguliavimas yra vienas iš pagrindų, leidžiančių teigti, kad ANSAAĮ taikymui nebuvo tinkamai pasirenkta, ypač nusikalstamų veikų atvejais, kai specialiojo įstatymo reguliavimo objektas tarsi persidengė su BK ir BPK reguliavimo objektu.

Todėl įsigaliojus ANSAAĮ, ėmė formuotis skirtingos kai kurių baudžiamojo proceso veiksmų, ypač kardomųjų priemonių, taikymo praktikos: laikantis bendrų BPK reikalavimų arba vadovaujantis specifinėmis ANSAAĮ nuostatomis. Ekspertų vertinimas dėl BPK ir ANSAAĮ santykio, taip pat yra nevienareikšmis. Dauguma jų laikosi pozicijos, kad baudžiamojo proceso taisyklės nustato tik BPK, ir įstatymų normų konkurencijos negali būti¹⁰⁸⁶. Kitų nuomone, reikia atsižvelgti ir į tai, kad BPK – ne vienintelis baudžiamojo proceso šaltinis¹⁰⁸⁷. Pavyzdžiui, baudžiamosiose bylose pagrindžiant smurto artimoje aplinkoje visuomeninę reikšmę, yra remiamasi analogiška ANSAAĮ nuostata (1 str. 1 d.)¹⁰⁸⁸. Dar kiti tinkamos smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugos užtikrinimą sieja su pareigūnų, taikančių ir interpretuojančių teisę, sąmoningumu, fenomeno išmanymu: „kas nori, tas ieško galimybių tai padaryti, kas nenori – priešasčių to nedaryti“¹⁰⁸⁹. LAT, interpretuodamas ANSAAĮ nustatyto teisinio reguliavimo santykį su nustatytoju BPK, rėmėsi argumentais dėl įstatymų paskirties ir pateikė išaiškinimą, kad baudžiamojo proceso tvarką nustato BPK (4 str. 1 d.)¹⁰⁹⁰. Vyriausybė teisėkūros procese laikosi analogiškos pozicijos BPK ir ANSAAĮ santykio klausimu: Lietuvos Respublikos teisės aktų sistemoje BPK laikytinas esminiu ir pagrindiniu teisės aktu, nustatančiu baudžiamojo proceso, įskaitant ikiteisminį tyrimą, organizavimo ir atlikimo pagrindus. Kitų teisės aktų nuostatų, kiek jos susijusios su baudžiamojo proceso taisyklių reglamentavimu, turinys privalo būti sistemiškai suderintas su BPK nuostatomis ir jame nurodytais pagrindiniais baudžiamojo proceso organizavimo principais. Su baudžiamojo proceso įstatymo normomis nesuderintos nuostatos yra laikytinos kolizinio pobūdžio ir vertintinos kaip neleistina intervencija į išskirtinai BPK reguliavimo sritį¹⁰⁹¹.

1085 „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo Nr. XI-1425 5 straipsnio pakeitimo įstatymas“, TAR, 2015-05-20, Nr. 2015-07662.

1086 XXV ekspertas.

1087 XV ekspertas.

1088 pvz., Kauno apygardos teismo 2017-10-12 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-327-579/2017; LAT 2016-10-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-301-139/2016.

1089 I ekspertas.

1090 LAT 2015-11-03 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-446-942/2015; LAT 2015-02-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99-507/2015.

1091 “Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017-05-17 nutarimo Nr. 371” 1 p. TAR, 2017-05-24, Nr. 2017-

Siekiant suderinti ANSAAĮ ir BPK nuostatas, nuo 2013 m. buvo daromi šių įstatymų ir BK pakeitimai¹⁰⁹². Todėl kai kurios teisinio reguliavimo ir teisės taikymo problemos buvo išspręstos. Vis dėlto tam tikri probleminiai aspektai išlieka. Vienas iš ekspertų siūlomų būdų išvengti įstatymų konkurencijos – griežtai atriboti procedūras pagal BPK ir pagal ANSAAĮ: pirmajame įstatyme nustatant baudžiamojo proceso tvarką, o kitame numatant civilinės ir administracinės teisės priemones smurto artimoje aplinkoje atveju¹⁰⁹³. Tokio teisinio reguliavimo kryptis yra pastebima ir paskutiniame ANSAAĮ pakeitime, pvz., dėl smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo: nors ir išlieka kardomosioms priemonėms analogiškos apsaugos priemonės, tačiau joms yra suteikiamas laikinųjų apsaugos priemonių statusas, ir jų taikymas yra atskiriamas nuo baudžiamojo proceso, taip pat nustatomi jų skyrimo pagrindai bei sąlygos, paskiriamas jas inicijuojantis subjektas (policijos pareigūnas), nustatomi sprendimo priėmimo ir priemonių taikymo terminai (atitinkamai – ne vėliau kaip per 24 val. ir iki ikiteisminio tyrimo pradžios), taikomų priemonių apskundimo tvarka¹⁰⁹⁴.

Tačiau kai kurios aktualios redakcijos ANSAAĮ nuostatos išlieka konkuruojančios su BPK normomis: dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo ir specialistų išvados teikimo skubos tvarka (ANSAAĮ 5 str. 7 d.), dėl skirtingos apimtys pareigos vykdyti pagreitintą procesą (ANSAAĮ 7 str. 2 d.– pareigūnai imasi veiksmų, kad baudžiamasis procesas būtų baigtas pagreitinto proceso tvarka per kuo trumpesnius terminus, BPK 426 str. 1 d.– ne vėliau kaip per keturiolika dienų nuo ikiteisminio tyrimo pradžios dienos prokuroras turi teisę kreiptis į teismą), dėl smurtą patyrusio asmens informavimo apie smurtautojo laikiną sulaikymą ir paleidimą, kardomųjų arba laikinųjų apsaugos priemonių skyrimą, pakeitimą arba panaikinimą (ANSAAĮ 7 str. 8 d., 10 str. 1 d. 2 p.). Net ir teikiant naujas įstatymų leidybos iniciatyvas, ne visada tinkamai atsižvelgiama į minėtą teismų praktiką dėl BPK ir ANSAAĮ santykio nustatant baudžiamojo proceso tvarką (pavyzdžiui, ANSAAĮ pakeitimo siūlymai dėl specifinės pagreitinto proceso tvarkos, kardomųjų priemonių skyrimo terminų ir pagrindų)¹⁰⁹⁵. Tokią išvadą galima daryti ir dėl kai kurių kitų naujų specialiųjų poįstatyminių teisės aktų nuostatų: pavyzdžiui, Policijos generalinio komisaro patvirtintame reagavimo į smurtą artimoje aplinkoje apraše policijos pareigūnams yra nustatyta pareiga

08667.

1092 „Lietuvos respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3, 22, 57, 58, 167, 256, 293, 312, 317, 320, 322, 324 straipsnių pakeitimo ir 34 straipsnio ir XXX skyriaus pripažinimo netekusiais galios įstatymas“, TAR, 2017-07-24, Nr. 2017-12575; „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo Nr. XI-1425 1, 2, 4, 5, 7, 8, 9 straipsnių pakeitimo ir 6 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas“, TAR, 2016-10-17, Nr. 2016-25274; „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo Nr. XI-1425 5, 7, 8 ir 9 straipsnių pakeitimo įstatyma“, TAR, 2014-04-17, Nr. 2014-04537; „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 140, 145, 148, 149, 150, 151, 165 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas“, Valstybės žinios, 2013, Nr. 75-3772; „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 167, 409 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas“, Valstybės žinios 2013, Nr. 75-3773.

1093 VII, XXV ekspertai.

1094 „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo Nr. XI-1425 1, 2, 4, 5, 7, 8, 9 straipsnių pakeitimo ir 6 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas“, TAR, 2016-10-17, Nr. 2016-25274.

1095 “Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo Nr. XI-1425 7 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-331“. 2017-02-01.

intis priemonių, kad per 48 valandas būtų atliktas ikiteisminis tyrimas ir būtų kreiptasi į prokuratūrą dėl galutinio procesinio sprendimo priėmimo ar dėl kardamosios priemonės – suėmimo ar įpareigojimo gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau, nei nustatytu atstumu, įtariamajam paskyrimo, taip pat informuoti nukentėjusį asmenį apie pareigūno įvykdytą smurtautojo sulaikymą ir jo paleidimą, pareigūno inicijuotos ar skirtos kardamosios priemonės skyrimą, pakeitimą arba panaikinimą¹⁰⁹⁶. Todėl, laikantis pozicijos, kad specialusis ANSAAI yra reikšmingas teisinis kontekstas teisėkūrai ir teismų praktikai, šioje dalyje bus tiriami baudžiamąjo proceso ypatumai bylose dėl smurto artimoje aplinkoje ir valstybės pozityviosios pareigos vykdymo atitiktis Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijos, Nusikalčių aukų teisių direktyvos, Konvencijos bei EŽTT jurisprudencijos nustatytiems reikalavimams.

Prieš pradėdant nagrinėti baudžiamųjų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimo ir nagrinėjimo ypatumus, verta paminėti teigiamai vertinamą alternatyvą įprastam baudžiamajam procesui, sukonstruotą ieškant efektyvesnių būdų apsaugoti smurto aukas ir iš esmės spręsti smurto artimoje aplinkoje problemą – specializuotą teisminį procesą. Užsienio valstybėse veikia specializuoti kompleksinės jurisdikcijos šeimos teismai arba dar siauresnės kompetencijos teisminės institucijos. Pavyzdžiui, Ispanijoje yra įkurti teritoriniai Teismai dėl smurto prieš moteris, kuriems yra teisingos tiek baudžiamosios, tiek civilinės bylos (dėl tėvystės nustatymo, santuokos nutraukimo, tėvų ir vaikų santykių, vaikų gyvenamosios vietos nustatymo ir išlaikymo, apsaugos orderio bei kt.)¹⁰⁹⁷. Niujorko valstijoje, lyderiaujančioje JAV kovos su smurtu artimoje aplinkoje srityje, veikia integruoti smurto artimoje aplinkoje teismai, kurių privalumas ir esminis tikslas yra užtikrinti aukos saugumą, smurtautojo atsakomybę, nuoseklų visų su smurtu šeimoje susijusių klausimų (baudžiamosios teisės, šeimos ir santuokos ginčų) sprendimą („vienos šeimos – vieno teisėjo“ principas), efektyvų išteklių naudojimą, socialinių paslaugų smurto aukoms koncentraciją¹⁰⁹⁸. Tokia holistinė sistema užtikrina didesnę teisingumo prieinamumą smurto aukoms¹⁰⁹⁹. Specialių teismų įsteigimas iš esmės rodo, kad teisinė sistema pripažįsta smurto artimoje aplinkoje unikalumą ir sudėtingumą, o dėl šių priežasčių ir teisinės paslaugos bei procedūros turi būti kitokios, be to, jose turi dalyvauti tos srities specialistai¹¹⁰⁰. Tyrimas, atliktas 24 specializuotuose Niujorko valstijos teismuose baudžiamosioms byloms dėl smurto artimoje aplinkoje, rodo tam tikrą teigiamą tokio specializuoto proceso poveikį nusikalstamų veikų

1096 „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo“, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611 (TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084), 11, 12 p.

1097 Organic Act 1/2004 of 28 December on Integrated Protection Measures against Gender Violence (BOE [Official State Gazette] no. 313, 29 December 2004), Art. 43–44; Organic law 6/1985, of 1 July, On the Judiciary Art. 87 ter.

1098 „Integrated Domestic Violence Courts: Key Principles“, žiūrėta 2018-07-02, https://www.courtinnovation.org/sites/default/files/documents/IDV_FACT_SHEET.pdf.

1099 Lippman, *supra note* 56: 1437–1441.

1100 J. Mitchell Miller, *21st Century Criminology: A Reference Handbook* (Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc, 2009), 478. <http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/bookviewer/ebook/ZTAWMHh3d19fNTI1OTMzX19BTg2?sid=1d29ab5a-2c89-4786-a73e-914b4024534e@sessionmgr4007&vid=3&format=EB&rid=1>.

pakartotinumui, bylos nagrinėjimo efektyvumui ir sprendimams (pvz., didesnis nuteistų vyrų skaičius ir didesnis laisvės atėmimo bausmių skaičius palyginti su nespacializuotų teismų sprendimais)¹¹⁰¹. Nepaneigdami kompleksinio ir specializuoto teismo nagrinėjimo privalumų, visgi tyrėjai akcentuoja tokio proceso ir įtariamojo konstitucinių garantijų dermės dilemą (pvz., teisė neduoti parodymų prieš save ir parodymų, duotų civilinėje byloje, naudojimas baudžiamojoje byloje arba dalyvavimas smurtinį elgesį keičiančioje programoje tik pripažinus smurtą)¹¹⁰². Tačiau Lietuvoje atlikto tyrimo autoriai padarė išvadą, kad mūsų šalyje netikslinga steigti atskirus specializuotus šeimos teismus ir pateikti siūlymą dėl teismų padalinių ar teisėjų, taip pat ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų, advokatų, kitų pareigūnų specializacijos¹¹⁰³ (apie pareigūnų specializaciją žr. 3.3.2.2 skyriuje). Atsižvelgiant dar ir į tai, kad Lietuvoje susiduriama su teisėjų krūvio vienodinimo problema, dėl kurios šiuo metu vyksta teismų reforma, galima teigti, kad kol kas nėra nei teisinių, nei organizacinių prielaidų svarstyti apie tokios specializacijos teismų galimybę.

3.1. Baudžiamojo proceso diferenciacija v. baudžiamojo proceso ypatumai

Pripažįstama, kad vienas iš instrumentų, padidinančių nusikalstamumo kontrolės veiksmingumą, yra baudžiamojo proceso diferenciacija¹¹⁰⁴. Jis yra taikomas ir smurto artimoje aplinkoje byloje. Pavyzdžiui, tai, ar veika turi smurto artimoje aplinkoje požymių, lemia baudžiamojo proceso formą – bendra tvarka ar privačiai viešo proceso būdu (BPK 167 str. 3 d.), be to, tampa sąlyga ikiteisminiam tyrimui pradėti. Specialios procesinės taisyklės smurto artimoje aplinkoje byloje taip pat yra taikomos užtikrinant nukentėjusiųjų procesines garantijas (BPK 185 str. 5 d.), skiriant specialias apsaugos priemones nukentėjusiesiems¹¹⁰⁵. Kaip jau buvo minėta, net ir ANSAAI esama specialių nuostatų dėl baudžiamojo proceso eigos. Tačiau iki šiol klausimas dėl specifinės baudžiamojo proceso formos šiose byloje poreikio ir teisinių prielaidų nebuvo sistemiškai analizuojamas. Apskritai baudžiamojo proceso diferencijavimo konstitucinis legalumas buvo patvirtintas KT nutarimais, konstatuojant, kad įstatymų leidėjas įstatymu gali nustatyti skirtingas baudžiamojo proceso rūšis, kartu ir baudžiamojo proceso ypatumus tiriant tam tikras nusikalstamas veikas ir (arba) nagrinėjant atskirų kategorijų baudžiamąsias bylas, *inter alia* skirtingas tam tikrų nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo taisykles, baudžiamojo proceso dalyvių teisinio statuso ypatumus ir kt.¹¹⁰⁶ Ši išvada yra pagrįsta konstitucine doktrina dėl diferencijuoto teisinio reguliavimo, pagal kurią toks reguliavimas, taikomas tam tikroms vienodais

1101 Amanda B. Cissner, Melissa Labriola & Michael Rempel, „Domestic Violence Courts: A Multisite Test of Whether and How They Change Offender Outcomes“, *Violence Against Women* 21, 9 (2015): 1102–1122, <https://doi.org/10.1177/1077801215589231>.

1102 Amorado, *supra* note 70: 709–740.

1103 Lietuvos teisės institutas. *Specializuotų teismų šeimos ir nepilnamečių byloms nagrinėti įsteigimo Lietuvoje poreikis ir galimybės* (2002), <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/Specializuoti-seimos-teismai-2002.pdf>.

1104 Rima Ažubalytė, Ramūnas Jurgaitis ir Jolanta Zajančauskienė, *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys* (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011), 17.

1105 „Rekomendacijos dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2016-02-29 įsakymu Nr. I-63“, TAR, 2016-03-01, Nr. 2016-04051.

1106 LR KT 2008-01-24 nutarimas; LR KT 2006-01-16 nutarimas.

požymiais pasižyminčioms asmenų grupėms, jei juo siekiama pozityvių, visuomeniškai reikšmingų tikslų arba jei tam tikrų ribojimų ar sąlygų nustatymas yra susijęs su reguliuojamų visuomeninių santykių ypatumais, savaime nelaikytinas diskriminaciniu¹¹⁰⁷. Todėl to paties procesinio statuso baudžiamojo proceso dalyviai turi būti traktuojami vienodai, nebent tarp jų būtų tokio pobūdžio ir masto skirtumų, kad nevienodas traktavimas taptų objektyviai pateisinamas¹¹⁰⁸. KT aktuose ne kartą yra nurodyta, kad vertinant, ar skirtingas reguliavimas yra nustatytas pagrįstai, būtina atsižvelgti į konkrečias teises aplinkybes, ir pirmiausia turi būti įvertinti asmenų ir objektų, kuriems taikomas skirtingas teisinis reguliavimas, teisinės padėties skirtumai¹¹⁰⁹. Diferencijuojant baudžiamąjį procesą paprastai yra vadovaujama tokiais kriterijais: nusikalstamų veikų pobūdis, pavojingumas, veikos padarymo aplinkybių aiškumas, veiką padariusio asmens statusas (amžius, socialinė branda, fizinė ir psichinė būklė, juridinis ar fizinis asmuo), proceso dalyvių interesai ir jų valia bei kitos reikšmingos aplinkybės. Mokslinės literatūros ir skirtingų valstybių praktikos apžvalga leidžia teigti, kad baudžiamojo proceso diferencijavimas yra vykdomas dviem pagrindinėmis kryptimis: suteikiant papildomų teisinių garantijų specifinėse bylose (pvz., nepilnamečių, asmenų, turinčių fizinį, psichikos sutrikimų ir kt.) arba supaprastinant procesą bylose, nekeliančiose didelio pavojaus visuomenei ir nereikalaujančiose sudėtingo tyrimo¹¹¹⁰. Smurto artimoje aplinkoje veikos yra specifinio pobūdžio. Tai lemia tokio pobūdžio smurto ypatumai, pirmiau aptarti šiame darbe: latentiskumas, motyvacija, apraiškos, sudėtinis neigiamas poveikis, paplitimo mastas ir kiti, pirmiau aptarti šiame darbe. Pagal BK 11 str. tokios veikos yra klasifikuojamos taikant bendrąsias nuostatas ir yra priskiriamos skirtingo sunkumo nusikaltimų kategorijoms (nuo nesunkių iki labai sunkių). Tačiau tyrėjai ir su smurto aukomis dirbančios organizacijos akcentuoja, kad smurtas artimoje aplinkoje dėl minėtų aplinkybių yra labai pavojingas tiek tiesioginėms aukoms, tiek smurtą stebintiems vaikams, tiek kitiems šeimos nariams ir visuomenei¹¹¹¹, tiek ir į jį reaguojantiems pareigūnams. Kaip įrodyta pirmame skyriuje analizuotais tyrimais, ypač didelis pavojus kyla sisteminio smurto ir prievartinės kontrolės atveju. Kai kurių smurto artimoje aplinkoje veikų didesnio pavojingumo pobūdis ir griežtesnė baudžiamoji atsakomybė yra įtvirtinta ir BK, nustatant kvalifikuojančius specialiojo subjekto – šeimos nario, artimojo giminaičio – požymius (BK 129 str. 2 d. 3 p., 135 str. 2 d. 3 p., 138 str. 2 d. 3 p., 140 str. 2 d.). Diferencijuoto teisinio reguliavimo BK 129 str. 2 d. 3 p. ir 135 str. 2 d. 3 p. konstitucingumą didesnio pavojingumo pagrindu patvirtino ir KT. Teismas konstatavo, kad nusikalstamų veikų pavojingumą lemia *inter alia* vertybės, į kurias šiomis veikomis yra kėsinama. Kadangi šiomis nusikalstamomis veikomis yra kėsinama ne vien į tokias konstitucines vertybes kaip žmogaus gyvybė, sveikata, jo asmens neliečiamumas, laisvė, bet ir tokias kaip artimos giminystės santykiai, šeima, motinystė, tėvystė, vaikystė, todėl teisinė asmenų padėtis nėra tokia pati, ir atsakomybės diferencijavimas yra pagrįstas bei objektyviai pateisi-

1107 pvz., LR KT 2015-05-04 nutarimas; LR KT 2012-06-04 nutarimas; LR KT 1998-11-11 nutarimas.

1108 LR KT 2016-06-27 nutarimas; LR KT 2006-01-16 nutarimas.

1109 pvz., LR KT 2016-10-27 nutarimas; LR KT 2015-07-09 nutarimas; LR KT 2010-06-29 nutarimas.

1110 Ažubalytė, Jurgaitis ir Zajančkauskienė, *supra note* 1104: 26.

1111 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 13–14.

namas¹¹¹². Ir tarptautiniai apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje standartai, ir ANSAAĮ 1 str. 1 d. ir teismų praktika pripažįsta apsaugos nuo tokio pobūdžio smurto visuomeninę reikšmę. Smurto artimoje aplinkoje suvaldymas ir mažinimas yra keliamas kaip vienas strateginių tikslų¹¹¹³ ir svarbiausių valstybinių uždavinių¹¹¹⁴. Smurto artimoje aplinkoje specifika taip pat yra susijusi ir su smurtinių santykių subjektais: kaip jau buvo minėta, smurtas iš esmės yra lyties pagrindu (prieš moteris), smurtautoją ir nukentėjusį asmenį sieja artimi ryšiai, dažniausiai yra smurtaujama namuose, todėl aukos tampa pažeidžiamos. Smurto artimoje aplinkoje aukų pažeidžiamumas tiek baudžiamojo proceso poveikiui, tiek pakartotinei ir antrinei viktimizacijai yra pripažįstamas ir mokslinėje literatūroje, ir tarptautiniuose teisės aktuose, ir tarptautinių institucijų praktikoje. Todėl joms reikia specialios paramos ir apsaugos nuo viktimizacijos, bauginimo ir keršto. Dėl dažnos ir didelės žalos rizikos smurto artimoje aplinkoje aukos Nusikaltimų aukų direktyvoje yra priskiriamos prie ypač pažeidžiamų. Remiantis tuo ir atsižvelgiant į aukų asmeninę padėtį ir individualius poreikius, turėtų būti daroma įprastinė prielaida, kad tokioms aukoms baudžiamojo proceso metu yra reikalingos specialios apsaugos priemonės¹¹¹⁵. Dar daugiau procesinių garantijų Direktyva reikalauja taikyti nukentėjusių vaikų atžvilgiu (24 str.). Tai gi dėl smurto artimoje aplinkoje specifikos, didesnio pavojingumo, visuomeninės reikšmės, didelio aukų pažeidžiamumo, jų teisės į apsaugą baudžiamojo proceso metu esant specialiųjų apsaugos poreikių galima teigti, kad yra tiek faktinių, tiek teisinių prielaidų specialioms baudžiamojo proceso taisyklėms tokio pobūdžio bylose. Tačiau kitas klausimas, ar tam yra poreikis. Pagrindo teigti, kad bendras baudžiamojo proceso modelis ar kvaziprocesai bylose dėl smurto artimoje aplinkoje iš esmės yra disfunkciški, nėra. Kaip jau buvo minėta, EŽTT, sprenddamas smurto artimoje aplinkoje bylą prieš Lietuvą, konstatavo, kad bylos nagrinėjimo metu (t. y. net ir iki ANSAAĮ priėmimo) valstybės teisinis reguliavimas buvo pakankamas, o pozityvios pareigos pagal Konvencijos 3 str. pažeidimą lėmė netinkama baudžiamosios teisės mechanizmų įgyvendinimo praktika ir pobūdis¹¹¹⁶. Ekspertai taip nėra linkę įžvelgti specifinės proceso rūšies poreikio¹¹¹⁷, o efektyvesnę smurto aukų apsaugą sieja ne su atskira proceso forma, bet su teisėsaugos institucijų kompetencija, taip pat su tikslesniu, aiškesniu nusikalstamų veikų požymių formulavimu BK, ypač ekonominio, psichinio smurto, persekiojimo atvejais¹¹¹⁸. Be to, baudžiamojo proceso modifikaci-

1112 LR KT 2012-06-04 nutarimas.

1113 „Valstybinės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programos“, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014-05-28 nutarimu Nr. 485, 10 p. TAR, 2014-06-02, Nr. 5986.

1114 „Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2016-12-13 nutarimu Nr. XIII-82, 21 p. TAR, 2016-12-13, Nr. 28737; „Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programos“, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2015-05-07 nutarimu Nr. XII-1682, 43 p. TAR, 2015-05-13, Nr. 7293.

1115 Nusikaltimų aukų direktyvos 22, 23 str., konstatuojamoji dalis Nr. 9, 18, 38, 52, 55, 57, 58; „Rekomendacijų dėl nukentėjusių specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo“, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2016-02-29 įsakymu Nr. I-63, 16.3, 16.4 p. TAR, 2016-03-01, Nr. 2016-04051.

1116 *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07. 26 March 2013, §78–86.

1117 XV, XVII ekspertai.

1118 I ekspertas. Beje, mokslinėje literatūroje prastas nusikalstamos veikos sudėties požymių formulavi-

jos turi būti metodologiškai pagrįstos, užtikrinančios sąžiningą baudžiamąjį procesą, atitikti baudžiamojo proceso principus, neiškreipti baudžiamojo įstatymo saugomų vertybių sistemos, nedubliuoti ir nepaneigti esamų specifinių baudžiamojo proceso formų, o proceso diferenciacijos novelos turi būti vertinamos sistemaiškai¹¹¹⁹. Taigi darytina išvada, kad atskirų proceso formų privalomų išnaudojimas, atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje specifišką, yra pakankamas užtikrinant adekvačią apsaugą nuo smurto artimoje aplinkoje procesinėmis priemonėmis. Be to, teisės aktais yra nustatyta specialių nuostatų, taikomų smurto artimoje aplinkoje atveju. Be jau minėtų specialių BPK, ANSAAĮ normų, nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūros nuostatų, Lietuvos teisės aktuose yra įtvirtintos specialios taisyklės dėl reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, smurtautojo iškeldinimo vykdant laikinąsias apsaugos priemones ir tokio teismo sprendimo vykdymo kontrolės, policijos veiksmų nepasitvirtinus pranešimui, smurto artimoje aplinkoje rizikos vertinimo, viktimizacijos mažinimo¹¹²⁰, pagalbos iškvietimo elektroninių įrenginių išdavimo¹¹²¹. Taip pat siekiama užtikrinti, kad procesiniai veiksmai būtų atlikti per kuo trumpesnius terminus: kreipimasis dėl laikinųjų apsaugos priemonių pagal ANSAAĮ – per 24 val., kreipimasis dėl kardomosios priemonės ir ikiteisminio tyrimo baigimas – per 48 val.¹¹²² Esant tokiam teisiniam reguliavimui, galima konstatuoti, kad specialiomis normomis jau yra sukonstruotas baudžiamųjų procedūrų smurto artimoje aplinkoje byloje mechanizmas, kuriam yra būdinga tam tikra specifika.

3.1.1. Specifinių baudžiamojo proceso formų (ne)universalumas

Vis tik pažymėtina, kad baudžiamojo proceso forma, kuri dėl smurto artimoje aplinkoje motyvacijos ir poveikio aukoms yra stipriai kritikuojama ir tyrėjų, ir tarptautinių teismų bei kitų institucijų, yra privataus kaltinimo procesas tokiose bylose (plačiau apie tai žr. 2.2.3 sk.).

Iki ANSAAĮ įsigaliojimo tipinėms smurtinėms veikoms artimoje aplinkoje (veikoms, numatytoms BK 140, 148, 154, 165, 168, 187 str. 1, 3 d. ir kt.) buvo taikomos privataus kaltinimo proceso taisyklės, ir tik pačių pavojingiausių veikų atvejais buvo palaikomas vals-

mas yra įvardijamas vienu iš didžiausių naujųjų BK pakeitimų trūkumų – žr. Veršekys, *supra note* 962: 199.

1119 Rima Ažubalytė, „Baudžiamojo proceso raidos tendencijos“, iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai* (Vilnius: Registrų centras, 2014), 240–241.

1120 „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašas“, patvirtintas Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611. TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084.

1121 „Pagalbos iškvietimo elektroninių įrenginių išdavimo, paėmimo ir saugojimo organizavimo tvarkos aprašas“, patvirtintas Lietuvos policijos generalinio komisaro 2017-05-08 įsakymu Nr. 5-V-427. TAR, 2017-05-09, Nr. 2017-07788.

1122 „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo“, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611 (TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084) 11, 13 p.; „Rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės“, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015-12-01 įsakymu Nr. I-306 (TAR, 2015-12-01, Nr. 2015-19096), 39 p.

tybinis kaltinimas. Baudžiamieji procesai pagal prokuroro reikalavimą smurto artimoje aplinkoje atveju buvo išimtiniai (pvz., kai nukentėjusysis – nepilnametis, nuo sutuoktinio finansiškai priklausoma žmona), didžiąja dalimi atvejų prokurorai, nustatę veikoje požymius nusikalstamos veikos, kuri nagrinėjama privataus kaltinimo proceso tvarka, siūlydavo inicijuoti baudžiamąjį procesą privataus kaltinimo tvarka¹¹²³. Vėlesniais BPK pakeitimais buvo nustatyta, kad BK 140 str. 1 d., 148, 152 ir 165 str. numatytiems nusikalstamoms veikoms turint smurto artimoje aplinkoje požymių, dėl jų privaloma pradėti baudžiamąjį procesą bendra tvarka¹¹²⁴. Panaikinus privataus kaltinimo procesą¹¹²⁵, privačiai viešas procesas tam tikrų veikų atžvilgiu išliko. Dėl šio aspekto iki šiol galioja konkuruojantis teisinis reguliavimas (plačiau žr. 3.2 skyriuje).

Baudžiamojo proceso teisės mokslininkai pastebi aiškią supaprastintų baudžiamojo proceso formų (teisėnų) plėtros tendenciją, atsisakant kai kurių proceso dalyvių garantijų arba jas apribojant¹¹²⁶. Paradoksalu, tačiau nepaisant specialių aukų apsaugos poreikių (t. y. pagrindo suteikti papildomų procesinių garantijų), Lietuvoje, nagrinėjant bylas dėl smurto artimoje aplinkoje, yra aiškiai linkstama prie supaprastintų procesų, kurių koncepcija yra kaip tik priešinga – optimizuoti procesą ribojant ar atsisakant tam tikrų tyrimo veiksmų, procesinių garantijų¹¹²⁷. Pavyzdžiui, maždaug keturiuose penktadaliuose Kauno apylinkės teisme 2017 m. išnagrinėtų šios kategorijos bylų buvo taikytos supaprastintos baudžiamojo proceso formos. Pastaruosius kelerius metus teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas¹¹²⁸ šiose bylose buvo taikomas dažniau nei kitos specifinės baudžiamojo proceso formos: pavyzdžiui, toks procesas vyko pagal 38,14 proc. visų 2016 m. ikiteisminių tyrimų, 25,35 proc. 2017 m. tyrimų¹¹²⁹, daugiau nei pusėje 2017 m. Kauno apylinkės teismo bylų pagal BK 140 str. 2 d. (dažniausių smurtinę veiką artimoje aplinkoje), maždaug trijuose ketvirtadaliuose 2016 m. ir 2017 m. Alytaus AVPK teismui perduotų bylų, daugiau nei pusėje 2013 m. Vilniaus miesto apylinkės teisme išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje¹¹³⁰; 2016 m. Vilniaus AVPK iš visų ikiteisminių tyrimų, perduotų prokuratūrai procesiniam sprendimui priimti, apie 47 proc. vyko įprasta tvarka, apie 28 proc. perduota

1123 XV ekspertas.

1124 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 409 straipsnio pakeitimo įstatymas“, TAR, 2015-04-30, Nr. 2015-06589; „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 167, 409 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas“, Valstybės žinios, 2013, Nr. 75-3773.

1125 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3, 22, 57, 58, 167, 256, 293, 312, 317, 320, 322, 324 straipsnių pakeitimo ir 34 straipsnio ir XXX skyriaus pripažinimo netekusiais galios įstatymo 14 str. TAR, 2017-07-24, Nr. 2017-12575.

1126 Rima Ažubalytė, „Alternatyvūs baudžiamojo konflikto sprendimo būdai nagrinėjant bylą teisme“, *Jurisprudencija* 6, 108 (2008, Nr.): 41, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view-File/2570/2377>.

1127 Ažubalytė, Jurgaitis ir Zajančkauskienė, *supra note* 1104: 40–41.

1128 BPK 418–425 str., „Rekomendacijos dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu“, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015-06-01 įsakymu Nr. I-134. TAR, 2015-06-01, Nr. 2015-08532.

1129 Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos Pažyma dėl policijos veiklos. 2018-01-19, Nr. 5-IL-545, p. 7.

1130 Vilniaus miesto apylinkės teismas, *supra note* 118: 5.

baudžiamojo įsakymo priėmimui, apie 16 proc.– pagreitinto proceso tvarka¹¹³¹. Taip pat yra pastebima tendencija vis dažniau inicijuoti kitos rūšies supaprastintą procesą – pagreitintą procesą¹¹³². Viena iš aplinkybių, išplečiančių pagreitinto proceso taikymo galimybes palyginti su baudžiamuoju įsakymu, yra kitų baudžiamojo proceso dalyvių valios taikyti supaprastintą procesą neprivalomumas¹¹³³ (dėl baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso turi neprieštarauti kaltinamasis (BPK 418 str. 3 d., 422 str. 1 d.), o iš esmės – ir nukentėjusysis (BPK 418 str. 4 d.)). Kitas privalumas – trumpesni proceso terminai¹¹³⁴ (rašytinio proceso tvarka priėmus baudžiamąjį įsakymą, kaltinamasis, nesutikdamas su bausmės paskyrimu teismo baudžiamuoju įsakymu, per keturiolika dienų nuo šio dokumento įteikimo dienos turi teisę pareikalauti surengti bylos nagrinėjimą teisme – BPK 422 str. 1 d.). Be to, jau vien pagal formalųjį kriterijų (teisingumą) pagreitinto proceso taikymo galimybės yra kur kas platesnės nei baudžiamojo įsakymo priėmimo¹¹³⁵.

Tokios praktikos tendencijos reikalauja mokslinio pagrindimo. Įvertinus neigiamą baudžiamojo proceso poveikį aukoms, smurto artimoje aplinkoje doktrina, kaip jau buvo minėta, akcentuoja greito proceso poreikį tokiose bylose. Be to, neatidėliotinas baudžiamojo proceso veiksmų atlikimas užtikrina tinkamą valstybės pozityviosios pareigos vykdymą, atliekant efektyvų bylos tyrimą¹¹³⁶. Kadangi statistiniai duomenys¹¹³⁷ ir akademiniai tyrimai patvirtina, kad smurtautojai per palyginti trumpą laikotarpį yra linkę nusikalsti pakartotinai, yra siūloma taikyti greito teismo nagrinėjimo proceso strategiją, pagal kurią smurto artimoje aplinkoje byloms būtų taikomas prioritetas, kad būtų greitai priimtas sprendimas ir pritaikyta ankstyva intervencija¹¹³⁸. Tuo tarpu vienu iš baudžiamojo proceso trūkumų Lietuvoje yra laikoma pernelyg lėta proceso veiksmų ir procedūrų eiga¹¹³⁹, net ir pagreitinto proceso atveju¹¹⁴⁰. Todėl teisės praktikai Lietuvoje pagrįstai konstatuoja pagreitinto proceso tikslingumą, siejant jį su didesne aukos interesų apsauga, recidyvo užkardymu¹¹⁴¹. Iš esmės

1131 Saulius Gagas, „Smurtas artimoje aplinkoje: praktiniai aspektai, pokyčiai, tendencijos“, pranešimas konferencijoje Šeimos bylos (smurtas artimoje aplinkoje): tarpinstitucinis bendradarbiavimas, Vilnius, 2017-03-03.

1132 pvz., 2017 m. Kauno miesto apylinkės teisme maždaug trečdalis bylų pagal dažniausią smurtinę veiklą artimoje aplinkoje (BK 140 str. 2 d.) buvo išnagrinėtos pagreitinto proceso tvarka.

1133 VI ekspertas; Ažubalytė, Jurgaitis ir Zajančauskienė, *supra note* 1104: 80.

1134 XII ekspertas.

1135 Ažubalytė, Jurgaitis ir Zajančauskienė, *op. cit.*, 78.

1136 pvz., *Durmaz v. Turkey*. Application no. 3621/07. 13 November 2014, §55; *Mudric v. Moldova*. Application no. 74839/10. 16 July 2013, §42.

1137 Palyginti su 2017 m., 2018 m. kriminologinis recidyvas smurto artimoje aplinkoje bylose Lietuvoje padidėjo 16,3 proc. (žr. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusius su smurtu artimoje aplinkoje per 2018 m. sausio – gruodžio mėn.*, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=7641&datasource=31238).

1138 Richards, *supra note* 416: 898.

1139 I ekspertas.

1140 VIII ekspertas.

1141 Irma Randakevičienė, pranešimas konferencijoje; VIII ekspertas.

tokia praktika jau yra taikoma kai kuriuose regionuose (pvz., Kauno, Klaipėdos ir kt.)¹¹⁴². Vienas iš siūlymų – naudojantis organizacinėmis priemonėmis dar labiau pagreitinoti pagreintą procesą¹¹⁴³. Kauno apskrityje, bendradarbiaujant policijai ir prokuratūrai, imtas taikyti vadinamasis turboprocesas, kai prokuroras kreipiasi į teisumą ir byla teismo posėdyje yra išnagrinėjama per 24 val. arba kol sueina laikino sulaukymo terminas, t. y. per 48 val. (maksimaliai sutrumpinant BPK 426 str. 1 d. numatytą terminą – ne vėliau kaip per keturiolika dienų nuo ikiteisminio tyrimo pradžios)¹¹⁴⁴. Ikiteisminis tyrimas tokiu atveju paprastai nėra atliekamas, taip pat atsisakoma perteklinių baudžiamojo proceso veiksmų¹¹⁴⁵. Įvertinus tai, kad tokia praktika realiai pagreitina baudžiamąjį procesą, ja pasekė ir kitos apskritys: Policijos departamento duomenimis, 2017 m. I pusmetį iš visų turboproceso sąlygas atitinkančių bylų per 48 val. galutiniam sprendimui į prokuratūrą buvo perduoti 24 proc.¹¹⁴⁶ Pagrindas taikyti pagreintą procesą smurto artimoje aplinkoje byloje yra siejamas su tokių bylų specifika. Pirmiausiai smurto artimoje aplinkoje bylos daugumos ekspertų yra vertinamos kaip atitinkančios baudžiamojo proceso doktrinos išskiriamus požymius: yra nesudėtingos, nereikalaujančios daugybės baudžiamojo proceso veiksmų¹¹⁴⁷ (pvz. beveik visos šios kategorijos bylos 2017 m. Kauno apylinkės teisme išnagrinėtos per trumpesnę nei šešių mėnesių terminą). Toks šių bylų traktavimas atitinka vertinamąjį pagreintinto proceso požymį – nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių aiškumą (BPK 426 str. 1 d.). Be to, kaip jau buvo minėta, dauguma smurto artimoje aplinkoje veiktų yra nesunkūs ar apysunkiai nusikaltimai (pvz., BK 140, 145, 138 str.)¹¹⁴⁸, o tai atitinka formalųjį pagreintinto proceso požymį – bylų teisingumą apylinkės teismams (BPK 426 str. 1 d.). Tačiau būtina paminėti tam tikrus probleminius šių požymių vertinimo aspektus. Kaip jau buvo minėta, Lietuvos praktikoje yra aiški neigiamai vertintina praktika smurto artimoje aplinkoje veikas tirti ir kvalifikuoti izoliuotai, nevertinant smurto konteksto, sistemingumo, latentiško, formų multidimensiškumo. Be to, pastebimai daugėja procesų pagal BK 140 str., o pagal pavojingesnes veikas (psichologinį, seksualinį smurtą) draudžiančias ir griežtesnę atsakomybę numatančias BK normas – mažėja¹¹⁴⁹. Tokia praktika neatitinka

1142 I, V, VI, XVII ekspertai.

1143 XVII ekspertas.

1144 VI ekspertas.

1145 VI ekspertas.

1146 Laima Kubilienė ir Marija Norvaišaitė, *Smurto artimoje aplinkoje ikiteisminio tyrimo eigą reglamentuojančių teisės aktų ir vidinės tvarkos dokumentų analizės ataskaita* (2017), [kurkl.lt/wp-content/uploads/2017/10/analizės-ataskaita.pdf](https://www.ird.lt/wp-content/uploads/2017/10/analizės-ataskaita.pdf).

1147 VI, VIII, XI ekspertai; Irma Zabolionytė, diskusija konferencijoje Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo įgyvendinimo patirtis 2011–2016 m., Vilnius, 2016-12-05.

1148 Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veiktų padarymu, susijusių su smurto artimoje aplinkoje per 2018 m. sausio – gruodžio mėn.*, https://www.ird.lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=7641&datasource=31212; 2016 m. Vilniaus AVPK daugiausiai tyrimų dėl smurto artimoje aplinkoje buvo pradėta pagal BK 140 ir 145 str. Gagas, *supra note* 1131).

1149 pvz., 2017 m. atlikti ikiteisminiai tyrimai: pagal BK 140 str. – apie 85 proc., BK 145 str. – apie 13 proc., BK 138, 135 str. – apie 1 proc., kitus – apie 1 proc. (Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos

naujausių mokslinių tyrimų duomenų apie smurto formų paplitimą, multidimensiškumą. Todėl kyla abejonų dėl tinkamo veikų kvalifikavimo. Ir mokslinių tyrimų, ir statistinių duomenų rodikliai demonstruoja aukštą smurto pakartotinumą lygį. Todėl išvados dėl bylų aplinkybių aiškumo ir nesudėtingumo kelia rimtų abejonų, nes psichologinio ar seksualinio smurto tyrimas ir įrodinėjimas yra sudėtingas. Nusikalstamų veikų realiosios sutapties atveju tyrimo atlikti per 48 val. dažniausiai tiesiog neįmanoma. Be to, tam tikri smurto padariniai, pvz., sveikatai, gali atsirasti vėliau.

Dar vienas šios proceso rūšies požymis, sudarantis sąlygas dažnesniam jo taikymui yra tai, kad prokuroro sprendimas dėl pagreitinto proceso tvarkos taikymo nėra saistomas kitų baudžiamojo proceso dalyvių (nukentėjusiojo, įtariamojo) pozicijos. Kita palanki aplinkybė, užtikrinant operatyvų įrodymų surinkimą, yra ANSAAĮ 5 str. 7 d. įtvirtintas įpareigojimas Valstybinei teismo medicinos tarnybai skubos tvarka nustatyti sveikatos sutrikdymo mastą ir teikti specialistų išvadas. Disertacinio tyrimo metu interviu davusio eksperto vertinimu, prokuratūros bendradarbiavimas bent jau su tam tikrais tarnybos padaliniais yra sklandus, reikalui esant išvada yra pateikiama nedelsiant (apytikriai per 3 val.)¹¹⁵⁰. To paties eksperto nuomone, pagreitintas procesas taip pat leidžia užkirsti kelią pakartotinei ar antrinei viktimizacijai. Smurto aukos yra ypač pažeidžiamos, jos neretai linksta minimizuoti smurtautojo padarytą žalą¹¹⁵¹, dėl patiriamo poveikio jos sutinka dėl proceso nutraukimo taikant susitaikymo institutą (BK 38 str.) ar keičia savo parodymus dėl nusikalstamos veikos aplinkybių, todėl įtariamojo/kaltinamojo padėtis tampa palankesnė arba nebegalima konstatuoti veikos sudėties požymių (pvz., fizinio skausmo pagal BK 140 str. atveju). Tai daro procesą ilgesnį, sudėtingesnį, nes reikalauja tam tikrų procesinių veiksmų atlikimo, neigiamai veikia proceso sėkmę. Eksperto vertinimu, atskyrus smurtautoją nuo aukos (laikiniai sulaikius iki 48 val.) ir baudžiamojo proceso veiksmus atliekant tuo metu, jis netenka galimybės daryti poveikį aukai, todėl pagreitintas procesas reikšmingai sumažina minėtų situacijų skaičių¹¹⁵². Tačiau šis argumentas nėra tvarus: sprendimas, priimtas pagreitinto proceso tvarka, gali būti skundžiamas, todėl susitaikymo institutas gali būti taikomas bylą nagrinėjant ir aukštesnės instancijos teismuose (BPK 347 str. 2 p., 382 str. 2 p.), skundžiant tiek apkaltinamąjį¹¹⁵³, tiek išteisinamąjį sprendimą¹¹⁵⁴, ir net nukentėjusiajam mirus¹¹⁵⁵.

Vidaus reikalų ministerijos Pažyma dėl policijos veiklos. 2018-01-19, Nr. 5-IL-545, p. 7).

1150 VI ekspertas.

1151 pvz., Kauno apygardos teismo 2015-04-08 baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-242-594/2015: viena nukentėjusioji (smurtautojo sutuoktinė) prašė, kad ikiteisminis tyrimas būtų nutrauktas, nes tik gyvenant taikiai galės tinkamai rūpintis vaikais, o kita nukentėjusioji (sutuoktinės motina) nesiejo savo sužalojimų (akies tinklainės atšokimo) su žento smurtu, nes jos regėjimas iki tol buvo prastas, tačiau ekspertas nustatė, kad menkiausia trauma galėjo sukelti tokį sužalojimą.

1152 VI ekspertas.

1153 pvz., Kauno apygardos teismo 2017-01-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-45397/2017.

1154 pvz., Kauno apygardos teismo 2012-02-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-194-397-2012.

1155 pvz., Lietuvos apeliacinio teismo 2015-07-08 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-150-197/2015: nukentėjusiojo, kuris teisminio nagrinėjimo metu jau buvo miręs, apklausos protokole užfiksuotas teiginys, kad jis dėl patirtų sužalojimų tėvui pretenzijų neturi ir civilinio ieškinio nereiškia, teisėjų kolegijos nuomone, laikytinas susitaikymu su kaltininku ir susitarimu dėl žalos.

Kitas argumentas, atskleidžiantis pagreitinto proceso privalumą smurto artimoje aplinkoje bylose, yra tas, kad būtent tokio proceso metu yra nesudėtinga užtikrinti įtariamąjį dalyvavimą teismo posėdyje dėl to, kad šiose bylose yra nuosekliai taikoma laikino sulaikymo iki 48 val. praktika¹¹⁵⁶ ir paprastai kaltinamieji neteikia prašymo skirti daugiau laiko pasirengti gynybai¹¹⁵⁷. Kitas šios rūšies proceso taikymo motyvas yra siejamas su teigiamu bylos nagrinėjimo teismo posėdyje poveikiu kaltinamajam – akcentuojamos emocinė, auklėjamoji, prevencinė funkcijos. Tuo tarpu procesą nutraukiant ikiteisminio tyrimo stadijoje arba priimant baudžiamąjį įsakymą rašytinio proceso tvarka įtariamasis net nepabuvoja teismo salėje, nepajunta emocinio, moralinio baudžiamojo proceso ar nuosprendžio poveikio¹¹⁵⁸. Eksperto pastebėjimu, net jei susitaikymo institutas yra taikomas, bet tai yra daroma teismo nagrinėjimo stadijoje, tai veikų pakartotinumą yra mažesnis nei analogiškos proceso baigties ikiteisminio tyrimo stadijoje atveju¹¹⁵⁹.

Specialiuosiuose teisės aktuose taip pat yra įtvirtintas greito proceso reikalavimas smurto artimoje aplinkoje bylose: ikiteisminio tyrimo atlikimas per trumpiausią laiką¹¹⁶⁰, baudžiamasis procesas pagreitinto proceso tvarka per kuo trumpesnius terminus (ANSAAI 7 str. 2 d.), nesant objektyvių aplinkybių, trukdančių užbaigti procesą pagreitinto proceso tvarka per 48 valandas, prokuroro kreipimasis per šį terminą į teismą dėl bylos nagrinėjimo pagreitinto proceso tvarka¹¹⁶¹, kreipimasis dėl laikinųjų apsaugos priemonių pagal ANSAAI – ne vėliau kaip per 24 val., dėl kardomųjų – ne vėliau kaip per 48 val.¹¹⁶², teismo sprendimas dėl laikinųjų apsaugos priemonių skyrimo – ne vėliau kaip per 24 val. (ANSAAI 5 str. 3 d.). Nors šių nuostatų turinys atitinka greito proceso principą ir sudaro sąlygas užtikrinti savalaikę smurto aukos apsaugą, visgi toks teisinio reguliavimo būdas gali būti kritikuojamas dėl kelių priežasčių. Viena jų – perteklinis reguliavimas: BPK jau yra įtvirtintas baudžiamojo proceso operatyvumo principas, kad tyrimas būtų atliktas ir nusikalstama veika būtų atskleista per trumpiausią laiką (BPK 2 str.). Kitas aspektas – minėtų specialiojo įstatymo ir poįstatyminių normų konkuravimas su BPK nustatant baudžiamojo proceso veiksmų atlikimo terminus: kai kuriems iš jų BPK nustato ilgesnius terminus (pvz., BPK 426 str. 1 d. – prokuroro kreipimasis dėl pagreitinto proceso – ne vėliau kaip per keturiolika

1156 VI ekspertas.

1157 VI, XII ekspertai.

1158 VI, XII ekspertai.

1159 VI ekspertas.

1160 ANSAAI 7 str. 1 d., „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo“, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611 (TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084) 11 p.

1161 „Rekomendacijų dėl proceso baigimo pagreitinto proceso tvarka“, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015-06-01 įsakymu Nr. I-137 (TAR, 2015-06-01, Nr. 2015-08538), 2 p.

1162 „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo“, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611 (TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084) 11.3, 13 p.; „Rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės“, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015-12-01 įsakymu Nr. I-306, 39 p. TAR, 2015-12-01, Nr. 2015-19096,

dienų nuo ikiteisminio tyrimo pradžios), kitiems konkretūs terminai BPK apskritai nėra nustatyti (pvz., skiriant įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ar nesiartinti prie jo). Be to, jau buvo akcentuotas ANSAAĮ ir BPK santykio nustatant baudžiamojo proceso tvarką doktrininis aiškinimas. Taip pat paminėtinas argumentas ir dėl nepakankamo teisės normų aiškumo – kyla abejonų dėl pavedimo imtis priemonių/veiksmy¹¹⁶³ turinio. Tam tikrų baudžiamojo proceso veiksmy reguliavimo Generalinio prokuroro rekomendacijomis netinkamumas yra plačiau analizuojamas šio tyrimo 3.3.1 skyriuje. Taigi manytina, kad specifinio kvaziproceso bylose dėl smurto artimoje aplinkoje nėra, tačiau tokie baudžiamieji procesai pasižymi tam tikrais ypatumais, kuriuos lemia smurto artimoje aplinkoje specifika.

Kitas probleminis turboproceso aspektas, taip pat susijęs su smurto artimoje aplinkoje specifika, yra tas, kad didelė dalis įtariamųjų nusikalstamą veiką padaro būdami neblaivūs ar apsvaigę nuo psichiką veikiančių medžiagy (daugiau nei 30 proc.)¹¹⁶⁴, dalis nukentėjusių asmenų įvykio metu taip pat būna neblaivūs (apie 18 proc.)¹¹⁶⁵, todėl kyla klausimas dėl jų dalyvavimo teismo posėdyje per 48 val. galimybės ir jų parodymy patikimumo, nusikalstamos veikos aplinkybių jie tiesiog neprisimena¹¹⁶⁶. Be to, akivaizdu, kad tokią praktiką būtina sieti su smurto forma ar tipu: jei situacinio smurto atveju ji gali būti tinkama procedūra, tai sisteminio smurto, prievartinės kontrolės atveju kyla rizika neišsamiai ir nevisapusiškai iširti smurtą, įvertinti tik pavienę veiką, neatsižvelgiant į jos kontekstą.

Ekspertų vertinimai dėl pagreitinto proceso smurto artimoje aplinkoje bylose vykdymo praktikos yra nevienareikšmiai. Vieni jų tokią praktiką entuziastingai palaiko dėl greito, nesudėtingo proceso¹¹⁶⁷. Kaip matyti, pirminis tikslas yra siejamas su palankesnėmis institucijų veiklos sąlygomis, o didesnė smurto aukų apsauga tėra šalutinis motyvas. Todėl kai kurie ekspertai akcentuoja esminę baudžiamojo proceso paskirtį – nusikalstamų veiky atskleidimą – ir atkreipia dėmesį, kad greitas procesas neretai savaime tampa pagrindiniu tikslu, dėl to pareigūnų veikloje daug automatizmo, vyksta procesas dėl proceso, dėl patrauklesnių pareigūnų veiklos statistinių duomenų, o jo turinio – realios nukentėjusių asmenų apsaugos, pagalbos, nusikalstamų veiky pakartotinumо užkardymo – yra pasigendama. Susidaro išpūdis, kad siekiama kuo daugiau bylų perduoti teisminiam nagrinėjimui, net ir tuo atveju, kai yra sąlygų procesą nutraukti dar ikiteisminio tyrimo stadijoje (pvz.,

1163 ANSAAĮ 7 str. 1, 2 d.

1164 Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veiky padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2018 m. sausio – gruodžio mėn.*, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=7641&datasource=31212&export=pdf; VI, X, XII ekspertas.

1165 Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veiky, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje. Per 2017 m. sausio – gruodžio mėn.*, 2018-01-16, Nr. (6-2)24St-9, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=6782&datasource=19072&export=pdf; VI, X ekspertas.

1166 XII ekspertas.

1167 VI ekspertas.

kaltininkui susitaikius su nukentėjusiuoju), taigi greita proceso baigtis realiai nėra užtikrinama¹¹⁶⁸. Dėl šių priežasčių kyła abejonių dėl tokio baudžiamojo proceso kokybės, nes lygiai taip pat svarbu užtikrinti ne tik greitas procedūras, bet ir aukų teisių apsaugą¹¹⁶⁹, taip pat nepagrįstai neapribojant ir kaltinamojo procesinių garantijų. Taip pat ekspertai mini ir bausmės dydžio aspektą: esant mažam realiomis bausmėmis nubastų asmenų skaičiui¹¹⁷⁰, ir taip palyginti švelnios ir nedidelės bausmės šiose bylose¹¹⁷¹, dėl supaprastinto proceso yra mažinamos vienu trečdaliu (taikant BK 64¹ str.)¹¹⁷². Kiti ekspertai apskritai nėra linkę pritari ti turboprocesams, ir tai sieja su įtariamojo teisių užtikrinimu, nors šis argumentas išsamiau nėra atskleidžiamas¹¹⁷³. Atkreiptinas dėmesys, kad kai kurių įtariamojo ar kaltinamojo teisių supaprastinto proceso metu atitiktis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai, Lietuvos Respublikos Konstitucijai, baudžiamojo proceso principams buvo konstatuota tiek EŽTT¹¹⁷⁴, tiek KT¹¹⁷⁵ ir LAT jurisprudencijoje¹¹⁷⁶, akademinuose tekstuose¹¹⁷⁷. Tuo tarpu užtikrinti nukentėjusiųjų teisių garantijos ir greito

1168 XVII ekspertas.

1169 Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210, §255.

1170 Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas. Baigiamieji pastebėjimai dėl penktojo Lietuvos periodinio pranešimo. 2014-07-18, CEDAW/C/LTU/CO/5, §24.

1171 pvz., Kauno apylinkės teismo duomenimis, daugiau nei pusėje 2017 m. išnagrinėtų bylų pagal BK 140 str. (dažniausią veiką artimoje aplinkoje) buvo paskirta laisvės apribojimo bausmė. Tokie patys ir 2013 m. Vilniaus miesto apylinkės teisme išnagrinėtų baudžiamųjų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje rezultatai (Vilniaus miesto apylinkės teismas, *supra note* 118: 8). Kai kurių įpareigojimų skyrimo tokiose bylose tikslingumas apskritai yra abejotinas, pvz., įpareigojimas tam tikru laiku būti namuose arba toliau dirbti ar mokytis (Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra. Smurtu artimoje aplinkoje padarytų nusikaltamų veikų ikiteisminio tyrimo apibendrinimas. 2015–8-31, Nr. 17.9-2966). Nors mokslinių tyrimų, lyginančių bausmių rūšis ir dydžius smurto artimoje aplinkoje ir prieš kitus asmenis nėra daug, bet jie rodo, kad smurtautojai artimoje aplinkoje yra baudžiami švelniau, pvz., įkalinimas jiems yra skiriamas rečiau, o laisvės atėmimo terminas yra reikšmingai (0,712 mėn.) trumpesnis (žr. Bond & Jeffries, *supra note* 62: 849–872). Pvz., teismo išvada baudžiamojoje byloje, kad minimali sankcijoje numatyta bausmė aiškiai prieštarautų teisingumo principui, yra abejotina: vyras, būdamas atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už smurtą prieš sugyventinę jiems susitaikius, rengėsi nužudyti ją viešoje vietoje ginklu, kurį jam buvo uždrausta laikyti ir nešiotis dėl smurto; nusikaltimas nebuvo įvykdytas tik dėl to, kad trečiasis asmuo atėmė ginklą, o nuteistasis kaltės nepripažino, nukentėjusiosios neatsiprašė (Lietuvos apeliacinio teismo 2017-02-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-174-307/2017).

1172 XXVII ekspertas.

1173 XVIII ekspertas.

1174 Dėl neprieštaravimo dėl baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso – žr. AŽUBALYTĖ, Ažubalytė, Jurgaitis ir Zajančkauskienė, *supra note* 1104: 57.

1175 Dėl kaltinimo esmės išdėstymo remiantis pareiškimu dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu, o ne kaltinamuoju aktu, taip pat dėl baudžiamojo proceso paskirties įgyvendinimo tokiu būdu tinkamumo – žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008-01-24 nutarimą.

1176 Dėl rungimosi principo, kaltinamojo teisės į gynybą – žr. LAT 2006-04-25 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-279/2006; dėl baudžiamojo proceso paskirties pasiekiamumo taikant supaprastintą procesą – žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004-09-17 nutarimo Nr. 48 “Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų supaprastintą procesą” 1 p.

1177 Dėl įtariamojo teisių į teisminį bylos nagrinėjimą ir gynybą – žr. Ramūnas Jurgaitis, „Baudžiamojo įsakymo procesas: proceso be įprastojo nagrinėjimo teisme ypatumai ir įtariamojo (kaltinamojo) procesinės garantijos“, *Jurisprudencija* 6, 108 (2008): 67–75.

proceso dermę gali būti sudėtinga, pvz., taikant turboprocesą, nukentėjusiajam gali būti sudėtinga pasinaudoti advokato pagalba, o gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, net ir pirminę – praktiškai neįmanoma (išskyrus nepilnamečius¹¹⁷⁸). Palankiai vertintini teisinio reguliavimo pokyčiai dėl valstybės garantuojamos antrinės teisinės pagalbos teikimo nukentėjusiesiems nuo smurtinių veikų artimoje aplinkoje neatsižvelgiant į nustatytus turto ir pajamų lygius¹¹⁷⁹, nes tokia pagalba kaltinamiesiems pagreitinto proceso metu jau iki šiol buvo garantuota¹¹⁸⁰. Dėl nemokamos teisinės pagalbos smurto artimoje aplinkoje aukoms būtinumo pritaria ir kai kurie ekspertai¹¹⁸¹. Tačiau procesas dėl teisinės pagalbos suteikimo nukentėjusiesiems užtrunka: ji gali būti suteikta per 5 darbo dienas nuo kreipimosi, dokumentų, pagrindžiančių teisę į pagalbą, pateikimo ar kitų duomenų gavimo¹¹⁸². Atsižvelgiant į tai, kad smurto aukos labai retai naudojasi teisine pagalba¹¹⁸³, ypač greitas procesas ne tik neskatina šia teise pasinaudoti, bet ir nesudaro sąlygų. Turint galvoje dar ir valstybės garantuojamos teisinės pagalbos kokybę, advokatų kompetencijos dirbti su smurto aukomis problematiką¹¹⁸⁴, teisinės pagalbos aukoms realumas yra labai abejotinas. Neatidėliotinas valstybės garantuojamos teisinės pagalbos skyrimas yra garantuojamas tik pripažinus įgaliotojo atstovo dalyvavimą būtinu byloje dėl nusikalstamų veikų žmogaus sveikatai, laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikui ir šeimai ar dorovei, kai nuo šių veikų nukentėjo nepilnametis, taip pat kitais atvejais, kai be įgaliotojo atstovo pagalbos nepilnamečio nukentėjusiojo teisės ir teisėti interesai nebūtų reikiamai ginami (BPK 55 str. 4 d.). Tuo tarpu kaltinamajam pagreitinto proceso metu yra garantuojamos palankesnės sąlygos gauti antrinę teisinę pagalbą: gynėjo dalyvavimas teisme tokiu atveju yra būtinas, todėl pagalbą teikiantis advokatas turi būti parenkamas nedelsiant, net ir poilsio bei švenčių dienomis ar Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos ne darbo valandomis¹¹⁸⁵. Antrinės teisinės pagalbos išlaidos iš kaltinamojo nėra priteisiamos, kad nebūtų apribotos jo galimybės pasinaudoti tarptautinės ir nacionalinės teisės garantuojama teise gintis nuo pareikšto kaltinimo pagreitintame procese¹¹⁸⁶. Dėl šių priežasčių galima konstatuoti nukentėjusio ir įtariamo / kaltinamo asmens teisių apsaugos disbalansą šiuo aspektu, nors kaip jau buvo minėta, pagal tarptautinių teisminių ir kvaziteisminių

1178 BPK 55 str. 4 d.; “Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo“ 21 str. Valstybės žinios. 2000, Nr. 30-827; 2005, Nr. 18-572; 2013, Nr. 54-2675.

1179 „Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 29, 30, 31, 32, 34 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymo“ 3 str. 2 d. TAR, 2018-07-11, Nr. 2018-11748.

1180 „Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo“ 12 str. 1 p. (Valstybės žinios. 2000, Nr. 30-827; 2005, Nr. 18-572; 2013, Nr. 54-2675); BPK 51 str. 1 d. 9 p.

1181 V ekspertas.

1182 „Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo“ 11 str., 15 str. 2 d., 14 str. 5 d. 2 p., 18 str. 2 d. Valstybės žinios 2000, Nr. 30-827; 2005, Nr. 18-572; 2013, Nr. 54-2675.

1183 V, VI, IX ekspertai.

1184 XIII ekspertas; Jakulevičienė & Siniovas, *supra note* 9: 56–57.

1185 „Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo“ 21 str. 2, 5 d. Valstybės žinios, 2000, Nr. 30-827; 2005, Nr. 18-572; 2013, Nr. 54-2675.

1186 pvz., Kauno apylinkės teismo 2015-11-16 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2555-954/2015.

institucijų praktiką, deramas valstybės pozityviosios pareigos vykdymas yra siejamas su tinkamo aukos ir smurtautojo teisių santykio užtikrinimu.

Su teisinių žinių trūkumu turbūt galima sieti ir faktą, kad smurto artimoje aplinkoje aukos labai retai skundžia baudžiamojo proceso eigoje priimtus sprendimus¹¹⁸⁷. Tai, kad išsamios informacijos apie teisinius procesus teikimas, teisinis aukos įgalinimas lemia ne tik teigiamą aukos vertinimą, didesnę teisės saugos institucijų bendradarbiavimą, bet ir proceso baigtį rodo atlikti tyrimai. Pavyzdžiui, Švedijos kovos su smurtu artimų santykių srityje centro projekto duomenimis, 42 proc. bylų, prie kurių prisidėjo šis centras, baigėsi apkaltinamaisiais nuosprendžiais. Atitinkama proporcija bylų, prie kurių centras neprisidėjo – tik 24 proc.¹¹⁸⁸

Taigi atsižvelgiant į tai, kad neatidėliotina valstybės garantuojama antrinė teisinė pagalba jau yra garantuojama kaltinamiesiems pagreitinto proceso metu, taip pat kitai pažeidžiamų baudžiamojo proceso dalyvių grupei – nepilnamečiams, ji turėtų būti užtikrinta ir smurto artimoje aplinkoje aukoms. Kaip jau buvo minėta, smurto artimoje aplinkoje aukos ir teisės aktuose, ir mokslinėje literatūroje taip pat yra priskiriamos prie itin pažeidžiamų dėl pakartotinės ir antrinės viktimizacijos. Todėl siūlytina BPK 55 str. 4 d. nurodytų asmenų, kuriems įgaliotas atstovas gali būti pripažįstamas būtinu, sąrašą papildyti nukentėjusiais nuo smurto artimoje aplinkoje asmenimis.

3.1.2. Atkuriamojo teisingumo ir diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų tinkamumas tokiose bylose

Nusikaltimų aukų teisių direktyvoje yra numatyta teisė aukai gauti atkuriamojo teisingumo paslaugas (4 str. 1j d.). Todėl svarbu nustatyti, kaip šio įpareigojimo vykdymas dera su susitaikymo instituto (BK 38 str.), kuris yra priskirtinas mediacijos modeliams¹¹⁸⁹, taikymu smurto artimoje aplinkoje atvejais. Nors Europoje atkuriamojo teisingumo procedūrų taikymo atvejų smurto artimoje aplinkoje bylose daugėja¹¹⁹⁰, akademinėje literatūroje mediacijos taikymas yra vertinamas nevienareikšmiai. Vieni autoriai ją vertina kaip gerą praktiką tiek aukų, tiek smurtautojų atžvilgiu¹¹⁹¹. Mediacijos yra vertinimas teigiamai dėl

1187 V ekspertas.

1188 Europos nusikalstamumo prevencijos tinklas. *EUCPN priemonių rinkinys Nr. 4: Smurto artimoje aplinkoje problema ES. Politika ir patirtis* (Briuselis, 2013 m. gruodis), 11–12.

1189 Rima Ažubalytė, „Susitarimas (susitaikymas) viešojo kaltinimo bylose kaip viena iš diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų“, *Jurisprudencija* 6, 84 (2006): 34, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12123/2574-5472-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

1190 Pia Moum Hellevik, „Atkuriamasis teisingumas – alternatyva baudžiamojoje justicijoje?“, panešimas konferencijoje Projekto „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose (MIPT)“ baigiamoji konferencija, Vilnius, 2016-03-17; Katinka Lünemann & Annemieke Wolthuis, *Restorative Justice in Cases of Domestic Violence: Best Practice Examples Between Increasing Mutual Understanding and Awareness of Specific Protection Needs*. (JUST/2013/JPEN/AG/4587) Victim Offender Mediation: Needs of Victims and Offenders of Intimate Partner Violence 2nd Comparative Report, Interviews & Focus Groups. 15 October 2015, p. 25.

1191 Johnsen & Robertson, *supra note* 51: 1557–1586; Ilona Michailovič, „Atkuriamojo teisingumo galimybės baudžiamojoje justicijoje“, iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai* (Vilnius: Registrų centras, 2014), 77–89; Michailovič, *supra note* 122: 224; Ilona Michailovič, „Kai kurie

supratingumo ir paramos, kurių nesulaukiama teismuose, dėl galimybės išsikalbėti apie savo patirtis ir sudaryti susitarimus ne tik dėl smurto pasekmių, saugumo, bet ir kitų su tuo susijusių klausimų (pvz., vaikų priežiūros)¹¹⁹², kurie gali mažinti pakartotinio smurto riziką¹¹⁹³. Mediacija yra vertinama kaip kompleksinis problemos sprendimas¹¹⁹⁴, resocializacijos ir aukos deviktimizacijos įrankis¹¹⁹⁵. Lietuvoje vykdyto projekto dėl mediacijos probacijos tarnybose rezultatų duomenimis, smurto artimoje aplinkoje atvejai sudarė apie trečdalį visų atliktų mediacijų, ir 85 proc. atvejų buvo pasiektas susitarimas¹¹⁹⁶, todėl mediacijos taikymo galimybes šiose bylose projekto vykdytojai vertina labai palankiai, ypač probacijos etape¹¹⁹⁷. Remiantis atkuriamojo teisingumo principais yra kuriamos ir smurtinių elgesį keičiančios programos¹¹⁹⁸. Tačiau kiti jos taikymą smurto artimoje aplinkoje bylose vertina neigiamai iš esmės ir griežtai nerekomenduoja, motyvuojant neefektyvumu ir pavojingumu aukai, nes alternatyvūs ginčų sprendimo būdai neveikia tokiose situacijose, kuriose yra aiškus galios disbalansas¹¹⁹⁹. Be to, tyrimai rodo, kad pagrindinis smurtautojų tikslas dalyvauti šiose procedūrose yra siekis sušvelninti baudžiamąją atsakomybę¹²⁰⁰. Pagrindiniai kritikuotini aspektai yra pakartotinės viktimizacijos galimybė, spaudimas aukai dalyvauti mediacijos procese, aiškus ir griežto smurto pasmerkimo trūkumas, neproduktyvi ir trumpalaikė intervencija, trivializuotas požiūris į smurtą (kaip tik į konfliktą, kuris

smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu“, *Kriminologijos studijos* 2 (2014): 168; Christa Pelikan, „On the Efficacy of Victim-Offender-Mediation in Cases of Partnership Violence in Austria, or: Men Don't Get Better, But Women Get Stronger: Is it Still True? Outcomes of an Empirical Study“, *European Journal of Criminal Policy* 16, 1 (2010): 49–67; Ruth Reches, „Psichologinio pasipriešinimo atkuriamajam teisingumui problema“ *Socialinių mokslų studijos* 2, 6 (2010): 369–371, <https://www.mruni.eu/upload/iblock/82b/Reche.pdf>; Salomėja Zaksaitė ir Zigmas Garalevičius, „Teisminės ir neteisminės šeimos ginčų mediacijos galimybės“, *Teisės problemos* 4 66 (2009): 93, <https://www.arbitrazoteismas.lt/wp-content/uploads/2014/08/8-Teismin-s-ir-neteismin-s-eimos-gin-mediacijos-galimyb-s.pdf>.

1192 Lünemann & Wolthuis, *op. cit.*, 26.

1193 John W. Putz, *et al.*, „Comparing the Mediation Agreements of Families with and without a History of Intimate Partner Violence“, *Family Court Review* 50, 3 (July 2012): 422–423, <https://pdfs.semanticscholar.org/b12d/01dd933107a71f477d3260269e89aabd38d1.pdf>.

1194 Roni A. Elias, „Restorative Justice in Domestic Violence Cases“, *DePaul Journal for Social Justice* 9, 1 (Winter 2015): 83.

1195 Rokas Uscila, „Projekto pasiekimai ir mediacijos taikymo perspektyvos“, pranešimas konferencijoje Projekto „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose (MIPT)“ baigiamoji konferencija, Vilnius, 2016-03-17.

1196 Atrakteptinas dėmesys, kad autorių minimi susitarimai buvo sudaromi ne dėl baudžiamojo proceso eigos ar pasekmių, bet dėl kitų aspektų (vaikų išlaikymo, auklėjimo sąlygų ir kitokių klausimų) – žr. Giedrytė-Mačiulienė ir Venckevičienė, *supra note* 121: 81–82.

1197 Uscila, *op. cit.*

1198 Linda G. Mills, Briana Barocas & Barak Ariel, „The Next Generation of Court-mandated Domestic Violence Treatment: a Comparison Study of Batterer Intervention and Restorative Justice Programs“, *Journal of Experimental Criminology* 9 (2013): 65–90, <https://doi.org/10.1007/s11292-012-9164-x>.

1199 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 41, 42, 50; Vaige, *supra note* 99: 47; Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210, §252.

1200 Lünemann & Wolthuis, *supra note* 1190: 26.

gali būti suvaldytas), jo reprivatizavimas (grįžimas į privataus reikalo kontekstą)¹²⁰¹. Tai pat yra kritikuojama šių procedūrų taikymo praktika, nes nėra įvertinamas smurto artimoje aplinkoje specifiškumas, būdingas pakartotinumas, galimos rizikos¹²⁰², kai aukoms ir smurtautojams nėra išaiškinamas jų tikslas¹²⁰³, kai mediacijos pareigūnai neturi pakankamai kompetencijų smurto dėl lyties ar atkuriamojo teisingumo srityse¹²⁰⁴. Taip pat esama nuomonių, kad smurto artimoje aplinkoje atveju galėtų būti taikoma tam tikros formos ar rūšies mediacija (pvz., nuotoliniu būdu¹²⁰⁵) arba ji būtų galima tik tam tikrais atvejais, pvz., kai smurtautojai yra nepilnamečiai, abipusio, trumpalaikio smurto atveju, tam tikro smurto tipo situacijose (kai nėra prievartinės kontrolės partnerio atžvilgiu¹²⁰⁶, situacinio smurto atveju¹²⁰⁷), nusikaltus pirmą kartą ir smurtautojui pripažįstant kaltę¹²⁰⁸. Tyrėjai siūlo nustatyti aiškius kriterijus, kuriais yra grindžiamas sprendimas dėl mediacijos galimybių konkrečiau smurto artimoje aplinkoje atveju, pvz.: atkuriamojo teisingumo procedūros yra vykdomos tik jei smurtautojas pripažįsta kaltę ir kritiškai vertina savo elgesį, jei yra užtikrintas aukos saugumas, įvykus parengiamajam susitikimui ir esant griežtai mediacijos rezultatų monitoringo procedūrai¹²⁰⁹, procedūrose dalyvaujant atitinkamų kompetencijų turintiems pareigūnams¹²¹⁰. Nepaisant to, kad tarptautinės organizacijos nustato pagrindinius atkuriamojo teisingumo principus ir skatina valstybes juos taikyti¹²¹¹, daug feministinės krypties smurto artimoje aplinkoje tyrėjų abejoja, kad atkuriamojo teisingumo procedūros gali būti efektyvus smurto prieš moteris sprendimo būdas. Toks skepticizmas yra grindžiamas tyrimų rezultatais¹²¹². Mokslinių tyrimų duomenys suteikia pagrindo interpretacijai, kad vykstant mediacijos procesui skyrybų bylose, kuriose buvo nustatytas smurtas artimoje aplinkoje, vyrai (ir kaip smurtautojai, ir kaip aukos) geriau nei moterys išreiškia savo poreikius, susitarimai dėl vaikų priežiūros laiko geriau atspindi jų interesus (ypač aukšto smurto lygio atveju)¹²¹³. Retas smurtautojas savanoriškai sutinka su sąlygo-

1201 Drost, *supra note* 69.

1202 Vaige, *op. cit.*, 47; Vaige, *supra note* 112: 268.

1203 Lünemann & Wolthuis, *op. cit.*, 26.

1204 Gabriela Wasileski, „Prosecutors and Use of Restorative Justice in Courts: Greek Case“, *Journal of Interpersonal Violence* 32, 13 (2017): 1957–1960, 1963, <https://doi.org/10.1177/0886260515590127>.

1205 Uscila, *supra note* 1195.

1206 Vaige, *supra note* 112: 268; Connie J. A. Beck & Chitra Raghavan, „Intimate Partner Abuse Screening in Custody Mediation: The Importance of Assessing Coercive Control“, *Family Court Review* 48, 3 (June 2010): 555–565.

1207 Kelly & Johnson, *supra note* 370: 492–493.

1208 Lünemann & Wolthuis, *op. cit.*, 19, 23, 25.

1209 *Ibid.*, 19–23.

1210 *Restorative Justice and Domestic Violence: A Guide for Practitioners* (JUST/2013/JPEN/AG/45878) (January 2016), 16, http://www.ikf.ac.at/pdf/RJ_Guide_for_Practitioners.pdf.

1211 UN Economic and Social Council (ECOSOC), UN Economic and Social Council Resolution 2002/12: Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters, 24 July 2002, E/RES/2002/12; Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija šalims narėms Nr. R (99)19 „Dėl tarpininkavimo baudžiamojoje srityje“; Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija šalims narėms Nr. R (98)1 dėl šeimos mediacijos.

1212 Walter S. Dekeseredy, *Contemporary Critical Criminology* (London: Routledge, 2010), 46.

1213 Fernanada S. Rossi, Amy Holtzworth-Munroe & Amy G. Applegate, “Does Level of Intimate Partner

mis, kurios suteiktų mažiau galimybių kontroliuoti kontaktus su nukentėjusiais ir įtvirtintų labiau struktūruotus kontaktus su vaikais¹²¹⁴.

Būtent šių tyrimų išvadomis yra grįsti ir kai kurie tarptautiniai norminiai aktai bei minkštosios galios dokumentai, draudžiantys privalomąją mediaciją smurto artimoje aplinkoje bylose arba nustatantys tam tikrus jos taikymo kriterijus ir saugiklius. Stambulo konvencija įpareigoja valstybes imtis priemonių, kurios draustų taikyti privalomus alternatyvius ginčų sprendimo būdus, įskaitant tarpininkavimą ir taikinimą, smurto artimoje aplinkoje atveju (48 str. 1 d.). JT Ekonomikos ir socialinių reikalų departamento Moterų pažangos skyrius rekomenduoja eksplicitiškai uždrausti mediaciją visose smurto prieš moteris bylose tiek prieš procedūras, tiek joms vykstant¹²¹⁵. Pagal Moterų diskriminacijos panaikinimo rekomendacijas, valstybės turi užtikrinti, kad tokiais atvejais alternatyvūs ginčų sprendimo būdai, įskaitant mediaciją ir taikinimo procedūras, nebūtų privalomi. Kai tokios procedūros yra taikomos, jos turi būti griežtai reguliuojamos ir leidžiamos tik specializuotam personalui iš anksto įvertinus, kad aukos sutikimas yra laisvas, grįstas informuotumu, ir nėra grėsmės aukai ar jos šeimai veiksmų. Procedūros turi įgalinti auką ir turi būti atliekamos profesionalų, baigusių specialius mokymus dėl tinkamos intervencijos smurto lyties pagrindu prieš moteris atvejais. Procedūrų metu turi būti užtikrinta adekvati moterų ir vaikų teisių apsauga¹²¹⁶. Šis komitetas, sprenddamas bylą dėl situotinio ir tėvo smurto, policijos pareigūnų veiksmus veikiant kaip mediatoriams, bet nepradedant baudžiamojo proceso, vertino kaip situotinės ir jos vaikų teisių pažeidimą¹²¹⁷. Žmogaus teisių komitetas, įsteigtas pagal Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą, taip pat Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas yra pateikęs raginimą Lietuvai nebetaikyti taikinamojo tarpininkavimo procedūrų smurto artimoje aplinkoje aukų atžvilgiu ir susilaikyti nuo taikinamojo tarpininkavimo procedūrų baudžiamajame procese priėmimo, kadangi šios procedūros gali skatinti smurtą patyrusių moterų pažeidžiamumą¹²¹⁸. Stambulo konvencijos 48 str. 1 d. yra įtvirtintas privalomų alternatyvių ginčų sprendimo būdų draudimas. Ekspertai atkreipė dėmesį į šios normos santykį su Nusikaltimų aukų teisių direktyvoje numatyta teise aukai gauti atkuriamojo teisingumo paslaugas (4 str. 1j d.)¹²¹⁹.

Violence and Abuse Predict the Content of Family Mediation Agreements?” *Family Court Review* 53, 1 (January 2015): 150, https://holtzlab.psych.indiana.edu/research/Rossi_et_al-2015-FCR%20ipv%20mediation%20agreements.pdf.

1214 Beck, *et al.*, *supra note* 229.

1215 Department of Economic and Social Affairs Division for the Advancement of Women, *supra note* 424: 38.

1216 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §32 (b).

1217 *X. and Y. v. Georgia*. Communication no. 24/2009. 13 July 2015, §9.4, 10.

1218 Human Rights Committee. Concluding observations on the fourth periodic report of Lithuania. 26 July 2018, CCPR/C/LTU/CO/4, §18(a); Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the fifth periodic report of Lithuania. 24 July 2014, CEDAW/C/LTU/CO/5, §25d.

1219 Pali Brunilda, *Restorative Justice in the Victims' Directive: Survey Results* (European Forum for Restorative Justice, 2017), 6–7, <http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2018/02/RJ-in-the-VD-EFRJ-survey-report.pdf>.

Vis dėlto minėta direktyvos nuostata neįpareigoja valstybių taikyti atkuriamojo teisingumo procedūrų, jei tokių mechanizmų nacionalinėje teisėje nėra numatyta, be to, ESTT praktika patvirtina, kad valstybės neturi pareigos taikyti šias procedūras visų nusikalstamų veikų atveju¹²²⁰. Nusikaltimų aukų teisių direktyva reikalauja užtikrinti tam tikras mediacijos taikymo sąlygas: kompetentingą paslaugų teikimą, aukų apsaugą nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto, pirmiausiai atsižvelgiant į aukos interesus ir poreikius, siekiant atitaisyti aukai padarytą žalą ir išvengti papildomos žalos. Vykdam atkuriamojo teisingumo procesą, turėtų būti atsižvelgiama į tokius veiksnius kaip nusikaltimo pobūdis ir sunkumas, padarytų traumų dydis, pakartotinis aukos fizinės, seksualinės ar psichologinės neliečiamybės pažeidimas, skirtinga aukos ir nusikaltėlio galia, taip pat aukos amžius, branda ar intelektiniai gebėjimai, kurie galėtų riboti ar mažinti aukos gebėjimą pasirinkti atsižvelgiant į gautą informaciją arba turėti įtakos tam, kad aukai rezultatas nebūs palankus. Atkuriamojo teisingumo procesai paprastai turėtų būti konfidencialūs (1 str. 1 d., 12 str. 1 d., 25 str. 4 d., konstatuojamoji dalis Nr. 46, 61). Direktyva nustato minimalias sąlygas, kurioms esant yra galimos atkuriamojo teisingumo procedūros: atitikimas aukos interesams, saugumo aplinkybės; laisvas, išsamia ir nešališka informacija apie procesą ir galimus rezultatus grįstas aukos sutikimas, kuris gali būti bet kada atšauktas; kaltininko prisipažinimas dėl pagrindinių bylos aplinkybių; susitarimo savanoriškumas; neviešų diskusijų konfidencialumas (12 str. 1 d., konstatuojamoji dalis Nr. 9, 21). Taip pat yra nurodoma sudaryti palankesnes sąlygas atitinkamais atvejais perduoti bylas atkuriamojo teisingumo paslaugų tarnyboms ir nustatyti tokio perdavimo sąlygų procedūras ar gaires (12 str. 2 d.). Į šių tarptautinių aktų reikalavimus ir rekomendacijas yra atsižvelgiama siūlant pagrindines nacionalinio mediacijos teisinio reguliavimo nuostatas¹²²¹. Mediacija dėl smurto artimoje aplinkoje yra draudžiama Ispanijoje¹²²², taip pat ji yra neleidžiama arba galima tik esant tam tikriems pagrindams ar sąlygoms nemažoje dalyje JAV valstijų¹²²³.

Atsižvelgiant į tarptautinės praktikos tendencijas plėsti mediacijos taikymo ribas, vargu ar galima propaguoti visišką atkuriamojo teisingumo perspektyvų ignoravimą bylose dėl smurto artimoje aplinkoje. Vis dėlto, remiantis išdėstytais argumentais darytina išvada, kad mediacija tokiose bylose yra galima esant aiškiam teisiniam reguliavimui, pagal kurį mediacija nebūtų privaloma ir kuris atitiktų Nusikaltimų aukų teisių direktyvos, kitų tarptautinių normų, kvazi/teisminių institucijų suformuluotas atkuriamojo teisingumo

1220 European Commission DG Justice Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. Ares(2013)3763804 – 19/12/2013, §32.

1221 „Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos“, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015-09-17 įsakymu Nr. 1R-268, 92 p. (TAR, 2015-09-17, Nr. 2015-13939).

1222 Organic Act 1/2004 of 28 December on Integrated Protection Measures against Gender Violence (BOE [Official State Gazette] no. 313, 29 December 2004) Art. 44; Organic law 6/1985, of 1 July, On The Judiciary Art. 87 ter.

1223 American Bar Association Commission on Domestic & Sexual Violence. *Mediation in Family Law Matters Where DV is Present* [žiūrėta 2018-06-19], https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/domestic_violence1/Charts/2014%20Mediation%20Statutory%20Chart.authcheckdam.pdf.

procedūrų sąlygas, pagrindus, vykdymo tvarką, reikalavimus procedūroje dalyvaujantiems subjektams. Galimybės taikyti mediaciją šiose bylose turi būti susietos su smurto artimoje aplinkoje specifika, todėl turi būti aiškiai nurodyti atvejai, kai mediacija yra negalima (pvz., sisteminio smurto, prievartinės kontrolės, galios disbalanso atvejais). Mediacijos galimumas turi būti taip pat aiškiai susietas su smurto tipologija (pvz., situacinio smurto atveju) ar kitomis smurtinės veikos aplinkybėmis (ne intymaus partnerio smurtas, aukos nepriklausomumas nuo smurtautojo, gyvenimas atskirai ir pan.). Atkuriamojo teisingumo principų taikymas smurto artimoje aplinkoje atveju turi būti nuolat revizuojamas, atsižvelgiant į naujausius šios srities mokslinius tyrimus.

Nors taiknamasis tarpininkavimas baudžiamojo proceso metu Lietuvoje nėra detalai formalizuotas, praktiškai smurto artimoje aplinkoje bylose jis vyksta dažnai, ypač taikant susitaikymo institutą¹²²⁴ (Lietuvoje atlikto tyrimo duomenimis, susitaikymas buvo pasiūlytas visoms tyrime dalyvavusioms smurto aukoms tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek teisme¹²²⁵). Viena iš įtariamą ir nukentėjusiojo procesinių teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo procedūrų yra diskrecinis baudžiamasis persekiojimas, kuris Lietuvoje yra realizuojamas remiantis pagrindais ir sąlygomis, kurias nustato atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas¹²²⁶. Problemiškiausias smurto artimoje aplinkoje bylose yra būtent susitaikymo instituto taikymas (BK 38 str.). Nors tai yra teismo diskrecija, bet ne pareiga, visgi nemaža dalis bylų dėl smurto artimoje aplinkoje baigiasi proceso nutraukimu įtariamąjį atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės jam susitaikius su nukentėjusioju¹²²⁷. Tai atspindi bendrąsias šio instituto taikymo dažnėjimo ir palankaus praktikų bei mokslininkų vertinimo tendencijas¹²²⁸. Tačiau doktrina ir tarptautinių institucijų praktika smurto artimoje aplinkoje srityje rodo, kad susitaikymo galimybės tokio smurto atveju dėl jo specifikos (aukų pažeidžiamumo, neigiamo kompleksinio smurto poveikio, didelės pakartotinės viktimizacijos rizikos) yra ribotos. Lietuvoje atlikto viktimologinio tyrimo duomenys rodo, kad nusikaltimų aukų susitaikymo motyvai tiesiogiai priklauso nuo nusikalstamos veikos pobūdžio bei šalių interakcijos specifikos. Kai asmenis sieja artimi giminystės ryšiai, vyraujantis motyvas yra nenoras įkalinti asmenį (kitais atvejais dažniausi motyvai yra aukos noras greičiau gauti žalos atlyginimą, aukos nenoras dalyvauti baudžiamajame ir procese ir pan.)¹²²⁹. Praktika Lietuvoje rodo, kad ikiteisminį tyrimą atliekantis policijos pareigūnas ar prokuroras neretai nepaaiškina nukentėjusiajam visų būtinųjų atleidimo nuo baudžia-

1224 V ekspertas.

1225 Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *supra note* 16: 24.

1226 Rima Ažubalytė, „Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis“, *Jurisprudencija* 1, 79 (2006): 22, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12726/2921-6170-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

1227 Kauno apylinkės teismo duomenis, 2017 m. – maždaug trečdalis bylų; Policijos departamento duomenimis, iš 2017 m. nutrauktų ikiteisminių tyrimų 44,6 proc. sudaro sprendimas nutraukti ikiteisminį tyrimą įtariamajam ir nukentėjusiajam susitaikius (Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos Pažyma dėl policijos veiklos. 2018-01-19, Nr. 5-IL-545, p. 7); taip pat žr. Chomentauskas, Dereškevičiūtė ir Murauskienė, *supra note* 88: 59; Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 84; Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *supra note* 16: 24.

1228 Ažubalytė, *supra note* 1189: 38; Rokas Uscila, „Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje“, *Teisės problemos* 2 (2006).

1229 Uscila, *op. cit.*, 2 lentelė.

mosios atsakomybės susitaikius sąlygų¹²³⁰, o kartais jie yra įtikinėjami susitaikyti, neįvertinus jų specialių apsaugos poreikių ar pakartotinio smurto rizikos, preziumuojant būsimą susitaikymą, manipuliuojant argumentais dėl vaikų gerovės (jų interesų augti pilnoje šeimoje, turėti neteistą tėvą ar pan.)¹²³¹. Kaip jau buvo minėta, valstybės pareigūnų daromą spaudimą atsiimti skundą, primygtinį siūlymą susitaikyti su smurtaujančiu sutuoktiniu EŽTT traktuoja ne tik kaip netinkamą valstybės pozityviosios pareigos vykdymą, bet ir kaip diskriminacinį požiūrį į smurto artimoje aplinkoje aukas¹²³², jis gali sukelti antrinę viktimizaciją. Pagal Nusikaltimų aukų direktyvą, smurto artimoje aplinkoje aukos antrinę ir pakartotinę viktimizaciją, bauginimą ir kerštą patiria dažnai (konstatuojamoji dalis Nr. 57), nuolat patiriantys smurtą artimoje aplinkoje asmenys yra laikomi ypač pažeidžiamais (konstatuojamoji dalis Nr. 38). Teisinėje literatūroje jau ne kartą buvo akcentuotos BK 38 str. taikymo disfunkcijos: neatitikimas paties instituto paskirčiai, taip pat esminiams baudžiamojo proceso, kitiems konstituciniams principams, pakankamai konkrečios procesinės realizavimo formos nebuvimas¹²³³. Smurto artimoje aplinkoje bylose ypač aktualus yra pastarasis trūkumas: nesant aiškaus procedūrų aprašo, susitaikymo inicijavimas, išraiška, įforminimas, ypač ikiteisminio tyrimo stadijoje, priklauso nuo pareigūnų profesionalumo, kompetencijos, požiūrio į smurto artimoje aplinkoje aukas. Ikiteisminio tyrimo metu dažnai pats pareigūnas yra proaktyvus susitaikymo iniciatorius, o kaltininko ir nukentėjusiojo pasiūlymas ir sutikimas dėl susitaikymo paprastai yra užfiksuojamas apklausų protokoluose ir įforminamas susitaikymo protokoluose, teismo nagrinėjimo metu – susitaikymo protokoluose, susitarimuose dėl susitaikymo¹²³⁴. Nors pareigūno, aktyviai skatinančio šalis taikiai susitarti, modelis yra galimas, vis dėl to mokslinėje literatūroje Lietuvai yra siūlomas deleguotos mediacijos modelis¹²³⁵. Tai ypač aktualu dėl egzistuojančio poreikio, kad su smurto artimoje aplinkoje aukomis dirbtų specialių kompetencijų turintys profesionalai. Vis dėlto, analizuojant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės teismo nagrinėjimo stadijoje, mokslinėje literatūroje yra palaikoma aktyvi teismo pozicija svarstant galimybę nutraukti baudžiamąją bylą¹²³⁶.

Be nusikalstamos veikos kategorijos ir kaltininko prisipažinimo, BPK 38 str. kelia daugiau sąlygų atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius su nukentėjusiu asmeniu. Ir būtent jų nustatymas dėl smurto artimoje aplinkoje specifikos yra problemiškas, dėl to jis tampa palankesnis įtariamajam. Viena jų – savanoriškas žalos atlyginimas ar susitariamas dėl to. Ekspertų teigimu, paprastai smurto artimoje aplinkoje aukos neprašo atlyginti žalos, nors ji ir yra padaryta. Tai galima paaiškinti sunkumais ją įrodinėjant, taip pat siekiu kuo greičiau baigti baudžiamąjį procesą. Be to, žalos atlyginimo sąlygų vykdymo

1230 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 60.

1231 Pilinkaitė Sotirovič & Vaige, *supra note* 89: 271–272. p. 268–276; Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *supra note* 16: 24; VI ekspertas.

1232 *Eremia v. The Republic of Moldova*. Application no. 3564/11. 28 May 2013 §87, 89.

1233 Agnė Baranskaitė, „Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesinės problemos“, *Jurisprudencija* 11, 113 (2008): 66–71, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/viewFile/1745/1634>; Ažubalytė, *supra note* 1189: 33–40.

1234 pvz., Kauno apygardos teismo 2017-12-08 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-610-348/2017.

1235 Ažubalytė, *op. cit.*, 38.

1236 Ažubalytė, *supra note* 1126: 43–44.

tinkamumas tokiose bylose yra interpretuojamas gana plačiai¹²³⁷. Taip pat jau buvo atkreiptas dėmesys ir į kitą žalos atlyginimo tokiu atveju probleminį aspektą: sutuoktinių turtas bendrosios jungtinės nuosavybės teise yra valdomas jų abiejų, todėl žala yra atlyginama iš pačiai aukai priklausančio turto¹²³⁸. Praktikoje kyla sunkumų ir dėl žalos atlyginimo termino nustatymo¹²³⁹. Nustatant kitą – susitaikymo sąlygą – kyla abejonių dėl nukentėjusiojo laisvos valios (dėl keršto baimės, grasinimų, prievartinės kontrolės ar kitokių bandymų daryti poveikį). Todėl atleidus kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikymo pagrindu nėra užtikrinama aukos apsauga nuo pakartotinės viktimizacijos dėl analogiškų ar pavojingesnių nusikaltimų¹²⁴⁰. Ypač rūpestingai reikia vertinti situacijas, kai apkaltinamąjį nuosprendį skundžia pats nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjęs asmuo ir prašo taikyti susitaikymo institutą¹²⁴¹. Literatūroje jau buvo atkreiptas dėmesys ir į kitą probleminį aspektą – patį *susitaikymo* terminą: susitaikymas – ne teisinė kategorija, o psichologinis aktas, kurį procesines funkcijas atliekančias pareigūnui yra sunku nustatyti, todėl tikslinga įtvirtinti *susitarimo* arba *sutikimo dėl proceso nutraukimo* terminą¹²⁴². Kita susitaikymo instituto taikymo sąlyga – pagrindas manyti, kad kaltininkas nedarys naujų nusikalstamų veikų – yra nustatinėjama *ad hoc* pagal teismų praktikos suformuluotus kriterijus: turi būti atsižvelgta į atsakomybę lengvinančias aplinkybes (atvyko ir prisipažino, nuoširdžiai gailisi, padėjo išaiškinti nusikaltimą ar kt.), atsakomybę sunkinančių aplinkybių nebuvimą, taip pat kaltininko asmenybę, jo elgesį iki ir po nusikalstamos veikos padarymo, veikos padarymo metu (teistumo nebuvimas, teigiamas socialinis elgesys, kritinis požiūris vertinant padarytą nusikalstamą veiką bei pastangos sušvelninti ja sukeltus padarinius ir pan.), nusikaltimo pavojingumo laipsnį ir pobūdį, kaltės formą, padarinių sunkumą¹²⁴³, taip pat

- 1237 pvz., Kauno apygardos teismo 2017-01-24 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-66-327/2017: teismas konstatavo, kad kaltininkas susitarimą atlyginti žalą sumokant pinigų sumą įvykdė kitomis formomis, t. y., nukentėjusioji pinigų iš kaltininko neprašė, o jis pirkto įvairius daiktus, duodavo pinigų buičiai, mokėjo už pramogas ir kitas išlaidas, atiduodavo naudotus daiktus.
- 1238 Judita Venckevičienė ir Algimantas Čepas, „Konfliktai ir smurtas artimoje aplinkoje. Ar įmanoma susitarti? Arba ką gali mediacija?“ (2013-12-20), <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-12-20-konfliktai-ir-smurtas-artimoje-aplinkoje-ar-imanoma-susitarti-arba-ka-gali-mediacija/111854>.
- 1239 Michailovič, *supra note* 122: 211.
- 1240 pvz., Kauno apygardos teismo 2018-03-16 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-221-810/2018; Vilniaus apygardos teismo 2018-03-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-119-1020/2018; Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2015-08-04 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1960-993/2015; 2015-07-21 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1432-954/2015; Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2015-06-09 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1533-954/2015; Kauno apygardos teismo 2015-04-08 baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-242-594/2015; V ekspertas.
- 1241 pvz., Kauno apygardos teismo 2018-01-29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-86-634/2018: nukentėjusioji apeliaciniu skundu minimizuoja smurtinį nuteisto sutuoktinio elgesį, kaltę dėl smurto priiima sau ir teismas konstatuoja esant atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikymo sąlygas. Priešingai, Kauno apygardos teismo 2017-12-21 nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 1A-776-319/2017 teismas nukentėjusiosios parodymų keitimą apeliacinėje instancijoje nuteistojo naudai vertino kaip prieštaraujantį kitiems įrodymams ir traktavo kaip siekį padėti išvengti baudžiamosios atsakomybės.
- 1242 Ažubalytė, *supra note* 1189: 37– 38.
- 1243 pvz., Kauno apygardos teismo 2017-01-17 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-45-397/2017; LAT 2016-05-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-511/2016.

viešąjį interesą (realus veikos pavojingumas, kaltininko asmenybė, jo atgaila ir tikimybė pasitaisyti)¹²⁴⁴. Pritartina nuomonei, kad pagrindinis kriterijus, lemiantis šio instituto taikymą, turi būti viešasis interesas¹²⁴⁵. ANSAAI yra įtvirtinta, kad smurtas artimoje aplinkoje dėl žalos visuomenei priskiriamas prie visuomeninę reikšmę turinčių veikų (1 str. 1 d.). Tačiau tiek viešojo intereso, tiek kitų minėtų kriterijų taikymas konkrečiose bylose nėra visiškai nuoseklus ir tam tikrais atvejais keliantis abejonių, pvz., pagrindas manyti, kad kaltinamasis nedarys naujų nusikalstamų veikų, buvo konstatuotas ir tais atvejais, kai kaltinamojo teistumas už ankstesnes veikas dar nebuvo išnykęs¹²⁴⁶, kai buvo atsakomybę sunkinančių aplinkybių¹²⁴⁷, kai asmuo buvo kaltinamas kelių atskirų smurtinių veikų prieš tą patį asmenį per trumpą laikotarpį padarymu¹²⁴⁸, kai kaltę pripažino tik bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos metu¹²⁴⁹. Dažnai motyvuojant esant pagrindą manyti, kad kaltininkas daugiau nebus veiksmingas, yra tiesiog konstatuojamos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės būtinosios sąlygos, kitų motyvų iš esmės nenurodant, pvz.: „[k]altinamasis padarė nesunkų tyčinį nusikaltimą, prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, susitaikė su nukentėjusiąja, anksčiau neteistas, anksčiau nebuvo susitaikęs su nukentėjusiąja ir tuo pagrindu atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Atsižvelgiant į tai yra pagrindas manyti, kad kaltinamasis ateityje nedarys naujų nusikalstamų veikų.“¹²⁵⁰ Analogiškos tendencijos yra pastebėtos ir Generalinės prokuratūros apžvelgtuose ikiteisminiuose tyrimuose: prokurorai šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygos nepagrindžia visiškai arba konstatuoja kitų privalomų sąlygų egzistavimą, arba tokią išvadą daro net ir tais atvejais, kai smurtaujama pakartotinai¹²⁵¹. Taip yra nukrypstama nuo formuojamos teismų praktikos¹²⁵². Baudžiamosiose bylose susitaikymo instituto taikymas taip pat yra motyvuojamas ir siekiu užtikrinti nukentėjusiojo bei kaltininko interesų pusiausvyrą, „...kai nukentėjusiajam asmeniui yra suteikiama galimybė gauti žalos atlyginimą, jaustis saugiau ir siekti, kad būtų galutinai išspręsta įvykusio konflikto problema, o teisės pažeidėjui leidžiama įžvelgti savo elgesio prie-

1244 pvz., LAT 2015-03-31 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-206-697/2015.

1245 Ažubalytė, *supra note* 1126: 44.

1246 pvz., Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2015-11-16 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2555-954/2015.

1247 pvz., Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2015-07-01 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1831-954/2015.

1248 pvz., Kauno apygardos teismo 2018-04-25 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-238-485/2018.

1249 pvz., Vilniaus apygardos teismo 2017-12-21 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-474-312/2017, Kauno apygardos teismo 2017-12-08 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1A-610-348/2017: nuteistieji apeliaciniais skundais neigė padarę nusikalstamą veiką bei šeimos narių statusą su nukentėjusiomis ir tik bylos nagrinėjimo apeliaciniame teisme metu pripažino kaltę, prašydami taikyti susitaikymo institutą.

1250 Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2017-01-27 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-339-573/2017.

1251 Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra. Smurtu artimoje aplinkoje padarytų nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo apibendrinimas. 2015-08-31, Nr. 17.9-2966.

1252 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003-06-20 nutarimo Nr. 40 "Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą", 3.4 p. (*Teismų praktika* 19 (2003)).

žastis, padarinius ir sąmoningai prisiimti atsakomybę¹²⁵³. Tačiau paprastai šių aplinkybių egzistavimas konkrečiu atveju nėra plačiau vertinamas. Teigiamai vertintina tokia praktika, kai ankstesnis atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės už smurtą artimoje aplinkoje susitaikius yra vertinamas kaip aplinkybė, neigiama charakterizuojanti asmenybę ir turinti reikšmės parenkant bausmę už vėlesnes panašias nusikalstamas veikas¹²⁵⁴.

Baudžiamojo poveikio priemonių taikymas atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės taip pat sulaukia diskusijų: tyrėjai kelia klausimą dėl šių priemonių atitikimo baudžiamosios teisės ir proceso principams tam tikrais atvejais¹²⁵⁵, LAT nuomone, šios priemonės gali būti skiriamos nutraukiant net ir ikiteisminį tyrimą¹²⁵⁶. Šių priemonių susitaikius praktika taip pat yra nevienareikšmė. Neretai tokio pobūdžio priemonės nėra skiriamos, net nesvarstant tokios galimybės¹²⁵⁷ ar konstatuojant, kad jos yra neprivalomos, ar atsižvelgiant į nusikaltimo pobūdį ir galimas tokio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės teises pasekmes (jis nėra besąlyginis)¹²⁵⁸. Kai baudžiamojo poveikio priemonė yra skiriama, įprasčiausia iš jų šiose bylose yra įpareigojimas dalyvauti smurtinį elgesį keičiančiose programose¹²⁵⁹ (BK 72² str.), nors teoretikų ir praktikų nuomonė dėl jų tinkamumo ir efektyvumo yra nevienareikšmė (plačiau apie tai žr. šio darbo 3.4 skyriuje). Paprastai tokios priemonės skyrimo pagrindu yra laikomas smurtinis nusikaltimo pobūdis¹²⁶⁰, artimi kaltininko santykiai su nukentėjusiuoju (pvz., santuoka, partnerystė, tėvystė)¹²⁶¹ ir kitos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės (pvz., agresyvus elgesys, pasipriešinimas policijai¹²⁶², nusikaltimo padarymas esant apsvaigusiam nuo alkoholio¹²⁶³), nors esama atvejų, kai motyvai nėra nurodomi¹²⁶⁴. Palankiai vertintina tokia praktika, kai skiriant baudžiamojo poveikio priemones, yra atsižvelgiama ir į kaltininko polinkį smurtauti (smurtauja ne pirmą kartą, nors teisinės procedūros jo atžvilgiu dėl tų veikų nebuvo pradėtos)¹²⁶⁵.

-
- 1253 pvz., Panevėžio apygardos teismo 2018-02-02 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-12-337/2018.
- 1254 Kauno apygardos teismo 2012-01-05 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-123-493/2012.
- 1255 Ažubalytė, *supra note* 1126: 45.
- 1256 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-07-02 konsultacija Nr. B3-271. *Teismų praktika*. 2003, Nr. 19.
- 1257 pvz., Vilniaus apygardos teismo 2018-03-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-119-1020/2018.
- 1258 pvz., Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2017-01-27 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-339-573/2017.
- 1259 pvz., Kauno apylinkės teismo 2017 m. išnagrinėtose bylose pagal BK 140 str. 2 d. ši priemonė sudaro absoliučią visų baudžiamojo poveikio priemonių daugumą.
- 1260 pvz., Tauragės apylinkės teismo Šilalės rūmų 2012-10-08 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-129-799/2012.
- 1261 pvz., Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2015-11-16 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2555-954/2015.
- 1262 pvz., Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2015-11-16 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2555-954/2015.
- 1263 pvz., Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2015-07-01 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1831-954/2015.
- 1264 pvz., Šiaulių apygardos teismo 2018-01-11 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6-300/2018.
- 1265 pvz., Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2015-07-29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1932-993/2015; Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2015-07-21 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1432-954/2015.

Remiantis išdėstytais argumentais darytina išvada, kad atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius institutas smurto artimoje aplinkoje bylose galėtų būti taikomas tik ypač rūpestingai įvertinus jo taikymo sąlygas ir pagrindą, ypač smurto artimoje aplinkoje specifiką ir viešąjį interesą. Plačiau šis institutas galėtų būti taikomas situacinio porų smurto atvejais arba kai smurtautojas ir nukentėjęsysis gyvena atskirai (t. y. ne intymaus partnerio smurto atveju). Pagal kai kurių ekspertų taikomą praktiką, susitaikymas nėra taikomas, kai dėl smurto artimoje aplinkoje nukenčia vaikai. Tokia pozicija yra grindžiama nuostata, kad susitaikymas yra asmeninio pobūdžio aktas, o nepilnametis asmuo, neturintis procesinio veiksnio, negali tokio sutikimo duoti. Todėl tokiais atvejais yra taikomi kiti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai, pvz., laidavimas (BK 40 str.)¹²⁶⁶. Kita vertus, taikant laidavimą, nukentėjusiojo pozicija iš viso nevertinama. Pritartina nuomonei, kad susitaikymo instituto taikymas turėtų būti labiau formalizuotas, nurodant, kas ir kokia forma galėtų inicijuoti jo taikymą, įpareigojant pareigūnus išsamiai ir aiškiai informuoti nukentėjusį asmenį apie susitaikymo sąlygas ir teises pasekmes, aiškiai užfiksuojant nukentėjusiojo, kaltininko ir prokuroro poziciją¹²⁶⁷. Nusikaltimų aukų teisių direktyva reikalauja itin atidžiai įvertinti pakartotinės bei antrinės viktimizacijos, bauginimo, keršto grėsmę smurto artimoje aplinkoje aukoms ir daryti įprastinę prielaidą, kad tokioms aukoms yra reikalingos specialios apsaugos priemonės (22 str. 3 d., konstatuojamoji dalis Nr. 55, 57, 58). Todėl susitaikymo institutas turėtų būti taikomas tik įvertinus šias aplinkybes. Šiuo tikslu gali būti naudingi nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūros rezultatai, specializuotos pagalbos centrų parengtose pažymose pateikti duomenys. Siekiant tinkamai apsaugoti smurto artimoje aplinkoje aukas, atleidžiant kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius, įprastai turėtų būti taikomi ir atitinkami įpareigojimai. Geriausiai smurto artimoje aplinkoje aukos interesus atitinkanti priemonė yra įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie jo arčiau nei nustatytu atstumu¹²⁶⁸ (BPK 72¹ str.) (plačiau žr. 3.4 skyriuje).

1266 XX ekspertas; analogišką siūlymą dėl susitaikymo netaikymo tokiais atvejais teikia ir V ekspertas. Kitų praktikų nuomone, susitaikymo instituto taikymas yra galimas kaltininkui susitaikius ne tik su pačiu nukentėjusiuoju, bet ir su jo atstovu (žr. Agnė Baranskaitė, *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius*: monografija (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007), 140–151), o smurto prieš vaiką atveju susitaikymas yra galimas, jei yra susitaikoma ne tik su nepilnamečiu (jei pagal jo brandą tai įmanoma), bet ir su įstatyminiu atstovu (kritiškai įvertinus atstovavimo tinkamumą) – žr. „Smurtavau prieš nepilnamečių gyvenimas/naujiena/seima/teisininkas-atsako-smurtavau-pries-nepilnameci-vaika-ar-susitaikes-isvengsiu-baudziamosios-atsakomybes-1026-847366>“. Mokslinėje literatūroje yra teikiamas siūlymas, kad priimant tam tikrus procedūrinius sprendimus, turėtų būti vadovaujama vaiko teisės būti išklausytam ir geriausių vaiko interesų principais bei šiais kriterijais: biologiniu vaiko amžiumi, objektyviais bylos duomenimis, apibūdinančiais vaiko brandą, aplinkybėmis, galėjusiomis turėti įtakos vaiko pozicijai susiformuoti, vaiko motyvais ir galimų sprendimo padarinių suvokimu (žr. Murauskienė, *supra note* 29: 82–93).

1267 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 60; Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *supra note* 16: 25; Ažubalytė, *supra note* 1189: 38; KT 2006-01-16 nutarimas.

1268 Nors šiuo metu ji yra taikoma ypač retai, pvz., 2017 m. buvo paskirta tik keliose Kauno apylinkės teisme išnagrinėtose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje.

Kitos diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formos, palyginti su baudžiamojo proceso nutraukimu kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius, yra taikomos žymiai rečiau. Pavyzdžiui, Alytaus AVPK teritorijoje 2017 m. laidavimo institutas buvo taikytas tik kartą, 2016 m.– dviuose bylose, susitaikymo institutas – atitinkamai 146 ir 147 bylose¹²⁶⁹. Tokią praktiką galima sieti su laidavimo sąlygomis ir smurto artimoje aplinkoje specifika. Vienas iš kriterijų, sprendžiant dėl asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, yra nusikalstamos veikos padarymas pirmą kartą (BK 40 str. 2d. 1 p.), o smurtui artimoje aplinkoje, kaip jau buvo minėta, yra būdingas pakartotinumumas, sistemingumas. Be to, laiduotojais dažnai yra skiriami kaltininko tėvai, artimieji giminaičiai, atsižvelgiant į jų savybes, galimybę daryti teigiamą įtaką kaltininkui (BK 40 str. 3 d.), o smurto artimoje aplinkoje atveju yra smurtaujama būtent prieš šiuos asmenis, dažnai jie patys yra priklausomi nuo smurtautojo. Laiduotoju paskyrus kitą asmenį, ne šeimos narį (BK 40 str. 3 d.), abejotina dėl jo galimybių daryti teigiamą įtaką santykiams su šeimos nariais. Be to, tam reikia specialių žinių ir įgūdžių, ypač kai smurtautojas turi priklausomybių. Įvertinus tai, kad net profesionalų vykdomų įvairaus pobūdžio smurtinį elgesį keičiančių programų veiksmingumas yra diskutuotinas (plačiau žr. 3.4 sk.), kyla pagrįstų abejonių tiek dėl laiduotojo kompetencijos, tiek dėl laidavimo tikslingumo.

Teismų praktika dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės dėl veikos mažareikšmiškumo bylose dėl smurto artimoje aplinkoje taip pat nėra nuosekli. Šiose bylose yra laikomasi kitokio pobūdžio bylose suformuotos mažareikšmiškumo aiškinimo ir taikymo praktikos: teismas turi teisę nusikaltimą pripažinti mažareikšmiu tada, kai įvertinus objektyviųjų veikos mažareikšmiškumo kriterijų (visų pirma žalos dydį, taip pat baudžiamojo įstatymo saugomą pažeistą vertybę ir pažeidimo laipsnį, asmens, valstybės ar visuomenės interesus, veikos ypatumus, nusikaltimo dalyką ir jo ypatumus, kilusius padarinius, nusikaltimo padarymo būdą, laiką, vietą, įrankius, priemones) ir subjektyviųjų kriterijų turinį ir pasireiškimą (kaltininko tyčios turinį, kryptingumą, apibrėžtumą, formą, rūšį, jo tikslus, motyvus), teismas *ad hoc* padaro išvadą, kad veikos pavojingumas nėra tokio laipsnio, dėl kurio pagal protingumo, proporcingumo, teisingumo ir kitų bendrųjų teisės principų nuostatas būtų tikslingas baudžiamosios teisės priemonių (*ultima ratio*) taikymas¹²⁷⁰. Pagal suformuotą teismų praktiką, paprastai neturėtų būti pripažintos mažareikšmėmis veikos, kuriomis buvo padaryta ar siekiama padaryti fizinę žalą kito asmens sveikatai¹²⁷¹. Tačiau tam tikrais atvejais, atsižvelgiant į minėtus požymius, dėl padarytos veikos tikslų ir motyvų, kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykių, nusikaltimo padarymo būdo, intensyvumo mažareikšmiu gali būti pripažintas ir tyčinis lengvas kūno sužalojimas, smūgių

1269 2017 m. IT duomenys apie smurtą artimoje aplinkoje. Alytaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Kriminalinės policijos informacijos analizės poskyrio vyresniosios tyrėjos Ramunės Raškauskienės 2018-01-16 pažyma, p. 4.

1270 pvz., Klaipėdos apygardos teismo 2017-11-16 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-227-557/2017; LAT 2017-10-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-976/2017; LAT 2017-04-11 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-93-788/2017; LAT 2014-12-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-581/2014; Klaipėdos apygardos teismo 2016-04-28 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-127-360/2016 ir kt.

1271 pvz., LAT 2017-10-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-976/2017; LAT 2013-06-18 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319/2013.

sudavimas¹²⁷². Teigiamai vertintina tai, kad pastarųjų metų teismų praktikoje be bendrųjų principų bylose dėl smurto artimoje aplinkoje yra atsižvelgiama ir į tokio smurto specifiką, pvz., sprendžiant veikos mažareikšmiškumo klausimą, be kita ko, atsižvelgiama į nuostatą, jog smurtas artimoje aplinkoje dėl jo žalos visuomenei yra priskiriamas visuomeninę reikšmę turinčioms veikoms (ANSAAĮ 1 str. 1 d.)¹²⁷³. Be to, nei sutuoktinių (sugyventinių) nesutarimai, nei jų elgesio specifika, nei santuokos nutraukimo proceso ypatumai, nei tėvų pasirinkimas savo vaikus auklėti fizinį skausmą sukeliančiais veiksmais patys savaime nelaiikytini lemiančiais padaryto nusikaltimo mažesnio pavojingumo ir mažareikšmiškumo¹²⁷⁴. Tačiau kai kurie teismų praktikoje naudojami argumentai kelia tam tikrų abejonių, pvz., yra pripažįstama, kad vykdant baudžiamąjį procesą prieš tėvus ar kitus teisėtus vaiko atstovus dėl fizinių bausmių taikymo ar kitokio netinkamo elgesio su vaiku, atsižvelgiant į vaiko interesus, gali būti svarstomi atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės normų (BK 36–40 str.) taikymo klausimai, ypač kai tėvų veiksmai buvo inspiruoti ne fizinio skausmo ar sužalojimų sukėlimo, bet vaikų auklėjimo siekio, kai tėvų veiksmai nesukelia vaikui rimtų neigiamų padarinių, esant vaiko ir tėvų glaudžiam ryšiui, kai baudžiamosios atsakomybės taikymas gali skaudžiai paveikti ir pačių vaikų, liekančių gyventi su tėvais, interesus ir teises¹²⁷⁵. Taigi iš principo dėl visuomeninės smurto artimoje aplinkoje padarinių reikšmės ir didelės tokiu smurtu pažeidžiamų teisinių gėrių vertės (dažniausiai gyvybės, sveikatos), smurto artimoje aplinkoje atvejais mažareikšmiškumo taikymo sąlygos ir pagrindai turi būti vertinami ypač rūpestingai. Vis dėlto, atsižvelgiant į teismų praktikos suformuluotus principus ir tokio smurto specifiką, pirmiausiai smurto kontekstą, tam tikrais atvejais smurtinės veikos artimoje aplinkoje gali būti laikomos mažareikšmėmis, pvz., situacinio smurto situacijose.

Apibendrinant argumentus dėl optimalios baudžiamojo proceso formos smurto artimoje aplinkoje bylose, darytina išvada, kad prioritetas turėtų būti greitas procesas apskritai, o ne konkreti proceso rūšis. Reikėtų pasinaudoti kiekvienos proceso rūšies privalumais, atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje specifiką ir kiekvienu atveju parinkti tokią proceso formą, kuri labiausiai atitinka smurto aukos interesus. Taigi apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje gali būti realizuojama ne tik adekvačiais baudžiamojo proceso instrumentais, bet ir tinkamai parinkta jo forma. Turbo procesų praktikos atvejis patvirtina, kad net ir esamo teisinio reguliavimo rėmuose, pasinaudojant organizacinėmis priemonėmis, esama resursų modeliuoti baudžiamąjį procesą taip, kad būtų užtikrintas valstybės pozityviosios pareigos vykdymas (greitas procesas), atitinkantis specialiuosius smurto aukų apsaugos poreikius. Specifinis kvaziprocesas bylose dėl smurto artimoje aplinkoje nėra įtvirtintas, tačiau to-

1272 LAT senato 2000-12-21 nutarimo Nr. 29 "Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis (BK 8 str. 2 d.)" 15 p. (*Teismų praktika* 15 (2000)).

1273 pvz., LAT 2017-10-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-976/2017; LAT 2015-05-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299-648/2015.

1274 pvz., LAT 2015-05-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299-648/2015; LAT 2013-09-24 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2013; LAT 2017-05-15 teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. AB-47-1. *Teismų praktika* 47 (2017).

1275 Klaipėdos apygardos teismo 2017-11-16 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-227-557/2017; LAT 2017-10-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-227-788/2017; Nr. 1A-227-557/2017.

kiems baudžiamiesiems procesams yra būdingi tam tikri ypatymai, kuriuos lemia smurto artimoje aplinkoje unikalumas.

3.2. Efektyvus smurto artimoje aplinkoje atskleidimas ir ikiteisminio tyrimo pradėjimas – aukų teisės į teisminę gynybą prielaida

Dėl didelio smurto artimoje aplinkoje latentškumo bei aukų pažeidžiamumo, valstybės deramo stropumo pareiga apima efektyvų teisingumo prieinamumą aukoms, užtikrinant adekvatų reagavimą į smurtą¹²⁷⁶. Vienas iš šios pareigos vykdymo tinkamumo rodiklių yra didėjantis pranešimų apie smurtą skaičius¹²⁷⁷. Todėl valstybė turėtų skirti pajėgas didinti tokių veikų atskleidimo apimtis. Siekiant tinkamai vykdyti deramo stropumo pareigą garantuojant apsaugą smurto artimoje aplinkoje aukoms skirtingose valstybės yra taikomos įvairios privalomojo reagavimo strategijos, naudojant baudžiamosios proceso instrumentus: smurtautojo sulaikymo praktika (angl. *pro-arrest*), baudžiamasis persekiojimas nepaisant aukos valios (angl. *no-drop prosecution*), valstybinio kaltinimo palaikymas dėl visuomeninio intereso. Šios praktikos yra vertinamos nevienareikšmiai: palaikantieji akcentuoja visuomenės ir pačios aukos saugumo užtikrinimą, jos įgalinimą, kritikai akcentuoja per didelį dėmesį baudžiamajai justicijai, aukos valios nepaisymą, taip pat pastebi padidėjusius moterų, apkaltintų smurtautojų, sulaikymo rodiklius su visomis baudžiamosios atsakomybės pasekmėmis tėvų pareigų vykdymo, migracijos, daugybinės diskriminacijos ir kituose kontekstuose¹²⁷⁸. Vis dėlto, kritika iš esmės yra susijusi su deramo stropumo pareigos įgyvendinimu, taigi tinkamai ją vykdančią, t. y. užtikrinančią lyties aspekto įtraukimą, pirminio agresoriaus nustatymą, kompleksinės pagalbos aukoms teikimą ir pan., tikėtina, kad smurto aukų apsaugos tikslai gali būti pasiekti ir minėtomis baudžiamosiomis procesinėmis priemonėmis.

Ikiteisminis tyrimas Lietuvoje yra pradedamas esant atitinkamų procesinių ir faktinių prielaidų visetui: kai yra pakankamai informatyvios (tikėtinos) informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką ir kai nėra aplinkybių, dėl kurių procesas negalimas¹²⁷⁹. BPK 166 str. 1 d. numatyta, kad ikiteisminis tyrimas pradedamas gavus skundą, pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką arba prokurorui ar ikiteisminio tyrimo pareigūnui patiems nustačius nusikalstamos veikos požymius. Taigi be faktinio ikiteisminio tyrimo pagrindo (duomenų apie nusikalstamą veiką) yra nustatytas ir juridinis (asmens kreipimasis, pranešimas, pareiškimas, skundas ar nurodyti pareigūno veiksmai). Nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo, pateikdamas pranešimą apie smurtą, reali-

1276 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §32(a).

1277 Vaige, *supra* note 99: 44.

1278 Liebowitz & Goldscheid, *supra* note 58: 302–345; Leigh Goodmark, „Autonomy Feminism: An Anti-Essentialist Critique of Mandatory Interventions in Domestic Violence Cases“, *Florida State University Law Review* 37 (2009): 1–48; Leigh Goodmark, „Reframing Domestic Violence Law and Policy: An Anti-Essentialist Proposal“, *Washington University Journal of Law & Policy* 31, (2009): 39–56.

1279 Gediminas Bučiūnas, Edita Gruodytė ir Marijus Šalčius, *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai* (Vilnius: Valstybės įmonė „Registrų centras“, 2017), 12.

zuoja savo materialinius ir procesinius interesus (satisfakcija, restitucija, teisė į teisminę gynybą, teisė dalyvauti baudžiamajame procese ir būti išklaustam ir kt.)¹²⁸⁰. Nusikaltimų aukų teisių direktyvos garantuojamos teisės turėtų būti taikytinos ir skundo pateikimo laikotarpiu (5 str., Direktyvos konstatuojamoji dalis Nr. 22). Vis dėlto, kaip jau buvo minėta, vienas išskirtinių smurtinių veikų artimoje aplinkoje požymių yra aukštas jų latentiškumo lygis. Lietuvos Policijos departamento duomenimis, policijoje užregistruotų iškviemtųjų dėl smurto artimoje aplinkoje ir pradėtų ikiteisminių tyrimų skaičius nuolat didėja: 2013 m.–21615 ir 10015, 2014 m.–29339 ir 10374, 2015 m.–38510 ir 10703. Tokios nusikalstamos veikos 2015 m. sudarė 14,8 proc. bendro nusikalstamumo lygio, ir šis rodiklis taip pat didėja, lyginant kelerių paskutiniųjų metų duomenis¹²⁸¹. Šie duomenys rodo, kad vis daugiau smurtinių veikų artimoje aplinkoje tampa žinomos teisėsaugos institucijoms ir sulaukia reagavimo baudžiamosios teisės priemonėmis. Nepaisant to, kad gaunama vis daugiau pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje, vis dėlto, kaip rodo tyrinėjimai ES mastu, dauguma tokio smurto aukų nepraneša policijai apie nusikaltimą¹²⁸². Be to, kreiptis pagalbos į teisėsaugos institucijas moterys ryžtasi vidutiniškai tik po keturiolikos smurtinių išpuolių¹²⁸³. Reprezentatyvios Lietuvos gyventojų nuomonės apklausos duomenimis, net 64,3 proc. respondentų šeiminiam konfliktui peraugus į smurtą policijos į pagalbą nekviestų¹²⁸⁴. Pagrindinės priežastys, kodėl moterys nesikreipia pagalbos, yra keršto baimė, smurto minimizavimas, neigimas, savęs kaltinimas, gėda, pasitikėjimo trūkumas¹²⁸⁵, baimė patekti į socialinę atskirtį¹²⁸⁶. Dažniausios seksualinio smurto nutylėjimo priežastys yra manymas, kad nėra pakankamai įrodymų, kad policija netikės, nenoras, kad būtų pradėtas baudžiamasis procesas, kad smurtautojas būtų nubaustas ar tiesiog nepasitikėjimas policija¹²⁸⁷.

Labiausiai pažeidžiamų asmenų galimybės kreiptis pagalbos yra dar labiau apribotos. Neįgalioms moterims daugiau kliūčių ir mažiau galimybių atskleidžiant smurto artimoje aplinkoje atvejus¹²⁸⁸, jos retai kreipiasi socialinių paslaugų¹²⁸⁹. Kognityvinių sutrikimų turintys asmenys gali tiesiog nesuvokti smurtinio elgesio neteisėtumo¹²⁹⁰. Rasinių mažumų moterų pažeidžiamumą lemia ir baudžiamosios teisės sistema bei socialinėmis paslau-

1280 Matuizienė, *supra note* 733: 1177–1198.

1281 Bajorinas, *supra note* 19.

1282 Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra (FRA), *supra note* 128: 5.

1283 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 58.

1284 Vytautė Merkytė, „Tyrimas išskėlė skaudų klausimą: kodėl apie tai tyli moterys“, žiūrėta 2018-11-20, <https://www.delfi.lt/multimedija/rinkis-gyvenima/tyrimas-iskele-skaidu-klausima-kodel-apie-tai-tyli-moterys.d?id=77399635>.

1285 Grigaitė ir Karalius, *supra note* 82: 9–10; *European Union Agency for Fundamental Rights, supra note* 20: 64; Aguonytė, *et al.*, *supra note* 83: 70; Lenore E. A. Walker, „Politics, Psychology and the Battered Woman's Movement“, *Journal of Trauma Practice* 1, 1 (2002): 9.

1286 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 44.

1287 *Gender-based Violence, Stalking and Fear of Crime: EU-project 2009–2011, supra note* 248: 146.

1288 M. A. Curry, *et al.*, „Facilitators and Barriers to Disclosing Abuse Among Women with Disabilities“, *Violence and Victims* 26 (2011): 430–445, <https://doi.org/10.1891/0886-6708.26.4.430>.

1289 McClein, *supra note* 338: 1.

1290 Janine Dillon, *Violence against People with Cognitive Impairments: Report from the Advocacy/Guardianship Program at the Office of the Public Advocate, Victoria* (August 2010), <http://www.secasa.com.au/assets/Documents/ViolenceanddisabilityreportAugust2010.pdf>.

gomis pasinaudoti trukdo įvairių faktorių derinys: kultūriniai įsitikinimai (šeimos, kaip vertybės, saugojimas, statusas visuomenėje), baimė (dėl šeimos keršto, vaikų likimo, imigrantės statuso), nepakankama integracija (ir dėl to kylanti ekonominė priklausomybė nuo smurtaujančio vyro bei socialinė izoliacija), sisteminės priežastys (diskriminacija, kalbos nemokėjimas)¹²⁹¹. Vaikai, gėdydamiesi, bijodami keršto, būti atiduoti į globos įstaigas, dar sunkiau atskleidžia apie smurtą, todėl dažnai tai būna procesas, reikalaujantis institucijų profesionalumo, laiko, paramos¹²⁹². Dėl įvairių psichologinių, socialinių, teisinių priežasčių tėvai nėra linkę pranešti apie paauglių vaikų smurtą prieš juos¹²⁹³.

Smurto artimoje aplinkoje latentiškumas yra siejamas ir su smurto forma: pvz., dėl artimų santykių yra vengiama pranešti apie seksualinį smurtą¹²⁹⁴, ir juo jis sunkesnis, juo rečiau apie jį pranešama¹²⁹⁵. ES atlikto tyrimo duomenimis, 61 proc. moterų, patyrusių sunkų partnerio seksualinį smurtą, apie tai niekam nepranešė, ir pagalbos niekur nesikreipė, į policiją kreipėsi tik 15 proc. moterų¹²⁹⁶. Panaši statistika ir sunkaus fizinio smurto atveju. Taip pat statistiniai duomenys rodo, kad moterys nelinkusios pranešti apie seksualinį smurtą, jei santykiai su smurtautoju nėra nutrukę¹²⁹⁷. Dėl emocinės įkrovos taip pat yra vengiama kreiptis pagalbos į teisėsaugos institucijas ir buvusio partnerio persekiojimo atveju. Tokia smurto forma lyg ir atrodo esanti labiausiai vieša (persekiojimas išeina už namų ribų), vis dėlto ji yra viena labiausiai paslėptų ir sunkiausiai įrodomų¹²⁹⁸. Tyrinėjimais taip pat buvo nustatyta, kad pagalbos rūšis, kurią renkasi moterys, yra susijusi su smurto tipu. Prievartinės kontrolės aukos pirmenybę teikia formaliajai pagalbai (pranešimas policijai, kreipimasis medicininės ar teisinės pagalbos), ir tai labiausiai lemia tokio tipo smurto sunkumas, patirti sužalojimai ir kitos sunkios pasekmės. Situacinio porų smurto atveju yra labiau patikima neformaliaja, t. y. draugų, šeimos narių, kaimynų, pagalba¹²⁹⁹.

Latentiškumo lygis taip pat yra siejamas su tam tikromis smurtautojų grupėmis. Pavyzdžiui, kai smurtautojai yra policijos pareigūnai, smurto latentiškumas dar didesnis: nei jie patys (dėl baudžiamosios atsakomybės, darbo netekimo tikimybės, teisės naudoti ginklą netekimo ir pan.), nei jų aukos (bylos tyrėju gali būti smurtautojo kolega, nelinkęs tikėti auka, smurtautojui gali būti prieinama slapta informacija, jis turi teisinių žinių) nėra linkę pranešti institucijoms apie smurto atvejus¹³⁰⁰. Pareigūnų smurto šeimoje mažinimui, JAV

1291 Tam, *supra note* 348: 528–529.

1292 Alan Clarke & Sarah Wydall, “From ‘Rights to Action’: Practitioners’ Perceptions of the Needs of Children Experiencing Domestic Violence”, *Child and Family Social Work* 20 (2015): 184, <https://doi.org/10.1111/cfs.12066>.

1293 Caroline Miles & Rachel Condry, “Adolescent to Parent Violence: The Police Response to Parents Reporting Violence from their Children”, *Policing and Society* 26, 7 (2016): 804–823.

1294 *Gender-based Violence, Stalking and Fear of Crime*: EU-project 2009–2011, *supra note* 248: 252.

1295 Stenning, *supra note* 492: 108; List, *supra note* 252: 98.

1296 European Union Agency for Fundamental Rights, *supra note* 20.

1297 Jessica White & Patricia Easteal, “Feminist Jurisprudence, the Australian Legal System and Intimate Partner Sexual Violence: Fiction over Facts”, *Laws* 5, 1 (2016): 11–29.

1298 *Gender-based Violence, Stalking and Fear of Crime*: EU-project 2009–2011, *op. cit.*, 252.

1299 Leone, Johnson & Cohan, *supra note* 42: 435–436.

1300 Mennicke & Ropes, *supra note* 323: 158–161.

taikoma praktika nustatyti specialią procedūrą, kaip reaguojama į pranešimus dėl pareigūnų smurto, skatinama pranešti apie žinomus kolegų smurto šeimoje atvejus¹³⁰¹.

Dėl to, kad apie nusikalstamas veikas artimoje aplinkoje nėra pranešama, aukoms gresia pakartotinė viktimizacija, jos negauna savalaikės pagalbos. Be to, aukų delsimas pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje yra naudojamas kaip smurtautojų gynybinė versija baudžiamosiose bylose, siekiant paneigti smurto faktą, motyvą ar pasekmes¹³⁰². Todėl palankiai vertintini Lietuvos teismų sprendimai, kai tokios versijos yra paneigiamos, pvz., remiantis teisiniais argumentais („...aplinkybė, kad iš karto po įvykio J. B. nesikreipė į teisės saugos institucijas, nagrinėjamu atveju reikšmės neturi, nes BK 138 straipsnyje numatytas nusikaltimas nėra įtrauktas į sąrašą nusikalstamų veikų, dėl kurių ikiteisminis tyrimas pradedamas tik gavus nukentėjusiojo ar jo atstovo skundą...“¹³⁰³) ar aukų asmeninio gyvenimo motyvais¹³⁰⁴. Didėjanti intervencijos galimybė padidina ir teisinės sistemos lūkesčius, kad moterys kreipsis pagalbos, o jei jos to nedaro ir lieka smurtiniuose santykiuose, atsakomybė neretai perkeliama aukai. Jei jos kreipiasi pagalbos pirminėse smurtinio elgesio stadijose, gali būti sunku įrodyti prievartinę kontrolę, o jei nesikreipia, gali būti sunku įrodyti, kad jos vėsenis pasipriešinimas smurtui (pvz., nužudant smurtautoją) buvo pateisinamas. Tai viena iš apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje progreso paradokso apraiškų¹³⁰⁵. Kaip rodo mokslinių tyrimų duomenys, dažnai priežastys, kodėl smurto aukos nepraneša apie nusikalstamas veikas, yra susijusios su nepasitikėjimu teisės sistema: teisės saugos institucijomis, teisinėmis procedūromis, pasekmėmis. Vis dar gajūs teisės saugos pareigūnų patriarchalinės mąstysenos stereotipai (įsitikinimas, kad daug moterų pareiškimų apie smurtą prieš jas yra nepagrįsti¹³⁰⁶, kad smurtą lemia aukos provokuojamas elgesys) veda prie nepagrįsto reikalavimo aukai įrodyti, kad ji išties yra auka¹³⁰⁷. Seksualinio smurto atveju kyla antrinės viktimizacijos rizika, kuomet yra keliami įtarimai dėl melagingo pranešimo, ypač tais atvejais, kai įtariamasis yra visuomenėje žinomas asmuo (naudojami šmeižimo asmeniniais ar politiniais tikslais argumentai)¹³⁰⁸. Tyrimų apžvalga duoda pagrindą teigti, kad seksualinio smurto atveju policijos pareigūnų požiūris, įsitikinimai daro įtaką jų priimamiems procesiniams sprendimams. Veiksniai, kurie daugiausiai lemia policijos veiksmus, yra aukos ar nusikaltimo vietos charakteristikos (kai prievartautojas yra aukos pažįstamas asmuo ar kai ji yra apsvaigusi nuo alkoholio, jai dažniau yra perkeliama atsakomybė), tradiciniai seksualiniai įsitikinimai (pvz., provokuojanti aukos apranga, alkoholio vartojimas), pareigūno asmeninės charakteristikos (moterų pareigūnių požiūris palankesnis aukai nei vyrų), profesiniai gebėjimai (mokymai, patirtis analogiškose bylose, išsilavinimas, ištekliai, policijos

1301 *Ibid*, 162.

1302 pvz., faktinės bylos aplinkybės LAT 2016-10-04 nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-301-139/2016.

1303 Lietuvos apeliacinio teismo 2017-02-02 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-196-387/2017.

1304 pvz., LAT 2014-05-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-287/2014.

1305 Hanna, *supra note* 279: 1472, 1474.

1306 Kaip rodo tarptautiniai statistiniai duomenys, melagingų pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje fiksuojama mažiau nei melagingų pranešimų apie automobilių vagystes (Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 58).

1307 Marisa Silvestri & Chris Crowther-Dowey, *Gender & Crime: A Human Rights Approach* (Sage, 2016).

1308 List, *supra note* 252: 87.

subkultūra)¹³⁰⁹. Iš visų pagalbą teikiančių įstaigų, ES dalyvavusiame tyrime moterys mažiausiai buvo patenkintos policijos veiksmais, ypač seksualinio smurto atveju. Todėl reikia keisti policijos veiklos kultūrą, į smurtą prieš moteris reaguojant jautriai ir profesionaliai. Tai galima pasiekti mokymais, kurių reikalauja Stambulo konvencija ir Nusikaltimų aukų teisių direktyva¹³¹⁰. Pagarbus ir teisingas elgesys su nukentėjusiuoju, apsauga nuo nusikaltamo poveikio yra jo procesiniai interesai¹³¹¹, kurių realizavimo užtikrinimo pareiga valstybei yra įtvirtinta Nusikaltimų aukų teisių direktyvoje (1 str. 1 d., 25 str.). Aukos palaikymas yra išskiriamas kaip viena iš strategijų, pagerinančių įrodinėjimo procesą bylose dėl smurto artimoje aplinkoje¹³¹². Tyrimai rodo, kad antrinė viktimizacija yra dažnesnė pirminėse baudžiamojo proceso stadijose. Tai galima paaiškinti tuo, kad praėjus nedideliam laiko tarpui po nusikaltimo aukos yra ypač jautrios, jos nėra tikros, ar nebus suabejota jų patikimumu. Antrinę viktimizaciją prognozuojantis veiksnys šioje stadijoje yra nepasitenkinimas proceso eiga ir rezultatais (nukentėjusiojo statuso nesuteikimas, proceso nutraukimas). Todėl šioje stadijoje ypač svarbi pagalba aukai, suprantamai teikiama informacija apie procedūrinis reikalavimus, proceso nutraukimo tikimybę¹³¹³.

Smurto artimoje aplinkoje latentiškumas gali būti mažinamas apie jį pranešant ne tik pačioms aukoms, bet ir kitiems asmenims, pirmiausiai – esantiems artimiausioje aplinkoje: šeimos nariams, kaimynams, draugams ir kt. Atlikti tyrimai rodo, kad būtent draugai, motina ar kiti šeimos nariai, yra tie asmenys, į kuriuos aukos kreipiasi pirmiausiai¹³¹⁴. Stambulo konvencija įpareigoja skatinti visus asmenis pranešti apie pastebėtą, įtariamą ar tikėtiną smurtą, kaip efektyvius apsaugos ir paramos aukoms instrumentus (27 str.). Toks siekis yra deklaruojamas ir Nusikaltimų aukų teisių direktyvoje (konstatuojamoji dalis Nr. 63). Visgi tokios galimybės gali būti ribotos dėl smurto artimoje aplinkoje specifikos, pvz., socialinės aukos izoliacijos prievartinės kontrolės atveju, bauginimų neigiamomis pasekmėmis, jei bus kreiptasi pagalbos. Be to, pagal socialinės disorganizacijos teoriją, silpni ar neegzistuojantys socialiniai ryšiai kaimynystėje kuria aplinką, kurioje nebus linkstama reaguoti į pastebėtą smurtą artimoje aplinkoje, apie jį pranešti institucijoms¹³¹⁵. Net ir esant bendrajai pilietinei pareigai pranešti apie nusikalstamas veikas, smurto prieš vaikus atveju Lietuvos teisės aktai eksplicitiškai įtvirtina įpareigojimą bet kuriam fiziniam ar juridiniam asmeniui, sužinojusiam ir (ar) turinčiam pagrįstos informacijos apie vaiką, kuris nukentėjo nuo nusikalstamos veikos, ir (ar) dėl to jam gali būti reikalinga pagalba, apie tai pranešti policijai ir (ar) Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai ar jos įgaliotam teritoriniam skyriui¹³¹⁶. Valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai privaloma pranešti ir apie

1309 Kayleigh A. Parratt & Afroditi Pina, "From "Real Rape" to Real Justice: A Systematic Review of Police Officers' Rape Myth Beliefs", *Aggression and Violent Behavior* 34 (2017): 72–79, <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.03.005>.

1310 Joanna Goodey, „Violence Against Women: Placing Evidence from a European Union–Wide Survey in a Policy Context“, *Journal of Interpersonal Violence* 32, 12 (2017): 1780–1781.

1311 Matuizienė, *supra note* 733: 1193–1194.

1312 Westera & Powell, *supra note* 73: 157–172.

1313 Paluch, *supra note* 67: 289, 292.

1314 Grigaitė ir Karalius, *supra note* 82: 18; European Union Agency for Fundamental Rights, *supra note* 20: 63.

1315 žr. apžvalgą: Cunradi, *supra note* 388: 804, 806.

1316 Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 29 str. 3.

nepilnamečius, likusius be tėvų globos, taip pat apie būtinumą ginti nepilnamečių teises ir interesus, įskaitant ir tėvų smurto atvejų (CK 3.250 str. 1 d.). Be pilietinės pareigos pranešti apie nusikalstamas veikas, kai kuriems asmenims kyla ir profesinė pareiga. Vėlgi pirmiausiai paminėtinos švietimo ir ugdymo įstaigų funkcijos šioje srityje. Detalesnės mokyklų pareigos, susijusios su pranešimu apie smurtą prieš vaiką yra įtvirtintos specialiuosiuose teisės aktuose¹³¹⁷. Sistemškai aiškinant vaiko teisių apsaugos standartus, teisės aktais įtvirtintas švietimo sistemos darbuotojų pareigas vaikui ir visuomenei, darytina išvada, kad pareiga pranešti kompetentingoms institucijoms apie smurtą prieš vaiką apima bet kokios formos smurtinius veiksmus ar neveikimą¹³¹⁸.

Nors aukštojo mokslo institucijos paprastai nesieja smurto artimoje aplinkoje su savo atsakomybės sritimi, vis dėlto mokslininkai pateikia tam tikrų įžvalgų dėl galimybių ir joms dalyvauti apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje, bent jau teikiant informaciją, pranešant teisės saugos institucijoms apie žinomus smurto atvejus, teikiant paramą aukoms¹³¹⁹.

Reglamentuojant sveikatos priežiūros įstaigų veiksmus, yra įtvirtinta teisė ir pareiga savo iniciatyva ir be paciento sutikimo teikti informaciją nebaigtinio sąrašo atvejais, įskaitant pranešimą apie nusikaltimą, taip pat neatidėliotiną vaiko teisių apsaugos tarnybos informavimą apie pagrįstus įtarimus dėl vaiko teisių pažeidimo: nepriežiūrą, įvairių formų smurtą, atvejus, kai vaiko atstovai pagal įstatymą neužtikrina sveikatos priežiūros paslaugų vaikui teikimo ar dėl sveikatos būklės negali tinkamai vykdyti pareigų¹³²⁰. Sveikatos priežiūros įstaigų vadovai yra įpareigoti užtikrinti, kad teritorinės policijos įstaigos budėtojas būtų nedelsiant informuotas apie visus atvejus, kai į sveikatos priežiūros įstaigą kreipiasi arba pristatomas asmuo, kurio gyvybei kelia pavojų padaryti kūno sužalojimai, taip pat asmuo, kurio sužalojimai gali būti susiję su nusikaltimu¹³²¹.

Įpareigojimų pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje teisės aktais yra nustatyta ir kitiems subjektams. Pavyzdžiui, viena iš specializuotos pagalbos centrų funkcijų – įvertinus situacijos pavojingumą, rengti pažymą apie žinomus smurto artimoje aplinkoje faktus atitinkamoms valstybės institucijoms (teisės saugos, vaiko teisių apsaugos tarnybai ir kt.)¹³²².

1317 pvz., Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 5 str. 1 p., 20 str. 2 d., 23¹ str. 1, 3, 6 d. 5 p., 43 str. 11 d., 59 str. 8 d. 3 p.; „Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004-09-17 įsakymo Nr. ISAK-1462“ 1.1.4 p. (Valstybės žinios, 2004, Nr. 145-5281); Visuomenės sveikatos priežiūros organizavimo mokykloje tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005-12-30 įsakymu Nr. V-1035/ISAK-2680, 19.2 p.; „Smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijų“, patvirtintų 2017-03-22 įsakymu Nr. V-190 (TAR, 2017-03-23, Nr. 2017-04754), 8.5–8.6 p.; Rekomendacijos mokykloms dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksnių, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2017-08-03 įsakymu Nr. V-625; Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 29 str. 1, 2 d., 49 str. 3 d. 2 p.; Vaiko teisių konvencijos 19 str.

1318 Jakštienė, *supra note* 119: 320.

1319 *Gender-based Violence, Stalking and Fear of Crime*: EU-project 2009–2011, *supra note* 248: 253.

1320 Informacijos apie pacientą valstybės institucijoms ir kitoms įstaigoms teikimo tvarkos, patvirtintos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001-02-01 įsakymu Nr. 65, 5.4, 8 p.

1321 Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2002-01-28 įsakymo Nr. 55/42/16 „Dėl informacijos apie asmenis su kūno sužalojimais, kurie gali būti susiję su nusikaltimu, teikimo“, 1.1.1 p.

1322 „Specializuotos pagalbos centrų veiklos aprašo“, patvirtinto Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos

Tam tikrų pareigų turi ir socialinių paslaugų, teisėsaugos ir kitų institucijų bei įstaigų, nevyriausybinių organizacijų darbuotojai¹³²³.

Minėtoms institucijoms, vykdydamos pareigą pranešti kompetentingoms institucijoms, gali būti smurto aukų konstitucinės teisės į teisminę gynybą baudžiamajame procese (Konstitucijos 30 str.) realizavimo garantas. Baudžiamojo proceso doktrinos, konstitucinės jurisprudencijos, tarptautinės ir nacionalinės teismų praktikos analizė rodo, kad nukentėjusysis turi teisę ginti savo teises teisme, reikalauti, kad kaltininkas būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir būtų atlyginta žala, o valstybė turi ginti asmenis nuo nusikalstamų veikų ir užtikrinti veiksmingą šios asmens teisės įgyvendinimo mechanizmą¹³²⁴. Jei procesiškai veiksnus asmuo šias teises gali įgyvendinti pats arba per atstovą, tai smurto artimoje aplinkoje atveju dėl didelio smurto latentiskumo ir aukų pažeidžiamumo tinkamas šios valstybės įstaigų pareigos vykdymas tampa ypač aktualus.

Netinkamas minėtų pilietinių ir profesinių pareigų vykdymas gali užtraukti teisinę atsakomybę. Vėlgį daugiausiai specialių normų yra susijusios su vaiko teisių apsauga: administracinė atsakomybė už vaiko teisių pažeidimą (ANK 72 str. 1 d.), specialiųjų subjektų – mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ir kitų institucijų bei įstaigų, kurių prižiūrėjimas yra vaikas, vadovų, auklėtojų ar kitų jiems tolygių asmenų – administracinė atsakomybė už savo pareigų nevykdymą arba netinkamą vykdymą, fizinį ar psichinį vaiko žalėjimas ar kitokį vaiko teisių pažeidimą (ANK 72 str. 3 d.), taip pat šių subjektų atsakomybė už konkrečios pareigos pranešti apie vaiko teisių pažeidimus nevykdymą (ANK 75 str. 1 d.). Pavojingiausių veikų atveju gali būti taikoma ir baudžiamoji atsakomybė: nepranešimas be svarbios priežasties teisėsaugos įstaigai apie asmeniui žinomą daromą ar padarytą labai sunkų nusikaltimą, kito asmens padaryto sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo pėdsakų, įrodymų arba nusikaltimą padariusio asmens slėpimas, užtraukia baudžiamąją atsakomybę (BK 237, 238 str.).

Tačiau praktika rodo, kad profesinės pareigos pranešti apie smurto atvejus vykdydas nėra tinkamas. Pavyzdžiui, kompetentingos institucijos informacijos apie smurtą prieš vaikus iš mokyklų, bent jau iki specialiojo teisinio reguliavimo pokyčių¹³²⁵, gaudavo labai retai, o teismų praktika taikant minėtas specialias normas, numatančias teisinę atsakomybę už tokios pareigos nevykdymą, yra negausi¹³²⁶. Ydingos praktikos, susijusios su nepranešimu apie pastebėtus smurto artimoje aplinkoje atvejus, yra pastebimos ir kitų įstaigų veikloje. ES atlikto tyrimo duomenimis, smurto artimoje aplinkoje aukos dažniausiai pagalbos kreipiasi ne į teisėsaugos ar socialines paslaugas teikiančias, bet į sveikatos priežiūros įs-

ir darbo ministro 2012-05-07 įsakymu Nr. A1-227, 7.6 p. (Valstybės žinios, 2012, Nr. 54-2676).

1323 pvz., Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo 9 str. 3, 4 d.; Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 35 str. 1 d. 2 p., 2 d. ir kt.

1324 Rima Ažubalytė, „Nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisminės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida“, *Jurisprudencija* 4, 122 (2010): 224–228, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/viewFile/1035/990>.

1325 „Smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijos“, patvirtintos 2017-03-22 įsakymu Nr. V-190. TAR, 2017-03-23, Nr. 2017-04754); Rekomendacijos mokykloms dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksmų, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2017-08-03 įsakymu Nr. V-625; „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymas“, TAR, 2017-10-10, Nr. 2017-16087.

1326 Jakštienė, *supra note* 119: 312, 315.

taigas¹³²⁷. Nors sveikatos sektorius teisės aktais ir yra įpareigotas pranešti apie pastebėtas smurto pasekmes, tačiau praktiškai jis nedalyvauja reagavimo į smurtą procese¹³²⁸. Medicinos personalo mokymai atpažinti smurto požymius pradėti vykdyti visiškai neseniai ir daugiausiai yra nukreipti į būsimų medikų rengimą¹³²⁹. Nejautrus, smurto požymius ignoruojantis medikų požiūris gali kelti antrinę viktimizaciją¹³³⁰. Pavyzdžiui, nagrinėjant baudžiamąją bylą dėl sunkaus sveikatos sutrikdymo artimoje aplinkoje, paaiškėjo, kad greitoji medicinos pagalba nepriėmė iškvietimo telefonu, nes skambino vaikas¹³³¹. Taip pat yra kritikuojamas minėtų įpareigojimų medikams įtvirtinimas poįstatyminių aktų lygiu¹³³². Pritartina nuomonei, kad teisės aktuose turėtų būti eksplicitiškai įtvirtinti pareigojimai pranešti ne tik apie galimą fizinį smurtą, bet ir psichinę prievartą¹³³³. Nors policijos pareigūnai turi nedelsdami apie gautą pranešimą dėl smurto artimoje aplinkoje pranešti specializuotos pagalbos centrui (ANSAAĮ 9 str. 1 d.), tačiau pastebėta praktika, kai yra pranešama tik apie tuos atvejus, kai yra pradedamas ikiteisminis tyrimas¹³³⁴, taigi apie dalį smurto atvejų nėra pranešama arba tai padaroma praėjus palyginti ilgam laiko tarpui, arba nėra pateikiami būtini duomenys¹³³⁵. Jeigu smurtą patyręs asmuo arba smurtautojas yra nepilnametis, policijos pareigūnai nedelsdami, bet ne vėliau kaip kitą darbo dieną, turi pranešti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai apie gautą pranešimą dėl smurto artimoje aplinkoje (ANSAAĮ 9 str. 3 d.). Tačiau valstybinio audito metu buvo nustatyta, kad apie pusę iš tirtų atvejų, kai vaikas buvo smurto liudytoju, nebuvo pranešta vaiko teisių apsaugos įstaigai, o beveik pusė pranešimų buvo išsiųsta vėliau nei kitą darbo dieną¹³³⁶. Dėl tokių veiksmų smurto aukos negauna savalaikės pagalbos, nors jie gali būti užkardyti administracinėmis kontrolės procedūromis ar detalesniu specialiuoju teisiniu reguliavimu.

Priežastys, kodėl institucijos, kurioms yra pavesta pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje kompetentingoms institucijoms, to nedaro, yra labai įvairios. Pavyzdžiui, mokyklų rezervuotą bendradarbiavimą su teisėsaugos institucijomis pranešant apie smurto šeimoje atvejus lemia tam tikros teisinio pobūdžio priežastys (nepakankamas teisinio reguliavimo išmanymas, specialusis teisinis reguliavimas, smurto atpažinimo gebėjimų trūkumas ir kt.), psichologiniai ir socialiniai motyvai (smurto tolerancija, lyčių stereotipai, asmeninės nuostatos, netinkami vadybos metodai ir kt.) bei mokyklų veiklos specifika lemiantys veiksniai (reputacija, finansavimo sistema, veiklos vertinimo metodika ir kt.). Iš teisinio pobūdžio faktorių paminėtini informacijos tikrumo ir pakankamumo, privataus gyvenimo

1327 European Union Agency for Fundamental Rights, *supra note* 20.

1328 Bučiūnas ir Velička, *supra note* 22: 173–174; Vaige, *supra note* 99: 36.

1329 Vaige, *supra note* 99: 36.

1330 June Keeling & Colleen Fisher, „Health Professionals’ Responses to Women’s Disclosure of Domestic Violence”, *Journal of Interpersonal Violence* 30, 13 (2015): 2363–2378, <https://doi.org/10.1177/0886260514552449>.

1331 Kauno apygardos teismo 2012-01-05 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-123-493/2012.

1332 Vaige, *supra note* 99: 42.

1333 Bučiūnas ir Velička, *op. cit.*, 22: 170–175.

1334 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 55.

1335 Valstybės kontrolė. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas: valstybinio audito ataskaita, 2015-05-15, Nr. VA-P-40-1-8, p. 23–27.

1336 *Ibid.*, 27–28.

apsaugos ir konfidencialumo aspektai: baiminamasi atsakomybės dėl šmeižimo ar melagingo pranešimo nepasitvirtinus pranešimui, dėl privatumo pažeidimo¹³³⁷. Be to, mokyklos personalui tenka tiesiogiai susidurti ir su smurto apraiškomis ar pasekmėmis: smurtaujančio tėvo manipuliacijomis, spaudimu, grasinimais, teismo apribojimų nesilaikymu¹³³⁸. Sveikatos priežiūros sektorius akcentuoja savo tiesioginės pareigos vykdymą (teikti medicininę pagalbą, o ne aiškintis jos poreikio priežastis). Kitos priežastys, kodėl medikai nepraneša apie įtarimus dėl smurto yra nepakankami įgūdžiai atpažįstant smurtą, didelis darbo krūvis, nenoras dalyvauti baudžiamojo proceso veiksmuose ar prarasti pacientą¹³³⁹. Abejones dėl informacijos tikrumo ir pakankamumo paneigia teisinio reguliavimo analizė: teisės aktai nenustato neproporcingų reikalavimų įpareigotų įstaigų teikiamiems pranešimams (jų turiniui, formai, pagrindui) apie žinomus smurto šeimoje atvejus teisės saugos institucijoms¹³⁴⁰. Vadovaujantis protingo, rūpestingo asmens standartu, pagrindiniai kriterijai, kuriems esant kyla pareiga teikti pranešimą, yra pakankami duomenys, tikėtina informacija apie galimą smurtą¹³⁴¹. Tai patvirtina ir akivaizdaus duomenų neteisingumo¹³⁴², sąžiningo suklydimo, šmeižimo (BK 154 str.), melagingo skundo (BK 235 str.) ar įskundimo (BK 236 str.)¹³⁴³, melagingos informacijos suteikimo (ANK 75 str. 3 d.) teisinio vertinimo praktika. Dėl teisės į privataus gyvenimo gerbimą ir ribotumo, galimų išimčių¹³⁴⁴, optimalios pusiausvyros su kitomis saugomomis vertybėmis (teise skleisti informaciją, viešojo intereso apsauga ir kt.) poreikio¹³⁴⁵ pranešimas apie galimą smurtą artimoje aplinkoje savaime nėra šios teisės pažeidimas¹³⁴⁶. Kaip jau buvo minėta, EŽTT laikosi praktikos, kad smurtas artimoje aplinkoje ar jo grėsmė gali būti pagrindas valstybės intervencijai į privačių asmenų

1337 Jakštienė, *supra note* 119: 316–336; XXIV ekspertas.

1338 Eriksson, Bruno, Linnéa & Näsman, *supra note* 52: 84–87.

1339 Bučiūnas ir Velička, *supra note* 22: 174.

1340 Jakštienė, *supra note* 119: 321–323.

1341 Bučiūnas, Gruodytė ir Šalčius, *supra note* 1279: 12; Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 35 str.; Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 23¹ str. 2, 3 d. ir kt.

1342 BPK 168 str. 1 d.; „Rekomendacijos dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos“, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008-08-11 įsakymu Nr. I-110, 46 p. Valstybės žinios, 2008, Nr. 94-3713; TAR, 2014-07-01, Nr. 9479.

1343 pvz., LAT 2015-06-16 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-305-788; LAT 2015-03-31 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-187-677; LAT 2013-04-16 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-188; LAT 2006-01-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-592; Kauno apygardos teismo 2012-07-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-301-133.

1344 pvz., Konvencijos 8 str. 2 d.; Nigel Cantwell, „The Concept of the Best Interests of the Child: What Does it Add to Children’s Human Rights?“ *The best interests of the child – A dialogue between theory and practice* (Council of Europe Publishing, March, 2016), 25; *S. and Marper v. United Kingdom*. Application no. 30562/04 and 30566/04. 4 December 2008.

1345 Doak, *supra note* 68: 106; *Juppala v. Finland*. Application no. 18620/03. 2 December 2008, §42, 44; LAT 2015-01-13 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91/2015; Kauno apylinkės teismo 2015-07-09 nutartis byloje Nr. PK-1841-966/2015; „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo“ 14 str. 3 d. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 71-1706, 2006, Nr. 82-3254.

1346 pvz., Ursula Kilkelly, *A Guide to the Implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights* (Council of Europe, 2001), 7, 30, 34; *Y. C. v. the United Kingdom*. Application no. 4547/10. 13 March 2012, §149.

santykius, net ir tuo atveju, kai auka nesikreipia pagalbos¹³⁴⁷, intervencija smurto atveju yra pozityvi valstybės pareiga¹³⁴⁸. Be to, tiek tarptautinių teisiminių ir kvaziteisminių institucijų, tiek Lietuvos teismų praktikoje yra pripažįsta visuomeninė smurtinių veikų artimoje aplinkoje reikšmė. Nusikalstamai veikai netaikomas privataus gyvenimo apsaugos principas: asmuo, darantis nusikalstamą veiką, pažeisdamas teisės saugomus interesus, darėdamas žalą kitiems asmenims, visuomenei, valstybei negali tikėtis privatumo¹³⁴⁹. Teisės aktų nuostatos ir nacionalinių bei tarptautinių teismų praktika patvirtina, kad konfidencialumo pareiga ir sveikatos paslaptis taip pat nėra absoliuti (pvz., konsultuojamo asmens sutikimas, geriausių vaiko interesų principo taikymo atvejai¹³⁵⁰, kitos teisės aktų numatytos išimty) ¹³⁵¹. Bendrosios teisės sistemose tokiu atveju yra taikomas viešojo intereso balanso principas¹³⁵². Stambulo konvencijos 28 str. reikalauja, kad profesinio konfidencialumo taisyklės netaptų kliūtimi pranešant apie smurto atvejus kompetentingoms institucijoms. Profesinio liudijimo imuniteto baudžiamajame procese sąrašas yra baigtinis ir apima tik teisėją, gynėją, atstovą, vertėją, dvasininkus, viešosios informacijos rengėjus, skleidėjus, jų dalyvius, žurnalistus (BPK 80 str. 2–5 p.). Atlikti tyrimai rodo, kad į BPK 80 str. liudijimo imunitetų sąrašą neįtrauktų, bet specialiaisiais teisės aktais įpareigotų saugoti profesines paslaptis asmenų atveju galima svarstyti tik apie santykinį liudytojo imunitetą¹³⁵³.

Valstybės pozityvioji pareiga saugant nuo smurto artimoje aplinkoje apima ir greitą reagavimą į pranešimą dėl smurto. Nors Lietuvoje reagavimo į iškvietimus dėl tokio pobūdžio smurto darosi operatyvesnis, visgi autorės žiniomis, skirtinguose regionuose praktika labai skiriasi ir iš esmės priklauso nuo pajėgų valdymo, kitų administracinių sprendimų. Lietuvos policijos generalinio komisaro pavedimu Policijos departamentas 2014 m. antrą pusmetį atliko patikrinimus, ar policijos pareigūnai operatyviai reaguoja į registruotus įvykius dėl smurto artimoje aplinkoje. Pagal patikrinimo rezultatus policijos pareigūnai į beveik trečdalį pranešimų (29 proc.) reagoavo neoperatyviai, t. y. neatvyko į įvykio vietą

1347 *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §144.

1348 pvz., *Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01. 12 June 2008. §65, 83; *Hajduova v. Slovakia*. Application no. 2660/03. 30 November 2010. §49; *B. v. Moldova*. Application No. 61381/09. 16 July 2013. §70–75 ir kt.

1349 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000-05-08 nutarimas.

1350 pvz., Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 str. 1 p.; Vaiko teisių konvencijos 3 str. 1 d.

1351 Informacijos apie pacientą valstybės institucijoms ir kitoms įstaigoms teikimo tvarka, patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001-02-01 įsakymu Nr. 65; Visuomenės sveikatos priežiūros organizavimo mokykloje tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005-12-30 įsakymu Nr. V-1035/ISAK-2680, 19.2 p; Lietuvos Respublikos psichologų veiklos įstatymo projekto 20 str. 1 d. 4 p. 2017-11-17, reg. Nr. XIII P-685(2); „Psichologinės pagalbos teikimo tvarkos aprašo“, patvirtinto Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2017-08-30 įsakymu Nr. V-663 (TAR, 2017-08-31, Nr. 2017-13908), 7 p.; *Michaud v. France*. Application No. 12323/11. 6 December 2012; Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002-10-23 nutarimas; Artūras Panomariovas, „Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese“ (daktaro disertacija, Lietuvos teisės universitetas, 2001), 94–97.

1352 Tim Bond & Barbara Mitchels, *Confidentiality & Record Keeping in Counselling & Psychotherapy* (SAGE Publications Ltd, 2014), 156–157.

1353 Panomariovas, *supra note* 1351: 103–104.

per 20 min. nuo pranešimo policijoje gavimo¹³⁵⁴. Siekiant užtikrinti greitesnę reagavimą į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje pasienio zonoje, buvo įformintas policijos įstaiigų ir VSAT padalinių bendradarbiavimas¹³⁵⁵. Bet, autorės žiniomis, tokia praktika nėra paplitusi. Palankiai vertintini teismų sprendimai, kuriais efektyvaus reagavimo pareigos nevykdymas, kaip civilinės ir baudžiamosios atsakomybės pagrindas, buvo konstatuotas rezonansinėje byloje, kurioje moteris buvo žiauriai kankinant nužudyta savo sutuoktinio mažamečių vaikų akivaizdoje. Teismas konstatavo, kad policijos pareigūnai, gavę pranešimą apie smurtaujančią vyrą, laiku tinkamai ir profesionaliai nesureagavo į moteriai gresiantį pavojų, nesinė jokių veiksmų dėl smurtautojo, nesuteikė skubios ir būtinos pagalbos, ir tai sukėlė neatitaisomus padarinius. Toks neteisėtas neveikimas yra pareigūnų baudžiamosios atsakomybės už pareigų nevykdymą ir Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos civilinės atsakomybės pagrindas¹³⁵⁶.

Neatidėliotinų veiksmų yra reikalaujama ir atvykus į įvykio vietą, ir atliekant baudžiamojo proceso veiksmus, o neveikimas ir delsimas gali būti pripažintas netinkamu valstybės įsipareigojimų pagal Konvenciją vykdymu. Pavyzdžiui, byloje *Talpis v. Italy* EŽTT konstatavo, kad valstybė nevykdė deramo stropumo pareigos, kai smurto aukai pranešus apie smurtą prieš ją ir jos dukrą, policija smurtautoją apklausė tik po septynių mėnesių. Teismo nuomone, toks delsimas suformavo nebaudžiamumo įspūdį ir sudarė sąlygas tolesniam smurtui, o pagalbos prašymus pavertė beverčiais. Smurtui pasikartojus, buvo nužudytas moters sūnus, ir nors policijos pareigūnai tą naktį dukart buvo atvykę į nukentėjusiosios namus, bet nepadarė nieko, kad užkirstų kelią nužudymui¹³⁵⁷. Lietuvoje policijos pareigūnų reagavimą į smurtą artimoje aplinkoje reguliuoja specialusis teisės aktas, kuris nurodo atliktinus veiksmus, užfiksuotinus duomenis, jų įforminimo tvarką. Teigiamai vertintinos smurto artimoje aplinkoje specifika ir aukų poreikius atitinkančios nuostatos dėl smurto patyrusio asmens ir smurtautojo atskyrimo, bendravimo su jais atskirai, informavimo dėl galimos pagalbos. Kaip tinkamos praktikos veiksmas paminėtinas pirminės įvykio aplinkos fiksavimas vaizdo priemonėmis (iki 100 MB) visais atvejais, nesvarbu, ar pasitvirtins smurto artimoje aplinkoje atvejis: įtariamo ir galimai nukentėjusio asmens būklė, jų kūno sužalojimai, patalpų ar aplinkos, kur įvyko įvykis, būklė, sugadintas ar apgadintas turtas. Vaizdo įrašas turi būti įkeltas į Policijos registruojamų įvykių registrą¹³⁵⁸.

Valstybės pozityvioji pareiga saugant nuo smurto artimoje aplinkoje inkorporuoja ir *ex officio* baudžiamąjį persekiojimą pagal poreikį¹³⁵⁹. Todėl baudžiamojo proceso inicijavimas

1354 Valstybės kontrolė. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas: valstybinio audito ataskaita, 2015-05-15, Nr. VA-P-40-1-8, p. 11–12.

1355 Lietuvos policijos generalinio komisaro ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos vado 2015-01-23 įsakymas Nr. 5-V-59/4-26.

1356 Klaipėdos apygardos teismo 2018-03-20 nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-25-796/2018.

1357 *Talpis v. Italy*. Application no. 41237/14. 2 March 2017.

1358 "Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo", patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611 (TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084), 3.1, 4, 5.1, 5.4 p.

1359 The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017,

neturėtų būti išimtinai siejamas su nukentėjusiojo skundu. Iki BPK 167, 409 str. pakeitimo ikiteisminis tyrimas tam tikrose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje galėjo būti pradėtas, tik kai buvo paties nukentėjusiojo skundas¹³⁶⁰. Pagal ankstesnes BK ir BPK redakcijas, tipinėms smurtinėms veikoms artimoje aplinkoje (BK 140, 148, 154, 165, 168, 187 str. 1, 3 d. ir kt.) buvo taikomas privataus kaltinimo procesas, ir tik pačioms pavojingiausioms – valstybinio kaltinimo procesas. Taigi ankstesnis reguliavimas visiškai neatitiko aptartos smurto artimoje aplinkoje specifikos. Pagal galiojančią BPK 167 str. 3 d. redakciją, BK 145 str., 149 str. 1 d., 150 str. 1 d., 151 str. 1 d. numatytiems nusikalstamoms veikoms turint smurto artimoje aplinkoje požymių, dėl jų privaloma pradėti baudžiamąjį procesą bendra tvarka, t. y., net ir nesant nukentėjusiojo skundo. ANSAAĮ 7 str. 1 d. taip pat numato, kad smurtą patyręs asmuo skundo neteikia. Palankiai vertintina ir tai, kad dar iki minėtų normų pakeitimų teismai jau formavo praktiką dėl baudžiamojo proceso nepradėjimo ar nutraukimo BPK numatytais atvejais nesant nukentėjusiojo skundo bylos dėl smurto artimoje aplinkoje: minėti institutai nėra taikomi, motyvuojant tuo, kad kiekvienas smurto artimoje aplinkoje atvejis turi visuomeninę reikšmę, ir jau pradėtas ikiteisminis tyrimas toliau vyksta bendra tvarka¹³⁶¹.

Be to, pagal teismų formuojamą praktiką, nukentėjusiojo skundu yra laikomas jo pateiktas pareiškimas, taip pat policijoje pildomas protokolas-pareiškimas¹³⁶². LAT, remdamasis nukentėjusių asmenų apsaugos prioritetu, patvirtino ikiteisminio tyrimo pradžios teisėtumą nesant nei nukentėjusio asmens skundo, nei prokuroro reikalavimo: *pradedant ikiteisminį tyrimą <...> turėjo būti nukentėjusiojo asmens skundas arba prokuroro reikalavimas. Teisėjų kolegija, vertindama baudžiamosios bylos medžiagą, atkreipia dėmesį, kad nukentėjusioji R. K. (Š.) savo veiksmais aiškiai rodė siekusi K. Š. baudžiamojo persekiojimo <...>. Ir nors baudžiamojoje byloje formaliai nebuvo laikytasi BPK 167 straipsnyje įtvirtintų reikalavimų, tačiau nagrinėjamoje situacijoje svarbesniu teisiniu gėriu laikytina nukentėjusiosios teisių apsauga, o ne traukiamo baudžiamojon atsakomybėn teisė reikalauti, kad procesas dėl jo vyktų tiksliai laikantis BPK reikalavimų. Teisėjų kolegija taip pat konstatuoja, kad proceso paskirties (BPK 1 straipsnio) dominantė prieš specialiąsias BPK normas šiuo atveju yra pateisinama. Nukentėjusiojo interesai negali nukentėti vien dėl to, kad nebuvo formalaus skundo, kurio reikalavo BPK 167 straipsnyje įtvirtintos nuostatos¹³⁶³, arba „...kad prokuroras nesurašė reikalavimo, kurio reikalavo BPK 167 ir 409 straipsniai.¹³⁶⁴ Tačiau buvo pa-*

CEDAW/C/GC/35, §32; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009.

1360 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 409 straipsnio pakeitimo įstatymas“, TAR, 2015-04-30, Nr. 2015-06589; „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 167, 409 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas“, Valstybės žinios, 2013, Nr. 75-3773.

1361 pvz., Kauno apylinkės teismo 2015-11-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2174-594/2015; Šiaulių apygardos teismo 2015-01-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-519/2015; Rima Ažubalytė ir kt., *supra note* 124: 25.

1362 pvz., LAT 2017-12-05 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-346-303/2017.

1363 LAT 2015-11-03 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-446-942/2015.

1364 LAT 2017-11-03 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-265-976/2017; taip pat žr. LAT 2015-02-10 nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99-507/2015.

stebėta, kad pastaruoju metu vėl ėmė plisti ydinga praktika, kai auka yra raginama pateikti skundą. Pritartina nuomonei, kad tokia praktika yra priskirtina antrinei viktimizacijai¹³⁶⁵.

Panaikinus privataus kaltinimo procesą¹³⁶⁶, privačiai viešas procesas (t. y., ikiteisminio tyrimo pradėjimas tik esant nukentėjusiojo skundai) tam tikrų veikų atžvilgiu išliko. Dėl to kyla teisės normų konkurencija: ANSAAI numato, kad smurtą patyręs asmuo skundo neteikia (7 str. 1 d.), tačiau BK baudžiamosios atsakomybės galimybę nesant nukentėjusiojo skundo susieja tik su keliomis konkrečiomis veikomis, kai ikiteisminis tyrimas pradėtas nustačius smurto artimoje aplinkoje požymių (BK 140 str. 1 d., 145, 148, 149, 150, 151, 165 str.). BPK 167 str. 3 d. tokių atvejų sąrašas yra trumpesnis (BK 145 str., 149 str. 1 d., 150 str. 1 d., 151 str. 1 d.), o *dėl kitų veikų* (BK 140 str. 1 d., 148, 165 str.), pagrindu ikiteisminiam tyrimui pradėti yra nurodytas nukentėjusio asmens skundas (BPK 167 str. 1 d.). Teisės normų konkurenciją tam tikra prasme išsprendžia principinė BPK 4 str. 2 d. nuostata, taip pat LAT praktika: baudžiamojoje byloje LAT konstatavo, kad ANSAAI nuostatos, jog nukentėjęs asmuo skundo neteikia, o policijos pareigūnai, nustatę nusikalstamos veikos požymius, pradeda ikiteisminį tyrimą (7 str. 1 d.), negali būti vertinamos kaip leidžiančios nesivadovauti BPK numatytais baudžiamojo proceso pradėjimo, proceso veiksmų atlikimo taisyklėmis¹³⁶⁷. Tačiau neatitikimas tarp BK ir BPK normų, taip pat specialiojo įstatymo nuostatų įstatymo leidėjo turėtų būti suderintos. Nors ir BPK 167 str. 2 d. yra numatyta galimybė ikiteisminį tyrimą pradėti pagal prokuroro reikalavimą, vis dėlto BPK 167 str. 3 d. sąrašas dėl veikų artimoje aplinkoje, kai ikiteisminis tyrimas pradedamas, net ir nesant nukentėjusiojo skundo, turėtų būti papildytas, nurodant BK 140 str. 1 d., 148 ir 165 str. Taip būtų užtikrinta šios BPK normos dermė su analogiškėmis BK nuostatomis. Juolab, kad tokia nuostata buvo įtvirtinta BPK redakcijoje, galiojusioje iki 2017-10-01¹³⁶⁸. Svarbu paminėti, kad kitos veikos taip pat yra gana tipiškos artimoje aplinkoje (pvz., BK 154, 168, 178 str. 1 ir 4 d., 187 str. 1 ir 3 d. bei kt.), tačiau baudžiamoji atsakomybė pagal BK už jas yra galima ir ikiteisminis tyrimas yra pradedamas tik esant nukentėjusio asmens skundai ar prokuroro reikalavimui (BPK 167 str.). Todėl svarstyti galimybė įtvirtinti baudžiamąją atsakomybę už jas ir ikiteisminio tyrimo pradžią net ir nesant nukentėjusio asmens skundo, jei nustatomi smurto artimoje aplinkoje požymiai: siūlytina bent jau BK 154 str. 3 d., 168 str. 3 d., 178 str. 5 d., 187 str. 4 d. papildyti nuostata, kad baudžiamoji atsakomybė kyla ir tais atvejais, kai ikiteisminis tyrimas pradėtas nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius. Kartu rekomenduotina keisti BPK 167 str. 3 d., nevardijant konkrečių BK normų, o įtvirtinant bendrą nuostatą, kad jei nusikalstamos veikos turi smurto artimoje aplinkoje požymių, ikiteisminis tyrimas pradedamas, nesvarbu, ar yra nukentėjusiojo skundas arba jo teisėto atstovo pareiškimas, ir šiais atvejais ikiteisminis tyrimas pradedamas ir procesas vyksta bendra tvarka.

1365 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 58.

1366 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3, 22, 57, 58, 167, 256, 293, 312, 317, 320, 322, 324 straipsnių pakeitimo ir 34 straipsnio ir XXX skyriaus pripažinimo netekusiais galios įstatymo“ 14 str. (TAR, 2017-07-24, Nr. 2017-12575).

1367 LAT 2015-11-03 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-446-942/2015.

1368 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 409 straipsnio pakeitimo įstatymas“, TAR, 2015-04-30, Nr. 2015-06589.

Baudžiamųjų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje praktikos analizė leidžia teigti, kad trūkumų esama vertinant ne tik juridinį ikiteisminio tyrimo pagrindą (pranešimo apie smurtą šaltinį, formą ir pan.), bet ir faktinį (duomenis apie nusikalstamą veiką). Valstybės deramo stropumo pareigos tinkamą vykdymą rodo ne tik augantis pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje skaičius, bet ir didėjantis baudžiamųjų procesų bei nuteistų asmenų skaičius. Tačiau augant pranešimų skaičiui, Lietuvoje yra pastebima pradedamų ikiteisminių tyrimų dėl smurto artimoje aplinkoje mažėjimo tendencija: pvz., 2013 m. buvo pradėti ikiteisminiai tyrimai dėl 41,5 proc. pranešimų, 2014 m.– 35,4 proc., 2015 m.– tik 27,8 proc.¹³⁶⁹ Be to, didžioji dalis tokių ikiteisminių tyrimų yra nutraukiama, pvz., 2016 m.– 39,07 proc., 2017 m.– 60,55 proc.¹³⁷⁰ Todėl kyla didelių abejonų dėl baudžiamojo proceso veiksmingumo. Pagrindinis argumentas, kuris yra pateikiamas aiškinant neproporcingai nedidelį ikiteisminių tyrimų skaičių, yra tai, kad nepasitvirtina smurto artimoje aplinkoje faktai. Tačiau reikšmingi Bendrojo pagalbos centro veiklos atvejai, neteisingai priskiriant įvykius smurtui artimoje aplinkoje, nėra žinomi. Tokių svarstymų taip pat nepatvirtina ir asmenų, patrauktų atsakomybėn už melagingą pranešimą apie smurtą artimoje aplinkoje, skaičius¹³⁷¹. Ekspertų teigimu, yra pastebima kaip tik atvirkštinė tendencija: žymiai dažniau aukos smurto faktą neigia¹³⁷². Taigi turbūt labiausiai tikėtinas faktorius, paaiškinantis esamą praktiką, yra tai, kad policijos pareigūnai netinkamai vertina situaciją, t. y. faktinį pagrindą pradėti ikiteisminį tyrimą, o gal net netinkamai vykdo savo pareigas. Pavyzdžiui, LVAT, nagrinėdamas bylą dėl policijos pareigūnės tarnybinės atsakomybės, padarė išvadą, kad ji netinkamai vykdė savo pareigas, reaguodama į pranešimą dėl smurto artimoje aplinkoje: neapžiūrėjo įvykio vietos (su nukentėjusiąja bendravo ne bute, kur buvo smurtauta, o laiptinėje), nesurašė įvykio vietos apžiūros protokolo, nesidomėjo įvykio aplinkybėmis, žinodama apie ankstesnius smurto atvejus, nesiėmė būtinų priemonių apsaugoti smurtą patyrusią moterį nuo tolimesnių ar naujų smurtautojo veiksmų, nedelsdama nesprenė neblaivios moters priežiūros klausimo (kur ji nakvos), nors moteris teigė, kad neturi buto raktų, nepriėmė sprendimo pradėti ikiteisminį tyrimą¹³⁷³. Teigiamų pokyčių šiuo aspektu turėtų sukelti specialiojo policijos veiksmų reguliavimo pokyčiai. Net ir nepasitvirtinus pranešimui apie smurtą artimoje aplinkoje, policijos pareigūnai, reagavę į įvykį, turi surinkti ir pažymėti Policijos registruojamų įvykių registre tam tikrus duomenis apie įvykį: kas kreipėsi pagalbos, kokie įvykio dalyvių santykiai, gyvenimo kartu faktas, ar buvo kilęs konfliktas, kuo jis pasireiškė, kokios jo priežastys, matomi kūno sužalojimai arba turto sugadinimo požymiai, ar yra artimoje aplinkoje vaikų, ar jie matė konfliktą, ar artimos aplinkos nariai blaivūs, neapsvaigę, ar yra anksčiau buvę smurto artimoje aplinkoje atvejų, ar anksčiau buvo taikytos laikinosios smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo arba kardamosios priemonės, taip pat kitos svarbios aplinkybės. Jei nustatomas kitas, su smurtu

1369 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 54.

1370 Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos Pažyma dėl policijos veiklos. 2018-01-19, Nr. 5-IL-545, p. 7.

1371 XIII ekspertas.

1372 VI ekspertas.

1373 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016-02-09 sprendimas administracinėje byloje Nr. A-463-662/2016.

artimoje aplinkoje nesusięš, pažeidimas, jis turi būti nurodytas, trumpas konstatavimas be aplinkybių nurodymo, pavyzdžiui, „informacija nepasitvirtino“, negalimas¹³⁷⁴. Taigi tokios aplinkybės gali būti reikšmingos reaguojant į pakartotinius pagalbos prašymus, taip pat parenkant teisinės priemones, tarp jų ir pradėdant ikiteisminį tyrimą. Nepasitvirtinus pranešimui apie smurtą artimoje aplinkoje, tačiau nustačius, kad tarp artimos aplinkos subjektų buvo konfliktas, nesukėlęs pasekmių, užtraukiančių baudžiamąją ar administracinę atsakomybę ne vėliau kaip per 3 darbo dienas turi būti organizuotas pakartotinis aplinkybių patikrinimas. Jam vykstant, pareigūnas tiesiogiai (ne telefonu) bendraudamas su visais įvykio dalyviais, papildomai įvertina visas su įvykiu susijusias aplinkybes. Nustačius bet kokią teisės pažeidimą, turi būti priimtas atitinkamas sprendimas. Jei atlikus pakartotinį patikrinimą, nenustatoma smurto artimoje aplinkoje požymių ir kitų teisės pažeidimų, privaloma paskirti kito papildomo patikrinimo datą¹³⁷⁵. Dar iki šių imperatyvių normų įtvirtinimo kai kuriuose policijos komisariatuose taip pat buvo vykdomi įvykių pakartotiniai patikrinimai. Tokia praktika leido ne tik užkardyti kai kurias smurtines veikas, bet ir nustatyti atvejus, kai aukos nesikreipdavo dėl smurto pačios¹³⁷⁶. Policijos vizitai į šeimas, kuriose buvo smurtaujama, užsienyje (pvz., JAV, Turkijoje) yra vertinama kaip gera praktika¹³⁷⁷. Kaune kartą per mėnesį šeimas, kuriose buvo smurtauta du ar daugiau kartų, lanko bendruomenės pareigūnai. Vizitų metu yra bendraujama tiek su nukentėjusiais asmenimis, tiek su smurtautojais, jų kaimynais. Ir nukentėjusieji, ir kaimynai yra raginami pranešti apie smurto atvejus, taip pat apsaugos priemonių pažeidimą. Pastebėta, kad po tokių vizitų paprastai padaugėja skambučių pranešant apie smurtą. Bendruomenės policija vykdo ir apsaugos priemonių pagal ANSAAI kontrolę¹³⁷⁸.

Valstybės pozityvioji pareiga pagal Konvencijos 2, 3 str. taip pat apima ir efektyvų nusikalstamos veikos tyrimą. Pagal EŽTT praktiką, tyrimas yra efektyvus, jei atliekant jį, iš principo yra galimybė nustatyti bylos faktus, identifikuoti ir nubausti kaltus asmenis. Tai yra pareiga, susijusi ne su konkrečiu rezultatu, bet jo siekimo priemonėmis. Nustatant, ar ikiteisminis tyrimas buvo efektyvus, EŽTT vertina, ar valstybės įstaigos nedelsdamos reagavo į pranešimą pradėdamos ikiteisminį tyrimą, apklausdamos smurtautoją, ar tyrimas netruko pernelyg ilgai¹³⁷⁹. Byloje *Durmaz v. Turkey* teismas konstatavo valstybės įsipareigojimų pagal Konvencijos 2 str. pažeidimą procesiniu aspektu: nei policija, nei prokuratūra neužtikrino įrodymų surinkimo (nebuvo atlikta buto, kuriame gyveno auka ir smurtauto-

1374 “Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo”, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611 (TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084), 8.1 p.

1375 “Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo”, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611 (TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084), 8.4 p.

1376 XIV ekspertas.

1377 Stark, *supra note* 270: 214.

1378 Policijos prevencinės veiklos organizavimo aprašo, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2016-06-17 įsakymu Nr. 5-V-492, 4.2 p.

1379 pvz., *Durmaz v. Turkey*. Application no. 3621/07. 13 November 2014. §55; *Mudric v. Moldova*. Application no. 74839/10. 16 July 2013, §42.

jas, apžiūra), nesant kitų patvirtinančių įrodymų, išvada dėl aukos savizudybės buvo padaryta remiantis vien tik klaidinančiais įtariamojo teiginiais gydytojams, kad auka perdozavo vaistų ir nusižudė, mirties priežasties nebuvo įmanoma nustatyti, o įtariamasis nebuvo neapklaustas, nors jis ir prisipažino, kad tą dieną smurtavo prieš auką, todėl daroma išvada, kad efektyvus ikiteisminis tyrimas nebuvo atliktas¹³⁸⁰. Dėl tokio smurto specifikos neretai smurto aukos siekia ne tik nepradėti baudžiamojo proceso, bet ir nutraukti pradėtąjį, keisti parodymus, minimizuoti patirtą smurtą, jo pasekmes, pačios teikia skundus, siekdamos smurtautojo išteisinimo ar bando paveikti kitus nukentėjusiuosius, ypač vaikus¹³⁸¹. Pagrindiniai faktoriai, dėl kurių moterys nutaria nebetęsti teisinių procedūrų yra kaltės ir baimės jausmas, kontaktai su agresoriumi (juo jų daugiau, juo didesnė tikimybė, kad nenorės tęsti teisinio proceso), tikėjimas, kad gali tęsti santykius su smurtautoju ir psichologinės pagalbos lygis teisinio proceso metu. Tai rodo, kad vykstant teisinėms procedūroms kartu turi būti teikiamos ne tik teisinės, bet ir socialinės paslaugos¹³⁸².

Kai kurie probleminiai smurtinių veikų artimoje aplinkoje tyrimo aspektai (smurto aukų pažeidžiamumo nustatymo pagrindas ir procedūra, įrodinėjimo specifika ir kt.) bus aptarti tolesniuose skyriuose. Taip pat svarbu paminėti dar vieną su nusikalstamų veikų tyrimo efektyvumu susijusį aspektą – ydingą praktiką, kai vaikai, tapę smurto artimoje aplinkoje liudytojais, nėra pripažįstami nukentėjusiais¹³⁸³. Tačiau dėl darbo objekto ribotumo ši problematika plačiau nebus analizuojama.

Taigi, įvertinus nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų nuostatas bei jų taikymo praktiką, mokslinių tyrinėjimų rezultatus, galima teigti, kad valstybės deramo stropumo pareiga apima smurto aukų teisės į teisminę gynybą užtikrinimą, adekvačiai reaguojant į smurtą. Jos nevykdymas lemia tai, kad smurto aukos negauna savalaikės pagalbos, joms gresia pakartotinė ir antrinė viktimizacija. Vienas iš šios pareigos vykdymo tinkamumo rodiklių yra didėjantis pranešimų apie smurtą, suteikiančių juridinį ikiteisminio tyrimo pradėjimo pagrindą, skaičius. Todėl valstybė turėtų skirti pajėgas didinti tokių veikų atskleidimo apimtį, skatinant apie smurtą pranešti ne tik pačias aukas, bet ir kitus asmenis. Dėl didelio smurto artimoje aplinkoje latentškumo bei aukų pažeidžiamumo, psichologinių priežasčių, nepasitikėjimo teisėsauga pačios aukos dažnai vengia pranešti apie smurtą. Pietinė pareiga pranešti apie nusikalstamas veikas kai kuriems asmenims smurto artimoje aplinkoje atveju yra transformuota į teisinę (profesinę) pareigą: įpareigojimai švietimo, asmens sveikatos priežiūros, vaiko teisių apsaugos, socialinių paslaugų, teisėsaugos ir kitų institucijų bei įstaigų, nevyriausybinų organizacijų darbuotojams. Daugiausiai specialių normų yra susijusios su vaikų teisių apsauga. Minėtos institucijos, tinkamai vykdydamos

1380 *Durmaz v. Turkey*. Application no. 3621/07. 13 November 2014, §56–67.

1381 pvz., faktinės bylos aplinkybės Lietuvos apeliacinio teismo 2015-06-22 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-485-307/2015; Kauno apygardos teismo 2015-04-08 baudžiamajame įsakyme baudžiamojoje byloje Nr. 1-242-594/2015.

1382 María Jesús Cala, María Eva Trigo & Francisco J. Saavedra, „Women’s Disengagement from Legal Proceedings for Intimate Partner Violence: Sociodemographic and Psychological Variables“, *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 8 (2016): 35–42, <https://doi.org/10.1016/j.ejpal.2015.10.002>.

1383 Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra. Smurtu artimoje aplinkoje padarytų nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo apibendrinimas. 2015–8-31, Nr. 17.9-2966, 4–5 p.

pareigą pranešti kompetentingoms institucijoms, gali būti smurto aukų konstitucinės teisės į teisminę gynybą baudžiamajame procese realizavimo garantas. Nors šios pareigos nevykdymas gali užtraukti administracinę ar baudžiamąją atsakomybę, tačiau jos vykdymas nėra tinkamas: praktika rodo, kad mokyklos kompetentingoms institucijoms apie smurtą praneša retai, policijos veiksmai reaguojant į smurto atvejus taip pat turi trūkumų, o sveikatos priežiūros įstaigos šiame procese iš esmės nedalyvauja. Sisteminė nacionalinių ir tarptautinių teisių aktų analizė leidžia daryti išvadą, kad tinkamas įpareigojimų vykdymas yra sietinas su specialiojo teisinio reguliavimo detalizavimu ir administracinėmis kontrolės procedūromis. Todėl yra palankiai vertintini atitinkami mokyklų ir policijos veiksmų reaguojant į smurtą artimoje aplinkoje reguliavimo pokyčiai. Neretai kyla pareigos pranešti apie smurtą artimoje aplinkoje ir kitų teisių (pvz., teisės skleisti informaciją) ar įpareigojimų (pvz., teisės į privatumą užtikrinimo, konfidencialumo reikalavimo, viešojo intereso apsaugos ir kt.) konkurencija, tačiau profesionalus, etiškas, tarpinstituciniu bendradarbiavimu ir teisės aktų reikalavimais grįštas šių pareigų vykdymas įgalina nustatyti optimalią skirtingų teisių vertybių pusiausvyrą.

Valstybės pozityvioji pareiga saugant nuo smurto artimoje aplinkoje apima ir greitą reagavimą į pranešimą dėl smurto, neatidėliotinus veiksmus atvykus į įvykio vietą, tačiau esamos praktikos analizė leidžia teigti, kad operatyvus ir veiksmingas reagavimas visa apimtimi vis dar nėra užtikrinamas. Dėl didelio smurtinių veikų artimoje aplinkoje latentškumo ir minėtų teisinio reguliavimo bei jo įgyvendinimo trūkumų baudžiamojo proceso inicijavimas neturėtų būti išimtinai siejamas su nukentėjusiojo skundu. Todėl privataus kaltinimo proceso panaikinimas ir teismų praktika pradėti ikiteisminį tyrimą dėl smurto artimoje aplinkoje bendra tvarka atitinka tokio smurto specifiką ir aukų poreikius. Tačiau kai kurių konkrečių veikų atžvilgiu išliko nuostatos dėl privačiai viešo baudžiamojo proceso. Todėl siekiant suderinti BK, BPK ir ANSAAĮ normas bei garantuoti efektyvų reagavimą į smurtą, siūlytina bent jau BK 154 str. 3 d., 168 str. 3 d., 178 str. 5 d., 187 str. 4 d. papildyti nuostata, kad baudžiamoji atsakomybė kyla ir tais atvejais, kai ikiteisminis tyrimas pradėtas nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius. BPK 167 str. 3 d. sąrašas dėl veikų artimoje aplinkoje, kai ikiteisminis tyrimas pradedamas, net ir nesant nukentėjusiojo skundo, turėtų būti papildytas, nurodant BK 140 str. 1 d., 148 ir 165 str. Kartu rekomenduotina keisti BPK 167 str. 3 d., nevardijant konkrečių BK normų, o įtvirtinant bendrą nuostatą, kad jei nusikalstamos veikos turi smurto artimoje aplinkoje požymių, ikiteisminis tyrimas pradedamas, nesvarbu, ar yra nukentėjusiojo skundas arba jo teisėto atstovo pareiškimas, ir šiais atvejais ikiteisminis tyrimas pradedamas ir procesas vyksta bendra tvarka.

Valstybės deramo stropumo pareigos tinkamą vykdymą rodo ne tik augantis pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje skaičius, bet ir didėjantis baudžiamųjų procesų bei nuteistų asmenų skaičius. Tačiau augant pranešimų skaičiui, Lietuvoje yra pastebima pradedamų ikiteisminių tyrimų dėl smurto artimoje aplinkoje mažėjimo tendencija. Todėl darytina išvada, kad šiuo aspektu tinkamas valstybės pareigos vykdymas nėra užtikrintas. Policijos pareigūnai netinkamai vertina situaciją, t. y. faktinį pagrindą pradėti ikiteisminį tyrimą, netinkamas policijos pareigūnų pareigų vykdymas yra pagrindas jų tarnybinei ar baudžiamajai atsakomybei, o dėl kilusios žalos – ir valstybės civilinei atsakomybei. Tam tikri deramo stropumo pareigos aspektai, suteikiantys galimybę užkardyti smurtą ir atskleisti

nusikalstamas veikas, yra inkorporuoti į naujausias specialiojo reguliavimo, nustatančio reagavimo į smurtą artimoje aplinkoje, normas: įvykio aplinkybių nustatymas, net ir nepasitvirtinus smurto faktui, pakartotiniai patikrinimai.

3.3. Aukų pažeidžiamumo nustatymo (d)efektyvumas¹³⁸⁴

Ilgą laiką Europos Tarybos, o vėliau ir ES valstybėse narėse, įgyvendinus universalių ir regioninių norminių aktų reikalavimus bei atitinkamai formuojant teismų praktiką, baudžiamąjo proceso dalyvis, kurio teisės buvo labiausiai ginamos, buvo įtariamasis/kaltinamasis. Tačiau Europos Tarybos rekomendacijomis buvo išreikštas poreikis formuoti baudžiamąją politiką, atsižvelgiant ir į nusikaltimų aukų interesus¹³⁸⁵. ES direktyvomis buvo įtvirtintos specialios paramos ir pagalbos priemonės nusikaltimų aukoms baudžiamąjo proceso metu¹³⁸⁶. Kaip jau buvo minėta, EŽTT praktikoje taip pat yra keliami veiksmingos aukų apsaugos reikalavimai, ypač pažeidžiamų asmenų grupių atveju (smurto artimoje aplinkoje, nepilnamečių), o neefektyvus baudžiamasis procesas, netinkamas žalos atlyginimo mechanizmas gali būti Konvencijos 2, 3, 8, 13 ar 14 str. pažeidimo priežastimi. ESTT sprendimuose taip pat yra patvirtina specialių labiausiai pažeidžiamų asmenų (pvz., mažų vaikų) apsaugos priemonių svarba¹³⁸⁷. Bendroji aukų teisių reformos kryptis yra aukos teisė į sąžiningą, pagarbų elgesį, dėl nusikalstamos veikos patirtos žalos atlyginimą. Sutinkama, kad vykdant teisingumą baudžiamajame procese turi būti atsižvelgiama į aukos interesus. Todėl ji nebėra vien tik įrankis pranešant ar liudijant apie nusikalstamą veiką, ji turi būti laikoma nukentėjusia puse, į kurios teises turi būti struktūriškai atsižvelgiama visose bau-

1384 Siekiant pristatyti pagrindinius disertacinio tyrimo rezultatus, šios tyrimo dalies pagrindu buvo publikuotas straipsnis: Ramunė Jakštienė, „Nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūra“, *Jurisprudencija* 24, 2 (2017): 359–386, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15171/4708-10507-1-PB.pdf?sequence=1>.

1385 Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R(83)7 of the Committee of Ministers to member states on participation of the public in crime policy. 1983-06-23, §25–32; Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R(85)11 of the Committee of Ministers to member states on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure. 1985-06-28; Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R(87)21 of the Committee of Ministers to member states on assistance to victims and the prevention of victimisation. 1987-09-17; Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec (2006)8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims. 2006-06-14.

1386 2004-04-29 Tarybos direktyva 2004/80/EB dėl žalos atlyginimo nusikaltimo aukoms. OL L 261, 2004-08-06, p. 15; 2011-04-05 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR. OL L 101, 2011-04-15, p. 1, 11–17 str.; 2011-12-13 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR. OL L 335, 2011-12-17, p.1, 18–20 str.

1387 pvz., 2005-06-05 sprendimas, *Pupino*, C 105/03, EU:C:2005:5309.

džiamojo proceso stadijose¹³⁸⁸. Aukos dalyvavimo baudžiamajame procese koncepcija¹³⁸⁹ leidžia realizuoti jos materialiuosius ir procesinius interesus¹³⁹⁰. Teisinio statuso baudžiamajame procese suteikimas nukentėjusiajam įgalina procesiškai veiksnų asmenį pačiam įgyvendinti savo teises, o turintį specialių poreikių – per kitus asmenis ar taikant specialias procedūras.

ES Tarybos pamatinis sprendimas dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose 2001/220/TVR buvo esminis kokybinis pokytis, keičiantis požiūrį į nusikaltimų aukas¹³⁹¹. Įgyvendinant Stokholmo programą¹³⁹² priimtas veiksmų planas numatė minėtą sprendimą pakeisti direktyva, kad būtų padidinta nukentėjusių asmenų apsauga¹³⁹³. Vienu didžiausių Nusikaltimų aukų teisių direktyvos (toliau – ir Direktyva) pasiekimų įvardijama individuali nuo nusikaltimų nukentėjusių asmenų apsaugos poreikių vertinimo procedūra¹³⁹⁴. Jos esmė – *ad hoc* įvertinti kiekvieno nukentėjusio asmens pažeidžiamumą dėl galimos pakartotinės ar antrinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto, identifikuoti asmeninius apsaugos poreikius ir esant reikalui taikyti specialias apsaugos priemones (Direktyvos 22 str.). Šioje procedūroje inkorporuoti bendrieji Direktyvos tikslai – laikytis individualaus požiūrio į auką, elgtis jautriai, pagarbiai, nediskriminuojant, profesionaliai (1 str.). Iki Direktyvos priėmimo skirtingose ES valstybėse nukentėjusių asmenų apsaugos poreikių vertinimas labai skyrėsi požiūrio, vertinamų subjektų, atliekamų veiksmų atžvilgiu: vienose valstybėse tokia procedūra buvo beveik netaikoma (Italijoje, Bulgarijoje, Latvijoje, Liuksemburge, Slovakijoje ir kt.), kitose ji praktiškai atitiko Direktyvos reikalavimus (Belgijoje, Vokietijoje ir kt.)¹³⁹⁵.

Iki Direktyvos nuostatų perkėlimo Lietuvoje individualių aukų poreikių vertinimo procedūra nebuvo atliekama jokiame baudžiamojo proceso etape – nuo pirmojo kontakto su pareigūnu iki nagrinėjimo teisme¹³⁹⁶, nors didžioji dalis Direktyvoje įtvirtintų apsaugos

1388 Marc Groenhuijsen, „Conflicts of Victims’ Interests and Offenders’ Rights in the Criminal Justice System: a European Perspective“, iš *International Victimology: Selected Papers from the 8th International Symposium: Proceedings of a Symposium 21–26 August 1994*. Canberra: Australian Institute of Criminology.

1389 Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power. United Nations, 29 November 1985, A/RES/40/34, §4–7.

1390 Eglė Matuizienė, „Privataus kaltinimo bylų procesas kaip dispozityvumo realizavimo forma“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2014), 76–86.

1391 Tarybos pamatinis sprendimas dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose 2001/220/TVR. 2001-03-15. OL L 82, p. 1.

1392 The Stockholm Programme – An open and secure Europe serving and protecting the citizens. Council of the European Union. 2 December 2009. 17024/09.

1393 Tarybos rezoliucija dėl nusikaltimų aukų teisių užtikrinimo ir apsaugos, ypač baudžiamosiose bylose, gerinimo veiksmų plano 2011/C 187/01. 2011-06-10.

1394 DG Justice Guidance Document related to the transposition and implementation of directive 2012/29/eu of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. December 2013, § 44.

1395 *Protecting Victims’ Rights in the EU: the theory and practice of diversity of treatment during the criminal trial. Comparative Report and Policy Recommendations* (2014): 117–126, <http://www.victimprotection.eu>.

1396 Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *supra note* 16: 27.

priemonių buvo numatyta BPK. Nesant konkrečių, aiškių įrankių, mechanizmų specialie-
siems poreikiams nustatyti, situacijos vertinimas buvo paliktas ikiteisminio tyrimo parei-
gūno ar prokuroro, teisėjo diskrecijai. Tyrimai rodo, kad didžiausi neatitikimai Direktyvos
nuostatomis Lietuvoje susiję su nusikalstamomis veikomis lyties pagrindu ir su nepakanka-
ma atsakingo personalo kvalifikacija dirbti su nukentėjusiais¹³⁹⁷. Tam tikrais atvejais kai
kurios teisinės priemonės (skirtos kardomosios priemonės, parinkta bausmės rūšis, teismo
skirta ekspertizė) duoda netiesioginį tam tikro laipsnio aukų poreikių atitikimo efektą, ta-
čiau tos priemonės taikomos kitu tikslu, nukreiptos į kitus baudžiamojo proceso dalyvius
arba nėra grįstos individualiu aukų poreikių vertinimu ar yra įmanomos tik konkrečioje
proceso stadijoje. Tam tikros specialiosios procesinės apsauginės priemonės iki Direktyvos
perkėlimo buvo taikomos nepilnamečių asmenų atžvilgiu (pvz., specialios apklausos taisy-
klės (BPK 186 str., 188, 275, 276, 283), įstatyminio atstovo dalyvavimas (BPK 53, 54 str.),
neviešas bylos nagrinėjimas (BPK 9 str. 3 d.)). Teisės praktikų, dalyvavusių tyrime dėl aukų
teisių, vertinimu, specialių apsaugos priemonių taikymas nuo nusikalstamų veikų nuken-
tėjusiems vaikams – vienas labiausiai išvystytų nukentėjusiųjų teisių apsaugos srityje¹³⁹⁸. Be
to, perkeliant direktyvų dėl prekybos žmonėmis¹³⁹⁹ ir kovos su seksualine prievarta prieš
vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija¹⁴⁰⁰ nuostatas, BPK buvo įtvirtinta
galimybė nukentėjusiajam dėl psichinės traumos ar kitokių sunkių pasekmių, galimų dėl
apklausos ar viešo bylos nagrinėjimo, taikyti tam tikras apsaugos priemones: neviešas bylos
nagrinėjimas teisme, dalyvavimas ne visą bylos nagrinėjimo laiką, nepilnamečio apklausa
pas ikiteisminio tyrimo teisėją ir parodymų perskaitymas nekviečiant jo į teismo posėdį
arba neleidžiant būti patalpoje kitiems proceso dalyviams ir kt.¹⁴⁰¹

Tam, kad Direktyvos nuostatos dėl specialių poreikių turinčių aukų apsaugos taptų
efektyvios, būtina sukurti realiai funkcionuojančią specialių apsaugos priemonių identi-
fikavimo ir juos atitinkančių apsaugos priemonių taikymo sistemą. Perkeliant Direktyvos
nuostatas į nacionalinę teisę, BPK įtvirtinta nukentėjusiųjų specialių poreikių samprata,
nustatytas jų vertinimo atlikimo terminas, paskirti vertinimą atliekantys subjektai, nu-
statyta duomenų saugojimo tvarka¹⁴⁰². Pagal BPK 36² str. pateiktą definiciją, specialūs ap-
saugos poreikiai yra asmeninių savybių, nusikalstamos veikos pobūdžio ar jos padarymo
aplinkybių nulemti nukentėjusiojo poreikiai naudotis šiame BPK nustatytais garantijoi-
mis, kad nukentėjusysis būtų apsaugotas nuo psichinės traumos, nusikalstamo poveikio ar

1397 Jakulevičienė & Siniovas, *supra note 9*: 34–36.

1398 *Ibid.*, p. 38.

1399 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR.

1400 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR. 2011-12-31, OL 2011 L 335, p.1.

1401 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 9, 185, 275, 276, 283 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas“, TAR, 2014-07-22, Nr. 10422; „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 9, 154, 186, 280, 283 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas“, TAR, 2014-03-24, Nr. 3404.

1402 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8, 9, 28, 43, 44, 128, 185, 186, 188, 214, 239, 272, 275, 276, 280, 283, 308 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 27¹, 36², 56¹, 186¹ straipsniais įstatymo“ 5, 12 str. TAR, 2015-12-30, Nr. 20993.

kitų neigiamų padarinių. Direktyva leidžia valstybėms savo nuožiūra paskirti individualų vertinimą atliekančią instituciją ar organizaciją, atitinkančią profesionalumo reikalavimus, kuria gali būti tiek teisėsaugos, teisminė institucija, tiek aukų paramos ar kita organizacija¹⁴⁰³. BPK 186¹ str. 1 d. yra numatyta, kad nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimą atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras, o į vertinimo duomenis yra atsižvelgiama organizuojant baudžiamąjį procesą ir sprendžiant, ar nukentėjusiajam dėl jo specialių apsaugos poreikių būtina taikyti BPK nustatytas garantijas. Specialių apsaugos poreikių vertinimo tvarka nustatyta generalinio prokuroro patvirtintomis Rekomendacijomis dėl nukentėjusiųjų asmenų specialių apsaugos poreikių vertinimo (toliau – ir Rekomendacijos). Jose yra pateiktas specialių apsaugos priemonių sąrašas (2.4 p.): teismo nagrinėjimo būdas (neviešas bylos nagrinėjimas teisme), subjektų teisė dalyvauti procese (lydinčio asmens, atstovo pagal įstatymą ir įgaliotojo atstovo dalyvavimas, teisė naudotis vertėjo paslaugomis), apklausos taisyklės (tos pačios lyties ir besispecializuojančio pareigūno atliekama apklausa, to paties pareigūno atliekama pakartotinė apklausa, apklausa garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis, darant įrašą, vaikų apklausoms pritaikytose patalpose, pas ikiteisminio tyrimo teisėją, ne daugiau kaip vieną kartą, nedalyvaujant įtariamajam, bet dalyvaujant specialistams), informacijos teikimas (pranešimas apie įtariamojo paleidimą į laisvę ar pabėgimą iš laisvės atėmimo vietos, jo suėmimą ir apie teisės aktuose nustatytas galimas taikyti apsaugos priemonės bei jų skyrimo tvarką). Pagal Rekomendacijų nuostatas, visų nusikalstamų veikų atveju taikoma ta pati procedūra: pildoma nukentėjusiojo specialių poreikių vertinimo pažyma, kurios turinys diferencijuotas priklausomai nuo nukentėjusio asmens amžiaus (pilnametis ar nepilnametis)¹⁴⁰⁴. Tačiau Direktyva numato, kad tam tikroms aukų grupėms, įskaitant ir artimųjų smurto aukas, atliekant asmeninį įvertinimą, turi būti skiriamas ypatingas dėmesys, o aukomis tapusių vaikų atžvilgiu laikomasi prielaidos, kad jiems dėl pažeidžiamumo reikalinga speciali apsauga (22 str. 3, 4 d.). Todėl kyla klausimas dėl procedūros suderinamumo su minimaliais Direktyvos standartais minėtų nukentėjusiųjų atžvilgiu. Klausimas ypač aktualus dėl to, kad apskritai smurtą artimoje aplinkoje patyrusių asmenų apsauga organizuojama ir teikiama nepakankamai efektyviai¹⁴⁰⁵. Iki šiol atliktų specialių aukų apsaugos poreikių tyrimų objektas buvo situacija iki specifinio reguliavimo priėmimo, konstatuojant jo poreikį¹⁴⁰⁶. Rekomendacijos yra tiesiogiai taikomas teisės aktas, kuriuo grindžiama kasdienė ikiteisminio tyrimo pareigūnų veikla. Taigi šiame skyriuje bus įvertintas Direktyvos nuostatų perkėlimo rekomendacijų

1403 Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, 72 p.

1404 „Rekomendacijų dėl nukentėjusiųjų asmenų specialių apsaugos poreikių vertinimo“, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2016-02-29 įsakymu Nr. I-63, 4 p. TAR, 2016-30-01, Nr. 4051.

1405 Valstybės kontrolė. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas: valstybinio audito ataskaita. 2015-05-15, Nr. VA-P-40-1-8, p. 5–6.

1406 Ažubalytė & Zajancauskienė, *supra note* 129: 171; *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas. Supra note*, p. 27–28; Jakulevičienė & Siniovas, *supra note* 9: 33–35.

forma atitikimas konstituciniams ir ES direktyvų perkėlimo reikalavimams ir Rekomendacijų bei kai kurių BPK nuostatų turinio atitiktis Direktyvos reikalavimams.

3.3.1. Nukentėjusiųjų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo tvarkos įtvirtinimo tinkamumas

Direktyva nenustato konkretaus specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo modelio ar mechanizmo. Šis procedūrinis aspektas, paliekantis plačią valstybės diskrecijos teisę, yra vertinamas kaip Direktyvos trūkumas, nes kyla grėsmė, kad Direktyvos nuostatų įgyvendinimas nebūs palankus smurto lyties pagrindu aukoms, kurioms individualus požiūris yra kritiškai svarbus¹⁴⁰⁷. Kaip jau buvo minėta, Direktyvos nuostatos dėl nukentėjusiųjų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo į nacionalinę teisę perkeltos BPK pakeitimais ir specialiomis generalinio prokuroro Rekomendacijomis. Taip pat vertinga ir tarptautinių bei nacionalinių teismų suformuota praktika dėl tų specialios apsaugos nuostatų taikymo, kurios dar iki sureguliuojamo ES lygiu atitiko ir naujus standartus (pvz., dėl kai kurių konkrečių apsaugos priemonių taikymo). Vis dėlto ESTT yra konstatavęs, jog užtikrinant visišką direktyvų nuostatų įgyvendinimą, įgalinant asmenis pasinaudoti suteikiamomis teisėmis, reikalingas specifinės teisinės struktūros sukūrimas, net jei egzistuojanti praktika atitinka direktyvos reikalavimus¹⁴⁰⁸. Taigi Lietuvoje taikytas aukų pažeidžiamumo nustatymo ir specialiųjų apsaugos priemonių skyrimo mechanizmas formos požiūriu iš esmės atitinka siūlomą Direktyvos perkėlimo būdą¹⁴⁰⁹.

Nacionalinė nukentėjusiųjų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo tvarkos įtvirtinimo forma atspindi bendrąją tendenciją daugelį baudžiamųjų procesinių santykių reguliuoti ne baudžiamojo proceso įstatymu, bet generalinio prokuroro rekomendacijomis, suteikti joms vis didesnę praktinę reikšmę¹⁴¹⁰. Kai kurie baudžiamojo proceso veiksmai yra detalizuoti Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymu patvirtintame apraše¹⁴¹¹. Tačiau pritartina nuomonei, pagrįstai konstitucinių normų ir jurisprudencijos analize, kad tam tikrais atvejais generalinio prokuroro rekomendacijos neatitinka konstitucinio legalumo kriterijų tiek formos, tiek turinio požiūriu: dėl to, kad apskritai tam tikri klausimai gali būti įtvirtinti tik įstatymu (baudžiamojo proceso tvarka, atskirų procesinių veiksmy atlikimas, žmogaus teisių užtikrinimas šiame procese) ar kad priimti nesant įstatymo leidėjo pavidimo, ar kad nustato naują su įstatymu konkuruojantį (apibrėžiamas ar ribojamas

1407 Sylwia Spurek, *An analysis of the Victims' Rights Directive from a Gender Perspective* (European Institute for Gender Equality, 2016), 44.

1408 Judgement 30 May, 1991. *Commission v. Germany*, C-361/88, EU:C:1991:224, §24.

1409 Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, p. 4–6.

1410 Remigijus Merkevičius, „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinių problematika“, *Teisė* 88 (2013): 74.

1411 „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašas“, patvirtintas Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611. TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084.

žmogaus teisių turinys, apimtis, nustatomos teisių atsiradimo sąlygos ar su BPK konkuruojantis teisių įgyvendinimas) ar neaiškų, prieštaringą, teisėkūros reikalavimų neatitinkanti reguliavimą¹⁴¹². Klausimų dėl atitikimo Konstitucijai ir BPK pagal minėtus aspektus kyla ir dėl Rekomendacijų. Šiam teiginiui pagrįsti toliau pateikiamas šių aspektų vertinimas pagal Rekomendacijų nuostatų santykį su BPK.

Pirmiausiai atkreiptinas dėmesys dėl delegavimo nustatyti specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūrą. Kaip jau buvo minėta, BPK yra įtvirtintas pavedimas generaliniam prokurorui nustatyti nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo tvarką (BPK 186¹ str. 4 d.). Tuo tarpu Rekomendacijų 1 p. šio teisės akto tikslu nurodytas ne tik specialių apsaugos poreikių vertinimo tvarkos, bet ir specialių apsaugos priemonių taikymo faktinių pagrindų nustatymas. Pavedimas dėl antrojo tikslo BPK nesuformuluotas. Be to, apsaugos priemonių taikymo pagrindas nurodytas Direktyvoje (23 str. 2 d.) ir BPK 36² str. – specialių apsaugos poreikių egzistavimas. Tuo tarpu Rekomendacijų III, IV skyriuje ir 3 priede nurodyti pagrindai taikyti apsaugos priemones neretai siejami su nusikalstamos veikos pobūdžiu, aukos amžiumi (ne/pilnametis) ar kitomis faktinėmis ar procesinėmis sąlygomis (kai to prašo proceso dalyviai, jeigu tai padėtų apklausti nukentėjusįjį, kai nukentėjusiojo gyvenamoji vieta nežinoma, išimtiniais atvejais ir kt.). Palyginus su BPK nustatytu pagrindu, matyti, kad Rekomendacijos tokiais atvejais riboja galimybes pasinaudoti asmens teisių apsaugos priemonėmis: eksplicitiškai draudimas taikyti priemones neįtvirtintas, bet kai tam tikros priemonės yra rekomenduojamos tik nurodytų rūšių nusikalstamosioms veikoms ar asmenims, lieka neaišku, ar nenurodytoms veikoms ir asmenims priemonės netaikomos ar tik nerekomenduojamos.

Dar vienas ribojančios nuostatos pavyzdys susijęs su nukentėjusių lydinčiu asmeniu. Lydintis asmuo – palyginti naujas baudžiamojo proceso dalyvis Lietuvoje (BPK 56¹ str.), įvestas įgyvendinant Nusikaltimų aukų teisių direktyvos nuostatas, suteikiančias teisę aukai būti lydimai pasirinkto asmens ir pirmo kontakto su kompetentinga valdžios institucija metu, jei aukai dėl nusikaltimo poveikio reikia pagalbos (3 str. 4 d.), ir apklausų metu (20(c) str.). Kas gali būti tokiu asmeniu imperatyviai neapibrėžta. Juo gali būti suaugęs šeimos narys, giminaitis, artimas draugas, savanoriškai pagalbą pasiūlęs¹⁴¹³ ar kitas asmuo. Siūloma, kad jais galėtų būti ir socialiniai darbuotojai, specializuotos pagalbos centro darbuotojai¹⁴¹⁴. Ekspertų nuomonė šiuo klausimu skiriasi. Vieni pritaria tokiai nuomonei, nes šie darbuotojai turi ir būtinų specialių žinių, ir patirties tokio pobūdžio baudžiamosiose bylose, be to, smurto aukos dažnai pačios išreiškia tokį pageidavimą¹⁴¹⁵. Kitų vertinimu, specializuotos pagalbos centrai neturi tam išteklių, be to, lydinčio asmens funkcijos yra labai ribotos ir gana pasyvios¹⁴¹⁶. Dar kiti apskritai abejoja tokios praktikos veiksmingumu, nes lydintis asmuo procese dalyvauja labai retai, nors dar iki tokio proceso dalyvio

1412 Merkevičius, *supra note* 1409: 79.

1413 DG Justice Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. December 2013, p. 12–13.

1414 Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *supra note* 16: 26.

1415 XXVIII ekspertas.

1416 XIII ekspertas.

įforminimo BPK tam tikrais atvejais asmeniui būdavo leidžiama būti lydimum pasirinkto asmens¹⁴¹⁷. Lydinčio asmens pareigos BPK apibrėžtos gana abstrakčiai: lydėti nukentėjusį asmenį baudžiamojo proceso metu ir laikytis nustatytos tvarkos (BPK 56¹ str.). Vadinasi, jo įpareigojimai apima bendrąsias ir specialiąsias procesines, profesines pareigas, įskaitant privačios informacijos slaptumą, ikiteisminio tyrimo duomenų neatskleidimą ir kt. Kadangi tai yra susiję su specialiosiomis teisinėmis žiniomis, pritartina nuomonei dėl privalomo jo pareigų išaiškinimo¹⁴¹⁸. BPK 56¹ str. nurodo baigtinį sąrašą atvejų, kai lydinčio asmens dalyvavimas baudžiamajame procese gali būti apribotas: kai toks dalyvavimas prieštarauja nukentėjusiojo interesams arba trukdo tirti ar nagrinėti bylą. Tokia nuostata yra suderinta su Direktyvos reikalavimais. Bet Rekomendacijose nurodoma, kad pilnametį asmenį lydintis asmuo rekomenduotinas tik tam tikros rūšies bylose, o nepilnametį lydintis asmuo turėtų dalyvauti tik išimtiniais atvejais (18.1 p., beje, analogiška nuostata perkelta ir į rekomendacijas dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos¹⁴¹⁹). Pagrindu tokiai praktikai nurodoma tai, kad nepilnamečio interesus užtikrina atstovas pagal įstatymą, psichologas, vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas. Bet šių subjektų dalyvavimas procese ne visada yra privalomas¹⁴²⁰ arba privalomas tik tam tikruose baudžiamojo proceso veiksmuose ir tik esant nustatytoms sąlygoms ir pagrindams (BPK 54 str. 1, 2 d., 55 str. 4 d., 186 str. 3 d., 280 str. 1 d. ir kt.). Praktika rodo, kad neretai įstatyminiai ir įgaliotieji atstovai nesugeba tinkamai atstovauti¹⁴²¹. Be to, kai kurių minėtų subjektų tiesioginės funkcijos baudžiamajame procese yra tikslinės ir ribotos, pvz., psichologo įpareigojimai – padėti pareigūnui ar teismui apklausti nepilnametį (BPK 186 str. 3 d., 280 str. 1 d.). Atkreiptinas dėmesys, kad lydinčio asmens dalyvavimo baudžiamajame procese pagrindinis tikslas nėra užtikrinti nukentėjusiojo interesus, kaip kad nurodo Rekomendacijos, o praktiškai padėti aukai ir ją morališkai palaikyti pateikiant skundą dėl nusikalstamos veikos, kad tinkamai suvoktų proceso eigą ir būtų suprasta, apsaugoti ją nuo antrinės viktimizacijos. Nors lydinčio asmens dalyvavimo baudžiamajame procese Lietuvoje praktika dar tik formuojasi, užsienio valstybių praktika rodo, kad tuo pačiu yra pagerinama įrodymų, bylos baigties kokybė, palengvinamas teisėsaugos institucijų darbas¹⁴²². Taigi Rekomendacijų nuostatos

1417 VI ekspertas.

1418 Žmogaus teisių stebėjimo instituto 2015-08-05 raštas Nr. IS-X-29.

1419 „Rekomendacijų dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2009-09-16 įsakymu Nr. I-126, 81 p. Valstybės žinios, 2009, Nr. 112-4806.

1420 Rima Ažubalytė, „Nepilnamečio apklausa baudžiamajame procese“, iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo* (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui): mokslo studija, Petras Ancelis, et al. (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011), 172–174.

1421 Tomas Tukleris, „Smurtas artimoje aplinkoje prieš vaikus: ikiteisminio tyrimo ir teismo bylų nagrinėjimo praktiniai aspektai“, pranešimas konferencijoje Šeimos bylos (smurtas artimoje aplinkoje): tarpinstitucinis bendradarbiavimas, Vilnius, 2017-03-03; Eglė Kavoliūnaitė – Ragauskienė, *Vaiko teisių apsauga baudžiamajame procese: atstovavimas, gynyba ir apklausų atlikimas: mokslo studija* (Vilnius, 2016), 22, <http://teise.org/wp-content/uploads/2017/01/Kavoliunaite-VT-BP-studija.pdf>.

1422 Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, p. 42.

dėl lydinčio asmens dalyvavimo baudžiamajame procese yra ribojančio pobūdžio palyginti su BPK reguliavimu, ribojimas yra nepagrįstas ir tam tikrais atvejais nederantis su proceso dalyvių funkcijomis ir įgaliojimais.

Pagrįstų abejonių dėl teisėtumo kelia ir tos Rekomendacijų nuostatos, kurios įtvirtina plečiamąjį reguliavimą, palyginus su BPK. Vien iš jų – nuostata dėl vertinamųjų subjektų. BPK nurodo, kad yra vertinami būtent nukentėjusiojo specialieji poreikiai (BPK 186¹ str.). O Rekomendacijų 2.3 p. numato galimybę tuo atveju, kai akivaizdu, kad nusikalstama veika asmeniui padarė žalos, atlikti vertinimo procedūrą neatsižvelgiant į tai, ar priimtas sprendimas pripažinti jį nukentėjusiuoju. Ir nors būtent Rekomendacijų formuluotė geriau atitiktų Direktyvos tikslus (nes asmuo, atitinkantis Direktyvoje pateiktą aukos apibrėžimą, yra auka, nepaisant jo vaidmens baudžiamajame procese¹⁴²³, nes tam tikras teisės asmuo įgyja nuo pirmo kontakto su institucija (Direktyvos 4 str.)), visgi ji turi būti suderinta su BPK.

Taip pat svarbu paminėti, kad Rekomendacijų 2.4 p. suformuluotas bendras specialiųjų priemonių taikymo tikslas neatitinka BPK nurodytojo apimties aspektu: Rekomendacijose – siekis sumažinti poveikį, BPK – apsaugoti nuo neigiamų padarinių, Rekomendacijose – kitas traumuojantis poveikis, BPK – kiti neigiami padariniai.

Kai kurių apsaugos priemonių taikymą BPK sieja su tam tikrų pagrindų buvimu, o jiems esant ta priemonė tampa privaloma. Bet Rekomendacijose yra nuostatų, kurios įtvirtina reguliavimą, konkuruojantį su BPK: esant išvardintiems pagrindams, įgaliojoto dalyvavimas, nepilnamečio apklausa nedalyvaujant įtariamajam nurodomi kaip rekomenduotini (Rekomendacijų 3 priedas), nors pagal BPK, esant analogiškiems pagrindams, įgaliojoto atstovo dalyvavimas motyvuotu sprendimu pripažįstamas būtinu (BPK 55 str. 4 d.), o įtariamajam dalyvauti apklausoje neleidžiama (BPK 186 str. 3 d.); nepilnamečio apklausa pas ikiteisminio tyrimo teisėją nurodoma kaip rekomenduotina, nors BPK, esant nurodytiems pagrindams, įpareigoja ikiteisminio tyrimo teisėją atlikti apklausą (BPK 186 str. 1 d.).

Kritikuotinas ir kai kurių sąvokų Rekomendacijose vartojimas. Pavyzdžiui, Rekomendacijos apibrėžia *specialiųjų apsaugos priemonių* sąvoką, aiškindamos jas kaip BPK numatytas organizacines priemones (2.4 p.). Pirmiausiai, ne visos išvardintos priemonės yra numatytos BPK (pvz., besispecializuojančio pareigūno apklausa), be to, BPK nepateikia nei specialiųjų apsaugos priemonių, nei organizacinių priemonių definicijos. Rekomendacijose specialiosiomis įvardytos priemonės BPK vadinamos asmenų teisėmis, garantijomis. Tos pačios sąvokos išaiškinime Rekomendacijose vartojama dar viena neišaiški, BPK neapibrėžta sąvoka *traumuojantis poveikis*. Be to, į specialiųjų priemonių sąrašą Rekomendacijose įtrauktos ir bendrosios procesinės žmogaus teisių apsaugos garantijos, kuriomis gali naudotis ne tik nukentėjusieji ir kurių BPK nesieja su specialiųjų poreikių egzistavimu (pvz., neviešas bylos nagrinėjimas, atstovo, vertėjo dalyvavimas procese ir kt.). Tos priemonės ne tik įtrauktos į sąrašą, bet kai kurioms jų keliamos ribojančios sąlygos (pvz., jau minėtas nepilnamečių lydinčio asmens dalyvavimas). Tokiu būdu bendrosios procesinės teisės tampa specialiosiomis – taikytinomis tik esant tam tikriems pagrindams. Rekomendacijų 12 p. pateikiama dar viena aiškiai neatskleista sąvoka – *papildomos apsaugos priemonės*: ar tai to paties specialiųjų apsaugos priemonių sąrašo priemonės,

¹⁴²³ *Ibid*, p. 10.

tik gairėse ir 3 priede nenurodytos kaip privalomos, ar dar kažkokios papildomos, kitos nei sąraše esančios apsaugos priemonės¹⁴²⁴.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūros įtvirtinimas keičiant BPK ir vertinimo tvarką nustatant generalinio prokuroro Rekomendacijomis formos požiūriu iš esmės atitinka siūlomą Direktyvos perkėlimo būdą. Tačiau kyla abejonių, ar toks reguliavimas atitinka konstitucinio legalumo reikalavimus formos ir turinio atžvilgiu dėl tam tikrų Rekomendacijų nuostatų ribojančio, plečiamojo ar konkuruojančio su BPK pobūdžio nustatant nukentėjusiųjų teisių apimtį, atsiradimo sąlygas, įgyvendinimą, taip pat dėl neaiškaus, prieštaringo, teisėkūros reikalavimų neatitinkančio įforminimo. Todėl remiantis teisėkūros aiškumo, sistemiško principais¹⁴²⁵, būtų tikslinga *specialių apsaugos priemonių* sąvoką įtvirtinti pačiame BPK, taip pat suderinti vartojamas sąvokas su BPK kategorijomis arba atskleisti jų turinį Rekomendacijose.

3.3.2. Aukų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo tvarkos tinkamumas

Rekomendacijomis patvirtinta nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo tvarka reguliuoja ne tik pačios procedūros eigą, bet ir esminius jos požymius: suformuluoja tikslą, nustato terminus, vertinimo kriterijus, apibrėžia vertinamųjų ir vertinimą atliekančių subjektų ratą, sudaro specialių apsaugos priemonių sąrašą. Tačiau kai kurių charakteristikų tinkamumas ir pakankamumas Direktyvos atžvilgiu kelia abejonių. Šiam teiginiui pagrįsti toliau pateikiamas minėtų aspektų vertinimas.

3.3.2.1. Specialiųjų apsaugos priemonių taikymo pagrindai

Individualaus aukų vertinimo tikslas, iškeltas Direktyvoje (22 str. 1 d.) – nustatyti, ar aukos turi specialių apsaugos poreikių baudžiamojo proceso metu, kokie jie yra (pirmas procedūros etapas) ir ar joms reikalingos kokios nors specialios apsaugos priemonės (antras etapas)¹⁴²⁶. Specialiųjų poreikių egzistavimas yra pagrindas taikyti specialiąsias priemones (23 str. 1 d.). Teisingas procedūros tikslingumo suvokimas yra labai svarbus, nes jis lemia procedūros apimtį ir akcentų nustatymą¹⁴²⁷. Ir nors minėto tikslo formuluotė yra perkelta ir į Rekomendacijas (2.2 p.), tačiau jose procedūros rezultatas siejamas su rizikos patirti baudžiamojo proceso ar kitą neigiamą poveikį lygio nustatymu (žema, vidutinė ar aukšta rizika), kuris ir tampa pagrindu taikyti apsaugos priemones (taikyti maksimaliai, tik privalomas, papildomas priemonės ar kt. – Rekomendacijų 8–12 p.). Tokiu būdu nepa-

1424 Su 12 p. susijęs dar vienas juridinės technikos trūkumas: nustatant specialių apsaugos poreikių vertinimo dokumentų saugojimo tvarką, duodama nuoroda į 12 p., bet jame, kaip minėta, įtvirtinta galimybė taikyti papildomas apsaugos priemones (turbūt turėtų būti nuoroda į 13 p.).

1425 „Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo“ 2 d. 6, 7 p., 3 str. Valstybės žinios, 2012. Nr. 110-5564.

1426 Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, p. 44.

1427 *Ibid*, p. 44.

siekiamas pagrindinis Direktyvos tikslas – individualizuotas požiūris į auką. Juk net esant žemam grėsmės lygiui, aukai, įvertinus jos individualią situaciją, gali būti reikalinga specifinė apsaugos forma. Be to, mokslinių tyrinėjimų rezultatai dėl smurto artimoje aplinkoje rizikos vertinimo metodikų tinkamumo (tiek dėl seniau naudojamų, pvz., ODARA, SARA, B-SAFER ir kt., tiek dėl siūlomų naujų¹⁴²⁸) ir pačios procedūros naudingumo yra nevienareikšmiai¹⁴²⁹. Apsaugos efektyvumą lemia ne priemonių kiekis ar privalomumas, bet jų adekvatumas, tinkamumas konkrečioje situacijoje konkrečiam subjektui (Direktyvos konstatuojamoji dalis Nr. 58). Direktyvoje įtvirtinta, kad smurto dėl lyties, smurto artimoje aplinkoje atveju paprastai nukentėjusiesiems kyla viktimizacijos, bauginimo ir keršto rizika, todėl reikėtų daryti įprastinę prielaidą, kad jiems bus taikomos specialios apsaugos priemonės (22 str. 3 d., konstatuojamoji dalis Nr. 57). Direktyva priemonių taikymą sieja ne su grėsmės dydžiu, o tiesiog su specialios apsaugos poreikiu. Todėl manytina, kad apsaugos priemonių taikymą sieti su rizikos lygiu yra iš esmės netinkamas metodas, nes nepasiekiamas Direktyvos tikslas.

Direktyva specialių apsaugos priemonių taikymo tikslu laiko aukų apsaugą nuo gresiančios pakartotinės ir antrinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto (22 str. 1 d., konstatuojamoji dalis Nr. 55, 58). BPK 36² str. kelia tikslą apsaugoti nuo psichinės traumos, nusikalstamo poveikio ar kitų neigiamų padarinių, Rekomendacijos – siekį sumažinti baudžiamojo proceso ar kitą traumuojantį poveikį (2.4 p.). Jau buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad ir BPK, ir Rekomendacijose, vartojamos sąvokos *psichinė trauma*, *traumuojantis poveikis* yra neišaiškintos. Dar viena neteisinė sąvoka, kaip vertintinas duomuo apie nukentėjusįjį, nurodyta Rekomendacijų 1 priede – *akivaizdi potrauminė būklė*. Pagal BPK, nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimą paprastai atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras, ir tik prireikus – galima psichologo ar kito specialisto pagalba (186¹ str. 1 d.). Todėl abejotina, ar pareigūnams keliamas adekvatus reikalavimas nustatyti psichinę traumą, traumuojantį poveikį ar potrauminę būklę. Tokias išvadas gali duoti tik sveikatos priežiūros specialistai – ir labiau psichiatrai nei psichologai¹⁴³⁰. Tyrimai rodo, kad kompleksinės psichiatrinės psichologinės ekspertizės atliekamos retai (ypač pilnamečiams asmenims), jos reikalauja laiko sąnaudų, be to, paprastai tiesioginis jų tikslas yra susijęs su faktinių bylos aplinkybių nustatymu¹⁴³¹. Taip pat abejotina, ar visais atvejais toks sudėtingas tyrimas būtų apskritai reikalingas, nes tokio reikalavimo Direktyva nekelia, be to, moksliniais tyrimais nustatyta, kad smurtas artimoje aplinkoje paprastai turi traumuojantį

1428 pvz., Jude McCulloch, et al., *Review of the Family Violence Risk Assessment and Risk Management Framework (CRAF): Final Report*. Prepared for the Department of Health and Human Services by the School of Social Sciences, Focus Program on Gender and Family Violence: New Frameworks in Prevention, Monash University, 2016.

1429 Tonia L. Nicholls, et al., „Risk Assessment in Intimate Partner Violence: A Systematic Review of Contemporary Approaches“, *Partner Abuse* 4, 1 (2013): 76–168; Henrik Belfrage, et al., „Assessment and Management of Risk for Intimate Partner Violence by Police Officers Using the Spousal Assault Risk Assessment Guide“, *Law and Human Behavior* 36, 1 (2012): 60–67; Melissa Northcott, *Intimate partner violence risk assessment tools: A review* (Ottawa, Ontario: Department of Justice Canada, 2012); Laurinavičius ir Žukauskienė, *supra note* 84: 103–111; Guo & Harstall, *supra note* 245 ir kt.

1430 Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos 2015-02-19 išvada Nr. (1.1.5-141)10-1709, http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1011294&p_org=&p_fix=y&p_gov=n.

1431 Jakulevičienė & Siniovas, *supra note* 9: 34.

poveikį¹⁴³². Ekspertai taip pat atkreipia dėmesį į subjektyvumo galimybes pareigūnams vertinant tokius aspektus¹⁴³³.

Apibendrinant darytina išvada, kad tam, jog būtų nenukrypta nuo pirminių Direktyvos siekių, išvengta neteisingų sąvokų interpretacijų, neadekvataus kompetencijų priskyrimo, būtina specialių pagrindus ir tikslus nacionaliniuose aktuose suderinti su tais, kurie numatyti Direktyvoje, t. y. siekiant apsaugoti aukas nuo gresiančios pakartotinės ir antrinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto, apsaugos priemonių taikymo pagrindą sieti su specialiųjų apsaugos poreikių egzistavimu, o ne rizikos laipsniu.

Nukentėjusiųjų apsaugos poreikių vertinimo kriterijų katalogas, įtvirtintas Rekomendacijose, taip pat kelia abejonių. Pagal Direktyvos nuostatas, atliekant asmeninį aukų vertinimą, turi būti atsižvelgiama į kumuliatyvinį kriterijų sąrašą: aukos asmeninės savybės (amžių, lytį, lytinę tapatybę ar raišką, etninę kilmę, rasę, religiją, seksualinę orientaciją, sveikatą, negalią, gyventojų statusą, bendravimo sunkumus, ryšį su nusikaltėliu arba priklausomybę nuo jo, ankstesnę su nusikaltimais susijusią patirtį), nusikaltimo rūšį ar pobūdį ir nusikaltimo aplinkybes (nusikaltimas dėl neapykantos, diskriminacijos, seksualinis, artimųjų smurtas, nusikaltėlis užima valdančią padėtį, aukos gyvenamoji vieta yra didelio nusikalstamumo teritorijoje, nusikaltimas įvykdytas kitoje nei aukos kilmės valstybėje ir kt.) (22 str. 2 d., konstatuojamoji dalis Nr. 56). BPK 36² str. ir Rekomendacijose šis sąrašas pateikiamas kaip alternatyvus (2.1 p.). Tokia situacija palankesnė aukai, tačiau neaišku, dėl kokių priežasčių kai kurios Direktyvoje nurodytos vertintinos aplinkybės neįtrauktos į vertinimo kriterijus: pvz., lytis (smurtas artimoje aplinkoje yra būtent smurtas lyties pagrindu – Direktyvos konstatuojamoji dalis Nr. 17) ar amžius (išskyrus nepilnamečius – 2 priedas). Kaip jau buvo minėta, smurtą artimoje aplinkoje patyrusių vyresnio amžiaus, tautinėms mažumoms priklausančių moterų, migrantų pažeidžiamumas dėl daugybinės diskriminacijos dar labiau padidėja. Todėl ne tik amžius, bet ir nukentėjusio bei galimai nusikalstamą veiką padariusios asmens kilmės valstybė, gyventojų statusas (tais atvejais, kai asmens pilietybė yra kita nei kilmės valstybės ar yra nežinoma, ar asmuo neturi pilietybės) yra kritiškai svarbūs rodikliai, pagrindžiantys specialiuosius aukų poreikius. Taip pat svarbu įvertinti ir tam tikrus bendravimo sunkumus, pvz., kalbos mokėjimą, neįgalumą. Būtent šie minėti faktoriai, neįtraukti į Rekomendacijų 1 ir 2 priedą, dažnai lemia didelį aukų pažeidžiamumą (Direktyvos konstatuojamoji dalis Nr. 57), todėl jų vertinimas gali būti labai naudingas šaltinis priimant individualiu požiūriu grįstą sprendimą dėl specifinės apsaugos.

Rekomendacijose kaip reikšminga aplinkybė taip pat nevertinamas faktas, ar asmuo anksčiau yra nukentėjęs nuo nusikalstamų veikų (išskyrus nepilnamečius), ypač nuo to paties įtariamojo, ar jam jau paskirtos apsaugos priemonės, ar nukentėjusysis turi vaikų. Rekomendacijose pateiktas kriterijų sąrašas yra baigtinis, todėl gali būti neįvertintos aplinkybės, susijusios su galimu kaltininku, kurios, ypač smurto artimoje aplinkoje atvejais, padėtų identifikuoti specialius aukos apsaugos poreikius: ar įtariamasis turi ginklą, priklausomybių, sveikatos sutrikimų, kokia jo kriminalinė istorija, ar jo atžvilgiu jau yra priimti

1432 World Health Organization Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council, supra note 21: 21–30.

1433 XVI ekspertas.

sprendimai dėl tam tikrų įpareigojimų, draudimų, kardomųjų priemonių, ar žinoma jo gyvenamoji vieta, ar jis gyvena kartu su nukentėjusiu asmeniu ar netoliese ir pan. Pakartotinis smurtas artimoje aplinkoje ar paskirtų apsaugos priemonių pažeidimas neabejotinai didina specialios apsaugos poreikį. Be to, kai kurios iš minėtų aplinkybių turi būti nustatytos atvykus į įvykio vietą¹⁴³⁴.

Abejotina, ar procedūros tikslas – atlikti individualų vertinimą, nustatyti asmeninius, specifinius poreikius, gali būti pasiektas, kai Rekomendacijose duomenims įvertinti pateikiami tik trys nurodyti vertinimo variantai. Kai kurie iš jų yra tiesiog bendro pobūdžio teiginiai, nieko nesakantys apie konkrečią situaciją: pvz., asocialus gyvenimo būdas (kaip objektyviai jis nustatomas?), veika nukreipta į artimuosius (vaikus ar suaugusiuosius, gyvenančius kartu ar atskirai?) ir kt.

Kai kurie autoriai, nors ir pripažindami individualaus vertinimo procedūrą pažangia, pagrįsta viktimologijos teorija, atskleidžiančia aukų poreikius, bet visgi vadina ją per daug ambicinga, nes nepraktiška, neįvykdoma todėl, kad neįmanoma nustatyti visų aspektų atliekant paprastą testą. Dėl papildomų ir laiko sąnaudų reikalaujančių vertinimų gali būti uždelstos įprastos administracinės procedūros, o tai gali lemti neigiamą pareigūnų požiūrį į aukų teises apskritai. Tokia situacija yra apibūdinama kaip *pervargimas nuo aukų* (angl. *victim fatigue*)¹⁴³⁵. Tačiau pareigūno darbo krūvio klausimus galima spręsti modeliuojant pačios procedūros ir jos rezultatus įforminančio dokumento struktūrą, formą, įvairius šaltinius, pasinaudojant Direktyvos teikiamomis lankstumo galimybėmis.

Apibendrinant darytina išvada, kad siekiant Direktyvoje įtvirtintų aukų poreikių vertinimo procedūros tikslų Rekomendacijose pateiktą vertinimo kriterijų sąrašą būtina papildyti (bent jau smurtinių veikų artimoje aplinkoje atveju) tokiais kriterijais: nukentėjusio asmens lytis, amžius, bendravimo sunkumai, jo ir galimai nusikalstamą veiką padariusios asmens kilmės valstybė, gyventojo statusas, informacija apie ankstesnę aukos viktimizaciją, ar įtariamasis turi ginklą, priklausomybių, sveikatos sutrikimų, kokia jo kriminalinė istorija, ar jo atžvilgiu jau yra priimti sprendimai dėl tam tikrų įpareigojimų, draudimų, kardomųjų priemonių, ar žinoma jo gyvenamoji vieta, ar jis gyvena kartu su nukentėjusiu asmeniu ar netoliese.

3.3.2.2. Specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo procedūra

Direktyva garantuoja specialiųjų apsaugos poreikių tenkinimą tyrimo ir teismo proceso metu (23 str. 2 d.). Ir nors BPK 36², 186¹ str. šiuo požiūriu atitinka Direktyvos nuostatas, visgi Rekomendacijos, sprendžiant iš nurodomų BPK straipsnių, aiškiai skirtos reguliuoti specialiųjų apsaugos priemonių taikymą ikiteisminio tyrimo metu. Ir nors 3 priedo pavadinimas suponuoja, kad jame pateiktos visame baudžiamajame procese, o ne tik atskirose jo stadijose taikomos priemonės, visgi į jį neįtraukta neviešo bylos nagrinėjimo teisme gali-

1434 „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo“, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611, 5.1.4–5.1.7 p. TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084.

1435 Marc Groenhuisen, „The development of international policy in relation to victims of crime“, *International Review of Victimology* 20, 1 (2014): 37, <https://doi.org/10.1177/0269758013511740>.

mybė (Rekomendacijų 2.4.1 p.), o Direktyvoje numatyta teisė teismo procese išvengti nereikalingų klausimų apie aukos asmeninį gyvenimą (23 str. 3c d.) net neįtraukta į specialių apsaugos priemonių sąrašą (Rekomendacijų 2.4 p.). Tokią situaciją galima būtų paaiškinti Rekomendacijas tvirtinančio generalinio prokuroro kompetencijos ribomis. Be to, prireikus atlikti papildomą ar pakartotinį nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimą teismo proceso metu, teismo pavedimu jį organizuoja arba atlieka prokuroras (BPK 186¹ str. 2 d.). Visgi pačiame akte procedūros atlikimas skirtingose baudžiamojo proceso stadijose nėra aiškiai apibrėžtas. Jei tikslas buvo sureguliuoti tik ikiteisminiame tyrime taikomas apsaugos priemonės, tada 3 priedo turinys ne tik neatitinka jo pavadinimo, bet ir Direktyvos nuostatų apimties. Jei tikslas buvo nustatyti visame baudžiamajame procese taikytinas priemonės, tada neatitinka BPK nuostatų dėl kai kurių apsaugos priemonių (atstovo dalyvavimo, apklausos tam pritaikytose patalpose, įtariamajam nedalyvaujant, apklausos metu daromo vaizdo ir garso įrašo) taikymo teismo proceso metu: Rekomendacijose jos dauguma atveju nurodytos kaip rekomenduotinos, nors pagal BPK reikalavimus tam tikrais atvejais kai kurios iš jų yra privalomos (BPK 186, 280 str., 283 str. 3, 6 d.). Apskritai, dauguma 3 priede pateiktų specialių apsaugos priemonių nurodomos kaip rekomenduotinos. Generalinio prokuroro rekomendacijos prokurorams ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams yra privalomos¹⁴³⁶, bet kai dauguma pačių tokio teisės akto nuostatų yra rekomendacinio pobūdžio, o priemonių taikymas susiejamas su pareigūno diskrecija, kyla pagrįstų abejonių dėl Direktyvos nuostatų perkėlimo tinkamumo¹⁴³⁷. Direktyva įpareigoja, kad valstybės narės užtikrintų, jog specialių apsaugos poreikių turinčios aukos galėtų pasinaudoti numatytais priemonėmis, išskyrus išvardintus išimtinius atvejus (23 str. 1 d.), o kai aukos yra vaikai, apskritai laikomasi prielaidos, kad jiems reikalinga speciali apsauga (22 str. 4 d.). Pagal ESTT praktiką, direktyvų nuostatomis nacionalinėje teisėje turi būti suteikiamas privalomas pobūdis¹⁴³⁸. Beje, rekomendacijų pateikimas 3 priede nenuosekliai vartojant reikiamybės ir neveikiamojo dalyvio formas yra neaiškus: tai ne tik keičia žodžio prasmę, bet ir pareigos apimtį (rekomenduotina – ta, kurią reikia rekomenduoti, rekomenduojama – ta, kurią rekomenduoja įsakymo davėjas).

Specialių apsaugos priemonių taikymas teismo procese galimas remiantis suformuota teismų praktika dėl neviešo bylų nagrinėjimo, nukentėjusiojo apklausos tam pritaikytose patalpose, kaltinamajam nedalyvaujant, techninių priemonių naudojimo, įrodymų sąsajumo ir kt. Visgi pateiktų argumentų pagrindu galima spręsti, kad yra poreikis Rekomendacijas patikslinti, atsižvelgiant į skirtingas baudžiamojo proceso stadijas.

Pagal Direktyvą, specialios apsaugos priemonės turi būti užtikrintos visoms specialių apsaugos poreikių turinčioms aukoms (23 str. 1 d.). Tačiau kai kurioms asmenų grupėms dėl jų pažeidžiamumo yra skirtos specialios nuostatos. ES teisės aktų, įskaitant Direktyvos, Lietuvos Respublikos BPK normų, EŽTT ir ESTT praktikos, mokslinės literatūros analizė leidžia daryti išvadą, kad vaikai *a priori* yra pažeidžiamos aukos, taip pat pripažįstamas

1436 „Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo“ 16 str. 2 d. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 81-1514; 2003, Nr. 42-1919.

1437 Vaigė, *supra note* 581:246.

1438 Judgement of 25 May 1982, *Commission v. Netherlands*, 96/81, EU:C:1982:192, §12.

ir ypač didelis smurto artimoje aplinkoje aukų pažeidžiamumas¹⁴³⁹. Tačiau lyginamoji analizė leidžia daryti išvadą, kad į Rekomendacijas yra įtrauktos ne visos Direktyvoje įtvirtintos papildomos apsaugos priemonės vaikams (specialaus vaiko atstovo skyrimas, asmeninės teisinės konsultacijos – Direktyvos 24 str. 1(b), 1(c) d.). Nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje šeimos narių apsaugos poreikių vertinimas Rekomendacijose iš viso nenumatytas, nors Direktyva įpareigoja užtikrinti, kad teise į apsaugą nuo antrinės ar pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto, galėtų pasinaudoti ne tik aukos, bet ir jų šeimos nariai: kontakto su įtariamuoju/kaltinamuoju išvengimas per apklausas ar liudijant, asmens orumo ir fizinė apsauga, atvaizdo konfidencialumas (1(b) str., 18, 19, 21 str.). Todėl galima teigti, kad jų apsauga nuo viktimizacijos, bauginimo ir keršto yra labai ribota¹⁴⁴⁰. Ypatinę dėmesį atliekant asmeninį įvertinimą Direktyva įpareigoja skirti ir smurto dėl lyties, artimųjų smurto aukoms (22 str. 3 d.). Rekomendacijose nustatyta poreikių vertinimo tvarka specialių nuostatų šių veikų atveju nenumato, išskyrus tai, kad jos vertinamos aukštesniu rizikos balu nei kitos nusikalstamos veikos (1 priedas, nepilnamečių atveju ši aplinkybė visai nevertinama (2 priedas)) ir tam tikros apsaugos priemonės nurodomos kaip rekomenduotinos, tuo tarpu kai priemonių taikymo galimybė kitų veikų atveju iš viso nepaminėta. Abejotina, ar tokią tvarką galima laikyti atitinkančia ypatingo dėmesio standartą. Direktyvoje konstatuojama, kad paprastai smurto artimoje aplinkoje aukos yra labai pažeidžiamos, joms dažnai reikia specialios paramos ir apsaugos dėl didelės antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto rizikos, todėl reikėtų daryti įprastinę prielaidą, kad joms reikalingos specialios apsaugos priemonės (22 str. 3, 4 d., konstatuojamoji dalis Nr. 17, 57). Taigi šių aukų pažeidžiamumas ir specialios apsaugos priemonių poreikis iš esmės preziumuojamas. Specializuotos pagalbos centrų darbuotojai palaiko poziciją, kad kiekvienas smurto artimoje aplinkoje atvejis turėtų būti vertinamas kaip labai aukštos rizikos aukos sveikatai ir gyvybei įvykis¹⁴⁴¹. Remiantis šiais argumentais, galima daryti išvadą, kad vertinimo procedūroje šių aukų atžvilgiu pirmasis etapas (apsaugos poreikių egzistavimo nustatymas) netikslingas ir pakanka individualaus vertinimo būdu parinkti adekvačias, identifikuotus asmeninius poreikius atitinkančias specialias apsaugos priemones. Trumpesnė procedūra yra palankesnė aukai ir leidžia efektyviau organizuoti pareigūnų veiklą. Ekspertų vertinimu, siekiant realios akų apsaugos, ši procedūra iš principo turėtų būti nesudėtinga ir savalaikė, greita¹⁴⁴². Tokiais pačiais argumentais gali būti grindžiamas ir skirtingo lygio vertinimo poreikis: vienų nusikalstamų veikų atveju pakaktų pagrindinio duomenų rinkinio, kitų, pavojingesnių, įvykdytų prieš itin pažeidžiamus asmenis – būtina detalesnė, specifinė informacija. Tais atvejais, kai specialių poreikių egzistavimas nenustatomas, netikslingas antrasis procedūros etapas (konkrečių specialių apsaugos priemonių parinkimas). Pažeidžiamumo kategorizavimas gali būti visos procedūros efektyvumo didinimo priemonė¹⁴⁴³. Tam tikrą procedūros lankstumą, skirtingą vertinimo mastą, atsižvel-

1439 Ažubalytė & Zajančkauskienė, *supra note* 129: 159–160, 163.

1440 Jakštienė, *supra note* 120: 359–386.

1441 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 59.

1442 XVIII ekspertas.

1443 *Protecting Victims' Rights in the EU: the theory and practice of diversity of treatment during the criminal trial. Comparative Report and Policy Recommendations*, *supra note* 1394: 129–131.

giant į nusikaltimo sunkumą, patirtos žalos dydį, leidžia ir Direktyva (22 str. 5 d.), tačiau Rekomendacijose tokia galimybė nepasinaudota: visais atvejais numatyta atlikti tą pačią procedūrą, pildyti tokią pačią pažymą, vertinti visus kriterijus. Net nenumatyta galimybė įvertinti kitas nei vertinimo pažymoje išvardintas aplinkybes, kurios gali paaiškėti atliekant vertinimo procedūrą, ar pateikti kitokį aplinkybių vertinimą, nei numato Rekomendacijos. Tokia tvarka gali sukelti situaciją, kai užtikrinant vieną nukentėjusiųjų teisę – individualių apsaugos poreikių identifikavimą – gali būti pažeidžiamos kitos Direktyvos garantijos: pvz., procedūrų trukmė, kuo mažiau apklausų, teisė išvengti su nusikalstama veika nesusijusių nereikalingų klausimų apie aukos asmeninį gyvenimą ir kt. (20 b str., 23 str. 3 c d.). Todėl svarstyti galimybė diferencijuoti vertinimo procedūrą, nustatant pažeidžiamumo kategorijas, skaidant į etapus, aiškiai įvardijant veiksmų, atliekamų skirtinguose etapuose, tikslus, numatant atvejus, kada būtini abu etapai, o kada pakanka kažkurio vieno iš jų. Smurto artimoje aplinkoje atveju specialios apsaugos poreikis paprastai turėtų būti preziumuojamas, todėl pirmas procedūros etapas yra netikslingas.

Dar vienas reikalavimas, kurį Direktyva kelia asmeninio vertinimo procedūrai yra tas, kad ji turi vykti aktyviai dalyvaujant aukai, atsižvelgiant į jos nuomonę, įskaitant norą nesinaudoti specialia apsauga (22 str. 6 d.). Bet Rekomendacijose nukentėjusiojo pageidavimai nėra įtraukti kaip vertinamasis kriterijus (1, 2 priedas). Ir tai yra dar viena priežastis, kodėl procedūra praranda individualaus, asmeninio vertinimo aspektą, kurio reikalauja Direktyva. Be to, apribojamos galimybės nukentėjusiesiems įgyvendinti savo interesus baudžiamajame procese. Kaip jau buvo minėta, dėl smurto artimoje aplinkoje specifikos aukos neretai bijo ar gėdijasi pasakoti apie tikrąją savo padėtį ar yra įbaugintos to nedaryti. Aukos nuomonė, dvejonės, baimė, atsisakymas bendradarbiauti su teisėsauga yra tie veiksniai, kurie padeda nuspręsti dėl apsaugos poreikio ir parinkti tinkamo pobūdžio priemonę, bet nepanaikina institucijų teisės ir pareigos veikti savo nuožiūra¹⁴⁴⁴. Geroji praktika rodo, kad pati vertinimo procedūra, siekiant atitikti nukentėjusiojo poreikius ir Direktyvos tikslus, turi vykti laikantis tam tikrų taisyklių: gavus nukentėjusiojo sutikimą, pokalbio, o ne klausinėjimo forma, saugioje aplinkoje¹⁴⁴⁵, užtikrinant Direktyvoje įtvirtintas teises.

Rekomendacijos numato galimybę specialių apsaugos poreikių vertinimo jose nurodyta tvarka neatlikti, jei nukentėjusiųjų poreikiai buvo nustatyti kitais būdais – remiantis specialisto pažyma ar išvada, pakartotinės rizikos vertinimo išvada (7 p.). Toks reguliavimas paaiškinamas efektyvumo, profesionalumo, pareigūnų darbo laiko sąnaudų argumentais, tačiau nekonkretizuota, kokių specialistų išvados gali būti pagrindas ir duomenų šaltinis priimant sprendimus dėl apsaugos poreikio egzistavimo, todėl kyla klausimas, ar tokie vertinimai atitiks jų tikslą, Direktyvoje keliamus atlikimo terminų, procedūrinius ir turinio reikalavimus (22 str.), nes tam tikros specialistų išvados privalo būti duodamos laikantis specialiojo reguliavimo. Pateikiant medicininę ar psichologinę išvadą, nebus įvertinti visi privalomi kriterijai, įprastinės prielaidos, nebus pateikiamas teisinis vertinimas ir kt.¹⁴⁴⁶

1444 pvz., Direktyvos konstatuojamoji dalis Nr. 58, *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §159 ir kt.

1445 *EVVI (Evaluation of Victims)* (2014), 17, 19, http://www.justice.gouv.fr/publication/evvi_guide_en.pdf.

1446 „Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo“ 3 str. 1 d. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 112-4969.

Abejotina, ar vertinant pakartotinę riziką, bus užtikrintas aktyvus aukos dalyvavimas, jos nuožiūros reikšmingumas ir kiti svarbūs aspektai, nes šios procedūros tikslas, tiriamasis subjektas ir objektas yra visiškai kitokie, įprastai ji atliekama bausmės vykdymo stadijoje ar atidedant bausmės vykdymą¹⁴⁴⁷. Direktyva leidžia vertinimo procedūrų lankstumą, bet jos turi būti aiškiai tikslingos ir remtis bendraisiais vertinimo kriterijais¹⁴⁴⁸. Be to, apsaugos poreikių vertinimo šaltiniai gali būti įvairūs, tačiau atlikti vertinimą BPK 186¹ str. 1 d. įpareigoja ikiteisminio tyrimo pareigūną ar prokurorą. Atkreiptinas dėmesys, kad Direktyva reikalauja vertinti ne riziką, o individualų atvejį, specialiuosius apsaugos poreikius, kylančius dėl pažeidžiamumo. Kai kurie specializuotą pagalbą nukentėjusiems asmenims teikiantys specialistai griežtai nerekomenduoja klausimynų pildymu pagrįsto privalomo rizikos vertinimo smurto artimoje aplinkoje atvejais dėl jo neefektyvumo ir netikslingumo: galimo neetiškumo aukos atžvilgiu (dėl psichologinės būklės, galimos antrinės viktimizacijos), nepagrįsto pareigūno darbo apsunkinimo, nes apsauga turi būti teikiama kiekvienam pagal jo įvardytus asmeninius poreikius, o ne trečiųjų asmenų atliekamą rizikos vertinimą¹⁴⁴⁹.

Lietuvos praktikoje asmenų, nukentėjusių nuo smurto šeimoje, apsaugos poreikius įvertina bei siūlymus dėl atitinkamų laikinųjų apsaugos priemonių teikia ir specializuotos pagalbos centrai, rengdami pažymas. Nors tiesioginis tokių pažymų tikslas – pateikti informaciją apie žinomus smurto artimoje aplinkoje faktus¹⁴⁵⁰, minėtų centrų darbuotojai, turėdami specialų pasirengimą ir patirties, vadovaudamiesi aukai palankia pasaulėžiūra, sukurdami jai pasitikėjimo atmosferą ir saugią erdvę, geba atpažinti ir apsaugos poreikius¹⁴⁵¹. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba atlieka vaiko gyvenamosios ir socialinės aplinkos vertinimą¹⁴⁵². Pataisos įstaigos atlieka nuteistųjų nusikalstamo elgesio rizikos vertinimą¹⁴⁵³. Todėl šie dokumentai taip pat galėtų būti apsaugos poreikių vertinimo šaltiniu.

Atkreiptinas dėmesys, kad ANSAAĮ 5 str. 2 d. numato dar vieną privalomą vertinimą (tiesa, jis nesusijęs su baudžiamojo proceso vykdymu): kai nepakanka duomenų nedelsiant pradėti ikiteisminį tyrimą ir būtina patikslinti įvykio aplinkybes, policijos pareigūnas ne vėliau kaip per 24 valandas nuo pranešimo gavimo atlieka smurto artimoje aplinkoje

1447 „Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo“ 2 str. 4 d., 10 str. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 4-108; „Nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje tvarkos aprašo“, patvirtinto Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2012-06-25 įsakymu Nr. V-211, 2–4 p. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 72-3770.

1448 Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, p. 45.

1449 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 59.

1450 „Specializuotos pagalbos centrų veiklos aprašo“, patvirtinto Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012-05-17 įsakymu Nr. A1-227, 7.6 p. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 54-2676; TAR, 2015-12-15, Nr. 2015-19811.

1451 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 33, 109, 111.

1452 „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo“ 36 str. 1 d. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807; TAR, 2017-10-10, Nr. 2017-16087.

1453 „Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso“ 138 str. 1 p. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 73-3084.

rizikos veiksnių vertinimą. Tokiu atveju rizikos vertinimą atlieka policijos pareigūnas Policijos generalinio komisaro nustatyta tvarka¹⁴⁵⁴. Palyginti su Rekomendacijose nustatyta procedūra, tokio vertinimo rezultatų reikšmė yra skirtinga: rizikos nustatymas yra vienas iš pagrindų nedelsiant kreiptis į apylinkės teismą dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo (ANSAAI 5 str. 2 d.). Taip pat skiriasi ir rizikos vertinimo kriterijai: duomenys apie ankstesnius galimus smurto artimoje aplinkoje atvejus, smurtautojo bandymas neteisėtai paveikti smurtą patyrusį asmenį, smurtautojo teistumas dėl bet kokios smurto pobūdžio nusikalstamos veikos, akivaizdus smurtą patyrusio asmens įbauginimas¹⁴⁵⁵.

Keletą kartų skirtingais tikslais ir nevienoda tvarka atliekamos procedūros, vertinant tas pačias faktines aplinkybes, neabejotinai neatlaiko kritikos dėl neatitikimo nukentėjusių asmenų interesams, pareigūnų darbo krūvio ir turimos kompetencijos. Be to, pagal egzistuojančią praktiką sklandus įstaigų keitimasis duomenimis apie nukentėjusiųjų apsaugos poreikius iš esmės nevyksta¹⁴⁵⁶. Tačiau laikantis įprastinės prielaidos, kad smurto artimoje aplinkoje aukos yra itin pažeidžiamos ir joms reikalinga speciali apsauga (Direktyvos konstatuojamoji dalis Nr. 57), vertinimo procedūrą fokusuojant į asmeninių, specifinių poreikių kiekvienu konkrečiu atveju nustatymą ir adekvačių apsaugos priemonių parinkimą, šie trūkumai gali būti pašalinti. Nors galimybė vertinti specialiuosius poreikius pasirenkant efektyviausią būdą vertintina teigiamai, tačiau ji turi būti pakankamai detalizuota, kad būtų galima daryti išvadas dėl jos atitikimo Direktyvos standartams.

Tačiau didžiausia problema yra tai, kad pastaruoju metu įsivyravo praktika apskritai nepildyti Rekomendacijomis patvirtintos nukentėjusių apsaugos poreikių vertinimo formos. Ji buvo pildoma tik kažkurį laikotarpį įsigaliojus Rekomendacijoms. Kaip nors kitaip apsaugos poreikių vertinimas taip pat nėra įforminamas. Ekspertai iš principo palaiko privalomą specialių apsaugos poreikių vertinimą¹⁴⁵⁷, tačiau minėtą formą vertina kaip per-teklinę, neefektyvią administracinę procedūrą ir mano, kad specialieji poreikiai gali būti nustatyti atliekant kitus ikiteisminio tyrimo veiksmus, naudojantis ikiteisminio tyrimo medžiaga¹⁴⁵⁸. Taigi net pasikeitus teisiniam reguliavimui, vėl grįžtama prie praktikos iš esmės nevertinti specialių apsaugos poreikių. Ir nors argumentai dėl esamo procedūros teisinio reguliavimo nelankstumo, neveiksmingumo yra pagrįsti, vis dėlto egzistuojanti praktika jo trūkumų nesprendžia, todėl yra stipriai kritikuotina. Laikantis tokios praktikos, specialių apsaugos poreikių vertinimas iš esmės priklauso nuo asmeninės pareigūno nuožiūros, todėl jo vykdymas apskritai nėra užtikrinamas, be to, neįmanoma atlikti jo monitoringo, taigi

1454 „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo“, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611, 13, 17–20 p. TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084.

1455 „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo“, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611, 19 p. TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084.

1456 Bučiūnas ir Velička, *supra note* 22: 176–178.

1457 XV, XVIII ekspertas.

1458 VI, IX, XI, XIV, XV, XVI ekspertai.

nėra realizuojama veiksminga nusikaltimų aukų apsauga. Jei kažkoks vertinimas vis dėlto yra vykdomas, lieka neaiški procedūros forma, taip pat ir turinys, specialių apsaugos poreikių vertinimo kriterijai, apsaugos priemonių taikymo pagrindai ir parinkimo faktoriai, kiti aspektai. Ne visi specialieji apsaugos poreikiai gali būti nustatyti atliekant kitus ikiteisminio tyrimo veiksmus, be to, ir pats tyrimas neretai visai nėra atliekamas (pvz., pagreitinoto proceso atveju). Taip pat kyla abejonių dėl tinkamo tarnybinių funkcijų atlikimo.

Minėta praktika yra susijusi su pareigūnų profesionalumu. Direktyva kelia reikalavimą, kad su nukentėjusiaisais dirbantys institucijų, įstaigų ir organizacijų pareigūnai, tarnautojai ir darbuotojai, ypač policijos ir teismo, būtų tinkamai parengti būtent šioje srityje. Mokymais specialistai turėtų būti įgalinami atpažinti aukas, suprasti jų poreikius ir elgtis profesionaliai (Direktyvos 25 str.). Tai garantuoja didesnę visuomenės pasitikėjimą baudžiamojo teisingumo sistema ir yra esminis veiksnys, paverčiant nukentėjusiųjų teises realiomis, efektyviomis¹⁴⁵⁹. Dar vienas argumentas yra susijęs su bylų dėl smurto artimoje aplinkoje sudėtingumu. Tyrimai rodo, kad smurto artimoje aplinkoje situacija kelia mirtiną pavojų ne tik smurto aukoms, bet ir į jį reaguojantiems policijos pareigūnams¹⁴⁶⁰. Apskritai asmenims, dirbantiems su smurto aukomis (socialiniams darbuotojams, policijos pareigūnams, teisininkams, medikams), kyla rizika patirti profesinį perdegimą, antrinę ar netiesioginę traumą (angl. *vicarious trauma*), kuriai yra būdingi panašūs simptomai kaip ir tiesioginėms aukoms (hiperbudrumas, košmarai, varginančios mintys ir pan.)¹⁴⁶¹. Estijoje 43,1 proc. apklausoje dalyvavusių policijos pareigūnų darbą smurto artimoje aplinkoje byloje vertina arba kaip labai nemalonų, arba kaip gana nemalonų. Tokios bylos yra vertinamos kaip sudėtingos dėl smurtautojo agresyvumo, nepaklusnumo, psichinio nestabilumo, apsvaigimo būsenos, asocialių įpročių, vaikų įtraukimo į smurtinius incidentus, aukų atsisakymo bendradarbiauti¹⁴⁶². Rekomendacijos profesionalumo aspektų nereguliuoja, todėl tikslinga bent jau organizaciniu lygmeniu užtikrinti, kad ir specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūrą atliekantys pareigūnai turėtų atitinkamas kompetencijas.

Su profesionalumo reikalavimu ypač susijusi viena iš specialių apsaugos priemonių, taikytinų ikiteisminio tyrimo metu – apklausa, vykdoma atitinkamai parengtų specialistų arba jiems dalyvaujant (Direktyvos 23 str. 2b d.). Rekomendacijose numatytas netgi aukštesnis šios priemonės lygis – besispecializuojančio pareigūno apklausa (16.4 p.). Tačiau tokia interesų apsauga rekomenduotina tik nurodytų rūšių ir kategorijų nusikalstamų veikų atžvilgiu, įskaitant smurtą artimoje aplinkoje ir kai nukentėjusieji yra vaikai. Rekomendacijos nenurodo specializacijos srities. Prokurorų specializacija nepilnamečių justicijoje yra įprasta, tačiau apylinkių prokuratūrų specializacija smurto artimoje aplinkoje byloje pagal

1459 Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, p. 48.

1460 Shannon Meyer & Randall H. Carroll, “When Officers Die: Understanding Deadly Domestic Violence Calls for Service”, *The Police Chief* 78 (May 2011): 24–27.

1461 Gillian Iliffe & Lyndall G. Steed, “Exploring the Counselor’s Experience of Working With Perpetrators and Survivors of Domestic Violence”, *Journal of Interpersonal Violence* 15, 4 (2000): 393–412, <https://doi.org/10.1177/088626000015004004>.

1462 Traat, *supra note* 377: 296–297.

BK 135–140 str., 145 str. formalizuota visai neseniai¹⁴⁶³. Pagal generalinio prokuroro rekomendacijas, nepilnamečių apklausas atliekantis ikiteisminio tyrimo tyrėjas ar prokuroras turėtų specializuotis nepilnamečių justicijoje, o dalyvaujantis psichologas – turėti specialių žinių ir įgūdžių dirbti su nepilnamečiais¹⁴⁶⁴. Specializavimasis psichologams, dalyvaujantiems baudžiamajame procese, yra tikslingas dar ir dėl to, kad yra būtinas tam tikras teisės išmanymo lygis, leidžiantis tinkamai suvokti funkcijas, integruoti turimas žinias¹⁴⁶⁵. Teismuose specializacija gali būti nustatyta nepilnamečių, šeimos bylose¹⁴⁶⁶, tačiau praktiškai taikoma labai ribotai – tik bylose, kuriose dalyvauja nepilnamečiai¹⁴⁶⁷. Ikteisminio tyrimo pareigūnų specializacija egzistuoja ir neformaliai¹⁴⁶⁸.

Kaip matyti, skirtingais teisės aktais ir skirtingiems specialistams apibrėžiama nevienodos apimties specializacijos sritis. Todėl bent jau administracinėmis priemonėmis turi būti užtikrintas specialistų pasirengimas dirbti su nukentėjusiais.

Apibendrinant aukų specialių apsaugos poreikių vertinimo tvarkos analizę galima daryti išvadą, kad jos reguliavimo struktūra formos požiūriu iš esmės atitinka Direktyvos perkėlimo techniką. Tačiau tyrimo metu vertinant BPK ir Rekomendacijų turinio dermę, nustatyta, kad dalis Rekomendacijų nuostatų riboja galimybes pasinaudoti BPK numatytais nukentėjusiųjų teisėmis ir garantijomis. Taip pat esama nuostatų, kurios išplečia BPK normų turinį arba yra rekomendacinio pobūdžio, kai BPK, esant nustatytiems pagrindams, įtvirtintas privalomas apsaugos priemonių nukentėjusiesiems taikymas. Todėl darytina išvada, kad toks reguliavimas ne visiškai atitinka konstitucinio teisėtumo reikalavimus formos ir turinio atžvilgiu. Todėl siūloma Rekomendacijų normas dėl specialiųjų apsaugos priemonių taikymo pagrindų ir sąlygų (2.4, 16 p., 3 priedas), vertinamųjų subjektų (2.3 p.), taip pat vartojamas sąvokas (2.4, 12 p., 1 priedas) atitinkamai suderinti su BPK įtvirtintu reguliavimu (BPK 36² str., 55 str. 4 d., 186 str. 1, 3 d., 186¹ str. ir kt.). Siekiant, kad nukentėjusiųjų apsaugos priemonių taikymo reguliavimas atitiktų teisėkūros aiškumo, sistemiskumo principus, tikslinga *specialių apsaugos priemonių* sąvoką įtvirtinti BPK.

Atlikta lyginamoji analizė leidžia daryti išvadą, kad nacionalinis nukentėjusiųjų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo procedūros reguliavimas ne visiškai atitinka Direktyvos standartus ir yra nepakankamas, todėl jos vykdymas gali būti netinkamas ar formalus, taigi ir neužtikrinantis tinkamos smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugos, ribojantis jų interesų baudžiamajame procese įgyvendinimą. Nustatytus reguliavimo netikslumus ir spragas būtina spręsti keičiant ar pildant BPK ir Rekomendacijas. Pirmiausiai apsaugos priemo-

1463 „Rekomendacijų dėl prokurorų specializacijos baudžiamajame procese, ikiteisminių tyrimų, teisme nagrinėjamų baudžiamųjų bylų ir skundų paskirstymo prokurorams“, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012-10-30 įsakymu Nr. I-318, 7.6 p., 1 priedo 7.7 p. Valstybės žinios, 2012, Nr. 128-6455; TAR, 2015, Nr. 2015-17068; TAR, 2017, Nr. 2017-04003; VI, XX ekspertai.

1464 Rekomendacijų dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklauso, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2009-09-16 įsakymu Nr. I-126, 14, 17 p.

1465 Neringa Grigutytė, „Psichologo dalyvavimas teisiniame procese Lietuvoje: iššūkiai ir galimybės“, *Teisės problemos* 3, 73 (2011): 15–16, <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2011-3-gritutyte.pdf>.

1466 Teisėjų specializacijos tam tikrų kategorijų byloms nagrinėti nustatymo tvarkos aprašo, patvirtinto Teisėjų tarybos 2008-11-13 nutarimu Nr. 13P-202-(7.1.2), 7.2 p.

1467 VIII, XXI ekspertai.

1468 Kavoliūnaitė – Ragauskienė, *supra note* 1420: 59; XIV ekspertas.

nių taikymo pagrindas turėtų būti ne grėsmės aukai lygis, bet specialių apsaugos poreikių egzistavimas. Be to, būtina Rekomendacijų nuostatoms suteikti privalomąjį pobūdį. Nukentėjusiųjų apsaugos poreikių vertinimo kriterijų sąrašas turėtų būti papildytas tokiais smurto artimoje aplinkoje atveju reikšmingais kriterijais: nukentėjusiojo lytis, amžius, kilmės valstybė, gyventojų statusas, bendravimo sunkumai, smurto pakartotinumai, ar įtariamasis turi ginklą, priklausomybių, sveikatos sutrikimų, kokia jo kriminalinė istorija, ar jo atžvilgiu jau yra priimti sprendimai dėl tam tikrų įpareigojimų, draudimų, kardomųjų priemonių, ar žinoma jo gyvenamoji vieta. Rekomendacijose įtvirtinta galimybė specialiuosius apsaugos poreikius nustatyti ir kitais būdais nei Rekomendacijose nustatyta tvarka nėra pakankamai aiški, todėl siūlytina ją detalizuoti nustatant kompetentingus subjektus, tokios procedūros pagrindus ir tvarką, atitinkančią Direktyvos standartus bei BPK nuostatas. Rekomendacijomis nustatyta specialių apsaugos poreikių vertinimo tvarka neužtikrina Direktyvoje numatyto ypatingo dėmesio smurto artimoje aplinkoje aukoms, jų aktyvaus dalyvavimo procedūroje. Taip pat nėra išnaudotos procedūros lankstumo galimybės. Dėl teisinio reguliavimo nelankstumo ir abejotino veiksmingumo grįžtama prie praktikos iš esmės nevertinti specialiųjų apsaugos poreikių. Galimas reguliavimo ir taikymo problemas rekomenduojama spręsti minėtas nuostatas atitinkamai suderinant su Direktyvos reikalavimais, jas papildant: nukentėjusiojo pageidavimus įtraukiant į vertinamųjų kriterijų sąrašą (1, 2 priedas), diferencijuojant vertinimo procedūras, kategorizuojant aukų pažeidžiamumą, nustatant skirtingą vertinimo mastą.

ES norminių aktų, mokslinių tyrimų, teismų praktikos, ekspertų suteiktų duomenų analizės rezultatai suteikia pagrindą teigti, kad smurto artimoje aplinkoje aukos dėl pakankamai dažnos antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo, keršto yra pažeidžiamos, todėl specialios apsaugos poreikis joms iš esmės yra preziumuojamas. Dėl to tikslinga iš esmės pakeisti Rekomendacijose numatytą procedūrą ir šių aukų atžvilgiu atlikti tik antrą poreikių vertinimo procedūros etapą – individualaus vertinimo būdu parinkti adekvačias, identifikuotus asmeninius poreikius atitinkančias specialias apsaugos priemones. Toks būdas palankesnis aukai ir leidžia efektyviau organizuoti pareigūno veiklą.

3.4. Smurto artimoje aplinkoje aukų procesinės apsaugos nepakankamumas baudžiamojo proceso metu

Kaip jau buvo minėta, deramo rūpestingumo principas, įtvirtintas tarptautiniuose norminiuose aktuose ir minkštosios galios dokumentuose, kvazi/teisminių institucijų praktikoje, be kitų valstybės pozityviosios pareigos elementų, kelia ir efektyvios bei adekvačios smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugos reikalavimą, taikomą prieš pradėdant teisines procedūras, jų metų ir joms pasibaigus. Tinkami ir prieinami apsaugos mechanizmai, taikomi siekiant apsaugoti nuo potencialaus ar pakartotinio smurto, neturėtų būti susieti su teisiniais procesais (baudžiamaisiais ar civiliniais). Jais turėtų būti garantuojama neatidėliotina apsauga, apimanti plataus spektro efektyvių priemonių – iškeldinimo, apsaugos, draudimų/įpareigojimų/apribojimų ar skubių nurodymų – taikymą bei monitoringą, taip pat adekvačias sankcijas už taikytų priemonių pažeidimą¹⁴⁶⁹. Apsaugos

1469 pvz., *The Committee on the Elimination of Discrimination against Women*. General recommenda-

priemonių mechanizmas yra laikomas vienu iš esminių deramo stropumo standarto progresyvumo požymių¹⁴⁷⁰.

Minėtais tarptautiniais standartais valstybėms yra palikta diskrecijos teisė nustatant apsaugos teisinį režimą (baudžiamosios, civilinės ar administracinės teisės mechanizmais), suteikiant kompetenciją institucijoms skirti apsaugos priemonės, nustatant pavojaus grėsmės kriterijus, priemonių taikymo terminus ir procedūras¹⁴⁷¹. Taip pat nėra determinuotas tokių priemonių turinys, išskyrus Stambulo konvencijos 52 str. įtvirtintus skubius draudžiamuosius nurodymus smurtautojui išsikelti iš nukentėjusio asmens ar potencialios aukos namų, uždrausti patekti į juos, mėginti su šiais asmenimis bendrauti. Todėl teisinio reguliavimo gairėmis nustatant apsaugos priemonių koncepciją galima laikyti Direktyvos dėl Europos apsaugos orderio 5 str. ir reglamento Nr. 606/2013 dėl abipusio pripažinimo civilinėse bylose 3 str. 1 d. nurodytas alternatyvas: 1) draudimas lankytis tam tikrose vietovėse, vietose ar apibrėžtuose regionuose, kuriuose gyvena, dirba arba lankosi saugomas asmuo arba tokio lankymosi reguliavimas; 2) draudimas bet kokia forma, įskaitant telefoną, elektroninį ar įprastinį paštą, faksą ar kitas priemones, kontaktuoti su saugomu asmeniu arba tokių kontaktų reguliavimas; 3) arba draudimas priartėti prie saugomo asmens arčiau nei nustatytu atstumu arba tokio kontakto reguliavimas¹⁴⁷². ES valstybėse empirinį tyrimą atlikę ekspertai siūlo tokią apsaugos priemonių sistemą, kuri garantuotų aukų apsaugą tiek civilinės, tiek baudžiamosios teisės priemonėmis, įskaitant ir skubius smurtautojo elgesio ribojimus¹⁴⁷³. Taigi nors šis disertacinis tyrimas yra siejamas su baudžiamosios teisės priemonėmis, taikomomis baudžiamojo proceso metu, tačiau sprendžiant dėl smurto aukų apsaugos pakankamumo būtina įvertinti ir platesnį kontekstą.

Sisteminė ir lyginamoji nacionalinio reguliavimo bei praktikos analizė leidžia teigti, kad Lietuvos teisinė apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje priemonių sistema ne visiškai

tion No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §31; 2012-10-25 Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR (OL L 315, 2012-11-14, p. 57), 18, 23, 24 str., konstatuojamoji dalis Nr. 52; European Commission DG Justice Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. Ares(2013)3763804 – 19/12/2013, §62; Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11/05/2011, CETS No. 210, §49–50, 52–53; Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210, §255–259, 264–276 ir kt.

1470 Hasselbacher, *supra note* 57: 203.

1471 Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210, §264, 269, 275.

1472 European Commission DG Justice Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. Ares (2013)3763804 – 19/12/2013, p. 40.

1473 van der Aa, *supra note* 78: 243.

atitinka tarptautinius standartus. Toliau yra pateikiama detalesnė šios išvados motyvacija, pradedant tais aspektais, kurių dėmė su tarptautinėmis normomis ir praktika didelių abejonių nekelia.

Apsaugos smurto aukoms sistema Lietuvoje yra reguliuojama tiek civilinės, tiek baudžiamosios, tiek administracinės teisės mechanizmais. CK 3.65 str. 2 d., vykstant santuokos nutraukimui dėl sutuoktinio (-ių) kaltės, esant poreikiui apsaugoti sutuoktinio ar vaikų interesus, numato galimybę taikyti laikinąsias apsaugos priemones: įpareigojimą vienam sutuoktiniui gyventi skyrium; uždrausti vienam sutuoktiniui matytis su nepilnamečiais vaikais ar lankytis tam tikrose vietose, nustatyti nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų, taip pat užtikrinti tam tikrus turtinius interesus ar skirti kitą priemonę teismo nuožiūra. Nors ir ne tiesioginis, bet tam tikrais atvejais efektyvus poveikis aukų fiziniam saugumui yra pasiekiamas taikant BPK numatytas kardomasias ir kitas procesines prievartos priemones. Aktualiausios iš jų yra įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir išsikelti, nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu, nebendrauti ir neieškoti ryšių su nukentėjusiuoju ir kartu su juo gyvenančiais asmenimis, nesilankyti nurodytose vietose, kuriose būna šie asmenys (BPK 132¹ str.), taip pat intensyvi priežiūra (BPK 131¹ str.), suėmimas (BPK 122 str.), laikinas sulaikymas (BPK 140 str.). Taikant rašytinį pasižadėjimą neišvykti, įtariamasis taip pat gali būti įpareigotas nesilankyti konkrečiose vietose (pvz., bute, gatvėje, mieste, rajone, įmonėje, įstaigoje) ir nebendrauti bei neieškoti ryšių su konkrečiais asmenimis (BPK 136 str. 2 d.)¹⁴⁷⁴. Tam tikros specialios anonimiškumą užtikrinančios nuostatos yra taikomos baudžiamojo proceso veiksmams, kai juose dalyvauja liudytojai ir – retais atvejais – nukentėjusieji, kuriems yra taikomas anonimiškumas (BPK 198–204, 282 str. ir kt.). Taip pat specialiajame įstatyme yra numatytos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės, pvz., fizinė asmens ir jo turto apsauga, laikinas perkėlimas į saugią vietą ir kt.¹⁴⁷⁵ Specialių apsaugos poreikių turintiems asmenims gali būti taikomos specialios apsaugos priemonės – BPK numatytos baudžiamojo proceso organizavimo ar vykdymo priemonės, pvz., neviešas bylos nagrinėjimas, atstovo ar lydinčio asmens dalyvavimas, tam tikros informacijos nukentėjusiajam teikimas, specifinės apklausų atlikimo aplinkybės¹⁴⁷⁶. BK numato dar kitokio pobūdžio – baudžiamojo poveikio priemones, kurios gali būti skiriamos kartu su bausme ar atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės. Iš tokių priemonių bylose dėl smurto artimoje aplinkoje aktualiausios yra įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie jo arčiau nei nustatytu atstumu, draudžiant bet kokia forma bendrauti ir ieškoti ryšių su nukentėjusiu asmeniu, lankytis nurodytose vietose, kuriose būna nukentėjęs asmuo (BK 72¹ str.), taip pat įpareigojimas dalyvauti smurtinį elgesį keičiančiose programose (BK 72² str.). Pagal AN-

1474 „Rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės“, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015-12-01 įsakymu Nr. I-306 (TAR, 2015-12-01, Nr. 2015-19096), 78 p.

1475 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso ir kriminalinės žvalgybos dalyvių, teisingumo ir teisėsaugos institucijų pareigūnų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio įstatymo“ (Valstybės žinios, 1996, Nr. 20-520; 2008, Nr. 63-2380) 7 str.

1476 „Rekomendacijų dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo“, patvirtint Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2016-02-29 įsakymu Nr. I-63 (TAR, 2016-03-01, Nr. 2016-04051), 2.4 p.

SAAĮ, gali būti skiriamos šios laikinosios smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonės: 1) įpareigojimas smurtautojui laikinai išsikelti iš gyvenamosios vietos, jeigu jis gyvena su smurtą patyrusiu asmeniu; 2) įpareigojimas smurtautojui nesiartinti prie smurtą patyrusio asmens, nebendrauti, neieškoti ryšių su juo. Kaip prevencinė apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje priemonė yra numatytas leidimo laikyti ginklą neišdavimas arba turimo leidimo panaikinimas (ANSAAĮ 4 str. 3 d. 6 p.), ginklo paėmimas¹⁴⁷⁷. Pakartotinio smurto prevencijai užtikrinti smurtą patyrusiam asmeniui gali būti išduodami pagalbos išskvietimo elektroniniai įrenginiai (vadinamieji pagalbos mygtukai)¹⁴⁷⁸. Atkreiptinas dėmesys, kad beveik visos paminėtos apsaugos priemonės yra bendro pobūdžio, t. y. taikomos įvairių kategorijų nusikalstamų veikų atveju, išskyrus specialias laikinąsias apsaugos priemones pagal ANSAAĮ, baudžiamojo poveikio priemonę – įpareigojimą dalyvauti smurtinį elgesį keičiančiose programose (BK 72² str.)¹⁴⁷⁹ ir pagalbos mygtukus. Kai kuriose ES valstybėse yra taikomos naujos apsaugos užtikrinimo praktikos, pvz., kvazikriminalinio ordelio taikymas net ir nepareiškiant smurtautojui įtarimų, ar orderis išteisinus įtariamąjį¹⁴⁸⁰.

Tokia struktūra, kai apsauga smurto aukoms yra užtikrinama skirtingų teisės šakų instrumentais, atitinka kompleksinės, holistinės pagalbos aukai principą. Tačiau skirtingų teisės šakų garantuojamos apsaugos turinys yra analogiškas (pvz., laikinosios apsaugos priemonės pagal ANSAAĮ ir jas atitinkančios kardomosios priemonės), o teisinis reglamentavimas, jų prigimtis, pobūdis, skyrimo tvarka – nevienoda¹⁴⁸¹, taip pat skiriasi ir taikymo apimtis, bendra tos rūšies ar konkrečių priemonių taikymo praktika, todėl realus šio principo taikymas yra gana ribotas. Pavyzdžiui, kai kurių priemonių taikymo apimtis yra aiškiai apibrėžta, todėl nėra garantuojama visoms smurto artimoje aplinkoje aukoms: laikinosios apsaugos priemonės pagal CK gali būti taikomos tik susituokusių asmenų atžvilgiu, specialios apsaugos priemonės pagal BPK – tik specialių apsaugos poreikių turintiems as-

1477 taip pat žr. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo (Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-467; 2010, Nr. 142-7261) 17 str. 1 d. 11 p., 40 str. 1 d. 10 p., 41 str. 1 d. 10 p.; “Fizinį asmenų ginklų ir šaudmenų civilinės apyvartos ir jos kontrolės taisyklių“, patvirtintų Lietuvos policijos generalinio komisaro 2003-06-23 įsakymu Nr. V-362 (Valstybės žinios, 2003, Nr. 63-2875), 92.3 p.; Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611 (TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084), 5.1.7 p.; Šiaulių rūmų (Regionų apygardos administracinio teismo) 2017-10-23 sprendimą administracinėje byloje Nr. I-1498-621/2017; Šiaulių rūmų (Regionų apygardos administracinio teismo) 2017-09-25 sprendimą administracinėje byloje Nr. eI-1484-362/2017; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017-01-17 nutartis administracinėje byloje Nr. A-1091-575/2017.

1478 “Pagalbos išskvietimo elektroninių įrenginių išdavimo, paėmimo ir saugojimo organizavimo tvarkos aprašas“, patvirtintas Lietuvos policijos generalinio komisaro 2017-05-08 įsakymu Nr. 5-V-427. TAR, 2017-05-09, Nr. 2017-07788.

1479 Pritartina teismų praktikai, kuri traktuoja, kad pagal BK 722 str. nuostatas, teismas gali įpareigoti dalyvauti smurtinį elgesį keičiančiose programose tik tuos asmenis, kurie padarė nusikalstamas veikas artimajam giminei čiui ar šeimos nariui (pvz., Kauno apygardos teismo 2014-02-18 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-211-594-2014).

1480 van der Aa, *supra note* 78: 162.

1481 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga. AB-47-1. *Teismų praktika* 47 (2017).

menims, pagal BPK 132¹ str. ir BK 72¹ str. yra galimi įpareigojimai gyventi skyrium ar nesiartinti tik prie nukentėjusiojo (pagal CK, ANSAAĮ laikinąsias apsaugos priemonės, BPK 136 str. 2 d.– įpareigojimai galimi ir kitų asmenų atžvilgiu: nukentėjusiojo šeimos narių, kartu su juo gyvenančių, nepilnamečių vaikų ir kt.). Kitų instrumentų taikymas taip pat yra susietas su tam tikromis sąlygomis ir pagrindais. Tokia ribotos apsaugos sistema kelia abejonių dėl valstybės pozityviosios pareigos pagal tarptautines normas vykdymo tinkamumo: jau buvo minėtas pavyzdys, kai teisinio reguliavimo sistemą, pagal kurią apsaugos priemonės buvo taikomos susituokusiems asmenims, bet neskiriamos santuoką nutraukusiems, EŽTT pripažino neatitinkančia Konvencijos reikalavimų¹⁴⁸². Dėl apsaugos priemonių ribotumo yra teikiami siūlymai reformuoti apsaugos sistemą išplečiant kai kurių iš jų taikymą, pvz. laikinųjų apsaugos priemonių pagal CK nesiejant vien tik su santuokos nutraukimo bylomis¹⁴⁸³. Konkrečių apsaugos priemonių praktinį veiksmingumą ribotumą rodo ir jų taikymo intensyvumas. Pavyzdžiui, laikinosios apsaugos priemonės pagal CK smurto artimoje aplinkoje atveju yra praktiškai netaikomos¹⁴⁸⁴, tas pats pasakytina apie apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonių, intensyvios priežiūros taikymą. Baudžiamojo poveikio priemonė – įpareigojimas dalyvauti smurtinių elgesį keičiančiose programose buvo taikytas maždaug trijuose ketvirtadaliuose 2017 m. Kauno apylinkės teisme išnagrinėtų bylų pagal BK 140 str. 2 d. Baudžiamojo poveikio priemonė – draudimas prisitrinti prie nukentėjusio asmens – buvo skirtas tik keliose minėto laikotarpio bylose, ir nė vienoje 2013 m. Vilniaus miesto apylinkės teisme išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje¹⁴⁸⁵. Laikinosios apsaugos priemonės pagal ANSAAĮ šiuo metu taip pat praktiškai beveik netaikomos. Be to, labai skiriasi jų taikymo praktika ne tik skirtingose teritorinėse apygardų prokuratūrose (Generalinės prokuratūros patikrinimo duomenimis – nuo 0 iki 19,15 proc. ikiteisminių tyrimų), bet ir vienos apygardos prokuratūros padaliniuose ar net priklauso nuo konkretaus tyrimą kontroliuojančio prokuroro. Apsaugos priemonių skyrimo procedūrą lemia ne objektyvios priežastys, bet subjektyvus prokuroro vertinimas¹⁴⁸⁶. Tikėtina, kad ši praktika keisis, nes policijos generalinio komisaro įsakymu, esant tam tikroms aplinkybėms, policijos pareigūnams yra pavesta ne vėliau kaip per 24 val. kreiptis į teismą dėl šių priemonių skyrimo¹⁴⁸⁷. Statistinių duomenų apie skirtų apsaugos priemonių veiksmingumą praktiškai nėra, tačiau ES atlikto empirinio tyrimo duomenys leidžia teigti, kad aukos, pritaikius apsaugos instrumentus, jaučiasi saugesnės, patyrė mažiau arba lengvesnių formų pakartotinį smurtą¹⁴⁸⁸.

1482 pvz., *M. G. v. Turkey*. Application no. 646/10. 22 March 2016.

1483 Vaigė, *supra note* 581: 325.

1484 *Ibid*, 242.

1485 Vilniaus miesto apylinkės teismas, *supra note* 118: 12.

1486 Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra. Smurtu artimoje aplinkoje padarytų nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo apibendrinimas. 2015-08-31, Nr. 17.9-2966.

1487 „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo“, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611 (TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084) 14 p.

1488 van der Aa, *supra note* 78: 100, 102, 201.

Kaip ir reikalauja tarptautinės normos, Lietuvoje taikomomis smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugos priemonėmis yra siekiama apsaugoti tiek nuo pirmą kartą galimai pasireikšiančio smurto, tiek nuo pakartotinės viktimizacijos. Kai kurių priemonių tikslas yra tiesiogiai susietas su potencialiu ar pakartotiniu smurtu: pvz., esant duomenų, kad asmuo kelia grėsmę kitų asmenų gyvybei ar sveikatai, nuosavybei, viešajai tvarkai ar visuomenės saugumui, yra neišduodamas arba panaikinamas leidimas turėti ginklą¹⁴⁸⁹, o pagalbos mygtukų išdavimo tikslas yra užtikrinti pakartotinio smurto prieš smurtą artimoje aplinkoje patyrusį asmenį prevenciją¹⁴⁹⁰. Nors, kaip rodo skirtingų priemonių taikymo praktika, iš esmės priklauso nuo tam tikros smurtinės aukos patirties.

Nacionalinių apsaugos priemonių viseto turinys iš esmės atitinka minimalius tarptautinių aktų standartus ir apima draudimą smurtautojui lankytis tam tikrose vietose (pvz., laikinosios apsaugos priemonės pagal CK 3.65 str. 2 d. 1, 7 p., pagal ANSAAĮ 5 str. 1 d. 1 p., kardomosios priemonės pagal BPK 131¹, 132¹ str., 136 str. 2 d., baudžiamojo poveikio priemonė pagal BK 72¹ str.), bendrauti su nukentėjusiu asmeniu (pvz., laikinosios apsaugos priemonės pagal CK 3.65 str. 2 d. 7 p., pagal ANSAAĮ 5 str. 1 d. 2 p., kardomosios priemonės pagal BPK 132¹ str., 136 str. 2 d., baudžiamojo poveikio priemonė pagal BK 72¹ str.) ir prie jo artintis (pvz., laikinosios apsaugos priemonės pagal CK 3.65 str. 2 d. 1, 7 p., pagal ANSAAĮ 5 str. 1 d. 1 p., kardomosios priemonės pagal BPK 122, 131¹, 132¹ str., 136 str. 2 d., 140 str., nukentėjusiojo parodymų perskaitymas teismo posėdyje jam nedalyvaujant arba jo apklausa kitoje patalpoje, darant garso ir vaizdo įrašą (BPK 283 str. 6 d.), baudžiamojo poveikio priemonė pagal BK 72¹ str.). Kaip jau buvo minėta, be šių priemonių, nacionaliniuose teisės aktuose yra įtvirtinta ir kitokio pobūdžio priemonių (ginklo paėmimas, fizinė apsauga ir kt.).

Tarptautinių aktų reikalavimas ir empiriniais tyrimais grindžiama rekomendacija¹⁴⁹¹ užtikrinti smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugą visose teisinių procesų stadijose (tiek prieš jų pradžią, tiek jiems vykstant, tiek pasibaigus) Lietuvoje yra įgyvendinama tik iš dalies. Pagal ANSAAĮ iki ikiteisminio tyrimo pradžios gali būti skiriamos laikinosios apsaugos priemonės. Tačiau, kaip jau buvo minėta, jos praktiškai yra netaikomos. Daugiausiai apsaugos alternatyvų teisės aktais yra numatyta teisinių procesų metu (laikinosios apsaugos priemonės pagal CK, kardomosios ar specialios apsaugos priemonės pagal BPK ir kt.). Vis dėlto, jų taikymas nėra nuoseklus, todėl smurto aukos patiria pakartotinę viktimizaciją: 43 proc. Valstybės kontrolės išanalizuotų ikiteisminių tyrimų (pradėtų 2014 m. II pusmetį) įtariamiesiems nebuvo paskirta nė viena iš galimų nukentėjusiojo apsaugos užtikrinimo priemonių, iš jų 11 proc. nukentėjusiųjų pakartotinai patyrė smurtą (vykstant tyrimui). Pakartotinio smurto atvejų prieš nukentėjusiuosius, kai įtariamiesiems buvo paskirtos kardomosios priemonės, skaičius buvo beveik dvigubai mažesnis¹⁴⁹². Kaip jau buvo minėta, pagal

1489 Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo (*Valstybės žinios*. 2002, Nr. 13-467; 2010, Nr. 142-7261) 17 str. 1 d. 11 p., 40 str. 1 d. 10 p., 41 str. 1 d. 10 p.

1490 Pagalbos iškviatimo elektroninių įrenginių išdavimo, paėmimo ir saugojimo organizavimo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2017-05-08 įsakymu Nr. 5-V-427 (*TAR*, 2017-05-09, Nr. 2017-07788), 2 p.

1491 van der Aa, *supra note* 78: 246.

1492 Valstybės kontrolė. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas: valstybinio audito ataskaita. 2015-05-15, Nr. VA-P-40-1-8, p. 19.

EŽTT praktiką, valstybės deramo stropumo pareigos pažeidimai yra siejami su negebėjimu apsaugoti aukas būtent nuo pakartotinio smurto, o apsaugos priemonių netaikymas gali būti pagrindas konstatuoti netinkamą deramo stropumo pareigos nevykdymą ir Konvencijos pažeidimą¹⁴⁹³. Todėl šis valstybės pozityviosios pareigos elementas turi būti vykdomas ypač stropiai. Kai kurių ekspertų vertinimu, būtent laikotarpiu iki teismo sprendimo įsiteisėjimo kyla didžiausias pavojus smurto artimoje aplinkoje aukoms¹⁴⁹⁴. Nė vieno iš šiame disertaciniame tyrime dalyvavusių ekspertų praktikoje nepasitaikė atvejais, kuomet smurto artimoje aplinkoje atveju būtų taikoma smurtautojo intensyvi priežiūra ar nukentėjusiojo apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės pagal specialų įstatymą (pastarosios apskritai yra taikomos labai retai¹⁴⁹⁵). Tokia praktika kelia abejonių dėl jos tinkamumo, ypač pavojingiausių veikų atveju¹⁴⁹⁶, ir gali būti pagrindas pareigūnų baudžiamajai atsakomybei dėl netinkamo pareigų vykdymo¹⁴⁹⁷. Kaip jau buvo minėta, pagal EŽTT praktiką, apsaugos priemonių netaikymas smurto artimoje aplinkoje aukoms gali būti valstybės deramo rūpestingumo pareigos nevykdymo įrodymas¹⁴⁹⁸. Didžiausia teisinio reguliavimo ir ypač jo praktinio įgyvendinimo spraga yra apsaugos užtikrinimas procesams pasibaigus. Vienintelė priemonė, kuria realiai galėtų būti realizuojama smurto aukų apsauga įsiteisėjus teismo sprendimui baudžiamojoje byloje, yra baudžiamojo poveikio priemonė – draudimas artintis prie nukentėjusio asmens. Nors tokio turinio priemonė yra sietina su nukentėjusiųjų teisių apsauga ir teisingumo principo įgyvendinimu¹⁴⁹⁹, tačiau, kaip jau buvo minėta, ji yra taikoma labai retai. Todėl galima daryti išvadą, kad teisinių prielaidų užtikrinti smurto aukų apsaugą yra, bet jos nėra efektyviai išnaudojamos. Nesant nuoseklios apsaugos priemonių taikymo praktikos, gana sudėtinga spręsti dėl konkrečių priemonių veiksmingumo.

Tarptautinėje praktikoje įtvirtintas reikalavimas smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugą atsieti nuo teisinių procesų Lietuvos teisinėje sistemoje iš esmės nėra vykdomas. Beveik visos minėtos apsaugos priemonės yra galimos tik vykstant civiliniam ar baudžiamajam procesui. Net ir laikinosios apsaugos priemonės pagal ANSAAĮ, kurios naujausiais įstatymo pakeitimais formaliai yra tarsi atskirtos nuo baudžiamojo proceso, iš esmės yra su juo

1493 pvz., *Talpis v. Italy*. Application no. 41237/14. 2 March 2017.

1494 XVII ekspertas.

1495 Raimundas Jurka, „Liudytojų saugumas kaip priemonė užtikrinant jų parodymų patikimumą“, *Jurisprudencija* 75, 67 (2005): 34.

1496 Tokių sprendimų tinkamumo klausimas kyla stebint rezonansinius įvykius, pvz., už grasinimą nužudyti buvusią sugyventinę laisvės atėmimo bausmė nuteistas vyras dar būdamas pataisos namuose vėl grasino nukentėjusiajai mirtimi, išėjęs į laisvę ją persekiojo, baugino, pažeidinėjo įpareigojimą nesiartinti; moters prašymas skirti apsaugą buvo atmetas, o vyras buvo suimtas tik po pasikėsinimo sudeginti nukentėjusiąją (žr. CHADASEVIČIUS, Saulius. *Garsios fitneso trenerės drama: buvęs sugyventinis benzinu apipylė nuo plaukų iki batų, nuo tragedijos išgelbėjo taksi vairuotojas* [interaktyvus]. 2018-01-16 [žiūrėta 2018-01-16]. Prieiga per internetą: < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/garsios-fitnesso-treneres-drama-buves-sugyventinis-benzinu-apipyle-nuo-plauku-iki-batu-nuo-tragedijos-igelbejo-taksi-vairuotojas-59-911432>>.

1497 pvz., Panevėžio apygardos teismo 2018-04-16 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-75-581/2018.

1498 pvz., *E. S. and others v. Slovakia*. Application no. 8227/04. 15 September 2009. §33, 43; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009. §148.

1499 Justyna Levon, „Baudžiamojo poveikio priemonių instituto atsiradimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse“, *Teisė* 88 (2013): 188–191.

susietos, nes jų taikymas priklauso nuo veiksmų ir sprendimų baudžiamojoje byloje: jos gali būti skiriamos gavus pranešimą dėl smurto artimoje aplinkoje, kai nepakanka duomenų nedelsiant pradėti ikiteisminį tyrimą, ir yra taikomos tol, kol bus priimtas sprendimas dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo. Administracinė ginklo paėmimo iš smurtautojo procedūros praktika rodo, kad sprendimai jose iš principo taip pat yra paremti faktais, nustatytais administracinėse ar baudžiamosiose bylose ir juose priimtais sprendimais. Teigiamai vertinamas tarptautinės praktikos pavyzdys, kaip užtikrinti realią smurto aukų apsaugą, atsiejant ją nuo įvairių teisinių procesų, yra civilinio orderio mechanizmas. Iš esmės tokia pozicija buvo suponuota ir ANSAAI *travaux preparatoires*: rengiant įstatymo projektą, įvertinus gerąją praktiką pagalbos nukentėjusiems asmenims teikimo srityje, buvo pasirinktas vienu geriausių Europoje laikomas Austrijos modelis, perimtas ir į kitose ES valstybėse (pvz., Vokietijoje, Nyderlanduose, Čekijoje)¹⁵⁰⁰, kurio esmė – efektyvus civilinių ir baudžiamųjų priemonių derinimas: taikus smurtautojo iškeldinimas, tinkamai reglamentuotas laipsniškas perėjimas į baudžiamąjį procesą. Tačiau nevyriausybinių organizacijų siūlomas Apsaugos nuo smurto orderis, kurį galėtų išduoti į įvykio vietą atvykę policijos pareigūnai, net ir nepradedant ikiteisminio tyrimo Seimo komitetuose pritarimo nesulaukė¹⁵⁰¹. Būtent tokia praktika yra Austrijoje: kilus grėsmei asmens sveikatai, laisvei ar gyvybei policija nedelsiant įpareigoja smurtautoją išsikelti dviem savaitėms, paimdama būsto raktus. Smurtą patyręs asmuo turi teisę kreiptis į teismą, kuris civilinio proceso tvarka gali įpareigoti smurtautoją išsikelti, uždrausti lankytis tam tikrose vietose ir neieškoti ryšių su auka. Baudžiamasis persekiojimas yra pradedamas tik pažeidus šiuos įpareigojimus¹⁵⁰². Civilinės teisės apsaugos orderis yra taikomas ir Vokietijoje¹⁵⁰³. Toks teisinis mechanizmas žymiai pagerina smurto aukų situaciją, nes jų apsauga ir smurto intervencija yra garantuojama ankstyvoje stadijoje, nelaukiant, kol bus padarytos sunkesnės nusikalstamos veikos ar kils sunkesni padariniai, net ir nepradėjus baudžiamojo proceso, dar prieš teismui priimant analogišką sprendimą¹⁵⁰⁴. Be to, jis nesukelia baudžiamojo proceso ir baudžiamosios atsakomybės pasekmių. Tokios apsaugos privalumu yra laikomi ir lengvesni įrodinėjimo standartai, trumpesni procedūrų terminai lyginant su baudžiamuoju procesu¹⁵⁰⁵. Estijoje į įvykio vietą atvykę patruliai taip pat turi teisę uždrausti smurtautojui likti namuose iki 12 val.¹⁵⁰⁶ Siekiant dar labiau sustiprinti smurto aukų apsaugą, yra rekomenduojama remtis gerąja praktika, išplečiant skubios apsaugos orderių taikymo sritį, apribojimus taikant ir kartu su auka negyvenantiems smurtautojams, apsaugą užtikrinant ne tik namuose, bet ir

1500 van der Aa, *supra note* 78: 14, 44, 61, 73, 102, 119, 241.

1501 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 13–14.

1502 Gewaltschutzgesetz [žiūrėta 2018-03-13], <https://www.gewaltinfo.at/recht/gewaltschutzgesetz/>.

1503 Gewaltschutzgesetz vom 11. Dezember 2001 (BGBl. I S. 3513), das durch Artikel 4 des Gesetzes vom 1. März 2017 (BGBl. I S. 386) geändert worden ist [interaktyvus] [žiūrėta 2018-03-18]. Prieiga per internetą: <<https://www.gesetze-im-internet.de/gewschg/BjNR351310001.html>>.

1504 List, *supra note* 252: 85.

1505 van der Aa, Suzan. Protection Orders in the European Member States: Where Do We Stand and Where Do We Go from Here? *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2012, vol. 18, no. 2, p. 183–204.

1506 Police and Border Guard Act, SG I 2009, 26, 159 ... SG, 26.03.2014.

aukos darbovietėje, vaikų mokykloje¹⁵⁰⁷. Apsaugos priemonių reglamentavimas pirminėje ANSAAI redakcijoje buvo neaiškus, todėl kilo taikymo problemų dėl priemonių galiojimo termino, apskundimo tvarkos, ėmė formotis skirtingos praktikos dėl priemonės inicijuojančių subjektų (policijos pareigūnas ar prokuroras), santykio su analogiškais kardomosiomis priemonėmis ir kt.¹⁵⁰⁸ Tobulinant teisinį reguliavimą, nors ir nebuvo įtvirtintas civilinis orderis pagal tarptautinės praktikos modelį, apsaugos priemonių sistema ir skyrimo procedūra buvo atribota nuo kardomųjų priemonių, paskiriant inicijuojantį subjektą, nustatant galiojimo terminą, apskundimo tvarką, skyrimo tvarką¹⁵⁰⁹. Pritartina nuomonei, kad teisinės technikos požiūriu, toks reguliavimas, palyginti su ankstesniu, yra tinkamesnis. Tačiau pakeitimais buvo sumažintos apsaugos galimybės. Pagal ankstesnes įstatymo ir poįstatyminių aktų redakcijas¹⁵¹⁰, apsaugos priemonės turėjo būti skiriamos visada, kai nebuvo paskirta analogiška kardomoji priemonė. Šiuo metu galiojančios redakcijos įstatyme teisė taikyti priemones yra susieta su tam tikromis sąlygomis ir pagrindais: kai nepakanka duomenų nedelsiant pradėti ikiteisminį tyrimą ir specialios procedūros metu yra nustatyta smurto artimoje aplinkoje rizika arba esant rašytiniam smurtą patyrusio asmens prašymui. Taigi jei yra pradedamas ikiteisminis tyrimas, ir nėra pagrindo skirti kardomosios priemonės, kurių skyrimo sąlygos yra dar griežtesnės, nesant nuoseklios kardomosios priemonės – įpareigojimo gyventi skyrium, nesiartinti prie nukentėjusiojo – skyrimo praktikos, apsauga pastarajam nėra užtikrinama. Ekspertų vertinimu, dėl ANSAAI numatytos sąlygos apsaugos priemonių taikymui – duomenų ikiteisminio tyrimo pradėjimui trūkumas – praktikoje jos gali būti pritaikytos labai retai¹⁵¹¹, nes atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą motyvai yra gana riboti (BPK 168 str. 1 d.). Yra galimybė skirti laikinąją apsaugos priemonę nukentėjusiajam prašant, bet pirmiausiai jis turi žinoti apie tokią galimybę. Nusikaltimų aukų teisių direktyva įpareigoja valstybę suteikti aukoms informaciją apie apsaugos priemones, jų suteikimo tvarką ir sąlygas (4 str. 1c d.). Analogiška nuostata yra įtvirtinta ir BPK 128 str. 4 d.

Civilinio orderio mechanizmas atitinka dar vieną smurto aukų apsaugos reikalavimą – skubią, neatidėliotiną pagalbą. Rekomenduojama, kad apsaugos priemonės būtų skirtos ir imtos taikyti per kuo trumpesnius terminus¹⁵¹². EŽTT praktika sieti tinkamą valstybės dėramo rūpestingumo pareigos vykdymą su greito smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugos priemonių taikymo užtikrinimu remiasi ir LAT (bent jau civilinėse bylose): nukentėjusiojo apsaugos priemonės yra iš principo skirtos kiek įmanoma greičiau reaguoti į situaciją,

1507 van der Aa, *supra* note 78: 161.

1508 Valstybės kontrolė. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas: valstybinio audito ataskaita. 2015-05-15, Nr. VA-P-40-1-8, p. 16–18; Kauno apygardos teismo 2014-09-25 raštas Nr. (1.46)-E2-16661; Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2011-12-14 raštas Nr. 17.2-23768.

1509 Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo Nr. XI-1425 1, 2, 4, 5, 7, 8, 9 straipsnių pakeitimo ir 6 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas. TAR, 2016-10-17, Nr. 2016-25274.

1510 „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje tvarkos aprašo“, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2012-01-31 įsakymu Nr. 5-V-84 (Valstybės žinios, 2012, Nr. 16-740), 13 p. (negalioja).

1511 XIV ekspertas.

1512 van der Aa, *supra* note 78: 244.

priešingu atveju jos gali netekti veiksmingumo. Taip pat pripažįstama, kad informacija apie smurto pakartotinumą valstybei sukelia papildomą būtinumą veikti kuo skubiau¹⁵¹³. Vis dėlto, pagal ANSAAI įtvirtintą laikinųjų apsaugos priemonių modelį, nors ir nustatanti trumpus terminus, pagalbos organizavimas užtrunka bent kelias dienas (per 24 val. atliekamas rizikos veiksnių vertinimas, nedelsiant, bet ne vėliau kaip per 24 val., kreipiamasi į teismą dėl priemonių skyrimo, teismas sprendimą priima ne vėliau kaip per 24 val.)¹⁵¹⁴. Palankiai vertintina tai, kad sprendimo dėl priemonių taikymo apskundimas jų vykdymo nestabdo (ANSAAI 5 str. 4 d.). Kardomųjų ir kitų priemonių skyrimo procedūra dar ilgesnė. Bene vienintelė tikrai skubios apsaugos forma yra laikinas smurtautojo sulaikymas, tačiau ji yra trumpalaikė, taip pat turi atitikti BPK 140 str., Konvencijos 5 str. reikalavimus. Todėl galima teigti, kad neatidėliotinos apsaugos teikimo galimybės Lietuvoje yra labai ribotos.

Esminės apsaugos priemonių charakteristikos, užtikrinančios tinkamą valstybės dėramo rūpestingumo pareigos vykdymą, yra jų adekvatumas ir veiksmingumas. Vadina-si, turi būti skiriamos tokios apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje priemonės, kurios atitinka tokio pobūdžio smurto specifiką apskritai ir yra tinkamos konkrečioje situacijoje pagal aukos specialius apsaugos poreikius. Tačiau Lietuvoje taikoma apsaugos priemonių sistema iš esmės yra bendro pobūdžio, t. y. taikomos įvairių kategorijų nusikalstamų veikų atveju, išskyrus laikinąsias apsaugos priemones pagal ANSAAI, baudžiamojo poveikio priemonę – įpareigojimą dalyvauti smurtinį elgesį keičiančiose programose (BK 72² str.) ir pagalbos mygtukus. Ir nors šie instrumentai buvo suprojektuoti reaguoti būtent į smurtą artimoje aplinkoje, ne visų jų tinkamumas yra neginčytinas. Jei laikinųjų apsaugos priemonių aktualumas smurto artimoje aplinkoje atveju yra neabejotinas, tai dėl kitų priemonių kyla tam tikrų diskusijų. Kaip jau buvo minėta, įpareigojimas smurtautojui dalyvauti smurtinį elgesį keičiančiose programose yra dažniausia baudžiamojo poveikio priemonė, tačiau tiek praktikai, tiek teoretikai nevienareikšmiai vertina jos poveikį smurto prevencijai, nusikaltimų pakartotinumui ir aukų saugumui. Dirbančiųjų su smurto aukomis vertinimu, tokios programos kaip tik gali pabloginti jų padėtį, sumažinti galimybes suteikti efektyvią pagalbą, didinti nusikaltimų latentįškumą ir pakartotinę viktimizaciją, nes tokio-mis priemonėmis yra suteikiamas netikras saugumo jausmas, joms nepavykus, didinamas nepasitikėjimas teisėsaugos sistema, o apie smurtą elgesio korekcijos programos metu ven-giama pranešti siekiant nepabloginti smurtautojo padėties. Tokia pozicija yra grindžiama mokslinių tyrimų duomenimis, kurie rodo, kad ne visi smurtautojai programą baigia, ypač nedaug – pakartotinai nusikaltusieji: pvz., tyrimas JAV rodo, kad tik 40,5 proc. asmenų kreipėsi dėl dalyvavimo programoje, iš besikreipusiųjų programą baigė 69,1 proc., o ben-dras baigusiujų skaičius – 28 proc.¹⁵¹⁵. Tyrinėjimais nustatyta, kad maždaug pusė baigusiujų programas ir toliau smurtauja, o verbalinis ir emocinis smurtas tampa dar sunkesnis¹⁵¹⁶.

1513 LAT 2016-12-20 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528-706/2016; *Halime Kılıç v. Turkey*. Application no. 63034/11. 28 June 2016, §96–99.

1514 "Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo", patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611 (TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084) 13, 14 p.; ANSAAI 5 str. 1–3 d.

1515 Cosimo, *supra note* 415: 123.

1516 M. J. Kellen, J. S. Brooks & Lenore E. A. Walker, „Batters intervention: Typology, Efficacy & Treat-

Intervencinių smurtinio elgesio programų efektyvumas yra kvestionuojamas remiantis jų psichoedukaciniu, o ne psichoterapiniu pobūdžiu, per trumpa trukme, be to, kai kuriems asmenims psichologinė intervencija apskritai nėra tinkama (pvz., turintiems psichopatinės asmenybės bruožų, kurių yra apie 20 proc. iš visų smurtautojų artimoje aplinkoje, asocialios asmenybės bruožų turintiems, anksčiau smurtinius nusikaltimus padariusiems, analogiškoje programoje jau dalyvavusiems asmenims, turintiems priklausomybių)¹⁵¹⁷. Taip pat pateikiama argumentų dėl abejotino veiksmingumo prievartinės kontrolės tipo smurtautojams¹⁵¹⁸. Mokslinių tyrimų duomenys rodo, kad dažnai programų rezultatai yra tiesiogiai susiję su įvairiomis neigiamomis smurtautojo psichologinėmis ir socialinio gyvenimo aplinkybėmis¹⁵¹⁹. Programose dalyvaujantys smurtautojai yra linkę minimizuoti savo kriminalinį elgesį, o teisinės sistemos intervenciją laikyti neteisinga, jiems yra būdingas seksistinis ir atsakomybę aukai perkeliantis požiūris¹⁵²⁰. Taigi yra naudojamos bendrosios neutralizacijų (savo veiksmų pateisinimo) technikos: atsakomybės neigimas, sužalojimų neigimas, aukos neigimas (požiūris, kad auka dėl vieno ar kelių priežasčių nusipelnė būti sužalota), smerkiančiųjų pasmerkimas, didesnės visuomenės dalies poreikių aukojimas dėl mažų socialinių grupių poreikių (pvz., draugystės, lojalumo)¹⁵²¹, pasiteisinimas reikalingumu, normalumu, teisės turėjimu ar kitas¹⁵²². Vilniaus apygardos probacijos tarnybos psichologo praktikoje tik keletas smurtavusių vyrų atvirai pripažino savo kaltę¹⁵²³. Turint galvoje tai, kad nemaža jų dalis būna atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius su nukentėjusiuoju, t. y. pripažinus kaltę, galima daryti prielaidą, kad smurtautojai arba nesuvokia teisinių procesų ir jų pasekmių, arba kažkurioje proceso stadijoje nėra nuoširdūs. Tokių programų tyrimais yra nustatyta, kad smurtautojai, dalyvaujantys elgesio keitimo programose, greitai perpranta, kad iš jų yra tikimasi tam tikrų požiūrio į savo veiksmus ir smurtą artimoje aplinkoje pokyčių, todėl jie prisitaiko ir imituoja tokius pokyčius¹⁵²⁴.

ment Issues“, Forensics for the independent practitioner, Symposium conducted at the meeting of the American Psychological Association, Washington, DC, 2005, cituota iš Lenore E. Walker, *The Battered Woman Syndrome* (New York: Springer Publishing Company, 2017), 499–505.

1517 Walker, *supra* note 36: 289–290, 504.

1518 Day & Bowen, *supra* note 275: 62–71.

1519 pvz., Marisol Lila, et al. “Recidivism risk reduction assessment in batterer intervention programs: A key indicator for program efficacy evaluation”, *Psychosocial Intervention* 23 (2014): 217–223, <http://dx.doi.org/10.1016/j.psi.2014.11.001>; Marisol Lila, Enrique Gracia & Sergio Murgui, „Psychological Adjustment and Victim-blaming among Intimate Partner Violence Offenders: The Role of Social Support and Stressful Life Events“, *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 5 (2013): 147–153, <http://dx.doi.org/10.5093/ejpalc2013a4>.

1520 Marisol Lila, et al., „The Intimate Partner Violence Responsibility Attribution Scale (IPVRAS)“, *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 6 (2014): 29–36, <https://doi.org/10.5093/ejpalc2014a4>.

1521 Gresham M. Sykes & David Matza, “Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency“, *American Sociological Review* 22, 6 (Dec, 1957): 664–670.

1522 Shadd Maruna & Heith Copes, „What Have We Learned from Five Decades of Neutralization Research?“ *Crime and Justice* 32 (2005): 234, 284, <http://www.jstor.org/stable/3488361>.

1523 Indrė Anskaitytė, *Prieš artimuosius smurtavęs vyras: maniau besielgiantis teisingai*, LRT radijo laida „Radijo dokumentika“. 2017-10-14, <https://www.15min.lt/gyvenimas/naujiena/santykiai/pries-artimuosius-smurtavęs-vyras-maniau-besielgiantis-teisingai-1024-867358>.

1524 Karen Bullock & Rachel Condry, “Responding to Denial, Minimization and Blame in Correctional

Užsienio valstybėse atlikti tyrimai rodo, kad nusikalstamų veikų neutralizavimas (kaltės neigimas ir veiksmų pateisinimas) iš esmės nesukelia smurtautojui artimoje aplinkoje negiamų pasekmių: tai neužkerta kelio dalyvauti korekcinėse programose, ir netgi atkaklios neutralizacijos nėra neišvengiamai susijusios su griežtesne baudžiamąja atsakomybe (pvz., kaip nustatytų įpareigojimų nevykdymo atveju)¹⁵²⁵. Nors priemonių, kaip teisiškai įvertinti smurtinio elgesio minimizavimą ar aukų kaltinimą, yra, pvz., tai gali būti asmenį charakterizuojanti aplinkybė vertinant pakartotinio nusikalstamumo riziką ar sprendžiant dėl lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos¹⁵²⁶. Kitas argumentas dėl abejotino elgesį keičiančių programų veiksmingumo yra susijęs su smurto artimoje aplinkoje diferenciacija: kaip jau buvo minėta, mokslininkų nuomone, terapinės programos, kurios yra grįstos vyrų smurto prieš moteris modeliu, smurtaujančioms moterims yra netinkamos, nes iš esmės skiriasi vyrų ir moterų smurto motyvacija, apraiškos, intensyvumas¹⁵²⁷. Moksliniais tyrimais taip pat yra nustatytos sąsajos tarp programų rezultatų ir smurtautojų tipų: pvz., palyginti su kitais smurtaujančių vyrų tipais, reikšmingai rečiau užsiėmimus lanko, dažniau programos nebaigia ir pakartotinai nusikalsta bendrai smurtaujančių asocialių asmenų grupė (pagal Holtzworth-Munroe and Stuart tipologiją)¹⁵²⁸. Tai yra dar vienas motyvas dėl diferencijuotos intervencijos poreikio.

Generalinė prokuratūra ir probacijos tarnybos rekomenduoja taikyti šią baudžiamojo poveikio priemonę. Lietuvoje smurtaujantys artimoje aplinkoje asmenys dalyvauja aprobeuotose elgesio pataisos programose „Tik tu ir aš“ (angl. *one-to-one*), „Elgesys – Pokalbis – Pasikeitimas“ (EPP)¹⁵²⁹, kitose adaptuotose programose (Intervencinė programa smurto pažeidėjams šeimoje, DADV (angl. *Dialogue Against Domestic Violence*), jas veda probacijos tarnybos, savivaldybių įstaigos, nevyriausybinių organizacijos, prioritetą teikiant grupiniams užsiėmimams, užtikrinant smurtautojams nemokamos programos galimybę¹⁵³⁰. Intensyviau įpareigojimas skirti šias priemones yra taikomas tik pastaruosius penkerius metus¹⁵³¹, anksčiau tokių programų tiesiog nebuvo¹⁵³², taigi tam tikrą laikotarpį baudžiamojo poveikio priemonės taikymas nebuvo užtikrintas. Tačiau ir šiuo metu kyla tokio įpareigojimo vykdymo problemų, pvz., dėl galimybių vykdyti tokias programas mažuose miestuose arba asmenims, nekalbantiems lietuvių kalba. Programų vykdymą apsunkina informacijos ar tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumas, pvz., kai teismas

Settings: The ‘Real World’ Implications of Offender Neutralizations”, *European Journal of Criminology* 10, 5 (2013): 583.

1525 *Ibid.*, 572–590.

1526 pvz., Vilniaus apygardos teismo 2018-02-20 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. IS-56-655/2018.

1527 Swan, *supra note* 34: 301–314.

1528 Pablo Carbajosa, *et al.*, „Differences in Treatment Adherence, Program Completion, and Recidivism among Batterer Subtypes“, *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 9, 2 (2017): 93–101, <https://doi.org/10.1016/j.ejpal.2017.04.001>.

1529 Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2012-06-25 įsakymo Nr. V-211 (Valstybės žinios, 2012, Nr. 72-3770) 2.2 p.

1530 XXVI ekspertas.

1531 XXVII ekspertas.

1532 Marta Gavrilovienė, diskusija konferencijoje Šeimos bylos (smurtas artimoje aplinkoje): tarpinstitucinis bendradarbiavimas, Vilnius, 2017-03-03.

įpareigojimo vykdymui nustato terminą, kuris yra trumpesnis nei pačios programos trukmė¹⁵³³. Vienos Lietuvos probacijos tarnybos duomenimis, programą baigia apie 70 proc. asmenų, kuriems tokios programos yra privalomos. Pagrindinė programos nutraukimo priežastis yra smurtautojui taikomos sankcijos už pakartotinį smurtą ar atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, laisvės apribojimo sąlygų nevykdymą¹⁵³⁴. Programas vedančių pareigūnų nuomone, galbūt smurtautojai būtų labiau motyvuoti sėkmingais programos rezultatais, jei už ją reikėtų mokėti patiems¹⁵³⁵. Kitas ekspertų siūlymas dėl programų efektyvumo padidinimo yra probacijos pareigūnų specializacija. Šiuo metu pagrindinis reikalavimas, keliamas elgesio pataisos programų vykdytojams, yra metodinių mokymų išklaušymas. Aiškiai atskyrus probacijos sąlygų vykdymo kontrolės ir resocializacijos funkcijas, būtų užtikrintas programą vykdančių asmenų profesionalumas ir motyvacija¹⁵³⁶. Praktikai taip pat mini pačių programų nelankstumą, sudėtingumą tiek turinio, tiek pateikimo formos atžvilgiu¹⁵³⁷. Taip pat atkreipiamas dėmesys į tai, kad įprastai probuojamiesiems, prieš paskiriant elgesio pataisos programą yra atliekamas nusikalstamo elgesio rizikos vertinimas, kuriuo remiantis, be kita ko, yra individualizuojamos probacijos priemonės¹⁵³⁸. Tačiau kai dalyvauti smurtinį elgesį keičiančioje programoje įpareigoja teismas, galimybės diferencijuoti probacijos instrumentus nebelieka, be to, programose turi dalyvauti ir tie asmenys, kurių nusikalstamo elgesio rizika yra aukšta¹⁵³⁹. Tai kelia abejonių dėl programų efektyvumo, todėl skiriant tokį įpareigojimą šios aplinkybės turėtų būti teismo įvertintos. Tačiau kai kurie pareigūnų pasiūlymai yra stipriai kritikuotini, pvz., dėl nukentėjusiųjų įpareigojimo išklausti programą apie konfliktų išvengimą¹⁵⁴⁰. Tokie siūlymai iš principo nedera su mokslinių tyrimų ir statistinių tyrimų duomenimis apie smurto artimoje aplinkoje motyvaciją, tipologiją, poveikį, perkelia atsakomybę aukai ir sudaro sąlygas antrinei viktimizacijai.

Pagalbos mygtukas, kaip smurto aukų apsaugos priemonė, taip pat yra vertinamas nevienareikšmiai. Vienas iš probleminių aspektų yra techninės kliūtytys naudojant įrenginius. Praktika rodo, kad net priėmus sprendimą išduoti pagalbos mygtuką, kartais jo neįmanoma naudoti, nes jis neveikia arba veikia tik lauke, atviroje erdvėje¹⁵⁴¹. Nemaža dalis aukų atsisako pagalbos įrenginio, bijodamos smurtautojo reakcijos jį pamačius, taip taip atsakomybės praradus ar sugadinus įrenginį, netyčia nuspaudus pagalbos mygtuką pačioms

1533 *Ibid.*

1534 XXVI ekspertas.

1535 XXVII ekspertas.

1536 XXVII ekspertas.

1537 Bullock & Condry, *supra note* 1523: 583–584.

1538 „Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo“ (Valstybės žinios, 2012, Nr. 4-108) 10 str.; „Nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo lietuvių bausmių vykdymo sistemoje tvarkos aprašas“, patvirtintas Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2012-06-25 įsakymu Nr. V-211, Valstybės žinios, 2012, Nr. 72-3770.

1539 XXVII ekspertas.

1540 Gavrilovienė, *supra note* 1531.

1541 Dainius Sinkevičius, „Vilniuje pasikėsinta nužudyti Lietuvos fitneso čempionę: suimtas garsus sportininkas“, 2018-01-16, <https://www.delfi.lt/news/daily/crime/vilniuje-pasikesinta-nuzudyti-lietuvos-fitnesso-cempione-suimtas-garsus-sportininkas.d?id=76914091>.

ar vaikams. Be to, tokia saugos forma yra kritikuojama dėl to, kad perkelia rūpestį atsakomybę už saugumą pačiai aukai, nors ji ir kreipėsi pagalbos į valstybės institucijas, todėl naudojant elektroninius įrenginius prioritetas turėtų būti teikiamas smurtautojo priežiūrai (BPK 131¹ str.). Juolab, kad tokia prievartos priemonė yra vertinama kaip progresyvi, viena iš humaniškesnių, mažiausiai varžančių pagrindines asmens teises ir laisvės¹⁵⁴². Tačiau, kaip jau buvo minėta, intensyvi smurtautojo priežiūra Lietuvoje yra iš esmės netaikoma.

Didelių abejonių dėl tinkamumo smurto artimoje aplinkoje atvejais kelia ir kai kurių kardomųjų priemonių taikymas. Ekspertų vertinimu, kardomųjų priemonių parinkimo procedūra byloje dėl smurto artimoje aplinkoje yra chaotiška ir mechaniška¹⁵⁴³. Nei BPK, nei kardomųjų priemonių skyrimo rekomendacijos nenustato jokių specialių taisyklių smurto artimoje aplinkoje atvejams. Taigi iš esmės yra galima bet kuri iš jų. Vis dėlto, atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje specifiką, kai kurios iš jų yra visiškai neefektyvios (pvz., dokumentų paėmimas, periodinė registracija policijos įstaigoje), o kai kurios – iš principo netinkamos. Mokslinių tyrimų duomenimis, kai auka nekontaktuoja su smurtautoju, tai reikšmingai sumažina reviktimizacijos tikimybę¹⁵⁴⁴, o apsaugos priemonių taikymas padidina smurtinių santykių nutraukimo galimybę¹⁵⁴⁵. Taigi efektyviausias būdas užtikrinti smurto aukos saugumą yra fiziškai atskirti ją nuo smurtautojo¹⁵⁴⁶, todėl turėtų būti įpareigojama gyventi skyrium, nesiartinti prie nukentėjusio asmens ar su juo nebendrauti. Tačiau yra atvejų, kai įtariamiesiems buvo taikytas namų areštas (2012 m. – 2 kartus, 2014 m. – 4, 2015 m. – 6, 2017 m. – 1)¹⁵⁴⁷, šitaip ne tik kad nesuteikiant jokios apsaugos nukentėjusiesiems, bet ir sudarant sąlygas pakartotinei ir antrinei viktimizacijai. Analoگیškas neigiamas poveikis taip pat yra galimas vykdant kai kuriuos teismo įpareigojimus, skiriamus kartu su laisvės apribojimo bausme. Pavyzdžiui, skiriant tokią bausmę 2013 m.

1542 Egidijus Losis, „Prievartos priemonių raidos tendencijos baudžiamajame procese“, iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai* (Vilnius: Registrų centras, 2014), 417, 424.

1543 XVII ekspertas.

1544 Gonzalez-Mendez & Santana-Hernandez, *supra note* 1058: 1–7.

1545 Logan, *supra note* 826: 4.

1546 Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210, §264.

1547 Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigoje užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2013 m. sausio – gruodžio mėn.*, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/atas-kaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=2148&data-source=5826&page=29&export=pdf; Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigoje užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2015 m. sausio – gruodžio mėn.*, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/atas-kaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=1509&datasource=4575&page=29&export=pdf; Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigoje užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2017 m. sausio – gruodžio mėn.*, 2018-01-16, Nr. (6-2)24St-8, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/atas-kaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=6783&datasource=19117&export=pdf.

Vilniaus miesto apylinkės teismo išnagrinėtose baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje, dažniausiai taikytas buvo įpareigojimas tam tikru metu būti namuose, o draudimas bendrauti su nukentėjusiu asmeniu buvo skirtas vos dviem atvejais, atidedant baismės vykdymą, dažniausiai buvo skiriamas įpareigojimas neišvykti iš gyvenamosios vietos¹⁵⁴⁸. Todėl kyla abejonių dėl tam tikrų baismės tikslų pasiekiamumo – nuteistojo nubaudimo, galimybės daryti naujas nusikalstamas veikas atėmimo ar apribojimo, teisingumo principo įgyvendinimo (BK 41 str. 2 d. 2, 3, 5 p.). Tie patys argumentai dėl tikslingumo ir tikėtinos pakartotinės ar antrinės viktimizacijos yra aktualūs vertinant ir pačią dažniausią kardomąją priemonę smurto artimoje aplinkoje bylose – rašytinį pasižadėjimą neišvykti: 2017 m. ji skirta 41,5 proc. visų įtariamų (kaltinamų) padarius smurtines nusikalstamas veikas artimoje aplinkoje, 2018 m. – 36,5 proc., įpareigojimas gyventi skyrium yra antra dažniausia priemonė, tačiau jos lyginamoji dalis labai skiriasi – atitinkamai tik 8,9 proc. ir 8,1 proc.¹⁵⁴⁹ Rašytinio pasižadėjimo skyrimas yra grindžiamas iš esmės organizaciniais motyvais: kadangi kartu gali būti skiriamas įpareigojimas nesilankyti tam tikrose vietose ir nebendrauti bei neieškoti ryšių su tam tikrais asmenimis (BPK 136 str. 2 d.), o rašytinį pasižadėjimą gali skirti prokuroras, neatidėliotinais atvejais – net ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas (BPK 121 str. 1 d.), tai prioritetas yra teikiamas būtent šiai priemonei, o ne įpareigojimui gyventi skyrium, nesiartinti ar nebendrauti (BPK 132¹ str.), kurį skiria ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas. Tačiau įpareigojimo skyrimas kartu su pasižadėjimu nėra privalomas, ir, kaip rodo, praktika, yra skiriamas ne visada¹⁵⁵⁰ arba skiriami ne visi galimi apribojimai. Be to, vertinant BPK 136 str. 2 d. str. ir 132¹ str. sistemaiškai, galima daryti išvadą, kad draudimai ir nurodymai smurtautojui dėl jo santykių konkrečiai su nukentėjusiuoju, yra įtvirtinti būtent 132¹ str., o 136 str. 2 d. skirta apriboti elgesį su kitais asmenimis (pvz., liudytoju, kitu įtariamuoju ir pan.)¹⁵⁵¹. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad įpareigojimų nesilankyti konkrečiose vietose (dažniausiai apsiribojama namų adresu) ir gyventi skyrium turinys yra nevienodas: pastarasis apima platesnio pobūdžio nurodymus. Būtina akcentuoti skirtumus ir kardomosios priemonės pažeidimo atveju: kadangi tokiu atveju paskirta kardomoji priemonė gali būti pakeista į griežtesnę (132¹ str. 3 d., 136 str. 3 d.), o pasižadėjimas neišvykti yra švelniausia kardomoji priemonė, tai net ir analogiško pažeidimo atveju, pvz., atėjus pas nukentėjusįjį į namus, teisinės pasekmės, atsižvelgiant į tai, kuri kardomoji priemonė buvo

1548 Vilniaus miesto apylinkės teismas, *supra note* 118: 9–11.

1549 Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2018 m. sausio – gruodžio mėn.*, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=7641&datasource=31237.

1550 pvz., papildomi įpareigojimai buvo paskirti apie 60 proc. Valstybės kontrolės išanalizuotų ikiteisminių tyrimų, atliktų įvairiais 2014 m. laikotarpiais (žr. Valstybės kontrolė. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas: valstybinio audito ataskaita. 2015-05-15, Nr. VA-P-40-1-8, p. 14–15), panašūs ir Generalinės prokuratūros apžvelgtų ikiteisminių tyrimų duomenys (Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra. Smurtu artimoje aplinkoje padarytų nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo apibendrinimas. 2015-08-31, Nr. 17.9-2966).

1551 XVII eksportas.

paskirta iš pradžių, kils skirtingos. Be to, teismų praktikoje akcentuojamas įpareigojimų pagal ANSAAĮ paskirties tapatumas su kardomąja priemone pagal BPK 132¹ str.¹⁵⁵²

Todėl galima daryti išvadą, kad rašytinis pasižadėjimas neišvykti, taip pat ir dokumentų paėmimas (BPK 134 str.), periodinė registracija policijos įstaigoje (135 str.) nėra adekvati priemonė bylose dėl smurto artimoje aplinkoje. Įpareigojimo gyventi skyrium, nebendrauti su auka ir prie jos nesiartinti galimybė dažnai yra atmetama motyvuojant tuo, kad smurtautojas neturi kitos gyvenamosios vietos. Tokia argumentacija yra atmestina dėl to, kad neatitinka ne tik kardomosios priemonės paskirties ir tikslo, bet ir aukos interesų bei ANSAAĮ dvasios – įgalinti smurto auką. Kaip jau buvo minėta, pagal EŽTT jurisprudenciją, smurtautojo teisėms negali būti teikiamas prioritetas prieš aukų teisę į gyvybę ir sveikatą¹⁵⁵³. Kardomųjų priemonių skyrimo rekomendacijų pakeitimais *expressis verbis* nurodyta, kad minėta aplinkybė nėra pagrindas neskirti įpareigojimo gyventi skyrium¹⁵⁵⁴. Teiginius dėl apribojimų smurtautojui neproporcingumo paneigia ir nuosekli kitos procesinės prievartos priemonės – laikino sulaikymo – praktika Lietuvoje: praktiškai visi smurtautojai yra sulaikomi, išskyrus pasišalinusius iš įvykio vietos arba kai pranešimas dėl smurto gaunamas praėjus tam tikram laiko tarpui po smurtinės veikos¹⁵⁵⁵. Križiškai vertintini atvejai, kai sprendimas netaikyti sulaikymo yra grindžiamas neaiškiais motyvais, pvz., buvo paskelbta, kad žinomas krepšininkas S. Jasaitis, apkaltintas dėl smurto prieš sutuoktinę, nebuvo laikinai sulaikytas todėl, kad areštiniėje nebuvo tinkamų sąlygų – visos lovos buvo per mažos¹⁵⁵⁶. Pritartina nuomonei, kad laikinas sulaikymas labiau riboja smurtautojo teises nei įpareigojimas gyventi skyrium ar nesiartinti prie aukos. Be to, mokslinių tyrimų rezultatai dėl sulaikymo efekto užkardant pakartotinį smurtą yra nevienareikšmiai¹⁵⁵⁷. Vis dėlto, kadangi nėra kitų neatidėliotina apsaugą garantuojančių instrumentų, esant ribotoms laikinųjų apsaugos priemonių pagal ANSAAĮ taikymo galimybėms ir nesant nuoseklios jų taikymo praktikos, laikino sulaikymo praktika yra vertintina teigiamai, nes ji bent 48 val. užtikrina skubią ir efektyvią smurto aukų apsaugą (žinoma, jei tai neprieštaruoja griežtoms BPK 140 str. nuostatomis dėl laikino sulaikymo pagrindų ir termino). Tačiau abipusio sulaikymo praktika yra vertintina neigiamai: kaip jau buvo minėta, kiekvienu atveju turėtų būti nustatomas pirminis agresorius. Taip pat yra siūloma neskirti ir abipusių draudimų ar ribojimų, siekiant apsaugoti auką nuo pakartotinės ir antrinės viktimizacijos¹⁵⁵⁸. Taikant lyties atžvilgiu neutralias arba privalomo sulaikymo praktikas, yra pastebimas padidėjęs sulaikytų moterų,

1552 LAT 2016-02-02 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-696/2016.

1553 *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §147.

1554 „Rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės“, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015-12-01 įsakymu Nr. I-306 (TAR, 2015-12-01, Nr. 2015-19096), 39 p.

1555 Valstybės kontrolė. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas: valstybinio audito ataskaita. 2015-05-15, Nr. VA-P-40-1-8, p. 13.

1556 Ainis Gurevičius, „Krepšininkas Simas Jasaitis areštines išvengė dėl kurioziškų aplinkybių“ (2018-01-22), <https://www.delfi.lt/veidai/zmones/krepsininkas-simas-jasaitis-arestines-isevonge-del-kuriozisku-aplinkybiu.d?id=76962725>.

1557 Walter S. DeKeseredy, *Violence Against Women: Myths, Facts, Controversies* (University of Toronto Press, 2011), 108.

1558 van der Aa, *supra note* 78: 130–131.

kurios buvo pirminės aukos, skaičius. Tyrimo Anglijoje metu nustatyta, kad moterys dėl smurto artimoje aplinkoje suimamos neproporcingai dažnai, t. y. tris kartus dažniau nei vyrai: vyrai buvo suimti kas dešimtą nusikalstamą veiką (11 proc. visų veikų), moterys – kas trečią (32 proc. veikų). Remiantis tokiais duomenimis mokslininkai kelia neteisingumo lyties pagrindu problemą¹⁵⁵⁹. Taip pat tyrimai rodo, kad moterų, pasipriešinusių smurtautojui, sulaikymo kartu su smurtautoju ar vietoj jo tikimybę padidina ir tai, kad sulaikymo metu jos yra labiau nei vyrai linkusios detalizuoti savo veiksmus, nukreiptus prieš vyrą, bet ne tai, kokie veiksmai buvo nukreipti jų atžvilgiu¹⁵⁶⁰. Todėl sulaikant asmenį taip pat turi būti įvertintas smurto kontekstas. Priešingu atveju moters patirs antrinę viktimizaciją ir padidins smurto artimoje aplinkoje latentškumą¹⁵⁶¹. Skiriant pasižadėjimą neišvykti, yra vertinami bendrieji kardomųjų priemonių parinkimo kriterijai, pvz., įtariamojo amžius, sveikatos būklė, šeiminė padėtis, nuolatinės gyvenamosios vietos turėjimas, pastovių darbo santykių egzistavimas ir pan. (BPK 121 str. 4 d.), taigi tokios priemonės poveikis aukos saugumui nėra vertinamas. Žinoma, tiesioginė kardomųjų ar baudžiamojo poveikio priemonių paskirtis nėra smurto aukos apsauga, vis dėlto vienas iš jų tikslų – pakartotinių nusikaltimų prevencija (BPK 119 str., BK 41 str. 2 d. 1, 3, 4 p., 72¹ str.), todėl tinkamai jį įgyvendinant, yra pasiekiamas ir aukų saugumas. Be to, nesant alternatyvių instrumentų, taikytinų baudžiamojo proceso metu ar jam pasibaigus, sisteminis minėtų priemonių taikymas ir kompleksinis poveikis leidžia užtikrinti teisėtų aukų interesų apsaugą, individualaus požiūrio į jas taikymą (Nusikaltimų aukų teisių direktyvos 1 str.). Ezistuojančią kardomųjų priemonių parinkimo praktiką kritikuoja ir Generalinė prokuratūra, vertindama ją kaip formalią, orientuotą vien tik į įtariamojo dalyvavimo procese užtikrinimą, bet nesiekiančią kitų kardomųjų priemonių tikslų – netrukdomo ikiteisminio tyrimo ir siekio užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms: paliekant smurtautoją jo artimoje aplinkoje, nėra pašalinama galimybė daryti poveikį nukentėjusiesiems ar antrinei viktimizacijai. Sistemiskai įgyvendinant kardomųjų priemonių tikslus yra pasiekiamas ir aukų saugumo efektas¹⁵⁶². Taigi teisinių prielaidų veiksmingesnei aukų apsaugai baudžiamojo proceso priemonėmis yra. Be to, minėtų kardomųjų priemonių netinkamumą smurto artimoje aplinkoje atveju galima pagrįsti ne tik nukentėjusiojo, bet ir įtariamojo / kaltinamojo interesais: procesinės prievartos priemonės tinkamumas, yra vienas iš jos proporcingumo, t. y. jos taikymo pagrindo, kriterijų. Parenkant prievartos priemonę, turi būti įvertintos viso bylos aplinkybės: ar priemonė pagal savo esmę ir pobūdį gali pasiekti užsibrėžtą tikslą ar bent padėti prie jo priartėti, ar ji apskritai yra tinkama konkrečioms visuomeniniams interesams tenkinti, kiek reikšmingas siekiamo visuomeninio intereso vertingumas¹⁵⁶³.

1559 Hester, *supra note* 165: 630.

1560 Lisa Young Larance & Susan L. Miller, „In Her Own Words: Women Describe Their Use of Force Resulting in Court-Ordered Intervention“, *Violence Against Women* 23, 12 (2017): 1540, <https://doi.org/10.1177/1077801216662340>.

1561 Simiao Li, *et al.* „Women’s Perspectives on the Context of Violence and Role of Police in Their Intimate Partner Violence Arrest Experiences“, *Journal of Interpersonal Violence* 30, 3 (2015): 400–419, <https://doi.org/10.1177/0886260514535100>.

1562 Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra. Smurtu artimoje aplinkoje padarytų nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo apibendrinimas. 2015-08-31, Nr. 17.9-2966.

1563 Egidijus Losis, „Įrodinėjimo dalykas taikant prievartos priemones“, iš *Baudžiamasis procesas: nuo*

EŽTT jurisprudencijoje laikomasi pozicijos, kad apsaugos smurto artimoje aplinkoje aukoms priemonių efektyvumą užtikrina atitinkami kontrolės mechanizmai, t. y. apsaugos priemonės turi būti ne tik paskirtos, bet ir vykdomos. Smurtautojui skirtų apribojimų ar draudimų vykdymo neužtikrinimas gali būti pagrindas pripažinti valstybės pozityviosios pareigos pažeidimą¹⁵⁶⁴. Šia praktika remiasi ir Lietuvos teismai, bent jau civilinėse bylose dėl žalos atlyginimo priteisimo iš valstybės: pvz., smurtautojui paskyrus kardomąją priemonę – įpareigojimą gyventi skyrium ir nesiartinti prie nukentėjusiosios, policijos pareigūnai tinkamai nereagavo į nukentėjusiosios pagalbos skambutį, neišsiuntė policijos pajėgų į įvykio vietą, neužtikrino apsaugos nuo gresiančio pavojaus, taip sudarant sąlygas įvykdyti žiaurią žmogžudystę, todėl tai yra pagrindas valstybės deliktinei atsakomybei¹⁵⁶⁵. Draudimų, nurodymų ar apribojimų vykdymo priežiūros mechanizmai yra įtvirtinti teisės aktuose, tačiau vertinant jų taikymo praktiką, galima daryti išvadą, kad galimi užtikrinimo instrumentai nėra išnaudojami. Kaip jau buvo minėta, byloje prieš Lietuvą, kurioje EŽTT nagrinėjo smurto prieš partnerę atvejį, įvykusį dar prieš ANSAAI įsigaliojimą, teismas padarė išvadą, kad Lietuvos teisinio reguliavimo sistema buvo pakankama garantuoti tinkamą nukentėjusiosios apsaugą, tačiau jos įgyvendinimo mechanizmas neatitiko Konvencijos reikalavimų. Vis dėlto, tam tikri teisinio reguliavimo ir jo taikymo aspektai kelia abejonių. Neretai atsakomybė už apsaugos priemonių pažeidimus yra perkeliama smurto aukoms, nes jos priima smurtautoją gyventi kartu ar pačios ieško kontaktų su smurtautoju. Tokiais faktais yra bandoma paneigti nusikalstamo elgesio pavojingumą ir apsaugos poreikį¹⁵⁶⁶. Tačiau tam tikrais atvejais aukos yra priverstos pažeisti apribojimus, nes turi vykdyti kitokio pobūdžio pareigas, pvz., užtikrinti tėvo bendravimą su vaikais, vykdyti bendravimo su vaikais tvarkos sąlygas. Tarptautinių teismų praktikoje yra konstatuojama, kad tinkamas valstybės pareigų pagal tarptautines normas vykdymas pavojaus aukai atvejais reikalauja užtikrinti smurto aukos apsaugą net ir jai nepageidaujant kriminalinių procedūrų ar siekiant jas nutraukti, pvz., pradėti valstybinio kaltinimo procedūrą *ex officio*¹⁵⁶⁷. ESTT byloje, kurioje asmenys, nuteisti už smurtą prieš savo partneres ir įpareigoti nesiartinti prie jų bei nebendrauti, netrukus vėl apsigyveno su aukomis, joms prašant ir sutinkant, konstatavo, kad baudžiamosios justicijos apsauga nuo smurto šeimoje, kurią privalo užtikrinti valstybė, įgyvendindama savo baudžiamąsias galias, yra siekiama apsaugoti ne tik nukentėjusiųjų, bet ir visuomeninius interesus, todėl aukos teisė būti išklaustyti nesuteikia galimybių parinkti baudžiamosios atsakomybės rūšies ar dydžio, taigi draudimas artintis prie aukos gali būti skiriamas, net jei auka tam prieštarauja¹⁵⁶⁸. Tokią poziciją taip pat palaiko LAT¹⁵⁶⁹ ir daro išvadą, kad vertinant apsaugos poreikį, ypač pakartotinio smurto atveju ar kai yra smurtaujama vaikų akivaizdoje, neturi būti paisoma aukos ankstesnio pagalbos atsisaky-

teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui), Vidmantas Egidijus Kurapka, et al., 284–288 (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011).

1564 *Halime Kılıç v. Turkey*. Application no. 63034/11. 28 June 2016, §96–99.

1565 LAT 2016-12-20 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528-706/2016.

1566 Panevėžio apygardos teismo 2016-01-04 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-24-581/2016.

1567 *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §144–145.

1568 2011-09-15 sprendimas *Gueye ir Salmerón Sánchez (C-483/09 ir C-1/10, ECR 2011 p. I-8263) ECLI:EU:C:2011:583*. §60–62, 65, 70.

1569 pvz., LAT 2016-12-20 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528-706/2016.

mo¹⁵⁷⁰, ar dėl kaltininko poveikio jo bijančios smurto aukos neadekvataus elgesio (pvz., parodymų keitimas smurtautojo naudai)¹⁵⁷¹. Todėl net jei pati auka inicijuoja santykius su smurtautoju, tai negali kelti jai neigiamų pasekmių ar būti pagrindu nebetaikyti apsaugos arba vangiai reaguoti į apsaugos priemonių pažeidimą¹⁵⁷².

Stambulo konvencija reikalauja, kad apsauginių ribojimų, draudimų ar nurodymų pažeidimo atveju būtų taikomos teisinės sankcijos, atitinkančios nustatytus kriterijus: veiksmingumas, efektyvumas ir atgrasomasis poveikis (53 str. 3 d.). Tiek nacionalinio apsaugos priemonių reguliavimo, tiek praktinio taikymo analizė suteikia pagrindą abejoti dėl minėtų kriterijų atitikimo. Tokios nuomonės yra ir kai kurie ekspertai¹⁵⁷³. Iš esmės Lietuvoje yra sukurtas apsaugos priemonių vykdymo kontrolės mechanizmas: priežiūra yra atliekama pagal generines arba specialiąsias nuostatas. Apsaugos priemonių veiksmingumui užtikrinti nukentėjęs asmuo turi būti nedelsiant informuotas apie tokių priemonių taikymą. Tačiau teisės aktai numato skirtingos apimties privalomą informaciją apie atliktus veiksmus: pagal Policijos generalinio komisaro įsakymu patvirtintą tvarką, smurtą patyręs asmuo turi būti informuotas apie smurtautojo laikiną sulaikymą ir jo paleidimą, kardomųjų priemonių skyrimą, pakeitimą arba panaikinimą¹⁵⁷⁴, ANSAAI, be minėtos informacijos, įpareigoja pranešti ir apie laikinųjų apsaugos priemonių pagal šį įstatymą taikymą (7 str. 8 d.), BPK – tik apie suėmimo įtariamajam skyrimą, nukentėjusiajam pageidaujant – ir apie įtariamojo paleidimą iš suėmimo ar pabėgimą (BPK 128 str. 4 d.), rekomendacijos dėl kardomųjų priemonių skyrimo – tik apie įpareigojimo gyventi skyrium ir nesiartinti taikymą, bet pareiga pranešti apie analogiškus įpareigojimus, skirtus kartu su rašytiniu pasižadėjimu neišvykti, nėra numatyta, nors prievolė informuoti apie visus veiksmus dėl visų kardomųjų priemonių Informatikos ir ryšių departamentui prie VRM¹⁵⁷⁵ yra įtvirtinta¹⁵⁷⁶. Esant nevienodam teisiniam reguliavimui, jo taikymo praktika taip pat nėra vieninga: autorės žiniomis, yra pastebima skirtinga praktika dėl informacijos apimties ir jos perdavimo formos (žodžiu įvykio vietoje, paštu ar elektroninio ryšio priemonėmis), nuosekliau vykdant BPK nuostatas.

Visgi esminis apsaugos priemonių veiksmingumo garantas yra užtikrinimas, kad smurtautojas laikytųsi skirtų nurodymų, draudimų ir ribojimų. Tačiau apsaugos priemonių vykdymo praktika Lietuvoje rodo, kad šis procesas nėra veiksmingas. Į tai dėmesį yra atkreipusios ir tarptautinės organizacijos, raginančios efektyviai užtikrinti apsaugos priemo-

1570 pvz., Klaipėdos apygardos teismo 2018-03-20 nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-25-796/2018, §48.

1571 pvz., LAT 2016-09-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285-222/2016.

1572 van der Aa, *supra note* 78: 245.

1573 *Ibid.*, 167; XVII ekspertas.

1574 „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo“, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611 (TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084), 12 p.

1575 „Rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės“, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015-12-01 įsakymu Nr. I-306 (TAR, 2015-12-01, Nr. 2015-19096), 16, 48 p.

1576 Apie BPK ir ANSAAI konkurenciją jau buvo kalbėta šiame skyriuje.

nių vykdymą ir jo priežiūrą¹⁵⁷⁷. 69 proc. tarptautiniame empiriniame tyrime dalyvavusių smurto artimoje aplinkoje aukų deklaravo joms taikytų apsaugos priemonių pažeidimą, dažnai net iškart po priemonių skyrimo¹⁵⁷⁸. Specialių nuostatų dėl kardomųjų priemonių vykdymo ir jo kontrolės smurto artimoje aplinkoje atveju nėra numatyta, todėl šis procesas vyksta bendra tvarka. Pirmiausiai smurtautojas yra išpėjamas apie tam tikrų kardomųjų priemonių pažeidimo pasekmes – griežtesnės prievartos priemonės skyrimo galimybę (BPK 131¹ str. 5 d., 132¹ str. 4 d., 135 str. 2 d., 136 str. 3 d.). Atkreiptinas dėmesys, kad būtų naudingas ir skirtų draudimų bei ribojimų paaiškinimas, nes specialuotos pagalbos centrų specialistai pastebi, jog esama atvejų, kai smurtautojai ar aukos tiesiog nesupranta ribojimų esmės, pvz., ką reiškia neišskoti ryšių su nukentėjusiuoju¹⁵⁷⁹. Policija yra įpareigota kontroliuoti tam tikrų kardomųjų priemonių vykdymą. Policijos pareigūnai turi užtikrinti įtariamojo išsikėlimą, kai jam yra paskiriama tokia kardomoji priemonė. Tačiau šios procedūros eiga ir terminai nėra detalizuojami. Gavus pranešimą apie įpareigojimo gyventi skyrium sąlygų pažeidimą, nedelsiant turi būti informuotas prokuroras, kuris vėl gi nedelsiant nustatęs pažeidimą turi spręsti dėl kitos kardomosios priemonės skyrimo¹⁵⁸⁰. Taip pat prokuroras turi būti informuotas apie periodinės registracijos, rašytinio pasižadėjimo neišvykti, intensyvios priežiūros pažeidimą, tik nenurodyta, kokios yra specifinės prokuroro pareigos esant tokioms aplinkybėms¹⁵⁸¹. Tokiu atveju yra aktualus bendrasis pavedimas prokurorui, gavus pranešimą apie sistemingus kardomosios priemonės sąlygų pažeidimus, nedelsiant organizuoti pažeidimo fakto aplinkybių ištyrimą ir spręsti dėl kardomosios priemonės ar jos sąlygų pakeitimo¹⁵⁸². Apskritai apsaugos priemonių monitoringą vydančios institucijos sprendimus pranešti apie skirtų ribojimų pažeidimą ar ne yra linkusios palikti savo diskrecijai, ir dažnai yra apsiribojama išpėjimu smurtautojui. Sprendimas dėl reagavimo priklauso nuo tokių faktorių kaip pažeidimo rimtumas, įrodymų pakankamumas, taip pat yra atsižvelgiama ir į tai, ar auka pati inicijavo kontaktus su smurtautoju¹⁵⁸³. Tinkamos reakcijos į nustatytų draudimų pažeidimus ir adekvačių sankcijų už juos trūkumas yra būdingas ir kitoms ES valstybėms. Viena iš tai lemiančių priežasčių yra sudėtingas pažeidimo įrodinėjimas. Dėl tokios praktikos smurto aukos lieka pačios išskirtinai atsakingos už apsaugos priemonių vykdymo priežiūrą, pvz., jos turi pareigą pranešti apie pažeidimus, o jei bendravimas su smurtautoju vyksta jos pačios sutikimu, neretai tai tampa pagrindu nereaa-

1577 Human Rights Committee. Concluding observations on the fourth periodic report of Lithuania. 26 July 2018, CCPR/C/LTU/CO/4, §18(b); Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the fifth periodic report of Lithuania. 24 July 2014, CEDAW/C/LTU/CO/5, §25(b).

1578 van der Aa, *supra note* 78: 102, 202.

1579 Zabulionytė, *supra note* 1147.

1580 „Rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo išteisinio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės“, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015-12-01 įsakymu Nr. I-306 (TAR, 2015-12-01, Nr. 2015-19096), 49, 50, 54 p.

1581 *Ibid*, 76 p.; „Intensyvios priežiūros vykdymo ir kontrolės taisyklių“, patvirtintų Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2014-12-15 įsakymu Nr. IV-863 (TAR, 2014-12-18, Nr. 2014-19993), 9 p.

1582 „Rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo išteisinio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės“, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015-12-01 įsakymu Nr. I-306 (TAR, 2015-12-01, Nr. 2015-19096), 13 p.

1583 van der Aa, *supra note* 78: 88, 208.

guoti į pažeidimą. Todėl yra siūloma prioritetizuoti pagalbos prašymą apsaugos priemonių pažeidimo atveju¹⁵⁸⁴. Pagal Lietuvos teisinį reguliavimą, išskirtinės reagavimo instrukcijos yra taikomos pažeidus tik vieną iš apsaugos priemonių, t. y. kardomąją priemonę – įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo. Toks įvykis yra priskiriamas B kategorijai, o tai reiškia, kad reaguoti reikia skubiai. Įvykio kategorija yra nustatoma automatiškai, tačiau ją reikia patikslinti, atsižvelgiant į įvykio aplinkybes. Tačiau pagalbos prašymas dėl smurto artimoje aplinkoje yra priskiriamas tai pačiai kategorijai¹⁵⁸⁵, tad prioriteto reaguojant į kardamosios priemonės pažeidimą nėra. Pagal ankstesnės redakcijos reguliavimą, tokie įvykiai buvo priskiriami C kategorijai, ir pareigos dėl skubaus reagavimo nebuvo. Tačiau palankiai vertintina jau tada formuota teismų praktika, kad vertinant policijos pareigūnų funkcijų vykdymo tinkamumą reaguojant į įvykius, būtina įvertinti kiekvieno pagalbos prašymo situaciją. Pavyzdžiui, didelį rezonansą visuomenėje sukėlusioje baudžiamojoje byloje buvo nagrinėta policijos pareigūnų veikla reaguojant į pagalbos prašymą telefonu, kai moteris pranešė, kad į jos namus pateko neblaivus sutuoktinis, kuris yra ne kartą teistas už smurtą artimoje aplinkoje, ir jo atžvilgiu yra taikyti įpareigojimai išsikelti bei nesiartinti prie nukentėjusiosios, kad namuose yra mažamečiai vaikai, ir ji bijo sutuoktinio bei laukia policijos pareigūnų. Tačiau į šį pranešimą reaguota nebuvo, policijos pajėgos nebuvo išsiųstos, o moteris buvo nužudyta. Teismas, sprenddamas dėl policijos pareigūnų baudžiamosios atsakomybės už tarnybos pareigų neatlikimą (BK 229 str.) padarė išvadą, kad nors įvykis buvo priskirtas C kategorijai, ir todėl nebuvo privalu reaguoti skubiai, tačiau nepavykus tris kartus telefonu susisiekti su nukentėjusiąja, tai turėjo sukelti pareigūnams įtarimų dėl galimos grėsmės, ir pareigūnai privalėjo kuo skubiau siųsti pajėgas į įvykio vietą. Toks policijos pareigūnų neveikimas sukėlė didelės žalos ir peržengė tarnybinio nusižengimo ribas¹⁵⁸⁶.

Kai kurių pavedimų policijai tikslingumas ir pagrįstumas apsaugos priemonių pažeidimo atveju kelia abejonių: pvz., nustačius galimą intensyvios priežiūros sąlygų pažeidimą, nedelsiant turi būti imamasi priemonių nustatyti ir pašalinti pažeidimo priežastis¹⁵⁸⁷. Nėra aišku, kokios priežastys gali lemti teises pasekmes ir jei taip, tai kokias. Jei pažeidimas yra tyčinis, sunku įsivaizduoti, kaip policija galėtų pašalinti tokias priežastis. Taigi kaip matyti, griežčiausios pasekmės yra numatytos pažeidus įpareigojimą gyventi skyrium ir nesiartinti prie nukentėjusiojo. Kitų kardomųjų priemonių sąlygų nesilaikymo pasekmės yra susietos tik su sistemingais pažeidimais. Bet koku atveju pažeidimo faktas savaime nėra laikomas pagrindu pakeisti kardomąją priemonę į griežtesnę: pažeistoji priemonė gali, bet ne privalo būti pakeista. Autorės žiniomis, pažeistų priemonių keitimo praktika smurto artimoje aplinkoje byloje nėra paplitusi. Esama pavyzdžių, kai smurtautojui pažeidus kardomąją priemonę, o teismui atsisakius skirti griežtesnę, smurto auka buvo nužudyta¹⁵⁸⁸. Pagal formuojamą teismų praktiką, BK 245 str. numatyto nusikaltimo dalyku (teismo sprendimo,

1584 *Ibid*, 92, 168, 201, 245.

1585 „Policijos registruojamų įvykių registro duomenų tvarkymo taisyklių“, patvirtintų Lietuvos policijos generalinio komisaro 2007-12-28 įsakymu Nr. 5-V-850, 1 priedo 5.3 p. (TAR, 2016-02-02, Nr. 2016-02119).

1586 LAT 2016-01-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-42-942/2016.

1587 „Intensyvios priežiūros vykdymo ir kontrolės taisyklių“, patvirtintų Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2014-12-15 įsakymu Nr. 1V-863 (TAR, 2014-12-18, Nr. 2014-19993), 8 p.

1588 pvz., LAT 2016-09-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285-222/2016.

nesusijusio su bausme, nevykdymas) gali būti laikinosios apsaugos priemonės pagal AN-SAAĮ, bet ne analogiškos kardomosios priemonės. Išvada, kad baudžiamoji atsakomybė už kardomųjų priemonių pažeidimą nekyla, yra grindžiama specialiosios normos dominante prieš bendrąją (atsakomybė už kardomųjų priemonių nesilaikymą yra apibrėžta procesinėmis priemonėmis, t. y., pakeičiant priemonę griežtesne)¹⁵⁸⁹, taip pat baudžiamosios atsakomybės kaip *ultima ratio* principu¹⁵⁹⁰. Taip pat paminėtina, kad suėmimo paskyrimas, kai būdavo pažeidžiamos apsaugos priemonės pagal ankstesnės redakcijos ANSAAĮ, kurios galėjo būti taikomos iki sprendimo byloje priėmimo, teismų praktikoje buvo vertinamas kaip prilygstantis nubaudimui už nustatytą draudimų nevykdymą¹⁵⁹¹. Taigi nors ir galima teigti, kad teisinės pasekmės ir jų taikymas už kardomųjų priemonių pažeidimą nėra pakankamai atgrasančio pobūdžio, vis dėlto esamai teismų praktikai pritarina tiek teisinio vertinimo, tiek motyvacijos požiūriu. Tokios pozicijos laikosi ir ekspertai¹⁵⁹². Nesant nuoseklios ir atgrasančios praktikos už kardomųjų priemonių nesilaikymą, teigiamai vertintina tokia praktika, kai į kardomosios priemonės pažeidimą yra atsižvelgiama kaip į neigiamai asmenybę charakterizuojančią aplinkybę parenkant bausmės rūšį ir dydį¹⁵⁹³, pagrindžiant smurtautojo elgesio pavojingumą ir taip paneigiant jo versiją dėl kėsinosi į jį¹⁵⁹⁴. Taip pat paminėtas pavyzdys, kai laikųjų apsaugos priemonių nevykdymas buvo vertinamas kaip vienas iš įrodymų, pagrindžiančių netinkamą tėvo valdžios įgyvendinimą¹⁵⁹⁵. Tam tikrų sprendimų civilinėse bylose nevykdymas užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal BK 245 str.¹⁵⁹⁶ Dėl to, kad pažeidus kardomąsias priemones, kyla švelnesnės teisinės pasekmės nei pažeidus kitos rūšies apsaugos priemones, yra teikiami siūlymai aiškiai BPK įtvirtinti, kad kardomųjų priemonių pažeidimas yra nusikalstama veika, tokios pat eksplicitinės nuostatos yra rekomenduojamos ir dėl baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonių¹⁵⁹⁷. Tokia pozicija yra kritikuotina pirmiausiai dėl to, kad prieštarauja vienam iš pagrindinių baudžiamosios teisės principų *nullum crimen, nulla poena sine lege*, įtvirtintam tiek nacionaliniuose (BK 1 str. 2 d. 1 p., 2 str. 1, 4 d.), tiek tarptautiniuose aktuose (Konvencijos 7 str. 1 d.) ir reikalaujančiam, kad nusikalstamos veikos būtų apibrėžtos baudžiamajame įstatyme. Taip pat kyla klausimas dėl tokio siūlymo dermės su kardomųjų priemonių sistema ir proporcingumo principo taikymu skiriant šias priemones. Be to, vengimas atlikti baudžiamojo

1589 pvz., *ibid*; LAT 2016-02-02 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-696/2016.

1590 pvz., LAT 2016-12-22 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-466-489/2016; LAT 2016-09-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285-222/2016; LAT 2016-06-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-229-788/2016.

1591 pvz., LAT 2016-06-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-229-788/2016; LAT 2016-02-02 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-696/2016.

1592 XVII, XXI, XXV ekspertai.

1593 Šiaulių apygardos teismo 2018-02-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-43-282/2018; Klaipėdos apygardos teismo 2017-10-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-292-417/2017.

1594 Lietuvos apeliacinio teismo 2014-10-30 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-503/2014.

1595 Kauno apygardos teismo 2017-02-24 nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. ATP-145-397/2017.

1596 pvz., LAT 2016-12-22 nutartimi baudžiamojoje byloje 2K-466-489/2016 buvęs situoktinis buvo nu-teistas už sprendimo perduoti vaiką motinai nevykdymą.

1597 Vaigė, *supra note* 581: 243–244, 325.

poveikio priemonę (išskyrus turto konfiskavimą) gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę pagal BK 243 str., tam tikrais atvejais tai yra pagrindas panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą¹⁵⁹⁸, o nevykdant auklėjamojo poveikio priemonės, ji gali būti pakeista kita (BK 89 str.).

Detalesnė, griežtesnė tvarka yra įtvirtinta vykdant apsaugos priemonių pagal ANSAAI užtikrinimą. Pirmiausiai nukentėjusysis yra supažindinamas su teismo sprendimu skirti laikinąsias apsaugos priemones. Paskyrus įpareigojimą išsikelti, policija užtikrina smurtautojo išskeldinimą, atlikdama Generalinio policijos komisaro įsakyme nurodytus veiksmus. Smurtautojui be pateisinamos priežasties vengiant vykdyti teismo sprendimą išsikelti, sprendimas vykdomas jam nedalyvaujant, smurtu įtariamam asmuo yra įspėjamas apie atsakomybę už teismo sprendimo nevykdymą. Sprendimo dėl laikinųjų apsaugos priemonių skyrimo vykdymas turi būti užtikrintas ne vėliau kaip per 24 val., įskaitant poilsio ir švenčių dienas¹⁵⁹⁹. Atliekant teismo sprendimo vykdymo kontrolę, nukentėjusiam asmeniui yra pasiūlomas pagalbos iškvietimo elektroninis įrenginys, jis yra įspėjamas informuoti apie bet kokią smurtu įtاريو asmens teismo sprendimo vykdymo pažeidimą. Teismo sprendimo vykdymo kontrolę organizuojantis policijos pareigūnas, atsižvelgdamas į smurtautojo asmenybę ir grėsmę nukentėjusiajam, nustato kontrolės priemones, jų vykdymo periodiškumą ir kontrolės būdą, tačiau bet kokių atvejais, kai smurtą patyręs asmuo neturi pagalbos iškvietimo elektroninio įrenginio, kol yra paskirtos laikinosios smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonės, privaloma ne rečiau kaip kartą per savaitę apsilankyti smurtą patyrusio asmens gyvenamojoje vietoje ir bendraujant su smurtą patyrusiu asmeniu, kitais šeimos nariais, kaimynais išsiaiškinti, ar tinkamai vykdomas teismo sprendimas. Esant būtinumui, teismo sprendimo vykdymas yra kontroliuojamas vakare, naktį, poilsio ir švenčių dienomis. Gavus duomenų apie teismo sprendimo nevykdymą, yra sprendžiamas klausimas dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo pagal BK 245 str.¹⁶⁰⁰. LAT yra konstatavęs, kad dėl smurto artimoje aplinkoje specifikos kyla valstybės pareiga apsaugoti aukas reaguojant į smurtautojo elgesį įvairiomis priemonėmis, įskaitant ir baudžiamojo įstatymo. Motyvuojant atsakomybės pagal šią normą taikymą, reikšmingu kriterijumi yra laikoma aplinkybė, kad smurtautojui už skirtų įpareigojimų nesilaikymą nekilo kitokio pobūdžio teisinių pasekmių, t. y., kardomoji priemonė nebuvo sugriežtinta¹⁶⁰¹.

Taigi dėl laikinųjų apsaugos priemonių ribotumo taikymo termino ir procesinių aplinkybių aspektais bei skubios apsaugos priemonių trūkumo, rekomenduotina, remiantis gerąja praktika¹⁶⁰², svarstyti civilinio apsaugos orderio, išduodamo policijai

1598 Justyna Levon, „Baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymo atidėjus bausmės vykdymą teisiniai padariniai“, *Teisė* 84 (2012): 102–105.

1599 „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo“, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611 (TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084), 21–27 p.

1600 „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo“, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611 (TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084), p. 28–35.

1601 LAT 2016-09-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285-222/2016.

1602 van der Aa, *supra* note 78: 246.

atvykus į įvykio vietą, mechanizmo įtvirtinimo Policijos įstatyme¹⁶⁰³, ANSAAI, specialiuosiuose poįstatyminiuose teisės aktuose, nustatančiuose policijos pareigūnų reagavimo į smurtą artimoje aplinkoje, tvarką¹⁶⁰⁴. Nors ir kardomųjų ar baudžiamojo poveikio priemonių tiesioginė paskirtis nėra smurto aukų apsauga, tačiau jomis galima pasiekti kompleksinį poveikį – proceso užtikrinimą, bausmės paskirtį ir aukų apsaugą, todėl būtina sistemškai įgyvendinti jų tikslus. Kadangi nėra specialių nuostatų parenkant kardomąsias priemones smurto artimoje aplinkoje atvejais, ir jos, ir kitos priemonės turi būti skiriamos atsižvelgiant į tokio smurto specifiką. Kai kurios kardamosios priemonės yra ne tik neveiksmingos, bet ir pavojingos aukai, pvz., namų areštas, dažnai ir periodinė registracija policijos įstaigoje, dokumentų paėmimas. Kadangi efektyviausią aukų apsaugą užtikrina tokios kardamosios priemonės, kurios užtikrina aukos ir smurtautojo atskyrimą, turėtų būti intensyvinamas įpareigojimo gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie jo arčiau nei nustatytu atstumu, įtariamojo intensyvios priežiūros taikymas. Apsaugos priemonių vykdymo užtikrinimas išlieka viena silpniausių smurto aukų apsaugos struktūros elementų. Teisinės pasekmės, pažeidus kardomąsias priemones nėra besąlyginės, dažniausiai siejamos su sistemingais pažeidimais, jos nėra BK 245 str. dalykas, taip pat kyla abejonų dėl jų atgrasančio poveikio. Todėl būtina detalizuoti kardomųjų priemonių vykdymo kontrolės tvarką, nustatant atliekamus veiksmus ir jų terminus. Šiuo tikslu gali būti atsižvelgiama į analogiškų priemonių pagal ANSAAI vykdymo ir kontrolės užtikrinimo procedūrų reglamentavimą. Taip pat siūlytina griežtinti teisinės pasekmės, bent jau pažeidus efektyviausias priemones – įpareigojimą gyventi skyrium ir nesiartinti prie nukentėjusiojo. Tokios kardamosios priemonės pažeidimas turėtų būti pagrindas neišvengiamam kardamosios priemonės pakeitimui į griežtesnę (pvz., intensyvią priežiūrą). Siekiant aukos apsaugą užtikrinti ir pasibaigus baudžiamajam procesui, turėtų būti plečiama praktika taikyti baudžiamojo poveikio priemonę kartu su bausme ar lygtinai paleidžiamiems iš pataisos įstaigų asmenims.

3.5. Probleminiai smurto artimoje aplinkoje įrodinėjimo aspektai

Kaip jau buvo minėta, smurto artimoje aplinkoje bylos Lietuvos praktikų yra laikomos nesudėtingomis, tačiau toks vertinimas yra reliatyvus. Šias nuostatas iš esmės lemia pavienėmis smurtinėmis veikomis grįstas, fizinį smurtą akcentuojantis teisinės atsakomybės taikymo modelis. Tačiau išsamus aplinkybių išnagrinėjimas reikalauja profesionalumo. Be to, neretai smurto aukos nesulaukia valstybės intervencijos būtent dėl įrodymų trūkumo arba todėl, kad smurtas nėra atpažįstamas. Smurto artimoje aplinkoje įrodinėjimo sudėtingumą dažnai lemia tokio smurto specifiška: kai kuriems smurto tipams yra būdingas sistemingumas ir veikimas pagal tam tikrą elgesio modelį, kai kurias smurto formas ar tipus įrodyti apskritai sudėtingiau (pvz., psichologinis, ekonominis

1603 Lietuvos Respublikos policijos įstatymas“, Valstybės žinios 2000, Nr. 90-2777; TAR, 2015-07-03, Nr. 2015-10818.

1604 pvz., „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos apraše“, patvirtintame Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611 (TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084).

smurtas, persekiojimas, prievartinė kontrolė), smurtautojai yra linkę minimizuoti savo kaltę ar ją neigti¹⁶⁰⁵, o nukentėjusieji dėl smurto kumuliatyvinio poveikio, gėdos, kaltės jausmo, pakartotinės viktimizacijos baimės ne visuomet yra linkę bendradarbiauti su teisėsąsauga. Daugumos BK normų, nustatančių atsakomybę už smurtines veikas, sudėtytys yra materialiosios, tačiau kai kuriais atvejais smurto pasekmės nustatyti yra sudėtinga. Sunkiausia įrodyti psichinės prievartos apraiškas, tačiau net ir intensyvaus fizinio skausmo (pvz., smaugimo) padariniai ne visada yra pastebimi ir nustatomi¹⁶⁰⁶. Apskritai didžioji dalis smurtinio elgesio nesukelia fizinį sužalojimų (pvz., pastūmimas, sugriebimas, įspyrimas, sudavimas ir pan.)¹⁶⁰⁷. Fizinio skausmo įrodinėjimo problematika yra ta, kad skausmas yra subjektyvus nukentėjusiojo suvokimas¹⁶⁰⁸. Smurtautojų (ypač, pvz., seksualinio smurto prieš vaikus atveju) nustatymą apsunkina tai, kad kai kurie iš jų turi „ekspertinių“ gebėjimų: per ilgą laiką tarpą įgyjamos atitinkamos nusikalstamos kompetencijos, žinios ir įgūdžiai, pvz., potencialių aukų atranka atsižvelgiant į jų charakteristikas ir pažeidžiamumą, nusikaltimui palankaus konteksto sukūrimas, manipuliavimas, emocijų reguliavimas, nusikaltimo slėpimas ir kt.¹⁶⁰⁹ Pagal aukų apibūdinimą, smurtautojų asmenybė dažnai yra tarsi susidvejinusi tiek santykiuose su auka, tiek su kitais žmonėmis: aplinkinių jis yra apibūdinamas kaip malonus, socialus, šarmingas, talentingas, jautrus ir pan.¹⁶¹⁰ Atvykus policijai, smurtautojai dažnai geba kontroliuoti situaciją, teikti priešpriešinius kaltinimus aukai (pvz., tyrimo metu nustatyta, kad tokie kaltinimai buvo teikti 30 proc. bylų)¹⁶¹¹, manipuluoti teisine sistema ir procesinėmis teisėmis¹⁶¹². Jei smurto aukos kreipiasi pagalbos pirminėse smurtinio elgesio stadijose, gali būti sunku įrodyti prievartinę kontrolę, mušamos moters sindromą, o jei nesikreipia dėl ankstesnių smurto atvejų, gali būti sunku įrodyti, kad jos vėlesnis pasipriešinimas smurtui (pvz., nužudant smurtautoją) buvo pateisinamas¹⁶¹³. Valstybės pozityvioji pareiga apima ir efektyvų įrodymų surinkimą bei adekvatų jų vertinimą. Todėl bylose dėl smurto artimoje aplinkoje turi būti parenkamos tinkamos įrodinėjimo priemonės ir taikomos tinkamos jų vertinimo praktikos.

1605 Anne Marie Mauricio & Barbara Gormley, „Male Perpetration of Physical Violence against Female Partners: the Interaction of Dominance Needs and Attachment Insecurity“, *Journal of Interpersonal Violence* 16, 10 (2011): 1076, <https://doi.org/10.1177/088626001016010006>; faktinės bylos aplinkybės Vilniaus apygardos teismo 2018-02-20 nutartyje Nr. 1S-56-655/2018.

1606 Thomas, Joshi & Sorenson, *supra note* 232: 124.

1607 Stark, *supra note* 247: 6.

1608 pvz., Kauno apygardos teismo 2017-04-13 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-184-594/2017.

1609 Patrice Bourke, Tony Ward & Chelsea Rose, „Expertise and Sexual Offending: A Preliminary Empirical Model“, *Journal of Interpersonal Violence* XX, X (2012): 1–24, <https://doi.org/10.1177/0886260511433513>.

1610 Enander, *supra note* 399: 81–90.

1611 HMIC. *Everyone's Business: Improving the Police Response to Domestic Abuse* (London: Her Majesty's Inspectorate of Constabulary, 2014), 34–35.

1612 Heath Hardman, „When You Stop Keeping Their Secrets, They Start Losing Their Power: Exposing One Abuser's Use of the Legal System as a Weapon“, *Albany Government Law Review* 7 (2014): 187–321.

1613 Hanna, *supra note* 279: 1474,

3.5.1. Įrodinėjimo priemonių leistinumai ir patikimumas

Teismų praktikos apžvalga ir ekspertų suteikta informacija leidžia teigti, kad įrodinėjimo priemonės bylose dėl smurto artimoje aplinkoje yra gana ribotos. Neretai bylos medžiagą sudaro minimalus duomenų kiekis. Toliau bus apžvelgiami reikšmingiausi ir dažniausiai naudojami įrodymų šaltiniai bei jų vertinimo problematika.

Bene patys reikšmingiausi įrodymai šiose bylose yra nukentėjusiojo ir įtariamojo apklausų ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo metu suteikta informacija. Esama situacijų, kai šie duomenys yra praktiškai vieninteliai tiesioginiai įrodymai. Todėl ypač svarbu, kad jie būtų užfiksuoti tiksliai, teisingai ir profesionaliai. Ekspertų vertinimu, netinkamai užfiksuotų parodymų atveju pasitaiko nemažai¹⁶¹⁴. Dažniausiai šie duomenys yra kvestionuojami procesiniais patikimumo ir leistinumai (procedūros tinkamumo) aspektais. Konkrečiai tai vyksta nukentėjusiojo teisės ir pareigos duoti parodymus bei teisės atsakyti juos duoti kontekste (BPK 82 str. 2 d.), taip pat derinant nukentėjusiojo saugumo ir kaltinamojo gynybos interesus (BPK 7 str. 2 d., 22 str. 3 d., 184 str. 4 d. ir kt.). Neretai smurto artimoje aplinkoje bylose kaltinamieji ginčija apkaltinamojo nuosprendžio grindimą nukentėjusiojo parodymais, duotais ikiteisminio tyrimo metu. Lietuvos teismai nuosekliai laikosi EŽTT suformuotos praktikos dėl kaltinamojo teisės apklausti liudytojus, kaip sudėtinės teisės į teisingą teisminį procesą, užtikrinimo (Konvencijos str. 3(d) d.). Gynybos teisių principas reikalauja suteikti galimybę ginčyti liudytojo parodymus ir pateikti jam klausimų ikiteisminio tyrimo arba vėlesnėje baudžiamojo proceso stadijoje. Todėl apkaltinamasis nuosprendis gali būti grindžiamas tais liudytojo parodymais, kuriuos jis duoda tiesiogiai teisme, taip pat jį apklausiant ikiteisminio tyrimo teisėjui, kai yra užtikrintos įtariamojo gynybos teisės, ir duoti parodymai yra perskaitomi teismo posėdžio metu¹⁶¹⁵. Šis principas savaime nepaneigia specialių apklausos taisyklių galimybės specialių apsaugos poreikių turintiems nukentėjusiesiems (pvz., BPK 283 str. 6 d.). Lietuvoje yra nuosekliai laikomasi EŽTT jurisprudenciją atitinkančios praktikos, kad kaltinamajam nedalyvaujant ikiteisminio tyrimo pareigūnui ar prokurorui duoti ir teismo nagrinėjimo metu perskaityti nukentėjusiojo ar liudytojo parodymai nėra savarankiškas įrodymų šaltinis, tačiau šiais duomenimis galima patikrinti kitus byloje surinktus įrodymus, ir jeigu jie atitinka kitus teismo patikrintus įrodymus, kurių pakanka išvadai apie inkriminuojamos nusikaltamos veikos buvimą, asmens kaltę ir kitas reikšmingas aplinkybes, šie parodymai išlieka svarbus teismo vidinį įsitikinimą formuojantis veiksnys¹⁶¹⁶. Pagal EŽTT jurisprudenciją, liudytojo ikiteisminio tyrimo metu duotų parodymų vertinimas, sprendžiant asmens kaltės klausimą, tais atvejais, kai liudytojo tiesiogiai apklausti teismo posėdyje nepavyksta dėl objektyvių priežasčių, pvz., dėl keršto baimės, yra pateisinamas. Jei tokio liudytojo parodymai nėra lemiami pagrindžiant apkaltinamąjį nuosprendį, Konvencijos 6 str. garantuojama

1614 XVI ekspertas.

1615 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių įtariamojo ir kaltinamojo teises, taikymo apžvalga (II). AB-46-1. *Teismų praktika* 46 (2017).

1616 pvz., LAT 2017-03-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-79-489/2017; LAT 2013-06-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-287/2013.

kaltinamojo teisė į teisingą teismą nėra pažeidžiama¹⁶¹⁷. Kaip žinia, smurto artimoje aplinkoje aukos yra itin pažeidžiamos dėl bauginimo ir keršto. Šių principų validumą EŽTT yra patikrinęs ir smurto artimoje aplinkoje atveju. Teismas nagrinėjo bylą, kurioje nukentėjusioji parodymus dėl sutuoktinio smurto davė ikiteisminio tyrimo teisėjui, bet teisme liudyti atsisakė. Nuteistasis skundėsi, kad jis neturėjo galimybės užduoti klausimų nukentėjusiajai, kurios parodymais buvo grindžiamas apkaltinamasis nuosprendis, todėl buvo pažeista jo teisė į teisingą teismą (Konvencijos 6 str.). EŽTT konstatavo, kad pažeidimo nebuvo, nes teismas sprendimą grindė ne vien tik nukentėjusiosios parodymais, kurių ji vėliau nepaneigė, bet ir apklausą vykdžiusio ikiteisminio tyrimo teisėjo, tyrimą atlikusių policijos pareigūnų, kaimynų, pagalbą moterims teikiančios įstaigos atstovo liudijimais, kitais kaltę patvirtinančiais įrodymais. Nuteistasis turėjo galimybę pateikti klausimus liudytoju apklausiamam ikiteisminio tyrimo teisėjui, bet to jis nepadarė. Taigi kompensacinės procesinės procedūros užtikrino atsvarą gynybos sunkumams, o teismo procedūra nebuvo nesąžininga¹⁶¹⁸. Mokslinėje literatūroje taip pat yra pritariama teismo diskrecijai tam tikrais atvejais (pvz., dėl aukų emocinės įtampos), įvertinus skirtingų interesų balansą, prioritetą teikti smurto aukų apsaugai¹⁶¹⁹. Tokia praktika bylose dėl smurto artimoje aplinkoje yra palanki nukentėjusiesiems dėl tokio pobūdžio smurto specifikos, atitikties aukų poreikiams. Ypač tai aktualu tais atvejais, kai aukos dėl baimės atsisako duoti parodymus, todėl ir taip minimalus įrodinėjimo šaltinių sąrašas tokiose bylose tampa dar labiau ribotas. Ekspertai pastebi, kad kartais aukos, ypač vaikai, neretai primygtinai yra skatinamos pasinaudoti teise neduoti parodymų prieš šeimos narius (BPK 82 str. 2 d.)¹⁶²⁰, šitaip baudžiamąjį procesą darant trumpesnį, paprastesnį ir patogesnį teisę taikantiems subjektams. Kartais, atvirkščiai, tokia teisė nėra tinkamai išaiškinama. Iš esmės tai yra liudijimo imunitetas, susietas su nukentėjusiojo valia¹⁶²¹, todėl jo neišaiškinimas apriboja galimybes juo pasinaudoti. Ši teisė yra viena iš principo *nemo tenetur accusare se ipsum* (liet. draudimas duoti parodymus prieš save) dedamųjų, reiškiančių konstitucinę garantiją į šeimos gyvenimo privatumą¹⁶²². Tokios ydingos praktikos, kai aukos yra spaudžiamos neduoti parodymų ar tokia teisė nėra išaiškinama, turi būti atsisakyta. Nukentėjusio asmens atsisakymą duoti parodymus smurtautojai naudoja gynybinei taktikai, keliant abejones dėl smurto prieš nukentėjusius asmenis tikrumo, jų teikiamos informacijos patikimumo, proceso sąžiningumo. Štai baudžiamajoje byloje, po nukentėjusios ir liudytojos apklausos, atliktos ikiteisminio tyrimo pareigūno, kurios metu jos kaltino nukentėjusios moters sutuoktinį smurtu, vėliau, bijodamos jo agre-

1617 *Dimitrov and Momin v. Bulgaria*. Application no. 35132/08, 7 June 2018; *Bátěk and Others v. the Czech Republic*. Application no. 54146/09, 12 January 2017, § 36-40; *Schatschaschwili v. Germany*. Application no. 9154/10, 15 December 2015, §132–165; *Štefančič v. Slovenia*. Application no. 18027/05. 25 October 2012, §37; *Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom*. Application no. 26766/05 and 22228/06, 15 December 2011, §119–147.

1618 *N. K. v. Germany*. Application no. 59549/12, 26 July 2018, §56–62.

1619 Groenhuijsen, *supra note* 1387: 172–173.

1620 VI ekspertas.

1621 Raimundas Jurka, „Immunities of the Witness and Witnessing in the Criminal Procedure: the Problem of Identity and Relation“, *Jurisprudencija* 3, 121 (2010): 275–279.

1622 Raimundas Jurka, *Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese* (Vilnius: Registrų centras, 2009), 190.

sijos atsisakė duoti parodymus. Nuteistasis apeliacinį ir kasacinį skundus motyvavo baudžiamojo proceso pažeidimais, teismų sprendimus grindžiant išimtinai nukentėjusiosios ir liudytojos parodymais, duotais ikiteisminio tyrimo metu. Skundus nagrinėję teismai, remdamiesi Lietuvos teismų ir EŽTT praktika, teisme perskaitytais ikiteisminio tyrimo metu pareigūniui duotais parodymais, kurių teisingumo vėliau jos nepaneigė ir kurie nuosekliai derėjo ir neprieštaravo kitiems bylos įrodymams (nukentėjusiosios pareiškimas prokuratūrai, nukentėjusiosios ir liudytojos apklausos teisėtumą patvirtinančios aplinkybės, apklausą atlikusių pareigūnų liudijimai, policijos pareigūnų tarnybiniai pranešimai ir liudijimai, apsaugos priemonių taikymo prašymas, medicinos specialisto išvada, krizių centro pažyma, policijos pranešimas apie smurtą patyrusį vaiką), pagrįstai konstatavo įrodymų vertinimo atitiktį teisės aktų reikalavimams¹⁶²³. Toks sprendimas yra vertintinas palankiai dar ir todėl, kad atsisakymas duoti parodymus buvo susietas su smurto poveikio aukoms specifika (t. y. baime), o ne aukų nepatikimumu. Dar vienas svarus argumentas dėl ikiteisminio tyrimo metu duotų parodymų reikšmingumo yra tas, kad ekspertų vertinimu, būtent pirminiuose baudžiamojo proceso etapuose duoti aukos (ypač vaikų) parodymai, yra detaliesi, tiksliausi, daugeliu atveju dar nepaveikti smurtautojo grasinimų ir bauginimų ar spaudimo atsisakyti duoti parodymus prieš šeimos narį. Todėl siūloma plėsti pas ikiteisminio tyrimo teisėją atliekamų apklausų praktiką smurto artimoje aplinkoje byloje¹⁶²⁴ (BPK 184 str.). Parodymų, duotų pas ikiteisminio tyrimo teisėją, didesnis patikimumas yra patvirtintas tiek Lietuvos, tiek EŽTT praktikoje¹⁶²⁵. Be to, esama nuomonės, kad duodamos parodymus ikiteisminio tyrimo metu smurto aukos yra mažiau traumuojamos nei teismo nagrinėjimo stadijoje¹⁶²⁶. Įvertinus minėtus probleminius aspektus, pritarina rekomendacijai, kad bylos duomenys būtų renkami iš įvairių šaltinių, išsardingai pasinaudojant baudžiamojo proceso galimybėmis¹⁶²⁷.

Kita reikšminga įrodinėjimo priemonė yra medicinos specialisto išvada dėl sveikatos sutrikdymo. Ekspertų teigimu, ikiteisminio tyrimo tyrėjai praktiškai visada nukreipia aukas, kad tokia išvada būtų parengta, bet neretai aukos atsisako medicininio patikrinimo¹⁶²⁸. Kita vertus, dažniausios smurtinės veikos artimoje aplinkoje – fizinio skausmo sukėlimo – atveju objektyviai užfiksuotini sužalojimai ir nėra nustatomi¹⁶²⁹. Jos parengimo operatyvumas, pasak ekspertų, yra susijęs su baudžiamojo proceso forma: įprastai trunka 2–3 savaites, pagreitinoto proceso atveju yra parengiama nedelsiant¹⁶³⁰. EŽTT praktikoje medicininiai įrodymai yra laikomi reikšmingais galimo smurto patvirtinimais. Pavyzdžiui, nagrinėdamas bylą, kurioje kaltinamasis buvo išteisintas dėl įrodymų trūkumo, nors nukentėjusioji buvo pateikusi medicinos ekspertų išvadas dėl jos patirtų fizinių sužalojimų

1623 LAT 2017-11-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-326-222/2017.

1624 VI, VIII ekspertas.

1625 pvz., LAT 2009-02-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-48/2009; *Przydział v. Poland*. Application no. 15487/08, 24 May 2016.

1626 Bishop & Bettinson, *supra note* 71: 14.

1627 *Ibid*, 21.

1628 XIV ekspertas.

1629 pvz., Kauno apygardos teismo 2017-04-13 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-184-594/2017.

1630 VI, XVI ekspertas.

ir nepilnametės dukters psichologinės traumos, Teismas konstatavo, kad jei skundas yra grindžiamas *prima facie* medicininiais įrodymais, valstybė turi elgtis deramai stropiai ir imtis priemonių kruopščiai patikrinti skundą, o nesant tiesioginių įrodymų – surinkti papildomus. Šių pareigų nevykdymas gali būti pagrindas konstatuoti valstybės įsipareigojimą pagal Konvencijos 3 str. procesinį pažeidimą¹⁶³¹.

Smurto artimoje aplinkoje bylose yra dažnai naudojama policijos pareigūnų tarnybinių pranešimų medžiaga. Naudingu informacijos šaltiniu yra specialioje tarnybinio pranešimo dėl galimo smurto artimoje aplinkoje atvejo formoje užfiksuojami duomenys apie smurtą patyrusio asmens sužalojimo pobūdį, kūno vietą, emocinę būseną, įtariamo asmens fizinę ir emocinę būklę, įvykio aplinką, smurtą patyrusio asmens ir įtariamo asmens artimų santykių pobūdį, ankstesnius smurto artimoje aplinkoje atvejus ir kitas svarbias aplinkybes¹⁶³². Todėl ypač svarbu, kad šis dokumentas būtų parengtas objektyviai ir teisingai. Pasitaiko atvejų, kai yra fiksuojami ne objektyviai pastebimi duomenys (pvz., apie kūno sužalojimų pobūdį ir vietą), bet nukentėjusio asmens nusiskundimai ir paaiškinimai¹⁶³³.

Kaip įrodomoji priemonė smurto artimoje aplinkoje bylose yra naudojama informacija, susijusi su įvykio vieta: duomenys, gaunami parodymų patikrinimo vietoje (paprastai suneksnųjų veikų atveju) metu, fiksuojant pirminę įvykio aplinką, daiktiniai įrodymai. Tiriant nusikalstamas veikas vis daugiau yra naudojamos techninės ir technologinės priemonės¹⁶³⁴. Visiškai nauja praktika yra visais atvejais, kuomet atvykstama į iškvietimą dėl smurto artimoje aplinkoje, mobiliuoju telefonu, paprastai įtaisytu prie pareigūno uniformos, fiksuoti įvykio aplinką vaizdo priemonėmis (iki 100 MB): policijos pareigūnai yra įpareigoti užfiksuoti įtariamo ir galimai nukentėjusio asmens būklę, jų kūno sužalojimus, patalpų ar aplinkos, kur įvyko įvykis, būklę, sugadintą ar apgadintą turtą, ir įkelti į Policijos registruojamų įvykių registrą¹⁶³⁵. Užsienio valstybėse, turinčiose ilgesnę prie pareigūnų uniformos įtaisytų kamerų (angl. *body cameras*) naudojimo patirtį, ypač JAV, JK, tokią įrodymų rinkimo praktiką smurto artimoje aplinkoje bylose iš esmės vertina teigiamai. Tais atvejais, kai buvo naudota tokia įrodymų rinkimo technika, žymiai dažniau įtariamieji buvo sulaikyti, inicijuotos baudžiamosios bylos, pateikti kaltinimai ir nuteisti kalti asmenys¹⁶³⁶. Tai, kaip

1631 *E. M. v. Romania*. Application no. 43994/05. 30 October 2012.

1632 Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611, 2 priedas.

1633 VI ekspertas.

1634 Petras Ancelis, „Įrodinėjimo tikslas, dalykas ir priemonės“, iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo* (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui), Vidmantas Egidijus Kurapka, et al. (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011), 222.

1635 Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611, 4 p.

1636 Timothy IC Cubitt, et al., “Body-worn Video: A Systematic Review of Literature”, *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 50, 3 (2017): 379–396, <https://doi.org/10.1177/0004865816638909>; Weston J. Morrow, Charles M. Katz & David E. Choate, „Assessing the Impact of Police Body-Worn Cameras on Arresting, Prosecuting, and Convicting Suspects of Intimate Partner Violence“, *Police*

minėta, yra siejama su tinkamu valstybės pozityviosios pareigos vykdymu. Būtent smurto artimoje aplinkoje bylose kameros yra naudojamos dažniausiai. Be to, tokia praktika yra vertinama kaip efektyvesnis įrodinėjimo būdas, nes suteikia galimybę detaliau ir tiksliau fiksuoti įvykio detales, parengti išsamesnį pranešimą ar ataskaitą, turėti daugiau įrodinėjimo priemonių, kai auka atsisako duoti parodymus¹⁶³⁷. Taip pat yra pastebėta ir greitesnė bylos eiga. Be to, nustatytas ir bendro pobūdžio teigiamas efektas: gaunama žymiai mažiau skundų prieš policijos pareigūnus, nustatoma mažiau jų netinkamų veiksmų atvejų¹⁶³⁸. Lietuvos policijos pareigūnai vaizdo fiksavimo praktiką iš esmės vertina teigiamai, tačiau susiduria su atvejais, kai asmenys nesutinka būti filmuojami. Policijos pareigūnų, reaguojančių į smurtą artimoje aplinkoje, vaizdo fiksavimo tvarka nėra detalizuota. Todėl pagrįstai gali kilti klausimas dėl privataus asmenų gyvenimo apsaugos tinkamumo. Taip pat mokslinėje literatūroje yra diskutuojama dėl poveikio saugumui, policijos veiklos efektyvumui (pvz., policija gali būti linkusi naudoti mažiau jėgos, kai tai yra reikalinga)¹⁶³⁹. Kad technologijų teikiama nauda nenusvertų nepagrįstos invazijos į asmenų privatumą, pritarina nuomonei nustatyti ir vadovautis privatumo politika, kuri reguliuotų asmenų informavimą, filmavimą žmonių namuose, duomenų saugojimą, naudojimą, prieinamumą, atskleidimo galimybę, technologinę kontrolę¹⁶⁴⁰. Pavyzdžiui, daug JAV valstijų turi specialius filmavimo kamerų naudojimą reguliuojančius aktus, kai kuriuose iš jų yra nuostatų ir dėl minėtų aspektų¹⁶⁴¹. Todėl atsižvelgiant į mokslinėje literatūroje nurodytas galimas problemas, rekomenduotina įvykio aplinkos fiksavimo vaizdo priemonėmis tvarką detalizuoti ir Lietuvoje, išsprendžiant minėtus privatumo, saugumo, policijos veiklos veiksmingumo aspektus.

Dėl smurto artimoje aplinkoje pobūdžio labai dažnai nebūna tiesioginių įvykio liudytojų, tačiau liudytojai tokiose bylose gali būti netiesioginių įrodymų šaltinis ar suteikti reikalingos informacijos nustatant reikšmingas bylos aplinkybes, pvz., dėl įtariamojo ir nukentėjusiojo santykių pobūdžio, smurto pasekmių ir kt.

Kaip ir kitose baudžiamosiose bylose, taip ir dėl smurto artimoje aplinkoje yra renkama įtariamąjį charakterizuojanti medžiaga. Kaip ir įprasta, dažniausiai tai yra pažymos apie teistumą, baustumą, taip pat charakteristikos iš darbovietės, mokymosi įstaigos, seniūnijos. Tačiau įprastinis šių duomenų vertinimas smurto artimoje aplinkoje atveju tinka ne visada. Mokslinė literatūra pagrindžia skirtingus smurtautojų tipus – nuo smurtaujančių tik

Quarterly (2016): 1–23, <https://doi.org/10.1177/1098611116652850>.

1637 Morrow, Katz & Choate, *op. cit.*, 1–23; Lynne Grossmith, et al., *Police, Camera, Evidence: London's Cluster Randomised Controlled Trial of Body Worn Video* (London: College of Policing and Mayor's Office for Policing and Crime (MOPAC), 2015), 23.

1638 Charles M. Katz, et al., *Evaluating the Impact of Officer Worn Body Cameras in the Phoenix Police Department* (Phoenix, AZ: Center for Violence Prevention & Community Safety, Arizona State University, December 2014).

1639 John Ortiz Smykla, et al., „Police Body-Worn Cameras: Perceptions of Law Enforcement Leadership“, *American Journal of Criminal Justice* 41, 3 (2016): 424–443, <https://doi.org/10.1007/s12103-015-9316-4>.

1640 Mary D. Fan, Privacy, Public Disclosure, Police Body Cameras: Policy Splits“, *Alabama Law Review* 68, 2 (2016): 395–444; Jay Stanley, *Police Body-Mounted Cameras: With Right Policies in Place, a Win for All* (New York: ACLU, October, 2013).

1641 „Body-Worn Camera Laws Database“ (2/28/2018), www.ncsl.org/research/civil-and-criminal-justice/body-worn-cameras-interactive-graphic.aspx#.

šeimoje iki antisocialių asmenų (minėta A. Holtzworth-Munroe ir G. L. Stuart tipologija). Taigi smurtaujantis tik šeimoje asmuo paprastai kitų asmenų yra vertinamas teigiamai. Taip pat buvo minėta, kad kai kuriems smurtautojams yra būdingas ekspertinis sugebėjimas manipuliuoti tiek auka, tiek aplinkiniais, tiek teisės sistema. Todėl asmenį apibūdinantys duomenys turi būti parenkami atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje specifiką ir tipą.

Ekspertų vertinimu, patikimiausia įrodinėjimo priemonė yra pirminė įvykio medžiaga: skambučio telefonu į Bendrąjį pagalbos centrą garso įrašas ir jo stenograma, pirminė nukentėjusiojo apklausa, pirminės įvykio aplinkos fiksavimas¹⁶⁴². Ypač tai aktualu, kai vėlesnėse proceso stadijose nukentėjusysis atsisako duoti parodymus prieš šeimos narį ar keičia juos. Todėl pritartina eksperto nuomonei¹⁶⁴³, kad būtent šiuose pirminiuose šaliniuose turi būti užfiksuojama kuo daugiau bylai reikšmingos informacijos. Kokybiškas pirminis policijos reagavimas į smurtą artimoje aplinkoje yra siejamas su efektyviu įrodinėjimo procesu¹⁶⁴⁴.

Iš esmės analogiškos įrodinėjimo priemonės yra naudojamos ir užsienio valstybių praktikoje. Pavyzdžiui, toks nebaigtinis sąrašas, susidedantis iš minėtų įrodinėjimo priemonių, yra rekomenduojamas teikiant prašymą dėl civilinio apsaugos orderio Austrijoje¹⁶⁴⁵.

Be šiame skyriuje minėtų įrodinėjimo priemonių, kurios smurto artimoje aplinkoje atveju yra netinkamos, mokslinė literatūra pateikia ir daugiau pavyzdžių, susijusių su šeimos santykių specifika. Štai Amerikos medicinos asociacijos, Amerikos psichologų asociacijos¹⁶⁴⁶, JAV nepilnamečių ir šeimos teismų teisėjų¹⁶⁴⁷, mokslininkų nuomone, tėvų susvetimėjimo teorija¹⁶⁴⁸ apskritai negali būti remiamasi smurto artimoje aplinkoje atveju, nes ji buvo moksliai paneigta ir yra vertinama kaip perkelianti kaltę aukoms¹⁶⁴⁹.

Teismų praktikos analizė atskleidė tam tikrų probleminių aspektų dėl įrodymų smurto artimoje aplinkoje byloje patikimumo vertinimo. Dažnai smurtą artimoje aplinkoje reguliuojantys teisės aktai ir strategijos yra grindžiami aukos stereotipais: auka yra vidurinio-sios klasės moteris, kukli, silpna, pasyvi, priklausoma, heteroseksuali ir kt. Kai auka neatitinka šių stereotipų, nukentčia jos patikimumas¹⁶⁵⁰. Mokslinėje literatūroje šioms situacijoms apibūdinti yra vartojamos „tikros aukos“ ar „patogios aukos“ sąvokos. Tokiu požiūriu

1642 VI, XVI ekspertas.

1643 XIV ekspertas.

1644 Westera & Powell, *supra note 73*.

1645 Gewaltschutzgesetz(2018), https://www.gewaltinfo.at/recht/gewaltschutzgesetz/einstweilige_verfuegung_allgemein.php.

1646 American Psychological Association, *Violence and the Family: Report of the American Psychological Association Presidential Task Force on Violence and the Family* (American Psychological Association, 1996), 40, 100.

1647 Clare Dalton, *Navigating Custody & Visitation Evaluations in Cases with Domestic Violence* (National Council of Juvenile and Family Court Judges, 2006), 24.

1648 Richard A. Gardner, „Parental Alienation Syndrome vs. Parental Alienation: Which Diagnosis Should Evaluators Use in Child-Custody Disputes?“ *The American Journal of Family Therapy* 30 (2002): 93–115.

1649 pvz., Jennifer Hoult, „The Evidentiary Admissibility of Parental Alienation Syndrome: Science, Law, and Policy“, *Children's Legal Rights Journal* 26, 1 (2006): 1–61.

1650 Leigh Goodmark, „When Is a Battered Woman Not a Battered Woman? When She Fights Back“, *Yale Journal of Law & Feminism* 20, 1 (2008): 91, 100, 107–109, 113–114, 119.

smurtautojai netgi grindžia gynybines versijas, pvz., baudžiamojoje byloje nuteistasis teigė, kad nukentėjusios elgesys nebūdingas smurto aukoms, pavojaus nejautė, nes ji į policiją kreipdavosi praėjus 1 val. 44 min., 4 val. 20 min. po smurtinių veikų¹⁶⁵¹. Seksualinės prievartos mitai apskritai dažnai lemia aukos kaltinimą, atsakomybės jai perkėlimą, jos laikymą nepatikima ir prievartai palankių nuostatų formavimą¹⁶⁵². Mokslinių tyrimų duomenys rodo, kad sprendimas pateikti kaltinimus ir pradėti baudžiamąjį persekiojimą yra stipriai susietas su liudytojų patikimumo vertinimu¹⁶⁵³. Šie aspektai tampa itin aktualūs vertinant byloje surinktus įrodymus, ypač nukentėjusiojo (dažnai ir liudytojų) parodymus. Vienas iš vertinimo kriterijų yra jų patikimumas.

Lietuvos teismai į bylų specifiką, t. y. smurtą būtent artimoje aplinkoje, dažniausiai atsižvelgia kaip tik vertindami aukos ar liudytojų parodymų patikimumą. Teismų praktikos analizė rodo, kad vaikų parodymų patikimumui yra keliami mažesni reikalavimai nei suaugusiųjų parodymams¹⁶⁵⁴. Mokslinėje literatūroje taip pat yra atkreiptas dėmesys į tai, kad griežtesnio (atidesnio) liudytojų (plačiąja prasme) patikimumo vertinimo standartas yra taikomas dėl tam tikrų asmeninių savybių (psichikos ar fizinių sutrikimų, ligų, amžiaus) ar subjektų procesinės padėties (anoniminių liudytojų, bendravykdytojų)¹⁶⁵⁵. Be šių atvejų smurto artimoje aplinkoje bylose galima išskirti dar vieną liudytojų grupę, kurių parodymų patikimumas yra vertinamas kruopščiau. Pagrindinis tokios praktikos kriterijus yra liudytojų ir įtariamojo / kaltinamojo santykių pobūdis: kai kaltinamojo ir liudytojo (dažniausiai nukentėjusiojo) santykiai yra konfliktiški ar baudžiamosios bylos nagrinėjimo laikotarpiu vyksta ir santuokos nutraukimo procesas, aukos parodymai Lietuvos teismų praktikoje yra laikomi mažiau patikimu įrodinėjimo šaltiniu. Tokia praktika yra grindžiama ne aukos interesais, bet kaltinamojo teise į teisingą teismą¹⁶⁵⁶. Įstatyminio imperatyvo atidžiau (griežčiau) tikrinti šių liudytojų parodymus nėra, BPK taip pat nėra preziumuojama, kad šie parodymai yra mažiau patikimi, laikantis tarptautinių teismų sprendimais ir kasacinio teismo nutartimis formuojamos praktikos, tokių parodymų atidesnis vertinimas kiekvienu atveju yra atliekamas *ad hoc*¹⁶⁵⁷. Tačiau tokia praktika bylose dėl smurto artimoje aplinkoje kelia tam tikrų abejonių. Dažnai būtent smurtas yra santuokos nutraukimo priežastis ir būdas ištrukti iš smurtinių santykių. Tai iš esmės lemia smurto specifika. Mokslinių tyrimų rezultatai rodo, kad dauguma atvejų, kai buvę partneriai dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo dalyvauja teisiniuose ginčuose ar santuokos nutraukimo pasekmes sprendžia

1651 LAT 2016-10-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-301-139/2016.

1652 Parratt & Pina, *supra note* 1309: 72–79.

1653 Roberts & Saunders, *supra note* 72: 101–141.

1654 Dovilė Murauskienė, „Teismų praktikos vertinant baudžiamajame procese liudijusių vaikų parodymus aktualijos“, *Jurisprudencija* 22, 2 (2015): 393–404, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/viewFile/4289/4011>.

1655 Rasa Žibaitė-Neliubšienė, „Asmenų parodymų patikimumo probleminiai klausimai“, *Jurisprudencija* 23, 2 (2016): 310–332, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14657/4577-10142-1-SM.pdf?sequence=1>.

1656 pvz., LAT 2017-10-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-976/2017; Kauno apygardos teismo 2017-04-13 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-184-594/2017.

1657 Žibaitė-Neliubšienė, *supra note* 1654: 316.

mediacijos procedūrų metu, yra susiję su smurtu artimoje aplinkoje¹⁶⁵⁸. Paralelius teisinius procesus lemia tokio smurto specifika. Be to, procedūrinis smurtas, kaip jau buvo minėta, yra viena ir smurto artimoje aplinkoje taktikų, o melagingų pranešimų dėl tokio pobūdžio smurto dalis nėra reikšminga. Svarbus aspektas yra ir tai, kad aukštą patikimumo standartą taikant tik tais atvejais, kai vyksta santuokos nutraukimo procedūros, kyla abejonų dėl tokios praktikos atitikties lygiateisiškumo principui, nes ji nėra taikoma kitais atvejais, pvz., partnerių, gyvenusių nesusituokus, ar santykių nenutraukusių, ar santuokos nutraukimo proceso dar nepradėjusių asmenų atžvilgiu. Be to, santuokos nutraukimas ne visada vyksta konflikto kontekste. Tačiau dažnai konfliktas yra tarsi preziumuojamas, konstatuojant vykstančios santuokos nutraukimo procedūros faktą, net ir neanalizuojant civilinės bylos aplinkybių. Taip pat yra keliamos prielaidos dėl ne visai teisėto proceso dalyvių, įskaitant ir nukentėjusiuosius, elgesio, motyvų, neadekvataus situacijos vertinimo¹⁶⁵⁹. Taip pat reikia paminėti, kad tokia praktika konkuruoja su tam tikrų veikų požymių įrodinėjimo praktika, pavyzdžiui, esama pavyzdžių, kai santykių konfliktiškumas laikomas grasinimo realumo pagal 145 str. patvirtinimu. Be to, kai kuriais atvejais konfliktinis santuokos nutraukimo procesas yra laikomas reikšminga aplinkybe vertinant ne tik įrodymų patikimumą, bet ir veikos pavojingumą¹⁶⁶⁰. Taigi galima teigti, kad tokia praktika smurto artimoje aplinkoje bylose neretai yra grindžiama klaidingais stereotipais apie tokio pobūdžio smurtą ir jo specifikos ignoravimu. Be to, ji yra tiesiogiai susijusi su ydinga praktika vertinti ne bendrą smurto kontekstą, bet pavienius incidentus, smurto pasekmes vertinti ne kompleksiskai, bet izoliuotai (pvz., skirtingais teisiniais procesais). Pastaroji problema užsienio valstybėse yra sprendžiama steigiant specializuotus teismus, bet Lietuvoje, kaip buvo minėta, mokslininkai konstatuoja tokių teismų įkūrimo galimybių ribotumą. Bet esama ir kitų būdų, užtikrinančių liudytojų patikimumą. Tarptautiniuose, nacionaliniuose teisės aktuose bei teismų praktikoje yra įtvirtintos tam tikros procedūros, kurios padeda sustiprinti parodymų patikimumą, kartu nepažeidžiant kaltinamojo teisės į gynybą, t. y. specialios apklausų taisyklės (techninių priemonių naudojimas, akustinių ir vizualinių kliūčių sudarymas, apklausa pas ikiteisminio tyrimo teisėją, specialisto dalyvavimas), teisė užduoti klausimus kaltinimo liudytojams, kitos papildomos procesinės garantijos¹⁶⁶¹. Tačiau teismų praktikos apžvalga ir ekspertų pateikti duomenys leidžia teigti, kad smurto artimoje aplinkoje bylose ne visos šios procedūros yra pakankamai išnaudojamos. Teisės užduoti klausimus ir jos santykio su nukentėjusiųjų patikimumu vertinimo praktika, taikoma bylose dėl smurto artimoje aplinkoje, jau buvo paminėta. Tačiau specialios apklausų technikos smurto artimoje aplinkoje atveju yra praktiškai netaikomos (išskyrus nepilnamečius asmenis)¹⁶⁶².

1658 Beck, *et al.*, *supra* note 229; Peter G. Jaffe, Claire V. Crooks & Samantha E. Poisson, „Common Misconceptions in Addressing Domestic Violence in Child Custody Disputes“, *Juvenile and Family Court Journal* (Fall, 2003), 58.

1659 pvz., Kauno apygardos teismo 2017-01-31 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-80-175/2017; LAT 2014-07-01 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-323/2014; LAT 2013-06-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2013; LAT 2012-01-03 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-71/2012.

1660 pvz., Klaipėdos apygardos teismo 2017-11-16 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-227-557/2017.

1661 Žibaitė-Neliubšienė, *supra* note 1654: 323–330.

1662 XII, XXI ekspertai.

3.5.2. Įrodinėjimo ribos: poreikis vertinti smurtinių veikų kontekstą

Ilgą laiką baudžiamosios teisės atsakas į smurtą artimoje aplinkoje buvo labai ribotas, nes neužtikrino adekvačios reakcijos į smurto aukų patirtis. Viena iš tokią situaciją lėmusių priežasčių reagavimas tik į pavienius fizinio smurto incidentus¹⁶⁶³. Nacionalinių teisės aktų ir teismų praktikos analizė suteikia pagrindą daryti išvadą, kad Lietuvoje baudžiamoji atsakomybė už smurtą artimoje aplinkoje yra taikoma už konkrečias pavienes smurtines veikas. Tačiau smurto artimoje aplinkoje tipologizavimas atskleidė, kad baudžiamosios teisės intervencija, grįsta pavienių veikų modeliu tokio smurto atveju tinka ne visada, nes naudojant šią strategiją, lieka neįvertinta neteisėto elgesio ir jo pasekmių visuma, o baudžiamoji atsakomybė dėl skirtingo veikų pavojingumo laipsnio nėra diferencijuojama. Be to, nustatant tam tikrą smurto tipą, reikia įvertinti smurtinio elgesio kontekstą. Kaip jau buvo minėta, skirtingi smurto tipai reikalauja skirtingos intervencijos strategijos. Bet siekiant atpažinti smurto tipus, reikia įvertinti smurto kontekstą. Pavyzdžiui, tam, kad būtų galima konstatuoti prievartinį kontroliuojantį elgesį, būtina ištirti santykių istoriją, nes dabartinių santykių analizė dažniausiai atskleidžia tik situacinio smurto atvejus¹⁶⁶⁴.

Kaip jau buvo minėta, mokslinėje literatūroje pateikiami nevienareikšmiai vertinimai dėl smurto diferencijavimo ir juo grįstų sprendimų perkėlimo į teisės praktiką, be to, kol kas nėra aiškių procedūrų, kaip tai padaryti. Tačiau pripažįstama, kad smurto tipologizavimo teikiama informacija galėtų būti naudojama kaip papildoma įrodomoji priemonė ir instrumentas, skirtas patikrinti egzistuojančių teisinių praktikų tinkamumą¹⁶⁶⁵. Užsienio valstybėse, priimdami sprendimus, profesionalai, dirbantys smurto artimoje aplinkoje srityje, vietoje smurto tipologijų remiasi smurtinio elgesio istorija, rizikos vertinimo įrankiais, tarpinstitucinėmis duomenų bazėmis ir kitais duomenimis, gerąją praktika ir teisės aktų nuostatomis, konsultacijomis su kolegomis, aukos suteikta informacija, asmenine profesine patirtimi¹⁶⁶⁶. Pavyzdžiui, pastebėta, kad Anglijoje policija, tirdama smurtines veikas artimoje aplinkoje, jau pereina nuo pavienio smurto atvejo prie elgesio modeliu grįsto kontekstinio požiūrio. Tokiu atveju policija renka įrodymus apie šalių santykius, bendrą riziką¹⁶⁶⁷. Teismo nagrinėjimo metu, ypač pirminėse stadijose, remiantis mokslinių tyrimų rezultatais¹⁶⁶⁸, Australijos teismams šeimos teisės bylose yra rekomenduojama įvertinti galimo smurto galimybę, buvusio smurto modelį ir nustatyti pirminį agresorių (angl. *PPP: potency, pattern, primary aggressor*)¹⁶⁶⁹. Australijos ir Naujosios Zelandijos prokurorų nuomone, viena iš geriausių strategijų, pagerinančių įrodinėjimo procesą smurto artimoje aplinkoje bylose yra teismo bylos nagrinėjimo susiejimas su tokio smurto kontekstu¹⁶⁷⁰. Mokslinės studijos taip pat patvirtina, kad kai kuriose teisinėse sistemose šeimos teisė-

1663 Bettinson & Bishop, *supra note* 850: 179–197.

1664 Johnson, Leone & Xu, *supra note* 281: 202.

1665 Boxal, Rosevear & Payne, *supra note* 226.

1666 *Ibid.*

1667 Hester, *supra note* 165: 633–634.

1668 Jeffe, *et al.*, *supra note* 256: 500–522.

1669 Family Court of Australia, Federal Magistrates of Australia *supra note* 380.

1670 Westera & Powell, *supra note* 73.

je, kaip ypač tarpdisciplininėje šakoje, socialinių mokslų tyrimų rezultatai vis dažniau yra naudojami teismų praktikoje kaip įrankis, įgalinantis priimti profesionalius sprendimus¹⁶⁷¹.

EŽTT praktikoje, kaip minėta, smurto artimoje aplinkoje bylose taip pat yra aiški tendencija vertinti ne atskirus atvejus, o bendrą situaciją ir santykių istoriją. Tam tikrais atvejais yra vertinamas netgi dar didesnis nei konkrečių asmenų situacijos kontekstas, t. y., analizuojama bendra smurto rizika moterims valstybėje¹⁶⁷² arba bendras smurto artimoje aplinkoje problemos mastas¹⁶⁷³.

Tai, kad situacijos konteksto vertinimas gali būti įrodinėjimo dalyku siekiant tinkamai kvalifikuoti nusikalstamą veiklą, rodo ir Lietuvos teismų praktika taikant bendruosius įrodinėjimo principus, pvz., vertinant išvestinius įrodymus (pvz., netiesioginių įvykių liudytojų paaiškinimus), siekiant patvirtinti pirminių įrodymų nuoseklumą¹⁶⁷⁴. Smurtinių santykių kontekstas (pakartotinis smurtas, aukos tikėjimas, kad smurtautojas pasikeis, nepranešimas policijai apie nusikalstamas veiklas) taip pat yra vertinamas nustatant tam tikras reikšmingas aplinkybes, pvz., šeimos santykius¹⁶⁷⁵. Taip pat jau buvo minėti pavyzdžiai, kai tam tikras kontekstas yra laikomas konkrečių nusikalstamų veikų požymiu (pvz., BK 145 str. 2 d., 149, 150, 163 str.). Administracinių nusižengimų teisenoje taip pat esama pavyzdžių, kai vertinamos smurto artimoje aplinkoje situacijos susiaurinimas yra laikomas ydingu įrodymų vertinimo metodu¹⁶⁷⁶. Taigi Lietuvos teisės sistemoje yra ir teisinių prielaidų, ir praktikos bylose dėl smurto artimoje aplinkoje vertinti veikų kontekstą.

Konteksto nustatymui gali būti taikomos įprastos įrodymų rinkimo technikos ir standartinės įrodinėjimo priemonės. Ypač vertingu šaltiniu tampa įtariamąjį, nukentėjusiojo ir liudytojų parodymai, taip pat duomenys apie ankstesnius smurtavimo artimoje aplinkoje faktus (ypač prieš tuos pačius asmenis). Tačiau Generalinė prokuratūra, apibendrinusi nusikalstamų veikų artimoje aplinkoje ikiteisminių tyrimų kokybę, konstatavo, kad duomenų apie ankstesnius smurto atvejus rinkimo praktika šalyje labai skiriasi. Bet kokiu atveju tokia informacija buvo rinkta mažiau nei pusėje apžvelgtų ikiteisminių tyrimų¹⁶⁷⁷. Tokia praktika įsitvirtino nepaisant to, kad tarnybinio pranešimo dėl galimo smurto artimoje aplinkoje forma (tiek pagal pirminį¹⁶⁷⁸, tiek pagal aktualų reguliavimą) reikalauja pateikti duomenis apie ankstesnius pranešimus dėl smurto artimoje aplinkoje ir taikomas laikinas apsaugos priemonės¹⁶⁷⁹. Beje, neaišku, kodėl įpareigojama pateikti informaciją tik

1671 Zoe Rathus, „The Research Says ... ': Perceptions on the Use of Social Science Research in the Family Law System“, *Federal Law Review* 46 (2018): 85–111, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0067205X1804600104>.

1672 *N. v. Sweden*. Application no. 23505/09. 20 July 2010, § 62.

1673 *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009, §132.

1674 LAT 2014-05-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-287/2014.

1675 pvz., Lietuvos apeliacinio teismo 2015-09-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-552-150/2015.

1676 Šiaulių apygardos teismo 2017-04-18 nutarimas administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. ATP-120-300/2017.

1677 Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra. Smurtu artimoje aplinkoje padarytų nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo apibendrinimas. 2015-08-31, Nr. 17.9-2966, p. 5–6.

1678 Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2012-01-31 įsakymu Nr. 5-V-84, 1 priedas.

1679 *Ibid*, 2 priedas.

apie laikinąsias apsaugos priemones, kodėl kartu nepateiktini duomenys ir apie analogiškų kardomųjų ar baudžiamojo poveikio priemonių skyrimą, teismo nustatytus draudimus. Logiška būtų formą papildyti ir šia informacija. Atliekant nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimą, duomenys apie ankstesnę viktimizaciją yra reikalaujami tik pildant nepilnamečio poreikių vertinimo pažymą¹⁶⁸⁰. Vėlgi tokio skirtumo tikslingumas yra neaiškus. Be to, kaip minėta, praktiškai jos apskritai beveik nėra pildomos. Atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje specifiką ir teisės aktų reikalavimus, siekiant tiksliau bei išsamiau atskleisti nusikalstamų veikų artimoje aplinkoje aplinkybes, būtina visais atvejais surinkti duomenis apie ankstesnes veikas. Ši medžiaga yra reikšminga ne tik nustatant smurto aplinkybes, bet ir parenkant apsaugos ar baudžiamojo poveikio priemones, bausmę, yra asmenį charakterizuojanti aplinkybė, esminė informacija sprendžiant dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės vykdymo atidėjimo. Tačiau minėtoje generalinės prokuratūros apžvalgoje buvo konstatuotas ne tik šių duomenų rinkimo, bet ir interpretavimo praktikos ydingumas: pvz., 10 iš 11 ikiteisminių tyrimų, esant duomenų apie smurto pakartotinumą, buvo padaryta išvada, kad yra pagrindo manyti, jog įtariamasis nedarys naujų veikų¹⁶⁸¹. Smurtui artimoje aplinkoje apskritai yra būdingas sistemingumas, cikliškumas, todėl turi būti renkami bet kokie duomenys, patvirtinantys ar paneigiantys tam tikrą smurtautojo elgesio modelį.

Tinkamas smurto artimoje aplinkoje konteksto atskleidimas yra susijęs su fenomeno išnanyumu. Todėl pritaritina siūlymui skatinti praktiką remtis specializuotos pagalbos centrų rengtų pažymų duomenimis apie žinomus smurto atvejus ir jų aplinkybes. Šių centrų darbuotojai turi specialių žinių ir įgūdžių atpažinti smurtą artimoje aplinkoje, vadovaujasi nukentėjusiesiems palankia pasaulėžiūra, o tai sudaro sąlygas išsamiau atskleisti smurtinę patirtį¹⁶⁸². Šitaip gali būti kompensuotas policijos tyrėjų žinių ir gebėjimų trūkumas.

Užsienio valstybių teismų praktikos pavyzdžiai rodo, kad be aptartų smurto įrodinėjimo priemonių, yra teisinių prielaidų ir galimybių naudoti ir kitas, kurios užtikrina teisingumo įgyvendinimą platesniam ratui nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusių asmenų. Tai ypač aktualu tais atvejais, kai tradiciniai instrumentai, jų sampratos ir taikymo praktika tokio pobūdžio smurto atveju veikia nepakankamai arba yra visai netinkami. Smurto artimoje aplinkoje doktrina atskleidė smurto, smurtautojų ir jų patiriančių asmenų diferenciaciją. Taip pat moksliniais tyrimais yra nustatytas žalingas tokio smurto poveikis aukoms. Remiantis šiomis doktrinos išvalgomis, akademinio lygiu yra ieškoma strateginių sprendimų ir tiems atvejams, kai pati smurto auka įvykdo nusikaltimą. Kaip jau buvo minėta, L. E. A. Walker teoretizavo ir tyrinėjimais pagrindė mušamos moters sindromą, kaip sisteminio smurto pasekmes aukoms. Ši teorija buvo perkelta ir į teisės praktiką ir taikoma tais atvejais, kai moteris, patyrusi ilgalaikį smurtą, nužudo savo partnerį dažniausiai tokiomis aplinkybėmis, kai nėra tiesioginio pasikėsinimo į jos gyvybę ar sveikatą. Nors dažniausiai tokios situacijos neatitinka tipinių būtinosios ginties sąlygų pagal teisės doktriną (dažniau-

1680 Rekomendacijų dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2016-02-29 įsakymu Nr. I-63, 2 priedas.

1681 Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra. Smurtu artimoje aplinkoje padarytų nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo apibendrinimas. 2015-08-31, Nr. 17.9-2966, p. 6.

1682 Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note* 133: 33–34.

siai tiesiogiai gresiančio pavojaus¹⁶⁸³), tačiau eksperto liudijimu dėl šio sindromo apraiškų konkrečios moters atveju yra pagrindžiama ginties situacija¹⁶⁸⁴. Taip pat esama teisinių prielaidų ir pavyzdžių, kai dėl sindromo yra konstatuojama, kad veika buvo padaryta dėl fizinės ar psichinės prievartos¹⁶⁸⁵. Tokia praktika yra labiau būdinga bendrosios teisės valstybėse (JAV, Kanadoje, Australijoje, Naujoje Zelandijoje, Anglijoje), bet ir ten yra vertinama nevienareikšmiai, jos taikymas kelia iššūkių, o moters išteisinimas tokiu pagrindu yra greičiau išimtis nei taisyklė¹⁶⁸⁶. Įrodymų dėl mušamos moters sindromo naudojimas padeda išvengti klaidingo smurto artimoje aplinkoje supratimo, leidžia įvertinti unikalią situaciją, įvertinti lyties aspekto poveikį. Tačiau pastebėtas šio sindromo taikymo ribotumas: psichologinis smurto poveikis nėra vieno profilio, jis labai įvairus, kai kurioms moteris šis sindromas nepasireiškia, todėl būtina gintimi susiejus su sindromu, jos gali prarasti galimybę remtis saviginos teise. Be to, sindromo taikymas patologizuoja moterį, todėl gali būti sunku pagrįsti jos ginties racionalumą. Dar vienas minimas sindromo taikymo trūkumas yra tai, kad charakteristikos neišsamiai apibūdina smurto kontekstą¹⁶⁸⁷.

Siekiant, kad šio instrumento teikiamomis galimybės galėtų pasinaudoti platesnis asmenų ratas, akademikai siūlo teisinio reguliavimo modifikacijas, pavyzdžiui, smurto artimoje aplinkoje atveju taikyti tarptautinėje teisėje taikomą pavojaus neišvengiamumo standartą¹⁶⁸⁸ arba nustatyti būtinosios ginties įrodinėjimo taisykles smurto artimoje aplinkoje atveju¹⁶⁸⁹. Taip pat esama siūlymų tokiais atvejais taikyti kitus baudžiamosios teisės institutus. Pavyzdžiui, potencialiu gynybos pagrindu yra pristatoma vadinamoji smegenų plovimo teorija, grindžiama primestos valios koncepcija: teigiama, kad smurto aukai patiriant nuolatinę psichologinę kontrolę ar kitokį prievartinį elgesį, jai įvykdžius nusikalstamą veiką prieš trečiuosius asmenis, kyla panašios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ar baumės aplinkybės kaip ir būtinojo reikalingumo arba nusikaltimo dėl fizinės ar psi-

1683 pvz., Goosen, *supra note* 64: 71–127.

1684 Walker, *supra note* 1078: 321–334.

1685 Erika Ono, „Reformulating the Use of Battered Woman Syndrome Testimonies in Canadian Law: Implications for Social Work Practice“, *Journal of Women and Social Work* 32, 1 (2017): 27–28; MacLEAN, Jason; VERRELLI, Nadia; & CHAMBERS, Lori. Battered Women under Duress: The Supreme Court of Canada's Abandonment of Context and Purpose in *R. v Ryan*. *Canadian journal of women and the law*. 2017, vol. 29, iss. 1, p. 60–82; RUSSELL, Brenda; RAGATZ, Laurie; & KRAUS Shane W. Expert Testimony of the Battered Person Syndrome, Defendant Gender, and Sexual Orientation in a Case of Duress: Evaluating Legal Decisions. *Journal of Family Violence*. 2012, vol. 27, p. 659–670.

1686 SHEEHY, Elizabeth; STUBBS, Julie; & TOLMIE, Julia. Securing Fair Outcomes For Battered Women Charged With Homicide: Analysing Defence Lawyering In *R V Falls*. *Melbourne University Law Review*. 2014, vol 38, p. 666–708.

1687 ONO, Erika. Reformulating the Use of Battered Woman Syndrome Testimonies in Canadian Law: Implications for Social Work Practice. *Journal of Women and Social Work*. 2017, vol. 32, iss. 1, p. 24–36, <https://doi.org/10.1177/0886109916679862>; Robert Coleman, “Battered Woman Syndrome”, *The Georgetown Journal of Gender and The Law* X (2009): 345–349.

1688 Wallace, *supra note* 65.

1689 Matthew Fine, „Hear Me Now: The Admission Of Expert Testimony On Battered Women's Syndrome-An Evidentiary Approach“, *William & Mary Journal Of Women And The Law* 20 (2013): 221–243.

chinės prievartos atvejais¹⁶⁹⁰. Kitas siūlymas yra susijęs su provokacijos doktrinos taikymu situacijose, kai moteris nužudo smurtaujančią partnerį nesant tiesioginės konfrontacijos. Toks sprendimas yra grindžiamas materialinio teisingumo moterims ir atsakomybės už nužudymą kompromisu: nuo baudžiamosios atsakomybės nėra atleidžiama, bet ji yra švelnesnė. Tačiau šiomis aplinkybėmis turėtų būti taikomas reformuotos versijos provokacijos institutas: išplečiant laiko ribas tarp provokuojančio elgesio ir reakcijos į jį ir aukos baimę pripažįstant dideliu susijaudinimu¹⁶⁹¹. Remiantis mušamos moters sindromo kritika, yra siūloma jo atsisakyti ir remtis baudžiamosiose bylose įprastomis gynybos priemonėmis, pvz., ekspertų liudijimu apie smurto specifiką ir jo poveikį¹⁶⁹². Tam, kad būtų išlaikyta pridėtinė mušamos moters sindromo įrodomoji vertė ir kompensuoti jo trūkumai, mokslinė literatūra teikia siūlymus reformuoti šį instrumentą ir remtis būtiniosios ginties teorija: vieni autoriai siūlo atsisakyti paties termino, kiti rekomenduoja išplėsti ekspertų liudijimo apimtį ir įtraukti ne tik moters psichologinę savijautą, bet ir socialines realijas bei konkrečios moters situaciją – smurtautojo izoliavimą, kontrolę, efektyvios pagalbos ir resursų trūkumą, santykių nutraukimo riziką ir alternatyvų ribotumą, bendrą fenomeno problematiką, valstybės intervencijos ribotumą ir pan. (t. y., socialinį kontekstą). Manoma, kad būtent tokia įrodinėjimo technika labiau atitinka ir būtiniosios ginties doktriną¹⁶⁹³. Prievartinės kontrolės teoretikas E. Stark, atsižvelgdamas į traumatizavimo modelių (tokių kaip mušamos moters sindromas) taikymo trūkumus ir ribotumą, siūlo remtis veiksmingesne alternatyva – prievartinio ir kontroliuojančio elgesio modeliu, geriau apibūdinančiu smurtą patiriančios moters patirtį¹⁶⁹⁴. Tačiau pastebėta, kad teisinio reguliavimo pokyčiai, išplečiantys galimybes remtis būtinaja gintimi, savaime negarantuoja dažnesio šio instituto taikymo. Todėl būtina teisės profesionalų edukacija apie tinkamą smurto šeimoje nuostatų taikymą, ekspertų liudijimo vertinimą¹⁶⁹⁵. Lietuvoje tokio pobūdžio teisinis diskursas praktiškai nevyksta. Nors teismų praktikoje yra pripažįstamas bylos aplinkybių visumos reikšmingumas būtiniosios ginties atveju (įskaitant besikėsinančiojo asmenybę, jo ankstesnę elgesį, santykius su besiginančiuoju)¹⁶⁹⁶, tačiau į smurto artimoje aplinkoje specifiką vertinant pasikėsinimo pavojingumą, gynybos priemonių adekvatumą, nėra atsižvelgiama, ji nelaikoma

1690 Frances E. Chapman, „Intangible Captivity: The Potential for a New Canadian Criminal Defense of Brainwashing and Its Implications for the Battered Woman“, *Berkeley Journal Of Gender, Law & Justice* 28 (2013): 30–76, <https://doi.org/10.15779/Z38RR1PM1J>.

1691 Christine M. Belew, „Killing One’s Abuser: Premeditation, Pathology, Or Provocation?“ *Emory Law Journal* 59 (2009): 769–808.

1692 Mary Ann Dutton, *Update of the “battered woman syndrome” critique* (Harrisburg, PA: VAWnet, a project of the National Resource Center on Domestic Violence/Pennsylvania Coalition Against Domestic Violence, 2009).

1693 Cheryl A. Terrance, Karyn. M. Plumm & Katlin J. Rhyner, „Expert Testimony In Cases Involving Battered Women Who Kill: Going beyond the Battered Woman Syndrome“, *North Dakota Law Review* 88 (2012): 950.

1694 Evan Stark, „Re-Presenting Woman Battering: From Battered Woman Syndrome to Coercive Control“, *Albany Law Review* 58 (1995): 973–1026.

1695 Danielle Tyson, Deborah Kirkwood & Mandy McKenzie, „Family Violence in Domestic Homicides: A Case Study of Women Who Killed Intimate Partners Post-Legislative Reform in Victoria, Australia“, *Violence Against Women* 23, 5 (2017): 559–583, <https://doi.org/10.1177/1077801216647796>.

1696 LAT 2010-11-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-428//2010.

atsakomybę lengvinančių aplinkybių pagrindu (netgi atvirksčiai – tokiose bylose paprastai konstatuojami kvalifikuojantys šeimos nario, bejėgiškos būklės nukentėjusiojo požymiai ar sunkinančios aplinkybės), arba apskritai yra vertinama netinkamai. Todėl visapusiškai ir išsamiai bylos aplinkybės nėra atskleidžiamos. Apibendrinant mokslinę diskusiją dėl gynybos priemonių nužudžius smurtautoją nesant tiesioginės konfrontacijos galima konstatuoti tam tikrą tendenciją taikyti įprastus baudžiamosios teisės institutus ir įrodinėjimo priemones, bet įvertinus smurto kontekstą ir gynybą grindžiant ekspertų išvadomis dėl smurtinio elgesio modelio, motyvacijos, poveikio. Tokia strategija iš esmės dera su aptartomis tarptautinio teisinio reguliavimo ir jo taikymo tendencijomis vertinti smurtinio elgesio ir jo poveikio kontekstą, o ne pavienes veikas, įprastų baudžiamosios teisės priemonių sąsajas su smurto artimoje aplinkoje specifika, aukų poreikiais. Atsižvelgiant į jos atitiktį Lietuvos teismų praktikai dėl būtinosios ir tariamosios ginties sąlygų, teismo diskrecijai dėl atsakomybę lengvinančių aplinkybių konstatavimo¹⁶⁹⁷, galima teigti, kad esama teisinių prielaidų ja remtis ir nacionalinėje teisėje.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad smurto artimoje aplinkoje specifika lemia, jog tokio pobūdžio smurto ir jo poveikio įrodinėjimas baudžiamosiose bylose yra sudėtingas procesas, reikalaujantis teisėsaugos sistemos profesionalumo. Efektyvus įrodymų surinkimas bei adekvatus jų vertinimas yra valstybės pozityviosios pareigos elementai. Todėl bylose dėl smurto artimoje aplinkoje turi būti parenkamos tinkamos įrodinėjimo priemonės ir taikomos tinkamos jų vertinimo praktikos. Pirmiausiai asmenį apibūdinantys duomenys turi būti renkami atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje specifiką ir tipą. Pirminiuose šaliniuose turi būti užfiksuojama kuo daugiau bylai reikšmingos informacijos. Kokybiškas pirminis policijos reagavimas į smurtą artimoje aplinkoje užtikrina efektyvų įrodinėjimo procesą. Siekiant tiksliau bei išsamiau atskleisti nusikalstamų veikų artimoje aplinkoje aplinkybes, būtina visais atvejais surinkti duomenis apie analogiškas ankstesnes veikas. Ši medžiaga yra reikšminga ne tik nustatant smurto aplinkybes, bet ir parenkant kardomąją ar nukentėjusiojo apsaugos priemonę, bausmę ar baudžiamojo poveikio priemonę, taip pat ji yra asmenį charakterizuojanti aplinkybė. Todėl rekomenduotina tarnybinio pranešimo dėl galimo smurto artimoje aplinkoje formą papildyti reikalavimu pateikti duomenis apie skirtas kardomasias ar baudžiamojo poveikio priemones, teismo draudimus. Smurto tipologizavimo teikiama informacija galėtų būti naudojama kaip papildoma įrodomoji priemonė ir instrumentas, skirtas patikrinti egzistuojančių teisinių praktikų tinkamumą. Bylose dėl smurto artimoje aplinkoje egzistuojančio poreikio vertinti veikų kontekstą realizavimui Lietuvos teisės sistemoje yra ir teisinių prielaidų, ir praktikos. Kontekstui atskleisti gali būti taikomos įprastos įrodymų rinkimo technikos ir įrodinėjimo priemonės. Teisėsaugos pareigūnų gebėjimų atpažinti smurtą trūkumas gali būti kompensuotas naudojant naujas įrodinėjimo priemones: specializuotos pagalbos centrų rengtų pažymų duomenys, įvykio aplinkos fiksavimas vaizdo priemonėmis. Siekiant išvengti galimų problemų, rekomenduotina detalizuoti įvykio aplinkos fiksavimo vaizdo priemonėmis tvarką, išsprendžiant privatumo, saugumo, policijos veiklos veiksmingumo aspektus.

1697 Vaigė, *supra note* 102: 13; pvz., Lietuvos apeliacinio teismo 2015-11-16 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-370-202/2015.

Smurto artimoje aplinkoje bylose yra keliamas aukštas liudytojų parodymų patikimumo reikalavimas, tačiau patikimumą sustiprinančios procedūros nėra pakankamai išnaudojamos.

Apibendrinant mokslinę diskusiją dėl gynybos priemonių nužudžius smurtautoją nesant tiesioginės konfrontacijos galima konstatuoti tam tikrą tendenciją taikyti įprastus baudžiamosios teisės institutus (pvz., būtinąją gintį, tokias atsakomybę lengvinančias aplinkybes kaip nusikalstamos veikos padarymas dėl patirtos prievartos ar dėl provokuojančio nukentėjusio asmens elgesio) ir įrodinėjimo priemones (pvz., ekspertų išvados ir liudijimas). Taip pat yra vertinamas smurto kontekstas, o gynyba yra grindžiama ekspertų išvadomis dėl smurtinio elgesio modelio, motyvacijos, poveikio. Atsižvelgiant į tokios strategijos atitiktį Lietuvos teismų praktikai dėl būtinios ir tariamosios ginties sąlygų, teismo diskrecijai dėl atsakomybę lengvinančių aplinkybių konstatavimo¹⁶⁹⁸, galima teigti, kad esama teisinių prielaidų ja remtis ir nacionalinėje teisėje.

1698 Vaigė, *supra note* 102: 13.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Esamo apsaugos nuo smurto artimoje teisinio reguliavimo ir jo taikymo neefektyvumą iš dalies lemia doktrininio pagrindo stoka. Siekiant nustatyti smurto artimoje aplinkoje baudžiamojo teisinio vertinimo ir baudžiamojo proceso ypatumų, tiriant ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl smurto artimoje aplinkoje, metodologinį (doktrininį) pagrindą buvo įvertintos skirtingų mokslinių disciplinų atskleistos pagrindinės tokio pobūdžio smurto charakteristikos, pagrindžiančios smurto artimoje aplinkoje specifiškumą ir skirtingumą nuo tarpasmeninio smurto prieš artimais santykiais nesusijusius asmenis.
 - 1.1. Smurto artimoje aplinkoje motyvacija yra sietina su smurtu lyties pagrindu, kuris neproporcingai dažnai paveikia moteris. Todėl tokiam smurtui yra būdinga lyčių asimetrija: dauguma aukų yra moterys, o smurtautojų – vyrai.
 - 1.2. Tokio pobūdžio smurtui yra būdingos skirtingos multidimensinės formos: fizinis, seksualinis, psichologinis, ekonominis smurtas.
 - 1.3. Toks smurtas yra heterogeniškas, todėl smurto konteksto pagrindu yra skiriamas prievartinis kontroliuojantis smurtavimas, situacinis smurtas, smurtinis pasipriešinimas ir abipusė kontrolė. Tokia smurto tipologija pagrindžia poreikį diferencijuoti valstybės reagavimo į jį ir intervencijos instrumentus.
 - 1.4. Aukštas smurto artimoje aplinkoje latentiškumo ir pavojingumo lygis, smurto cikliškumas, kumuliatyvinis neigiamas poveikis (fizinė, psichinė, socialinė, ekonominė žala) lemia didelį aukų pažeidžiamumą pakartotinei ir antrinei viktimizacijai.
2. Darbe nustatyta smurto artimoje aplinkoje, kaip smurto prieš moteris formos, specifika visų pirma lemia specialiojo teisinio reguliavimo, nustatant valstybės pagalbą tokio smurto aukoms ir reakciją į smurtą, poreikį. Įvertinus tai, kad baudžiamieji įstatymai, atsižvelgiant į asmenų lygiateisiškumą prieš įstatymą ir teismą yra (ir turi būti) neutralūs lyties atžvilgiu, smurto artimoje aplinkoje doktriną siūlomą taikyti ne tiek kuriant, kiek aiškinant BK ir BPK normas. Taigi remiantis tarptautinių norminių aktų nuostatų, jas taikančių teisminių bei kvaziteisminių institucijų praktikos, taip pat užsienio valstybių nacionalinių sistemų analizės rezultatais, siūloma smurto artimoje aplinkoje, kaip smurto prieš moteris, doktriną laikyti normų, nustatančių baudžiamosios atsakomybės už smurtą artimoje aplinkoje, aiškinimo ir taikymo, taip pat tokių bylų tyrimo ir nagrinėjimo ypatumų nustatymo ir taikymo metodologiniu pagrindu. Tyrimo metu buvo konstatuota, kad ši doktrina gali padėti tinkamai taikyti baudžiamosios justicijos instrumentus, kurių taikymas yra problemiškas, o poveikis – nepakankamas: t. y. tinkamai apibrėžiant proporcingas baudžiamosios atsakomybės priemones, smurtinių veikų požymius (nustatant kvalifikuojančius požymius ar specialias normas), parenkant ir taikant specialias baudžiamojo proceso ar atskirų jo veiksmų formas, veiksmingas aukų pažeidžiamumo nustatymo procedūras, adekvačius aukų apsaugos mechanizmus baudžiamojo proceso metu, efektyviai kontroliuojant jų vykdymą.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse smurtas artimoje aplinkoje yra kriminalizuotas pagal tokį modelį: pagrindinės konkrečių nusikalstamų veikų sudėtys yra papildomos kvalifikuojančiais ar privilegijuojančiais požymiais. Lietuvos baudžiamosios materialinės teisės atitiktis tarptautinių aktų ir praktikų reikalavimams analizė leidžia

daryti išvadą, kad siekiant tinkamai įgyvendinti tarptautinius Lietuvos įsipareigojimus, t. y., tinkamai kriminalizuoti pavojingiausias smurto artimoje aplinkoje formas ir tinkamai apibrėžti kvalifikuojančius nusikalstamų veikų artimoje aplinkoje požymius, yra būtinos teisėkūros ir teismų praktikos modifikacijos, nes esamas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje baudžiamasis teisinis modelis neužtikrina pakankamo tokio pobūdžio smurto kriminalizavimo ir tinkamo jo inkriminavimo.

3.1. Lietuvos baudžiamojoje teisėkūroje nėra remiamasi smurto tipologija, kuri charakterizuoja smurto pavojingumo laipsnį, todėl ne visos pavojingiausios smurto artimoje aplinkoje formos yra kriminalizuotos, ypač psichologinio, ekonominio smurto atveju. Lietuvos teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimas atskleidė, kad įprastai baudžiamoji atsakomybė yra taikoma už pavienę smurtinę veiką, nevertinant jos konteksto. Dėl minėtų priežasčių konkrečiose bylose lieka neįvertinti tam tikri smurtautojų elgesio požymiai, reikšmingi baudžiamajam tokio elgesio vertinimui: smurtinis elgesys pagal tam tikrą modelį, tipinės smurtinės taktikos (pvz., persekiojimas), smurto tipai (sistemini ar situacinis smurtas). Taip pat netinkamai nustatomas ar nenustatomas smurto aukų pažeidžiamumas, poveikis joms, todėl baudžiamoji atsakomybė nėra proporcingai diferencijuojama, taip pat nepaskiriamos atitinkamos baudžiamojo poveikio priemonės.

3.1.1. Pavojingiausios psichologinio smurto formos (sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės, grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą, terorizavimas, veiksmų laisvės varžymas, šmeižimas, asmens susižinojimo neliečiamumo pažeidimas, neteisėtas informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimas, paskleidimas ar panaudojimas) yra kriminalizuotos BK 133, 145, 148, 154, 166–168 str. Tačiau mokslinių tyrimų rezultatai rodo, kad tokie tipiniai smurtinio elgesio modeliai kaip asmens persekiojimas, prievartinė jo kontrolė, taip pat kitos psichologinio smurto formos, būdingos smurtui artimoje aplinkoje prieš moteris, taip pat yra labai pavojingi. Tai lemia tokio pobūdžio smurto specifika: latentiškumas, sistemingumas, neigiamas kumuliatyvinis poveikis, aukų pažeidžiamumas pakartotinei viktimizacijai. Siekiant pašalinti esamo teisinio reguliavimo spragas, siūloma BK įtvirtinti specialias normas, numatančias baudžiamąją atsakomybę už persekiojimą ir prievartinę kontrolę. Siūlomu reguliavimu turėtų būti išplėstas psichologinio ir ekonominio smurto kriminalizavimas, taip užtikrinant tokių formų smurto specifikos ir jo baudžiamojo teisinio vertinimo atitiktį ir padidinant baudžiamosios teisės reakcijos į smurtą artimoje aplinkoje galimybes. Įvertinus doktrines koncepcijas, tarptautinio ir darbe analizuotų užsienio valstybių nacionalinio reguliavimo tendencijas, taip pat vertinamųjų požymių, apibūdinančių psichologinį smurtą, naudojimą kriminalizuojant psichologinį smurtą galiojančiomis BK normomis siūloma papildyti BK naujomis normomis – nauja 145 str. pirma dalimi (į straipsnio pavadinimą įtraukiant persekiojimą, o esamas 1, 2, 3 ir 4 d. laikant atitinkamai 2, 3, 4 ir 5 d., taip

pat koreguojant esamą trečią dalį) ir 148¹ str.– jų dispozicijas išdėstant taip:

3.1.2. **“1. Tas, kas tyčia pakartotinai tiesiogiai, netiesiogiai ar pasitelkdamas kitus asmenis bet kokia forma ar priemonėmis neteisėtai sekdamas žmogų arba jį stebėdamas, arba prie jo priekabiaudamas, arba siekdamas nepageidaujamo bendravimo su juo, arba kitaip persekiojo žmogų, ...“**

☞ 4. Už šio straipsnio 1, ir 2 ir 3 dalyse numatytas veikas asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, prokuroro reikalavimas arba kai ikiteisminis tyrimas pradėtas nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius.“

3.1.3. **“148¹ straipsnis. Prievartinė kontrolė**

***Tas, kas sistemingai ar nuolat reguliuodamas nukentėjusio asmens privatų gyvenimą ar siekdamas, kad jis taptų priklausomas nuo kaltininko, ar kitaip neteisėtai kontroliavo šeimos narį ar artimąjį giminaitį, panaudodamas psichinę prievartą nukentėjusiam asmeniui ar jo artimiesiems,...*“**

3.2. Daugiausiai ir detaliausiai kriminalizuotos yra fizinio smurto artimoje aplinkoje formos (BK 129–131, 135, 136, 138, 140, 146, 156, 158, 163 str. ir kt.). Kvalifikuojantis šeimos nario ar artimojo giminaičio požymis (kuris yra esminis tiriamų veikų elementas) yra nustatytas tik kai kurioms fizinio smurto veikoms (BK 129 str. 2 d. 3 p., 135 str. 2 d. 3 p., 138 str. 2 d. 3 p., 140 str. 2 d.), o jo aiškinimo ir taikymo praktikos analizė atskleidė šio požymio aprėpties ribotumą.

3.2.1. Teismų praktikos tyrimo metu nustatyta, kad šeimos nario, kaip kvalifikuojančio nusikalstamų veikų žmogaus gyvybei ir sveikatai požymio, aiškinimas taikant BK 248 str. 2 d., BPK 38 str. pateiktas sąvokas, CK įtvirtintą partnerystės sampratą, ANSAAĮ apibrėžtą artimos aplinkos definiciją neatitinka analogijos taikymo baudžiamojoje teisėje draudimo principo. Todėl siekiant užtikrinti tinkamą nuo šeimos narių smurto nukentėjusių asmenų apsaugą ir tinkamą tokių nusikalstamų veikų kvalifikavimą, būtina BK įtvirtinti šeimos nario sąvokos išaiškinimą, atitinkantį baudžiamojo įstatymo kūrimo juridinės technikos reikalavimus, kintančią šeimos sampratos teisinę apibrėžtį, smurto artimoje aplinkoje specifiką ir išimtinį baudžiamosios teisės aiškinimo *ad hoc* pobūdį.

3.2.2. Teismų praktikos analizė atskleidė, kad kai kurie *de facto* šeimos santykių vertinamieji požymiai yra interpretuojami pernelyg siaurai, o santuoka ne visuomet traktuojama kaip *ipso jure* reikšminga, šeimos santykius pagrindianti aplinkybė. Taip pat nustatyta, kad nusikalstamų veikų prieš asmenį, su kuriuo artimi santykiai siejo praeityje, atveju teismai taip pat taiko šeimos nario sąvokos aiškinimo praktiką, nors dėl nutrūkusių santykių šeimos sampratos kriterijai šiuo atveju nėra visiškai tinkami. Taigi atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje specifiką, tarptautinių norminių aktų nuostatas, EŽTT jurisprudenciją, šeimos nario samprata turėtų būti taikoma ir buvusiems sutuoktiniams ar partneriams, nesiejant jos išimtinai su bendra rezidencija ar

bendru ūkiu. Todėl į šeimos nario definiciją turėtų būti įtraukiami faktiniai šeimos nariai ir asmenys, praeityje sieti artimais santykiais, atsisakant gyvenimo kartu požymio.

3.2.3. Apibendrinant tai, kas išdėstyta, siūloma BK XVII skyriuje „Nusikaltimai žmogaus gyvybei“ (BK 134¹ str.), XVIII skyriuje „Nusikaltimai žmogaus sveikatai“ (BK 141 str. 2 d.) ir XX skyriuje „Nusikaltimai žmogaus laivei“ (BK 148² str.) įtvirtinti tokią šeimos nario sąvoką: **„Nusikaltimą padariusio asmens šeimos nariai yra tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai ar asmenys, su kuriais bendrai gyvena neįregistruotą santuokos, taip pat nusikaltimą padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikaltimą padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistruotą santuokos, arba buvęs sutuoktinis ar asmuo, su kuriuo bendrai gyveno neįregistruotą santuokos, taip pat nusikaltimą padariusio asmens vaiko motina ar tėvas, sutuoktinio ar asmens, su kuriuo bendrai gyvena neįregistruotą santuokos, tėvai.“**

4. Plačios apimties valstybės pozityvioji pareiga saugoti asmenis nuo smurto artimoje aplinkoje yra siejama su Konvencijos 2, 3, 8, 14 str. numatytais asmens teisėmis ir apima tiek savalaikį reagavimą į tokio pobūdžio smurtą, tiek efektyvų nusikalstamų veikų tyrimą. Kaip parodė atliktas mokslinis tyrimas, tinkamas tarptautinių įsipareigojimų vykdymas nėra siejamas su valstybės pareiga įtvirtinti specialų tokių nusikalstamų veikų tyrimo ar nagrinėjimo procesą, o yra sietinas su proceso ypatumų, kuriuos lemia smurto artimoje aplinkoje specifika ir aukų teisių apsaugos poreikiai, įtvirtinimu. Įvertinus konstitucinio baudžiamojo proceso ir specialių jo formų taikymą, daroma išvada, kad tinkamas egzistuojančių baudžiamojo proceso formų taikymas smurto artimoje aplinkoje bylose sudaro pakankamas teisinės prielaidas efektyviai vykdyti valstybės pozityviasias pareigas. Tačiau, siekiant užtikrinti tinkamą pareigos vykdymą, jį reikia sieti ne tik ir ne tiek su teisiniu baudžiamojo proceso reguliavimu, kiek su jo taikymo praktika. Konstitucinio baudžiamojo proceso modelio, ir ypač supaprastinto baudžiamojo proceso, kuris yra dažnai taikomas bylose dėl smurto artimoje aplinkoje, praktika patvirtina, kad ir esamo teisinio baudžiamojo proceso reguliavimo rėmuose esama resursų optimizuoti ir paspartinti baudžiamąjį procesą dėl smurto artimoje aplinkoje, pasitelkiant organizacines priemones.

4.1. Tyrimas parodė, jog 2011 m. priėmus ANSAAĮ, jame buvo inkorporuotos ir tam tikros nuostatos, numatančios specialią, su BPK konkuruojančią ikiteisminio tyrimo tvarką. Dėl to buvo išbalansuota nusistovėjusi baudžiamojo proceso pradžios tvarka, ėmė formuotis skirtingos teisės normų taikymo praktikos, kurios įnešė sumaišties, ypač pradedant ikiteisminį tyrimą, taip pat taikant apsaugos priemones pagal ANSAAĮ, konkuruojančias su kardomosiomis priemonėmis, skiriamomis pagal BPK. Šiame darbe yra patvirtinama doktrinoje ir teismų praktikoje susiformavusi pozicija, kad baudžiamosios bylos yra tiriamos ir nagrinėjamos tik BPK nustatyta tvarka. Todėl, siekiant išvengti išliekančios BPK ir ANSAAĮ normų dėl baudžiamojo proceso veiksmų konkurencijos, siūloma griežtai atriboti teisinės valstybės reakcijos į smurtą artimoje aplinkoje procedūras, iš AN-

SAAI eliminuojant normas, reguliuojančias baudžiamojo proceso eigą (ikiteisminio tyrimo terminus, baudžiamojo proceso formą), ir jame numatant tik civilinio ir administracinio pobūdžio priemones smurto artimoje aplinkoje atveju.

- 4.2. Greitas baudžiamasis procesas yra vienas iš valstybės deramo stropumo pareigos tiriant nusikalstamas veikas elementų ir atitinka smurto aukų poreikius, todėl Lietuvoje taikomos supaprastinto baudžiamojo proceso formos sudaro pakankamas prielaidas tinkamam tarptautinių įsipareigojimų vykdymui. Kita vertus, siekiant dar labiau pagreitinoti procesą tokio pobūdžio bylose prakiškai formuojasi vadinamojo turboproceso praktika, kai baudžiamoji byla perduodama teismui per 48 val. neatliekant proceso veiksmų. Nors tokia ikiteisminio tyrimo institucijų ir teismų praktika atitinka BPK numatyto pagreitinoto proceso taisyklės (BPK 426 str.), tačiau kyla abejonių dėl jos tikslingumo, proceso kokybės, poveikio aukų, ypač pažeidžiamų, saugumui ir galimybių įgyvendinti papildomas procesines garantijas. Sisteminio smurto, ypač prievartinės kontrolės, atvejais, kurie dažnai yra būdingi smurtui artimoje aplinkoje prieš moteris, tokia praktika yra apskritai netinkama, ir nustačius sisteminio, o ne situacinio smurto artimoje aplinkoje požymius paprastai turėtų būti atliekamas ikiteisminis tyrimas.
- 4.3. Nors įgyvendinant Nusikaltimų aukų teisių direktyvos nuostatas atkuriamojo teisingumo paslaugos turėtų būti prieinamos visoms nusikaltimų aukoms, vis dėlto mediacija ar kitos atkuriamojo teisingumo formos bylose dėl smurto artimoje aplinkoje yra galimos tik esant aiškiam teisiniam reguliavimui, pagal kurį jos nebūtų privalomos ir kuris atitiktų tarptautinių normų, kvazi/teisminių institucijų suformuluotas atkuriamojo teisingumo procedūrų sąlygas, pagrindus, vykdymo tvarką, reikalavimus procedūroje dalyvaujantiems subjektams. Galimybės taikyti mediaciją šiose bylose turi būti susietos su smurto artimoje aplinkoje specifika, todėl turi būti aiškiai nurodyti atvejai, kai mediacija yra negalima (pvz., sisteminio smurto, prievartinės kontrolės, galios disbalanso atvejais). Mediacijos galimumas turi būti taip pat aiškiai susietas su smurto tipologija (pvz., situacinio smurto atveju) ar kitomis smurtinės veikos aplinkybėmis (ne intymaus partnerio smurtas, aukos nepriklausomumas nuo smurtautojo, gyvenimas atskirai ir pan.).
- 4.4. Susitaikymo, kaip diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formos, taikymas smurto artimoje aplinkoje bylose pagal esamą teisinį reguliavimą nėra apribotas jokiais specifiniais kriterijais (BK 38 str., BPK 212 str., 303 str. 4 d.). Vis dėlto šis institutas turėtų būti taikomas tik rūpestingai įvertinus tokio pobūdžio smurto specifika ir konkrečios bylos situaciją. Plačiau šis institutas galėtų būti taikomas situacinio intymaus partnerio smurto prieš moterį atvejais arba kai smurtautojas ir nukentėjęsysis gyvena atskirai (t. y. ne intymaus partnerio smurto atveju). Taip pat būtina nustatyti aiškią šio instituto realizavimo formą. Siekiant užtikrinti tinkamą smurto artimoje aplinkoje aukų interesų apsaugą, atleidžiant kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius, įprastai turėtų būti taikomos baudžiamojo poveikio priemonės. Geriausiai smurto artimoje aplinkoje aukos interesus atitinkančios baudžiamojo poveikio priemonės yra įpareigojimas gyventi skyrium nuo

nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie jo arčiau nei nustatytu atstumu (BK 67 str. 2 d. 8 p., 72¹ str.).

- 4.5. Teismų praktikos analizė parodė, kad kitos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formos – laidavimas, mažareikšmiškumas – yra taikomos rečiau. Teismų praktika dėl galimybių atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės dėl veikos mažareikšmiškumo bylose dėl smurto artimoje aplinkoje nėra nuosekli, nes nevienodai vertinami objektyvieji veikos mažareikšmiškumo kriterijai, ypač pavojingumo laipsnis, veiksmų motyvų reikšmė. Doktrinos ir teismų jurisprudencijos tyrimas leidžia daryti išvadą, kad iš principo dėl visuomeninės smurto artimoje aplinkoje padarinių reikšmės ir didelės tokiu smurtu pažeidžiamų teisinių gėrių vertės (dažniausiai gyvybės, sveikatos), smurto artimoje aplinkoje atvejais mažareikšmiškumo taikymo sąlygos ir pagrindai turi būti vertinami ypač rūpestingai. Vis dėlto, atsižvelgiant į teismų praktikos suformuluotus principus ir tokio smurto specifiką, pirmiausiai smurto kontekstą, tam tikrais atvejais smurtinės veikos artimoje aplinkoje gali būti laikomos mažareikšmėmis, pvz., situacinio smurto situacijose.
- 4.6. Analizuojant supaprastinto proceso taikymą, galima konstatuoti BPK esantį kaltinamo ir nukentėjusio asmens teisių į teisinį atstovavimą užtikrinimo disbalansą pastarojo nenaudai. Siekiant atkurti šių subjektų interesų pusiausvyrą ir nukentėjusiesiems garantuoti neatidėliotinos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos suteikimą, siūloma **BPK 55 str. 4 d.** nurodytų asmenų, kuriems įgaliotas atstovas gali būti pripažįstamas būtinu, sąrašą papildyti nukentėjusiais nuo smurto artimoje aplinkoje asmenimis, šią normą išdėstant taip:
„Ikteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras motyvuotu nutarimu ar teismas motyvuota nutartimi pripažįsta, kad įgaliotojo atstovo dalyvavimas būtinas bylose dėl *smurto artimoje aplinkoje, taip pat bylose dėl* nusikalstamų veikų žmogaus sveikatai, laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikui ir šeimai ar dorovei, kai nuo šių veikų nukentėjo nepilnametis, taip pat kitais atvejais, kai be įgaliotojo atstovo pagalbos nepilnamečio nukentėjusiojo teisės ir teisėti interesai nebūtų reikiamai ginami. Tokiais atvejais dėl įgaliotojo atstovo dalyvavimo atitinkamai taikomos šio Kodekso 51 ir 52 straipsnių nuostatos.“
5. Valstybės deramo stropumo pareiga apima ir efektyvų teisingumo prieinamumą aukoms, užtikrinant adekvatų reagavimą į smurtą. Tačiau esamos praktikos analizė leidžia teigti, kad operatyvus ir veiksmingas reagavimas į pranešimus dėl smurto artimoje aplinkoje visa apimtimi vis dar nėra užtikrinamas.
 - 5.1. Dėl didelio smurtinių veikų artimoje aplinkoje latentškumo ir teisinio reguliavimo bei jo įgyvendinimo trūkumų baudžiamojo proceso inicijavimas neturėtų būti išimtinai siejamas su nukentėjusiojo skundu. Todėl privataus kaltinimo proceso panaikinimas ir ikteisminio tyrimo institucijų praktika pradėti ikteisminį tyrimą dėl smurto artimoje aplinkoje bendra tvarka atitinka tokio smurto specifiką ir aukų poreikius (BPK 167 str. 3 d.). Tačiau BPK pokyčiai, reguliuojant privačiai viešo kaltinimo bylų procesą, nebuvo suderinti su BK normomis. Siekiant suderinti BK ir BPK normas bei garantuoti efektyvų reagavimą į smurtą, siūloma tas normas, kuriose yra įtvirtintos dažnos ir tipinės nusikalstamos veikos artimoje

aplinkoje, t. y. bent jau **BK 154 str. 3 d., 168 str. 3 d., 178 str. 5 d., 187 str. 4 d. dalis**, papildyti nuostata, kad **baudžiamoji atsakomybė kyla ir tais atvejais, kai ikiteisminis tyrimas pradėtas nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius**. Kartu rekomenduotina keisti **BPK 167 str. 3 d.**, nevardijant konkrečių BK normų, o įtvirtinant bendrą nuostatą, kad **jei nusikalstamos veikos turi smurto artimoje aplinkoje požymių, ikiteisminis tyrimas pradedamas, nesvarbu, ar yra nukentėjusiojo skundas arba jo teisėto atstovo pareiškimas, ir šiais atvejais ikiteisminis tyrimas pradedamas ir procesas vyksta bendra tvarka**.

- 5.2. Atsakius būtino nukentėjusiojo kreipimosi, svarbiu būdu gauti informaciją apie įvykdytas smurtines veikas artimoje aplinkoje ikiteisminio tyrimo subjektams tapo kitų asmenų ir institucijų pranešimai apie jas. Pilietinė pareiga pranešti apie tokias nusikalstamas veikas kai kuriems subjektams – ugdymo, sveikatos apsaugos, vaiko teisių apsaugos įstaigoms ir kitoms įstaigoms bei jų darbuotojams – yra transformuota į profesinę pareigą. Daugiausiai specialių normų, kurios įpareigoja pranešti apie žinomus smurto atvejus, yra susiję su vaikų teisių apsauga. Teisinių prielaidų tinkamam šių pareigų vykdymui esama: teisės aktai nenustato neproporcingų reikalavimų tokios pareigos vykdymui, o profesionalus, tarpinstituciniu bendradarbiavimu grįstas įpareigojimų vykdymas nesukelia konkurencijos su kitų ugdymo, sveikatos apsaugos, vaiko teisių apsaugos įstaigų ir jų darbuotojų pareigų vykdymu – privataus gyvenimo apsauga, konfidencialumo reikalavimu. Tyrimo metu nustatyta, kad nors profesinės pareigos pranešti apie žinomus smurto artimoje aplinkoje atvejus nevykdymas užtraukia administracinę ar baudžiamąją atsakomybę, jos taikymo praktika nėra paplitusi. Todėl sisteminė nacionalinių ir tarptautinių teisių aktų analizė leidžia daryti išvadą, kad vis tik bendro pobūdžio teisinis reguliavimas savaime neužtikrina tinkamo pareigos pranešti apie smurtines veikas artimoje aplinkoje įgyvendinimo, o tinkamas įpareigojimų vykdymas yra sietinas su specialiojo teisinio reguliavimo detalizavimu.
- 5.3. Lietuvoje 2012–2018 m., daugėjant pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje, yra pastebima pradedamų ikiteisminių tyrimų dėl smurto artimoje aplinkoje mažėjimo tendencija. Nors išsamus šio reiškinio priežasčių tyrimas nebuvo tiesioginis šio tyrimo objektas, visgi tokią ikiteisminio tyrimo institucijų praktiką galima sieti su kitokio nei fizinis smurtas artimoje aplinkoje neatpažinimu, nevisapusišku įvykio aplinkybių vertinimu ir netinkamu nusikalstamų veikų kvalifikavimu. Tam tikri deramo stropumo pareigos aspektai, suteikiantys galimybę užkardyti smurtą ir atskleisti nusikalstamas veikas, yra inkorporuoti į naujausias specialiojo reguliavimo, nustatančio reagavimo į smurtą artimoje aplinkoje, normas (pvz., Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611, 8, 36 p. ir kt.), tačiau šiuo aspektu tinkamas valstybės pareigos vykdymas dar nėra užtikrintas.

6. Smurto artimoje aplinkoje aukoms, kaip itin pažeidžiamoms dėl pakartotinės ir antrinės viktimizacijos, Nusikaltimų aukų teisių direktyva garantuoja papildomas procesinės apsaugos priemones. Viena iš jų – nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimas. Pagal nacionalinį reguliavimą (BPK 186¹ str., Generalinio prokuroro patvirtintos Rekomendacijos), ši procedūra vyksta dviem etapais: nustatant specialios apsaugos poreikį ir parenkant atitinkamas priemones. Nusikaltimų aukų teisių direktyvos nuostatų dėl individualus nuo nusikaltimų nukentėjusių asmenų apsaugos poreikių vertinimo ir specialių apsaugos priemonių taikymo perkėlimas į nacionalinę teisę BPK normomis ir Rekomendacijomis formos požiūriu iš esmės atitinka Direktyvos perkėlimo techniką. Tačiau esamo reguliavimo ir jo taikymo praktikos ištyrimas leidžia daryti išvadą, kad valstybės deramo stropumo pareiga užtikrinant apsaugą smurto aukoms baudžiamojo proceso metu yra įgyvendinama nepakankamai veiksmingai.
 - 6.1. Tyrimo metu vertinant BPK ir Rekomendacijų turinio dermę, nustatyta, kad Rekomendacijose esama nuostatų, ribojančių galimybes pasinaudoti BPK numatytais nukentėjusiųjų teisėmis ir garantijomis, arba išplečiančių BPK normų turinį, arba yra rekomendacinio pobūdžio. Todėl toks reguliavimas ne visiškai atitinka konstitucinio teisėtumo reikalavimus formos ir turinio atžvilgiu. Atsižvelgiant į šiuos teisinio reguliavimo trūkumus, siūloma Rekomendacijų normas dėl specialiųjų apsaugos priemonių taikymo pagrindų ir sąlygų (2.4, 16 p., 3 priedas), vertinamųjų subjektų (2.3 p.), taip pat vartojamas sąvokas (2.4, 12 p., 1 priedas) suderinti su BPK įtvirtintu reguliavimu (BPK 36² str., 55 str. 4 d., 186 str. 1, 3 d., 186¹ str. ir kt.). Siekiant, kad nukentėjusiųjų apsaugos priemonių taikymo reguliavimas atitiktų teisėkūros aiškumo, sistemiškumo principus, tikslinga **specialių apsaugos priemonių sąvoką įtvirtinti BPK.**
 - 6.2. Atlikta lyginamoji analizė leidžia daryti išvadą, kad nacionalinis nukentėjusiųjų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo procedūros reguliavimas juridiniu požiūriu ne visiškai atitinka Direktyvos standartus ir yra nepakankamas, todėl jos vykdymas gali būti netinkamas ar formalus, taigi ir neužtikrinantis tinkamos smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugos. Nustatytus reguliavimo netikslumus ir spragas būtina spręsti keičiant ar pildant BPK ir Rekomendacijas:
 - 6.2.1. Direktyvoje numatytas specialių apsaugos priemonių pagrindas yra specialių apsaugos poreikių nustatymas, tuo tarpu Rekomendacijose apsaugos priemonių taikymas yra susiejamas su grėsmės aukai lygiu. Toks reguliavimas riboja specialios apsaugos galimybes, todėl Rekomendacijose jos turi būti susietos su specialių apsaugos poreikių nustatymu.
 - 6.2.2. Dauguma apsaugos priemonių, numatytų Rekomendacijose, yra rekomendacinio pobūdžio, jų taikymas yra siejamas su pareigūno diskrecija, nors Direktyvoje įtvirtintas reikalavimas užtikrinti nurodytų apsaugos priemonių taikymą. Todėl būtina šioms Rekomendacijų nuostatomis suteikti privalomąjį pobūdį.
 - 6.2.3. Nustatant nukentėjusiųjų apsaugos poreikius, kai kurios Direktyvoje nurodytos vertintinos aplinkybės, ypač reikšmingos smurto artimoje aplinkoje atveju, Rekomendacijose neįtrauktos į vertinimo kriterijų sąrašą

(pvz., nukentėjusiojo lytis, amžius, kilmės valstybė, gyventojų statusas, bendravimo sunkumai, smurto pakartotinumai). Šio sąrašo papildymas Direktyvoje numatytais ir kitais reikšmingais kriterijais (pvz., ar įtariamasis turi ginklą, priklausomybių, sveikatos sutrikimų, kokia jo kriminalinė istorija, ar jo atžvilgiu jau yra priimti sprendimai dėl tam tikrų įpareigojimų, draudimų, kardomųjų priemonių, ar žinoma jo gyvenamoji vieta ir kt.) leistų pasiekti Direktyvos tikslą ir nustatyti individualius aukos apsaugos poreikius.

6.2.4. Rekomendacijomis nustatyta specialių apsaugos poreikių vertinimo tvarka neužtikrina Direktyvoje numatyto ypatingo dėmesio smurto artimoje aplinkoje aukoms, jų aktyvaus dalyvavimo procedūroje. Taip pat nėra išnaudotos procedūros lankstumo galimybės. Galimas reguliavimo ir taikymo problemas rekomenduojama spręsti minėtas nuostatas atitinkamai suderinant su Direktyvos reikalavimais, jas papildant: nukentėjusiojo pageidavimus įtraukiant į vertinamųjų kriterijų sąrašą (1, 2 priedas), diferencijuojant vertinimo procedūras, kategorizuojant aukų pažeidžiamumo lygį, nustatant skirtingą vertinimo apimtį.

6.3. ES norminių aktų, mokslinių tyrimų, teismų praktikos, ekspertų suteiktų duomenų analizės rezultatai suteikia pagrindą teigti, kad smurto artimoje aplinkoje aukos dėl pakankamai dažnos antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo, keršto gali būti pripažįstamos pažeidžiamomis be vertinimo *ad hoc*. Nukentėję vaikai taip pat *a priori* laikomi turinčiais specialių poreikių. Todėl šių aukų atžvilgiu būtų tikslinga atlikti tik antrą poreikių vertinimo procedūros etapą – individualaus vertinimo būdu parinkti adekvačias, identifikuotus asmeninius poreikius atitinkančias specialias apsaugos priemones. Toks būdas palankesnis aukai ir leidžia efektyviau organizuoti pareigūno veiklą.

7. Smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugos priemonių katalogą sudaro skirtingi teisiniai instrumentai – civilinės teisės (laikinosios apsaugos priemonės pagal ANSAAĮ, CK), baudžiamosios teisės ir proceso (kardamosios ir kitos procesinės prievartos priemonės, specialios apsaugos priemonės, baudžiamojo poveikio priemonės, taip pat anonimiškumą užtikrinančios garantijos, apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės), administracinės teisės (leidimo laikyti ginklą neišdavimas arba turimo leidimo panaikinimas smurtautojui, pagalbos iškvietimo elektroniniai įrenginiai, suteikiami aukai). Siekiant užtikrinti efektyvią aukos apsaugą, tokios priemonės turi būti taikomos tiek prieš pradėdant baudžiamąjį procesą, tiek jo metu, tiek jam pasibaigus.

7.1. Laikinių apsaugos priemonių pagal ANSAAĮ taikymas yra ribotas dėl termino (skiriamos iki ikiteisminio tyrimo pradžios) ir kitų procesinių aplinkybių (taikymas susietas su tam tikrais pagrindais). Taip pat trūksta neatidėliotinos apsaugos priemonių, skiriamų iškart, kai tik auka kreipiasi pagalbos į teisėsaugos institucijas. Todėl rekomenduotina, remiantis gerąja užsienio valstybių praktika, svarstyti civilinio apsaugos orderio, išduodamo policijai atvykus į įvykio vietą, taikymo įtvirtinimą Policijos įstatyme, ANSAAĮ, specialiuosiuose poįstatyminiuose teisės

aktuose, nustatančiuose policijos pareigūnų reagavimo į smurtą artimoje aplinkoje, tvarką.

- 7.2. Nors nei procesinių prievartos priemonių apskritai, nei kardomųjų priemonių, skiriamų baudžiamąjo proceso metu, konkrečiai tiesioginė paskirtis nėra smurto aukų apsauga, tačiau faktiškai jomis galima pasiekti kompleksinį poveikį – t. y., tinkamos proceso eigos užtikrinimą ir aukų apsaugą, todėl svarstyti galimybė procesinių prievartos priemonių tikslus sieti ir su aukos interesų apsauga. Kadangi nėra specialių nuostatų parenkant kardomasias priemones įtariamiesiems (kaltinamiesiems) smurto artimoje aplinkoje bylose, jos turi būti skiriamos atsižvelgiant į tokio smurto specifiką, smurto tipą pagal kontekstą, aukų apsaugos poreikius. Kai kurios kardamosios priemonės yra ne tik neveiksmingos, bet ir pavojingos smurto artimoje aplinkoje aukai (pvz., kartu gyvenančiam įtariamajam paskirtas namų areštas, periodinė registracija policijos įstaigoje, dokumentų paėmimas). Kartu turėtų būti intensyvinamas efektyviausių kardomųjų priemonių, užtikrinančių aukos ir smurtautojo atskyrimą, taikymas: t. y. įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu (BPK 132¹ str.), intensyvi priežiūra (BPK 131¹ str.).
- 7.3. Apsaugos priemonių vykdymo užtikrinimas išlieka viena silpniausių smurto aukų apsaugos struktūros elementų. Teisinės pasekmės, įtariamajam (kaltinamajam) pažeidus kardomasias priemones, dažniausiai yra siejamos su sistemingais pažeidimais, tačiau net ir jie nėra laikomi nusikalstamos veikos, numatytos BK 245 str., dalyku, todėl kyla abejonių dėl BPK numatytų kardomųjų priemonių veiksmingumo apsaugant aukas nuo pakartotinės viktimizacijos, taip pat jų materialijų ir procesinių interesų užtikrinimo. Todėl teismams siūlytina griežtinti bent jau efektyviausios priemonės – įpareigojimo gyventi skyrium ir nesiartinti prie nukentėjusiojo – pažeidimo teisinės pasekmes. Tokios kardamosios priemonės pažeidimas turėtų būti pagrindas neišvengiamam kardamosios priemonės pakeitimui į griežtesnę (pvz., intensyvią priežiūrą). Taip pat būtina detalizuoti poįstatyminiais norminiais aktais reglamentuotą kardomųjų priemonių vykdymo kontrolės tvarką, nustatant konkrečius įpareigojimus pareigūnams ir jų atlikimo terminus. *Šiuo tikslu gali būti atsižvelgiama į analogiškų priemonių pagal ANSAAI vykdymo ir kontrolės užtikrinimo procedūrų reglamentavimą.*
- 7.4. Siekiant aukos apsaugą užtikrinti ir pasibaigus baudžiamajam procesui, turėtų būti plečiama teismų praktika, pripažinus asmenį kaltu, jam taikyti ne tik sankcijoje numatytą bausmę, tačiau ir su ja derančias bei nukentėjusiojo saugumo interesus atitinkančias baudžiamąjo poveikio priemones. Nors apskritai tiesioginė baudžiamąjo poveikio priemonių paskirtis yra padėti įgyvendinti bausmės tikslus, o ne siekti nėra nukentėjusiųjų interesų apsaugos, visgi įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusio asmens arčiau nei nustatytu atstumu (BK 72¹ str.) turi tokį tikslą ir poveikį. Būtent ši priemonė geriausiai atitinka smurto artimoje aplinkoje specifiką ir aukų apsaugos poreikius.

8. Efektyvus įrodymų surinkimas bei tinkamas jų vertinimas taip pat yra valstybės pozityviosios pareigos elementai. Todėl bylose dėl smurto artimoje aplinkoje turi būti parenkamos tinkamos įrodinėjimo priemonės ir taikomos tinkamos jų leistinumo, patikimumo vertinimo praktikos, nes tokio pobūdžio smurto ir jo poveikio aukai įrodinėjimas baudžiamosiose bylose yra specifinis. Kadangi Lietuvoje nėra specializuotos kompetencijos teismų ar specialaus teisinio reguliavimo šiuo aspektu, darbe daugiausiai dėmesio buvo skirta psichologijos mokslu paremtai bendrų įrodinėjimo taisyklių taikymo praktikai bylose dėl smurto artimoje aplinkoje.
 - 8.1. Kokybiškas pirminis policijos reagavimas į smurtą artimoje aplinkoje užtikrina efektyvų tolesnį įrodinėjimo procesą, todėl pirminiuose šalinuose turi būti užfiksuojama kuo daugiau bylai reikšmingos informacijos. Pritartina naujai diegiamai Lietuvos policijos praktikai pirmines įvykio aplinkybes fiksuoti vaizdo ir garso įrašymo priemonėmis. Vis dėlto rekomenduotina Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos apraše, patvirtintame Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611, detalizuoti įvykio aplinkos fiksavimo vaizdo priemonėmis tvarką, išsprendžiant asmenų privatumo apsaugos, duomenų saugojimo, policijos veiklos veiksmingumo klausimus.
 - 8.2. Siekiant tiksliau bei išsamiau atskleisti nusikalstamų veikų artimoje aplinkoje aplinkybes, įvertinti smurto tipą, formą, kontekstą, taip pat aukos pažeidžiamumą bei taikytinas apsaugos ar baudžiamojo poveikio priemones, charakterizuoti smurtautoją, būtina visais atvejais surinkti duomenis apie analogiškas ankstesnes jo padarytas veikas prieš moterį. Todėl rekomenduotina tarnybinio pranešimo dėl galimo smurto artimoje aplinkoje formą papildyti reikalavimu pateikti duomenis apie asmeniui anksčiau skirtas kardomąsias ar baudžiamojo poveikio priemones, teismo draudimus. Įtariamąjį ar kaltinamąjį apibūdinantys duomenys turi būti renkami atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje specifiką ir tipą, t. y., asmeninių santykių istorija, informacija apie nusikalstamų veikų prieš moterį pakartotinumą, nukentėjusiųjų pagalbos prašymus.
 - 8.3. Smurto tipologizavimo teikiama informacija galėtų būti naudojama kaip papildoma įrodomoji priemonė ir instrumentas, skirtas patikrinti egzistuojančių teisinių praktikų tinkamumą. Smurto artimoje aplinkoje heterogeniškumas tokio pobūdžio bylose lemia poreikį išplėsti įrodinėjimo ribas ir vertinti veikų kontekstą. Šio poreikio realizavimui Lietuvos teisės sistemoje yra ir teisinių prielaidų, ir praktikos. Smurto kontekstui atskleisti gali būti taikomos įprastos įrodymų rinkimo technikos ir standartinės įrodinėjimo priemonės. Teisėsaugos pareigūnų gebėjimų atpažinti smurtą trūkumas gali būti kompensuotas naudojant naujas įrodinėjimo priemones: specializuotos pagalbos centrų rengtų pažymų duomenys, įvykio aplinkos fiksavimas vaizdo priemonėmis.
 - 8.4. Teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad smurto artimoje aplinkoje bylose yra keliamas palyginti aukštas liudytojų parodymų patikimumo reikalavimas, tačiau jų patikimumą užtikrinančios procedūros (techninių priemonių naudojimas,

akustinių ir vizualinių kliūčių sudarymas apklausiant nukentėjusiuosius ikiteisminio tyrimo ar teismo nagrinėjimo metu, apklausa pas ikiteisminio tyrimo teisėją, taip pat specialisto dalyvavimas apklausoje ar kitos papildomos procesinės garantijos (BPK 185 str. 1 d., 186¹ str. 1 d., 274 str., 276 str. 2 d., 283 str. 6 d.)) nėra pakankamai išnaudojamos.

9. Lietuvos teismų praktikos analizė rodo, kad tais atvejais, kai sisteminio smurto auka moteris nužudo smurtautoją, nenustačius būtinosios ginties teisėtumo sąlygų, teismai paprastai nevertina smurto prieš moterį tipo, motyvacijos ar lyties aspekto. Įvertinus mokslinę diskusiją dėl kaltininkės – smurto aukos – gynybos priemonių tokiose bylose galima konstatuoti, kad kai kuriose užsienio valstybėse tokiose bylose galima taikyti tam tikrus baudžiamosios teisės institutus (pvz., veiką vertinti kaip būtinąją gintį ar nusikaltimą dėl patirtos prievartos ar nukentėjusiojo provokacijos) ir įrodinėjimo priemonės (pvz., ekspertų išvados ir liudijimas), kurie įgalina visapusiškai ir adekvačiai įvertinti nusikalstamos veikos aplinkybes. Tokiais atvejais taip pat yra vertinamas smurto prieš moterį kontekstas, o gynyba yra grindžiama ekspertų išvadomis dėl moters patirto smurto elgesio modelio, motyvacijos, poveikio. Atsižvelgiant į tokios strategijos atitiktį Lietuvos teismų praktikai dėl būtinosios ir tariamosios ginties sąlygų (BK 28 str.), teismo diskreciją dėl atsakomybę lengvinančių aplinkybių konstatavimo (pvz., kai nusikalstama veika padaryta dėl patirtos prievartos ar provokuojančio nukentėjusio asmens elgesio ir kt. (BK 59 str. 1 d. 5, 6 p. ir kt.)), galima teigti, kad esama teisinių prielaidų ja remtis ir nacionalinėje teisėje.

LITERATŪROS ŠARAŠAS

Specialioji literatūra:

1. Adjei, Stephen Baffour. „Entrapment of Victims of Spousal Abuse in Ghana: A Discursive Analysis of Family Identity and Agency of Battered Women“. *Journal of Interpersonal Violence* 32, (5 2017): 730–754. <https://doi.org/10.1177/0886260515586375>.
2. Adlienė, Rolanda ir kt. *Smurto prieš vaikus diagnostikos metodinės rekomendacijos* [žiūrėta 2016-08-05]. http://sam.lrv.lt/uploads/sam/documents/files/Veiklos_sritys/Asmens_sveikatos_prieziura/Diagnostikos_metodikos_ir_rekomendacijos/Rekomendacijos/SMURTO%20PRIES%20VAIKUS%20DIAGNOSTIKOS%20METODIN%C4%96S%20REKOMENDACIJOS.pdf.
3. Adomavičiūtė, Edita. „Moterų, patyrusių smurtą arimoje aplinkoje, edukacinis įgalinimas inovacijomis“ Daktaro disertacija, Kauno technologijos universitetas, 2018.
4. Aguonytė, Vaida, et al. „Pagalba smurtą artimoje aplinkoje patyrusioms moterims“. *Visuomenės sveikata* 3, 62 (2013): 68–75. [http://hi.simplifit.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/Vs2013%203\(62\).pdf](http://hi.simplifit.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/Vs2013%203(62).pdf).
5. Ali, Parveen Azam, Dhingra, Katie & McGarry Julie. „A Literature Review of Intimate Partner Violence and Its Classifications“. *Aggression and Violent Behavior* 31 (2016): 16–25. <http://eprints.nottingham.ac.uk/35497/1/A%20literature%20review%20of%20intimate%20partner%20violence%20and%20its%20classifications.pdf>.
6. American Bar Association Commission on Domestic & Sexual Violence. *Mediation in Family Law Matters Where DV is Present* [žiūrėta 2018-06-19]. https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/domestic_violence1/Charts/2014%20Mediation%20Statutory%20Chart.authcheckdam.pdf.
7. American Psychological Association, *Violence and the Family: Report of the American Psychological Association Presidential Task Force on Violence and the Family*. American Psychological Association, 1996.
8. Amorado, Rhona Mae. „„I Plead the Fifth“: New York’s Integrated Domestic Violence Courts and the Defendant’s Fifth Amendment Dilemma“. *Touro Law Review* 32, 4 (2016): 709–740. <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/touro32&i=727>.
9. Ambrazevičiūtė, Kristina, Kavoliūnaitė-Ragauskienė, Eglė ir Mizaras, Vytautas. „Šeimos kaip teisės kategorijos turinys Lietuvos Respublikos įstatymuose“. *Teisės problemos* 4, 78 (2012): 74–107. http://teise.org/wp-content/uploads/2016/09/Ambrazeviciute-ir-kt-2012_4.pdf.
10. Ancelis, Petras. „Įrodinėjimo tikslas, dalykas ir priemonės“. Iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui)*, Vidmantas Egidijus Kurapka, et al., 205–269. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011. ISBN 978-9955-19-321-0.
11. Indrė Anskaitytė. *Prieš artimuosius smurtavęs vyras: maniau besielgiantis teisingai*, LRT radijo laida „Radijo dokumentika“. 2017-10-14. <https://www.15min.lt/gyvenimas/naujiena/santykiai/pries-artimuosius-smurtaves-vyras-maniau-besielgiantis-teisingai-1024-867358>.

12. Arlauskaitė, Žydrė ir kt. *Vaikas – smurto auka: teisiniai, psichologiniai ir socialiniai aspektai: metodinis vadovas specialistams, dirbantiems su smurtą patyrusiais vaikais ir jų šeimomis*. 2010. ISBN 978-609-420-121-9.
13. Avdeyeva, Olga A. *Defending Women's Rights in Europe: Gender Equality and EU Enlargement*. SUNY Press, 2015.
14. Avdeyeva, Olga. „When Do States Comply with International Treaties? Policies on Violence against Women in Post-communist Countries“. *International Studies Quarterly* 51, 4 (2007): 877–900. <https://www.jstor.org/stable/4621747>.
15. Azubalyte, Rima. „Tendencies of the Development of the Lithuanian Criminal Procedure Law“. *Jurisprudencija* 1, 119 (2010): 281–296. <http://web.aebsohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=6f0a4d5b-2193-4956-9541-8bf61ced3cda%40sessionmgr4010>.
16. Ažubalytė, Rima. „Alternatyvūs baudžiamojo konflikto sprendimo būdai nagrinėjant bylą teisme“. *Jurisprudencija* 6, 108 (2008): p. 41–47. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/viewFile/2570/2377>.
17. Ažubalytė, Rima. „Baudžiamojo proceso raidos tendencijos“. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*, 229–242 Vilnius: Registrų centras, 2014. 460 p. ISBN 978-9955-30-131-8.
18. Ažubalytė, Rima. „Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykiš“. *Jurisprudencija* 1, 79 (2006): 16–24. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12726/2921-6170-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
19. Ažubalytė, Rima. „Nepilnamečio apklausa baudžiamajame procese“. Iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo* (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui): mokslo studija, Petras Ancelis, et al. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011. 458 p. ISBN 978-9955-19-321-0.
20. Ažubalytė, Rima. „Nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisminės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida“. *Jurisprudencija* 4, 122 (2010): 224–228. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/viewFile/1035/990>.
21. Ažubalytė, Rima. „Susitarimas (susitaikymas) viešojo kaltinimo bylose kaip viena iš diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų“. *Jurisprudencija* 6, 84 (2006): 33–40. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12123/2574-5472-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
22. Ažubalytė, Rima, Jurgaitis, Ramūnas ir ZAJANČKAUSKIENĖ, Jolanta. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011. 486 p. ISBN 978-9955-19-376-0.
23. Ažubalytė, Rima & Zajančauskienė, Jolanta. „Vulnerability Assessment of Participants in Lithuanian Criminal Proceedings in the Context of EU Regulations“. *Baltic Journal of Law & Politics Volume* 7, 2 (2014):152–178. <https://doi.org/10.1515/bjlp-2015-0006>.
24. Ažubalytė, Rima ir kt. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius, 2014.

25. AŽUBALYTĖ, Rima ir kt. Teisinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais, Vilnius, 2005. Prieiga per internetą: <http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Rysiu_su_visuomene_sk/visokie/Teisines_rekomendacijos.pdf>
26. Babcock, Julia C., *et al.* „Attachment, Emotional Regulation, and the Function of Marital Violence: Differences Between Secure, Preoccupied, and Dismissing Violent and Nonviolent Husbands“. *Journal of Family Violence* 15, 4 (2000): 391–409. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1023/A:1007558330501.pdf>.
27. Baird, Anne Carroll. „Differences in Types of Intimate Partner Violence: Implications for Public Policy“. *Challenge* 16. Spring 2010: article 2. <http://digitalcommons.auctr.edu/challenge/vol16/iss1/2>.
28. Bajorinas, Artūras. *Statistika ir tendencijos* [žiūrėta 2014-08-17]. [http://www.bukstipri.lt/uploads/Bajorinas\[1\].pdf](http://www.bukstipri.lt/uploads/Bajorinas[1].pdf).
29. Ballan, Michelle S., & Burke Freyer, Molly. „Self-Defense Among Women with Disabilities: An Unexplored Domain in Domestic Violence Cases“. *Violence Against Women* 18, 9 (2012): 1083–1107. <https://doi.org/10.1177/1077801212461430>.
30. Baranskaitė, Agnė. „Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesinės problemos“. *Jurisprudencija* 11, 113 (2008): 66–71. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/viewFile/1745/1634>.
31. Baranskaitė, Agnė. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius*: monografija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. 288 p. ISBN 978-9955-30-012-0.
32. Barker, Gary. „Violence against Young Children: What does Gender Have to Do with It?“ *Early Childhood Matters* (June 2010): 27–32, <https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/20103267867>.
33. Beck, Connie J. A. & Raghavan, Chitra. „Intimate Partner Abuse Screening in Custody Mediation: The Importance of Assessing Coercive Control“. *Family Court Review* 48, 3 (June 2010): 555–565.
34. Beck, Connie J. A., *et al.* *Intimate Partner Abuse in Divorce Mediation: Outcomes from a Long-Term Multi-cultural Study*. July 2011. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/236868.pdf>.
35. Belew, Christine M. „Killing One’s Abuser: Premeditation, Pathology, Or Provocation?“ *Emory Law Journal* 59 (2009): 769–808.
36. Belfrage, Henrik, *et al.* „Assessment and Management of Risk for Intimate Partner Violence by Police Officers Using the Spousal Assault Risk Assessment Guide“. *Law and Human Behavior* 36, 1 (2012): 60–67.
37. Bell, Anne-Stuart, Dinwiddie, Martha & Hamby, Sherry. *Gender Patterns in Intimate Partner Violence: Results from 33 Campus Climate Surveys Based on the Partner Victimization Scale*. Sewanee, TN: Life Paths Appalachian Research Center, 2018. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.34326.86086>.
38. „Body-Worn Camera Laws Database“. 2/28/2018). www.ncsl.org/research/civil-and-criminal-justice/body-worn-cameras-interactive-graphic.aspx#/.

39. Bourke, Patrice, Ward, Tony & Rose, Chelsea. "Expertise and Sexual Offending: A Preliminary Empirical Model". *Journal of Interpersonal Violence* XX, X (2012): 1–24. <https://doi.org/10.1177/0886260511433513>.
40. Bullock, Karen & Condry, Rachel. "Responding to Denial, Minimization and Blame in Correctional Settings: The 'Real World' Implications of Offender Neutralizations". *European Journal of Criminology* 10, 5 (2013): 572–590.
41. Family Court of Australia, Federal Magistrates of Australia. *Best Practice Principles for Use in Parenting Disputes when Family Violence or Abuse is Alleged* (December 2016). http://www.federalcircuitcourt.gov.au/wps/wcm/connect/cfd25561-39fb-49c4-83c1-2aff5cf6e4a1/FVBPP_edition4_December2016.pdf?MOD=AJPERES&CONVERT_TO=url&CACHEID=ROOTWORKSPACE-cfd25561-39fb-49c4-83c1-2aff5cf6e4a1-lyTuHjt.
42. Bettinson, Vanessa & Bishop, Charlotte. „Is the Creation of a Discrete Offence of Coercive Control Necessary to Combat Domestic Violence?“ *N. Ir. Legal Q.* 66, 2 (2015):179–197.
43. Bishop, Charlotte & Bettinson, Vanessa. "Evidencing domestic violence, including behaviour that falls under the new offence of 'controlling or coercive behaviour'". *The International Journal of Evidence & Proof* XX, X (2017): 1–27. <https://doi.org/10.1177/1365712717725535>.
44. Bieliūnas, Egidijus. „Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos“. *Teisė* 69 (2008): 7–21.
45. Blasco-Ros, Concepción, Sánchez-Lorente, Segunda & Martínez, Manuela. „Recovery from Depressive Symptoms, State Anxiety and Post-traumatic Stress Disorder in Women Exposed to Physical and Psychological, But Not to Psychological Intimate Partner Violence Alone: A Longitudinal Study“. *BMC Psychiatry* 10 (2010): 98–110. <https://doi.org/10.1186/1471-244X-10-98>.
46. Bond, Christine & Jeffries, Samantha. „Similar Punishment? Comparing Sentencing Outcomes in Domestic and Non-Domestic Violence Cases“. *British Journal of Criminology* 54, 5 (2014): 849–872. <https://doi.org/10.1093/bjc/azu034>.
47. Bond, Tim; & Mitchels, Barbara. *Confidentiality & Record Keeping in Counselling & Psychotherapy*. SAGE Publications Ltd. 2014, 216 p. ISBN 9781446274521.
48. Boxal, Hayley, Rosevear, Lisa & Payne, Jason. „Domestic Violence Typologies: What Value to Practice?“ *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice* 494 (March 2015). https://www.researchgate.net/profile/Jason_Payne10/publication/279527358_Domestic_violence_typologies_What_value_to_practice/links/5595162b08ae21086d1f0be0/Domestic-violence-typologies-What-value-to-practice.pdf.
49. Breiding, M. J., et al. *Intimate Partner Violence Surveillance: Uniform Definitions and Recommended Data Elements, Version 2.0*. Atlanta (GA): National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention, 2015. 156 p.
50. Brinig, Margaret F. „Explaining Abuse of the Disabled Child“. *Family Law Quarterly* 46, 2 (Summer 2012): 269–296. https://scholarship.law.nd.edu/law_faculty_scholarship/842.

51. Brownridge, Douglas A. „Situating Research on Safety Promoting Behaviors Among Disabled and Deaf Victims of Interpersonal Violence“. *Violence Against Women* 15, 9 (September 2009): 1075–1079. <https://doi.org/10.1177/1077801209340311>.
52. Brownridge, Douglas A. *Violence Against Women: Vulnerable Populations*. New York: Routledge, 2009. 296 p. ISBN10:0-415-99608.
53. Brownridge, Douglas A., et al. „Violence Against Separated, Divorced, and Married Women in Canada, 2004“. *Journal of Divorce & Remarriage* 49, 3/4 (2008): 308–329. <https://doi.org/10.1080/10502550802222121>.
54. Brunilda, Pali. *Restorative Justice in the Victims' Directive: Survey Results*. European Forum for Restorative Justice, 2017. <http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2018/02/RJ-in-the-VD-EFRJ-survey-report.pdf>.
55. Buchowska, Natalia. „Protection of Women's Rights in Armed Conflict – Any Lessons from World War II?“ Pranešimas konferencijoje Past and Future Issues and Challenges of prevention of International Crimes and Rise of Intolerance, Vilnius, 2015-12-11.
56. Bučiūnas, Gediminas, Gruodytė, Edita ir Šalčius, Marijus. *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Valstybės įmonė „Registrų centras“, 2017. 616 p. ISBN 978-9955-30-250-6.
57. Bučiūnas, Gediminas ir Velička, Vilius. „Keitimasis informacija ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas tiriant smurto artimoje aplinkoje atvejus“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 18 (2017): 165–183. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15072/Bu%20i%20nas.pdf?sequence=1>
58. Budryte, Dovile. „From “Dirty Laundry” to a Human Rights Concern? International Norms and Gender Violence in Armenia and Lithuania“. Iš *Feminist Conversations: Women, Trauma and Empowerment in Post-Transitional Societies*, Dovile Budryte, et al., 33–50. Lanham, MD: University Press of America, Inc., 2009.
59. Cala, María Jesús, Trigo, María Eva & Saavedra, Francisco J. „Women's Disengagement from Legal Proceedings for Intimate Partner Violence: Sociodemographic and Psychological Variables“. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 8 (2016): 35–42. <https://doi.org/10.1016/j.ejpal.2015.10.002>.
60. Callaghan, Jane E. M., et al., “Beyond “Witnessing”: Children's Experiences of Coercive Control in Domestic Violence and Abuse“. *Journal of Interpersonal Violence* 33, 10 (2018): 1551–1581. <https://doi.org/10.1177/0886260515618946>.
61. Cameranesi, Margherita. „Battering Typologies, Attachment Insecurity, and Personality Disorders: A Comprehensive Literature Review“. *Aggression and Violent Behavior* 28 (2016): 29–46. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.03.005>.
62. Candela, Kristy. „Protecting the Invisible Victim: Incorporating Coercive Control in Domestic Violence Statutes“. *Family Court Review* 54, 1 (2016): 112–125. <https://doi.org/10.1111/fcre.12208>.
63. Cantwell, Nigel. „The Concept of the Best Interests of the Child: What Does it Add to Children's Human Rights?“ *The best interests of the child – A dialogue between theory and practice*. Council of Europe Publishing, March, 2016.

64. Carbajosa, Pablo, *et al.* „Differences in Treatment Adherence, Program Completion, and Recidivism among Batterer Subtypes“. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 9, 2 (2017): 93–101. <https://doi.org/10.1016/j.ejpal.2017.04.001>.
65. Casado Videjo, Ínes & Bárcena Calvo, Carmen. „Analysis of Violence against Elderly Woman“. *Social and Behavioral Sciences* 161 (2014): 110–114. <https://core.ac.uk/download/pdf/81117525.pdf>.
66. Chan, Ko Ling & Cho, Esther Yin-Nei. „A Review of Cost Measures for the Economic Impact of Domestic Violence“. *Trauma, Violence & Abuse* 11, 3 (2010): 129–143. <https://doi.org/10.1177/1524838010374371>.
67. Chapman, Frances E. „Intangible Captivity: The Potential for a New Canadian Criminal Defense of Brainwashing and Its Implications for the Battered Woman“. *Berkeley Journal Of Gender, Law & Justice* 28 (2013): 30–76. <https://doi.org/10.15779/Z38RR1PM1>.
68. „Chart of signatures and ratifications of Treaty 210 Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence“. Status as of 15/01/2019. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures>.
69. Chase, Kenneth A., O’Leary K. Daniel & Heyman, Richard E. „Categorizing Partner-Violent Men Within the Reactive-Proactive Typology Model“. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 69, 3 (2001): 567–572.
70. Chomentauskas, Gintaras, Dereškevičiūtė, Edita ir Murauskienė, Dovilė. *Smurtas artimoje aplinkoje: atpažinimas, pagalba, prevencija*. Vilnius, 2017. ISBN 978-609-438-015-0.
71. Chomentauskas, Gintaras ir kt. *Psichologinė parama aukoms ir liudytojams bei jų apsauga teismo procese*. Žmogaus studijų centras, 2015. ISBN 978-609-438-012-9.
72. Cichowski, Rachel A. „The European Court of Human Rights, Amicus Curiae, and Violence against Women“. *Law & Society Review* 50, 4 (2016): 890–919. <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/lwsocrw50&i=890>.
73. Cissner, Amanda B., Labriola, Melissa & Rempel, Michael. „Domestic Violence Courts: A Multisite Test of Whether and How They Change Offender Outcomes“. *Violence Against Women* 21, 9 (2015): 1102–1122. <https://doi.org/10.1177/1077801215589231>.
74. Clarke, Alan & Wydall, Sarah. “From ‘Rights to Action’: Practitioners’ Perceptions of the Needs of Children Experiencing Domestic Violence“. *Child and Family Social Work* 20 (2015): 181–190. <https://doi.org/10.1111/cfs.12066>.
75. Coker, Donna. „Crime Control and Feminist Law Reform in Domestic Violence Law: a Critical Review“. *Buffalo Criminal Law Review* 4 (2001): 801–860. <https://www.jstor.org/stable/10.1525/nclr.2001.4.2.801>.
76. Coker, Donna K. „Domestic Violence and Social Justice: A Structural Intersectional Framework for Teaching About Domestic Violence“. *Violence Against Women* 22, 12 (2016): 1426–1437. <https://doi.org/10.1177/10778012156258511>.
77. Coleman, Robert. “Battered Woman Syndrome“, *The Georgetown Journal of Gender and The Law* X (2009): 345–349.

78. Cook, Rebecca & Cusack, Simone. *Gender Stereotyping: Transnational Legal Perspectives*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2010. 288 p. ISBN 978-0-8122-4214-0.
79. Cosimo S. Deborah. „The Impact of Legal Sanctions on Recidivism Rates among Male Perpetrators of Domestic Violence“ Doctoral dissertation, University of North Texas, December 2009.
80. Council of Europe Equality Division Directorate General of Democracy. *Overview of Studies on the Costs of Violence against Women and Domestic Violence*. Strasbourg, 26 October 2012, updated, 14 October 2014.
81. Crenshaw, Kimberle. „Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics“. *The University of Chicago Legal Forum* (1989): 139–167. <https://philpapers.org/archive/CREDTI.pdf?ncid=txtlnkusaolp00000603>.
82. Crockett, Cailin, Brandl, Bonnie & Dabby, Firoza Chic. „Survivors in the Margins: The Invisibility of Violence Against Older Women“. *Journal of Elder Abuse & Neglect* 27(2015): 291–302. <https://doi.org/10.1080/08946566.2015.1090361>.
83. Cross, Courtney. „Reentering Survivors: Invisible at the Intersection of the Criminal Legal System and the Domestic Violence Movement“. *Berkeley Journal of Gender, Law & Justice* 31, 1 (2016): 60–120. <https://doi.org/10.15779/Z38X921J5B>.
84. Crossman, Kimberly A. & Hardesty, Jennifer L. „Placing Coercive Control at the Center: What Are the Processes of Coercive Control and What Makes Control Coercive?“. *Psychology of Violence*. 2017.
85. Crossman, Kimberly, Hardesty, Jennifer L.; & Raffaelli, Marcela. „He Could Scare Me Without Laying a Hand on Me”: Mothers’ Experiences of Nonviolent Coercive Control During Marriage and After Separation“. *Violence Against Women* 22, 4 (2016): 454–473. <https://doi.org/10.1177/1077801215604744>.
86. Crowther – Dowe, Chris; & Silvestri, Marisa. „The Gendering Of Violent Crime: Conceptualising A Human Rights Approach“. *British Journal of Community Justice* 14, 3 (2016): 35–54.
87. Timothy IC Cubitt, *et al.* “Body-worn Video: A Systematic Review of Literature”. *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 50, 3 (2017): 379–396. <https://doi.org/10.1177/0004865816638909>.
88. Cunradi, Carol B. „Neighborhoods, Alcohol Outlets and Intimate Partner Violence: Addressing Research Gaps in Explanatory Mechanisms“. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 7 (2010): 799–813. doi:10.3390/ijerph7030799.
89. Curry, Marry Ann, *et al.* „Development of Measures of Abuse Among Women with Disabilities and the Characteristics of Their Perpetrators“. *Violence Against Women* 15, 9 (September 2009): 1001–1025. <https://doi.org/10.1177/1077801209340306>.
90. Curry, M. A., *et al.* „Facilitators and Barriers to Disclosing Abuse Among Women with Disabilities“. *Violence and Victims* 26 (2011): 430–445. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.26.4.430>.

91. Cussen, Tracy & Bryant, Willow. „Domestic/Family Homicide in Australia“. *Research in Practice* 38 (May 2015).
92. Čaplikienė, Laimutė ir Velička, Vilius. „Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje“. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 19, 1 (2017): 51–65. <http://dx.doi.org/10.7220/2029-5820.19.1.3>.
93. Česnuitytė, Vida. „Subjective Definition of the Family in Lithuania. Evidence based on Qualitative Interviews“. *Socialinis darbas* 12, 2 (2013): 240–252.
94. Česnuitytė, Vida. „Šeimos samprata: Lietuvos gyventojų subjektyvus požiūris“. *Socialinis darbas* 11, 2 (2012): 257–270. https://www.mruni.eu/upload/iblock/eb1/003_cesnuityte.pdf.
95. Čėsniienė, Ilona ir Čėsna, Rytis. „Asmens persekiojimas: teisinės ir psichologinės problemos“. *Jurisprudencija* 11, 89 (2006): 27–33. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/viewFile/2796/2600>.
96. „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“. Žiūrėta 2018-04-04. <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>.
97. Dalton, Clare, *Navigating Custody & Visitation Evaluations in Cases with Domestic Violence*. National Council of Juvenile and Family Court Judges, 2006.
98. Dambrauskienė, Aušra. „Ultima ratio principo samprata“. *Teisė* 97 (2015): 116–134.
99. Danis, Fran S. „The Criminalization of Domestic Violence: What Social Workers Need to Know?“ *Social Work* 48, 2 (April 2003): 237–246. http://homepage.ntu.edu.tw/~ntusprc/1112/slide/w1/Danis_Workshop_Screening_material2.pdf.
100. Danisi, Carmelo. „How Far Can the European Court of Human Rights Go in the Fight against Discrimination? Defining New Standards in its Nondiscrimination Jurisprudence“. *International Journal of Constitutional Law* 9, 3–4 (2011): 793–807. <https://doi.org/10.1093/icon.mor044>.
101. Daniūnaitė, Ieva ir kt. *Vaikai – nusikaltimų aukos ir liudytojai: situacijos Lietuvoje apžvalga*. Vilnius: Paramos vaikams centras, 2011.
102. Davis, Richard L. „Domestic Violence Related Deaths“. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research* 2, 2 (April 2010): 44–52. <https://doi.org/10.5042/jacpr.2010.0141>.
103. Day, Andrew & Bowen, Erica. „Offending Competency and Coercive Control in Intimate Partner Violence“. *Aggression and Violent Behavior* 20 (2015): 62–71. <http://hdl.handle.net/10536/DRO/DU:30069126>.
104. Day, Andrew, et al. „Programs for Men Who Perpetrate Domestic Violence: an Examination of the Issues Underlying the Effectiveness of Intervention Programs“. *Journal of Family Violence* 24, 3 (2009): 203–212. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10896-008-9221-4>.
105. DeKeseredy, Walter S. *Contemporary Critical Criminology*. London: Routledge, 2010. 144 p. ISBN 9781135263997.
106. DeKeseredy, Walter S. *Violence Against Women: Myths, Facts, Controversies*. University of Toronto Press, 2011.

107. DeKeseredy, Walter S. „Feminist Contributions to Understanding Woman Abuse: Myths, Controversies, and Realities“. *Aggression and Violent Behavior* 16 (2011): 297–302. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2011.04.002>.
108. DeKeseredy, Walter S. & Dragiewicz, Molly. „Understanding the Complexities of Feminist Perspectives on Woman Abuse: A Commentary on Donald G. Dutton’s „Rethinking Domestic Violence““. *Violence Against Women* 13, 8 (2007): 874–884. <https://doi.org/10.1177/1077801207304806>.
109. DeKeseredy, Walter S., Dragiewicz, Molly & Schwartz, Martin D. *Abusive Endings: Separation and Divorce Violence against Women*. Oakland, California: University of California Press, 2017. 248 p. ISBN 9780520961159.
110. DeKeseredy, Walter S & Rennison, Callie Marie. „Comparing Female Victims of Separation/Divorce Assault across Geographical Regions“. *International Journal of Crime and Justice* 2, 1 (2013): 65–81.
111. DeKeseredy, Walter S. & Schwartz, Martin D. *Male Peer Support and Violence Against Women: The History and Verification of a Theory*. Boston, MA: Northeastern, 2013. 203 p. ISBN 9781555538347. http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=668629&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover.
112. Delgado Álvarez, Carmen. „What Do the Dating Violence Scales Measure?“ *Social and Behavioral Sciences* 161 (2014): 18–23. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.004>.
113. De Vido, Sara. „The Istanbul Convention and its Impact on EU Law and Policies“. Pranešimas seminare Current Reflections on EU Gender Equality Law, Tryras, 2018.
114. De Vido, Sara. „The Ratification of the Council of Europe Istanbul Convention by the EU: A Step Forward in the Protection of Women from Violence in the European Legal System“. *European Journal of Legal Studies* 9, 2 (2017): 69–102. <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/ejls9&i=395>.
115. Devries, Karen M., et al. „Intimate Partner Violence and Incident Depressive Symptoms and Suicide Attempts: A Systematic Review of Longitudinal Studies“. *PLoS Med* 10, 5 (2013). <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001439>.
116. Devries, Karen, et al. „Violence Against Women is Strongly Associated with Suicide Attempts: Evidence from the WHO Multi-country Study on Women’s Health and Domestic Violence Against Women“. *Social Science & Medicine* 73 (2011): 79–86. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.05.006>.
117. Didžbalytė, Agnė. „Moterų smurtą patyrusių vyrų patirties analizė“. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 2, 2 (2008): 31– 48. https://eltalpykla.vdu.lt/bitstream/handle/1/30821/ISSN2029-0470_2008_N_2_2.PG_31-48.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
118. Díez Gutiérrez, Enrique Javier. „Prostitution and Gender-based Violence“. *Social and Behavioral Sciences* 161 (2014): 96–101. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.016>.
119. Dillon, Gina, et al. „Mental and Physical Health and Intimate Partner Violence against Women: A Review of the Literature“. *International Journal of Family Medicine* 2013 (2013). <http://dx.doi.org/10.1155/2013/313909>.

120. Dillon, Janine. *Violence against People with Cognitive Impairments: Report from the Advocacy/Guardianship Program at the Office of the Public Advocate, Victoria* August 2010. <http://www.secasa.com.au/assets/Documents/ViolenceanddisabilityreportAugust2010.pdf>.
121. Directorate General for Internal Policies Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. *Violence against Women and the EU Accession to the Istanbul Convention: Report for the FEMM Committee*. 2017. ISBN 978-92-846-1973-3.
122. Dirsienė, Nijolė ir Reikertienė, Valerija. *Smurtinio elgesio keitimo metodika (praktinis vadovas socialiniams darbuotojams)*. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2008.
123. Doak, Jonathan. *Victims' Rights, Human Rights and Criminal Justice – Reconceiving the Role of Third Parties*. Bloomsbury Publishing, 2008.
124. Dobash, Russel & Dobash R. Emerson. „Women's Violence to Men in Intimate Relationships: Working on a Puzzle“. *The British Journal of Criminology* 44 (May 2004): 324–349. <http://www.brown.uk.com/domesticviolence/dobash.pdf>.
125. Dobrzinskienė, Rasa. „Kriminalinių įvykių vertinimas elektroninės žiniasklaidos antraštėmis“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 19 (2017): 29–39. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15140/Dobr%20inskien%20.pdf?sequence=1>.
126. „Domestic Violence Statistics“. 2018. <http://domesticviolencestatistics.org/domestic-violence-statistics/>.
127. Douglas, Heather. „Do We Need A Specific Domestic Violence Offence“. *Melbourne University Law Review* 39 (2015–2016): 434–471. https://www.researchgate.net/publication/296484722_Do_we_need_a_specific_domestic_violence_offence.
128. Douglas, Heather. „The Criminal Law's Response to Domestic Violence: What's Going On?“ *Sydney Law Review* 30 (2008): 439–469. <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/sydney30&i=437>.
129. Drakšas, Romualdas. „Specialieji baudžiamosios atsakomybės principai“. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*, 151–176. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
130. Drost, Lisanne, et al. *Restorative Justice in Cases of Domestic Violence: Best Practice Examples Between Increasing Mutual Understanding and Awareness of Specific Protection Needs* (JUST/2013/JPEN/AG/4587) WS1. Comparative Report, January, 2015 https://www.verwey-jonker.nl/doc/2015/7388_restorative%20justice%20in%20cases%20of%20domestic%20violence.pdf.
131. Dufort, Mariana, Stenbaka, Marlene & Hellner Gumpert, Clara. „Physical Domestic Violence Exposure is Highly Associated with Suicidal Attempts in Both Women and Men. Results from the National Public Health Survey in Sweden“. *European Journal of Public Health* 25, 3 (2014): 413–418. <https://doi.org/10.1093/eurpub/cku198>.
132. Dumitrescu, Elena Madalina, et al. „Consequences of Intimate Partner Violence Against Pregnant Women and the Involvement of Health Care Providers“. *Practica medical* 12, 2(50) (2017): 74–78.

133. Dutton, Donald G. „The Gender Paradigm and the Architecture of Antiscience“. *Partner Abuse* 1 (2010): 5–25. https://www.researchgate.net/profile/Donald_Dutton/publication/257066533_Architecture_of_anti-science_revised_and_stripped_August_25doc/links/0deec52445769f0ac1000000/Architecture-of-anti-science-revised-and-stripped-August-25doc.pdf.
134. Dutton, Mary Ann. *Update of the “battered woman syndrome” critique*. Harrisburg, PA: VAWnet, a project of the National Resource Center on Domestic Violence/Pennsylvania Coalition Against Domestic Violence, 2009.
135. Dutton, Mary Ann & Goodman, Lisa. „Coercion in Intimate Partner Violence: Toward a new Conceptualization“. *Sex Roles* 52, 11 (June 2005): 743–756. <https://doi.org/10.1007/s11199-005-4196-6>.
136. Dutton, Mary Ann, *et al.* „Patterns of Intimate Partner Violence: Correlates and Outcomes“. *Violence and Victims* 20, 5 (October 2005): 483–497. <https://doi.org/10.1891/vivi.2005.20.5.483>
137. Edwards, Susan. „The Duplicity of Protection – Prosecuting Frightened Victims: An Act of Gender-Based Violence“. *The Journal of Criminal Law* 76, 1 (2012): 29–52. <https://doi.org/10.1350/jcla.2012.76.1.749>.
138. Elias, Roni A. „Restorative Justice in Domestic Violence Cases“. *DePaul Journal for Social Justice* 9, 1 (Winter 2015): 67–84.
139. Elizabeth, Vivienne. „From Domestic Violence to Coercive Control: Towards the Recognition of Oppressive Intimacy in the Family Court“. *New Zealand Sociology* 30, 2 (2015): 26–43.
140. Enander, Viveka. „Jekyll and Hyde or “Who Is This Guy?”– Battered Women’s Interpretations of Their Abusive Partners as a Mirror of Opposite...“ *Women’s Studies International Forum* 33 (2010): 81–90. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2009.09.009>.
141. Enander, Viveka. „Violent Women? The Challenge of Women’s Violence in Intimate Heterosexual Relationships to Feminist Analyses of Partner Violence“. *Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 19, 2 (June 2011): 105–123. <https://doi.org/10.1080/08038740.2011.567999>.
142. *Ending Violence Against Women: From Words to Action*. Study of the Secretary-General. United Nations, 2006. 190 p. ISBN-10:92-1-112703-3.
143. Englehart, Neil A. „CEDAW and Gender Violence: an Empirical Assessment.“ *Michigan State Law Review* (2014): 265–280.
144. Eriksson, Li & Mazerolle, Paul. „A Cycle of Violence? Examining Family-of-Origin Violence, Attitudes, and Intimate Partner Violence Perpetration“. *Journal of Interpersonal Violence* 30, 6 (2015): 945–964.
145. Eriksson, Maria, Bruno, Linnéa & Näsman, Elisabet. „Family Law Proceedings, Domestic Violence and the Impact upon School: A Neglected Area of Research“. *Children & Society* 27 (2013): 81–91. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2011.00394.x>.
146. *Estimating the Costs and Impacts of Intimate Partner Violence in Developing Countries: A Methodological Resource Guide*. Washington: International Center for Research on Women, 2009.

147. European Commission's Directorate-General for Justice. *Feasibility study to assess the possibilities, opportunities and needs to standardise national legislation on violence against women, violence against children and sexual orientation violence*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. 210 p. ISBN 978-92-79-14254-3.
148. European Institute for Gender Equality. *Analysis of National Definitions of Intimate Partner Violence*. October 2016.
149. European Institute for Gender Equality. *Beijing +20: The 4th Review of the Implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. ISBN 978-92-9218-549-7.
150. European Institute for Gender Equality. *Estimating the Costs of Gender-Based Violence in the European Union*: Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014. 143 p. ISBN 978-92-9218-499-5.
151. European Union Agency for Fundamental Rights. *Violence against Women: An EU-wide Survey: Main Results*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. 193 p. ISBN 978-92-9239-999-3.
152. Europos lyčių lygybės institutas. *Smurtas prieš moteris ir mergaites internete*. Europos lyčių lygybės institutas, 2017, 8 p. ISBN 9789294702005.
153. Europos nusikalstamumo prevencijos tinklas. *EUCPN priemonių rinkinys Nr. 4: Smurto artimoje aplinkoje problema ES. Politika ir patirtis*. Briuselis, 2013 m. gruodis.
154. Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra (FRA). *Nusikaltimų aukos ES: aukoms teikiama parama ir jos pobūdis*: santrauka. 2014. ISBN 978-92-9239-679-4.
155. Evans, Sarah E., Davies, Corry & DiLillo, David. „Exposure to domestic violence: A meta-analysis of child and adolescent outcomes“. *Aggression and Violent Behavior* 13 (2008): 131–140. <https://pdfs.semanticscholar.org/6575/57e0b5f3ea109cbeb77089ceddb6359f2b18.pdf>.
156. *EVVI (Evaluation of Victims)*. 2014. http://www.justice.gouv.fr/publication/evvi_guide_en.pdf.
157. Fábíán, Katalin. „Introduction: The Politics of Domestic Violence in Postcommunist Europe and Eurasia“. Iš *Domestic Violence in Postcommunist States: Local Activism, National Policies, and Global Forces*. Katalin Fábíán, 1–42. Bloomington: Indiana University Press, 2010. <http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=339634&site=ehost-live>.
158. Fagan, Jeffrey. *The Criminalization of Domestic Violence: Promises and Limits*. Washington, DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice, 1996.
159. Fan, Mary D. „Privacy, Public Disclosure, Police Body Cameras: Policy Splits“. *Alabama Law Review* 68, 2 (2016): 395–444.
160. Fedosiuk, Oleg. „Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė“. *Jurisprudencija* 19, 2 (2012): 715–738.
161. Fedosiuk, Oleg. „Dirbtinis kriminalizavimas kaip teisinės praktikos patologija“. *Teisės apžvalga* 2, 14 (2016): 28–47. http://eltalpykla.vdu.lt:8080/xmlui/bitstream/handle/1/32524/ISSN2029-4239_2016_N_2_14.PG_28-47.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

162. Fedosiuk, Oleg. „Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje“. *Jurisprudencija* 21, 13 (2001): 101–115. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14184/3721-7750-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
163. Felson, Richard B., „Academic Apartheid: Segregation in the Study of Partner Violence“. *Partner Abuse* 1, 1 (2010): 61–81. <https://doi.org/10.1891/1946-6560.1.1.61>.
164. Feltes Thomas. „Introduction“. *Rivista di Criminologia, Vittimologia e Sicurezza* VII, 2 (Maggio – Agosto 2013).
165. Ferreira, Célia & Matos, Marlene. „Post-Relationship Stalking: The Experience of Victims With and Without History of Partner Abuse“. *Journal of Family Violence* 28 (2013): 393–402. <https://doi.org/10.1007/s10896-013-9501-5>.
166. Fine, Matthew. „Hear Me Now: The Admission Of Expert Testimony On Battered Women’s Syndrome-An Evidentiary Approach“. *William & Mary Journal Of Women And The Law* 20 (2013): 221–243.
167. Fowler, Katherine A. & Westen, Drew. “Subtyping Male Perpetrators of Intimate Partner Violence“. *Journal of Interpersonal Violence* 26, 4 (2011): 607–639. <https://doi.org/10.1177/0886260510365853>.
168. Friend, Daniel Joseph, *et al.* „Typologies of Intimate Partner Violence: Evaluation of a Screening Instrument for Differentiation“. *Journal of Family Violence* 26 (2011): 551–563. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10896-011-9392-2>.
169. Fuller, Georgina. „Non-offending Parents as Secondary Victims of Child Sexual Assault“. *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice* 500 (March 2016).
170. Gagas, Saulius. „Smurtas artimoje aplinkoje: praktiniai aspektai, pokyčiai, tendencijos“. Pranešimas konferencijoje Šeimos bylos (smurtas artimoje aplinkoje): tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Vilnius, 2017-03-03.
171. Gaižauskaitė, Inga ir Valavičienė, Natalija. *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras, 2016. 392 p. ISBN 978-9955-30-205-6.
172. García-Moreno, Claudia. *WHO Multi-country Study on Women’s Health and Domestic Violence against Women: Initial Results on Prevalence, Health Outcomes and Women’s Responses*. Geneva, 2005. 206 p. ISBN 92 4 159358 X.
173. García-Moreno, Claudia, Guedes, Alessandra & Knerr. *Understanding and Addressing Violence against Women: Intimate Partner Violence*. Geneva: World Health Organization, 2012.
174. Gardner, Richard A. „Parental Alienation Syndrome vs. Parental Alienation: Which Diagnosis Should Evaluators Use in Child-Custody Disputes?“ *The American Journal of Family Therapy* 30 (2002): 93–115.
175. Gavrilovienė, Marta. Diskusija konferencijoje Šeimos bylos (smurtas artimoje aplinkoje): tarpinstitucinis bendradarbiavimas, Vilnius, 2017-03-03.
176. *Gender-based Violence, Stalking and Fear of Crime: EU-project 2009–2011*. Bochum, 2012. https://vmits0151.vm.ruhr-uni-bochum.de/gendercrime.eu/pdf/gendercrime_final_report_printable_version.pdf.

177. Giedrytė-Mačiulienė, Renata ir Venckevičienė, Judita. „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje“. *Teisės problemos* 2, 92 (2016): 69–87. <http://teise.org/wp-content/uploads/2017/02/Giedrytė-Mačiulienė-Venckevičienė-2016-2.pdf>.
178. Goetz, Aaron T. & Shackelford, Todd K. „Sexual Coercion in Intimate Relationships: A Comparative Analysis of the Effects of Women’s Infidelity and Men’s Dominance and Control“. *Archives of Sexual Behavior* 38, 2 (2009): 226–234.
179. Gondolf, Edward W. & Fisher, Ellen R. *Battered women as survivors: An alternative to treating learned helplessness*. Lexington, MA, England: Lexington Books, 1988.
180. Gonzalez-Mendez, Rosaura & Santana-Hernandez, Juana D., „Perceived risk and safety-related behaviors after leaving a violent relationship“, *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 6, 1 (2014): 1–7. <http://dx.doi.org/10.5093/ejpalc2014a1>.
181. Goodmark, Leigh. „Autonomy Feminism: An Anti-Essentialist Critique of Mandatory Interventions in Domestic Violence Cases“. *Florida State University Law Review* 37 (2009): 1–48.
182. Goodmark, Leigh. „Reframing Domestic Violence Law and Policy: An Anti-Essentialist Proposal“. *Washington University Journal of Law & Policy* 31 (2009): 39–56.
183. Goodmark, Leigh. „Transgender People, Intimate Partner Abuse, and the Legal System“. *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review* 48 (2013): 51–104.
184. Goodmark, Leigh. „When Is a Battered Woman Not a Battered Woman? When She Fights Back“. *Yale Journal of Law & Feminism* 20, 1 (2008): 75–129.
185. Goodey, Joanna. „Violence Against Women: Placing Evidence from a European Union–Wide Survey in a Policy Context“. *Journal of Interpersonal Violence* 32, 12 (2017): 1760–1791.
186. Goosen, Samantha. „Battered Women and the Requirement of Imminence in Self-Defence“. *Potchefstroom Electronic Law Journal/Potchefstroomse Elektroniese Regsblad* 16, 1 (2013): 71–127. <http://dx.doi.org/10.4314/pej.v16i1.4>.
187. Graca, Sofia. „Domestic Violence Policy and Legislation in the UK: a Discussion of Immigrant Women’s Vulnerabilities“. *European Journal of Current Legal Issues* 23, 1 (2017). <http://webjcli.org/article/view/531>.
188. Grigaitė, Ugnė ir Karalius, Mažvydas. *Intymaus partnerio smurtavimo apibrėžimas Lietuvoje – moterų perspektyva*. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2018 https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/10/Intymaus-partnerio-smurtavimo-apibrėžimas_ŽTSI.pdf.
189. Grigutytė, Neringa. „Psichologo dalyvavimas teisiniame procese Lietuvoje: iššūkiai ir galimybės“. *Teisės problemos* 3, 73 (2011): 5–24. <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2011-3-gritutyte.pdf>.
190. Grinevičiūtė, Kristina. „Fizinės baudmės vaikams: baudžiamasis teisinis vertinimas“. *Socialinių mokslų studijos* 3, 2 (2011): 721–736. <https://www.mruni.eu/upload/iblock/563/20%20Grineviciute.pdf>.
191. Grinevičiūtė, Kristina. „Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2016.

192. Grinevičiūtė, Kristina. „Vengimo išlaikyti vaiką baudžiamojo teisinio vertinimo problemos“. *Socialinių mokslų studijos* 6, 2 (2014): 403–420. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/13326/1892-8437-1-PB.pdf?sequence=1>.
193. Grinevičiūtė, Kristina. „Žiauraus elgesio su vaiku samprata baudžiamojoje teisėje“. *Jurisprudencija* 11, 113 (2008): 107–113.
194. Groenhuijsen, Marc. „Conflicts of Victims’ Interests and Offenders’ Rights in the Criminal Justice System: a European Perspective“. Iš *International Victimology: Selected Papers from the 8th International Symposium: Proceedings of a Symposium 21–26 August 1994*. Canberra: Australian Institute of Criminology.
195. Groenhuijsen, Marc. „The development of international policy in relation to victims of crime“, *International Review of Victimology* 20, 1 (2014): 31–48. <https://doi.org/10.1177/0269758013511740>.
196. Grossmith, Lynne, et al. *Police, Camera, Evidence: London’s Cluster Randomised Controlled Trial of Body Worn Video*. London: College of Policing and Mayor’s Office for Policing and Crime (MOPAC), 2015.
197. Gruodytė, Edita ir Palionienė, Neringa. „Riboto pakaltinamumo ir naujagimio nužudymo santykio problematika“. *Jurisprudencija* 23, 2 (2016): 294–309.
198. Guo, Bing & Harstall, Christa. *Spousal Violence Against Women: Preventing Recurrence*. Alberta, Canada: Institute of Health Economics, 2008. 56 p. ISBN 978-1-897443-16-3.
199. Gurevičius, Ainis. „Krepšininkas Simas Jasaitis areštinės išvengė dėl kurioziškų aplinkybių“ (2018-01-22). <https://www.delfi.lt/veidai/zmones/krepšininkas-simas-jasaitis-arestines-isvenge-del-kuriozisku-aplinkybiu.d?id=76962725>.
200. Haaken, Janice. „Too Close for Comfort: Psychoanalytical Cultural Theory and Domestic Violence Politics“. *Psychoanalysis, Culture & Society* 13 (2008): 75–93.
201. Hagemann-White, Carol. *Analytical study of the results of the 4th round of monitoring the implementation of Recommendation Rec(2002)5 on the protection of women against violence in Council of Europe member states* (Council of Europe Gender Equality Commission, 2014).
202. Hague, Gill, Thiara, Ravi & Mullender, Audrey. “Disabled Women and Domestic Violence: Making the Links, a National UK Study“, *Psychiatry, Psychology and Law* 18, 1 (February 2011): 126–128. <http://www.equation.org.uk/wp-content/uploads/2012/12/Making-the-Links-Disability-Domestic-Violence.pdf>.
203. Hague, Gill, Thiara, Ravi & Mullender, Audrey. „Disabled Women, Domestic Violence and Social Care: The Risk of Isolation, Vulnerability and Neglect“. *British Journal of Social Work* 41 (2011): 148–165. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcq057>.
204. Hamby, Sherry. „A Scientific Answer to a Scientific Question: The Gender Debate on Intimate Partner Violence“. *Trauma, Violence, & Abuse* 18, 2 (2017): 145–154. <https://doi.org/10.1177/1524838015596963>.
205. Hamby, Sherry. „Intimate Partner and Sexual Violence Research: Scientific Progress, Scientific Challenges, and Gender“. *Trama, Violence & Abuse* 15, 3 (2014): 149–158. <https://doi.org/10.1177/1524838014520723>.

206. Hamby, Sherry. „On Defining Violence, and Why It Matters“. *Psychology of Violence* 7, 2 (2017): 167–180. [https://doi.org/ 10.1037/vio0000117](https://doi.org/10.1037/vio0000117).
207. Hanna, Cheryl. „The Paradox of Progress: Translating Evan Stark’s Coercive Control into Legal Doctrine for Abused Women“. *Violence Against Women* 15, 12 (2009): 1458–1476. <https://doi.org/10.1177/1077801209347091>.
208. Hardesty, Jennifer L. „Marital Violence and Coparenting Quality After Separation“. *Journal of Family Psychology* 30, 3 (April, 2016): 320–330. [https://doi.org/ 10.1037/fam0000132](https://doi.org/10.1037/fam0000132).
209. Hardesty, Jennifer L., Haselschwerdt, Megan L. & Johnson, Michael P. „Domestic Violence and Child Custody“. *Parenting Plan Evaluations: Applied Research for the Family Court* (2012), 442–478.
210. Hardesty, Jennifer L. *et al.* „How Children and Their Caregivers Adjust After Intimate Partner Femicide“. *Journal of Family Issues* 29, 1 (January 2008): 100–124. <https://doi.org/10.1177/0192513X07307845>.
211. Hardesty, Jennifer L., *et al.* „Toward a Standard Approach to Operationalizing Coercive Control and Classifying Violence Types“. *Journal of Marriage and Family* 77 (2017): 833–843. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4553695/>.
212. Hardman, Heath. “When You Stop Keeping Their Secrets, They Start Losing Their Power: Exposing One Abuser’s Use of the Legal System as a Weapon“. *Albany Government Law Review* 7 (2014): 187–321.
213. Hasselbacher, Lee. „State Obligations Regarding Domestic Violence: The European Court of Human Rights, Due Diligence, And International Legal Minimums of Protection“. *Northwestern Journal of International Human Rights* 8, 2 (Spring 2010): 190–215. <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njihr/vol8/iss2/3>.
214. Haselschwerdt, Megan L., Dardesty, Jennifer L. & Hans, Jason D. „Custody Evaluators’ Beliefs About Violence Allegations During Divorce: Feminist and Family Violence Perspectives“. *Journal of Interpersonal Violence* XX, X (2010): 1–26. <https://doi.org/10.1177/0886260510370599>.
215. Haselschwerdt, Megan L., Savasuk-Luxton, Rachel & Hlavaty, Kathleen. „A Methodological Review and Critique of the “Intergenerational Transmission of Violence”“. *Literature, Trauma, Violence, & Abuse* (2017): 1–15. <https://doi.org/10.1177/1524838017692385>.
216. Healey, Lucy, Humphreys, Cathy & Howe, Keran. „Inclusive Domestic Violence Standards: Strategies to Improve Interventions for Women with Disabilities?“ *Violence and Victims* 28, 1 (2013): 50–68. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.28.1.50>.
217. Helenedatter Aarbakke, Mari. „Nuo privataus iki viešo susirūpinimo – trumpa istorinė apžvalga apie smurtą prieš moteris Norvegijoje“. Pranešimas konferencijoje Karas šeimoje: taikdarių misija (ne)įmanoma, Kaunas, 2014-12-09.
218. Hellevik, Pia Moum. „Atkuriamasis teisingumas – alternatyva baudžiamojoje justicijoje?“ Pranešimas konferencijoje Projekto „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose (MIPT)“ baigiamoji konferencija, Vilnius, 2016-03-17.

219. Herrero, *et al.* „Intimate Partner Violence Against Women in the European Union: The Influence of Male Partners’ Traditional Gender Roles and General Violence“. *Psychology of Violence* 7, 3 (2017): 385–394. <http://dx.doi.org/10.1037/vio0000099>.
220. Hester, Marianne. “Portrayal of Women as Intimate Partner Domestic Violence Perpetrators”. *Violence Against Women* 18, 9 (2012): 1067–1082. <https://doi.org/10.1177/1077801212461428>.
221. Hester, Marianne. „Who Does What to Whom? Gender and Domestic Violence Perpetrators in English Police Reports“. *European Journal of Criminology* (2013): 623–637. <https://doi.org/10.1177/1477370813479078>.
222. Hill Nettleton, Pamela. „Domestic Violence in Men’ s and Women’ s Magazines: Women Are Guilty of Choosing the Wrong Men, Men Are Not Guilty of Hitting Women“. *Women’s Studies in Communication* 34, 2 (2011): 139–160. <https://doi.org/10.1080/07491409.2011.618240>.
223. HMIC. *Everyone’s Business: Improving the Police Response to Domestic Abuse*. London: Her Majesty’s Inspectorate of Constabulary, 2014.
224. Holden, George W. “Children Exposed to Domestic Violence and Child Abuse: Terminology and Taxonomy“. *Clinical Child and Family Psychology Review* 6, 3 (2003): 151–160. <https://doi.org/10.1023/A:1024906315255>.
225. Holtzworth-Munroe, Amy. „A Typology of Men Who Are Violent Toward Their Female Partners: Making Sense of the Heterogeneity in Husband Violence“. *Current Directions in Psychological Science* 9, 4 (2000): 140–143. <https://pdfs.semanticscholar.org/daad/933b5fdaa149f48000bcb774c25c3f2cde7f.pdf>.
226. Holtzworth-Munroe, Amy. „Male Versus Female Intimate Partner Violence: Putting Controversial Findings into Context“. *Journal of Marriage and Family* 67 (December 2005): 1120–1125. <http://www.personal.psu.edu/mpj/2005%20JMF%20Holtzworth-Munroe.pdf>.
227. Holtzworth-Munroe, Amy & Meehan, Jeffrey C. „Typologies of Men who Are Maritally Violent: Scientific and Clinical Implications“. *Journal of Interpersonal Violence* 19, 21 (December 2004): 1369–1389. <https://doi.org/10.1177/0886260504269693>.
228. Holtzworth-Munroe, Amy, *et al.*, „Testing the Holtzworth-Munroe and Stuart (1994) Batterer Typology“. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 68 (2000): 1000–1019. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-006X.68.6.1000>.
229. Holtzworth-Munroe, Amy & Stuart, G. L. „Typologies of Male Batterers: Three Subtypes and the Differences among them“. *Psychological Bulletin* 116, 3 (1994): 476–497. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.227.2979&rep=rep1&type=pdf>.
230. Home Office. *Domestic Homicide Reviews: Key Findings from Analysis of Domestic Homicide Reviews*. December 2016.
231. Home Office Circular 003/2013: New government domestic violence and abuse definition. <https://www.gov.uk/government/publications/new-government-domestic-violence-and-abuse-definition>.
232. Home Office circular 018/2012: A change to the Protection from Harassment Act 1997: introduction of two new specific offences of stalking. 16 October 2012.

233. Hoult, Jennifer. "The Evidentiary Admissibility of Parental Alienation Syndrome: Science, Law, and Policy". *Children's Legal Rights Journal* 26, 1 (2006): 1–61.
234. Houston, Claire. „How Feminist Theory Became (Criminal) Law: Tracing the Path to Mandatory Criminal Intervention in Domestic Violence Cases“. *Michigan Journal of Gender and Law* 21, 2 (2014): 252–271. <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/mjgl21&i=233>.
235. Howard, Louise M., *et al.* „Domestic Violence and Perinatal Mental Disorders: A Systematic Review and Meta-Analysis“. *PLoS Med.* 10, 5 (2013). <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001452>.
236. Hsiang, Solomon M., Burke, Marshall & Miguel, Edward. „Quantifying the Influence of Climate on Human Conflict“. *Science* 341 (2013): 1235367-1–1235367-14. <https://doi.org/10.1126/science.1235367>.
237. Hughes, Karen, *et al.* „Prevalence and Risk of Violence against Adults with Disabilities: a Systematic Review and Meta-analysis of Observational Studies“. *Lancet* 379 (2012): 8–9. https://www.who.int/disabilities/publications/violence_children_lancet.pdf.
238. Hurford, David P. „Utilizing the Ecological Integration Model to Understand Parental Abuse of Children with Dyslexia“. *Journal of Childhood & Developmental Disorders* 2, 1 (2016): 1–16. <http://dx.doi.org/10.4172/2472-1786.100013>.
239. Iliffe, Gillian & Steed, Lyndall G. "Exploring the Counselor's Experience of Working With Perpetrators and Survivors of Domestic Violence", *Journal of Interpersonal Violence* 15, 4 (2000): 393–412. <https://doi.org/10.1177/088626000015004004>.
240. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2018 m. sausio – gruodžio mėn.* https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=7641&datasource=31212&export=pdf.
241. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2017 m. sausio – gruodžio mėn.* 2018-01-16, Nr. (6-2)24St-8. https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=6783&datasource=19096&export=pdf.
242. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2016 m. sausio – gruodžio mėn.* Nr. (6-2)24St-8. https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=1569&datasource=4695&page=6&export=pdf.

243. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje*. Per 2018 m. sausio – gruodžio mėn., https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veikuzinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiutyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=7668&datasource=31707&export=pdf.
244. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2017 m. sausio – gruodžio mėn.* 2018-01-16, Nr. (6-2)24St-9. https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiutyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=6782&datasource=19068&export=pdf.
245. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2016 m. sausio – gruodžio mėn.* https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veikuzinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiutyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=1568&datasource=4693&page=1&export=pdf.
246. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje*. 2015 m. sausis – gruodis. <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiutyrimu-statistika-1?year=2015&period=12&group=162>.
247. „Integrated Domestic Violence Courts: Key Principles“. Žiūrėta 2018-07-02. https://www.courtinnovation.org/sites/default/files/documents/IDV_FACT_SHEET.pdf.
248. Yoshihama, Mieko, Horrocks, Julie & Kamano, Saori. „The Role of Emotional Abuse in Intimate Partner Violence and Health Among Women in Yokohama, Japan“. *American Journal of Public Health* 99, 4 (April 2009): 647–653. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2661493/>.
249. Jacobson, N. S. & Gottman, J. M. *When men batter: New insights into ending abusive relationships*. New York: Simon & Schuster, 1998. 304 p. ISBN 0-684-81447-1.
250. Jaffe, Peter G., Crooks, Claire V. & Poisson, Samantha E. „Common Misconceptions in Addressing Domestic Violence in Child Custody Disputes“. *Juvenile and Family Court Journal*. Fall, 2003.
251. Jakštienė, Ramunė. „Domestic Violence in Case-law of European Court of Human Rights“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 11 (2014): 68–87. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14947/Jakstienė.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
252. Jakštienė, Ramunė. „Mokyklų dalyvavimas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje procese“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 18 (2017): 308–343. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15081/Jak%20tien%20.pdf?sequence=1>.

253. Jakštienė, Ramunė. „Nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūra“. *Jurisprudencija* 24, 2 (2017): 359–386. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15171/4708-10507-1-PB.pdf?sequence=1>.
254. Jakštienė, Ramunė. „Protection from Domestic Violence Against Women in Lithuania: Problematic Aspects Detected by International Institutions“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 9 (2013): 101–115. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14900/Jak%20tien%20.pdf?sequence=1>
255. Jakštienė, Ramunė. „Šeimos nario samprata baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje: teismų praktikos pagrįstumas“. *Jurisprudencija* 25, 1 (2018): 225–259. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/viewFile/4834/4429>.
256. Jakštienė, Ramunė & Pūraitė, Aurelija. „Involvement of Schools in the Process of Protection from Domestic Violence“. Iš *Society. Integration. Education*, 212–222. Proceedings of the International Scientific Conference. May 25th–26th, 2018, vol. VI, Economics and Public Administration. Rezekne, Rezekne Academy of Technologies.
257. Jakulevičienė, Lyra & Siniovas, Vladimiras. *Protecting Victims' Rights in the EU: the theory and practice of diversity of treatment during the criminal trial. National Report: Lithuania*. 2014. <http://www.victimprotection.eu/index.php/2014-05-01-19-31-19/jd/finish/18-lt-lithuania/145-lt-national-report>.
258. James, Lois, Hamilton, Zachary & Brody, David. “Risk Factors for Domestic Violence During Pregnancy: A Meta-Analytic Review”. *Violence and Victims* 28, 3 (2013): 359–380. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.VV-D-12-00034>.
259. Jasulaitis, Algimantas, et al. „Motinų agresijos, nukreiptos į savo kūdikius, priežastys ir ją lemiantys veiksniai“. *Medicinos teorija ir praktika* 20, 1 (2014): 27–30. https://www.researchgate.net/profile/Gerda_Andriuskeviciute/publication/275521879_MOTINU_AGRESIJOS_NUKREIPTOS_I_SAVO_KUDIKIUS_PRIEZASTYS_IR_JA_LEMIANTYS_VEIKSNAI_MOTHERS_AGGRESSION_DIRECTED_TOWARDS_THEIR_BABIES_CAUSES_AND_ITS_DETERMINANTS/links/553e7f6c0cf294deef717273.pdf.
260. Jeffe, Peter G., et al. „Custody Disputes Involving Allegations of Domestic Violence: Toward to Differentiated Approach to Parenting Plans“. *Family Court Review* 46, 3 (July 2008): 500–522.
261. Johnsen, Peter & Robertson, Elia. „Protecting, Restoring, Improving: Incorporating Therapeutic Jurisprudence and Restorative Justice Concepts into Civil Domestic Violence Cases“. *University of Pennsylvania Law Review* 164 (2016): 1557–1586. <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/pnlr164&i=1584>.
262. Johnson, Holly. „Degendering Violence“. *Social Politics* 22, 3 (2015): 390–410. <https://doi.org/10.1093/sp/jxv021>.
263. Johnson, Michael P. *A Typology of Domestic Violence: Intimate Terrorism, Violent Resistance, and Situational Couple Violence*. Boston: Northeastern, 2008. http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=473143&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover.

264. Johnson, Michael P. „Conflict and Control: Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence“. *Violence Against Women* 12, 11 (2006): 1003–1018. <https://doi.org/10.1177/1077801206293328>.
265. Johnson, Michael P. „Conflict and Control: Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence“. Iš *Couples in conflict*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2001. 258 p. ISBN 1-4106-0013-0.
266. Johnson, Michael P. „Patriarchal Terrorism and Common Couple Violence: Two Forms of Violence against Women“. *Journal of Marriage and the Family* 57 (May, 1995): 283–294. <http://www.jstor.org/stable/353683>.
267. Johnson, Michael P. & Cares, A. „Effects and Noneffects of Childhood Experiences of Family Violence on Adult Partner Violence“. Paper presented at the meeting of the National Council on Family Relations, Orlando, Florida, November 2004.
268. Johnson, Michael P. & Ferraro, Kathleen J. „Research on Domestic Violence in the 1990s: Making Distinctions“. *Journal of Marriage and the Family* 62, 4 (November 2000): 948–963.
269. Johnson, Michael P., Leone, Janel M. & Xu, Yili. „Intimate Terrorism and Situational Couple Violence in General Surveys: Ex-Spouses Required“. *Violence Against Women* 20, 2 (2014): 186–207. <https://doi.org/10.1177/1077801214521324>.
270. Johnson, Michael P. & Leone, Janel M. „The Differential Effects of Intimate Terrorism and Situational Couple Violence: Findings From the National Violence Against Women Survey“. *Journal of Family Issues* 26, 3 (April 2005): 322–349. <https://doi.org/10.1177/0192513X04270345>.
271. Jouriles, Ernest N & Mcdonal, Renee. „Intimate Partner Violence, Coercive Control, and Child Adjustment Problems“. *Journal of Interpersonal Violence* 30, 3 (2015): 1–16. <https://doi.org/10.1177/0886260514535099>.
272. Jovaišas, Karolis. *Smurto šeimoje prevencija: iliuzijų anatomija*. Vilnius: Eugrimas, 2009. 384 p. ISBN 9789955934691.
273. Jurgaitis, Ramūnas. „Baudžiamojo įsakymo procesas: proceso be įprastojo nagrinėjimo teisme ypatumai ir įtariamąjo (kaltinamojo) procesinės garantijos“. *Jurisprudencija* 6, 108 (2008): 67–75. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12123/2574-5472-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
274. Jurka, Raimundas. „Immunities of the Witness and Witnessing in the Criminal Procedure: the Problem of Identity and Relation“. *Jurisprudencija* 3, 121 (2010): 269–282.
275. Jurka, Raimundas. „Immunity of a Close Person as a Witness in Criminal Procedure of Lithuania: Problem with Sufficiency“. *Jurisprudencija* 3, 117 (2009): 179–195. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11859/1549-3007-1-SM.pdf?sequence=1>.
276. Jurka, Raimundas. *Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese*. Vilnius: Registrų centras, 2009. 304 p. ISBN 9789955300472.
277. Jurka, Raimundas. „Liudytojų saugumas kaip priemonė užtikrinant jų parodymų patikimumą“. *Jurisprudencija* 75, 67 (2005): 30–36.

278. Kairienė, Brigita. *Agresyvaus tėvų elgesio su savo vaikais prevencijos prielaidos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. 184 p. ISBN 978-9955-19-524-5.
279. Kanišauskas, Saulius. „Šeimos kazusas“, egalitarizmas ir žmogiškosios vertybės“. *Socialinių mokslų studijos* 4, 2 (2012): 489–501. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/10922/734-1345-1-SM.pdf?sequence=1>.
280. Kardelis, Kęstutis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017. 488 p. ISBN 9785420017715.
281. Charles M. Katz, et al. *Evaluating the Impact of Officer Worn Body Cameras in the Phoenix Police Department*. Phoenix, AZ: Center for Violence Prevention & Community Safety, Arizona State University, December 2014.
282. Katz, Ema. „Beyond the Physical Incident Model: How Children Living with Domestic Violence are Harmed By and Resist Regimes of Coercive Control“. *Child Abuse Review* 25 (2016): 46–59.
283. Katz, Ema. „Domestic Violence, Children’s Agency and Mother–Child Relationships: Towards a More Advanced Model“. *Children & Society* 29 (2015): 69–79. <https://doi.org/10.1111/chso.12023>.
284. Katz, Jennifer & Rich, Hillary. „Partner Covictimization and Post-Breakup Stalking, Pursuit, and Violence: A Retrospective Study of College Women“. *Journal of Family Violence* 30 (2015): 189–199. <https://doi.org/10.1007/s10896-014-9655-7>.
285. Kavoliūnaitė – Ragauskienė, Eglė. *Vaiko teisių apsauga baudžiamajame procese: atstovavimas, gynyba ir apklausų atlikimas*: mokslo studija. Vilnius, 2016. <http://teise.org/wp-content/uploads/2017/01/Kavoliunaite-VT-BP-studija.pdf>.
286. Keeling, June & Fisher, Colleen. „Health Professionals’ Responses to Women’s Disclosure of Domestic Violence“. *Journal of Interpersonal Violence* 30, 13 (2015): 2363–2378. <https://doi.org/10.1177/0886260514552449>.
287. Kelly, Joan B. & Johnson, Michael P. „Differentiation among Types of Intimate Partner Violence: Research Update and Implications for Interventions“. *Family Courts Review* 46, 3 (July 2008): 476–499. <http://jkseminars.com/pdf/DifferentiationArt.pdf>.
288. Kelly, Liz & Westmarland, Nicole. „Naming and Defining ‘Domestic Violence’: Lessons from Research with Violent Men“. *Feminist Review* 112, 1 (2016): 113–127. <http://dx.doi.org/10.1057/fr2015.52>.
289. Kilkelly, Ursula. *A Guide to the Implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights*. Council of Europe, 2001.
290. Kimmel, Michael S. „Gender Symmetry“ in Domestic Violence: A substantive and Methodological Research Review“. *Violence Against Women* 8, 11 (2002): 1332–1363. <https://doi.org/10.1177/107780102237407>.
291. Donna J. King, „Naming the Judicial TerroristSM: an Exposé of an Abuser’s Successful Use of a Judicial Proceeding for Continued Domestic Violence“. *Tennessee Journal of Race, Gender, & Social Justice* 1 (2012): 153–178.
292. Kirby, Stuart, Francis, Brian & O’Flaherty, Rosalie. „Can the FIFA World Cup Football (Soccer) Tournament Be Associated with an Increase in Domestic Abuse?“ *Journal of Research in Crime and Delinquency* 51, 3 (2014): 259–276. <http://eprints.lancs.ac.uk/65383/2/cdworldcup.pdf>.

293. Kirkland Gillespie, Lane, et al. „Framing Deadly Domestic Violence: Why the Media's Spin Matters in Newspaper Coverage of Femicide“. *Violence Against Women* 19, 2 (2013): 222–245. <https://doi.org/10.1177/1077801213476457>.
294. Kirkwood, Catherine. *Leaving Abusive Partners: From the Scars of Survival to Wisdom for Change*. London, SAGE publications, 1997. 177 p. ISBN 0-80-39-8685-8.
295. Kiškis, Alfredas, et al. *Nusikalstamos Lietuvos ir jo prevencijos perspektyvos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014. 467 p. ISBN 978-9955-19-687-7.
296. Kohn, Laurie S. „The Justice System and Domestic Violence: Engaging the Case but Divorcing the Victim“. *N.Y.U. Review of Law & Social Change* 32 (2008): 191–252.
297. Kubilienė, Laima ir Norvaišaitė, Marija. *Smurto artimoje aplinkoje ikiteisminio tyrimo eigą reglamentuojančių teisės aktų ir vidinės tvarkos dokumentų analizės ataskaita*. 2017. kurklt.lt/wp-content/uploads/2017/10/analizės-ataskaita.pdf.
298. Kudinavičiūtė-Michailovienė, Inga. „Šeimos santykių kūrimo teisinis reglamentavimas Lietuvoje“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2006.
299. Larance, Lisa Young & Miller, Susan L. „In Her Own Words: Women Describe Their Use of Force Resulting in Court-Ordered Intervention“ *Violence Against Women* 23, 12 (2017): 1536–1559. <https://doi.org/10.1177/1077801216662340>.
300. Laurinavičius, Alfredas ir Žukauskienė, Rita. „Pakartotinio smurto prieš sutuoktinę/prtnerę rizikos įvertinimo galimybės taikant B-SAFER metodiką“. *Socialinis darbas* 8, 1 (2009): 103–111. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11843/1282-2444-1-SM.pdf?sequence=1>.
301. LaViolette, Alyce D., & Barnett, Ola W. *It Could Happen to Anyone. Why Battered Women Stay*. United States of America: SAGE Publications, Inc., 2014. 319 p. ISBN 978-1-4522-7774-5.
302. Lee, Bandy X. „Causes and cures VII: Structural violence“. *Aggression and Violent Behavior* 28 (2016): 109–114. <http://daneshyari.com/article/preview/94452.pdf>.
303. Leinartė, Dalia. „Stambulo konvencijos sąvokos“. Pranešimas konferencijoje Stambulo konferencijos ratifikavimas – kas pasikeistų? Vilnius, 2017-06-16.
304. Leone, Janel M., Johnson, Michael P. & Cohan, Catherine L. „Victim Help Seeking: Differences Between Intimate Terrorism and Situational Couple Violence“, *Family Relations* 56 (December 2007): 427–439. https://www.jstor.org/stable/4541686?seq=1&cid=pdf-reference#references_tab_contents.
305. Letherby, Gayle. „Feminist methodology“. Iš *The SAGE Handbook of Innovation in Social Research Methods*, Malcolm Williams & W. Paul Vogt, 62–79. London: SAGE Publications, 2011.
306. Levit, Nancy, Verchick, Robert R. M. & Minow, Marta. *Feminist Legal Theory: A Primer*. New York: New York University Press, 2016. 284 p. ISBN 978-1-4798-4949-9.
307. Levon, Justyna. „Baudžiamojo poveikio priemonių instituto atsiradimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse“. *Teisė* 88 (2013): 181–194.
308. Levon, Justyna. „Baudžiamojo poveikio priemonių nevykdymo atidėjus bausmės vykdymą teisiniai padariniai“. *Teisė* 84 (2012): 97–111.

309. Li, Simiao, *et al.* „Women’s Perspectives on the Context of Violence and Role of Police in Their Intimate Partner Violence Arrest Experiences“. *Journal of Interpersonal Violence* 30, 3 (2015): 400–419. <https://doi.org/10.1177/0886260514535100>.
310. Liebowitz, Debra J. & Goldscheid, Julie. „Due Diligence and Gender Violence: Parsing Its Power and Its Perils“. *Cornell International Law Journal* 48, 2 (Spring 2015): 302–345. <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/cintl48&i=315>.
311. *Lietuvos mažyliai: apžvalga*. VšĮ Paramos vaikams centras, 2012. 61 p. ISBN 978-609-420-256-8.
312. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos 2015-02-19 išvada Nr. (1.1.5-141)10-1709, http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1011294&p_org=&p_fix=y&p_gov=n.
313. Lietuvos teisės institutas. *Specializuotų teismų šeimos ir nepilnamečių byloms nagrinėti įsteigimo Lietuvoje poreikis ir galimybės*. 2002. <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/Specializuoti-seimos-teismai-2002.pdf>.
314. Lietuvos žmogaus teisių organizacijų ekspertinės išvados *Dėl Europos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir šalinimo*. 2014-10-21. <http://lzta.lt/del-europos-konvencijos-del-smurto-pries-moteris-ir-smurto-artimoje-aplinkoje-prevencijos-ir-salinimo/>.
315. Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra. Smurtu artimoje aplinkoje padarytų nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo apibendrinimas. 2015–8–31, Nr. 17.9-2966.
316. Lila, Marisol, Gracia, Enrique & Murgui, Sergio. „Psychological Adjustment and Victim-blaming among Intimate Partner Violence Offenders: The Role of Social Support and Stressful Life Events“. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 5 (2013): 147–153. <http://dx.doi.org/10.5093/ejpalc2013a4>.
317. Lila, Marisol, *et al.* „Recidivism risk reduction assessment in batterer intervention programs: A key indicator for program efficacy evaluation“, *Psychosocial Intervention* 23 (2014): 217–223. <http://dx.doi.org/10.1016/j.psi.2014.11.001>.
318. Lila, Marisol, *et al.*, „The Intimate Partner Violence Responsibility Attribution Scale (IPVRAS)“, *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 6 (2014): 29–36. <https://doi.org/10.5093/ejpalc2014a4>.
319. Lin-Roark, Isabella H., Church, A. Timothy & McCubbin, Laurie D. „Battered Women’s Evaluations of Their Intimate Partners as a Possible Mediator Between Abuse and Self-Esteem“. *Journal of Family Violence* 30 (2015): 201–214.
320. Lippman, Jonathan. „Ensuring Victim Safety and Abuser Accountability: Reforms and Revisions in New York Courts’ Response to Domestic Violence“. *Albany Law Review* 76 (2013): 1417–1443. <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/albany76&i=1442>.
321. List, Katrin. „Sexual violence and Harassment against Female Students in Germany“. *Rivista di Criminologia, Vittimologia e Sicurezza* VII, 2 (Maggio-Agosto 2013): 80–99. http://eprints.bice.rm.cnr.it/6194/1/articolo_list_2013-02.pdf.
322. Logan, TK. *Research on partner stalking: Putting the pieces together*. Lexington, KY: University of Kentucky, Department of Behavioral Science & Center on Drug and Alcohol Research. 2010.

323. Logan, TK & Walker, Robert. „Partner Stalking: Psychological Dominance or ‚Business as Usual‘?“ *Trauma Violence Abuse* 10 (2009): 247–270. <https://doi.org/10.1177/1524838009334461>.
324. Londono, Patricia. “Developing Human Rights Principles in Cases of Gender-based Violence: *Opuz v. Turkey* in the European Court of Human Rights”. *Human Rights Law Review* 9, 4 (2009): 657–667. <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/hrlr9&i=665>.
325. Londono, Patricia. “Human Rights, Positive Obligations and Domestic Violence: *Kalutcza v. Hungary* in the European Court of Human Rights”. *International Human Rights Law Review* 1 (2012): 339–348. <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/inthurlr1&i=345>.
326. Losis, Egidijus. „Įrodinėjimo dalykas taikant prievartos priemones“. Iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo* (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui), Vidmantas Egidijus Kurapka, et al., 271–324 Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011. 458 p. ISBN 978-9955-19-321-0.
327. Losis, Egidijus. „Prievartos priemonių raidos tendencijos baudžiamajame procese“, iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai* 417, 424. Vilnius: Registrų centras, 2014.
328. Lünemann, Katinka & Wolthuis, Annemieke. *Restorative Justice in Cases of Domestic Violence: Best Practice Examples Between Increasing Mutual Understanding and Awareness of Specific Protection Needs*. (JUST/2013/JPEN/AG/4587) Victim Offender Mediation: Needs of Victims and Offenders of Intimate Partner Violence 2nd Comparative Report, Interviews & Focus Groups. 15 October 2015.
329. Lussier, Patrick & Cale, Jesse. „Understanding the Origins and the Development of Rape and Sexual Aggression against Women: Four Generations of Research and Theorizing“. *Aggression and Violent Behavior* 31 (2016): 66–81. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.07.008>.
330. Mabatah, Jaqueline. „Blaming the Victim? The Intersections of Race, Domestic Violence, and Child Neglect Laws“. *Geo. J. L. & Mod. Grit. Race Persp.* 8 (2016): 355–377.
331. Mackonienė, Renata ir ŽUKAUSKIENĖ, Rita. „Asmenų, padariusių turtinius ir smurtinius nusikaltimus, asmenybės bruožų palyginimas“. *Socialinis darbas* 9, 1 (2010): 141–149. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11794/957-1797-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
332. Sumner Maggie. „Feminist Research“. Iš *The SAGE Dictionary of Social Research Methods*. London: SAGE Publications, 2006.
333. Marcinauskaitė, Renata. „Psichinės bei fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje“. *Jurisprudencija* 11, 113 (2008): 42–49. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11973/1742-3460-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
334. Margevičiūtė, Agnė. „Bullying and the Right to Education: Legal and Factual Relevance“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 16 (2016): 115–133. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15022/Margevičiūtė.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

335. Margevičiūtė, Agnė. „Problematic aspects of ensuring the right to safe environment of the learner: case of bullying at school“. Doctoral dissertation, Mykolas Romeris University, 2018.
336. Margevičiūtė, Agnė. „The Definition of Bullying in Compulsory Education: From a General to a Legal Perspective“. *Baltic Journal of Law & Politics* 10,1 (2017): 205–229. <https://doi.org/10.1515/bjlp-2017-0008>.
337. Margevičiūtė, Agnė. „The Definition of Bullying in Compulsory Education: From General to Legal Perspective“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 17 (2016): 83–103.
338. Markel, Dan, Llib, Ethan J. & Collins. „Jennifer M. Rethinking Criminal Law and Family Status“. *The Yale Law Journal* 119, 81 (June 2010): 1864–1903.
339. Martin, Andrea J., et al. „The Process of Leaving an Abusive Relationship: The Role of Risk Assessments and Decision-Certainty“. *Journal of Family Violence* 15, 2 (2000): 109–122. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1023/A:1007515514298.pdf>.
340. Martin, Elaine K., Taft, Casey F. & Resick, Patricia A. R. „Review of Marital Rape“, *Aggression and Violent Behavior* 12 (2007): 329–347.
341. Martín-Fernández, Manuel, et al. „Measuring Acceptability of Intimate Partner Violence Against Women: Development and Validation of the A-IPVAW Scale“. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 10(1) (2018): 26–34. <http://dx.doi.org/10.5093/ejpalc2018a3>.
342. Maruna, Shadd & Copes, Heith. „What Have We Learned from Five Decades of Neutralization Research?“ *Crime and Justice* 32 (2005): 221–320. <http://www.jstor.org/stable/3488361>.
343. Maslauskaitė, Aušra ir Stankūnienė Vlada. Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genėzė, funkcijos, raidos perspektyvos. Vilnius: Mokslo aidai, 2007.
344. Matuizienė, Eglė. „Kai kurie privataus kaltinimo teisės įgyvendinimo aspektai“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 10 (2013): 87–108. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14926/Matuizienė.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
345. Matuizienė, Eglė. „Nukentėjusiojo interesai baudžiamajame procese“. *Socialinių mokslų studijos* 4, 3 (2012): 1177–1198. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/10911/540-945-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
346. Matuizienė, Eglė. „Privataus kaltinimo bylų procesas kaip dispozityvumo realizavimo forma“ Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2014.
347. Matusa, Antanas ir kt. *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, kovojantiems su smurtu artimoje aplinkoje ir smurtu lyties pagrindu*. Vilnius, 2016.
348. McClein, Lisa. „Women, Disability and Violence: Strategies to Increase Physical and Programmatic Access to Victims’ Services for Women with Disabilities“. *The Barbara Waxman Fiduccia Papers on Women and Girls with Disabilities*. Washington, DC: Center for Women Policy Studies, March 2011. https://scholarworks.boisestate.edu/history_facpubs/45/.
349. Mauricio, Anne Marie & Gormley, Barbara, „Male Perpetration of Physical Violence against Female Partners: the Interaction of Dominance Needs and Attachment

- Insecurity“. *Journal of Interpersonal Violence* 16, 10 (2011): 1066–1081. <https://doi.org/10.1177/088626001016010006>.
350. McCulloch, et al. *Review of the Family Violence Risk Assessment and Risk Management Framework (CRAF): Final Report*. Prepared for the Department of Health and Human Services by the School of Social Sciences, Focus Program on Gender and Family Violence: New Frameworks in Prevention, Monash University, 2016, 154 p. ISBN: 978-0-9953934-0-0.
351. McQuigg, Ronagh J. A. „Domestic Violence as a Human Rights Issue: Rumor v. Italy“, *The European Journal of International Law* 26, 4 (2016): 1009 – 1025. <https://doi.org/10.1093/ejil/chv057>.
352. Mcquigg, Ronagh J. A. „The European Court of Human Rights and Domestic Violence“. *The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences* 5, 4 (2010): 433–437.
353. McQuigg, Ronagh J. A. “The European Court of Human Rights and Domestic Violence: *Valiuliene v. Lithuania*“. *The International Journal of Human Rights* 18, 7–8 (2014): 756–773. <https://doi.org/10.1080/13642987.2014.930820>.
354. Mcquigg, Ronagh J. A. „What Potential does the Council of Europe Convention on Violence against Women Hold as Regards Domestic Violence?“ *The International Journal of Human Rights* 16, 7 (2012): 947–962. <https://doi.org/10.1080/13642987.2011.638288>.
355. Mechanic, Mindy B., et al. „The Impact of Severe Stalking Experienced by Acutely Battered Women: An Examination of Violence, Psychological Symptoms and Strategic Responding“. *Is Perspectives on Stalking: Victims, Perpetrators, and Cyberstalking*, 157–172 (Springer Publishing Company, 2015). http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=1102518&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover.
356. Meehan, Jeffrey C., Holtzworth-Munroe, Amy & Herron, Katherine. „Maritally Violent Men’s Heart Rate Reactivity to Marital Interactions: A Failure to Replicate the Gottman et al. (1995) Typology“. *Journal of Family Psychology* 15, 3 (2001): 394–408. <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.15.3.394>.
357. Mele, Marie. „The time course of repeat intimate partner violence“, *Journal of Family Violence* 24 (2009): 619–624. <https://doi.org/10.1007/s10896-009-9260-5>.
358. Mennicke, Annelise M. & Ropes, Katie. „Estimating the Rate of Domestic Violence Perpetrated by Law Enforcement Officers: A Review of Methods and Estimates“. *Aggression and Violent Behavior* 31 (2016): 157–164. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.09.003>.
359. Merkevičius, Remigijus. „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinių problematika“. *Teisė* 88 (2013): 73–93.
360. Merkytė, Vytautė. „Tyrimas išskėlė skaudų klausimą: kodėl apie tai tyli moterys“. *Žiūrėta* 2018-11-20. <https://www.delfi.lt/multimedija/rinkis-gyvenima/tyrimas-iskele-skaidu-klausima-kodel-apie-tai-tyli-moterys.d?id=77399635>.

361. Merritt-Gray, Marilyn & Wuest, Judith, „Counteracting and Breaking Free: The Process of Leaving Revealed Through Women’s Voices“, *Health Care for Women International* 16, 5 (1995): 399–412. <https://doi.org/10.1080/07399339509516194>.
362. Meyer, Shannon & Carroll, Randall H. “When Officers Die: Understanding Deadly Domestic Violence Calls for Service“. *The Police Chief* 78 (May 2011).
363. Michailovič, Ilona. „Atkuriamojo teisingumo galimybės baudžiamajame justicijoje“. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*, 77–89. Vilnius: Registrų centras, 2014. 60 p. ISBN 978-9955-30-131-8.
364. Michailovič, Ilona. „Įkylus persekiojimas ir jo aukos“. *Informacijos mokslai* 82 (2018): 86–96. <https://doi.org/10.15388/Im.2018.82.6>.
365. Michailovič, Ilona. „Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu“. *Kriminologijos studijos* 2 (2014): 155–172.
366. Michailovič, Ilona. „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“. *Teisė* 82 (2012): 26–40.
367. Michailovič, Ilona. „Moterų nusikalstamo elgesio problematika“. *Teisė* 93 (2014): 82–94.
368. Michailovič, Ilona ir kt. *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje*: monografija. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2014. 258 p. ISBN 9786094302350.
369. Mikalauskaitė Šostakienė, Kristina ir Pranevičienė, Birutė. „Application of administrative legal liability for the misuse of parental authority“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 17 (2016): 119–133. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15066/Šostakienė.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
370. Miles, Caroline & Condry, Rachel. „Adolescent to Parent Violence: The Police Response to Parents Reporting Violence from their Children“. *Policing and Society* 26, 7 (2016): 804–823. <https://doi.org/10.1080/10439463.2014.989158>.
371. Miles, Caroline & Condry, Rachel. „Responding to Adolescent to Parent Violence: Challenge for Policy and Practice“. *British Journal of Criminology* 55, 6 (2015): 1076–1095. <https://doi.org/doi:10.1093/bjc/azv095>.
372. Miller, Elisabeth, *et al.* „Pregnancy Coercion, Intimate Partner Violence, and Unintended Pregnancy“. *Contraception* 81, 4 (April 2010): 316–322. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2896047/>.
373. Miller, J. Mitchell. *21st Century Criminology: A Reference Handbook* [eBook]. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc, 2009. <http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fNTI1OTMzX19BTg2?sid=1d29ab5a-2c89-4786-a73e-914b4024534e@sessionmgr4007&vid=3&format=EB&rid=1>.
374. Miller, Susane L. & Meloy, Michelle L. „Women’s Use of Force: Voices of Women Arrested for Domestic Violence“. *Violence Against Women* 12, 1 (January, 2006): 89–115. <https://doi.org/10.1177/1077801205277356>.
375. MILLER, Susan L. K., & SMOLTER, Nicole L. “Paper Abuse”: When All Else Fails, Batterers Use Procedural Stalking. *Violence against Women*. 2011, vol. 17, p. 637–650.
376. Mills, Linda G., Barocas, Briana & Ariel, Barak. „The Next Generation of Court-mandated Domestic Violence Treatment: a Comparison Study of Batterer

- Intervention and Restorative Justice Programs“. *Journal of Experimental Criminology* 9 (2013): 65–90. <https://doi.org/10.1007/s11292-012-9164-x>.
377. „Mirtina meilės drama Kėdainiuose: dėl jaunos moters gyvybės kovoja medikai, vyras neišgyveno“. 2017-07-14. <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/mirtina-meiles-drama-kedainiuose-del-jaunos-moters-gyvybes-kovoja-medikai-vyras-neisgyveno.d?id=75225276>.
378. Moyer, Virginia A. „Screening for Intimate Partner Violence and Abuse of Elderly and Vulnerable Adults: U.S. Preventive Services Task Force Recommendation Statement“. *Annals of Internal Medicine* 158, 6 (2013): 478–486. <https://doi.org/10.7326/0003-4819-158-6-201303190-00588>.
379. Moylan, Carrie A., *et al.* „The Effects of Child Abuse and Exposure to Domestic Violence on Adolescent Internalizing and Externalizing Behavior Problems“. *Journal of Family Violence* 25, 1 (January 2010): 53–63, <https://doi.org/10.1007/s10896-009-9269-9>.
380. Morrow, Weston J., Katz, Charles M. & Choate, David E. „Assessing the Impact of Police Body-Worn Cameras on Arresting, Prosecuting, and Convicting Suspects of Intimate Partner Violence“. *Police Quarterly* (2016): 1–23. <https://doi.org/10.1177/1098611116652850>.
381. Mullally, Siobhán. „Domestic Violence Asylum Claims and Recent Developments in International Human Rights Law: a Progress Narrative“. *International and Comparative Law Quarterly* 60 (April 2011): 459–484. <https://www.jstor.org/stable/23017008>.
382. Murauskienė, Dovilė. „*Parens patriae* doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2017.
383. Murauskienė, Dovilė. „Teismų praktikos vertinant baudžiamajame procese liudijusių vaikų parodymus aktualijos“. *Jurisprudencija* 22, 2 (2015): 382–405. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/viewFile/4289/4011>.
384. Myhill, Andy. „Measuring Coercive Control: What Can We Learn From National Population Surveys?“. *Violence Against Women* 21, 3 (2015): 355–375. <https://doi.org/10.1177/1077801214568032>.
385. Nevala, Sami. „Coercive Control and Its Impact on Intimate Partner Violence Through the Lens of an EU-Wide Survey on Violence Against Women“. *Journal of Interpersonal Violence* 32, 12 (2017): 1792–1820. <https://doi.org/10.1177/0886260517698950>.
386. Ngo, Fawn T. „Toward a Comprehensive Model on Stalking Acknowledgment: A Test of Four Models“. *Crime & Delinquency* XX, X (2011): 1–25. <https://doi.org/10.1177/0011128711428731>.
387. Nicholls, Tonia L., *et al.* „Risk Assessment in Intimate Partner Violence: A Systematic Review of Contemporary Approaches“. *Partner Abuse* 4, 1 (2013): 76–168.
388. Nixon, Jennifer. „Domestic Violence and Women with Disabilities: Locating the Issue on the Periphery of Social Movements“. *Disability & Society* 24, 1 (January 2009): 77–89. <https://doi.org/10.1080/09687590802535709>.

389. Nixon, Jennifer & Humphreys, Cathy. „Marshalling the Evidence: Using Intersectionality in the Domestic Violence Frame“. *Social Politics* 17, no 2 (2010): 137–158. <https://doi.org/10.1093/sp/jxq003>.
390. Noh, Marianne S., Lee, Matthew T. & Feltey, Kathryn. „Mad, Bad, or Reasonable? Newspaper Portrayals of the Battered Woman Who Kills. *Gender issues* 27 (2010): 110–130. <https://doi.org/10.1007/s12147-010-9093-9>.
391. Norris, Sarah M., et al. „A Pattern of Violence: Analyzing the Relationship Between Intimate Partner Violence and Stalking“. Iš *Perspectives on Stalking: Victims, Perpetrators, and Cyberstalking* (Springer Publishing Company, 2015), 91–103. http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=1102518&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover.
392. Northcott, Melissa. *Intimate partner violence risk assessment tools: A review*. Ottawa, Ontario: Department of Justice Canada, 2012, 24 p. ISBN 978-1-100-21382-8.
393. Ono, Erika. „Reformulating the Use of Battered Woman Syndrome Testimonies in Canadian Law: Implications for Social Work Practice“. *Journal of Women and Social Work* 32, 1 (2017): 24–36. <https://doi.org/10.1177/0886109916679862>.
394. Ornstein, Petra & Rickne, Johanna „When Does Intimate Partner Violence Continue After Separation?“ *Violence Against Women* 19, 5 (2013): 617–633. <https://doi.org/10.1177/1077801213490560>.
395. Ortiz-Barreda, Gaby & Vives-Cases, Carmen. „Legislation on Violence against Women: Overview of Key Components“. *Rev Panam Salud Publica* 33, 1 (2013): 61–72. https://www.scielo.org/scielo.php?pid=S1020-49892013000100009&script=sci_arttext&tlng=pt.
396. Øverlien, Carolina. „Children Exposed to Domestic Violence: Conclusions from the Literature and Challenges Ahead“. *Journal of Social Work* 10, 1 (2010): 80–97. <https://doi.org/10.1177/1468017309350663>.
397. Owens, Jennifer Gatewood. „Why Definitions Matter: Stalking Victimization in the United States“. *Journal of Interpersonal Violence* 31, 12 (2016): 2196–2226. <https://doi.org/10.1177/0886260515573577>.
398. Palavinskienė, Brigita. „Smurto šeimoje ypatumai ir prevencija“. Iš *Kriminologija*, Genovaitė Babachinaitė ir kt., 409–447. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010.
399. Palionienė, Neringa. „Riboto pakaltinamumo sampratos problematika Lietuvos baudžiamajoje teisėje“. Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2018.
400. Paluch, Aleksandra. „The Experience of Secondary Victimization Resulting from Participation in Criminal Proceedings and the Self-esteem of Crime Victims“. *Problems of Forensic Sciences* 92 (2012): 283–299. http://www.forensicscience.pl/pfs/92_Paluch.pdf.
401. Panomariovas, Artūras. „Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese“. Daktaro disertacija, Lietuvos teisės universitetas, 2001.
402. Parratt, Kayleigh A. & Pina, Afroditi. “From “Real Rape” to Real Justice: A Systematic Review of Police Officers’ Rape Myth Beliefs“. *Aggression and Violent Behavior* 34 (2017): 68–83. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.03.005>.

403. Pelikan, Christa. „On the Efficacy of Victim-Offender-Mediation in Cases of Partnership Violence in Austria, or: Men Don't Get Better, But Women Get Stronger: Is it Still True? Outcomes of an Empirical Study“. *European Journal of Criminal Policy* 16, 1 (2010): 49–67.
404. Pence, Ellen & Paymar, Michael. *Education Groups for Men Who Batter: The Duluth Model*. New York: Springer Publishing Company, 1993. 198 p. ISBN 0-8261-7990-8.
405. Petrauskaitė, Dovilė. *Smurtas šeimoje*. Vilnius: Danielius, 2010. 23 p. ISBN 978-9955-476-83-2.
406. Pikelis, Alvydas. „Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris“. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*, 69–88. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
407. Pilinkaite Sotirovic, Vilana. „Paradoxes of “Gender Equality” in Lithuania: Violence against Women and Equal Opportunities“. Iš *Feminist Conversations: Women, Trauma and Empowerment in Post-Transitional Societies*, Dovile Budryte, et al., 51–62. Lanham, MD: University Press of America, Inc., 2009.
408. Pilinkaitė Sotirovič, Vilana ir Vaige, Laima. „Challenges for Preventing Violence Against Women in Lithuania“. *Filosofija. Sociologija* 28, 4 (2017): 268–276.
409. Pinker, Steven. *The Better Angels of Our Nature: Why Violence has Declined*. New York: Viking Penguin, 2011. 832 p. ISBN 978-0670022953.
410. Policastro, Christina & Finn, Mary A. „Coercive Control and Physical Violence in Older Adults: Analysis Using Data from the National Elder Mistreatment Study“. *Journal of Interpersonal Violence* 32, 3 (2017): 311–330.
411. *Praktinės rekomendacijos, kaip atpažinti, kad vaikas yra žalojamas*. VŠĮ Paramos vaikams centras, 2012. http://www.vaikoteises.lt/lt/vaiko_teisiu_apsauga/smurta_patyres_vaikas/kas_yra_smurtas_pries_vaikus_.html.
412. „Prokurorų versija: tragedija Šalčininkuose – dėl meilės trikampio“. 2015-11-28 <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/prokuroru-versija-tragedija-salcininkuose-del-meiles-trikampio.d?id=69702132>.
413. *Protecting Victims' Rights in the EU: the theory and practice of diversity of treatment during the criminal trial. Comparative Report and Policy Recommendations* (2014). <http://www.victimspotection.eu>.
414. Putz, John W., et al. “Comparing the Mediation Agreements of Families with and without a History of Intimate Partner Violence“. *Family Court Review* 50, 3 (July 2012): 413–428. <https://pdfs.semanticscholar.org/b12d/01dd933107a71f477d3260269e89aabd38d1.pdf>.
415. Rakauskienė, Ona Gražina ir Lisauskaitė, Vaida. „Smurto kaina Lietuvos ekonomikai: veiksniai, pasekmės, prevencija“. *Viešojo politika ir administravimas* 20 (2007): 90–103. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12763/2293-4895-1-SM.pdf?sequence=1>.
416. Rakauskienė, Ona Gražina & Lisauskaite, Vaida. “The Effect of Violence on Lithuanian Economy: Factors, Consequences, Prevention“. *Visuomenės modernizavimas ir Europos Sąjungos plėtra* (2007): 40–53. <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/>

pdfviewer?vid=1&sid=74c5383a-72f8-4c3d-a5ab-26bf0e31280b%40sdc-v-sessmgr01.

417. Randakevičienė, Irma. Pranešimas konferencijoje.
418. Rathus, Zoe. „Shifting Language and Meanings Between Social Science and the Law: Defining Family Violence“. *University of New South Wales Law Journal* 36, 2 (2013): 380–379. https://research-repository.griffith.edu.au/bitstream/handle/10072/56087/89256_1.pdf;sequence=1.
419. Rathus, Zoe. „The Research Says ... : Perceptions on the Use of Social Science Research in the Family Law System“. *Federal Law Review* 46 (2018): 85–111. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0067205X1804600104>
420. Reches, Ruth. „Psichologinio pasipriešinimo atkuriamajam teisingumui problema“. *Socialinių mokslų studijos* 2, 6 (2010): 357–374. <https://www.mruni.eu/upload/iblock/82b/Reche.pdf>.
421. REES, Susan, *et al.* „Testing a Cycle of Family Violence Model in Conflict-affected, Lowincome Countries: A Qualitative Study from Timor-Leste“. *Social Science & Medicine* 130 (2015): 284–291. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.02.013>.
422. Report of the Independent Expert for the United Nations Study on Violence Against Children. 29 August 2006. A/61/299.
423. „Reservations and Declarations for Treaty No. 210 – Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence“. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/declarations?p_auth=VT2avSmr&coeconventions_WAR_coeconventionsportlet_enVigueur=false&coeconventions_WAR_coeconventionsportlet_searchBy=state&coeconventions_WAR_coeconventionsportlet_codePays=LIT&coeconventions_WAR_coeconventionsportlet_codeNature=10.
424. *Restorative Justice and Domestic Violence: A Guide for Practitioners* (JUST/2013/JPEN/AG/45878). January 2016. http://www.ikf.ac.at/pdf/RJ_Guide_for_Practitioners.pdf.
425. Richards, Tara N., *et al.* „A 10-Year Analysis of Rearrests Among a Cohort of Domestic Violence Offenders“. *Violence and Victims* 29, 6 (2014): 807–906. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.VV-D-13-00145>.
426. Roberts, Paul & Saunders, Candida. „Piloting PTWI: A Socio-legal Window on Prosecutors’ Assessments of Evidence and Witness Credibility“. *Oxford Journal of Legal Studies* 30, 2 (2010): 101–141. <https://doi.org/10.1093/ojls/gqq004>.
427. Rossi, Fernanada S., Holtzworth-Munroe, Amy & Applegate, Amy G. :Does Level of Intimate Partner Violence and Abuse Predict the Content of Family Mediation Agreements?“ *Family Court Review* 53, 1 (January 2015): 134–161. https://holtzlab.psych.indiana.edu/research/Rossi_et_al-2015-FCR%20ipv%20mediation%20agreements.pdf.
428. Sagatys, Gediminas. „The Concept of Family in Lithuanian Law“. *Jurisprudencija* 1, 119 (2010): 181–196. <https://www.mruni.eu/upload/iblock/6b0/11sagatys.pdf>.
429. Salado Usuna, Ana. “Treatment Proscribed under Article 3 of the European Convention of Human Rigts”. Iš *Europe of Rights: A Compendium of the European*

Convention of Human Rights, Pablo Santolaya Machetti & Javier García Roca (Leiden: Brill | Nijhoff, 2012). <http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAWMHh3d19fNDU2ODg0X19BTg2?sid=c9f977d7-b870-4f7f-8064-86e70e4e4dd2@sessionmgr4006&vid=3&format=EB>.

430. Showalter, Kathryn. „Women’s Employment and Domestic Violence: A Review of the Literature“. *Aggression and Violent Behavior* 31 (2016): 37–47. <http://dx.doi.org/10.1016/j.avb.2016.06.017>.
431. Silvestri, Marisa & Crowther-Dowey, Chris. *Gender & Crime: A Human Rights Approach*. Sage, 2016. 368 p. ISBN 978-1-4739-0218-3.
432. Sinkevičius, Dainius, „Vilniuje pasikėsinta nužudyti Lietuvos fitneso čempionę: suimtas garsus sportininkas“, 2018-01-16. <https://www.delfi.lt/news/daily/crime/vilniuje-pasikesinta-nuzudyti-lietuvos-fitnesso-cempione-suimtas-garsus-sportininkas.d?id=76914091>.
433. Sykes, Gresham M. & Matza, David, “Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency“, *American Sociological Review* 22, 6 (Dec, 1957): 664–670.
434. Skomorovsky, Alla & LaBlanc, Manon Mireille. „Intimate Partner Violence in the Canadian Armed Forces: Psychological Distress and the Role of Individual Factors Among Military Spouses“. *Military Medicine* 182 (January, February 2017): 1568–1575. <https://doi.org/10.7201/MILMED-D-15-05566>.
435. Smith, *et al.* „Homicides, Firearms Offences and Intimate Violence 2008/09: Supplementary Volume 2 to Crime in England and Wales 2008/09 (Third Edition)“. *Home Office Statistical Bulletin* 01/10. London: Home Office, 21 January 2010, 84 p. ISSN 1358-510X.
436. Smith, Paige Hall, White, Jacquelyn W. & Holland, Lindsay J. “A Longitudinal Perspective on Dating Violence Among Adolescent and College-Age Women“. *American Journal of Public Health* 93, 7 (July 2003): 1104–1109. <https://ajph.aphapublications.org/doi/pdfplus/10.2105/AJPH.93.7.1104>.
437. Smith S. G., *et al.* *The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2010-2012 State Report*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention, 2017.
438. Smith-Marek, Erica M. „Effects of Childhood Experiences of Family Violence on Adult Partner Violence: A Meta-Analytic Review“. *Journal of Family Theory & Review* 7 (December 2015): 498–519. <https://doi.org/10.1111/jftr.12113>.
439. Smykla, John Ortiz, *et al.* „Police Body-Worn Cameras: Perceptions of Law Enforcement Leadership“. *American Journal of Criminal Justice* 41, 3 (2016): 424–443. <https://doi.org/10.1007/s12103-015-9316-4>.
440. „Smurtas artimoje aplinkoje“ (2018-01-30), <https://osp.stat.gov.lt/naujienos?articleId=5558717>.
441. „Smurtavau prieš nepilnametį vaiką. Ar susitaikęs išvengsiu baudžiamosios atsakomybės?“. 2017-09-01 <https://www.15min.lt/gyvenimas/naujiena/seima/teisininkas-atsako-smurtavau-pries-nepilnameti-vaika-ar-susitaikes-ivsengsiu-baudziamosios-atsakomybes-1026-847366>.

442. *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas: tyrimo ataskaita* (Vilnius, 2008). http://www.bukstipri.lt/uploads/Tyrimas_Smurto_pries_moteris2008.pdf>.
443. Sousa, Cindy. „Longitudinal Study on the Effects of Child Abuse and Children’s Exposure to Domestic Violence, Parent-Child Attachments, and Antisocial Behavior in Adolescence“. *Journal of Interpersonal Violence* 26, 1 (January 2011): 111–136. <https://doi.org/10.1177/0886260510362883>.
444. Special Eurobarometer 449. *Report: Gender-based Violence*. November 2016. 102 p. ISBN 978-92-79-62608-1. <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2115>.
445. Spurek, Sylwia. *An analysis of the Victims’ Rights Directive from a Gender Perspective*. European Institute for Gender Equality, 2016. 53 p. ISBN 978-92-9493-155-9.
446. Stanley, Jay. *Police Body-Mounted Cameras: With Right Policies in Place, a Win for All*. New York: ACLU, October, 2013.
447. Stanley, Nicky. *Children Experiencing Domestic Violence: A Research Review*. Dartington: research in practice, 2011. 152 p. ISBN 978-1-904984-38-2.
448. Stark, Evan. „Coercive Control“. Iš *Violence Against Women – Current Theory and Practice in Domestic Abuse, Sexual Violence and Exploitation*. Gill, Aisha, et al. (London: Jessica Kingsley Publishers, 2013), 17–34. 256 p. eISBN 9780857003300.
449. Stark, Evan. *Coercive Control: The Entrapment of Women in Personal Life*. New York, Oxford University Press, Inc., 2007. <http://eds.b.ebscohost.com/eds/ebookviewer/ebook/ZTAWMHR3d19fMTkxMjE3X19BTg2?sid=fd298842-f9bc-46ff-9f5b-c9288044a1c5@sessionmgr103&vid=0&format=EB&rid=4>.
450. Stark, Evan. „Do Violent Acts Equal Abuse? Resolving the Gender Parity/Asymmetry Dilemma“. *Sex Roles* 62 (2010): 201–211. <https://doi.org/10.1007/s11199-009-9717-2>.
451. Stark, Evan. „Looking Beyond Domestic Violence: Policing Coercive Control“. *Journal of Police Crisis Negotiations* 12 (2012): 199–217. <https://doi.org/10.1080/15332586.2012.725016>.
452. Stark, Evan. *Re-presenting Battered Women: Coercive Control and the Defense of Liberty* (2012), http://www.stopvaw.org/uploads/evan_stark_article_final_100812.pdf 2017-07-06.
453. Stark, Evan. „Re-Presenting Woman Battering: From Battered Woman Syndrome to Coercive Control“. *Albany Law Review* 58 (1995): 973–1026.
454. Stark, Evan. „Rethinking Coercive Control“. *Violence Against Women* 15, 12 (2009): 1509–1525.
455. Stenning, Philip, Mitra-Kahn, Trishima & GUNBY, Clare. „Sexual Violence against Female University Students in the U. K.: A Case Study“. *Rivista di Criminologia, Vittimologia e Sicurezza* VII, 2 (Maggio-Agosto 2013): 100–119.
456. Stöckl, Heidi, et al. „The Global Prevalence of Intimate Partner Homicide: A Systematic Review“. *Lancet* 382 (2013): 859–865. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(13\)61030-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(13)61030-2).

457. Stonienė, Loreta. „Smurto prieš moteris paplitimas ir priežastys“. *Visuomenės sveikata* 2, 57 (2012): 8–15. [http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2\(57\)/VS_2012_2\(57\)_Stoniene.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2(57)/VS_2012_2(57)_Stoniene.pdf).
458. Stonienė, Loreta, Narkauskaitė, Laura ir Aguonytė, Vaida. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas*. Vilnius: Higienos institutas, 2013. 82 p. ISBN 978-609-462-022-5.
459. Straus, Murray A. „Gender Symmetry and Mutuality in Perpetration of Clinical-level Partner Violence: Empirical Evidence and Implications for Prevention and Treatment“. *Aggression and Violent Behavior* 16, 4 (2011): 279–288. <http://www.batteredmen.com/StrausV78.pdf>.
460. Straus, Murray, A. „Measuring Intrafamily Conflict and Violence: The Conflict Tactics (CT) Scales“. *Journal of Marriage and Family*, 41, 1 (February 1979): 75–88.
461. Straus, Murray A., et al., „The Revised Conflict Tactics Scale (CTS2): Development and Preliminary Psychometric Data“, *Journal of Family Issues* 17, 3 (May 1996): 283–316. <https://doi.org/10.1177/019251396017003001>.
462. Strauss, Murray A. & Gozjolko Kristi A. „Intimate Terrorism” and Gender Differences in Injury of Dating Partners by Male and Female University Students“. *Journal of Family Violence* 29 (2014): 51–65. <https://doi.org/10.1007/s10896-013-9560-7>.
463. Strawhun, Jenna, Adams, Natasha & Huss, Matthew T. “The Assessment of Cyberstalking: An Expanded Examination Including Social Networking, Attachment, Jealousy, and Anger in Relation to Violence and Abuse”. Iš *Perspectives on Stalking: Victims, Perpetrators, and Cyberstalking*, 141–156 (Springer Publishing Company, 2015). http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=1102518&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover.
464. Stulginskienė, Lolita. *Smurtas artimoje aplinkoje. Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, susiduriantiems su smurtu artimoje aplinkoje*. Trakai: UAB „Grafija“, 2014. 46 p. ISBN 978-609-8048-17-9.
465. Swan, Suzanne C. & Snow, David L. „A Typology of Women’s Use of Violence in Intimate Relationships“. *Violence Against Women* 8, 3 (March 2002): 286–319. <https://doi.org/10.1177/107780120200800302>.
466. Swan, Suzanne C. & Snow, David L. „Behavioral and Psychological Differences Among Abused Women Who Use Violence in Intimate Relationships“. *Violence Against Women* 9,1 (January, 2003): 75–109. <https://doi.org/10.1177/1077801202238431>.
467. Swan, Suzanne C., et al. „Factor Structures for Aggression and Victimization Among Women Who Used Aggression Against Male Partners“. *Violence Against Women* 18, 9 (2012): 1045–1066. <https://doi.org/10.1177/1077801212461429>.
468. Swan, Suzanne C., et al. „Review of Research on Women’s Use of Violence with Male Intimate Partners“. *Violence and Victims* 23, 3 (2008): 301–314.
469. Švedas, Gintaras. „Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika“. *Teisė* 82 (2012): 12–25.
470. Švedas, Gintaras ir Bieliūnas, Egidijus. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsnių pavadinimai ir jų reikšmė“. *Teisė* 88 (2013): 41–52.

471. Šukytė, Jolita ir Marcinauskaitė, Renata. „Kai kurie psichinės prievartos doktrinos probleminiai aspektai“. *Socialinių mokslų studijos* 4, 2 (2012): 685–695. https://www.mruni.eu/upload/iblock/838/018_Sukyte_Macinauskaite.pdf.
472. Švedas, G. Europos Tarybos baudžiamosios teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai justicijai. *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Registrų centras, Vilnius, 2014. P. 43-55.
473. Tam, Dora M. Y., et al. „Racial Minority Women and Criminal Justice Responses to Domestic Violence“. *Journal of Family Violence* 31 (2016): 527–538. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10896-015-9794-7>.
474. Tamutienė, Ilona. „Vyresnio amžiaus moterų patiriama prievarta ir sąsajos su jų gyvenimo kokybe Lietuvoje“. *Gerontologija* 12, 2 (2011): 97–103. http://www.gerontologija.lt/files/edit_files/File/pdf/2011/nr_2/2011_97_103.pdf.
475. Tellis, Katharine. *Rape as a Part of Domestic Violence: A Qualitative Analysis of Case Narratives and Official Reports*. El Paso: LFB Scholarly Publishing LLC, 2010. http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=520455&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover.
476. Terrance, Cheryl A., Plumm, Karyn. M. & Rhyner, Katlin J. „Expert Testimony In Cases Involving Battered Women Who Kill: Going beyond the Battered Woman Syndrome“. *North Dakota Law Review* 88 (2012): 921–955.
477. „The United Nations Work on Violence Against Women“ [žiūrėta 2017-11-10]. <http://www.un.org/womenwatch/daw/news/unwvaw.html>.
478. Thomas, Kristie A., Joshi, Manisha & Sorenson, Susan B. „Do You Know What It Feels Like to Drown?\": Strangulation as Coercive Control in Intimate Relationships“. *Psychology of Women Quarterly* 38, 1 (2014): 124–137. <https://doi.org/10.1177/0361684313488354>.
479. Tilly, Donna Scot, Rugari, Susan M. & Walker, Charles A. „Development of Violence in Men Who Batter Intimate Partners: A Case Study“. *The Journal of Theory Construction & Testing* 12, 1 (2008): 28–33.
480. Tiwari, Agnes, et al. „The Differential Effects of Intimate Terrorism and Situational Couple Violence on Mental Health Outcomes among Abused Chinese Women: a Mixed-method Study“. *BMC Public Health* 15 (2015): 314–326. <https://doi.org/10.1186/s12889-015-1649-x>.
481. Tyson, Danielle, Kirkwood, Deborah & McKenzie, Mandy. „Family Violence in Domestic Homicides: A Case Study of Women Who Killed Intimate Partners Post-Legislative Reform in Victoria, Australia“. *Violence Against Women* 23, 5 (2017): 559–583. <https://doi.org/10.1177/1077801216647796>.
482. Toledo, Patsilí & Lagos, Claudia. „The Media and Gender-Based Murders of Women: Notes on the Cases in Europe and Latin America“ Žiūrėta 2017-06-25. https://eu.boell.org/sites/default/files/uploads/2014/07/femicide_mc_ptoledo_clagos_en.pdf.
483. Tomkevičiūtė, Giedrė. „Šeimos narių sąvokos neapibrėžtumas baudžiamajame procese: tos pačios lyties asmenų atvejo analizė“. *Teisės apžvalga/Law review* 1, 10

- (2013): 86–135. http://eltalpykla.vdu.lt:8080/xmlui/bitstream/handle/1/30785/ISSN2029-4239_2013_N_1_10.PG_86-135.pdf?sequence=1.
484. Traat, Uno & Vanaisak, Ülle. „Policing Intimate Partner Violence and the Typology of Perpetrators“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 15 (2015): 286–303. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14994/Traat.pdf?sequence=1>.
485. True, Jacqui. „Winning the Battle but Losing the War on Violence: A Feminist Perspective on the Declining Global Violence Thesis“. *International Feminist Journal of Politics* 17, 4 (2015): 554–572. <https://doi.org/10.1080/14616742.2015.1046269>.
486. Tuerkheimer, Deborah. “Renewing the Call to Criminalize Domestic Violence: An Assessment Three Years Later“. *The George Washington Law Review* 75 (2007): 613–626.
487. Tukleris, Tomas, „Smurtas artimoje aplinkoje prieš vaikus: ikiteisminio tyrimo ir teismo bylų nagrinėjimo praktiniai aspektai“. Pranešimas konferencijoje Šeimos bylos (smurtas artimoje aplinkoje): tarpinstitucinis bendradarbiavimas, Vilnius, 2017-03-03.
488. Tweed, Roger G. & Dutton, Donald G. „A Comparison of Impulsive and Instrumental Subgroups of Batterers“. *Violence and Victims* 13 (1998): 217–230. <https://www.researchgate.net/publication/13451272>.
489. UAB „RAIT“. *Lietuvos gyventojų tyrimas apie lygias galimybes: reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa*. Birželis, 2017. http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2018/01/lietuvos-gyventoju-pozijuris-i-smurta-artimoje-aplinkoje_2017.pdf.
490. United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for the Advancement of Women. *Handbook for Legislation on Violence against Women*. ST/ESA/329. New York: United Nations, 2010. 58 p. ISBN 978-92-1-130290-5.
491. University of Modena and Reggio Emilia Modena group on stalking. *Protecting Women from the New Crime of Stalking: A Comparison of Legislative Approaches within the European Union: final report*. April 2007.
492. Urbonas, Darius. „Policijos pareigūnų teisė sulaukyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą smurto privačioje erdvėje kontekste“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 5 (2011): 220–240. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14840/Urbonas.pdf?sequence=1>.
493. Uscila, Rokas. „Projekto pasiekimai ir mediacijos taikymo perspektyvos“. Pranešimas konferencijoje Projekto „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose (MIPT)“ baigiamoji konferencija, Vilnius, 2016-03-17.
494. Uscila, Rokas. „Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje“. *Teisės problemos* 2 (2006).
495. Uscila, Rokas, Grigutytė, Neringa ir Karmaza, Evaldas. *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimoje atvejus*. Vilnius: Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, 2008.
496. Ustinavičiūtė, Laura. „Lietuvos teisės pažeidėjų rizikos veiksnių, susijusių su pakartotiniu nusikalstamumu, analizė“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012.

497. Vaigė, Laima. "The Concept of Domestic Violence in Lithuania and the Concept of Gender from the Perspective of International Law". *Socialinių mokslų studijos* 5, 1 (2013): 255–274. <https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/viewFile/243/234>.
498. Vaigė Laima. The International Right to Highest Attainable Standard of Physical and Mental Health: Evaluating Obligations of Lithuania in Cases of Violence Against Women. *European Scientific Journal* 12, 23 (August 2016): 34–61. <http://dx.doi.org/10.19044/esj.2016.v12n23p34>.
499. Vaigė, Laima. *Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje: psichinės prievartos problematika*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2013.
500. Vaigė, Laima. „Smurto prieš moteris prevencija: nacionalinės teisės spragos“. *Jurisprudencija* 23, 1 (2016): 89–107.
501. Vaigė, Laima. "Violence Against Women Under International Law: Filling the Gaps at International, Regional and National Levels". Doctoral thesis, Mykolas Romeris University, Vilnius, 2016.
502. *Vaiką žalojantis elgesys: metodinis vadovas specialistams*. VšĮ Paramos vaikams centras, 2012. http://www.vaikoteises.lt/lt/vaiko_teisiu_apsauga/smurta_patyres_vaikas/kas_yra_smurtas_pries_vaikus_.html.
503. Valentine, Colby, Oehme, Karen & Martin, Annelise. „Correctional Officers and Domestic Violence: Experiences and Attitudes“. *Journal of Family Violence* 27 (2012): 531–545. <https://doi.org/10.1007/s10896-012-9448-y>.
504. van der Aa, Suzan. „New Trends in the Criminalization of Stalking in the EU Member States“. *European Journal on Criminal Policy and Research* 24, 3 (2018): 315–333.
505. van der Aa, Suzan. Protection Orders in the European Member States: Where Do We Stand and Where Do We Go from Here? *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2012, vol. 18, no. 2, p. 183–204.
506. van der Aa, Suzanne. "Stalking as a form of (domestic) violence against women". *Rassegna Italiana di Criminologia* 3 (2012): 174–187.
507. van der Aa, Suzan, et al. *Mapping the Legislation and Assessing the Impact of Protection Orders in the European Member States*. Wolf Legal Publishers (WLP), 2015.
508. van der Aa, Suzan & Römkens, Renée. „The State of the Art in Stalking Legislation: Reflections on European Developments“. *European Criminal Law Review* 3, 2 (2013): 232–256. https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/1573109/The_state_of_the_art_in_stalking_legislation_final.pdf.
509. Vatnar, Solveig Karin Bø & Bjørkly, Stål. „Does It Make Any Difference if She Is a Mother? An Interactional Perspective on Intimate Partner Violence With a Focus on Motherhood and Pregnancy“. *Journal of Interpersonal Violence* 25, 1 (January 2010): 94–110. <https://doi.org/10.1177/0886260508329129>.
510. Vatnar, Solveig Karin Bø & Bjørkly, Stål. „Does Separation or Divorce Make any Difference? An Interactional Perspective on Intimate Partner Violence with Focus on Marital Status“. *Journal of Family Violence* 27 (2012): 45–54. <https://doi.org/10.1007/s10896-011-9400-6>.

511. Vasiliauskaitė, Zuzana. Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psycho-socialinei asmens sveikatai. Mušamos moters sindromas. Vilnius: UAB „Žmogaus studijų centras“, 2013.
512. Vasiliauskienė, Lilija Henrika, Dirmotaitė, Evelina ir Vasiliauskaitė, Zuzana. *Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams*. Vilnius, 2016. 121 p.
513. Velička, Vilius ir Ruibytė, Laima. „Dirbančių ir būsimų pareigūnų nuostatos į smurtą artimoje aplinkoje“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 7 (2012): 166–180. ISSN 2029-1701. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14881/Ruibytė2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
514. Venckevičienė, Judita ir Čepas, Algimantas. „Konfliktai ir smurtas artimoje aplinkoje. Ar imanoma susitarti? Arba ką gali mediacija?“. 2013-12-<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-12-20-konfliktai-ir-smurtas-artimoje-aplinkoje-ar-imanoma-susitarti-arba-ka-gali-mediacija/111854>.
515. Veršėkys, Paulius. „Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2013.
516. Veršėkys, Paulius. „Nullum crimen sine lege principo ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema“. *Teisė* 85 (2012): 196–212.
517. Veršėkys, Paulius. „Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai“. *Teisė* 82 (2012): 198–214.
518. Vilniaus miesto apylinkės teismas. *2013 metais išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimas*. Vilnius, 2014.
519. Vingilė, Aušra. „Problematiniai kardomųjų priemonių taikymo aspektai“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 9 (2013): 309–325. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14916/Vingil%20.pdf?sequence=1>.
520. Vitkutė Zvezdinienė, Iveta, Ročienė, Genovaitė ir Pacian, Jolanta. „Psichologinio teroro (mobingo) darbinuose santykiuose teisiniai aspektai“. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose* 1, 12 (2016).
521. Walby, Sylvia, Towers, Jude, & Francis, Brian. „Is Violent Crime Increasing or Decreasing? A New Methodology to Measure Repeat Attacks Making Visible the Significance of Gender and Domestic Relations“. *The British Journal of Criminology* 56, 61 (1 November 2016): 1203–1234, <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/azv131>.
522. Walker, Kate, Bowen, Erica & Brown, Sarah. „Desistance from Intimate Partner Violence: A Critical Review“. *Aggression and Violent Behavior* 18 (2013): 271–280. <http://dx.doi.org/10.1016/j.avb.2012.11.019>.
523. Walker, Kate, et al. „An Examination of Psychopathology among Men who have Suspended the Use of Violence in their Intimate Relationships“. *Journal of Family Violence* 30, 5 (2015): 539–554. <https://doi.org/10.1007/s10896-015-9694-x>.
524. Walker, Lenore E. A. „Battered Woman Syndrome“. Iš *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1087: 142–157. 2006.
525. Walker, Lenore E. A. „Battered Woman Syndrome and Self-Defence“. *Notre Dame Journal of Law Ethics and Public Policy* 6 (1992): 321–334.

526. Walker, Lenore E. A. „Politics, Psychology and the Battered Woman’s Movement“. *Journal of Trauma Practice* 1, 1 (2002): 81–102.
527. Walker, Lenore E. A. *The Battered Woman Syndrome*. New York: Springer Publishing Company, 2017. 563 p. <http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=1398434&site=ehost-live>.
528. Walker, Lenore E. A. *The Battered Woman*. New York: Harper & Row, 1979.
529. Walker, Lenore E., Conte, Carlye & Grabner, Stephen. „Women Uniquely Vulnerable in Criminal Justice System“. *The National Psychologist* 23, 12 (2014). https://nsuworks.nova.edu/cps_facarticles/921.
530. Wallace, Shana. „Beyond Imminence: Evolving International Law and Battered Women’s Right to Self-Defense“. *The University of Chicago Law Review* 71 (2004): 1749–1781. <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/uclr71&i=1759>.
531. Wangmann, Jane. „Different Types of Intimate Partner Violence – an Exploration of the Literature“. *Issues Paper* 22 (October, 2011). <https://opus.lib.uts.edu.au/bitstream/10453/19466/1/2010006199OK.pdf>.
532. Wangmann, Jane. „Gender and Intimate Partner Violence: a Case Study from NSW“. *UNSW Law Journal* 33, 3 (2010): 945–969. <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/swales33&i=953>.
533. Wasileski, Gabriela. „Prosecutors and Use of Restorative Justice in Courts: Greek Case“. *Journal of Interpersonal Violence* 32, 13 (2017): 1943 –1966. <https://doi.org/10.1177/0886260515590127>.
534. Westera, Nina J. & Powell, Martine B. „Prosecutors’ Perceptions of How to Improve the Quality of Evidence in Domestic Violence Cases“. *Policing And Society* 27, 2 (2017): 157–172. <https://doi.org/10.1080/10439463.2015.1039002>.
535. White, Jessica & Easteal, Patricia. „Feminist Jurisprudence, the Australian Legal System and Intimate Partner Sexual Violence: Fiction over Fact“. *Laws* 5, 1 (2016): 11–29.
536. Wilcox, Paula. „Is Parent Abuse a Form of Domestic Violence?“. *Social Policy and Society* 11, 2 (2012): 277–288. <https://doi.org/doi:10.1017/S1474746411000613>.
537. Williamson, Emma. „Living in the World of the Domestic Violence Perpetrator: Negotiating the Unreality of Coercive Control“. *Violence Against Women* 16, 12 (2010): 1412–1423. <https://doi.org/10.1177/1077801210389162>.
538. Winstock, Zeev. „A New Definition of Partner Violence“. *Aggression and Violent Behavior* 28 (2016): 95–102. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.04.002>.
539. World Health Organization. *Global Plan of Action to Strengthen the Role of the Health System within a National Multisectoral Response to Address Interpersonal Violence, in Particular against Women and Girls, and against Children*. Geneva: WHO Document Production Services, 2016. 64 p. ISBN 978 92 4 151153 7.
540. World Health Organization. *Global Status Report on Violence Prevention*. Luxembourg, 2014. 274 p. ISBN 978 92 4 156479 3.
541. World Health Organization. *Health Care for Women Subjected to Intimate Partner Violence or Sexual Violence: A Clinical Handbook*. Geneva: WHO Document Production Services, 2014, 100 p.

542. World Health Organization. *Violence against Women: Intimate Partner and Sexual Violence against Women*. Geneva, 2014.
543. World Health Organization Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council. *Global and Regional Estimates of Violence against Women: Prevalence and Health Effects of Intimate Partner Violence and Nonpartner Sexual Violence*. Geneva: World Health Organization, 2013. 50 p. ISBN 978 92 4 156462 5.
544. World Health Organization/London School of Hygiene and Tropical Medicine. *Preventing Intimate Partner and Sexual Violence against Women: Taking Action and Generating Evidence*. Geneva: World Health Organization, 2010. 94 p. ISBN 978 92 4 156400 7.
545. www.DELFI.lt. „Vyro smurtas prieš žmoną: arbūzu trenkė į galvą ir su šluota apdaužė šonus“. 2018-07-21. <https://www.delfi.lt/news/daily/crime/vyro-smurtas-pries-zmona-arbuzu-trenke-i-galva-ir-su-sluota-apdauze-sonus.d?id=78631791>.
546. Zabulionytė, Irma. Diskusija konferencijoje Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo įgyvendinimo patirtis 2011–2016 m. Vilnius, 2016-12-05.
547. Zaksaitė, Salomėja. „Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje“. Iš *Aktualiausias žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008–2013 m. problemos: teisinis tyrimas*, Lina Beliūnienė ir kt., 55–69. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014.
548. Zaksaitė, Salomėja. “Protection from Domestic Violence: An Essential Human Right or a “Fight” Against Masculinity?”. *Kriminologijos studijos* 4 (2016): 183–194.
549. Zaksaitė, Salomėja ir Garalevičius, Zigmantas. „Teisminės ir neteisminės šeimos ginčų mediacijos galimybės“. *Teisės problemos* 4. 66 (2009): 70–108. <https://www.arbitrazoteismas.lt/wp-content/uploads/2014/08/8-Teismin-s-ir-neteismin-s-eimos-gin-mediacijos-galimyb-s.pdf>.
550. Zicari, Eglė. „Teisininkė Laima Vaigė: įstatymai leidžia žiūrėti į smurtą prieš moteris kaip į bendravimo problemą“. Kovo 20, 2017. <https://euroblogas.lt/2017/03/20/teisininke-laima-vaige-istatymai-leidzia-ziureti-i-smurta-pries-moteris-kaip-i-bendravimo-problema>.
551. Žalnieriūnas, Linas ir Girdenis, Tomas. “Vengimo išlaikyti vaiką probleminiai kvalifikavimo aspektai ir alternatyvūs normai instrumentai“. *Jurisprudencija* 20, 2 (2013): 707–723. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/10718/978-1839-2-PB.pdf?sequence=3>.
552. Žibaitė-Neliubšienė, Rasa. „Asmenų parodymų patikimumo probleminiai klausimai“. *Jurisprudencija* 23, 2 (2016): 310–332. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14657/4577-10142-1-SM.pdf?sequence=1>.
553. Žydžiūnaitė, Vilma ir Sabaliauskas, Stanislav. *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*. Vilnius: Vaga, 2017, 375 p. ISBN: 9785415024575.
554. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas*. Vilnius, 2014.
555. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. *Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2013–2014: apžvalga*. ISSN 1822-4598.
556. Žmogaus teisių stebėjimo instituto 2015-08-05 raštas Nr. IS-X-29.

557. Žukauskienė, Rita. *Kriminalinio elgesio psichologija: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

Nacionaliniai teisės aktai:

558. Alytaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Kriminalinės policijos informacijos analizės poskyrio vyresniosios tyrėjos Ramunės Raškauskienės 2018-01-16 pažyma.
559. „Fizinių asmenų ginklų ir šaudmenų civilinės apyvartos ir jos kontrolės taisyklės“, patvirtintos Lietuvos policijos generalinio komisaro 2003-06-23 įsakymu Nr. V-362. Valstybės žinios, 2003, Nr. 63-2875.
560. „Informacijos apie pacientą valstybės institucijoms ir kitoms įstaigoms teikimo tvarkos aprašas“, patvirtintas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001-02-01 įsakymu Nr. 65. Valstybės žinios, 2001, Nr. 13-405; TAR, 2018-11-26, Nr. 2018-18986.
561. „Informavimo apie ypatingus atvejus, susijusius su galimais vaiko teisių pažeidimais, tvarkos aprašas“, patvirtintas Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2012-05-10 įsakymu Nr. BV-8. Valstybės žinios, 2012, Nr. 56-2814.
562. „Intensyvios priežiūros vykdymo ir kontrolės taisyklės“, patvirtintos Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2014-12-15 įsakymu Nr. 1V-863. TAR, 2014-12-18, Nr. 2014-19993.
563. Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2012-06-25 įsakymas Nr. V-211. Valstybės žinios, 2012, Nr. 72-3770.
564. Lietuvos gydytojo profesinės etikos kodeksas.
565. Lietuvos policijos generalinio komisaro ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos vado 2015-01-23 įsakymas Nr. 5-V-59/4-26.
566. „Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas“. Vyriausybės žinios, 1985, Nr. 1-1 (negalioja).
567. „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“. Valstybės žinios. 2011, Nr. 72-3475.
568. „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo Nr. XI-1425 1, 2, 4, 5, 7, 8, 9 straipsnių pakeitimo ir 6 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas“. TAR, 2016-10-17, Nr. 2016-25274.
569. „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo Nr. XI-1425 5 straipsnio pakeitimo įstatymas“. TAR, 2015-05-20, Nr. 2015-07662.
570. „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo Nr. XI-1425 5, 7, 8 ir 9 straipsnių pakeitimo įstatymas“. TAR, 2014-04-17, Nr. 2014-04537.
571. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo Nr. XI-1425 7 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-331. 2017-02-01.
572. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
573. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 139, 140, 176, 180, 181, 190, 201, 212, 249, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas“. Valstybės žinios. 2003, Nr. 74-3423.

574. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 140, 145, 148, 149, 150, 151, 165 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 75-3772.
575. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso ir kriminalinės žvalgybos dalyvių, teisingumo ir teisėsaugos institucijų pareigūnų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio įstatymas“. Valstybės žinios, 1996, Nr. 20-520; 2008, Nr. 63-2380.
576. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“. Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.
577. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3, 22, 57, 58, 167, 256, 293, 312, 317, 320, 322, 324 straipsnių pakeitimo ir 34 straipsnio ir XXX skyriaus pripažinimo netekusiais galios įstatymas“. TAR, 2017-07-24, Nr. 2017-12575.
578. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8, 9, 28, 43, 44, 128, 185, 186, 188, 214, 239, 272, 275, 276, 280, 283, 308 straipsnių ir priedo pakeitimo ir kodekso papildymo 27¹, 36², 56¹, 186¹ straipsniais įstatymas“. TAR, 2015-12-30. Nr. 20993.
579. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 9, 154, 186, 280, 283 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas“. TAR, 2014-03-24, Nr. 3404.
580. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 9, 185, 275, 276, 283 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas“. TAR, 2014-07-22, Nr. 10422.
581. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 167, 409 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas“. Valstybės žinios. 2013, Nr. 75-3773.
582. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 409 straipsnio pakeitimo įstatymas“. TAR, 2015-04-30, Nr. 2015-06589.
583. „Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas“. Valstybės žinios. 2002, Nr. 73-3084.
584. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262; 2000, Nr. 77-0; 2000, Nr. 80-0; 2000, Nr.82-0.
585. „Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas“. Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-467; 2010, Nr. 142-7261.
586. „Lietuvos Respublikos konstitucija“. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
587. „Lietuvos Respublikos policijos įstatymas“. Valstybės žinios 2000, Nr. 90-2777; TAR, 2015-07-03, Nr. 2015-10818.
588. Lietuvos Respublikos psichologų veiklos įstatymo projektas. 2017-11-17, reg. Nr. XIIIIP-685(2).
589. „Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 17-589.
590. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2002-01-28 įsakymas Nr. 55/42/16.
591. „Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas“. Valstybės žinios. 1996, Nr. 55-1287; 2002, Nr. 123-5512.
592. „Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas“. Valstybės žinios. 1994, Nr. 63-1231; 1998, Nr. 112-3099.
593. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004-09-17 įsakymas Nr. ISAK-1462. Valstybės žinios. 2004, Nr. 145-5281.

594. „Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas“. Lietuvos Aidas, Nr. 153; Valstybės žinios, 1991, Nr. 23-593; 1998, Nr. 67-1940; 2003, Nr. 63-2853; 2011, Nr. 38-1804).
595. „Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 1, 2, 19, 23, 43, 46, 47, 49, 56, 58, 59 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 231, 232 straipsniais įstatymas“. TAR, 2016-10-28, Nr. 25852.
596. „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas“. Valstybės žinios, 1996, Nr. 71-1706.
597. „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas“. Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807; TAR, 2017-10-10, Nr. 2017-16087.
598. „Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas“. Valstybės žinios. 2000, Nr. 30-827; 2005, Nr. 18-572; 2013, Nr. 54-2675.
599. „Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 29, 30, 31, 32, 34 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas“. TAR, 2018-07-11, Nr. 2018-11748.
600. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa“, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2016-12-13 nutarimu Nr. XIII-82. TAR, 2016-12-13, Nr. 28737.
601. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017-05-17 nutarimas Nr. 371. TAR, 2017-05-24, Nr. 2017-08667.
602. „Mokyklos socialinio pedagogo pavyzdinio pareigybės aprašas“, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2016-11-02 įsakymu Nr. V-951. TAR, 2016-11-03, Nr. 2016-26188.
603. „Pagalbos iškvietimui elektroninių įrenginių išdavimo, paėmimo ir saugojimo organizavimo tvarkos aprašas“, patvirtintas Lietuvos policijos generalinio komisaro 2017-05-08 įsakymu Nr. 5-V-427. TAR, 2017-05-09, Nr. 2017-07788.
604. Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos Pažyma dėl policijos veiklos. 2018-01-19. Nr. 5-IL-545.
605. „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašas“, patvirtintas Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611. TAR, 2018-07-03, Nr. 2018-11084.
606. „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje tvarkos aprašas“, patvirtintas Lietuvos policijos generalinio komisaro 2012-01-31 įsakymu Nr. 5-V-84. Valstybės žinios, 2012, Nr. 16-740 (negalioja).
607. „Policijos prevencinės veiklos organizavimo aprašas“, patvirtintas Lietuvos policijos generalinio komisaro 2016-06-17 įsakymu Nr. 5-V-492.
608. „Policijos registruojamų įvykių registro duomenų tvarkymo taisyklės“, patvirtintos Lietuvos policijos generalinio komisaro 2007-12-28 įsakymu Nr. 5-V-850. TAR, 2016-02-02, Nr. 2016-02119.
609. „Psichologinės pagalbos teikimo tvarkos aprašas“, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2017-08-30 įsakymu Nr. V-663. TAR, 2017-08-31, Nr. 2017-13908.
610. Psichologų profesinės etikos kodeksas. Lietuvos psichologų sąjunga, 2017.

611. „Rekomendacijos dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos“, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008-08-11 įsakymu Nr. I-110. Valstybės žinios, 2008, Nr. 94-3713; TAR, 2014-07-01, Nr. 9479.
612. „Rekomendacijos dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės“, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015-12-01 įsakymu Nr. I-306. TAR, 2015-12-01, Nr. 2015-19096.
613. „Rekomendacijos dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos“, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2009-09-16 įsakymu Nr. I-126. Valstybės žinios, 2009, Nr. 112-4806.
614. „Rekomendacijos dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo“, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2016-02-29 įsakymu Nr. I-63. TAR, 2016-03-01, Nr. 2016-04051.
615. „Rekomendacijos dėl proceso baigimo pagreintinto proceso tvarka“, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015-06-01 įsakymu Nr. I-137. TAR, 2015-06-01, Nr. 2015-08538.
616. „Rekomendacijos dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu“, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015-06-01 įsakymu Nr. I-134. TAR, 2015-06-01, Nr. 2015-08532.
617. „Rekomendacijos dėl prokurorų specializacijos baudžiamajame procese, ikiteisminių tyrimų, teisme nagrinėjamų baudžiamųjų bylų ir skundų paskirstymo prokurorams“, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012-10-30 įsakymu Nr. I-318. Valstybės žinios, 2012, Nr. 128-6455; TAR, 2015, Nr. 2015-17068; TAR, 2017, Nr. 2017-04003.
618. Rekomendacijos mokykloms dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksmų, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2017-08-03 įsakymu Nr. V-625.
619. „Smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijos“, patvirtintos 2017-03-22 įsakymu Nr. V-190. TAR, 2017-03-23, Nr. 2017-04754.
620. „Specializuotos pagalbos centrų veiklos aprašas“, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012-05-07 įsakymu Nr. A1-227. Valstybės žinios, 2012, Nr. 54-2676.
621. „Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcija“, patvirtinta Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015-09-17 įsakymu Nr. 1R-268. TAR, 2015-09-17, Nr. 2015-13939.
622. Teisėjų specializacijos tam tikrų kategorijų byloms nagrinėti nustatymo tvarkos aprašo, patvirtinto Teisėjų tarybos 2008-11-13 nutarimu Nr. 13P-202-(7.1.2).
623. Valstybės kontrolė. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas: valstybinio audito ataskaita, 2015-05-15, Nr. VA-P-40-1-8.
624. „Valstybinė smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programa“, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014-05-28 nutarimu Nr. 485. TAR, 2014-06-02, Nr. 5986.

625. „Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija“, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006-12-22 nutarimu Nr. 1330. Valstybės žinios. 2006, Nr. 144-5474.
626. „Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programa“, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2015-05-07 nutarimu Nr. XII-1682. TAR, 2015-05-13, Nr. 7293.
627. „Visuomenės sveikatos priežiūros organizavimo mokykloje tvarkos aprašas“, patvirtintas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005-12-30 įsakymu Nr. V-1035/ISAK-2680. Valstybės žinios, 2005, Nr. 153-5657; TAR, 2016-07-22, Nr. 2016-20912.

Tarptautiniai ir užsienio valstybių teisės aktai:

628. American Convention on Human Rights „Pact of San Jose, Costa Rica“ (B-32). Organization of American States (OAS), 22 November 1969.
629. Beijing Declaration and Platform for Action. 15 September 1995, A/CONF.177/20/Rev.1.
630. Bundesrepublik Deutschland Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13.11.1998 (*BGBI. I S. 3322*) zuletzt geändert durch Gesetz vom 30.10.2017 (*BGBI. I S. 3618*) m.W.v. 09.11.2017, § 238 StGB. Stand: 03.01.2018 aufgrund Gesetzes vom 23.06.2017 (*BGBI. I S. 1693*). <https://dejure.org/gesetze/StGB/238.html>
631. CESCR General Comment No. 14: The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12). 11 August 2000, E/C.12/2000/4.
632. Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General comment No. 16 (2005): The equal right of men and women to the enjoyment of all economic, social and cultural rights (art. 3 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). 11 August 2005, E/C.12/2005/4.
633. Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the fifth periodic report of Lithuania. 24 July 2014, CEDAW/C/LTU/CO/5.
634. The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35.
635. The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 33 on women's access to justice. 2015, CEDAW/C/GC/33.
636. The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 28 on the core obligations of States parties under article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. 2010, CEDAW/C/GC/28.
637. The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 27 on older women and protection of their human rights, 2010, CEDAW/C/GC/27.
638. The Committee on the Elimination of Discrimination Against Women. General Recommendation No. 21: Equality in Marriage and Family Relations. 1994.

639. The Committee on the Elimination of Discrimination against Women General recommendation No. 19: Violence against women. 1992.
640. The Committee on the Elimination of Discrimination Against Women. General recommendation No. 14: Female circumcision. 1990, A/45/38.
641. The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 12: Violence against women. 1989.
642. Committee on the Elimination of Racial Discrimination. Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination: United States of America. 8 May 2008, CERD/C/USA/CO/6.
643. Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General Recommendation 25, Gender Related Dimensions of Racial Discrimination (Fifty-sixth session, 2000), U.N. Doc. A/55/18, annex V at 152 (2000), reprinted in Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 214 (2003).
644. Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 8 (2006): The Right of the Child to Protection from Corporal Punishment and Other Cruel or Degrading Forms of Punishment (arts. 19; 28, para. 2; and 37, inter alia). 2 March 2007. CRC/C/GC/8.
645. Committee on the Rights of the Child. The right of the child to freedom from all forms of violence. General Comment No. 13 (2011). 2011-04-18, CRC/C/GC/13.
646. Council Conclusions on the Action Plan on Human Rights and Democracy 2015–2019. 20 July 2015, 10897/15.
647. Council conclusions –“Preventing and combating all forms of violence against women and girls, including female genital mutilation“. Justice and Home Affairs council meeting. Luxembourg, 5 and 6 June 2014.
648. Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. 30 April 2002.
649. Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec (2006)8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims. 2006-06-14.
650. Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R(83)7 of the Committee of Ministers to member states on participation of the public in crime policy. 1983-06-23.
651. Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R(85)11 of the Committee of Ministers to member states on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure. 1985-06-28;
652. Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R(87)21 of the Committee of Ministers to member states on assistance to victims and the prevention of victimisation. 1987-09-17;
653. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210.

654. Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. Istanbul, 11.V.2011, CETS 210.
655. Council of the European Union. Council Conclusions on the 20-year Review of the Implementation by the Member States and the EU Institutions of the Beijing Platforms of Action. 11 December 2014.
656. Council of the European Union. Council conclusions „Preventing and combating all forms of violence against women and girls, including female genital mutilation“. 5 and 6 June 2014.
657. “Criminal Stalking Laws” (October 2017). <http://victimsofcrime.org/our-programs/stalking-resource-center/stalking-laws/criminal-stalking-laws-by-state>.
658. Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power. United Nations, 29 November 1985, A/RES/40/34.
659. Darbo grupės, sudarytos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. lapkričio 5 d. įsakymu Nr. A1-472, išvados ir analizė dėl ET konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir šalinimo. 2012-11-26.
660. DG Justice Guidance Document related to the transposition and implementation of directive 2012/29/eu of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. December 2013.
661. „Domestic Abuse Guidelines for Prosecutors“, 29 December 2014. http://www.cps.gov.uk/legal/d_to_g/domestic_abuse_guidelines_for_prosecutors/#a24>.
662. Elimination of violence against women. Commission on Human Rights resolution 2003/45. 23 April 2003. E/CN.4/RES/2003/45.
663. European Commission Gender Equality and Women’s Empowerment: Transforming the Lives of Girls and Women through EU External Relations 2016-2020. Brussels, 21.9.2015 SWD(2015) 182 final.
664. European Commission Directorate-General for Justice and Consumers. Strategic Engagement for Gender Equality 2016-2019. 2015.
665. European Parliament resolution of 6 February 2013 on the 57th session on UN CSW: Elimination and prevention of all forms of violence against women and girls (2012/2922(RSP)). 6 February 2013.
666. European Parliament resolution of 26 November 2009 on the elimination of violence against women.
667. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR. 2011-12-31, OL 2011 L 335, p. 1.
668. 2018 m. balandžio 19 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Direktyvos 2011/99/ES dėl Europos apsaugos orderio įgyvendinimo (2016/2329(INI)).
669. 2017 m. rugsėjo 12 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl pasiūlymo dėl Tarybos sprendimo dėl Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir

smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo sudarymo Europos Sąjungos vardu (COM(2016)0109– 2016/0062(NLE)).

670. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. OL L 326, 2012-10-26, p. 391.
671. „Europos Tarybos konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš juos“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 136-6972.
672. „Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 96-4916.
673. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija šalims narėms Nr. R (99)19 „Dėl tarpininkavimo baudžiamojoje srityje“; Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija šalims narėms Nr. R (98)1 dėl šeimos mediacijos.
674. Guidelines on International Protection: Gender-Related Persecution within the Context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees. The UN Refugee Agency. 7 May 2002, HCR/GIP/02/01.
675. Human Rights Committee. CCPR General Comment No. 28: Article 3 (The Equality of Rights Between Men and Women). 29 March 2000, CCPR/C/21/Rev.1/Add.10,
676. Human Rights Committee. Concluding observations on the fourth periodic report of Lithuania. 26 July 2018, CCPR/C/LTU/CO/4.
677. Integration of the Human Rights of Women and the Gender Perspective: Violence Against Women. The Due Diligence Standard as a Tool for the Elimination of Violence Against Women. Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Yakin Ertürk. 20 January 2006, E/CN.4/2006/61.
678. Inter-American Convention on the Prevention, Punishment, and Eradication of Violence against Women (Convention of Belém do Pará). Organization of American States, 1994.
679. „Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims“. Valstybės žinios, 1996, Nr. 21-549.
680. „Jungtinių Tautų neįgalųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolas“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 71-3651.
681. JT moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto išvados dėl Lietuvos teiktos papildomos informacijos. DB/follow-up/Lithuania/66, 2017-04-26.
682. „Konvencija dėl pabėgėlių statuso“. Valstybės žinios, 1997, Nr. 12-227.
683. „Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 80-3141.
684. National Policing Improvement Agency on behalf of the Association of Chief Police Officers. Guidance on Investigating Domestic Abuse. 2008. http://library.college.police.uk/docs/npia/Domestic_Abuse_2008.pdf.
685. Organic Act 1/2004 of 28 December on Integrated Protection Measures against Gender Violence (BOE [Official State Gazette] no. 313, 29 December 2004) Art. 44.
686. Organic law 6/1985, of 1 July, On The Judiciary Art. 87 ter.
687. Psichologo profesinės etikos metakodeksas, patvirtintas Europos psichologų asociacijų federacijos Generalinės asamblėjos (Grenada, 2005 m.).
688. Promotion and Protection of All Human Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development: Report of the Special

- Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Yakin Ertürk. Addendum. Mission to the Republic of Moldova. A/HRC/11/6/Add.4. 8 May 2009.
689. Promotion and Protection of all Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development. Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Manfred Nowak. 15 January 2008, A/HRC/7/3.
690. Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85. 5 February 1996, E/CN.4/1996/53.
691. Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85. A framework for model legislation on domestic violence. 2 February 1996, E/CN.4/1996/53/Add.2.
692. Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Rashida Manjoo. 10 June 2015, A/HRC/29/27.
693. Violence against women, its causes and consequences. 1 September 2014, A/69/368, §59–60, 68, 72. Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Rashida Manjoo. 28 May 2014, A/HRC/26/38.
694. Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Rashida Manjoo. 2 May, 2011, A/HRC/17/26.
695. Resolution adopted by the General Assembly on 20 December 2012 [on the report of the Third Committee (A/67/450 and Corr.1)]: 67/146. Intensifying global efforts for the elimination of female genital mutilations. A/RES/67/146.
696. Serious Crime Act 2015 section 76 [žiūrėta 2018-07-19]. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/section/76>.
697. Tarybos pamatinis sprendimas dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose 2001/220/TVR. 2001-03-15. OL L 82.
698. Tarybos sprendimas (ES) 2017/865 dėl Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo pasirašymo Europos Sąjungos vardu atsižvelgiant į klausimus, susijusius su teisminiu bendradarbiavimu baudžiamosiose bylose. 2017 m. gegužės 11 d. OL L 131, 2017-05-20, p. 11.
699. Tarybos sprendimas (ES) 2017/866 dėl Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo pasirašymo Europos Sąjungos vardu atsižvelgiant į prieglobstį ir negrąžinimo principą. 2017 m. gegužės 11 d. OL L 131, 2017-05-20, p. 13.
700. „Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo“. Valstybės žinios, 1998, Nr. 108-2957.
701. „Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas“, Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290.
702. „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.
703. Tarpvyriausybinių konferencijos, patvirtinusios Lisabonos sutartį, pasirašytą 2007 m. gruodžio 13 d., prie Baigiamojo akto pridėtos deklaracijos. Deklaracija dėl Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 8 straipsnio. OL L 326, 2012-10-26, p. 1.

704. The Commission on Human Rights. 1994/45. Question of integrating the rights of women into the human rights mechanisms of the United Nations and the elimination of violence against women.
705. The Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa (Maputo Protocol). 11 July 2003.
706. The Stockholm Programme – An open and secure Europe serving and protecting the citizens. Council of the European Union. 2 December 2009. 17024/09.
707. UN Committee Against Torture. General Comment No. 2: Implementation of Article 2 by States Parties. 24 January 2008, CAT/C/GC/2.
708. UN Economic and Social Council (ECOSOC), UN Economic and Social Council Resolution 2002/12: Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters, 24 July 2002, E/RES/2002/12.
709. United Nations Declaration on the Elimination of Violence Against Women. 20 December 1993, A/RES/48/104.
710. United Nations General Assembly. Resolution adopted by the General Assembly on 22 December 2003 [on the report of the Third Committee (A/58/501)]: 58/147. Elimination of domestic violence against women.
711. Utah Code Annotated (LexisNexis 2017).
712. „Vaiko teisių konvencija“. Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501.
713. Victorian Family Violence Protection Act 2008.
714. „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.
715. World Health Organization. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems. 2016.
716. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokoliais Nr. 11 ir Nr. 14. Valstybės žinios. 2011-12-22, Nr. 156-7390.
717. 2004-04-29 Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, iš dalies keičianti Reglamentą (EEB) Nr. 1612/68 ir panaikinanti Direktyvas 64/221/EEB, 68/360/EEB, 72/194/EEB, 73/148/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 90/365/EEB ir 93/96/EEB. *OL L 229, 2004-06-29, p. 35.*
718. 2004-04-29 Tarybos direktyva 2004/80/EB dėl žalos atlyginimo nusikaltimo aukoms. *OL L 261, 2004-08-06, p. 15.*
719. 2011-12-13 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR. *OL L 335, 2011-12-17, p.1.*
720. 2011-12-13 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/99/ES dėl Europos apsaugos orderio. *OL L 338, 2011-12-21, p. 2.*
721. 2011-04-05 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR. *OL L 101, 2011-04-15, p. 1.*
722. 2011 m. kovo 7 d. Tarybos išvados. Europos lyčių lygybės paktas (2011–2020 m.). 2011/C 155/02. *OL L 155, 2011-05-25, p. 10.*

723. 2012 m. spalio 25 d. Europos parlamento ir Tarybos direktyva 2001/220/TVR, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2012/29/ES. OL L 315, 2012-11-14, p. 57.
724. 2013-06-12 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 606/2013 dėl apsaugos priemonių tarpusavio pripažinimo civilinėse bylose. OL L 181, 2013-06-29, p. 4.
725. 42 U.S.C.A. § 671(a)(15) (2010).

Nacionalinių teismų jurisprudencija:

726. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016-10-27 nutarimas;
727. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016-06-27 nutarimas;
728. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015-07-09 nutarimas;
729. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015-05-04 nutarimas;
730. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012-06-04 nutarimas.
731. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011-09-28 nutarimas;
732. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010-11-29 nutarimas;
733. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010-06-29 nutarimas;
734. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008-01-24 nutarimas;
735. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-01-16 nutarimas;
736. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002-10-23 nutarimas.
737. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000-05-08 nutarimas;
738. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998-11-11 nutarimas;
739. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Europos žmogaus teisių teismo praktikos dėl valstybės pareigų ginant asmenį nuo smurto artimoje aplinkoje aspektai (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2, 3, 8 straipsniai). *ŽT-B-47. Teismų praktika* 47 (2017).
740. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga. AB-47-1. *Teismų praktika* 47 (2017).
741. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių įtariamą ir kaltinamojo teises, taikymo apžvalga (II). AB-46-1. *Teismų praktika* 46 (2017).
742. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-07-02 konsultacija Nr. B3-271. *Teismų praktika*. 2003, Nr. 19.
743. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004-09-17 nutarimas Nr. 48.
744. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003-06-20 nutarimo Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“. *Teismų praktika* 19 (2003).
745. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000-12-21 nutarimas Nr. 29 „Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis (BK 8 str. 2 d.)“. *Teismų praktika* 15(2000).
746. LAT 2017-12-05 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-346-303/2017;
747. LAT 2017-11-23 nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-326-222/2017;

748. LAT 2017-11-03 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-265-976/2017;
749. LAT 2017-11-03 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-265-976/2017;
750. LAT 2017-10-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-227-788/2017;
751. LAT 2017-10-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-976/2017;
752. LAT 2017-07-04 nutartis baudžiamojoje byloje: Nr. 2K-172-788/2017;
753. LAT 2017-04-11 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-93-788/2017;
754. LAT 2017-03-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-79-489/2017;
755. LAT 2017-03-21 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-942/2017;
756. LAT 2017-01-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-38-942/2017;
757. LAT 2016-12-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-474-489/2016;
758. LAT 2016-12-22 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-466-489/2016;
759. LAT 2016-12-22 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-423-303/2016;
760. LAT 2016-12-20 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528-706/2016;
761. LAT 2016-02-19 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-99-969/2016;
762. LAT 2016-11-25 nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-487-969/2016;
763. LAT 2016-10-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-301-139/2016;
764. LAT 2016-09-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285-222/2016;
765. LAT 2016-07-01 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370-687/2016;
766. LAT 2016-06-28 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-277-788/2016;
767. LAT 2016-06-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-648/2016;
768. LAT 2016-06-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-229-788/2016;
769. LAT 2016-05-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-511/2016;
770. LAT 2016-04-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-116-942/2016;
771. LAT 2016-02-24 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-88-942/2016;
772. LAT 2016-02-02 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-696/2016;
773. LAT 2016-01-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65-648/2016;
774. LAT 2016-01-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-42-942/2016;
775. LAT 2016-01-05 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-61-696/2016;
776. LAT 2015-12-08 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-553-942/2015.
777. LAT 2015-11-03 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-446-942/2015;
778. LAT 2015-10-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428-511/2015;
779. LAT 2015-09-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-392-139/2015;
780. LAT 2015-08-21 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-548-915/2015;
781. LAT 2015-06-16 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-305-788;
782. LAT 2015-05-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299-648/2015;
783. LAT 2015-05-14 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-310-915/2015;
784. LAT 2015-03-31 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-206-697/2015;
785. LAT 2015-03-31 nutartis baudžiamojoje byloje byloje Nr. 2K-187-677;
786. LAT 2015-02-24 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-121-677/2015;
787. LAT 2015-02-24 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-110-699/2015;
788. LAT 2015-02-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99-507/2015;
789. LAT 2015-01-13 nutartis baudžiamojoje byloje byloje Nr. 2K-91/2015;
790. LAT 2014-12-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-581/2014;

791. LAT 2014-12-02 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-465/2014;
792. LAT 2014-07-01 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2014;
793. LAT 2014-07-01 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-323/2014;
794. LAT 2014-06-15 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-199/2014;
795. LAT 2014-06-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293/2014;
796. LAT 2014-05-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-287/2014;
797. LAT 2014-03-14 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-92/2014.
798. LAT 2014-01-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-116/2014;
799. LAT 2014-01-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99/2014;
800. LAT 2013-12-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-525/2013;
801. LAT 2013-11-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-487/2013;
802. LAT 2013-11-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-457/2013;
803. LAT 2013-09-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-381/2013;
804. LAT 2013-09-24 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2013;
805. LAT 2013-09-01 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-381/2013;
806. LAT 2013-06-18 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319/2013;
807. LAT 2013-06-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-287/2013;
808. LAT 2013-06-11 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-327/2013;
809. LAT 2013-06-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-300/2013;
810. LAT 2013-06-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2013;
811. LAT 2013-04-26 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269/2013;
812. LAT 2013-04-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-198/2013;
813. LAT 2013-04-16 nutartis baudžiamojoje byloje byloje Nr. 2K-188;
814. LAT 2013-02-19 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-94/2013;
815. LAT 2013-02-04 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-114/2013;
816. LAT 2012-07-03 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-6/2012;
817. LAT 2012-05-22 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-261/2012;
818. LAT 2012-01-03 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-71/2012;
819. LAT 2011-12-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-542/2011;
820. LAT 2011-03-15 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-113/2011;
821. LAT 2010-12-28 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-639/2010;
822. LAT 2010-11-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-428//2010;
823. LAT 2010-06-15 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-341/2010;
824. LAT 2010-03-15 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-101/2010;
825. LAT 2010-02-01 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-24/2010;
826. LAT 2010-01-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-49/2010;
827. LAT 2009-03-03 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-95/2009;
828. LAT 2009-02-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-48/2009;
829. LAT 2006-04-25 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-279/2006;
830. LAT 2006-01-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-592;
831. LAT 2005-11-08 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-462;
832. LAT 2004-11-16 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-615/2004;

833. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017-01-17 nutartis administracinėje byloje Nr. A-1091-575/2017;
834. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016-02-09 sprendimas administracinėje byloje Nr. A-463-662/2016;
835. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012-05-18 nutartis byloje Nr. N-575-305-12;
836. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2011-12-02 nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. N-438-1564/2010.
837. Lietuvos apeliacinio teismo 2017-02-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-174-307/2017;
838. Lietuvos apeliacinio teismo 2017-02-02 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-196-387/2017;
839. Lietuvos apeliacinio teismo 2016-04-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-351-148/2016;
840. Lietuvos apeliacinio teismo 2016-02-19 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-188-398/2016;
841. Lietuvos apeliacinio teismo 2015-11-16 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-370-202/2015;
842. Lietuvos apeliacinio teismo 2015-11-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-618-453/2015;
843. Lietuvos apeliacinio teismo 2015-09-17 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-552-150/2015;
844. Lietuvos apeliacinio teismo 2015-07-08 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-150-197/2015;
845. Lietuvos apeliacinio teismo 2015-06-22 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-485-307/2015;
846. Lietuvos apeliacinio teismo 2014-12-12 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-593/2014;
847. Lietuvos apeliacinio teismo 2014-10-30 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-503/2014;
848. Lietuvos apeliacinio teismo 2011-03-03 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-232/2011;
849. Lietuvos apeliacinio teismo 2011-02-22 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-199/2011;
850. Lietuvos apeliacinio teismo 2011-09-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-437/2011;
851. Lietuvos apeliacinio teismo 2010-10-22 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-295/2010;
852. Kauno apygardos teismo 2018-05-07 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-234-579/2018;
853. Kauno apygardos teismo 2018-04-25 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-238-485/2018;

854. Kauno apygardos teismo 2018-03-16 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-221-810/2018;
855. Kauno apygardos teismo 2018-01-29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-86-634/2018;
856. Kauno apygardos teismo 2017-12-21 nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 1A-776-319/2017;
857. Kauno apygardos teismo 2017-12-08 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-610-348/2017.
858. Kauno apygardos teismo 2017-10-12 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-327-579/2017;
859. Kauno apygardos teismo 2017-10-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-482-493/2017;
860. Kauno apygardos teismo 2017-06-23 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-242-579/2017;
861. Kauno apygardos teismo 2017-04-14 nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 1A-256-319/2017;
862. Kauno apygardos teismo 2017-04-13 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-184-594/2017;
863. Kauno apygardos teismo 2017-02-24 nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. ATP-145-397/2017;
864. Kauno apygardos teismo 2017-01-31 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-80-175/2017;
865. Kauno apygardos teismo 2017-01-27 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-45397/2017;
866. Kauno apygardos teismo 2017-01-24 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-66-327/2017;
867. Kauno apygardos teismo 2017-01-17 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-45-397/2017;
868. Kauno apygardos teismo 2016-12-13 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1454-478/2016;
869. Kauno apygardos teismo 2016-12-01 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1416-397/2016;
870. Kauno apygardos teismo 2016-02-08 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-36-493/2016;
871. Kauno apygardos teismo 2015-04-08 baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-242-594/2015;
872. Kauno apygardos teismo 2014-02-18 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-211-594-2014;
873. Kauno apygardos teismo 2012-07-04 nutartis byloje Nr. 1-301-133;
874. Kauno apygardos teismo 2012-02-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-194-397-2012;
875. Kauno apygardos teismo 2012-01-19 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-133-397/2012;

876. Kauno apygardos teismo 2012-01-05 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-123-493/2012;
877. Kauno apygardos teismo 2010-11-12 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-285-317/2010;
878. Kauno apygardos teismo 2010-09-28 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-200-508;
879. Kauno apygardos teismo 2010-09-14 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-186-133/2010;
880. Klaipėdos apygardos teismo 2018-03-20 nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-25-796/2018;
881. Klaipėdos apygardos teismo 2018-02-01 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-31-606/2018;
882. Klaipėdos apygardos teismo 2017-11-16 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-227-557/2017;
883. Klaipėdos apygardos teismo 2017-10-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-292-417/2017;
884. Klaipėdos apygardos teismo 2016-04-28 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-127-360/2016;
885. Klaipėdos apygardos teismo 2016-02-24 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-35-255/2016;
886. Klaipėdos apygardos teismo 2012-02-21 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-68-360/2012;
887. Panevėžio apygardos teismo 2018-05-10 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-83-334/2018;
888. Panevėžio apygardos teismo 2018-02-02 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-12-337/2018;
889. Panevėžio apygardos teismo 2017-06-08 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-148-491/2017;
890. Panevėžio apygardos teismo 2016-01-04 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-24-581/2016;
891. Panevėžio apygardos teismo 2014-10-10 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-120-491/2014.
892. Panevėžio apygardos teismo 2014-06-18 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-437-581/2014;
893. Panevėžio apygardos teismo 2014-04-23 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-69-366/2014;
894. Panevėžio apygardos teismo 2012-04-30 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-295-350/2012.
895. Panevėžio apygardos teismo 2010-12-20 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-103-350.
896. Panevėžio apygardos teismo 2010-05-21 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-48-168;

897. Šiaulių rūmų (Regionų apygardos administracinio teismo) 2017-10-23 sprendimą administracinėje byloje Nr. 1-1498-621/2017;
898. Šiaulių rūmų (Regionų apygardos administracinio teismo) 2017-09-25 sprendimą administracinėje byloje Nr. e1-1484-362/2017;
899. Šiaulių apygardos teismo 2018-02-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-43-282/2018;
900. Šiaulių apygardos teismo 2018-01-11 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6-300/2018;
901. Šiaulių apygardos teismo 2017-04-12 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-45-332/2017;
902. Šiaulių apygardos teismo 2016-02-10 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-77-309/2016;
903. Šiaulių apygardos teismo 2017-04-18 nutarimas administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. ATP-120-300/2017;
904. Šiaulių apygardos teismo 2017-02-23 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-5-309/2017;
905. Šiaulių apygardos teismo 2015-01-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-519/2015;
906. Vilniaus apygardos teismo 2018-03-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-119-1020/2018;
907. Vilniaus apygardos teismo 2018-02-20 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-56-655/2018;
908. Vilniaus apygardos teismo 2017-12-21 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-474-312/2017;
909. Vilniaus apygardos teismo 2016-01-26 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-164-209/2016;
910. Vilniaus apygardos teismo 2015-12-28 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-312-626/2015;
911. Vilniaus apygardos teismo 2015-06-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-181-626/2015;
912. Vilniaus apygardos teismo 2012-06-06 nutarimas administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. ATP-676-533/2012;
913. Kauno apylinkės teismo 2017-02-22 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-417-946/2017;
914. Kauno apylinkės teismo 2017-01-27 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-339-573/2017;
915. Kauno apylinkės teismo 2017-04-11 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-738-946/2017;
916. Kauno apylinkės teismo 2017-04-06 baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-934-946/2017;
917. Kauno apylinkės teismo 2017-02-22 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-417-946/2017;

918. Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2017-01-27 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-339-573/2017;
919. Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2016-12-23 nutarime Nr. A2.9.-8453-540/2016;
920. Kauno apylinkės teismo 2016-07-15 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-799-946/2016;
921. Kauno apylinkės teismo 2015-11-16 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2555-954/2015;
922. Kauno apylinkės teismo 2015-11-04 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2174-594/2015;
923. Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2015-08-04 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1960-993/2015;
924. Kauno apylinkės teismo 2015-07-29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1460-573/2015;
925. Kauno apylinkės teismo 2015-07-29 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1932-993/2015;
926. Kauno apylinkės teismo 2015-07-29 baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-1968-288/2015;
927. Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2015-07-21 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1432-954/2015;
928. Kauno apylinkės teismo 2015-07-09 nutartis byloje Nr. PK-1841-966/2015;
929. Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2015-07-01 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1831-954/2015;
930. Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2015-06-09 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1533-954/2015;
931. Šiaulių apylinkės teismo Radviliškio rūmų 2015-01-13 įsakymą baudžiamojoje byloje Nr. 1-58-156/2015;
932. Tauragės rajono apylinkės teismo 2016-04-14 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-91-367/2016;
933. Tauragės apylinkės teismo Šilalės rūmų 2012-10-08 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-129-799/2012;
934. Vilniaus rajono apylinkės teismo 2017-02-03 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-63-1036/2017.

Tarptautinių teismų ir kvaziteisminių institucijų sprendimai:

935. *Bălșan v. Romania*. Application no. 49645/09. 23 May 2017.
936. *Talpis v. Italy*. Application no. 41237/14. 2 March, 2017.
937. *L. R. v. Republic of Moldova*. Communication no. 58/2013. 28 February 2017
938. *Civek v. Turkey*. Application no. 55354/11. 23 February 2016.
939. *Halime Kılıç v. Turkey*. Application no. 63034/11. 28 June 2016.
940. *M. G. v. Turkey*. Application no. 646/10. 22 March 2016.
941. *X. and Y. v. Georgia*. Communication no. 24/2009. 13 July 2015.
942. *González Carreño v. Spain*. Communication no. 47/2012. 16 July 2014.
943. *Rumor v. Italy*. Application no. 27 May 2014.
944. *T. M. and C. M. v. Moldova*. Application no. 26608/11. 28 January 2014.
945. *D. P. v. Lithuania*. Application no. 27920/08. 22 October 2013.
946. *B. v. Republic of Moldova*. Application no. 61382/09. 16 July 2013.
947. *Mudric v. Moldova*. Application no. 74839/10. 16 July 2013.
948. *Eremia v. The Republic of Moldova*. Application no. 3564/11. 28 May 2013.
949. *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07. 26 March 2013.
950. *Michaud v. France*. Application No. 12323/11. 6 December 2012.
951. *Isatou Jallow v. Bulgaria*, Communication no. 320112/, 28 August 2012.
952. *Cecilia Kell v. Canada*. Communication no. 19/2008, 26 April 2012.
953. *Kalucza v. Hungary*. Application no. 57693/10. 24 April 2012.
954. *Y. C. v. the United Kingdom*. Application no. 4547/10. 13 March 2012.
955. 2011-09-15 sprendimas *Gueye ir Salmerón Sánchez (C-483/09 ir C-1/10, ECR 2011 p. I-8263) ECLI:EU:C:2011:583*.
956. *V. K. v. Bulgaria*. Communication no. 20/2008, 17 August 2011.
957. *Hajduova v. Slovakia*. Application no. 2660/03. 30 November 2010.
958. *A v. Croatia*. Application no. 55164/08. 14 October 2010.
959. *N. v. Sweden*. Application no. 23505/09. 20 July 2010.
960. *Schalk and Kopf v. Austria*. Application no. 30141/04, 24 June 2010;
961. *Zaunegger v. Germany*. Application no. 22028/04, 3 December 2009;
962. *E. S. and others v. Slovakia*. Application no. 8227/04. 15 September 2009.
963. *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02. 9 June 2009.
964. *Ould Dah v. France*. Application no. 13113/03, 17 March 2009.
965. *Branko Tomasic v. Croatia*. Application no. 46598/06. 15 January 2009.
966. *S. and Marper v. United Kingdom*. Application no. 30562/04 and 30566/04. 4 December 2008.
967. *Juppala v. Finland*. Application no. 18620/03. 2 December 2008.
968. *Bevacqua and S. v. Bulgaria*. Application no. 71127/01. 12 June 2008.
969. *Fatma Yıldırım v. Austria*. Communication no. 6/2005, 1 October 2007.
970. *Goecke v. Austria*. Communication no. 5/2005, 6 August 2007.
971. *Kontrova v. Slovakia*. Application no. 7510/04. 31 May 2007.
972. *A. T. v. Hungary*. Communications no. 2/2003. 26 January 2005.
973. 2005-06-05 sprendimas, *Pupino*, C 105/03, EU:C:2005:5309.
974. *L. v. the Netherlands*. Application no. 45582/99, 1 June 2004;

975. *M.C. v. Bulgaria*. Application no. 39272/98. 4 December 2003.
976. *E. and others v. United Kingdom*. Application no. 33218/96. 15 January 2003.
977. *Z. and others v. United Kingdom*. Application no. 29392/95. 10 May 2001.
978. *Maria da Penha Maia Fernandes v. Brazil*. Report No. 54/01, April 16, 2001.
979. *Maria da Penha v. Brazil*, Case 12.051, Report No. 54/01, OEA/Ser.L/V/II.111 Doc. 20 rev. At 704 (2000).
980. *Kwakyie-Nti and Dufie v. the Netherlands (dec.)*. Application no. 31519/96, 7 November 2000;
981. *Cılız v. the Netherlands*. Application no. 29192/95, 11 July 2000;
982. *Osman v. the United Kingdom*. Application no. 87/1997/871/1083. 28 October 1998.
983. *Aksoy v. Turkey*. Application no. 21987/93, 18 December 1996.
984. *Kroon and Others v. the Netherlands*. Application no. 18535/91, 27 October 1994.
985. *Keegan v. Ireland*. Application no. 16969/90, 26 May 1994.
986. Judgement 30 May, 1991. *Commission v. Germany*, C-361/88, EU:C:1991:224.
987. *Velasquez Rodriguez v. Honduras (ser. C)* no. 4, July 29, 1988.
988. *Berrehab v. the Netherlands*. Application no. 10730/84, 21 June 1988;
989. *Ireland v. United Kingdom*. Application no. 5310/71, 18 January 1978.

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Ramunė Jakštienė

SMURTAS ARTIMOJE APLINKOJE PRIEŠ
MOTERIS: BAUDŽIAMOJI TEISINĖ APSAUGA

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2019

Daktaro disertacija rengta 2014–2018 metais, ginama Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui ir Vytauto Didžiojo universitetui Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. birželio 8 d. įsakymu Nr. V-1019 suteiktą doktorantūros teisę.

Mokslinė vadovė:

Prof. dr. Rima Ažubalytė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S).

Daktaro disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė:

Prof. dr. Jolanta Zajančauskienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S)

Nariai:

Prof. dr. Oleg Fedosiuk (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S);
Prof. dr. Edita Gruodytė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S);
Prof. habil. dr. Arkadiusz Lach (Nikalojaus Koperniko universitetas, Lenkija, teisė, 01 S);
Doc. dr. Laima Ruibytė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, psichologija, 06 S).

Daktaro disertacija bus ginama viešame teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2019 m. balandžio 12 d. 13 val. Mykolo Romerio universitete, I-414 auditorijoje.
Adresas: Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius.

Daktaro disertacijos santrauka išsiųsta 2019 m. kovo 12 d.

Daktaro disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (Gedimino pr. 51, Vilnius), Mykolo Romerio universiteto bibliotekoje (Ateities g. 20, Vilnius) ir Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekoje (K. Donelaičio g. 52, Kaunas).

SMURTAS ARTIMOJE APLINKOJE PRIEŠ MOTERIS:
BAUDŽIAMOJI TEISINĖ APSAUGA

SANTRAUKA

Temos aktualumas ir problematika. Pasaulio raidos tendencijas tiriantys mokslininkai pastaruoju metu konstatuoja reikšmingą smurto lygio sumažėjimą¹⁶⁹⁹. Tačiau tokios tezės yra kritikuojamos dėl to, kad iš esmės yra grindžiamos tarpvalstybinių santykių kontekstu ir visiškai ignoruoja smurtą lyties pagrindu. Moksliniai tyrimai rodo, kad dažniausios smurto prieš moteris formos – smurto artimoje aplinkoje – rodikliai nemažėja¹⁷⁰⁰.

Smurtas artimoje aplinkoje pastaruoju metu tapo viena iš labiausių diskutuojamų temų žmogaus teisių apsaugos ir baudžiamosios justicijos srityje Lietuvoje. Taip nutiko greičiausiai dėl keleto priežasčių. Pirmiausiai paminėtina, kad tokio pobūdžio smurtas yra tiesiogiai siejamas su žymiai komplikuočiau reiškiniu – jėgos, galios, valdžios kategorijomis. Sociokultūrinė visuomenės kaita lėmė ir šių fenomenų pokyčius. Smurto artimoje aplinkoje aktualizavimas apskritai yra būdingas didelei posovietinio regiono daliai¹⁷⁰¹, taip pat ir daugumoje ES valstybių¹⁷⁰². Daugybę teisinių ir bendro pobūdžio diskusijų išprovokavo Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas (įsigaliojo 2011-12-15)¹⁷⁰³ ir jo priėmimo kontekstas, santykis su BK¹⁷⁰⁴ ir BPK¹⁷⁰⁵. Dar vienas veiksnys, sukėlęs aktyvų ir prieštaringą diskursą – Lietuvos progresas siekiant ratifikuoti Europos Tarybos Konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir šalinimo¹⁷⁰⁶, kurios pagrindinis tikslas yra smurto prevencija, aukų¹⁷⁰⁷ apsauga ir smurtau-

1699 pvz., Steven Pinker, *The Better Angels of our Nature: Why Violence Has Declined* (New York: Viking, 2011), 672–678.

1700 pvz., Sylvia Walby, Jude Towers, & Brian Francis, „Is Violent Crime Increasing or Decreasing? A New Methodology to Measure Repeat Attacks Making Visible the Significance of Gender and Domestic Relations“, *The British Journal of Criminology* 56, 61 (1 November 2016): 1203–1234, <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/azv131>; Jacqui True, „Winning the Battle but Losing the War on Violence: A Feminist Perspective on the Declining Global Violence Thesis“, *International Feminist Journal of Politics* 17, 4 (2015): 554–572, <https://doi.org/10.1080/14616742.2015.1046269>.

1701 Katalin Fábián, „Introduction: The Politics of Domestic Violence in Postcommunist Europe and Eurasia“, iš *Domestic Violence in Postcommunist States: Local Activism, National Policies, and Global Forces*, Katalin Fábián (Bloomington: Indiana University Press, 2010), 1, <http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=339634&site=ehost-live>.

1702 European Institute for Gender Equality, *Beijing +20: The 4th Review of the Implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States* (Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2015), 46.

1703 „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“, Valstybės žinios. 2011, Nr. 72-3475.

1704 „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

1705 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.

1706 Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11.V.2011, *Council of Europe Treaty Series*, no. 210.

1707 Nukentėjusiojo pagal BPK ir aukos sąvokų pagal Nusikaltimų aukų teisių direktyvą, Stambulo

tojų baudžiamoji atsakomybė. Nemažą atgarsį sukėlė ir keli 2013 metų Europos žmogaus teisių teismo sprendimai prieš Lietuvą smurto artimoje aplinkoje klausimu. Šiose bylose Teismas konstatavo¹⁷⁰⁸ arba pati Lietuva pripažino žmogaus teisių, įtvirtintų Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 3 str.¹⁷⁰⁹, pažeidimą, kurį lėmė netinkamas baudžiamosios teisės mechanizmų įgyvendinimas¹⁷¹⁰. Žinoma, įtakos turėjo ir didžiulį rezonansą visuomenėje sukėlę tragiški incidentai, kilę dėl neoperatyvaus policijos pareigūnų reagavimo, smurto aukų apsaugos priemonių vykdymo neužtikrinimo. Didžiulę įtaką teisei aplinkai daro ir globalizacijos procesai, formuojantys tarptautinius apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje standartus: norminius teisės aktus, teisminių ir kvaziteisminių institucijų praktiką, bendruosius principus, minkštosios galios aktus (angl. *soft law*) ir pan.

Reguliuojant ir kontroliuojant apsaugą nuo tokio pobūdžio smurto veikia nemažai tarptautinių valstybinių ir nevyriausybinių organizacijų. Todėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje reguliavimas yra tarptautinio pobūdžio. Ir regioniniu, ir pasauliniu lygiu yra įtvirtinti apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje standartai, reikalaujantys ne tik asmeninės, bet ir valstybės atsakomybės saugant, ginant nuo tokio smurto ir jį šalinant, taikant teises ir kitokias įvairaus pobūdžio priemones. Kadangi Lietuva yra ne vieno tokio dokumento signatarė ar organizacijos narė, tai jai irgi keliami tie patys tarptautiniai reikalavimai, kurie nuolat griežtėja. Jų įgyvendinimą nacionalinėje teisėje prižiūri įvairios tarptautinės institucijos, kurios, pastaruoju metu vertinusios apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje situaciją Lietuvoje, konstatavo teisės nebūti kankinamam pažeidimą¹⁷¹¹, rekomendavo tobulinti nacionalinę teisinę sistemą, efektyvinti jos praktinį taikymą, ratifikuoti tarptautinius dokumentus¹⁷¹². Ypač aktualus tinkamas tarptautinių įsipareigojimų Europos Sąjungos kontekste vykdymas, nes jo pažeidimas užtraukia tarptautinio lygio teises, ekonomines, kitokio pobūdžio sankcijas. Lietuva turi įgyvendinti Europos parlamento ir Tarybos Nusikaltimų aukų teisių direktyvos nuostatas, kuriomis nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai¹⁷¹³. Dokumentas įtvirtina aukų teisės baudžiamajame procese, taip pat reikalauja užtikrinti aukų asmeninį įvertini-

konvenciją santykis yra diskutuotinas, bet šio tyrimo metu plačiau neanalizuotas: žr., pvz., 2015-08-05 Žmogaus teisių stebėjimo instituto raštas Nr. IS-X-29, 3–4; Lyra Jakulevičienė & Vladimiras Siniovas, *Protecting Victims' Rights in the EU: the theory and practice of diversity of treatment during the criminal trial. National Report: Lithuania* (2014), 13–15, <http://www.victimprotection.eu/index.php/2014-05-01-19-31-19/jd/finish/18-lt-lithuania/145-lt-national-report>. Šiame darbe šios sąvokos vartojamos sinonimiškai.

1708 *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07, 2013-03-26.

1709 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolais Nr. 11 ir Nr. 14, Valstybės žinios. 2011-12-22, Nr. 156-7390.

1710 *D. P. v. Lithuania*. Application no. 27920/08, 2013-10-22.

1711 *Ibid; Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07, 2013-03-26.

1712 Human Rights Committee. Concluding observations on the fourth periodic report of Lithuania. 26 July 2018, CCPR/C/LTU/CO/4; Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the fifth periodic report of Lithuania. 24 July 2014, CEDAW/C/LTU/CO/5.

1713 2012 m. spalio 25 d. Europos parlamento ir Tarybos direktyvos 2001/220/TVR, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2012/29/ES, 27 str. 1 d. OL L 315, 2012-11-14, p. 57.

mą, siekiant nustatyti specialiuosius apsaugos poreikius, ir taikyti specialiąsias apsaugos priemones. Tačiau tyrimas, kuriuo siekta įvertinti nacionalinės teisės sistemos atitiktį direktyvos reikalavimams, atskleidė, kad nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje ir jų šeimos narių fizinė apsauga nėra pakankama dėl teisinio reguliavimo spragų, esamos tokių priemonių skyrimo tvarkos¹⁷¹⁴. Pakartotinio smurto rizikos nukentėjusiesiems bei jų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo praktika nėra nuosekli.

Nepaisant nacionalinių ir tarptautinių pastangų, smurto artimoje aplinkoje mastas ir intensyvumas Lietuvoje išlieka didelis. 2017 m. policija gavo 47941 pranešimą dėl smurto artimoje aplinkoje. Tokio pobūdžio nusikaltimai sudarė 52,3 proc. visų smurtinių užregistruotų nusikaltimų ir beveik penktadalį (18,2 proc.) visų užregistruotų nusikaltimų. Tokių veikų lyginamoji dalis bendro nusikalstamumo rodikliuose pastaraisiais metais auga: 2014 m. sudarė 12,5 proc., 2015 m. – 14,8 proc.¹⁷¹⁵ Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2016 m. ikiteisminio tyrimo įstaigose buvo užregistruoti 4542 nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėję asmenys¹⁷¹⁶, 2017 m. – 8189, 2018 m. – 10557¹⁷¹⁷. ES Pagrindinių teisių agentūra atliko išsamiausią ir plačiausią pasaulyje tyrimą apie ES šalių moterų patirtą smurtą. Jo duomenimis, Lietuvoje partnerio fizinį ir / ar psichologinį, seksualinį, ekonominį partnerio smurtą, kontroliuojantį elgesį, įžeidinėjimus patyrusių tyrime dalyvavusių moterų nuo 15 m. skaičius viršija ES vidurkius¹⁷¹⁸. Smurtas artimoje aplinkoje turi didelį kompleksinį neigiamą poveikį tiek tiesioginėms, tiek netiesioginėms aukoms: fizinė, ekonominė žala, psichologinis poveikis. Šios neigiamos pasekmės yra juntamos ir individualiai, ir visuomeniniu lygiu¹⁷¹⁹. Kompetentingų institucijų bendradarbiavimas vis dar yra nepakankamo lygio, todėl nukentėjusiesiems teikiamos pa-

1714 Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas* (Vilnius, 2014), 25, 28.

1715 „Smurtas artimoje aplinkoje“ (2018-01-30), <https://osp.stat.gov.lt/naujienos?articleId=5558717>; Artūras Bajorinas, *Statistika ir tendencijos*, žiūrėta 2014-08-17, [http://www.bukstipri.lt/uploads/Bajorinas\[1\].pdf](http://www.bukstipri.lt/uploads/Bajorinas[1].pdf).

1716 Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje. Per 2016 m. sausio – gružio mėn.*, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=1568&datasource=4693&page=1&export=pdf.

1717 Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje. Per 2017 m. sausio – gružio mėn.*, 2018-01-16, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=6782&datasource=19068&export=pdf.

1718 Žr. European Union Agency for Fundamental Rights, *Violence against Women Survey: An EU-wide Survey: Main Results* (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015).

1719 žr. World Health Organization Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council, *Global and Regional Estimates of Violence against Women: Prevalence and Health Effects of Intimate Partner Violence and Nonpartner Sexual Violence* (Geneva: World Health Organization, 2013).

slaugos yra ne tokios veiksmingos, fragmentiškos¹⁷²⁰. Reagavimas į smurtą artimoje aplinkoje ir jį patyrusių asmenų apsaugos organizavimas yra nepakankamai veiksmingi¹⁷²¹.

Daug lūkesčių reguliuojant apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje priemones buvo sieta su šio reiškinio specialiuoju reguliavimu, kuriame atsirado nuostatų, susijusių ir su kriminalizavimu, ir baudžiamojo proceso taisyklėmis. Specialusis apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas Lietuvoje palyginti nesenas, tačiau jo taikymo praktika jau atskleidė jo disfunkcijas, konkurenciją su BK ir BPK. Pirmiausiai pastebėtina problema yra ta, kad nacionalinis apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reguliavimas ir ypač jo taikymo praktika stokoja doktrininio metodologinio pagrindo. Tai lemia apsaugos nuo tokio pobūdžio smurto neefektyvumą. Smurto artimoje aplinkoje specifikos įvertinimas gali suteikti veiksmingesnių problemos sprendimo galimybių.

Paminėti aspektai rodo realų poreikį kuo greičiau spręsti **problema**, kaip užtikrinti efektyvų Lietuvos valstybės pozityviosios pareigos saugoti asmenis nuo smurto artimoje aplinkoje vykdymą. Kadangi pavojingiausios tokio smurto formos yra kriminalizuotos, tai šios pareigos vykdymas pirmiausiai yra sietinas su tinkamu baudžiamųjų materialinių ir procesinių priemonių taikymu. Siekiant tinkamai kriminalizuoti smurtą artimoje aplinkoje (laikantis kriminologijos mokslo rekomendacijų ir juridinės technikos taisyklių) ir nustatyti proporcingas baudžiamosios atsakomybės priemones, pirmiausiai būtina išanalizuoti smurto, jo vykdytojų ir aukų specifiką, kuri lemia gilesnį ir kompleksinį teisės aktų leidėjo ir taikytojų suvokimą: t. y., kuo smurtas artimoje aplinkoje yra specifinis ir kokios jo charakteristikos skiria jį nuo kitokio pobūdžio smurto, kodėl reikia nustatyti tam tikrus smurtines veikas kvalifikuojančius požymius, ar esama smurto kriminalizavimo sistema yra pakankama, ar visgi būtina speciali baudžiamąją atsakomybę nustatanti norma. Skirtingi teisiniai dokumentai (Stambulo konvencija, ANSAAI, BK, BPK), mokslinė literatūra ir besiformuojanti teismų praktika pateikia nevienodos apimties ir sudėties smurto artimoje aplinkoje sampratas, nevienodai dėlioja akcentus, todėl pati definicija reikalauja išsamesnio tyrimo. Siekiant nustatyti tinkamas procesines smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugos garantijas, būtina nustatyti optimalią baudžiamojo proceso formą bylose dėl tokio pobūdžio smurto, taip pat tinkamas smurto atskleidimo bei įrodinėjimo priemones, jų vertinimo praktikas. Probleminių klausimų kelia nusikaltimų aukų apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje priemonių, taikomų baudžiamojo proceso metu, adekvatumas, efektyvumas, aukų pažeidžiamumo nustatymo procedūros tinkamumas, specialių apsaugos poreikių tenkinimo pakankamumas. Todėl būtina formuoti smurto aukų poreikius atitinkančias pažeidžiamumo įvertinimo ir apsaugos priemonių parinkimo bei taikymo praktikas.

1720 Gediminas Bučiūnas ir Vilius Velička, „Keitimasis informacija ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas tiriant smurto artimoje aplinkoje atvejus“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 18 (2017): 178–181, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15072/Bu%20i%20nas.pdf?sequence=1>; Valstybės kontrolė. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas: valstybinio audito ataskaita, 2015-05-15, Nr. VA-P-40-1-8, p. 23–28; “Valstybinės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programos“, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014-05-28 nutarimu Nr. 485, 13.1, 13.3 p., TAR, 2014-06-02, Nr. 5986.

1721 Valstybės kontrolė. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas: valstybinio audito ataskaita, 2015-05-15, Nr. VA-P-40-1-8, p. 10–21.

Minėti aspektai pagrindžia tematikos aktualumą, todėl kyla ir mokslinių tyrimų poreikis. Smurtas artimoje aplinkoje iš esmės yra smurtas lyties pagrindu, neproporcingai paveikiantis moteris. Tiek registruoto nusikalstamumo rodikliai, tiek įvairių sričių mokslinių tyrimų duomenys atskleidžia lyčių asimetriją: absoliuti dauguma smurto aukų yra moterys, o smurtautojų – vyrai¹⁷²². Būtent smurtas artimoje aplinkoje yra dažniausia smurto prieš moteris forma¹⁷²³. Smurtas lyties pagrindu yra laikomas sunkiausia lyčių nelygybės forma ir labiausiai paplitusiu modernių laikų žmogaus teisių pažeidimu¹⁷²⁴. Būtent tokia koncepcija yra grįstos specialiosios tarptautinės normos, jų interpretavimo ir taikymo praktika¹⁷²⁵. Tam tikri smurto prieš vaikus artimoje aplinkoje baudžiamieji materialiniai¹⁷²⁶ ir procesiniai aspektai pastaruoju metu jau buvo analizuoti disertaciniais tyrimais¹⁷²⁷. Todėl atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje motyvaciją, paplitimo tendencijas bei naujus aktualius mokslinius tyrimus, šio darbo objektas yra apribotas smurto artimoje aplinkoje prieš moteris atvejais. L. Vaigės disertacinis tyrimas buvo skirtas apsaugai nuo smurto prieš moteris ir jo prevencijai pagal tarptautinę teisę, neskiriant didesnio dėmesio baudžiamiesiems aspektams. Todėl jo objektas smurto formų požiūriu yra platesnės apimties ir apima ne tik smurtą artimoje aplinkoje, bet ir kitokio pobūdžio smurtą prieš moteris. Taigi šio **tyrimo objektas** – valstybės pozityviosios pareigos saugoti moteris nuo smurto artimoje aplinkoje vykdymo baudžiamosiomis materialinėmis ir procesinėmis priemonėmis aspektai.

Šio **tyrimo tikslas** – remiantis smurto artimoje aplinkoje specifikos analize, identifikuoti adekvačius ir proporcingus, nusikaltimų aukų poreikius atitinkančius baudžiamuosius materialinius ir procesinius instrumentus vykdant apsaugą nuo smurto artimoje aplinkoje prieš moteris, t. y., tinkamą smurtinių veikų kvalifikavimą ir BK aiškinimą bei tinkamą baudžiamąjį procesą, užtikrinant smurto aukų apsaugą jo metu.

1722 žr. 1.3.2, 2.2.2 skyrių šaltinius

1723 *Ending Violence Against Women: From Words to Action*. Study of the Secretary-General (United Nations, 2006), 43.

1724 European Institute for Gender Equality, *Estimating the Costs of Gender-Based Violence in the European Union*: Report (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014), 3.

1725 pvz., Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11.V.2011, 3a, 3b str., preambulė; Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.V.2011, §40–43; 2012-10-25 Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR, konstatuojamoji dalis Nr. 17, 18. OL L 315, 2012-11-14, p. 57; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §9, 10, 19–21; *L. R. v. Republic of Moldova*. Communication no. 58/2013. 28 February 2017, §13; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02, 9 June 2009, §200 ir kt. Taip pat žr. 2.2.2. sk.

1726 Neringa Palionienė, „Riboto pakaltinamumo sampratos problematika Lietuvos baudžiamojoje teisėje“ (daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2018); Kristina Grinevičiūtė, „Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2016).

1727 Dovilė Murauskienė, „*Parens patriae* doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2017).

Moksliniame diskurse ir skirtingų valstybių teisėkūroje smurtiniam elgesiui prieš artimuosius įvardyti yra vartojamos nevienodos sąvokos (plačiau žr. 1.2. skyriuje). Šiame darbe, jei nenurodyta kitaip, fenomenui apibrėžti yra vartojama *smurto artimoje aplinkoje* sąvoka, kaip ji yra įtvirtinta ANSAAĮ 2 str. 1, 7 str.: veikimu ar neveikimu daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis asmenims, siejamiems arba praityje sietiems santuokiniais, partnerystės, svainystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenims, kartu gyvenantiems ir tvarkantiems bendrą ūkį, ir dėl šio poveikio patiriantiems fizinę, materialinę ar neturtingą žalą.

Mokslinio tyrimo uždaviniai:

- 1) įvertinti smurto artimoje aplinkoje charakteristikas ir specifiką (definiciją, esminius požymius, formas, tipologiją, raidą, motyvaciją, pasekmes ir kt.), kaip potencialų apsaugos nuo tokio smurto teisinio reguliavimo ir praktikos metodologinį pagrindą;
- 2) įvertinti tarptautinius (universalius ir regioninius) apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinius standartus ir modelius, nustatyti Lietuvos teisinio reglamentavimo atitikimo jiems trūkumus ir pasiūlyti suderinimo priemonių;
- 3) įvertinti nacionalinio baudžiamosios atsakomybės už smurtą artimoje aplinkoje reguliavimo modelį, jo tinkamumą bei efektyvumą, ir nustatyti su juo susijusias nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemas;
- 4) įvertinti valstybės pozityviosios pareigos saugant moteris nuo smurto artimoje aplinkoje vykdymo, ypač tiriant ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas, tinkamumą:
 - 4.1) nustatyti optimalią baudžiamojo proceso formą byloje dėl smurto artimoje aplinkoje;
 - 4.2) identifikuoti smurto artimoje aplinkoje atskleidimo, reagavimo į tokio pobūdžio smurtą ir ikiteisminio tyrimo pradėjimo problematiką;
 - 4.3) iširti smurto aukų apsaugos priemonių taikymą baudžiamojo proceso metu ir jo disfunkcijas;
 - 4.4) įvertinti smurto artimoje aplinkoje įrodinėjimo priemonių ir praktikų tinkamumą bei veiksmingumą.

Ginamieji tyrimo teiginiai:

1. Mokslišškai (psichologiniais, sociologiniais, viktimologiniais, kriminologiniais ir kitų akademinų disciplinų tyrimais) pagrįsta smurto artimoje aplinkoje specifika, t. y. lyčių asimetrija, smurto motyvacija, heterogeniškumas, neigiamas kumuliatyvinis poveikis ir pavojingumas, aukų pažeidžiamumas, lemia specialaus apsaugos nuo tokio smurto teisinio reguliavimo ir jo taikymo praktikos poreikį.
2. Baudžiamajame kodekse įtvirtintas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje baudžiamasis teisinis modelis, kai baudžiamajame įstatyme nėra numatyta specialių normų dėl smurto artimoje aplinkoje, neužtikrina visų pavojingiausių tokio pobūdžio smurto formų, tokių kaip prievartinė kontrolė ir persekiojimas, kriminalizavimo ir tinkamo jų inkriminavimo.
3. Smurto artimoje aplinkoje aukų teisę į tinkamą tokių bylų baudžiamąjį procesą ir valstybės pozityviosios pareigos procesinio elemento įgyvendinimą lemia tikslus (ne mechaninis, bet esmingas) tarptautinių norminių aktų, teisminių ir kvaziteisminių institucijų suformuotų žmogaus teisių apsaugos standartų laikymasis tiek kuriant bei tobulinant nacionalinės apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinį reguliavimą,

tiesk profesionaliai bei jautriai jį įgyvendinant.

4. Moterų apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje baudžiamosios teisės priemonėmis gali būti veiksmingesnė, jei ji būtų grindžiama doktrininio metodologiniu pagrindu.
5. Siekiant, kad apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje nacionalinis teisinis reguliavimas ir jo taikymas atitiktų tokio pobūdžio smurto specifiką ir tinkamą tarptautinių įsipareigojimų vykdymą, yra būtinos teisėkūros ir teisės taikymo praktikos modifikacijos.
6. Valstybės pozityviosios pareigos saugoti nuo smurto artimoje aplinkoje baudžiamosios teisės priemonėmis vykdymas turi esminių trūkumų, kurie gali būti pašalinti formuojant aukų specialiuosius apsaugos poreikius atitinkančias ir lyties aspektą įvertinančias praktikas.

Darbo mokslinis naujumas. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje baudžiamosios teisės ir proceso priemonėmis klausimai Lietuvoje nėra plačiai analizuoti. Atlikti nedidelės apimties tyrimai yra fragmentiški, daugiausiai koncentruojasi ties vienu ar kitu nacionalinio reguliavimo analizės aspektu¹⁷²⁸. Šis darbas yra pirmasis kompleksinis disertacijos lygmens teisės krypties tyrimas konkrečiai smurto artimoje aplinkoje prieš moteris tema Lietuvoje. Išsami analizė leido nustatyti platesnį problematikos spektrą bei pasiūlyti potencialius kompleksinius sprendinius. Be to, jame yra įvertintos naujausios reikšmingos teisinio reguliavimo modifikacijos: ANSAAI pakeitimai, naujos BPK normos, kuriomis perkeliama Nusikaltimų aukų teisių direktyvos nuostatos, privataus kaltinimo proceso panaikinimas, specialiojo reguliavimo pokyčiai, susiję su specialių smurto aukų poreikių nustatymo, reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarka.

Šiuo tyrimu yra siekiama ne tik įvertinti esamą teisės sistemos būklę, bet ir teoriškai pagrįsti apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje nacionalinio teisinio reglamentavimo bei jo įgyvendinimo modelį, pasiūlant metodologinį jo pagrindą. Tokio pobūdžio smurto specifikos įvertinimas vykdant minėtus procesus užtikrintų smurto aukų apsaugos nuoseklumą ir veiksmingumą. Kai kurie konkretūs baudžiamieji teisiniai aspektai, analizuojami šiame darbe, kitų autorių nėra tirti, pvz., baudžiamojo proceso byloje dėl smurto artimoje aplinkoje diferenciacijos klausimai, smurto aukų pažeidžiamumo nustatymo procedūra, tam tikros smurto įrodinėjimo priemonės ir praktikos. Šiuo tyrimu nacionalinis teisinis reguliavimas ir jo taikymo praktika yra vertinama atsižvelgiant į tarptautinį kontekstą. Teisėkūros ir teisės taikymo metodologiniu pagrindu siūlant smurto artimoje aplinkoje doktriną, remiamasi ne tik jurisprudencijos, bet ir kitų akademinų disciplinų (ypač psichologijos, sociologijos) tyrimais, jų rezultatais, išvalgomis. Tyrimo tarpdiscipliniškumas sudaro prielaidas transformuoti kitų mokslo krypčių konstruktus (pvz., smurto formas ir tipus) į teises kategorijas. Šio darbo rezultatai gali tapti naudingomis apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje politikos, įskaitant ir baudžiamosios teisės ir proceso srityje, formavimo, taip pat teisinio reguliavimo ir praktikos tobulinimo gairėmis įstatymų leidėjui ir teisę taikantiems subjektams. Kadangi kai kuriais šiame tyrime analizuotais klausimais akademinų diskusijų iki šiol nebūta, jis gali tapti pagrindu tolesnėms

¹⁷²⁸ žr. tyrimų apžvalgą

mokslinėms studijoms. Taip pat iki šiol nėra ir kompleksinio smurto artimoje aplinkoje, kaip teisės studijų disciplinos, šaltinio.

Mokslinio tyrimo metodologija. Siekiant iškelto tyrimo tikslo ir uždavinių, atsižvelgiant į jo objektą, tyrimas atliktas remiantis feministinių tyrimų metodologija, kuri yra pagrįsta feministine socialinių reiškinių teorija. Ji akcentuoja lyties aspekto reikšmingumą socialiniame gyvenime ir galios asimetriją lyčių santykiuose¹⁷²⁹. Šiame darbe ja yra remiamasi tuo aspektu, kad vertinant smurto artimoje aplinkoje koncepciją, apsaugos nuo tokio pobūdžio smurto teisinį reguliavimą ir jo taikymo praktiką yra atsižvelgiama į minėtus veiksnius, siekiant pademonstruoti lyties, socialinių lyčių vaidmenų konstruktą, galios reikšmingumą. Be to, yra laikomasi žmogaus teisių apsaugos paradigmos. Feministinė teorija pagrįsti teisės mokslo tyrimai padarė reikšmingą poveikį apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje doktrinai ir teisės sistemai: konceptualizuojant smurtą artimoje aplinkoje, suaktyvinant baudžiamosios teisės intervenciją, pasiūlant kitų apsaugos priemonių (pvz., civilinis apsaugos orderis)¹⁷³⁰. Taigi šiuo tyrimu siekiama papildyti tokio pobūdžio diskursą. Šiame darbe yra remiamasi feministinių smurto artimoje aplinkoje tyrimų rezultatais, kurie atskleidė lyčių asimetriją ir smurto motyvaciją susiejo su sisteminė lyčių nelygybe bei vyrų dominavimu¹⁷³¹ (plačiau apie feministinius tyrimus ir konkuruojančias teorines perspektyvas žr. 1.1 sk.). Kaip jau buvo minėta, tokia koncepcija yra įtvirtinta ir specialiuose tarptautiniuose aktuose, juos taikančių teisminių ir kvaziteisiminių institucijų praktikoje (taip pat žr. 2.2.2 skyrių). Pasirinkta metodologija sudarė prielaidas naudoti keletą skirtingų tyrimo metodų ir atlikti tarpdisciplininio pobūdžio tyrimą.

Atliekant tyrimą, kompleksiškai buvo naudoti empiriniai kokybiniai duomenų rinkimo metodai.

Mokslinės literatūros analizės metodas suteikė galimybę įsigilinti į įvairių užsienio ir Lietuvos autorių darbuose aptariamą apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje sampratą, principus, struktūrą, standartus, metodus, raidos koncepcijas, aktualias problemas, galimus jų sprendimo būdus. Šiuo metodu tirti šaltiniai taip pat suteikė pagrindą tyrimo samprotavimams. *Dokumentų analizės metodu* tirti oficialūs juridiniai dokumentai: tarptautiniai (universalūs ir regioniniai) bei nacionaliniai Lietuvos ir kitų valstybių bendrieji ir specialieji teisės aktai, tarptautiniai ir nacionaliniai minkštosios galios aktai (rekomendacijos, gerosios praktikos, vadovai ir nacionalinės valstybių strategijos, programos, koncepcijos ir kt.), formalizuoti statistiniai duomenys apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje

1729 Kęstutis Kardelis, *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017), 78–79; Gayle Letherby, „Feminist methodology“, iš *The SAGE Handbook of Innovation in Social Research Methods*, Malcolm Williams & W. Paul Vogt (London: SAGE Publications, 2011), 62–79; Sumner Maggie, „Feminist Research“, iš *The SAGE Dictionary of Social Research Methods* (London: SAGE Publications, 2006).

1730 Claire Houston, „How Feminist Theory Became (Criminal) Law: Tracing the Path to Mandatory Criminal Intervention in Domestic Violence Cases“, *Michigan Journal of Gender and Law* 21, 2 (2014): 252–271, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/mjgl21&i=233>; Janice Haaken, „Too Close for Comfort: Psychoanalytical Cultural Theory and Domestic Violence Politics“, *Psychoanalysis, Culture & Society* 13 (2008): 85–86.

1731 Megan L. Haselschwerdt, Jennifer L. Dardesty & Jason D. Hans, „Custody Evaluators' Beliefs About Violence Allegations During Divorce: Feminist and Family Violence Perspectives“, *Journal of Interpersonal Violence* XX, X (2010), 2–3, <https://doi.org/10.1177/0886260510370599>.

sirtyje. Minėti specialieji dokumentai buvo interpretuojami atliekant dokumentų teksto analizę. Dokumentai analizei parinkti tikslinės atrankos būdu pagal darbo objektą ir tas tarptautines organizacijas bei institucijas, kurių dalyvė yra Lietuva (pirmiausiai Europos Sąjunga, Europos Taryba, Jungtinių Tautų Organizacija) ir kurių atžvilgiu Lietuva pagal regioninius ar universalius susitarimus turi tarptautinių išipareigojimų dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje. Taip pat buvo atliktas *kokybinis teismų praktikos tyrimas*, apimantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų, tarptautinių ir nacionalinių teisminių bei kvaziteisminių institucijų, formuojančių bendrą praktiką, sprendimus. Šio tyrimo imtis buvo apibrėžta remiantis kritinės bei patvirtinančios ar paneigiančios imties sudarymo strategija¹⁷³². Siekiant nustatyti teismų jurisprudencijos tendencijas, buvo vertinti ir tam tikri *kiekybiniai rodikliai*.

Siekiant iširti teisėsaugos pareigūnų, taikančių apsaugos nuo smurto baudžiamąsias materialines ir procesines priemones požiūrį į šių priemonių poreikį ir efektyvumą, jų vertinimus ir pasiūlymus buvo atlikti *nestruktūruoti individualūs ekspertų interviu*¹⁷³³. Tiesioginiai giluminiai interviu su laisvai formuluojamais klausimais ir atsakymais buvo atlikti tyrimo pradžioje siekiant patikslinti tiriamą problemą, gauti tyrimui naudingų empirinių duomenų, patirtimi grįstų ekspertinių žinių. Informantai buvo parinkti tikslinės atrankos sniego gniūžtės metodu, remiantis profesinės patirties kriterijumi. Informantų atranka buvo vykdoma pasinaudojant formaliais ir neformaliais socialiniais tinklais bei sniego gniūžtės metodu. Iš viso buvo apklausti 28 ekspertai, iš kurių absoliuti dauguma yra autoritetingi profesionalai, turintys didžiulę profesinę darbo su baudžiamosiomis bylomis dėl smurto artimoje aplinkoje kompetenciją (daugiau nei 10 m.): 11 teisėjų, 8 policijos pareigūnai, 5 prokurorai, 2 probacijos tarnybų pareigūnai, 2 specializuotos pagalbos centrų darbuotojai. Atsižvelgiant į metodo naudojimo tikslą, buvo pasirinkta dinamiška tyrimo imtis, kurios dydžio kriterijumi buvo duomenų prisotinimas. Tyrimas buvo baigtas, kai buvo nustatyta, kad naujų ar prieštaraujančių duomenų nebegaunama. Interviu buvo anoniminiai, todėl informantų suteikta informacija yra nuasmeninta, o jie patys yra užkoduoti skaičiais. Tekste darant nuorodą į duomenų šaltinį yra nurodomas ekspertui suteiktas skaičius. Imant interviu buvo laikomasi ir kitų tyrimo etikos principų: gavus informantų žodinį sutikimą dalyvauti tyrime, užtikrinant jų ir duomenų konfidencialumą, gautą informaciją naudojant atsakingai, vengiant rizikos tyrimo dalyviams ir kt.¹⁷³⁴ Interviu buvo vykdomi žodžiu, ir, atsižvelgiant į interviu dalyvių valią, duomenys buvo fiksuojami raštu. Vienas interviu buvo atliktas darant garso įrašą ir jį transkribuojant. Interviu duomenys yra saugomi darbo autorės.

Tyrimo metu surinkti duomenys buvo apdorojami taikant teorinius metodus. Buvo atlikta *indukcinė kokybinė turinio analizė*, darant išvadas apie pagrindines praktines apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje problemas ir galiojančio nacionalinio reguliavimo atiktį baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso doktrinai, tarptautiniams standartams.

1732 Vilma Žydžiūnaitė ir Stanislav Sabaliauskas, *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai* (Vilnius: Vaga, 2017), 60–63.

1733 Inga Gaižauskaitė ir Natalija Valavičienė, *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu* (Vilnius: Registrų centras, 2016).

1734 Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, *supra note* 140: 355–358.

Alternatyvų metodas buvo naudingas lyginant ir kritiškai vertinant skirtingas smurto artimoje aplinkoje koncepcijas, teisinius baudžiamuosius apsaugos nuo tokio pobūdžio smurto reguliavimo modelius, nustatant alternatyvas egzistuojančiam nacionaliniam teisiniam reglamentavimui ir teisinių problemų sprendimams. *Lyginamuoju istoriniu metodu* buvo nagrinėti tarptautinių ir nacionalinių apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje principai bei standartai, atsižvelgiant į sociokultūrinės visuomenės gyvenimo sąlygas bei kitas aplinkybes, kurioms esant radosi, vystėsi ir buvo įtvirtintos pamatinės taisyklės, teisinė aplinka. Šis metodas buvo naudingas nustatant apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje dimensijas istorinėje perspektyvoje, tendencijas pasaulyje ir Lietuvoje, atskleisti Lietuvos teisinio reglamentavimo europeizaciją ir internacionalizaciją, baudžiamosios justicijos ir žmogaus teisių apsaugos problemas, reguliuojant smurtą artimoje aplinkoje. Šis metodas taip pat sudarė sąlygas prognozuoti tam tikras ateities teisinio reguliavimo tendencijas. *Lyginamuoju metodu* analizuota užsienio šalių, tarptautinių organizacijų ir Lietuvos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinio reguliavimo sistema teoriniu ir praktiniu lygmeniu, horizontaliuoju ir vertikalioju aspektu. Šio metodo taikymas leido įvertinti Lietuvos teisinio reguliavimo atitiktį tarptautiniams standartams ir galimas disfunkcijas, nacionalinės teisės suderinamumą su tarptautinės teisės normomis. Šis metodas buvo reikšmingas apibrėžiant smurto artimoje aplinkoje sampratą. Diachroninis lyginimas suteikė galimybę nustatyti teisinės apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje vystymosi pakopas, numatyti galimas tendencijas ir išskirti efektyvias apsaugos priemones. Šiame tyrime dominuoja mikrokomparyvistinis lyginimas – konkrečių baudžiamųjų materialinių ir procesinių priemonių taikymo teorija ir praktika. Lyginimo imties sudarymo motyvai yra tie patys, kaip ir dokumentų analizės metodo taikymo atveju. *Sintezės metodas* buvo naudingas sudarant vienos ar kitos baudžiamosios materialinės ar procesinės priemonės taikymo kriterijų pasiūlymus, nacionalinės teisės suderinimo su tarptautine teise rekomendacijas.

Smurtas artimoje aplinkoje yra kompleksinė problema, apimanti ne tik teisinius, bet ir sociologijos, kultūros istorijos, socialinės psichologijos, klinikinės psichologijos, statistikos, ekonomikos, geopolitikos, kriminologijos aspektus. Todėl jos sprendimas reikalauja sieti minėtų skirtingų mokslų duomenis. Sisteminių požiūrį į tyrimo objektą ir jo platesnį kontekstą, analizuojant jį globalizacijos sąlygomis, leido *sisteminės analizės metodas*. Jis taip pat naudotas nustatant santykį tarp bendrojo baudžiamųjų materialinių ir procesinių priemonių taikymo ir specialiojo jų taikymo smurto artimoje aplinkoje atveju. Lygiai taip pat aktualūs ryšiai tiriamu klausimu tarp konkrečių teisės normų ir bendrųjų principų, nacionalinės ir tarptautinės teisės. Šis metodas taikytas nustatant teisinio reguliavimo spragas, pataisų poreikį. Kaip papildantys pastarąjį metodą taikyti ir tam tikri *dokumentų turinio analizės* bei *metaanalizės elementai*¹⁷³⁵, siekiant išryškinti esmines smurto artimoje aplinkoje paplitimo, masto, intensyvumo, dažniausių formų, kitų parametru charakteristikas ir apibendrinti atliktų tyrimų rezultatus. Tai leido nustatyti pažangą ir problemas šioje srityje, išvadas apie apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje priemonių veiksmingumą, sisteminių pobūdį. *Apibendrinimo* metodas naudotas nustatant tipines smurto artimoje aplinkoje charakteristikas, bendrus apsaugos nuo tokio pobūdžio smurto principus, dėsningumus, tarptautinius standartus, teisinius baudžiamuosius modelius, strategijas. Minėti metodai

1735 Kardelis, *supra* note 137: 285–296.

buvo kompleksiskai taikyti su kitais tradiciniais teisės mokslo metodais: *teleologiniu, lingvistiniu, loginės analizės*.

Tyrimų apžvalga. Smurto artimoje aplinkoje prieš moteris klausimai užsienio autorių moksliniuose tyrimuose yra plačiai analizuoti. Tai rodo problematikos aktualumą ir platų kontekstą. Kadangi smurtas artimoje aplinkoje yra ne vien tik teisinių santykių turinys, problemos nagrinėjamos kriminologijos, sociologijos, kultūros istorijos, socialinės psichologijos, klinikinės psichologijos, statistikos, ekonomikos, geopolitikos mokslų kontekste. Mokslininkai analizuoja įvairius šio reiškinio aspektus: įvairias aukų grupes (smurtas prieš vyresnio amžiaus¹⁷³⁶, ypač pažeidžiamas moteris¹⁷³⁷, vaikus¹⁷³⁸, vyrus¹⁷³⁹, smurtautojo asmenybės bruožai¹⁷⁴⁰), smurto motyvaciją¹⁷⁴¹, formas, tipus, turinį¹⁷⁴²,

- 1736 Cailin Crockett, Bonnie Brandl & Firoza Chic Dabby, „Survivors in the Margins: The Invisibility of Violence Against Older Women“, *Journal of Elder Abuse & Neglect* 27 (2015): 291–302, <https://doi.org/10.1080/08946566.2015.1090361>; Inés Casado Videjo & Carmen Bárcena Calvo, „Analysis of Violence against Elderly Woman“, *Social and Behavioral Sciences* 161 (2014): 110–114, <https://core.ac.uk/download/pdf/81117525.pdf> ir kt.
- 1737 Margaret F. Brinig, „Explaining Abuse of the Disabled Child“, *Family Law Quarterly* 46, 2 (Summer 2012): 269–296, https://scholarship.law.nd.edu/law_faculty_scholarship/842; Douglas A. Brownridge, *Violence Against Women: Vulnerable Populations* (New York: Routledge, 2009) ir kt.
- 1738 Ema Katz, „Domestic Violence, Children’s Agency and Mother–Child Relationships: Towards a More Advanced Model“, *Children & Society* 29 (2015): 69–79, <https://doi.org/10.1111/chso.12023>; Nicky Stanley, *Children Experiencing Domestic Violence: A Research Review* (Dartington: research in practice, 2011), 152; Carolina Øverlien, „Children Exposed to Domestic Violence: Conclusions from the Literature and Challenges Ahead“, *Journal of Social Work* 10, 1 (2010): 80–97, <https://doi.org/10.1177/1468017309350663>; George W. Holden, „Children Exposed to Domestic Violence and Child Abuse: Terminology and Taxonomy“, *Clinical Child and Family Psychology Review* 6, 3 (2003): 151–160, <https://doi.org/10.1023/A:1024906315255> ir kt.
- 1739 Marianne Hester, „Portrayal of Women as Intimate Partner Domestic Violence Perpetrators“, *Violence Against Women* 18, 9 (2012): 1067–1082, <https://doi.org/10.1177/1077801212461428>; Viveka Enander, „Violent Women? The Challenge of Women’s Violence in Intimate Heterosexual Relationships to Feminist Analyses of Partner Violence“, *Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 19, 2 (June 2011): 105–123, <https://doi.org/10.1080/08038740.2011.567999>; Suzanne C. Swan, *et al.*, „Review of Research on Women’s Use of Violence with Male Intimate Partners“, *Violence and Victims* 23, 3 (2008): 301–314 ir kt.
- 1740 Marry Ann Curry, *et al.*, „Development of Measures of Abuse Among Women with Disabilities and the Characteristics of Their Perpetrators“, *Violence Against Women*, 15, 9 (September 2009): 1001–1025, <https://doi.org/10.1177/1077801209340306>; Julia C. Babcock, *et al.*, „Attachment, Emotional Regulation, and the Function of Marital Violence: Differences Between Secure, Preoccupied, and Dismissing Violent and Nonviolent Husbands“, *Journal of Family Violence*, 15, 4 (2000): 391–409, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1023/A:1007558330501.pdf> ir kt.
- 1741 Lenore E. A. Walker, *The Battered Woman Syndrome* (New York: Springer Publishing Company, 2017), <http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=1398434&site=ehost-live>; European Union Agency for Fundamental Rights, *supra note 20*; Alyce D. LaViolette & Ola W. Barnett, *It Could Happen to Anyone. Why Battered Women Stay* (United States of America: SAGE Publications, Inc., 2014) ir kt.
- 1742 Michael P. Johnson, *A Typology of Domestic Violence: Intimate Terrorism, Violent Resistance, and Situational Couple Violence* (Boston: Northeastern, 2008), http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=473143&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover; Evan Stark, *Coercive Control: The Entrapment of Women in Personal Life* (New York, Oxford University Press, Inc., 2007), <http://eds.b.ebscohost.com/eds/ebookviewer/ebook/ZTAwMHR3d19fMTkxMjE3X19BTg2?sid=fd298842-f9bc-46ff-9f5b-c9288044a1c5&sessionmgr103&vid=0&format>

tendencijas¹⁷⁴³, prevencijos ir kontrolės priemonės¹⁷⁴⁴, pasekmės¹⁷⁴⁵, finansinius kaštus¹⁷⁴⁶, valstybinę ir nevyriausybių organizacijų pagalbą¹⁷⁴⁷ ir kt. Teisės srities mokslininkų tyrimų spektras apima skirtingų teisės šakų aspektus: sprendžiamos smurto artimoje aplinkoje kriminalizavimo problemos (J. Fagan¹⁷⁴⁸, D. Coker¹⁷⁴⁹, H. Douglas¹⁷⁵⁰ ir kt.), analizuojami žmogaus teisių apsaugos teisės (R. A. Cichowski¹⁷⁵¹,

=EB&rid=4; Amy Holtzworth-Munroe & Jeffrey C. Meehan, „Typologies of Men who Are Maritally Violent: Scientific and Clinical Implications“, *Journal of Interpersonal Violence* 19, 12 (December 2004): 1369–1389, <https://doi.org/10.1177/0886260504269693> ir kt.

- 1743 Anne-Stuart Bell, Martha Dinwiddie & Sherry Hamby. *Gender Patterns in Intimate Partner Violence: Results from 33 Campus Climate Surveys Based on the Partner Victimization Scale*. Sewanee, TN: Life Paths Appalachian Research Center, 2018, <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.34326.86086>; True, *supra* note 2: 554–572.
- 1744 Walter S. DeKeseredy & Martin D. Schwartz, *Male Peer Support and Violence Against Women: The History and Verification of a Theory* (Boston, MA: Northeastern, 2013), http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=668629&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover; Andrew Day, *et al.*, „Programs for Men Who Perpetrate Domestic Violence: an Examination of the Issues Underlying the Effectiveness of Intervention Programs“, *Journal of Family Violence* 24, 3 (2009): 203–212, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10896-008-9221-4> ir kt.
- 1745 Gina Dillon, *et al.*, „Mental and Physical Health and Intimate Partner Violence against Women: A Review of the Literature“, *International Journal of Family Medicine* 2013 (2013), <http://dx.doi.org/10.1155/2013/313909>; Karen M. Devries, *et al.*, „Intimate Partner Violence and Incident Depressive Symptoms and Suicide Attempts: A Systematic Review of Longitudinal Studies“. *PLoS Med* 10, 5 (2013), <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001439>; Richard L. Davis, „Domestic Violence Related Deaths“, *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research* 2, 2 (April 2010): 44–52, <https://doi.org/10.5042/jacpr.2010.0141>; Claudia García-Moreno, *WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women: Initial Results on Prevalence, Health Outcomes and Women's Responses* (Geneva, 2005) ir kt.
- 1746 European Institute for Gender Equality, *supra* note 26; Council of Europe Equality Division Directorate General of Democracy, *Overview of Studies on the Costs of Violence against Women and Domestic Violence* (Strasbourg, 26 October 2012, updated, 14 October 2014); Ko Ling Chan & Esther Yin-Nei Cho, „A Review of Cost Measures for the Economic Impact of Domestic Violence“, *Trauma, Violence & Abuse* 11, 3 (2010): 129–143, <https://doi.org/10.1177/1524838010374371>; *Estimating the Costs and Impacts of Intimate Partner Violence in Developing Countries: A Methodological Resource Guide* (Washington: International Center for Research on Women, 2009).
- 1747 Janel M. Leone, Michael P. Johnson & Catherine L. Cohan, „Victim Help Seeking: Differences Between Intimate Terrorism and Situational Couple Violence“, *Family Relations* 56 (December 2007): 427–439, https://www.jstor.org/stable/4541686?seq=1&cid=pdf-reference#references_tab_contents ir kt.
- 1748 Jeffrey Fagan, *The Criminalization of Domestic Violence: Promises and Limits* (Washington, DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice, 1996).
- 1749 Donna K. Coker, „Crime Control and Feminist Law Reform in Domestic Violence Law: a Critical Review“, *Buffalo Criminal Law Review* 4, 2 (2001): 806–807, 817, 820, 831, 834, <https://www.jstor.org/stable/10.1525/nclr.2001.4.2.801>.
- 1750 Heather Douglas, „The Criminal Law's Response to Domestic Violence: What's Going On?“, *Sydney Law Review* 30 (2008): 439–469, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/sydney30&i=437>.
- 1751 Rachel A. Cichowski, „The European Court of Human Rights, Amicus Curiae, and Violence against Women“, *Law & Society Review* 50, 4 (2016): 890–919, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/lwsocrw50&i=890>.

R. J. A. McQuigg¹⁷⁵², S. Mullally¹⁷⁵³, P. Londono¹⁷⁵⁴, S. DeVido¹⁷⁵⁵ ir kt.), civilinės teisės (P. Johnsen, E. Robertson¹⁷⁵⁶, M. Ericksson, L. Bruno, E. Näsman¹⁷⁵⁷ ir kt.), administracinės teisės naudojami mechanizmai ir instrumentai. Baudžiamosios justicijos srityje yra tiriamos teisinio reglamentavimo (G. Ortiz-Barred, C. Vives-Cases¹⁷⁵⁸, Z. Winstock¹⁷⁵⁹ ir kt.¹⁷⁶⁰), teisinės atsakomybės (J. Lippman¹⁷⁶¹ ir kt.), valstybių įsipareigojimų apimties (L. Hasselbacher¹⁷⁶², D. J. Liebowitz, J. Goldscheid¹⁷⁶³, P. Londono¹⁷⁶⁴ ir kt.), smurto kvalifika-

-
- 1752 Ronagh J. A. McQuigg, „The European Court of Human Rights and Domestic Violence: *Valiuliene v. Lithuania*“, *The International Journal of Human Rights* 18, 7–8 (2014): 756–773, <https://doi.org/10.1080/13642987.2014.930820>.
- 1753 Siobhán Mullally, „Domestic Violence Asylum Claims and Recent Developments in International Human Rights Law: a Progress Narrative“, *International and Comparative Law Quarterly* 60 (April 2011): 459–484, <https://www.jstor.org/stable/23017008>.
- 1754 Patricia Londono, „Developing Human Rights Principles in Cases of Gender-based Violence: *Opuz v. Turkey* in the European Court of Human Rights“, *Human Rights Law Review* 9, 4 (2009): 657–667, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/hrlr9&i=665>.
- 1755 Sara De Vido, „The Ratification of the Council of Europe Istanbul Convention by the EU: A Step Forward in the Protection of Women from Violence in the European Legal System“, *European Journal of Legal Studies* 9, 2 (2017): 69–102, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/ejls9&i=395>.
- 1756 Peter Johnsen & Elia Robertson, „Protecting, Restoring, Improving: Incorporating Therapeutic Jurisprudence and Restorative Justice Concepts into Civil Domestic Violence Cases“, *University of Pennsylvania Law Review* 164 (2016): 1557–1586, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/pnlr164&i=1584>.
- 1757 Maria Eriksson, Linnéa Bruno & Elisabet Näsman, „Family Law Proceedings, Domestic Violence and the Impact upon School: A Neglected Area of Research“, *Children & Society* 27 (2013): 81–91, <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2011.00394.x>.
- 1758 Gaby Ortiz-Barreda & Carmen Vives-Cases, „Legislation on Violence against Women: Overview of Key Components“, *Rev Panam Salud Publica* 33, 1 (2013): 61–72, https://www.scielo.org/scielo.php?pid=S1020-49892013000100009&script=sci_arttext&tlng=pt.
- 1759 Zeev Winstock, „A New Definition of Partner Violence“, *Aggression and Violent Behavior* 28 (2016): 95–102, <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.04.002>.
- 1760 pvz., European Commission's Directorate-General for Justice. *Feasibility study to assess the possibilities, opportunities and needs to standardise national legislation on violence against women, violence against children and sexual orientation violence* (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010) ir kt.
- 1761 Jonathan Lippman, „Ensuring Victim Safety and Abuser Accountability: Reforms and Revisions in New York Courts' Response to Domestic Violence“, *Albany Law Review* 76 (2013): 1417–1443, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/albany76&i=1442>.
- 1762 Lee Hasselbacher, „State Obligations Regarding Domestic Violence: The European Court of Human Rights, Due Diligence, And International Legal Minimums of Protection“, *Northwestern Journal of International Human Rights* 8, 2 (Spring 2010): 190–215, <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njihr/vol8/iss2/3>.
- 1763 Debra J. Liebowitz & Julie Goldscheid, „Due Diligence and Gender Violence: Parsing Its Power and Its Perils“, *Cornell International Law Journal* 48, 2 (Spring 2015): 302–345, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/cintl48&i=315>.
- 1764 Patricia Londono, „Human Rights, Positive Obligations and Domestic Violence: *Kalutcza v. Hungary* in the European Court of Human Rights“, *International Human Rights Law Review* 1 (2012): 339–348, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/inthurlr1&i=345>.

vimo (H. Douglas¹⁷⁶⁵ ir kt.), prevencijos ir reguliavimo mechanizmų veikimo¹⁷⁶⁶ bei kitos problemos. Kritiškai vertinami baudžiamosios teisės institutai: pvz., bausmių adekvatumas (C. Bond, S. Jeffries¹⁷⁶⁷ ir kt.), būtiniosios ginties mechanizmai (M. S. Ballan, M. Burker Freyer¹⁷⁶⁸, S. Goosen¹⁷⁶⁹, S. Wallace¹⁷⁷⁰ ir kt.). Taip pat tyrinėjamos baudžiamojo proceso procedūros: pvz., privalomas areštas ir privalomas baudžiamasis persekiojimas be galimybės atsiimti kaltinimus (D. Coker¹⁷⁷¹ ir kt.), aukų teisės (A. Paluch¹⁷⁷², J. Doak¹⁷⁷³ ir kt.), atkuriamojo teisingumo procedūros (L. Drost ir kt.¹⁷⁷⁴), specializuoti teisminiai procesai (R. M. Amorado¹⁷⁷⁵ ir kt.), įrodinėjimas (C. Bishop ir kt.¹⁷⁷⁶, P. Roberts ir kt.¹⁷⁷⁷, N. J. Westera ir kt.¹⁷⁷⁸) ir kt. Atlikta tyrimų, skirtų tam tikrų regionų specifikai. Šiam tyrimui aktualiausi yra pokomunistinių Centrinės, Rytų Europos ir Centrinės Azijos valstybių situacijos tyrimai

-
- 1765 Heather Douglas, „Do We Need a Specific Domestic Violence Offence“, *Melbourne University Law Review* 39 (2015 –2016): 434–471, https://www.researchgate.net/publication/296484722_Do_we_need_a_specific_domestic_violence_offence.
- 1766 World Health Organization, *Global Status Report on Violence Prevention* (Luxembourg, 2014) ir kt.
- 1767 Christine Bond & Samantha Jeffries, „Similar Punishment? Comparing Sentencing Outcomes in Domestic and Non-Domestic Violence Cases“, *British Journal of Criminology* 54, 5 (2014): 849–872, <https://doi.org/10.1093/bjc/azu034>.
- 1768 Michelle S. Ballan & Molly Burke Freyer, „Self-Defense Among Women with Disabilities: An Unexplored Domain in Domestic Violence Cases“, *Violence Against Women* 18, 9 (2012): 1083–1107, <https://doi.org/10.1177/1077801212461430>.
- 1769 Samantha Goosen, „Battered Women and the Requirement of Imminence in Self-Defence“, *Potchefstroom Electronic Law Journal/Potchefstroomse Elektroniese Regsblad* 16, 1 (2013): 71–127, <http://dx.doi.org/10.4314/pej.v16i1.4>.
- 1770 Shana Wallace, „Beyond Imminence: Evolving International Law and Battered Women’s Right to Self-Defense“, *The University of Chicago Law Review* 71 (2004): 1749–1781, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/uclr71&i=1759>.
- 1771 Coker, *supra note* 44: 801–860.
- 1772 Aleksandra Paluch, „The Experience of Secondary Victimization Resulting from Participation in Criminal Proceedings and the Self-esteem of Crime Victims“, *Problems of Forensic Sciences* 92 (2012): 283–299, http://www.forensicscience.pl/pfs/92_Paluch.pdf.
- 1773 Jonathan Doak, *Victims’ Rights, Human Rights and Criminal Justice – Reconceiving the Role of Third Parties* (Bloomsbury Publishing, 2008).
- 1774 Lisanne Drost, et al., *Restorative Justice in Cases of Domestic Violence: Best Practice Examples Between Increasing Mutual Understanding and Awareness of Specific Protection Needs* (JUST/2013/JPEN/AG/4587) WS1. Comparative Report, January, 2015, 9–12, https://www.verwey-jonker.nl/doc/2015/7388_wst1justice%20in%20cases%20of%20domestic%20violence.pdf.
- 1775 Rhona Mae Amorado, „I Plead the Fifth”: New York’s Integrated Domestic Violence Courts and the Defendant’s Fifth Amendment Dilemma“, *Touro Law Review* 32, 4 (2016): 709–740, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/touro32&i=727>.
- 1776 Charlotte Bishop & Vanessa Bettinson, „Evidencing domestic violence, including behaviour that falls under the new offence of ‘controlling or coercive behaviour’“, *The International Journal of Evidence & Proof* XX, X (2017): 1–27, <https://doi.org/10.1177/1365712717725535>.
- 1777 Paul Roberts & Candida Saunders, „Piloting PTWI: A Socio-legal Window on Prosecutors’ Assessments of Evidence and Witness Credibility“, *Oxford Journal of Legal Studies* 30, 2 (2010): 101–141, <https://doi.org/10.1093/ojls/gqq004>.
- 1778 Nina J. Westera & Martine B. Powell, „Prosecutors’ Perceptions of How to Improve the Quality of Evidence in Domestic Violence Cases“, *Policing And Society* 27, 2 (2017): 157–172, <https://doi.org/10.1080/10439463.2015.1039002>.

(pvz., O. Avdeyeva¹⁷⁷⁹ ir kt.). Taip pat tyrinėjama ir atskirų valstybių problematika (pvz., S. B. Adjei¹⁷⁸⁰, S. Graca¹⁷⁸¹ ir kt.). Užsienio mokslininkų darbų, skirtų konkrečiai smurto artimoje aplinkoje prieš moteris teisiniam reguliavimui Lietuvoje, nėra daug ir paprastai tai būna tik nedidelė dalis platesnį regioną apimančio tyrimo, pvz., tyrimai apie situaciją pokomunistinėse šalyse¹⁷⁸², jungtiniai situacijos ES tyrimai (pvz., dėl smurto aukų apsaugos priemonių taikymo¹⁷⁸³).

Naujausioje Lietuvos mokslinėje literatūroje taip pat nemažai skirtingų mokslo krypčių tyrimų įvairiais smurto artimoje aplinkoje prieš moteris aspektais: smurto prieš moteris paplitimas ir priežastys (L. Stonienė¹⁷⁸⁴), socialinis kontekstas (V. Pilinkaitė Sotirovič¹⁷⁸⁵, D. Budrytė¹⁷⁸⁶), smurto apraiškos (U. Grigaitė, M. Karalius¹⁷⁸⁷), smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės, gyvenimo kokybės, pagalbos prieinamumo įvertinimas (L. Stonienė, V. Aguonytė ir kt.¹⁷⁸⁸), rizikos vertinimas (A. Laurinavičius, R.

-
- 1779 Olga Avdeyeva, „When Do States Comply with International Treaties? Policies on Violence against Women in Post-communist Countries“, *International Studies Quarterly* 51, 4 (2007): 877–900, <https://www.jstor.org/stable/4621747>.
- 1780 Stephen Baffour Adjei, „Entrapment of Victims of Spousal Abuse in Ghana: A Discursive Analysis of Family Identity and Agency of Battered Women“, *Journal of Interpersonal Violence* 32, 5 (2017): 730–754, <https://doi.org/10.1177/0886260515586375>.
- 1781 Sofia Graca, „Domestic Violence Policy and Legislation in the UK: a Discussion of Immigrant Women’s Vulnerabilities“, *European Journal of Current Legal Issues* 23, 1 (2017), <http://webjcli.org/article/view/531>.
- 1782 Olga A. Avdeyeva, *Defending Women’s Rights in Europe: Gender Equality and EU Enlargement* (SUNY Press, 2015); Fábíán, *supra note* 3 ir kt.
- 1783 Suzan van der Aa, et al. *Mapping the Legislation and Assessing the Impact of Protection Orders in the European Member States* (Wolf Legal Publishers (WLP), 2015).
- 1784 Loretta Stonienė, „Smurto prieš moteris paplitimas ir priežastys“, *Visuomenės sveikata* 2, 57 (2012): 8–15, [http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2\(57\)/VS_2012_2\(57\)_Stonienė.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2(57)/VS_2012_2(57)_Stonienė.pdf).
- 1785 Vilana Pilinkaitė Sotirovic, „Paradoxes of “Gender Equality” in Lithuania: Violence against Women and Equal Opportunities“, iš *Feminist Conversations: Women, Trauma and Empowerment in Post-Transitional Societies*, Dovile Budryte, et al. (Lanham, MD: University Press of America, Inc., 2009), 51–62.
- 1786 Dovile Budryte, „From “Dirty Laundry” to a Human Rights Concern? International Norms and Gender Violence in Armenia and Lithuania“ iš *Feminist Conversations: Women, Trauma and Empowerment in Post-Transitional Societies*, Dovile Budryte, et al. (Lanham, MD: University Press of America, Inc., 2009), 33–50.
- 1787 Ugnė Grigaitė ir Mažvydas Karalius, *Intymaus partnerio smurtavimo apraiškos Lietuvoje – moterų perspektyva* (Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2018), https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/10/Intymaus-partnerio-smurtavimo-apraiškos_ŽTSI.pdf.
- 1788 Loretta Stonienė, Laura Narkauskaitė ir Vaida Aguonytė. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas* (Vilnius: Higienos institutas, 2013); Vaida Aguonytė, et al. „Pagalba smurtą artimoje aplinkoje patyrusioms moterims“. *Visuomenės sveikata* 3, 62 (2013): 68–75, [http://hi.simplifit.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/VS2013%203\(62\).pdf](http://hi.simplifit.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/VS2013%203(62).pdf); *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas: tyrimo ataskaita* (Vilnius, 2008), http://www.bukstipri.lt/uploads/Tyrimas_Smurto_pries_moteris2008.pdf.

Žukauskienė¹⁷⁸⁹), smurto padariniai (Z. Vasiliauskaitė¹⁷⁹⁰), smurto aukų moterų įgalinimas (E. Adomavičiūtė¹⁷⁹¹), pareigūnų nuostatos dėl smurto artimoje aplinkoje (V. Velička, L. Ruibytė¹⁷⁹²), smurto atpažinimas, pagalba (G. Chomentauskas ir kt.¹⁷⁹³), prevencija (V. Pilinkaitė Sotirovič ir kt.¹⁷⁹⁴) bei kt. Taip pat aktualios mokslinės studijos, tiriančios smurtą prieš moteris platesniame kontekste, pvz., nusikalstamumo paplitimo (A. Kiškis ir kt.¹⁷⁹⁵), pakartotinio nusikalstamumo rizikos veiksnių (L. Ustinavičiūtė¹⁷⁹⁶) ir kt. Taip pat esama darbų, skirtų konkrečių nukentėjusių asmenų grupių specifikai: smurtas prieš pagyvenusias moteris (I. Tamutienė¹⁷⁹⁷), vaikus (A. Jasulaitis ir kt.¹⁷⁹⁸, B. Kairienė¹⁷⁹⁹, VŠĮ Paramos vaikams centras¹⁸⁰⁰), vyrus (A. Didžbalytė¹⁸⁰¹). Analizuojama ir teisinė problematika. Vieni tyrimai atlikti dar prieš esminius nacionalinius ir tarptautinius teisinio reguliavimo pokyčius (K. Jovaišas¹⁸⁰², D. Petrauskaitė¹⁸⁰³). Dar kitos dalies mokslinių darbų objektas – konkretūs smurto artimoje aplinkoje teisinio reguliavimo aspektai (daugiausiai baudžiamieji):

-
- 1789 Alfredas Laurinavičius ir Rita Žukauskienė, „Pakartotinio smurto prieš sutuoktinę/prtnerę rizikos įvertinimo galimybės taikant B-SAFER metodiką“. *Socialinis darbas* 8,1 (2009): 103–111, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11843/1282-2444-1-SM.pdf?sequence=1>.
- 1790 Zuzana Vasiliauskaitė, Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psycho-socialinei asmens sveikatai. Mušamos moters sindromas (Vilnius: UAB „Žmogaus studijų centras“, 2013).
- 1791 Edita Adomavičiūtė, „Moterų, patyrusių smurtą artimoje aplinkoje, edukacinis įgalinimas inovacijomis“ (daktaro disertacija, Kauno technologijos universitetas, 2018).
- 1792 Vilius Velička ir Laima Ruibytė, „Dirbančių ir būsimų pareigūnų nuostatos į smurtą artimoje aplinkoje“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 7 (2012): 166–180, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14881/Ruibyte2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- 1793 Gintaras Chomentauskas, Edita Dereškevičiūtė ir Dovilė Murauskienė, *Smurtas artimoje aplinkoje: atpažinimas, pagalba, prevencija* (Vilnius, 2017).
- 1794 Vilana Pilinkaitė Sotirovič & Laima Vaige, „Challenges for Preventing Violence Against Women in Lithuania“. *Filosofija. Sociologija* 28, 4 (2017): 268–276.
- 1795 Alfredas Kiškis, et al., *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), 211.
- 1796 Laura Ustinavičiūtė, „Lietuvos teisės pažeidėjų rizikos veiksnių, susijusių su pakartotiniu nusikalstamumu, analizė“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012).
- 1797 Ilona Tamutienė, „Vyresnio amžiaus moterų patiriama prievarta ir sąsajos su jų gyvenimo kokybe Lietuvoje“. *Gerontologija* 12, 2 (2011): 97–103, http://www.gerontologija.lt/files/edit_files/File/pdf/2011/nr_2/2011_97_103.pdf.
- 1798 Algimantas Jasulaitis, et al., „Motinų agresijos, nukreiptos į savo kūdikius, priežastys ir ją lemiantys veiksniai“. *Medicinos teorija ir praktika* 20, 1 (2014): 27–30, https://www.researchgate.net/profile/Gerda_Andriuskeviciute/publication/275521879_MOTINU_AGRESIJOS_NUKREIPTOS_I_SAVO_KUDIKIUS_PRIEZASTYS_IR_JA_LEMIANTYS_VEIKSNIAI_MOTHERS_AGGRESSION_DIRECTED_TOWARDS_THEIR_BABIES_CAUSES_AND_ITS_DETERMINANTS/links/553e7f6c0cf294deef717273.pdf.
- 1799 Brigita Kairienė, *Agresyvaus tėvų elgesio su savo vaikais prevencijos prielaidos* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013).
- 1800 *Lietuvos mažyliai: apžvalga* (VŠĮ Paramos vaikams centras, 2012).
- 1801 Agnė Didžbalytė, „Moterų smurtą patyrusių vyrų patirties analizė“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 2, 2 (2008): 31–48, https://eltalpykla.vdu.lt/bitstream/handle/1/30821/ISSN2029-0470_2008_N_2_2.PG_31-48.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- 1802 Karolis Jovaišas, *Smurto šeimoje prevencija: iliuzijų anatomija* (Vilnius: Eugrimas, 2009).
- 1803 Dovilė Petrauskaitė, *Smurtas šeimoje* (Vilnius: Danielius, 2010).

tarptautiniai standartai apsaugos nuo smurto šeimoje srityje (L. Vaigė¹⁸⁰⁴, Žmogaus teisių stebėjimo institutas¹⁸⁰⁵), baudžiamieji teisiniai smurto šeimoje reguliavimo modeliai (I. Michailovič¹⁸⁰⁶), psichinės prievartos problematika (L. Vaigė¹⁸⁰⁷), konkrečių smurto formų kriminalizavimas (I. Michailovič¹⁸⁰⁸), BK 163 str. normos sudėties analizė (K. Grinevičiūtė¹⁸⁰⁹), smurtautojo riboto pakaltinamumo problematika (E. Gruodytė, N. Palionienė¹⁸¹⁰), smurto formų turinys, smurtautojų teisės (S. Zaksaitė¹⁸¹¹), smurto šeimoje ypatumai ir prevencija (B. Palavinskienė¹⁸¹², L. Vaigė¹⁸¹³). Šio darbo autorė yra tyrusi Europos žmogaus teisių teismo praktiką bylose dėl smurto artimoje aplinkoje¹⁸¹⁴, tarptautinių institucijų atskleistus probleminius apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje Lietuvoje aspektus¹⁸¹⁵, disertacinio tyrimo rezultatų pagrindu publikuotas straipsnis apie šeimos nario sampratą baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje¹⁸¹⁶. Teisinių tyrimų, kuriuose analizuojama smurto artimoje aplinkoje lyties aspekto problematika, nėra daug: pvz., smurto

-
- 1804 Laima Vaigė, “The International Right to Highest Attainable Standard of Physical and Mental Health: Evaluating Obligations of Lithuania in Cases of Violence Against Women“, *European Scientific Journal*. 12, 23 (August 2016): 34–61, <http://dx.doi.org/10.19044/esj.2016.v12n23p34>; Laima Vaigė, “Violence Against Women Under International Law: Filling the Gaps at International, Regional and National Levels” (doctoral thesis, Mykolas Romeris University, Vilnius, 2016).
- 1805 Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2013–2014: apžvalga, 45–51.
- 1806 Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“. *Teisė* 82 (2012): 26–40.
- 1807 Laima Vaigė, *Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje: psichinės prievartos problematika*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2013.
- 1808 Ilona Michailovič, „Įkyrus persekiojimas ir jo aukos“, *Informacijos mokslai* 82 (2018): 86–96, <https://doi.org/10.15388/Im.2018.82.6>.
- 1809 Grinevičiūtė, *supra note* 28.
- 1810 Edita Gruodytė ir Neringa Palionienė, „Riboto pakaltinamumo ir naujagimio nužudymo santykio problematika“. *Jurisprudencija* 23, 2 (2016): 294–309.
- 1811 Salomėja Zaksaitė, „Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje“, iš *Aktualiausios žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008–2013 m. problemos: teisinis tyrimas*, Lina Beliūnienė ir kt. (Vilnius: Lietuvos teisių institutas, 2014), 66–69.
- 1812 Brigita Palavinskienė, „Smurto šeimoje ypatumai ir prevencija“, iš *Kriminologija*, Genovaitė Babachinaitė ir kt. (Vilnius: Mykolas Romeris universiteto Leidybos centras, 2010), 409–447.
- 1813 Laima Vaigė, „Smurto prieš moteris prevencija: nacionalinės teisės spragos“, *Jurisprudencija* 23, 1 (2016): 89–107.
- 1814 Ramunė Jakštienė, „Domestic Violence in Case-law of European Court of Human Rights“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 11 (2014): 68–87, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14947/Jakstienė.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- 1815 Ramunė Jakštienė, „Protection from Domestic Violence Against Women in Lithuania: Problematic Aspects Detected by International Institutions“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 9 (2013): 101–115, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14900/Jak%20tien%20.pdf?sequence=1>.
- 1816 Ramunė Jakštienė, „Šeimos nario samprata baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje: teismų praktikos pagrįstumas“, *Jurisprudencija* 25, 1 (2018): 225–259.

šeimoje ar artimoje aplinkoje sąvoka ir lyties aspekto reikšmė (L. Vaigė¹⁸¹⁷), socialinės kultūrinės lyties požiūris (I. Michailovič¹⁸¹⁸), lyčių vaidmenys (S. Zaksaitė¹⁸¹⁹).

Mokslininkų dėmesio sulaukė ir konkretūs baudžiamojo proceso veiksmai ar procedūros bylose dėl smurto artimoje aplinkoje: policijos pareigūnų teisė sulaikyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą smurto privačioje erdvėje kontekste (D. Urbonas¹⁸²⁰), smurto užkardymas (L. Čaplikienė, V. Velička¹⁸²¹), smurto artimoje aplinkoje aukų teisių apsaugos ir pagalbos joms sistema (Žmogaus teisių stebėjimo institutas¹⁸²²) ir kt.¹⁸²³ Šio darbo autorė yra analizavusi mokyklų dalyvavimą apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje procese¹⁸²⁴. Siekiant pristatyti pagrindinius šio disertacinio tyrimo rezultatus, buvo publikuotas autorės straipsnis apie smurto aukų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo procedūrą¹⁸²⁵. Kai kurie baudžiamojo proceso dėl smurto artimoje aplinkoje aspektai buvo analizuoti atliekant konkrečių institutų tyrimus: mediacijos taikymo galimybės (R. Giedrytė-Mačiulienė, J. Venckevičienė¹⁸²⁶, I. Michailovič ir kt.¹⁸²⁷), kardomųjų priemonių taikymas (A. Vingilė¹⁸²⁸), ikiteisminio tyrimo pradėjimas (R. Ažubalytė ir kt.¹⁸²⁹), nusikaltimų aukų ir

1817 Laima Vaigė, "The Concept of Domestic Violence in Lithuania and the Concept of Gender from the Perspective of International Law", *Socialinių mokslų studijos* 5, 1 (2013): 255–274, <https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/viewFile/243/234>.

1818 Michailovič, *supra note* 101: 155–172.

1819 Salomėja Zaksaitė, "Protection from Domestic Violence: An Essential Human Right or a "Fight" Against Masculinity?", *Kriminologijos studijos* 4 (2016): 183–194.

1820 Darius Urbonas, "Policijos pareigūnų teisė sulaikyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą smurto privačioje erdvėje kontekste", *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 5 (2011): 220–240, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14840/Urbonas.pdf?sequence=1>.

1821 Laimutė Čaplikienė ir Vilius Velička, „Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 19, 1 (2017): 51–65, <http://dx.doi.org/10.7220/2029-5820.19.1.3>.

1822 Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *supra note* 16.

1823 pvz., Vilniaus miesto apylinkės teismas. *2013 metais išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimas* (Vilnius, 2014) ir kt.

1824 Ramunė Jakštienė, „Mokyklų dalyvavimas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje procese“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 18 (2017): 308–343, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15081/Jak%20tien%20.pdf?sequence=1>; Ramunė Jakštienė & Aurelija Pūraitė, „Involvement of Schools in the Process of Protection from Domestic Violence“, iš *Society. Integration. Education* (Proceedings of the International Scientific Conference, Rezekne, Rezekne Academy of Technologies, May 25th–26th, 2018, vol. VI, Economics and Public Administration), 212–222.

1825 Ramunė Jakštienė, „Nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo procedūra“, *Jurisprudencija* 24, 2 (2017): 359–386, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15171/4708-10507-1-PB.pdf?sequence=1>.

1826 Renata Giedrytė-Mačiulienė ir Judita Venckevičienė, „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje“, *Teisės problemos* 2, 92 (2016): 81–82, <http://teise.org/wp-content/uploads/2017/02/Giedrytė-Mačiulienė-Venckevičienė-2016-2.pdf>.

1827 Ilona Michailovič ir kt. *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje*: monografija (Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2014), 157–172; Michailovič, *supra note* 101: 26–40.

1828 Aušra Vingilė, „Problematiniai kardomųjų priemonių taikymo aspektai“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 9 (2013): 309–325, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14916/Vingil%20.pdf?sequence=1>.

1829 Rima Ažubalytė ir kt. *Baudžiamojo proceso teisė* (Vilnius, 2014), 25.

liudytojų apsauga teismo procese (I. Daniūnaitė ir kt.¹⁸³⁰, G. Chomentauskas ir kt.¹⁸³¹, L. Jakulevičienė ir kt.¹⁸³²), kitokia parama joms (Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra¹⁸³³), pažeidžiamų baudžiamojo proceso dalyvių procesinės garantijos (R. Ažubalytė, J. Zajančkauskienė)¹⁸³⁴.

Yra parengti metodiniai leidiniai smurto artimoje aplinkoje atvejais: rekomendacijos policijos pareigūnams (A. Matusa ir kt.¹⁸³⁵, L. Stulginskienė¹⁸³⁶, R. Uscila, N. Grigutyte, E. Karmaza¹⁸³⁷), rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams (H. L. Vasiliauskienė ir kt.)¹⁸³⁸. Aktuali ir neteisinio pobūdžio metodinė medžiaga: pvz., rekomendacijos dėl smurto prieš vaikus diagnostikos (R. Adlienė ir kt.¹⁸³⁹), smurtinio elgesio keitimo metodika (N. Dirsienė, V. Reikartienė¹⁸⁴⁰) ir kt.¹⁸⁴¹

-
- 1830 Ieva Daniūnaitė ir kt. *Vaikai – nusikaltimų aukos ir liudytojai: situacijos Lietuvoje apžvalga* (Vilnius: Paramos vaikams centras, 2011).
- 1831 Gintaras Chomentauskas ir kt. *Psichologinė parama aukoms ir liudytojams bei jų apsauga teismo procese* (2015).
- 1832 Jakulevičienė & Siniovos, *supra* note 9.
- 1833 Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra (FRA), *Nusikaltimų aukos ES: aukoms teikiama parama ir jos pobūdis*: santrauka (2014).
- 1834 Rima Ažubalytė & Jolanta Zajančkauskienė, „Vulnerability Assessment of Participants in Lithuanian Criminal Proceedings in the Context of EU Regulations“, *Baltic Journal of Law & Politics* 7, 2 (2014), 152–178, <https://doi.org/10.1515/bjlp-2015-0006>.
- 1835 Antanas Matusa ir kt., *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, kovojantiems su smurtu artimoje aplinkoje ir smurtu lyties pagrindu* (Vilnius, 2016).
- 1836 Lolita Stulginskienė, *Smurtas artimoje aplinkoje. Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, susiduriantiems su smurtu artimoje aplinkoje* (Trakai: UAB „Grafija“, 2014).
- 1837 Rokas Uscila, Neringa Grigutyte ir Evaldas Karmaza, *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimose atvejus* (Vilnius: Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, 2008).
- 1838 Lilija Henrika Vasiliauskienė, Evelina Dirmotaitė ir Zuzana Vasiliauskaitė, *Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams* (Vilnius, 2016).
- 1839 Rolanda Adlienė ir kt. *Smurto prieš vaikus diagnostikos metodinės rekomendacijos* [žiūrėta 2016-08-05], http://sam.lrv.lt/uploads/sam/documents/files/Veiklos_sritys/Asmens_sveikatos_prieziura/Diagnostikos_metodikos_ir_rekomendacijos/Rekomendacijos/SMURTO%20PRIES%20VAIKUS%20DIAGNOSTIKOS%20METODIN%C4%96S%20REKOMENDACIJOS.pdf; *Praktinės rekomendacijos, kaip atpažinti, kad vaikas yra žalojamas* (VšĮ Paramos vaikams centras, 2012), http://www.vaikoteises.lt/lt/vaiko_teisiu_apsauga/smurta_patyres_vaikas/kas_yra_smurtas_pries_vaikus_.html; *Vaiką žalojantis elgesys: metodinis vadovas specialistams* (VšĮ Paramos vaikams centras, 2012), http://www.vaikoteises.lt/lt/vaiko_teisiu_apsauga/smurta_patyres_vaikas/kas_yra_smurtas_pries_vaikus_.html ir kt.
- 1840 Nijolė Dirsienė ir Valerija Reikertienė, *Smurtinio elgesio keitimo metodika (praktinis vadovas socialiniams darbuotojams)* (Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2008).
- 1841 Žydrė Arlauskaitė ir kt., *Vaikas – smurto auka: teisiniai, psichologiniai ir socialiniai aspektai: metodinis vadovas specialistams, dirbantiems su smurta patyrusiais vaikais ir jų šeimomis* (2010).

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Esamo apsaugos nuo smurto artimoje teisinio reguliavimo ir jo taikymo neefektyvumą iš dalies lemia doktrininio pagrindo stoka. Siekiant nustatyti smurto artimoje aplinkoje baudžiamojo teisinio vertinimo ir baudžiamojo proceso ypatumų, tiriant ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl smurto artimoje aplinkoje, metodologinį (doktrininį) pagrindą buvo įvertintos skirtingų mokslinių disciplinų atskleistos pagrindinės tokio pobūdžio smurto charakteristikos, pagrindžiančios smurto artimoje aplinkoje specifiškumą ir skirtingumą nuo tarpasmeninio smurto prieš artimais santykiais nesusijusius asmenis.
 - 1.1. Smurto artimoje aplinkoje motyvacija yra sietina su smurtu lyties pagrindu, kuris neproporcingai dažnai paveikia moteris. Todėl tokiam smurtui yra būdinga lyčių asimetrija: dauguma aukų yra moterys, o smurtautojų – vyrai.
 - 1.2. Tokio pobūdžio smurtui yra būdingos skirtingos multidimensinės formos: fizinis, seksualinis, psichologinis, ekonominis smurtas.
 - 1.3. Toks smurtas yra heterogeniškas, todėl smurto konteksto pagrindu yra skiriamas prievartinis kontroliuojantis smurtavimas, situacinis smurtas, smurtinis pasipriešinimas ir abipusė kontrolė. Tokia smurto tipologija pagrindžia poreikį diferencijuoti valstybės reagavimo į jį ir intervencijos instrumentus.
 - 1.4. Aukštas smurto artimoje aplinkoje latentiškumo ir pavojingumo lygis, smurto cikliškumas, kumuliatyviniis neigiamas poveikis (fizinė, psichinė, socialinė, ekonominė žala) lemia didelį aukų pažeidžiamumą pakartotinei ir antrinei viktimizacijai.
2. Darbe nustatyta smurto artimoje aplinkoje, kaip smurto prieš moteris formos, specifika visų pirma lemia specialiojo teisinio reguliavimo, nustatant valstybės pagalbą tokio smurto aukoms ir reakciją į smurtą, poreikį. Įvertinus tai, kad baudžiamieji įstatymai, atsižvelgiant į asmenų lygiateisiškumą prieš įstatymą ir teismą yra (ir turi būti) neutralūs lyties atžvilgiu, smurto artimoje aplinkoje doktriną siūlomą taikyti ne tiek kuriant, kiek aiškinant BK ir BPK normas. Taigi remiantis tarptautinių norminių aktų nuostatų, jas taikančių teisminių bei kvaziteisminių institucijų praktikos, taip pat užsienio valstybių nacionalinių sistemų analizės rezultatais, siūloma smurto artimoje aplinkoje, kaip smurto prieš moteris, doktriną laikyti normų, nustatančių baudžiamosios atsakomybės už smurtą artimoje aplinkoje, aiškinimo ir taikymo, taip pat tokių bylų tyrimo ir nagrinėjimo ypatumų nustatymo ir taikymo metodologiniu pagrindu. Tyrimo metu buvo konstatuota, kad ši doktrina gali padėti tinkamai taikyti baudžiamosios justicijos instrumentus, kurių taikymas yra problemiškas, o poveikis – nepakankamas: t. y. tinkamai apibrėžiant proporcingas baudžiamosios atsakomybės priemones, smurtinių veikų požymius (nustatant kvalifikuojančius požymius ar specialias normas), parenkant ir taikant specialias baudžiamojo proceso ar atskirų jo veiksmų formas, veiksmingas aukų pažeidžiamumo nustatymo procedūras, adekvačius aukų apsaugos mechanizmus baudžiamojo proceso metu, efektyviai kontroliuojant jų vykdymą.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse smurtas artimoje aplinkoje yra kriminalizuotas pagal tokį modelį: pagrindinės konkrečių nusikalstamų veikų sudėtys yra pa-

pildomos kvalifikuojančiais ar privilegijuojančiais požymiais. Lietuvos baudžiamosios materialinės teisės atitikties tarptautinių aktų ir praktikų reikalavimams analizė leidžia daryti išvadą, kad siekiant tinkamai įgyvendinti tarptautinius Lietuvos išpareigojimus, t. y., tinkamai kriminalizuoti pavojingiausias smurto artimoje aplinkoje formas ir tinkamai apibrėžti kvalifikuojančius nusikalstamų veikų artimoje aplinkoje požymius, yra būtinos teisėkūros ir teismų praktikos modifikacijos, nes esamas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje baudžiamasis teisinis modelis neužtikrina pakankamo tokio pobūdžio smurto kriminalizavimo ir tinkamo jo inkriminavimo.

3.1. Lietuvos baudžiamojoje teisėkūroje nėra remiamasi smurto tipologija, kuri charakterizuoja smurto pavojingumo laipsnį, todėl ne visos pavojingiausios smurto artimoje aplinkoje formos yra kriminalizuotos, ypač psichologinio, ekonominio smurto atveju. Lietuvos teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimas atskleidė, kad įprastai baudžiamoji atsakomybė yra taikoma už pavienę smurtinę veiką, nevertinant jos konteksto. Dėl minėtų priežasčių konkrečiose bylose lieka neįvertinti tam tikri smurtautojų elgesio požymiai, reikšmingi baudžiamajam tokio elgesio vertinimui: smurtinis elgesys pagal tam tikrą modelį, tipinės smurtinės taktikos (pvz., persekiojimas), smurto tipai (sistemini ar situacinis smurtas). Taip pat netinkamai nustatomas ar nenustatomas smurto aukų pažeidžiamumas, poveikis joms, todėl baudžiamoji atsakomybė nėra proporcingai diferencijuojama, taip pat nepaskiriamos atitinkamos baudžiamojo poveikio priemonės.

3.1.1. Pavojingiausios psichologinio smurto formos (sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės, grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą, terorizavimas, veiksmų laisvės varžymas, šmeižimas, asmens susižinojimo neliečiamumo pažeidimas, neteisėtas informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimas, paskleidimas ar panaudojimas) yra kriminalizuotos BK 133, 145, 148, 154, 166–168 str. Tačiau mokslinių tyrimų rezultatai rodo, kad tokie tipiniai smurtinio elgesio modeliai kaip asmens persekiojimas, prievartinė jo kontrolė, taip pat kitos psichologinio smurto formos, būdingos smurtui artimoje aplinkoje prieš moteris, taip pat yra labai pavojingi. Tai lemia tokio pobūdžio smurto specifika: latentiskumas, sistemingumas, neigiamas kumuliatyvinis poveikis, aukų pažeidžiamumas pakartotinei viktimizacijai. Siekiant pašalinti esamo teisinio reguliavimo spragas, siūloma BK įtvirtinti specialias normas, numatančias baudžiamąją atsakomybę už persekiojimą ir prievartinę kontrolę. Siūlomu reguliavimu turėtų būti išplėstas psichologinio ir ekonominio smurto kriminalizavimas, taip užtikrinant tokių formų smurto specifikos ir jo baudžiamojo teisinio vertinimo atitiktį ir padidinant baudžiamosios teisės reakcijos į smurtą artimoje aplinkoje galimybes. Įvertinus doktrines koncepcijas, tarptautinio ir darbe analizuotų užsienio valstybių nacionalinio reguliavimo tendencijas, taip pat vertinamųjų požymių, apibūdinančių psichologinį smurtą, naudojimą kriminalizuojant psichologinį smurtą galiojančiomis BK normomis siūloma papildyti BK naujomis nor-

momis – nauja 145 str. pirma dalimi (į straipsnio pavadinimą įtraukiant persekiojimą, o esamas 1, 2, 3 ir 4 d. laikant atitinkamai 2, 3, 4 ir 5 d., taip pat koreguojant esamą trečią dalį) ir 148¹ str.– jų dispozicijas išdėstant taip:

3.1.2. “3. *Tas, kas tyčia pakartotinai tiesiogiai, netiesiogiai ar pasitelkdamas kitus asmenis bet kokia forma ar priemonėmis neteisėtai sekdamas žmogų arba jį stebėdamas, arba prie jo priekabiaudamas, arba siekdamas nepageidaujamo bendravimo su juo, arba kitaip persekiojo žmogų, ...*“

☞ 4. Už šio straipsnio 1, ir 2 ir 3 dalyse numatytas veikas asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, prokuroro reikalavimas arba kai ikiteisminis tyrimas pradėtas nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius.“

3.1.3. “148¹ straipsnis. **Prievartinė kontrolė**

Tas, kas sistemingai ar nuolat reguliuodamas nukentėjusio asmens privatų gyvenimą ar siekdamas, kad jis taptų priklausomas nuo kaltininko, ar kitaip neteisėtai kontroliavo šeimos narį ar artimąjį giminaitį, panaudodamas psichinę prievartą nukentėjusiam asmeniui ar jo artimiesiems, ...“

3.2. Daugiausiai ir detaliosiai kriminalizuotos yra fizinio smurto artimoje aplinkoje formos (BK 129–131, 135, 136, 138, 140, 146, 156, 158, 163 str. ir kt.). Kvalifikuojantis šeimos nario ar artimojo giminaičio požymis (kuris yra esminis tiriamų veikų elementas) yra nustatytas tik kai kurioms fizinio smurto veikoms (BK 129 str. 2 d. 3 p., 135 str. 2 d. 3 p., 138 str. 2 d. 3 p., 140 str. 2 d.), o jo aiškinimo ir taikymo praktikos analizė atskleidė šio požymio aprėpties ribotumą.

3.2.1. Teismų praktikos tyrimo metu nustatyta, kad šeimos nario, kaip kvalifikuojančio nusikalstamų veikų žmogaus gyvybei ir sveikatai požymio, aiškinimas taikant BK 248 str. 2 d., BPK 38 str. pateiktas sąvokas, CK įtvirtintą partnerystės sampratą, ANSAAĮ apibrėžtą artimos aplinkos definiciją neatitinka analogijos taikymo baudžiamojoje teisėje draudimo principo. Todėl siekiant užtikrinti tinkamą nuo šeimos narių smurto nukentėjusių asmenų apsaugą ir tinkamą tokių nusikalstamų veikų kvalifikavimą, būtina BK įtvirtinti šeimos nario sąvokos išaiškinimą, atitinkantį baudžiamojo įstatymo kūrimo juridinės technikos reikalavimus, kintančią šeimos sampratos teisinę apibrėžtį, smurto artimoje aplinkoje specifiką ir išimtinį baudžiamosios teisės aiškinimo *ad hoc* pobūdį.

3.2.2. Teismų praktikos analizė atskleidė, kad kai kurie *de facto* šeimos santykių vertinamieji požymiai yra interpretuojami pernelyg siaurai, o santuoka ne visuomet traktuojama kaip *ipso jure* reikšminga, šeimos santykius pagrindžianti aplinkybė. Taip pat nustatyta, kad nusikalstamų veikų prieš asmenį, su kuriuo artimi santykiai siejo praeityje, atveju teismai taip pat taiko šeimos nario sąvokos aiškinimo praktiką, nors dėl nutrūkusių santykių šeimos sampratos kriterijai šiuo atveju nėra visiškai tinkami. Taigi atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje specifiką, tarptautinių norminių aktų nuostatas, EŽTT jurisprudenciją, šeimos nario samprata turėtų būti

taikoma ir buvusiesiems sutuoktiniams ar partneriams, nesiejant jos išimtinai su bendra rezidencija ar bendru ūkiu. Todėl į šeimos nario definiciją turėtų būti įtraukiami faktiniai šeimos nariai ir asmenys, praeityje sieti artimais santykiais, atsisakant gyvenimo kartu požymio.

3.2.3. Apibendrinant tai, kas išdėstyta, siūloma BK XVII skyriuje „Nusikaltimai žmogaus gyvybei“ (BK 134¹ str.), XVIII skyriuje „Nusikaltimai žmogaus sveikatai“ (BK 141 str. 2 d.) ir XX skyriuje „Nusikaltimai žmogaus laivei“ (BK 148² str.) įtvirtinti tokią šeimos nario sąvoką: **„Nusikaltimą padariusio asmens šeimos nariai yra tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai ar asmenys, su kuriais bendrai gyvena neįregistravę santuokos, taip pat nusikaltimą padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikaltimą padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos, arba buvęs sutuoktinis ar asmuo, su kuriuo bendrai gyveno neįregistravęs santuokos, taip pat nusikaltimą padariusio asmens vaiko motina ar tėvas, sutuoktinio ar asmens, su kuriuo bendrai gyveno neįregistravęs santuokos, tėvai.“**

4. Plačios apimties valstybės pozityvioji pareiga saugoti asmenis nuo smurto artimoje aplinkoje yra siejama su Konvencijos 2, 3, 8, 14 str. numatytais asmens teisėmis ir apima tiek savalaikį reagavimą į tokio pobūdžio smurtą, tiek efektyvų nusikalstamų veikų tyrimą. Kaip parodė atliktas mokslinis tyrimas, tinkamas tarptautinių įsipareigojimų vykdymas nėra siejamas su valstybės pareiga įtvirtinti specialų tokių nusikalstamų veikų tyrimo ar nagrinėjimo procesą, o yra sietinas su proceso ypatumų, kuriuos lemia smurto artimoje aplinkoje specifika ir aukų teisių apsaugos poreikiai, įtvirtinimu. Įvertinus konstitucinio baudžiamojo proceso ir specialių jo formų taikymą, daroma išvada, kad tinkamas egzistuojančių baudžiamojo proceso formų taikymas smurto artimoje aplinkoje bylose sudaro pakankamas teises prielaidas efektyviai vykdyti valstybės pozityviasias pareigas. Tačiau, siekiant užtikrinti tinkamą pareigos vykdymą, jį reikia sieti ne tik ir ne tiek su teisiniu baudžiamojo proceso reguliavimu, kiek su jo taikymo praktika. Konstitucinio baudžiamojo proceso modelio, ir ypač supaprastinto baudžiamojo proceso, kuris yra dažnai taikomas bylose dėl smurto artimoje aplinkoje, praktika patvirtina, kad ir esamo teisinio baudžiamojo proceso reguliavimo rėmuose esama resursų optimizuoti ir paspartinti baudžiamąjį procesą dėl smurto artimoje aplinkoje, pasitelkiant organizacines priemones.

4.1. Tyrimas parodė, jog 2011 m. priėmus ANSAAĮ, jame buvo inkorporuotos ir tam tikros nuostatos, numatančios specialią, su BPK konkuruojančią ikiteisminio tyrimo tvarką. Dėl to buvo išbalansuota nusistovėjusi baudžiamojo proceso pradėjimo tvarka, ėmė formuotis skirtingos teisės normų taikymo praktikos, kurios įnešė sumaišties, ypač pradedant ikiteisminį tyrimą, taip pat taikant apsaugos priemones pagal ANSAAĮ, konkuruojančias su kardomosiomis priemonėmis, skiriamomis pagal BPK. Šiame darbe yra patvirtinama doktrinoje ir teismų praktikoje susiformavusi pozicija, kad baudžiamosios bylos yra tiriamos ir nagrinėjamos tik BPK nustatyta tvarka. Todėl, siekiant išvengti išliekančios BPK ir ANSAAĮ normų dėl baudžiamojo proceso veiksmų konkurencijos, siūloma griežtai

atriboti teisinei valstybės reakcijos į smurtą artimoje aplinkoje procedūras, iš AN-SAAĮ eliminuojant normas, reguliuojančias baudžiamojo proceso eigą (ikiteisminio tyrimo terminus, baudžiamojo proceso formą), ir jame numatant tik civilinio ir administracinio pobūdžio priemones smurto artimoje aplinkoje atveju.

- 4.2. Greitas baudžiamasis procesas yra vienas iš valstybės deramo stropumo pareigos tiriant nusikalstamas veikas elementų ir atitinka smurto aukų poreikius, todėl Lietuvoje taikomos supaprastinto baudžiamojo proceso formos sudaro pakankamas prielaidas tinkamam tarptautinių įsipareigojimų vykdymui. Kita vertus, siekiant dar labiau pagreitinti procesą tokio pobūdžio bylose praktiškai formuojasi vadinamojo turboproceso praktika, kai baudžiamoji byla perduodama teismui per 48 val. neatliekant proceso veiksmų. Nors tokia ikiteisminio tyrimo institucijų ir teismų praktika atitinka BPK numatyto pagreitinto proceso taisyklės (BPK 426 str.), tačiau kyla abejonų dėl jos tikslingumo, proceso kokybės, poveikio aukų, ypač pažeidžiamų, saugumui ir galimybių įgyvendinti papildomas procesines garantijas. Sisteminio smurto, ypač prievartinės kontrolės, atvejais, kurie dažnai yra būdingi smurtui artimoje aplinkoje prieš moteris, tokia praktika yra apskritai netinkama, ir nustačius sisteminio, o ne situacinio smurto artimoje aplinkoje požymius paprastai turėtų būti atliekamas ikiteisminis tyrimas.
- 4.3. Nors įgyvendinant Nusikaltimų aukų teisių direktyvos nuostatas atkuriamojo teisingumo paslaugos turėtų būti prieinamos visoms nusikaltimų aukoms, vis dėlto mediacija ar kitos atkuriamojo teisingumo formos bylose dėl smurto artimoje aplinkoje yra galimos tik esant aiškiam teisiniam reguliavimui, pagal kurį jos nebūtų privalomos ir kuris atitiktų tarptautinių normų, kvazi/teisminių institucijų suformuluotas atkuriamojo teisingumo procedūrų sąlygas, pagrindus, vykdymo tvarką, reikalavimus procedūroje dalyvaujantiems subjektams. Galimybės taikyti mediaciją šiose bylose turi būti susietos su smurto artimoje aplinkoje specifika, todėl turi būti aiškiai nurodyti atvejai, kai mediacija yra negalima (pvz., sisteminio smurto, prievartinės kontrolės, galios disbalanso atvejais). Mediacijos galimumas turi būti taip pat aiškiai susietas su smurto tipologija (pvz., situacinio smurto atveju) ar kitomis smurtinės veikos aplinkybėmis (ne intymaus partnerio smurtas, aukos nepriklausomumas nuo smurtautojo, gyvenimas atskirai ir pan.).
- 4.4. Susitaikymo, kaip diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formos, taikymas smurto artimoje aplinkoje bylose pagal esamą teisinį reguliavimą nėra apribotas jokiais specifiniais kriterijais (BK 38 str., BPK 212 str., 303 str. 4 d.). Vis dėlto šis institutas turėtų būti taikomas tik rūpestingai įvertinus tokio pobūdžio smurto specifiką ir konkrečios bylos situaciją. Plačiau šis institutas galėtų būti taikomas situacinio intymaus partnerio smurto prieš moterį atvejais arba kai smurtautojas ir nukentėjęsysis gyvena atskirai (t. y. ne intymaus partnerio smurto atveju). Taip pat būtina nustatyti aiškią šio instituto realizavimo formą. Siekiant užtikrinti tinkamą smurto artimoje aplinkoje aukų interesų apsaugą, atleidžiant kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius, įprastai turėtų būti taikomos baudžiamojo poveikio priemonės. Geriausiai smurto artimoje aplinkoje aukos interesus atitinkančios baudžiamojo poveikio priemonės yra įpareigojimas gyventi skyrium nuo

nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie jo arčiau nei nustatytu atstumu (BK 67 str. 2 d. 8 p., 72¹ str.).

- 4.5. Teismų praktikos analizė parodė, kad kitos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formos – laidavimas, mažareikšmiškumas – yra taikomos rečiau. Teismų praktika dėl galimybių atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės dėl veikos mažareikšmiškumo bylose dėl smurto artimoje aplinkoje nėra nuosekli, nes nevienodai vertinami objektyvieji veikos mažareikšmiškumo kriterijai, ypač pavojingumo laipsnis, veiksmų motyvų reikšmė. Doktrinos ir teismų jurisprudencijos tyrimas leidžia daryti išvadą, kad iš principo dėl visuomeninės smurto artimoje aplinkoje padarinių reikšmės ir didelės tokiu smurtu pažeidžiamų teisinių gėrių vertės (dažniausiai gyvybės, sveikatos), smurto artimoje aplinkoje atvejais mažareikšmiškumo taikymo sąlygos ir pagrindai turi būti vertinami ypač rūpestingai. Vis dėlto, atsižvelgiant į teismų praktikos suformuluotus principus ir tokio smurto specifiką, pirmiausiai smurto kontekstą, tam tikrais atvejais smurtinės veikos artimoje aplinkoje gali būti laikomos mažareikšmėmis, pvz., situacinio smurto situacijose.
- 4.6. Analizuojant supaprastinto proceso taikymą, galima konstatuoti BPK esantį kaltinamo ir nukentėjusio asmens teisių į teisinį atstovavimą užtikrinimo disbalansą pastarojo nenaudai. Siekiant atkurti šių subjektų interesų pusiausvyrą ir nukentėjusiesiems garantuoti neatidėliotinos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos suteikimą, siūloma **BPK 55 str. 4 d.** nurodytų asmenų, kuriems įgaliotas atstovas gali būti pripažįstamas būtinu, sąrašą papildyti nukentėjusiais nuo smurto artimoje aplinkoje asmenimis, šią normą išdėstant taip:
„Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras motyvuotu nutarimu ar teismas motyvuota nutartimi pripažįsta, kad įgaliotojo atstovo dalyvavimas būtinas bylose dėl *smurto artimoje aplinkoje, taip pat bylose dėl* nusikalstamų veikų žmogaus sveikatai, laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikui ir šeimai ar dorovei, kai nuo šių veikų nukentėjo nepilnametis, taip pat kitais atvejais, kai be įgaliotojo atstovo pagalbos nepilnamečio nukentėjusiojo teisės ir teisėti interesai nebūtų reikiamai ginami. Tokiais atvejais dėl įgaliotojo atstovo dalyvavimo atitinkamai taikomos šio Kodekso 51 ir 52 straipsnių nuostatos.“
5. Valstybės deramo stropumo pareiga apima ir efektyvų teisingumo prieinamumą aukoms, užtikrinant adekvatų reagavimą į smurtą. Tačiau esamos praktikos analizė leidžia teigti, kad operatyvus ir veiksmingas reagavimas į pranešimus dėl smurto artimoje aplinkoje visa apimtimi vis dar nėra užtikrinamas.
 - 5.1. Dėl didelio smurtinių veikų artimoje aplinkoje latentškumo ir teisinio reguliavimo bei jo įgyvendinimo trūkumų baudžiamojo proceso inicijavimas neturėtų būti išimtinai siejamas su nukentėjusiojo skundu. Todėl privataus kaltinimo proceso panaikinimas ir ikiteisminio tyrimo institucijų praktika pradėti ikiteisminį tyrimą dėl smurto artimoje aplinkoje bendra tvarka atitinka tokio smurto specifiką ir aukų poreikius (BPK 167 str. 3 d.). Tačiau BPK pokyčiai, reguliuojant privačiai viešo kaltinimo bylų procesą, nebuvo suderinti su BK normomis. Siekiant suderinti BK ir BPK normas bei garantuoti efektyvų reagavimą į smurtą, siūloma tas normas, kuriose yra įtvirtintos dažnos ir tipinės nusikalstamos veikos artimoje

aplinkoje, t. y. bent jau **BK 154 str. 3 d., 168 str. 3 d., 178 str. 5 d., 187 str. 4 d. dalis**, papildyti nuostata, kad **baudžiamoji atsakomybė kyla ir tais atvejais, kai ikiteisminis tyrimas pradėtas nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius**. Kartu rekomenduotina keisti **BPK 167 str. 3 d.**, nevardijant konkrečių BK normų, o įtvirtinant bendrą nuostatą, kad **jei nusikalstamos veikos turi smurto artimoje aplinkoje požymių, ikiteisminis tyrimas pradedamas, nesvarbu, ar yra nukentėjusiojo skundas arba jo teisėto atstovo pareiškimas, ir šiais atvejais ikiteisminis tyrimas pradedamas ir procesas vyksta bendra tvarka**.

- 5.2. Atsakius būtino nukentėjusiojo kreipimosi, svarbiu būdu gauti informaciją apie įvykdytas smurtines veikas artimoje aplinkoje ikiteisminio tyrimo subjektams tapo kitų asmenų ir institucijų pranešimai apie jas. Pilietinė pareiga pranešti apie tokias nusikalstamas veikas kai kuriems subjektams – ugdymo, sveikatos apsaugos, vaiko teisių apsaugos įstaigoms ir kitoms įstaigoms bei jų darbuotojams – yra transformuota į profesinę pareigą. Daugiausiai specialių normų, kurios įpareigoja pranešti apie žinomus smurto atvejus, yra susiję su vaikų teisių apsauga. Teisinių prielaidų tinkamam šių pareigų vykdymui esama: teisės aktai nenustato neproporcingų reikalavimų tokios pareigos vykdymui, o profesionalus, tarpinstituciniu bendradarbiavimu grįstas įpareigojimų vykdymas nesukelia konkurencijos su kitų ugdymo, sveikatos apsaugos, vaiko teisių apsaugos įstaigų ir jų darbuotojų pareigų vykdymu – privataus gyvenimo apsauga, konfidencialumo reikalavimu. Tyrimo metu nustatyta, kad nors profesinės pareigos pranešti apie žinomus smurto artimoje aplinkoje atvejus nevykdymas užtraukia administracinę ar baudžiamąją atsakomybę, jos taikymo praktika nėra paplitusi. Todėl sisteminė nacionalinių ir tarptautinių teisių aktų analizė leidžia daryti išvadą, kad vis tik bendro pobūdžio teisinis reguliavimas savaime neužtikrina tinkamo pareigos pranešti apie smurtines veikas artimoje aplinkoje įgyvendinimo, o tinkamas įpareigojimų vykdymas yra sietinas su specialiojo teisinio reguliavimo detalizavimu.
- 5.3. Lietuvoje 2012–2018 m., daugėjant pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje, yra pastebima pradedamų ikiteisminių tyrimų dėl smurto artimoje aplinkoje mažėjimo tendencija. Nors išsamus šio reiškinio priežasčių tyrimas nebuvo tiesioginis šio tyrimo objektas, visgi tokią ikiteisminio tyrimo institucijų praktiką galima sieti su kitokio nei fizinis smurtas artimoje aplinkoje neatpažinimu, nevisapusišku įvykio aplinkybių vertinimu ir netinkamu nusikalstamų veikų kvalifikavimu. Tam tikri deramo stropumo pareigos aspektai, suteikiantys galimybę užkardyti smurtą ir atskleisti nusikalstamas veikas, yra inkorporuoti į naujausias specialiojo reguliavimo, nustatančio reagavimo į smurtą artimoje aplinkoje, normas (pvz., Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611, 8, 36 p. ir kt.), tačiau šiuo aspektu tinkamas valstybės pareigos vykdymas dar nėra užtikrintas.

6. Smurto artimoje aplinkoje aukoms, kaip itin pažeidžiamoms dėl pakartotinės ir antrinės viktimizacijos, Nusikaltimų aukų teisių direktyva garantuoja papildomas procesinės apsaugos priemones. Viena iš jų – nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimas. Pagal nacionalinį reguliavimą (BPK 186¹ str., Generalinio prokuroro patvirtintos Rekomendacijos), ši procedūra vyksta dviem etapais: nustatant specialios apsaugos poreikį ir parenkant atitinkamas priemones. Nusikaltimų aukų teisių direktyvos nuostatų dėl individualus nuo nusikaltimų nukentėjusių asmenų apsaugos poreikių vertinimo ir specialių apsaugos priemonių taikymo perkėlimas į nacionalinę teisę BPK normomis ir Rekomendacijomis formos požiūriu iš esmės atitinka Direktyvos perkėlimo techniką. Tačiau esamo reguliavimo ir jo taikymo praktikos ištyrimas leidžia daryti išvadą, kad valstybės deramo stropumo pareiga užtikrinant apsaugą smurto aukoms baudžiamojo proceso metu yra įgyvendinama nepakankamai veiksmingai.
 - 6.1. Tyrimo metu vertinant BPK ir Rekomendacijų turinio dermę, nustatyta, kad Rekomendacijose esama nuostatų, ribojančių galimybes pasinaudoti BPK numatytais nukentėjusiųjų teisėmis ir garantijomis, arba išplečiančių BPK normų turinį, arba yra rekomendacinio pobūdžio. Todėl toks reguliavimas ne visiškai atitinka konstitucinio teisėtumo reikalavimus formos ir turinio atžvilgiu. Atsižvelgiant į šiuos teisinio reguliavimo trūkumus, siūloma Rekomendacijų normas dėl specialiųjų apsaugos priemonių taikymo pagrindų ir sąlygų (2.4, 16 p., 3 priedas), vertinamųjų subjektų (2.3 p.), taip pat vartojamas sąvokas (2.4, 12 p., 1 priedas) suderinti su BPK įtvirtintu reguliavimu (BPK 36² str., 55 str. 4 d., 186 str. 1, 3 d., 186¹ str. ir kt.). Siekiant, kad nukentėjusiųjų apsaugos priemonių taikymo reguliavimas atitiktų teisėkūros aiškumo, sistemiškumo principus, tikslinga **specialių apsaugos priemonių sąvoką įtvirtinti BPK**.
 - 6.2. Atlikta lyginamoji analizė leidžia daryti išvadą, kad nacionalinis nukentėjusiųjų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo procedūros reguliavimas juridiniu požiūriu ne visiškai atitinka Direktyvos standartus ir yra nepakankamas, todėl jos vykdymas gali būti netinkamas ar formalus, taigi ir neužtikrinantis tinkamos smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugos. Nustatytus reguliavimo netikslumus ir spragas būtina spręsti keičiant ar pildant BPK ir Rekomendacijas:
 - 6.2.1. Direktyvoje numatytas specialių apsaugos priemonių pagrindas yra specialių apsaugos poreikių nustatymas, tuo tarpu Rekomendacijose apsaugos priemonių taikymas yra susiejamas su grėsmės aukai lygiu. Toks reguliavimas riboja specialios apsaugos galimybes, todėl Rekomendacijose jos turi būti susietos su specialių apsaugos poreikių nustatymu.
 - 6.2.2. Dauguma apsaugos priemonių, numatytų Rekomendacijose, yra rekomendacinio pobūdžio, jų taikymas yra siejamas su pareigūno diskrecija, nors Direktyvoje įtvirtintas reikalavimas užtikrinti nurodytų apsaugos priemonių taikymą. Todėl būtina šioms Rekomendacijų nuostatoms suteikti privalomąjį pobūdį.
 - 6.2.3. Nustatant nukentėjusiųjų apsaugos poreikius, kai kurios Direktyvoje nurodytos vertintinos aplinkybės, ypač reikšmingos smurto artimoje aplinkoje atveju, Rekomendacijose neįtrauktos į vertinimo kriterijų sąrašą

(pvz., nukentėjusiojo lytis, amžius, kilmės valstybė, gyventojų statusas, bendravimo sunkumai, smurto pakartotinumai). Šio sąrašo papildymas Direktyvoje numatytais ir kitais reikšmingais kriterijais (pvz., ar įtariamasis turi ginklą, priklausomybių, sveikatos sutrikimų, kokia jo kriminalinė istorija, ar jo atžvilgiu jau yra priimti sprendimai dėl tam tikrų įpareigojimų, draudimų, kardomųjų priemonių, ar žinoma jo gyvenamoji vieta ir kt.) leistų pasiekti Direktyvos tikslą ir nustatyti individualius aukos apsaugos poreikius.

6.2.4. Rekomendacijomis nustatyta specialių apsaugos poreikių vertinimo tvarka neužtikrina Direktyvoje numatyto ypatingo dėmesio smurto artimoje aplinkoje aukoms, jų aktyvaus dalyvavimo procedūroje. Taip pat nėra išnaudotos procedūros lankstumo galimybės. Galimas reguliavimo ir taikymo problemas rekomenduojama spręsti minėtas nuostatas atitinkamai suderinant su Direktyvos reikalavimais, jas papildant: **nukentėjusiojo pageidavimus įtraukiant į vertinamųjų kriterijų sąrašą (1, 2 priedas)**, diferencijuojant vertinimo procedūras, kategorizuojant aukų pažeidžiamumo lygį, nustatant skirtingą vertinimo apimtį.

6.3. ES norminių aktų, mokslinių tyrimų, teismų praktikos, ekspertų suteiktų duomenų analizės rezultatai suteikia pagrindą teigti, kad smurto artimoje aplinkoje aukos moterys dėl pakankamai dažnos antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo, keršto gali būti pripažįstamos pažeidžiamomis be vertinimo *ad hoc*. Nukentėję vaikai taip pat *a priori* laikomi turinčiais specialių poreikių. Todėl šių aukų atžvilgiu būtų tikslinga atlikti tik antrą poreikių vertinimo procedūros etapą – individualaus vertinimo būdu parinkti adekvačias, identifikuotus asmeninius poreikius atitinkančias specialias apsaugos priemones. Toks būdas palankesnis aukai ir leidžia efektyviau organizuoti pareigūno veiklą.

7. Smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugos priemonių katalogą sudaro skirtingi teisiniai instrumentai – civilinės teisės (laikinosios apsaugos priemonės pagal ANSAAĮ, CK), baudžiamosios teisės ir proceso (kardomosios ir kitos procesinės prievartos priemonės, specialios apsaugos priemonės, baudžiamojo poveikio priemonės, taip pat anonimiškumą užtikrinančios garantijos, apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės), administracinės teisės (leidimo laikyti ginklą neišdavimas arba turimo leidimo panaikinimas smurtautojui, pagalbos iškvietimo elektroniniai įrenginiai, suteikiami aukai). Siekiant užtikrinti efektyvią aukos apsaugą, tokios priemonės turi būti taikomos tiek prieš pradėdant baudžiamąjį procesą, tiek jo metu, tiek jam pasibaigus.

7.1. Laikinių apsaugos priemonių pagal ANSAAĮ taikymas yra ribotas dėl termino (skiriamos iki ikiteisminio tyrimo pradžios) ir kitų procesinių aplinkybių (taikymas susietas su tam tikrais pagrindais). Taip pat trūksta neatidėliotinos apsaugos priemonių, skiriamų iškart, kai tik auka kreipiasi pagalbos į teisėsaugos institucijas. Todėl rekomenduotina, remiantis gerąja užsienio valstybių praktika, svarstyti civilinio apsaugos orderio, išduodamo policijai atvykus į įvykio vietą, taikymo įtvirtinimą Policijos įstatyme, ANSAAĮ, specialiuosiuose poįstatyminiuose teisės

aktuose, nustatančiuose policijos pareigūnų reagavimo į smurtą artimoje aplinkoje, tvarką.

- 7.2. Nors nei procesinių prievartos priemonių apskritai, nei kardomųjų priemonių, skiriamų baudžiamojo proceso metu, konkrečiai tiesioginė paskirtis nėra smurto aukų apsauga, tačiau faktiškai jomis galima pasiekti kompleksinį poveikį – t. y., tinkamos proceso eigos užtikrinimą ir aukų apsaugą, todėl svarstyti galimybė procesinių prievartos priemonių tikslus sieti ir su aukos interesų apsauga. Kadangi nėra specialių nuostatų parenkant kardomasias priemones įtariamiesiems (kaltinamiesiems) smurto artimoje aplinkoje bylose, jos turi būti skiriamos atsižvelgiant į tokio smurto specifiką, smurto tipą pagal kontekstą, aukų apsaugos poreikius. Kai kurios kardamosios priemonės yra ne tik neveiksmingos, bet ir pavojingos smurto artimoje aplinkoje aukai (pvz., kartu gyvenančiam įtariamajam paskirtas namų areštas, periodinė registracija policijos įstaigoje, dokumentų paėmimas). Kartu turėtų būti intensyvinamas efektyviausių kardomųjų priemonių, užtikrinančių aukos ir smurtautojo atskyrimą, taikymas: t. y. įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu (BPK 132¹ str.), intensyvi priežiūra (BPK 131¹ str.).
- 7.3. Apsaugos priemonių vykdymo užtikrinimas išlieka viena silpniausių smurto aukų apsaugos struktūros elementų. Teisinės pasekmės, įtariamajam (kaltinamajam) pažeidus kardomasias priemones, dažniausiai yra siejamos su sistemingais pažeidimais, tačiau net ir jie nėra laikomi nusikalstamos veikos, numatytos BK 245 str., dalyku, todėl kyla abejonių dėl BPK numatytų kardomųjų priemonių veiksmingumo apsaugant aukas nuo pakartotinės viktimizacijos, taip pat jų materialijų ir procesinių interesų užtikrinimo. Todėl teismams siūlytina griežtinti bent jau efektyviausios priemonės – įpareigojimo gyventi skyrium ir nesiartinti prie nukentėjusiojo – pažeidimo teisinės pasekmės. Tokios kardamosios priemonės pažeidimas turėtų būti pagrindas neišvengiamam kardamosios priemonės pakeitimui į griežtesnę (pvz., intensyvią priežiūrą). Taip pat būtina detalizuoti poįstatyminiais norminiais aktais reglamentuotą kardomųjų priemonių vykdymo kontrolės tvarką, nustatant konkrečius įpareigojimus pareigūnams ir jų atlikimo terminus. Šiuo tikslu gali būti atsižvelgiama į analogiškų priemonių pagal ANSAAĮ vykdymo ir kontrolės užtikrinimo procedūrų reglamentavimą.
- 7.4. Siekiant aukos apsaugą užtikrinti ir pasibaigus baudžiamajam procesui, turėtų būti plečiama teismų praktika, pripažinus asmenį kaltu, jam taikyti ne tik sankcijoje numatytą bausmę, tačiau ir su ja derančias bei nukentėjusiojo saugumo interesus atitinkančias baudžiamojo poveikio priemones. Nors apskritai tiesioginė baudžiamojo poveikio priemonių paskirtis yra padėti įgyvendinti bausmės tikslus, o ne siekti nėra nukentėjusiųjų interesų apsaugos, visgi įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusio asmens arčiau nei nustatytu atstumu (BK 72¹ str.) turi tokį tikslą ir poveikį. Būtent ši priemonė geriausiai atitinka smurto artimoje aplinkoje specifiką ir aukų apsaugos poreikius.

8. Efektyvus bylos duomenų surinkimas bei tinkamas įrodymų vertinimas taip pat yra valstybės pozityviosios pareigos elementai. Todėl bylose dėl smurto artimoje aplinkoje turi būti parenkamos tinkamos įrodinėjimo priemonės ir taikomos tinkamos jų leistinumo, patikimumo vertinimo praktikos, nes tokio pobūdžio smurto ir jo poveikio aukai įrodinėjimas baudžiamosiose bylose yra specifinis. Kadangi Lietuvoje nėra specializuotos kompetencijos teismų ar specialaus teisinio reguliavimo šiuo aspektu, darbe daugiausiai dėmesio buvo skirta psichologijos mokslu paremtai bendrų įrodinėjimo taisyklių taikymo praktikai bylose dėl smurto artimoje aplinkoje.

8.1. Kokybiškas pirminis policijos reagavimas į smurtą artimoje aplinkoje užtikrina efektyvų tolesnį įrodinėjimo procesą, todėl pirminiuose šaliniuose turi būti užfiksuojama kuo daugiau bylai reikšmingos informacijos. Pritartina naujai diegiamai Lietuvos policijos praktikai pirmines įvykio aplinkybes fiksuoti vaizdo ir garso įrašymo priemonėmis. Vis dėlto rekomenduotina Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos apraše, patvirtintame Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611, detalizuoti įvykio aplinkos fiksavimo vaizdo priemonėmis tvarką, išsprendžiant asmenų privatumo apsaugos, duomenų saugojimo, policijos veiklos veiksmingumo klausimus.

8.2. Siekiant tiksliau bei išsamiau atskleisti nusikalstamų veikų artimoje aplinkoje aplinkybes, įvertinti smurto tipą, formą, kontekstą, taip pat aukos pažeidžiamumą bei taikytinas apsaugos ar baudžiamojo poveikio priemones, charakterizuoti smurtautoją, būtina visais atvejais surinkti duomenis apie analogiškas ankstesnes jo padarytas veikas prieš moterį. Todėl rekomenduotina **tarnybinio pranešimo dėl galimo smurto artimoje aplinkoje formą papildyti reikalavimu pateikti duomenis apie asmeniui anksčiau skirtas kardomąsias ar baudžiamojo poveikio priemones, teismo draudimus (Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo, patvirtintoje Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018-07-02 įsakymu Nr. 5-V-611, 2 priedas)**. Įtariamąjį ar kaltinamąjį apibūdinantys duomenys turi būti renkami atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje specifiką ir tipą, t. y., asmeninių santykių istorija, informacija apie nusikalstamų veikų prieš moterį pakartotinumą, nukentėjusiųjų pagalbos prašymus.

8.3. Smurto tipologizavimo teikiama informacija galėtų būti naudojama kaip papildoma įrodomoji priemonė ir instrumentas, skirtas patikrinti egzistuojančių teisinių praktikų tinkamumą. Smurto artimoje aplinkoje heterogeniškumas tokio pobūdžio bylose lemia poreikį išplėsti įrodinėjimo ribas ir vertinti veikų kontekstą. Šio poreikio realizavimui Lietuvos teisės sistemoje yra ir teisinių prielaidų, ir praktikos. Smurto kontekstui atskleisti gali būti taikomos įprastos įrodymų rinkimo technikos ir standartinės įrodinėjimo priemonės. Teisėsaugos pareigūnų gebėjimų atpažinti smurtą trūkumas gali būti kompensuotas naudojant naujas įrodi-

nėjimo priemonės: specializuotos pagalbos centrų rengtų pažymų duomenys, įvykio aplinkos fiksavimas vaizdo priemonėmis.

- 8.4. Teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad smurto artimoje aplinkoje bylose yra keliamas palyginti aukštas liudytojų parodymų patikimumo reikalavimas, tačiau jų patikimumą užtikrinančios procedūros (techninių priemonių naudojimas, akustinių ir vizualinių kliūčių sudarymas apklausiant nukentėjusiuosius ikiteisminio tyrimo ar teismo nagrinėjimo metu, apklausa pas ikiteisminio tyrimo teisėją, taip pat specialisto dalyvavimas apklausoje ar kitos papildomos procesinės garantijos (BPK 185 str. 1 d., 186¹ str. 1 d., 274 str., 276 str. 2 d., 283 str. 6 d.)) nėra pakankamai išnaudojamos.
9. Lietuvos teismų praktikos analizė rodo, kad tais atvejais, kai sisteminio smurto auka moteris nužudo smurtautoją, nenustačius būtinosios ginties teisėtumo sąlygų, teismai paprastai nevertina smurto prieš moterį tipo, motyvacijos ar lyties aspekto. Įvertinus mokslinę diskusiją dėl kaltininkės – smurto aukos – gynybos priemonių tokiose bylose galima konstatuoti, kad kai kuriose užsienio valstybėse tokiose bylose galima taikyti tam tikrus baudžiamosios teisės institutus (pvz., veiką vertinti kaip būtinąją gintį ar nusikaltimą dėl patirtos prievartos ar nukentėjusiojo provokacijos) ir įrodinėjimo priemones (pvz., ekspertų išvados ir liudijimas), kurie įgalina visapusiškai ir adekvačiai įvertinti nusikalstamos veikos aplinkybes. Tokiais atvejais taip pat yra vertinamas smurto prieš moterį kontekstas, o gynyba yra grindžiama ekspertų išvadomis dėl moters patirto smurtinio elgesio modelio, motyvacijos, poveikio. Atsižvelgiant į tokios strategijos atitiktį Lietuvos teismų praktikai dėl būtinosios ir tariamosios ginties sąlygų (BK 28 str.), teismo diskreciją dėl atsakomybę lengvinančių aplinkybių konstatavimo (pvz., kai nusikalstama veika padaryta dėl patirtos prievartos ar provokuojančio nukentėjusio asmens elgesio ir kt. (BK 59 str. 1 d. 5, 6 p. ir kt.)), galima teigti, kad esama teisinių prielaidų ja remtis ir nacionalinėje teisėje.

AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS:

1. Jakštienė, Ramunė. „Šeimos nario samprata baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje: teismų praktikos pagrįstumas“. *Jurisprudencija* 25, 1 (2018): 225–259.
Anotacija. Šiame darbe analizuojama šeimos nario samprata, taikoma baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje, nustatant kvalifikuojantį šeimos nario požymį tokiais atvejais: 1) faktinės partnerystės; 2) santuokos; 3) asmenų, praeityje setų artimais santykiais; 4) tam tikrais kitais atvejais. Remiantis analogijos draudimo baudžiamojoje teisėje principu, darytina išvada, kad siekiant užtikrinti tinkamą nusikaltimų aukų apsaugą ir tinkamą kvalifikavimą, būtina BK XVII skyriuje „Nusikaltimai žmogaus gyvybei“ ir XVIII skyriuje „Nusikaltimai žmogaus sveikatai“ įtvirtinti šeimos nario sąvokos išaiškinimą. Taikant šeimos sampratą tokio pobūdžio bylose, būtina atsižvelgti į tarptautinių norminių aktų nuostatas, Europos žmogaus teisių teismo praktiką, smurto artimoje aplinkoje doktriną.
Reikšminiai žodžiai: smurtas artimoje aplinkoje, šeimos nario samprata
2. Jakštienė, Ramunė. „Nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūra“. *Jurisprudencija* 24, 2 (2017): 359–386.
Anotacija. Šiame darbe analizuojamas nacionalinis nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje individualaus apsaugos poreikių vertinimo procedūros reguliavimas Aukų teisių direktyvos kontekste. Atlikta analizė leidžia daryti išvadą, kad nacionalinis reguliavimas kelia abejonių dėl atitikimo konstituciniams reikalavimams, tinkamumo ir pakankamumo perkeliant direktyvos standartus.
Reikšminiai žodžiai: nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimas, smurtas artimoje aplinkoje, baudžiamasis procesas.
3. Jakštienė, Ramunė & Pūraitė, Aurelija. „Involvement of Schools in the Process of Protection from Domestic Violence“. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. May 25th–26th, 2018, vol. VI, Economics and Public Administration*, p. 212–222. Rezekne, Rezekne Academy of Technologies. 548 p. ISSN 1691-5887.
Anotacija. Šio straipsnio tikslas buvo nustatyti mokyklų dalyvavimo apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje poreikį ir apimtį, konkrečiai – pranešant kompetentingoms institucijoms apie galimą smurtą prieš vaikus.
Reikšminiai žodžiai: smurtas artimoje aplinkoje, mokyklų atsakomybė, smurtas prieš vaikus
4. Jakštienė, Ramunė. „Mokyklų dalyvavimas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje procese“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 18 (2017): 308–43.
Anotacija. Pripažįstama, kad vienas iš efektyvių veiksnių, lemiančių tinkamą teisinių mechanizmų įgyvendinimą apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje srityje, yra sėkmingas tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Švietimo ir ugdymo įstaigoms taip pat numatytas reikšmingas indėlis šiame procese. Smurtui artimoje aplinkoje būdingas didelis latentškumas, todėl pagalba nukentėjusiems vaikams nesuteikiama ne tik dėl nepakankamo bendradarbiavimo tarp institucijų, bet ir todėl, kad apie dalį žinomų smurto prieš vaikus atvejų iš viso nepranešama atsakingoms institucijoms. Mokyklos turi pareigą pranešti apie galimą smurtą prieš vaiką šeimoje, tačiau dėl įvairių priežasčių šios pareigos vykdymas nėra pakankamas.
Reikšminiai žodžiai: smurtas artimoje aplinkoje, baudžiamasis procesas

AUTORĖS SKAITYTI PRANEŠIMAI MOKSLINĖSE KONFERENCIJOSE:

1. "Concept of close environment in the case law on domestic violence", pranešimas tarptautinėje mokslinėje konferencijoje Problems of Public Security: theoretical and practical aspects, Kaunas, 2018-04-12.
2. „Vaiko psichologo vaidmuo baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje: teismų praktika“, pranešimas mokslinėje-praktinėje konferencijoje Vaiko psichologo vaidmuo baudžiamajame procese – iššūkiai ir problemos, Kaunas, 2017-12-08).
3. „Individual Assessment of Domestic Violence Victims During Criminal Proceedings: Achievements and Deficiencies“, pranešimas tarptautinėje mokslinėje konferencijoje Visuomenės saugumo užtikrinimo problemos: teoriniai ir praktiniai aspektai, Kaunas, 2017-04-13.
4. „Criminal Procedure in Cases of Domestic Violence: the Context of the European Convention on Human Rights“, pranešimas tarptautiniame seminare European and International Criminal Law Human Rights in Criminal Proceedings, Vilnius, 2016-10-18 – 21.

CURRICULUM VITAE

Asmeninė informacija

Vardas, pavardė

Ramunė Jakštienė

Kontaktinė informacija

jakstieneramune@gmail.com

Išsilavinimas

2014–2019

teisės krypties doktorantūros studijos

Mykolo Romerio universitetas

Mykolo Romerio teisės mokykla

2004–2007

teisės magistro kvalifikacinis laipsnis pagal teisės vientisųjų studijų programą

Vytauto Didžiojo universitetas

2001–2004

teisės magistro kvalifikacinis laipsnis

Vytauto Didžiojo universitetas

Mičigano valstybinio universiteto Detroito teisės koledžo tarptautinės teisės sertifikatas

1997–2001

lietuvių filologijos bakalauro kvalifikacinis laipsnis

gretutinės specialybės – pedagogikos – pagrindų įgijimo pažymėjimas

Vytauto Didžiojo universitetas

Darbo patirtis

2006-09-04 – iki dabar

Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos lektorė

2005-03-22 – 2013-09-01

Kauno miesto savivaldybės administracijos Teisės skyriaus vyriausioji specialistė

2004-09-01 – 2014 m. birželis

Vilniaus kooperacijos kolegijos Kauno skyriaus lektorė

Mokslinės stažuotės

2017-05-03 – 31

Bochumo Ruhro universitete (Vokietijoje)

2016-10-10 – 14

Serbijos vidaus reikalų ministerijoje

2016-06-13 – 17

Reino krašto-Pfalco policijos universitete (Hane, Vokietijoje)

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Ramunė Jakštienė

DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN:
PROTECTION BY CRIMINAL LAW

Summary of Doctoral Thesis
Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2019

The Doctoral Thesis was written during the period of 2014–2018 at Mykolas Romeris University according to the right to carry out doctoral studies provided to Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University by the order of the Minister of Education and Science of the Republic of Lithuania No. V-1019 dated on June 8, 2011.

Scientific supervisor:

Prof. Dr. Rima Ažubalytė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, 01 S).

The Doctoral Thesis will be defended at the Law Research Council of Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University:

Chairman:

Prof. Dr. Jolanta Zajančauskienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, 01 S).

Members:

Prof. Dr. Oleg Fedosiuk (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, 01 S);

Prof. Dr. Edita Gruodytė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law, 01 S);

Prof. Habil. Dr. Arkadiusz Lach (Nicolaus Copernicus University, Poland, Social Sciences, Law, 01 S);

Assoc. Prof. Dr. Laima Ruibytė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Psychology, 06 S).

The public defence of the Doctoral Thesis will take place at the Law Research Council of Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University on the 12th of April 2019 in the Conference Hall of Mykolas Romeris University (Room I-414).

Address: Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania.

The summary of the Doctoral Thesis was sent out on the 12th March 2019.

The Doctoral Thesis is available at Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Gedimino pr. 51, Vilnius) and the libraries of Mykolas Romeris University (Ateities g. 20, Vilnius) and Vytautas Magnus University (K. Donelaičio g. 52, Kaunas).

DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN: PROTECTION BY CRIMINAL LAW

SUMMARY

Relevance and problematic issues of the research. The authors, who are researching global development trends, lately have established that violence has significantly declined¹⁸⁴². However, such theses are subject to criticism, because they are based on the context of cross-border relations and entirely ignore gender-based violence. The researches demonstrate that the rate of the most frequent form of violence against women – domestic violence – is not decreasing¹⁸⁴³.

Domestic violence lately has become one of the mostly discussed topics in the field of human rights protection and criminal justice in Lithuania, which has stemmed most likely due to several reasons. First, it should be noted that violence of this kind is directly related to a more complex phenomenon – force, power, and authority. Sociocultural changes in society have resulted in changes of the said phenomena too. Relevancy of domestic violence in general is typical to a big part of the post-Soviet region¹⁸⁴⁴, as well as the most of EU countries¹⁸⁴⁵. The Law on Protection against Domestic Violence of the Republic of Lithuania (hereinafter – LPDV) (came into force on 15-12-2011)¹⁸⁴⁶ and the context of its adoption, its correlation with the Criminal Code¹⁸⁴⁷ (hereinafter – the CC) and the Code of Criminal Procedure¹⁸⁴⁸ (hereinafter – the CCP) have caused a lot of legal and general discussions. Another factor, which has raised an active and controversial discourse, is Lithuania's progress while aiming to ratify the Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence of the European Council¹⁸⁴⁹, the main aim

1842 Steven Pinker, *The Better Angels of our Nature: Why Violence Has Declined* (New York: Viking, 2011), 672–678.

1843 Sylvia Walby, Jude Towers, & Brian Francis, „Is Violent Crime Increasing or Decreasing? A New Methodology to Measure Repeat Attacks Making Visible the Significance of Gender and Domestic Relations“, *The British Journal of Criminology* 56, 61 (1 November 2016): 1203–1234, <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/azv131>; Jacqui True, „Winning the Battle but Losing the War on Violence: A Feminist Perspective on the Declining Global Violence Thesis“, *International Feminist Journal of Politics* 17, 4 (2015): 554–572, <https://doi.org/10.1080/14616742.2015.1046269>.

1844 Katalin Fábián, „Introduction: The Politics of Domestic Violence in Postcommunist Europe and Eurasia“, iš *Domestic Violence in Postcommunist States: Local Activism, National Policies, and Global Forces*, Katalin Fábián (Bloomington: Indiana University Press, 2010), 1, <http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=339634&site=ehost-live>.

1845 European Institute for Gender Equality, *Beijing +20: The 4th Review of the Implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States* (Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2015), 46.

1846 „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“, Valstybės žinios. 2011, Nr. 72-3475.

1847 „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

1848 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.

1849 Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11.V.2011, *Council of Europe Treaty Series*, no. 210.

of which is the prevention of violent crimes, victims¹⁸⁵⁰ protection and prosecution of the offences. Several judgments of the European Court of Human Rights adopted in the year of 2013 in cases against Lithuania and concerning the issues of domestic violence have caused a great resonance. In these cases, the Court established¹⁸⁵¹ or Lithuania itself acknowledged a violation of human rights safeguarded by Article 3¹⁸⁵² of the European Convention on Human Rights due to inadequate implementation of mechanisms of criminal law¹⁸⁵³. It goes without saying that tragic incidents, which resulted from inefficient response of the police officers, failure to ensure implementation of protection measures for the victims of domestic violence, which caused a great resonance in the society, has had influence too. The legal context has been also influenced by the processes of globalisation, which form the international standards for the protection against domestic violence: the legal acts, the case-law of courts and quasi-judicial bodies, the general principles, soft law and the like.

Quite a few international state institutions and non-governmental organisations work in the field of regulation and control of the protection against this type of violence. Thus, the regulation of the protection against domestic violence is of international nature. The standards established at the regional and global levels demand not only personal responsibility, but also responsibility of a State while safeguarding, protecting against violence of this kind and eliminating it, applying legal and other different measures in this regard. Having regard to the fact that Lithuania is a signatory of documents or a member of organisations of this kind, it must meet the same international requirements in this respect, which with time are getting stronger. Their implementation in the national law is monitored by different international institutions. International bodies assessing the situation of the protection against domestic violence in Lithuania recently, have established a violation of prohibition of torture¹⁸⁵⁴, have recommended to elaborate the national legal system, to make its practical application more efficient and to ratify the international documents¹⁸⁵⁵. The most relevant is appropriate fulfilment of international obligations taken in the context of the European Union, as its violation imposes legal, economic and other sanctions. Lithuania is obliged to implement the provisions of the Directive of the European Parliament and of the Council establishing minimum standards on the rights of victims of crime, which establish

1850 Similarity of concept of *injured person* as established in the CCP and concept of *victim* as established in Victims' Rights Directive and Istanbul convention is an object of debates, but this research doesn't cover it (2015-08-05 Žmogaus teisių stebėjimo instituto raštas Nr. IS-X-29, 3–4; Lyra Jakulevičienė & Vladimiras Siniovas, *Protecting Victims' Rights in the EU: the theory and practice of diversity of treatment during the criminal trial. National Report: Lithuania* (2014), 13–15, <http://www.victimsprotection.eu/index.php/2014-05-01-19-31-19/jd/finish/18-lt-lithuania/145-lt-national-report>). These terms are used interchangeably here.

1851 *Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07, 2013-03-26.

1852 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolais Nr. 11 ir Nr. 14, Valstybės žinios. 2011-12-22, Nr. 156-7390.

1853 *D. P. v. Lithuania*. Application no. 27920/08, 2013-10-22.

1854 *Ibid; Valiulienė v. Lithuania*. Application no. 33234/07, 2013-03-26.

1855 Human Rights Committee. Concluding observations on the fourth periodic report of Lithuania. 26 July 2018, CCPR/C/LTU/CO/4; Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the fifth periodic report of Lithuania. 24 July 2014, CEDAW/C/LTU/CO/5.

the essential standards for the rights of victims of crime, support to them and their protection.¹⁸⁵⁶ The document sets forth rights of victims of crime in the criminal proceedings, also requires to ensure victims' personal assessment aiming to identify special needs of protection, and to apply special protection measures. However, the research, which focused on the assessment of the compliance of the national legal system to the requirements of the Directive, revealed that physical protection of victims of crime of domestic violence and their family members is insufficient due to gaps of the legal regulation, the existing procedure of assignment of such measures¹⁸⁵⁷. The practice of the assessment of risk of repeated violence to the victims and the need of their special protection is not consistent.

Despite national and international efforts, the scope and intensity of domestic violence in Lithuania remains large. In 2017 the police received 47941 reports of domestic violence. This type of crime accounted for 52.3 percent all registered violent crimes and nearly one-fifth (18.2 percent) of all registered crimes. Lately a comparative part of such acts in the total crime rate has been constantly increasing: in 2014 it constituted 12.5 percent, in 2015 – 14.8 percent¹⁸⁵⁸. According to the data of Information Technology and Communications Department under the Ministry of the Interior, during the year of 2016 the pre-trial investigation institutions registered 4, 542 victims of crime of domestic violence¹⁸⁵⁹, in 2017 – 8,189 victims, in 2018 – 10557 victims¹⁸⁶⁰. The European Union Agency for Fundamental Rights has carried out the widest and the most comprehensive research on domestic violence experience by women in the EU. According to it, in Lithuania a number of women of the age of over 15 years old who have experienced a partner's physical and / or psychological, sexual, economic violence, controlling behaviour, insults exceeds the average number in the EU¹⁸⁶¹. Domestic violence has a significant negative effect on both, direct and indirect, victims: physical, economic damage, psychological effect. Such nega-

1856 2012 m. spalio 25 d. Europos parlamento ir Tarybos direktyvos 2001/220/TVR, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2012/29/ES, 27 str. 1 d. OL L 315, 2012-11-14, p. 57.

1857 Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas* (Vilnius, 2014), 25, 28.

1858 „Smurtas artimoje aplinkoje“ (2018-01-30), <https://osp.stat.gov.lt/naujienos?articleId=5558717>; Artūras Bajorinas, *Statistika ir tendencijos*, žiūrėta 2014-08-17, [http://www.bukstipri.lt/uploads/Bajorinas\[1\].pdf](http://www.bukstipri.lt/uploads/Bajorinas[1].pdf).

1859 Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje. Per 2016 m. sausio – gružio mėn.*, https://www.ird.lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiui-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=1568&datasource=4693&page=1&export=pdf>..

1860 Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje. Per 2017 m. sausio – gružio mėn.*, 2018-01-16, https://www.ird.lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiui-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=6782&datasource=19068&export=pdf>..

1861 European Union Agency for Fundamental Rights, *Violence against Women Survey: An EU-wide Survey: Main Results* (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015).

tive consequences could be felt individually and publically¹⁸⁶². Cooperation of competent institutions is still insufficient, thus, the services provided to the victims are fragmented and lack efficiency¹⁸⁶³. Response to domestic violence and arrangement of protection of victims of it are insufficiently efficient¹⁸⁶⁴.

A lot of expectations while regulating the protection measures against domestic violence concerned special regulation of this phenomenon, whereat the provisions related to the criminalization and rules of criminal procedure have been established. Special legal acts regarding domestic violence in Lithuania are relatively recent, however, practice of their application has already disclosed their dysfunctions, inconsistency with the CC and the CCP. First, it should be noted that the national legal acts concerning domestic violence and practice of their application lack of doctrinal methodological basis. This results in inefficiency of the protection against violence of this kind. The assessment of the specific nature of domestic violence might provide with the more efficient possibilities to decide the issue.

The above mentioned aspects indicate a real demand to solve the **problem** as soon as possible, how to ensure efficient implementation of positive obligations of the State to protect persons against domestic violence. Having regard to the fact that the most dangerous forms of such violence have been criminalized the implementation of this obligation is first related to an appropriate application of the measures of criminal law and criminal procedure law. Aiming to criminalize domestic violence (in compliance with the recommendations of criminology and rules of juridical technique) and to establish proportionate measures of criminal liability first of all it is necessary to analyse the specifics of violence, perpetrators and victims, which leads to a deeper and more complex understanding of the legislator and subjects applying the law: i.e., what domestic violence is specific of and what characteristics make it different from violence of another kind, why it is necessary to establish certain elements which qualify criminal offences, whether the existing system of criminalization is sufficient or is a special provision establishing criminal liability necessary.

Different legal documents (the Istanbul Convention, the LPDV, the CC, the CCP), the scientific literature and the jurisprudence, which is being developed, provides for notions of domestic violence of different scope and compositions and differently put accents, thus the definition itself demands for a comprehensive research. Aiming to establish adequate procedural guarantees of the protection of victims of domestic violence, it is necessary to set forth an optimal form of criminal procedure in cases of violence of this kind, also

1862 World Health Organization Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council, *Global and Regional Estimates of Violence against Women: Prevalence and Health Effects of Intimate Partner Violence and Nonpartner Sexual Violence* (Geneva: World Health Organization, 2013).

1863 Gediminas Bučiūnas ir Vilius Velička, „Keitimasis informacija ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas tiriant smurto artimoje aplinkoje atvejus“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 18 (2017): 178–181, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15072/Bu%20i%20nas.pdf?sequence=1>; Valstybės kontrolė. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas: valstybinio audito ataskaita, 2015-05-15, Nr. VA-P-40-1-8, p. 23–28; “Valstybinės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programos“, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014-05-28 nutarimu Nr. 485, 13.1, 13.3 p., TAR, 2014-06-02, Nr. 5986.

1864 Valstybės kontrolė. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas: valstybinio audito ataskaita, 2015-05-15, Nr. VA-P-40-1-8, p. 10–21.

adequate measures for detection of violence and evidencing, practices of the assessment of evidence. Adequacy, efficiency of measures of victims' protection which are applied during the criminal procedure and the procedure of the assessment of victims' special protection needs, sufficiency of satisfaction of those needs raise problematic issues. Therefore, it is important to identify practices of the assessment of victims' vulnerability and selection and application of protection measures meeting the victims' needs.

The above mentioned aspects justify the relevance of the thesis, which result in the demand of research. Essentially domestic violence is gender-based violence, which affects women disproportionately. The indicators of registered crime, as well as the data of the researches of different academic disciplines disclose gender asymmetry: most of the victims of domestic violence are women, while the perpetrators are men¹⁸⁶⁵. Namely, domestic violence is the most frequent form of violence against women¹⁸⁶⁶. Gender based violence is the most serious form of gender inequality and the most frequent violation of human rights in modern times¹⁸⁶⁷. The special international legal norms, practice of their interpretation and application is based on such concept¹⁸⁶⁸. Lately some doctoral dissertations have already addressed certain aspects of criminal law¹⁸⁶⁹ and criminal procedure law on domestic violence against children¹⁸⁷⁰. Having in mind the mentioned causes of domestic violence, tendencies of its prevalence and new relevant researches the object of this dissertation is limited by cases of domestic violence against women. L. Vaigė's doctoral research was dedicated to the protection of women against domestic violence and the prevention of it according to the international law, paying little attention to the criminal aspects. Thus, its object from the point of view of forms of violence is broader and covers not only domestic violence, but also other forms of violence against women. Accordingly, the **object of this research is the**

1865 references of chapters 1.3.2, 2.2.2.

1866 *Ending Violence Against Women: From Words to Action*. Study of the Secretary-General (United Nations, 2006), 43.

1867 European Institute for Gender Equality, *Estimating the Costs of Gender-Based Violence in the European Union*: Report (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014), 3.

1868 Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11.V.2011, 3a, 3b str., preamble; Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Istanbul, 11.V.2011, §40–43; 2012-10-25 Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/29/ES, kuria nustatomi būtinausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR, konstatuojamoji dalis Nr. 17, 18. OL L 315, 2012-11-14, p. 57; The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19, 2017, CEDAW/C/GC/35, §9, 10, 19–21; *L. R. v. Republic of Moldova*. Communication no. 58/2013. 28 February 2017, §13; *Opuz v. Turkey*. Application no. 33401/02, 9 June 2009, §200, etc.

1869 Neringa Palionienė, „Riboto pakaltinamumo sampratos problematika Lietuvos baudžiamojoje teisėje“ (daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2018); Kristina Grinevičiūtė, „Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2016).

1870 Dovilė Murauskienė, „*Parens patriae* doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2017).

aspect of the implementation of the State's positive obligations to protect women against domestic violence by the measures of criminal law and criminal procedure law.

The **aim of this research** is to identify adequate and proportionate instruments of criminal law and criminal procedure law providing protection from domestic violence against women and meeting victims' needs based on the specifics of domestic violence, i.e., proper qualification of violent acts and interpretation of the CC and fair criminal proceedings ensuring protection of victims during it.

Different terms are used in the scientific discourse and legislation to describe violent behaviour towards close relatives (for more information see chapter 1.2). In this work, if not indicated otherwise, for the identification of the phenomenon a notion *domestic violence* is used, as set forth in Article 2, § 1, 7 of the Law on the Protection against Domestic Violence: violence shall mean an intentional act or omission of physical, mental, sexual, economic or other form exerted on a person, currently or previously linked by marriage, partnership, affinity or other close relations, also on persons, having a common domicile and a common household when the person suffers physical, financial or non-pecuniary damage.

Objectives of the research:

1. to assess characteristics and specifics of domestic violence (definition, essential features, forms, typology, development, motivation, consequences and other) as a potential methodological basis for the legal regulation and practice of the protection against such violence;
2. to assess the international (universal and regional) legal standards and models of the protection against domestic violence, to identify deficiency of the compliance of the Lithuanian legal regulation to them and to suggest measures for the harmonization;
3. to assess the model of national regulation of the criminal liability for the domestic violence, its adequacy and efficiency, and to identify problem issues arising in qualification of criminal offences;
4. to assess the adequacy of the fulfilment of the State's positive obligations to protect women against domestic violence, while investigating and examining criminal cases in particular;
 - 4.1. to identify an optimal form of criminal procedure in cases of domestic violence;
 - 4.2. to identify problematic issues of the detection of domestic violence, response to it and the initiation of a pre-trial investigation;
 - 4.3. to examine the application of victims' protection measures in criminal procedure and its deficiency;
 - 4.4. to assess the adequacy as well as efficiency of measures and practices evidencing domestic violence.

The defended statements:

1. Research based (referring to the research of psychology, sociology, victimology, criminology and other academic disciplines) specifics of domestic violence, i.e. gender asymmetry, motivation of violence, its heterogeneity, negative cumulative impact and high level of risk, vulnerability of victims result in the demand for special legal regulation of the protection against such violence and practice of its application.

2. The model of protection against domestic violence by criminal law set forth in the Criminal Code, when there are no special legal norms pertaining to domestic violence, fails to ensure criminalisation and appropriate incrimination of the most dangerous forms of violence, such as coercive control and stalking.
3. The implementation of the victims' of domestic violence right to fair criminal proceedings and the procedural element of the State's positive obligation is influenced by a precise (not mechanical, but the essential) observance of the international legal acts, the human rights standards formulated by judicial and quasi-judicial institutions by both: creating and elaborating the national legal regulation of the protection against domestic violence and professionally as well as sensitively implementing it.
4. The protection of women against domestic violence by means of the criminal law might be more efficient, if it is based on the doctrinal methodological basis.
5. In order the national legal regulation of the protection against domestic violence and its implementation met the specifics of such violence and appropriate realization of the international obligations, modifications of the legislation and practices of its implementation are inevitable.
6. The realization of the State's positive obligations to protect women against domestic violence is deficient. This can be eliminated by developing victim-specific and gender-sensitive practices.

The relevance of the research. The issues of the protection against domestic violence by means of the criminal law and criminal procedure law have not been widely analysed in Lithuania. The researches in this field are fragmented and mainly cover several aspects of national legal regulation¹⁸⁷¹. This dissertation is the first doctoral law research specifically tackling domestic violence against women in Lithuania. Comprehensive analysis allowed to establish a broader scope of the problematic issues and suggest complex solutions. Besides, it covers the assessment of the most recent relevant modifications of legal regulations: amendments of the LPDV, new provisions of the CCP, transposing the provisions of the Victims' rights directive, abolishment of private prosecution, amendments of legal regulation on the assessment of victims' special protection needs, response to the reports on domestic violence, application of interim protection measures and their enforcement.

The aim of this research is not only to assess the status of the current legal system, but to substantiate theoretically the model of the national legal regulation of the protection against domestic violence and its application by suggesting its methodological basis. The reference to the specifics of domestic violence would ensure consistency and efficiency of the victims' protection. Some aspects of criminal law and criminal procedure law, analysed here, have not been addressed by other authors, e.g., the need for special norms criminalizing domestic violence, differentiation of criminal procedure in cases of domestic violence, procedure of identification of the victims' vulnerability, special measures and practices evidencing domestic violence. The research at issue assesses the national legal regulation and practice of its application from the point of view of the international context. By suggesting the doctrine of domestic violence as the methodological basis for the legislation and application of law, a reference is made not only to the researches, results and insights

1871 see review of the researches

of the jurisprudence, but other academic disciplines too (psychology, sociology in particular). Interdisciplinary character of the research has formed preconditions to transform the constructs of other fields of science (e.g., forms and types of violence) into the legal categories. The results of the work at issue might become useful guidelines creating the policy of protection against domestic violence, including the fields of criminal law and criminal procedure law, developing legal regulation and practices. Since previously there have not been any academic discussions on some issues analysed in this research, it might become a background for other researches. Furthermore, up to date we don't have a handbook on domestic violence as a discipline of law studies.

Methodology of the research. Aiming to achieve the aim and objectives of the research and having regard to its object, the research was based on feminist research methodology, which is substantiated by the feminist theory of social phenomena. It emphasises the importance of the gender aspect in social life and asymmetry of power in relations between men and women¹⁸⁷². The research at issue refers to this assessing the concept of domestic violence, the legal regulation of the protection against violence and practice of its application, aiming to demonstrate the importance of gender, socially constructed gender roles and power. Besides, a paradigm of the protection of human rights is being observed. Researches based on the feminist theory have made major influence on the doctrine and legal system of the protection against domestic violence: by conceptualising domestic violence, activating intervention of the criminal law, suggesting other protective measures (e.g. civil order of protection)¹⁸⁷³. Thus, the research at issue aims to elaborate the discourse of this kind. This work refers to the results of the feminist researches of domestic violence, which have disclosed gender asymmetry and have related motivation of violence to systemic gender inequality and predominance of men¹⁸⁷⁴ (for more information on feminist research and competing theoretical perspectives see chapter 1.1). It should be reiterated that such concept is established in the international special legal acts and practice of judicial and quasi-judicial institutions (also see chapter 2.2.2). The chosen methodology allowed to use several different methods of research and to perform a research of interdisciplinary character.

While carrying out the research empiric qualitative methods for the data gathering have been combined.

A method of scientific literature analysis has provided for a possibility to take a deeper insight into the works of foreign and Lithuanian authors, which have addressed the notions

1872 Kęstutis Kardelis, *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017), 78–79; Gayle Letherby, „Feminist methodology“, iš *The SAGE Handbook of Innovation in Social Research Methods*, Malcolm Williams & W. Paul Vogt (London: SAGE Publications, 2011), 62–79; Sumner Maggie, „Feminist Research“, iš *The SAGE Dictionary of Social Research Methods* (London: SAGE Publications, 2006).

1873 Claire Houston, „How Feminist Theory Became (Criminal) Law: Tracing the Path to Mandatory Criminal Intervention in Domestic Violence Cases“, *Michigan Journal of Gender and Law* 21, 2 (2014): 252–271, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/mjgl21&i=233>; Janice Haaken, „Too Close for Comfort: Psychoanalytical Cultural Theory and Domestic Violence Politics“, *Psychoanalysis, Culture & Society* 13 (2008): 85–86.

1874 Megan L. Haselschwerdt, Jennifer L. Dardesty & Jason D. Hans, „Custody Evaluators' Beliefs About Violence Allegations During Divorce: Feminist and Family Violence Perspectives“, *Journal of Interpersonal Violence* XX, X (2010), 2–3, <https://doi.org/10.1177/0886260510370599>.

of the protection against domestic violence, its principles, structure, standards, methods, development, relevant issues and possible solutions. The examined literature provided a background for the reasoning of the research. Official judicial documents (universal and regional international acts, national Lithuanian general and special legal acts, as well as acts of other countries), soft law (recommendations, good practices, guidelines, policies, programs, concepts and the like), formalised statistic data in the field of the protection against domestic violence have been examined *by a method of documentary analysis*. The said documents have been interpreted analysing the text of the document. The documents for the analysis have been selected by way of a targeted selection based on the object of the research and Lithuania's international obligations in the field of protection against domestic violence (documents of the European Union, the Council of Europe, Organisation of the United Nations). *Qualitative research of the case-law* has also been performed, which covered the rulings of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, decisions of the international and national judicial, also quasi-judicial institutions. The scope of the research at issue has been defined with reference to the critical and approving or disapproving scope¹⁸⁷⁵. Aiming to establish tendencies of the jurisprudence of courts certain *quantitative factors* have been taken into account.

Unstructured individual experts' interviews have been made¹⁸⁷⁶ aiming to examine the approach of the law enforcement officers, their assessments and suggestions of the measures of protection against domestic violence by criminal law and criminal procedure law, the need of such measures and their efficiency. Direct in-depth interviews using freely formulated questions and responses have been carried out in the beginning of the research aiming to specify the issue, gather useful empiric data, receive experts' knowledge based on the experience. The informants have been selected by a method of targeted selection of a snow ball, on the basis of the criterion of professional experience. The selection of the informants has been performed by using formal and non-formal social networks and method of a snowball. In total 28 experts have been interviewed. Most of them are authoritative professionals, who are well experienced and have prominent competency (more than 10 years of work experience) dealing criminal cases of domestic violence: 11 judges, 8 police officers, 5 prosecutors, 2 officers of probation service, 2 employees of specialised assistance centres. Given the aim of the use of the method, dynamic scope of the research has been chosen. The research was completed, when it was established that no new or inconsistent data was obtained. The interviews have been anonymous, therefore, the information provided by the informants is impersonal, and they themselves are encoded by numbers. When a reference in the text is made to the data source a number given to an expert is indicated. During the interviews other principles of research ethics have been also observed: having a verbal consent of the informants to participate in the research, ensuring confidentiality of them and the data they provided, using the information received responsibly, avoiding

1875 Vilma Žydžiūnaitė ir Stanislav Sabaliauskas, *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai* (Vilnius: Vaga, 2017), 60–63.

1876 Inga Gaižauskaitė ir Natalija Valavičienė, *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu* (Vilnius: Registrų centras, 2016).

the risk for the research participants, etc.¹⁸⁷⁷ The interviews have been performed in verbal form and, given the consent of the informants, the data have been recorded in a written form. One of the interviews is sound recorded and transcribed. The data of the interviews are kept by the author of this research.

The data, which have been gathered during the research, has been processed by using theoretical methods. *Inductive qualitative content analysis* has been performed by drawing up to conclusions concerning the main practical problems of the protection against domestic violence and the compliance of the national regulation to the doctrine of criminal law and criminal procedure law, as well as international standards. *A method of alternatives* has been useful for the comparison and critical assessment of different concepts, models of protection against domestic violence by criminal law, and for establishing alternatives to the existing national legal regulation and solutions to legal problems. *Comparative historical method* has been used to examine the circumstances, in the light of which fundamental rules of protection against domestic violence have been formulated and developed. This method has been useful identifying tendencies regulating domestic violence in the world and in Lithuania, Europeanization and internationalisation of the Lithuanian legal regulation, criminal law and problems of human rights' protection. This method has also allowed to presume certain directions of future regulation. With the help of a *comparative method* legal regulation of the protection against domestic violence of foreign countries and Lithuania has been analysed at the theoretical and practical level, from the point of view of horizontal and vertical aspects. The application of this method has allowed to assess the compliance of Lithuania's legal regulation to international standards and possible dysfunctions. This method has been relevant identifying the concept of domestic violence. Diachronic comparison has provided for a possibility to trace the development of legal protection against domestic violence, presume possible tendencies and identify efficient protection measures. Microcomparativistic comparison is predominant in this research – the theory and practice of the application of specific measures of criminal law and criminal procedure law is compared. The motives formulating the scope of the comparison are the same as in case of the use of documentary analysis method. *Synthesis method* has been useful suggesting the application of specific measures of criminal law and criminal procedure law, making recommendations to harmonize national and international law.

Domestic violence is a complicated issue comprising not only legal aspects, but also those of sociology, cultural history, social psychology, clinical psychology, statistics, economics, geopolitics, criminology. Therefore, problem solving demands to associate the data of different disciplines. *A method of systemic analysis* has allowed to express a systemic approach towards the object of the research and its broader context, while analysing it in the light of globalisation. It has also been used to establish the correlation between general measures of criminal law and criminal procedure law and special measures in case of domestic violence. Likewise, correlation between specific legal norms and general principles, national and international laws are relevant. This method has been used to identify the gaps of legal regulation and needs for its amendments. As supplements to the said method, specific ele-

1877 Žydyūnaitė ir Sabaliauskas, *supra* note 140: 355–358.

ments of *documentary content analysis* and *meta-analysis*¹⁸⁷⁸ have been applied aiming to identify the essential characteristics of the prevalence, scope, intensity, typical forms and other parameters of domestic violence, and to summarise the results of the researches. This allowed to perceive the progress and problems in this field, to draw conclusions on the efficiency of the measures of the protection against domestic violence. *Method of generalization* has been used to identify typical characteristics of domestic violence, general principles of the protection against it, international standards, models and policies of protection by criminal law. The said methods have been combined with other traditional law research methods: *theological, linguistic, logical analysis*.

Review of the researches. The issue of domestic violence against women have been analysed quite broadly by foreign authors. This demonstrates the relevance of the topic and its broad context. Since domestic violence is not limited to legal content, the issues are addressed in criminology, sociology, cultural history, social psychology, clinical psychology, statistics, economics, geopolitics. The researchers analyse different aspects of this phenomenon: various groups of victims (violence against elder women¹⁸⁷⁹, particularly vulnerable women¹⁸⁸⁰, children¹⁸⁸¹, men¹⁸⁸²), characteristics of the perpetrator's personality¹⁸⁸³,

1878 Kardelis, *supra* note 137: 285–296.

1879 Cailin Crockett, Bonnie Brandl & Firoza Chic Dabby, „Survivors in the Margins: The Invisibility of Violence Against Older Women“, *Journal of Elder Abuse & Neglect* 27 (2015): 291–302, <https://doi.org/10.1080/08946566.2015.1090361>; Ínes Casado Videjo & Carmen Bárcena Calvo, „Analysis of Violence against Elderly Woman“, *Social and Behavioral Sciences* 161 (2014): 110–114, <https://core.ac.uk/download/pdf/81117525.pdf>, *etc.*

1880 Margaret F. Brinig, „Explaining Abuse of the Disabled Child“, *Family Law Quarterly* 46, 2 (Summer 2012): 269–296, https://scholarship.law.nd.edu/law_faculty_scholarship/842; Douglas A. Brownridge, *Violence Against Women: Vulnerable Populations* (New York: Routledge, 2009), *etc.*

1881 Ema Katz, „Domestic Violence, Children's Agency and Mother–Child Relationships: Towards a More Advanced Model“, *Children & Society* 29 (2015): 69–79, <https://doi.org/10.1111/chso.12023>; Nicky Stanley, *Children Experiencing Domestic Violence: A Research Review* (Dartington: research in practice, 2011), 152; Carolina Øverlien, „Children Exposed to Domestic Violence: Conclusions from the Literature and Challenges Ahead“, *Journal of Social Work* 10, 1 (2010): 80–97, <https://doi.org/10.1177/1468017309350663>; George W. Holden, „Children Exposed to Domestic Violence and Child Abuse: Terminology and Taxonomy“, *Clinical Child and Family Psychology Review* 6, 3 (2003): 151–160, <https://doi.org/10.1023/A:1024906315255>, *etc.*

1882 Marianne Hester, „Portrayal of Women as Intimate Partner Domestic Violence Perpetrators“, *Violence Against Women* 18, 9 (2012): 1067–1082, <https://doi.org/10.1177/1077801212461428>; Viveka Enander, „Violent Women? The Challenge of Women's Violence in Intimate Heterosexual Relationships to Feminist Analyses of Partner Violence“, *Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 19, 2 (June 2011): 105–123, <https://doi.org/10.1080/08038740.2011.567999>; Suzanne C. Swan, *et al.*, „Review of Research on Women's Use of Violence with Male Intimate Partners“, *Violence and Victims* 23, 3 (2008): 301–314, *etc.*

1883 Marry Ann Curry, *et al.*, „Development of Measures of Abuse Among Women with Disabilities and the Characteristics of Their Perpetrators“, *Violence Against Women*, 15, 9 (September 2009): 1001–1025, <https://doi.org/10.1177/1077801209340306>; Julia C. Babcock, *et al.*, „Attachment, Emotional Regulation, and the Function of Marital Violence: Differences Between Secure, Preoccupied, and Dismissing Violent and Nonviolent Husbands“, *Journal of Family Violence*, 15, 4 (2000): 391–409, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1023/A:1007558330501.pdf>, *etc.*

motivation of violence¹⁸⁸⁴, forms, types, content¹⁸⁸⁵, tendencies¹⁸⁸⁶, prevention and control measures¹⁸⁸⁷, consequences¹⁸⁸⁸, financial costs¹⁸⁸⁹, support of the State and non-governmental organisations¹⁸⁹⁰ and other. The scope of the law researches covers aspects of different

-
- 1884 Lenore E. A. Walker, *The Battered Woman Syndrome* (New York: Springer Publishing Company, 2017), <http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=1398434&site=ehost-live>; European Union Agency for Fundamental Rights, *supra note 20*; Alyce D. LaViolette & Ola W. Barnett, *It Could Happen to Anyone. Why Battered Women Stay* (United States of America: SAGE Publications, Inc., 2014), etc.
- 1885 Michael P. Johnson, *A Typology of Domestic Violence: Intimate Terrorism, Violent Resistance, and Situational Couple Violence* (Boston: Northeastern, 2008), http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=473143&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover; Evan Stark, *Coercive Control: The Entrapment of Women in Personal Life* (New York: Oxford University Press, Inc., 2007), <http://eds.b.ebscohost.com/eds/ebookviewer/ebook/ZTAwMHR3d19fMTkxMjE3X19BTg2?sid=fd298842-f9bc-46ff-9f5b-c9288044a1c5@sessionmgr103&vid=0&format=EB&rid=4>; Amy Holtzworth-Munroe & Jeffrey C. Meehan, „Typologies of Men who Are Maritally Violent: Scientific and Clinical Implications“, *Journal of Interpersonal Violence* 19, 12 (December 2004): 1369–1389, <https://doi.org/10.1177/0886260504269693>, etc.
- 1886 Anne-Stuart Bell, Martha Dinwiddie & Sherry Hamby. *Gender Patterns in Intimate Partner Violence: Results from 33 Campus Climate Surveys Based on the Partner Victimization Scale*. Sewanee, TN: Life Paths Appalachian Research Center, 2018, <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.34326.86086>; True, *supra note 2*: 554–572.
- 1887 Walter S. DeKeseredy & Martin D. Schwartz, *Male Peer Support and Violence Against Women: The History and Verification of a Theory* (Boston, MA: Northeastern, 2013), http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=668629&site=ehost-live&ebv=EB&ppid=pp_Cover; Andrew Day, et al., „Programs for Men Who Perpetrate Domestic Violence: an Examination of the Issues Underlying the Effectiveness of Intervention Programs“, *Journal of Family Violence* 24, 3 (2009): 203–212, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10896-008-9221-4>, etc.
- 1888 Gina Dillon, et al., „Mental and Physical Health and Intimate Partner Violence against Women: A Review of the Literature“, *International Journal of Family Medicine* 2013 (2013), <http://dx.doi.org/10.1155/2013/313909>; Karen M. Devries, et al., „Intimate Partner Violence and Incident Depressive Symptoms and Suicide Attempts: A Systematic Review of Longitudinal Studies“. *PLoS Med* 10, 5 (2013), <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001439>; Richard L. Davis, „Domestic Violence Related Deaths“, *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research* 2, 2 (April 2010): 44–52, <https://doi.org/10.5042/jacpr.2010.0141>; Claudia García-Moreno, *WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women: Initial Results on Prevalence, Health Outcomes and Women's Responses* (Geneva, 2005), etc.
- 1889 European Institute for Gender Equality, *supra note 26*; Council of Europe Equality Division Directorate General of Democracy, *Overview of Studies on the Costs of Violence against Women and Domestic Violence* (Strasbourg, 26 October 2012, updated, 14 October 2014); Ko Ling Chan & Esther Yin-Nei Cho, „A Review of Cost Measures for the Economic Impact of Domestic Violence“, *Trauma, Violence & Abuse* 11, 3 (2010): 129–143, <https://doi.org/10.1177/1524838010374371>; *Estimating the Costs and Impacts of Intimate Partner Violence in Developing Countries: A Methodological Resource Guide* (Washington: International Center for Research on Women, 2009).
- 1890 Janel M. Leone, Michael P. Johnson & Catherine L. Cohan, „Victim Help Seeking: Differences Between Intimate Terrorism and Situational Couple Violence“, *Family Relations* 56 (December 2007): 427–439, https://www.jstor.org/stable/4541686?seq=1&cid=pdf-reference#references_tab_contents, etc.

branches of law: criminalisation of domestic violence (J. Fagan¹⁸⁹¹, D. Coker¹⁸⁹², H. Douglas¹⁸⁹³ and other), protection of human rights (R. A. Cichowski¹⁸⁹⁴, R. J. A. McQuigg¹⁸⁹⁵, S. Mullally¹⁸⁹⁶, P. Londono¹⁸⁹⁷, S. DeVido¹⁸⁹⁸ and other), mechanisms and instruments of civil law (P. Johnsen, E. Robertson¹⁸⁹⁹, M. Ericksson, L. Bruno, E. Näsman¹⁹⁰⁰ and other), administrative law. In the field of criminal law problems of legal regulation (G. Ortiz-Barred, C. Vives-Cases¹⁹⁰¹, Z. Winstock¹⁹⁰² and other¹⁹⁰³), judicial responsibility (J. Lippman¹⁹⁰⁴ and

-
- 1891 Jeffrey Fagan, *The Criminalization of Domestic Violence: Promises and Limits* (Washington, DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice, 1996).
- 1892 Donna K. Coker, „Crime Control and Feminist Law Reform in Domestic Violence Law: a Critical Review“, *Buffalo Criminal Law Review* 4, 2 (2001): 806-807, 817, 820, 831, 834, <https://www.jstor.org/stable/10.1525/nclr.2001.4.2.801>.
- 1893 Heather Douglas, „The Criminal Law’s Response to Domestic Violence: What’s Going On?“, *Sydney Law Review* 30 (2008): 439–469, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/sydney30&i=437>.
- 1894 Rachel A. Cichowski, „The European Court of Human Rights, Amicus Curiae, and Violence against Women“, *Law & Society Review* 50, 4 (2016): 890–919, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/lwsocrw50&i=890>.
- 1895 Ronagh J. A. McQuigg, „The European Court of Human Rights and Domestic Violence: *Valiulene v. Lithuania*“, *The International Journal of Human Rights* 18, 7–8 (2014): 756–773, <https://doi.org/10.1080/13642987.2014.930820>.
- 1896 Siobhán Mullally, „Domestic Violence Asylum Claims and Recent Developments in International Human Rights Law: a Progress Narrative“, *International and Comparative Law Quarterly* 60 (April 2011): 459–484, <https://www.jstor.org/stable/23017008>.
- 1897 Patricia Londono, „Developing Human Rights Principles in Cases of Gender-based Violence: *Opuz v. Turkey* in the European Court of Human Rights“, *Human Rights Law Review* 9, 4 (2009): 657–667, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/hrlr9&i=665>.
- 1898 Sara De Vido, „The Ratification of the Council of Europe Istanbul Convention by the EU: A Step Forward in the Protection of Women from Violence in the European Legal System“, *European Journal of Legal Studies* 9, 2 (2017): 69–102, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/ejls9&i=395>.
- 1899 Peter Johnsen & Elia Robertson, „Protecting, Restoring, Improving: Incorporating Therapeutic Jurisprudence and Restorative Justice Concepts into Civil Domestic Violence Cases“, *University of Pennsylvania Law Review* 164 (2016): 1557–1586, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/pnlr164&i=1584>.
- 1900 Maria Eriksson, Linnéa Bruno & Elisabet Näsman, „Family Law Proceedings, Domestic Violence and the Impact upon School: A Neglected Area of Research“, *Children & Society* 27 (2013): 81–91, <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2011.00394.x>.
- 1901 Gaby Ortiz-Barreda & Carmen Vives-Cases, „Legislation on Violence against Women: Overview of Key Components“, *Rev Panam Salud Publica* 33, 1 (2013): 61–72, https://www.scielo.org/scielo.php?pid=S1020-49892013000100009&script=sci_arttext&tlng=pt.
- 1902 Zeev Winstock, „A New Definition of Partner Violence“, *Aggression and Violent Behavior* 28 (2016): 95–102, <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.04.002>.
- 1903 European Commission’s Directorate-General for Justice. *Feasibility study to assess the possibilities, opportunities and needs to standardise national legislation on violence against women, violence against children and sexual orientation violence* (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010), etc.
- 1904 Jonathan Lippman, „Ensuring Victim Safety and Abuser Accountability: Reforms and Revisions in New York Courts’ Response to Domestic Violence“, *Albany Law Review* 76 (2013): 1417–1443, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/albany76&i=1442>.

other), scope of states' obligations (L. Hasselbacher¹⁹⁰⁵, D. J. Liebowitz, J. Goldscheid¹⁹⁰⁶, P. Londono¹⁹⁰⁷ and other), qualification of violence (H. Douglas¹⁹⁰⁸ and other), prevention and operation of regulatory mechanisms¹⁹⁰⁹ are addressed. Some institutes of criminal law are criticised: e.g. adequacy of penalties (C. Bond, S. Jeffries¹⁹¹⁰ and other), mechanisms of self-defence (M. S. Ballan, M. Burker Freyer¹⁹¹¹, S. Goosen¹⁹¹², S. Wallace¹⁹¹³ and other). The criminal procedures are also addressed: e.g., pro-arrest and no drop prosecution (D. Coker¹⁹¹⁴ and other), victims' rights (A. Paluch¹⁹¹⁵, J. Doak¹⁹¹⁶ and other), procedures of restorative justice (L. Drost and other¹⁹¹⁷), specialised judicial proceedings (R. M. Amorado¹⁹¹⁸

-
- 1905 Lee Hasselbacher, „State Obligations Regarding Domestic Violence: The European Court of Human Rights, Due Diligence, And International Legal Minimums of Protection“, *Northwestern Journal of International Human Rights* 8, 2 (Spring 2010): 190–215, <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njihr/vol8/iss2/3>.
- 1906 Debra J. Liebowitz & Julie Goldscheid, „Due Diligence and Gender Violence: Parsing Its Power and Its Perils“, *Cornell International Law Journal* 48, 2 (Spring 2015): 302–345, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/cintl48&i=315>.
- 1907 Patricia Londono, “Human Rights, Positive Obligations and Domestic Violence: *Kalutcza v. Hungary* in the European Court of Human Rights”, *International Human Rights Law Review* 1 (2012): 339–348, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/inthurlr1&i=345>.
- 1908 Heather Douglas, „Do We Need a Specific Domestic Violence Offence“, *Melbourne University Law Review* 39 (2015–2016): 434–471, https://www.researchgate.net/publication/296484722_Do_we_need_a_specific_domestic_violence_offence.
- 1909 World Health Organization, *Global Status Report on Violence Prevention* (Luxembourg, 2014), etc.
- 1910 Christine Bond & Samantha Jeffries, „Similar Punishment? Comparing Sentencing Outcomes in Domestic and Non-Domestic Violence Cases“, *British Journal of Criminology* 54, 5 (2014): 849–872, <https://doi.org/10.1093/bjc/azu034>.
- 1911 Michelle S. Ballan & Molly Burke Freyer, „Self-Defense Among Women with Disabilities: An Unexplored Domain in Domestic Violence Cases“, *Violence Against Women* 18, 9 (2012): 1083–1107, <https://doi.org/10.1177/1077801212461430>.
- 1912 Samantha Goosen, “Battered Women and the Requirement of Imminence in Self-Defence”, *Potchefstroom Electronic Law Journal/Potchefstroomse Elektroniese Regsblad* 16, 1 (2013): 71–127, <http://dx.doi.org/10.4314/pej.v16i1.4>.
- 1913 Shana Wallace, „Beyond Imminence: Evolving International Law and Battered Women’s Right to Self-Defense“, *The University of Chicago Law Review* 71 (2004): 1749–1781, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/uclr71&i=1759>.
- 1914 Coker, *supra note* 44: 801–860.
- 1915 Aleksandra Paluch, „The Experience of Secondary Victimisation Resulting from Participation in Criminal Proceedings and the Self-esteem of Crime Victims“, *Problems of Forensic Sciences* 92 (2012): 283–299, http://www.forensicscience.pl/pfs/92_Paluch.pdf.
- 1916 Jonathan Doak, *Victims’ Rights, Human Rights and Criminal Justice – Reconciling the Role of Third Parties* (Bloomsbury Publishing, 2008).
- 1917 Lisanne Drost, et al., *Restorative Justice in Cases of Domestic Violence: Best Practice Examples Between Increasing Mutual Understanding and Awareness of Specific Protection Needs* (JUST/2013/JPEN/AG/4587) WS1. Comparative Report, January, 2015, 9–12, https://www.verwey-jonker.nl/doc/2015/7388_restorative%20justice%20in%20cases%20of%20domestic%20violence.pdf.
- 1918 Rhona Mae Amorado, „I Plead the Fifth”: New York’s Integrated Domestic Violence Courts and the Defendant’s Fifth Amendment Dilemma“, *Touro Law Review* 32, 4 (2016): 709–740, <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/touro32&i=727>.

and other), evidencing (C. Bishop and other¹⁹¹⁹, P. Roberts and other¹⁹²⁰, N. J. Westera and other¹⁹²¹) and other. Some of the researches deals with the particularities of certain regions. For the research at issue the most relevant are the researches describing situation in Central and Eastern Europe, Central Asia (e.g., O. Avdeyeva¹⁹²² and other). The problematic issues of specific states are also raised (e.g., S. B. Adjei¹⁹²³, S. Graca¹⁹²⁴ and other). There are only few works of foreign authors, tackling legal regulation of domestic violence against women in Lithuania. Usually these are the studies researching the situation in a larger region, e.g., research in post-Soviet countries¹⁹²⁵, joint research in EU (e.g., measures of victims' protection¹⁹²⁶).

Lithuanian researchers of different academic disciplines are interested in various aspects of domestic violence against women: its prevalence and causes (L. Stonienė¹⁹²⁷), social context (V. Pilinkaitė Sotirovič¹⁹²⁸, D. Budrytė¹⁹²⁹), forms (U. Grigaitė, M. Karalius¹⁹³⁰),

-
- 1919 Charlotte Bishop & Vanessa Bettinson, "Evidencing domestic violence, including behaviour that falls under the new offence of 'controlling or coercive behaviour'", *The International Journal of Evidence & Proof* XX, X (2017): 1–27, <https://doi.org/10.1177/1365712717725535>.
- 1920 Paul Roberts & Candida Saunders, „Piloting PTWI: A Socio-legal Window on Prosecutors' Assessments of Evidence and Witness Credibility“, *Oxford Journal of Legal Studies* 30, 2 (2010): 101–141, <https://doi.org/10.1093/ojls/gqq004>.
- 1921 Nina J. Westera & Martine B. Powell, "Prosecutors' Perceptions of How to Improve the Quality of Evidence in Domestic Violence Cases“, *Policing And Society* 27, 2 (2017): 157–172, <https://doi.org/10.1080/10439463.2015.1039002>.
- 1922 Olga Avdeyeva, „When Do States Comply with International Treaties? Policies on Violence against Women in Post-communist Countries“, *International Studies Quarterly* 51, 4 (2007): 877–900, <https://www.jstor.org/stable/4621747>.
- 1923 Stephen Baffour Adjei, „Entrapment of Victims of Spousal Abuse in Ghana: A Discursive Analysis of Family Identity and Agency of Battered Women“, *Journal of Interpersonal Violence* 32, 5 (2017): 730–754, <https://doi.org/10.1177/0886260515586375>.
- 1924 Sofia Graca, „Domestic Violence Policy and Legislation in the UK: a Discussion of Immigrant Women's Vulnerabilities“, *European Journal of Current Legal Issues* 23, 1 (2017), <http://webjcli.org/article/view/531>.
- 1925 Olga A. Avdeyeva, *Defending Women's Rights in Europe: Gender Equality and EU Enlargement* (SUNY Press, 2015); Fábíán, *supra note 3*, etc.
- 1926 Suzan van der Aa, et al. *Mapping the Legislation and Assessing the Impact of Protection Orders in the European Member States* (Wolf Legal Publishers (WLP), 2015).
- 1927 Loretta Stonienė, „Smurto prieš moteris paplitimas ir priežastys“, *Visuomenės sveikata* 2, 57 (2012): 8–15, [http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2\(57\)/VS_2012_2\(57\)_Stoniene.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.2(57)/VS_2012_2(57)_Stoniene.pdf).
- 1928 Vilana Pilinkaite Sotirovic, „Paradoxes of “Gender Equality” in Lithuania: Violence against Women and Equal Opportunities“, iš *Feminist Conversations: Women, Trauma and Empowerment in Post-Transitional Societies*, Dovile Budryte, et al. (Lanham, MD: University Press of America, Inc., 2009), 51–62.
- 1929 Dovile Budryte, „From “Dirty Laundry” to a Human Rights Concern? International Norms and Gender Violence in Armenia and Lithuania“ iš *Feminist Conversations: Women, Trauma and Empowerment in Post-Transitional Societies*, Dovile Budryte, et al. (Lanham, MD: University Press of America, Inc., 2009), 33–50.
- 1930 Ugnė Grigaitė ir Mažvydas Karalius, *Intymaus partnerio smurtavimo apraiškos Lietuvoje – moterų perspektyva* (Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2018), https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/10/Intymaus-partnerio-smurtavimo-apraiškos_ŽTSI.pdf.

quality of victims' life, access to help and support (L. Stonienė, V. Aguonytė and other¹⁹³¹), risk assessment (A. Laurinavičius, R. Žukauskienė¹⁹³²), consequences of violence (Z. Vasiliauskaitė¹⁹³³), empowerment of female victims (E. Adomavičiūtė¹⁹³⁴), officers' approach to domestic violence (V. Velička, L. Ruibytė¹⁹³⁵), identification of violence, assistance to victims (G. Chomentauskas and other¹⁹³⁶), prevention of violence (V. Pilinkaitė Sotirovič and other¹⁹³⁷) and other. Researches tackling violence against women in a broader context, are also relevant, e. g., prevalence of criminal offences (A. Kiškis and other¹⁹³⁸), risk factors of recidivism (L. Ustinavičiūtė¹⁹³⁹) and other. Some studies research the specifics of certain groups of victims: elderly women (I. Tamutienė¹⁹⁴⁰), children (A. Jasulaitis and other¹⁹⁴¹, B. Kairienė¹⁹⁴², NGO Children Support Centre¹⁹⁴³), men (A. Didžbalytė¹⁹⁴⁴). Legal proble-

- 1931 Loretta Stonienė, Laura Narkauskaitė ir Vaida Aguonytė. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas* (Vilnius: Higienos institutas, 2013); Vaida Aguonytė, et al. „Pagalba smurtą artimoje aplinkoje patyrusioms moterims“. *Visuomenės sveikata* 3, 62 (2013): 68–75, [http://hi.simplifit.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/VS2013%203\(62\).pdf](http://hi.simplifit.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/VS2013%203(62).pdf); *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas*: tyrimo ataskaita (Vilnius, 2008), http://www.bukstipri.lt/uploads/Tyrimas_Smurto_pries_moteris2008.pdf.
- 1932 Alfredas Laurinavičius ir Rita Žukauskienė, „Pakartotinio smurto prieš situoktinę/prtnerę rizikos įvertinimo galimybės taikant B-SAFER metodiką“. *Socialinis darbas* 8,1 (2009): 103–111, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11843/1282-2444-1-SM.pdf?sequence=1>.
- 1933 Zuzana Vasiliauskaitė, Šeimoje patirto smurto padariniai bio-psicho-socialinei asmens sveikatai. Mušamos moters sindromas (Vilnius: UAB „Žmogaus studijų centras“, 2013).
- 1934 Edita Adomavičiūtė, „Moterų, patyrusių smurtą artimoje aplinkoje, edukacinis įgalinimas inovacijomis“ (daktaro disertacija, Kauno technologijos universitetas, 2018).
- 1935 Vilius Velička ir Laima Ruibytė, „Dirbančių ir būsimų pareigūnų nuostatos į smurtą artimoje aplinkoje“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 7 (2012): 166–180, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14881/Ruibyte2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- 1936 Gintaras Chomentauskas, Edita Dereškevičiūtė ir Dovilė Murauskienė, *Smurtas artimoje aplinkoje: atpažinimas, pagalba, prevencija* (Vilnius, 2017).
- 1937 Vilana Pilinkaitė Sotirovič & Laima Vaigė, „Challenges for Preventing Violence Against Women in Lithuania“. *Filosofija. Sociologija* 28, 4 (2017): 268–276.
- 1938 Alfredas Kiškis, et al., *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), 211.
- 1939 Laura Ustinavičiūtė, „Lietuvos teisės pažeidėjų rizikos veiksnių, susijusių su pakartotiniu nusikalstamumu, analizė“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012).
- 1940 Ilona Tamutienė, „Vyresnio amžiaus moterų patiriama prievarta ir sąsajos su jų gyvenimo kokybe Lietuvoje“. *Gerontologija* 12, 2 (2011): 97–103, http://www.gerontologija.lt/files/edit_files/File/pdf/2011/nr_2/2011_97_103.pdf.
- 1941 Algimantas Jasulaitis, et al., „Motinų agresijos, nukreiptos į savo kūdikius, priežastys ir ją lemiantys veiksniai“. *Medicinos teorija ir praktika* 20, 1 (2014): 27–30, https://www.researchgate.net/profile/Gerda_Andriuskeviciute/publication/275521879_MOTINU_AGRESIJOS_NUKREIPTOS_I_SAVO_KUDIKIUS_PRIEZASTYS_IR_JA_LEMIANTYS_VEIKSNIAI_MOTHERS_AGGRESSION_DIRECTED_TOWARDS_THEIR_BABIES_CAUSES_AND_ITS_DETERMINANTS/links/553e7f6c0cf294deef717273.pdf.
- 1942 Brigita Kairienė, *Agresyvaus tėvų elgesio su savo vaikais prevencijos prielaidos* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013).
- 1943 *Lietuvos mažyliai: apžvalga* (VŠĮ Paramos vaikams centras, 2012).
- 1944 Agnė Didžbalytė, „Moterų smurtą patyrusių vyrų patirties analizė“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 2, 2 (2008): 31– 48, <https://eltalpykla.vdu.lt/bitstream/handle/1/30821/ISSN2029->

matic issues are also being analysed. Some researches have been carried out yet before the relevant amendments of national and international legal regulation (K. Jovaišas¹⁹⁴⁵, D. Petrauskaitė¹⁹⁴⁶). The objects of some other studies are specific aspects of legal regulation on domestic violence (mostly criminal law): the international standards of protection against domestic violence (L. Vaigė¹⁹⁴⁷, Human Rights Monitoring Institute¹⁹⁴⁸), models of protection against domestic violence by criminal law (I. Michailovič¹⁹⁴⁹), problematic issues of psychological violence (L. Vaigė¹⁹⁵⁰), criminalization of specific forms of domestic violence (I. Michailovič¹⁹⁵¹), analysis of the Article 163 of the CC (K. Grinevičiūtė¹⁹⁵²), diminished accountability of the perpetrator (E. Gruodytė, N. Palionienė¹⁹⁵³), forms of violence, perpetrators' rights (S. Zaksaitė¹⁹⁵⁴), particularities of domestic violence and its prevention (B. Palavinskienė¹⁹⁵⁵, L. Vaigė¹⁹⁵⁶). The author of this dissertation has researched the jurisprudence of the European Court of Human Rights in cases of domestic violence¹⁹⁵⁷, the problematic aspects of the protection against domestic violence in Lithuania detected by the international institutions¹⁹⁵⁸, the concept of family member in criminal cases of domestic violence¹⁹⁵⁹. There are only few studies tackling gender issues in the context of domestic

0470_2008_N_2_2.PG_31-48.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

- 1945 Karolis Jovaišas, *Smurto šeimoje prevencija: iliuzijų anatomija* (Vilnius: Eugrimas, 2009).
- 1946 Dovilė Petrauskaitė, *Smurtas šeimoje* (Vilnius: Danielius, 2010).
- 1947 Laima Vaigė, "The International Right to Highest Attainable Standard of Physical and Mental Health: Evaluating Obligations of Lithuania in Cases of Violence Against Women", *European Scientific Journal*. 12, 23 (August 2016): 34–61, <http://dx.doi.org/10.19044/esj.2016.v12n23p34>; Laima Vaigė, "Violence Against Women Under International Law: Filling the Gaps at International, Regional and National Levels" (doctoral thesis, Mykolas Romeris University, Vilnius, 2016).
- 1948 Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2013–2014: apžvalga, 45–51.
- 1949 Iona Michailovič, „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“. *Teisė* 82 (2012): 26–40.
- 1950 Laima Vaigė, *Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje: psichinės prievartos problematika*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2013.
- 1951 Iona Michailovič, „Įkylus persekiojimas ir jo aukos“, *Informacijos mokslai* 82 (2018): 86–96, <https://doi.org/10.15388/Im.2018.82.6>.
- 1952 Grinevičiūtė, *supra note* 28.
- 1953 Edita Gruodytė ir Neringa Palionienė, „Riboto pakaltinamumo ir naujagimio nužudymo santykio problematika“. *Jurisprudencija* 23, 2 (2016): 294–309.
- 1954 Salomėja Zaksaitė, „Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje“, iš *Aktualiausias žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008–2013 m. problemos: teisinis tyrimas*, Lina Beličienė ir kt. (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014), 66–69.
- 1955 Brigita Palavinskienė, „Smurto šeimoje ypatumai ir prevencija“, iš *Kriminologija*, Genovaitė Babachinaitė ir kt. (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010), 409–447.
- 1956 Laima Vaigė, „Smurto prieš moteris prevencija: nacionalinės teisės spragos“, *Jurisprudencija* 23, 1 (2016): 89–107.
- 1957 Ramunė Jakštienė, „Domestic Violence in Case-law of European Court of Human Rights“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 11 (2014): 68–87, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14947/Jakstienė.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- 1958 Ramunė Jakštienė, „Protection from Domestic Violence Against Women in Lithuania: Problematic Aspects Detected by International Institutions“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 9 (2013): 101–115, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14900/Jak%20tienė%20.pdf?sequence=1>.
- 1959 Ramunė Jakštienė, „Šeimos nario samprata baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje:

violence: e.g., the concept of domestic violence and the relevance of gender (L. Vaigė¹⁹⁶⁰, I. Michailovič¹⁹⁶¹), gender roles (S. Zaksaitė¹⁹⁶²).

Some specific criminal procedures in cases of domestic violence have also become an object of several researches: the police officers' right to detain a person and to deliver him to a police station (D. Urbonas¹⁹⁶³), prevention of violence (L. Čaplikienė, V. Velička¹⁹⁶⁴), system of protection and assistance to victims of domestic violence (Human Rights Monitoring Institute¹⁹⁶⁵) and other¹⁹⁶⁶. The author of this research has analysed the involvement of schools in the process of the protection against domestic violence¹⁹⁶⁷. Aiming to present the main results of this research the author's article on the procedure of assessment of victims' special protection needs has been published¹⁹⁶⁸. Some aspects of criminal proceedings in cases of domestic violence have been analysed researching specific institutes: mediation (R. Giedrytė-Mačiulienė, J. Venckevičienė¹⁹⁶⁹, I. Michailovič and other¹⁹⁷⁰), coercive measures (A. Vingilė¹⁹⁷¹), initiation of a pre-trial investigation (R. Ažubalytė and other¹⁹⁷²),

teismų praktikos pagrindimas", *Jurisprudencija* 25, 1 (2018): 225–259.

1960 Laima Vaigė, "The Concept of Domestic Violence in Lithuania and the Concept of Gender from the Perspective of International law", *Socialinių mokslų studijos* 5, 1 (2013): 255–274, <https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/viewFile/243/234>.

1961 Michailovič, *supra note* 101: 155–172.

1962 Salomėja Zaksaitė, "Protection from Domestic Violence: An Essential Human Right or a "Fight" Against Masculinity?", *Kriminologijos studijos* 4 (2016): 183–194.

1963 Darius Urbonas, „Policijos pareigūnų teisė sulaikyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą smurto privačioje erdvėje kontekste“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 5 (2011): 220–240, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14840/Urbonas.pdf?sequence=1>.

1964 Laimutė Čaplikienė ir Vilius Velička, „Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 19, 1 (2017): 51–65, <http://dx.doi.org/10.7220/2029-5820.19.1.3>.

1965 Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *supra note* 16.

1966 Vilniaus miesto apylinkės teismas. *2013 metais išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimas* (Vilnius, 2014), etc.

1967 Ramunė Jakštienė, „Mokyklų dalyvavimas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje procese“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 18 (2017): 308–343, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15081/Jak%20tien%20.pdf?sequence=1>; Ramunė Jakštienė & Aurelija Pūraitė, „Involvement of Schools in the Process of Protection from Domestic Violence“, iš *Society. Integration. Education* (Proceedings of the International Scientific Conference, Rezekne, Rezekne Academy of Technologies, May 25th–26th, 2018, vol. VI, Economics and Public Administration), 212–222.

1968 Ramunė Jakštienė, „Nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūra“, *Jurisprudencija* 24, 2 (2017): 359–386, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15171/4708-10507-1-PB.pdf?sequence=1>.

1969 Renata Giedrytė-Mačiulienė ir Judita Venckevičienė, „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje“. *Teisės problemos* 2, 92 (2016): 81–82, <http://teise.org/wp-content/uploads/2017/02/Giedrytė-Mačiulienė-Venckevičienė-2016-2.pdf>.

1970 Ilona Michailovič ir kt. *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje*: monografija (Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2014), 157–172; Michailovič, *supra note* 101: 26–40.

1971 Aušra Vingilė, „Problematiniai kardomųjų priemonių taikymo aspektai“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 9 (2013): 309–325, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14916/Vingil%20.pdf?sequence=1>.

1972 Rima Ažubalytė ir kt. *Baudžiamojo proceso teisė* (Vilnius, 2014), 25.

protection of victims and witnesses during court proceedings (I. Daniūnaitė and other¹⁹⁷³, G. Chomentauskas and other¹⁹⁷⁴, L. Jakulevičienė and other¹⁹⁷⁵), victims' support (European Union Fundamental Rights Agency¹⁹⁷⁶), procedural guarantees to the vulnerable participants of criminal proceedings (R. Ažubalytė, J. Zajančauskienė)¹⁹⁷⁷.

There are some methodical publications dealing the cases of domestic violence: recommendations for the police officers (A. Matusa and other¹⁹⁷⁸, L. Stulginskienė¹⁹⁷⁹, R. Uscila, N. Grigutytė, E. Karmaza¹⁹⁸⁰), recommendations for the employees of special assistance centres, volunteers and experts (H. L. Vasiliauskienė and other)¹⁹⁸¹. The methodical material of non-judicial nature is also relevant: e.g., recommendations identifying violence against children (R. Adlienė and other¹⁹⁸²), methodology how to change violent behaviour (N. Dirsienė, V. Reikartienė¹⁹⁸³) and other¹⁹⁸⁴.

-
- 1973 Ieva Daniūnaitė ir kt. *Vaikai – nusikaltimų aukos ir liudytojai: situacijos Lietuvoje apžvalga* (Vilnius: Paramos vaikams centras, 2011).
- 1974 Gintaras Chomentauskas ir kt. *Psichologinė parama aukoms ir liudytojams bei jų apsauga teismo procese* (2015).
- 1975 Jakulevičienė & Siniovas, *supra note 9*.
- 1976 Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra (FRA), *Nusikaltimų aukos ES: aukoms teikiama parama ir jos pobūdis*: santrauka (2014).
- 1977 Rima Ažubalytė & Jolanta Zajančauskienė, „Vulnerability Assessment of Participants in Lithuanian Criminal Proceedings in the Context of EU Regulations“, *Baltic Journal of Law & Politics* 7, 2 (2014), 152–178, <https://doi.org/10.1515/bjlp-2015-0006>.
- 1978 Antanas Matusa ir kt., *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, kovojantiems su smurtu artimoje aplinkoje ir smurtu lyties pagrindu* (Vilnius, 2016).
- 1979 Lolita Stulginskienė, *Smurtas artimoje aplinkoje. Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, susiduriantiems su smurtu artimoje aplinkoje* (Trakai: UAB „Grafija“, 2014).
- 1980 Rokas Uscila, Neringa Grigutytė ir Evaldas Karmaza, *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimose atvejus* (Vilnius: Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, 2008).
- 1981 Lilija Henrika Vasiliauskienė, Evelina Dirmotaitė ir Zuzana Vasiliauskaitė, *Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams* (Vilnius, 2016).
- 1982 Rolanda Adlienė ir kt. *Smurto prieš vaikus diagnostikos metodinės rekomendacijos* [žiūrėta 2016-08-05], http://sam.lrv.lt/uploads/sam/documents/files/Veiklos_sritys/Asmens_sveikatos_prieziura/Diagnostikos_metodikos_ir_rekomendacijos/Rekomendacijos/SMURTO%20PRIES%20VAIKUS%20DIAGNOSTIKOS%20METODIN%C4%96S%20REKOMENDACIJOS.pdf; *Praktinės rekomendacijos, kaip atpažinti, kad vaikas yra žalojamas* (VšĮ Paramos vaikams centras, 2012), http://www.vaikoteises.lt/lt/vaiko_teisiu_apsauga/smurta_patyres_vaikas/kas_yra_smurtas_pries_vaikus_.html; *Vaiką žalojantis elgesys: metodinis vadovas specialistams* (VšĮ Paramos vaikams centras, 2012), http://www.vaikoteises.lt/lt/vaiko_teisiu_apsauga/smurta_patyres_vaikas/kas_yra_smurtas_pries_vaikus_.html, etc.
- 1983 Nijolė Dirsienė ir Valerija Reikertienė, *Smurtinio elgesio keitimo metodika (praktinis vadovas socialiniams darbuotojams)* (Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2008).
- 1984 Žydrė Arlauskaitė ir kt., *Vaikas – smurto auka: teisiniai, psichologiniai ir socialiniai aspektai: metodinis vadovas specialistams, dirbantiems su smurtą patyrusiais vaikais ir jų šeimomis* (2010).

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

1. Inefficiency of the existing legal regulation on protection against domestic violence and its application is partly predetermined by a lack of the doctrinal basis. Aiming to establish the methodological (doctrinal) basis for legal assessment of domestic violence in terms of criminal law and for the peculiarities of criminal procedure in these cases the reference was made to the essential characteristics of domestic violence disclosed by different academic disciplines. The results of these researches substantiate the specifics and difference of domestic violence from other forms of interpersonal violence.
 - 1.1. Motivation of domestic violence is related to gender-based violence, which disproportionately affects women: most victims are women and that of perpetrators are men (gender asymmetry).
 - 1.2. Domestic violence typically takes multidimensional forms: physical, sexual, psychological, economic violence.
 - 1.3. Domestic violence is heterogeneous, thus on the ground of its context domestic violence is classified to coercive control, situational violence, violent resistance and mutual control. Such typology of violence justifies the need to differentiate instruments of the State's response to it and those of intervention.
 - 1.4. High level of latency and risk of domestic violence, cycle of violence, cumulative negative effect makes victims particularly vulnerable for the repeat and secondary victimisation.
2. The specifics of domestic violence, as a form of violence against women, established in the research predetermines a demand of the special legal regulation ensuring the State's assistance to the victims and response to violence. Having assessed the fact that the criminal laws are (and should be) neutral in respect of gender (principle of equality) it is suggested to refer to the doctrine of domestic violence not only legislating, but also interpreting the provisions of the CC and the CCP. The results of the analysis of international legal acts, case-law of judicial and quasi-judicial institutions, national systems of foreign states, substantiates the doctrine of domestic violence as a methodological basis to interpret the norms criminalizing domestic violence and to establish the specifics of criminal procedure in these cases. The results of this research leads to the conclusion that doctrine can help in appropriate application of criminal justice instruments: i.e. determining proportionate measures of criminal liability and elements of criminal offences (establishing qualifying elements and special norms), applying special forms of criminal procedure, efficient procedures for the assessment of victims' vulnerability, adequate victims' protection mechanisms during criminal proceedings, efficiently monitoring their implementation.
3. Domestic violence in the Criminal Code of the Republic of Lithuania is criminalised according to the following model: the main elements of specific criminal offences are supplemented with qualifying elements. The analysis of the compliance of Lithuanian criminal law with the requirements of international acts and practices allows to conclude that existing model of the protection against domestic violence by criminal law fails to ensure adequate criminalisation of domestic violence and its proper incrimina-

tion. Aiming to fulfil the international obligations, i.e. criminalising the most serious forms of domestic violence and determining qualifying elements of criminal offences, modifications of the legislation and case-law are necessary.

3.1. The Lithuanian criminal legislation is not based on the typology of violence, which characterises the degree of risk of violence, therefore, not all the most serious forms of domestic violence are criminalised, in case of psychological or economic violence particularly. The research of the case-law of Lithuanian courts in criminal cases of domestic violence revealed that usually criminal liability is incident based and the context of violence is not assessed. Due to the said reasons some characteristics of violent behaviour remain not assessed, however, they are relevant: violent behaviour as a pattern of violence, typical tactics of violence (e.g. stalking), types of violence (systemic or situational violence). This also results in inadequate assessment of victims' vulnerability and effects of violence, disproportionate criminal liability, failure to impose effective punitive measures.

3.1.1. The most serious forms of psychological violence (threatening to murder or cause a severe health impairment, terrorizing, restriction of freedom of a person's actions, defamation, violation of inviolability of a person's correspondence, unlawful collection, disclosure or use of information about a person's private life) are criminalised in Articles 133, 145, 148, 154, 166–168 of the CC. However, the results of the researches demonstrate that other typical forms of domestic violence, such as stalking or coercive control, are also very common to domestic violence against women and very serious. This is predetermined by the specifics of domestic violence: latency, systematic nature, negative cumulative effect, victims' vulnerability to repeat victimization. Aiming to remove the gaps of current legal regulation, it is recommended to establish special norms in the CC, criminalizing stalking and coercive control. The suggested regulation should extend criminalisation of psychological and economic violence, thus ensuring correlation between the specifics of domestic violence and its legal assessment in terms of criminal law and increasing possible reactions of criminal law to domestic violence. After having assessed the doctrinal concepts and tendencies of international and national regulations of foreign countries, it is recommended to introduce new provisions in the CC – Article 145 §1 and Article 148¹ – as follows:

3.1.2. ***“1. Any person who intentionally repeatedly directly, indirectly or by invoking other persons in any form or by any means unlawfully following a person, or observing him/her, or harassing him/her, or engaging in unwanted communication with him/her, or otherwise stalked a person ...”***

“3: 4. A person shall be held liable for the acts provided for in paragraphs 1 and, 2 and 3 of this Article only under a complaint filed by the victim or a statement by the legal representative thereof or at the prosecutor's request or when the pre-trial investigation is initiated upon establishing elements of domestic violence.”

3.1.3. Article 148¹. Coercive Control

A person, who systematically or constantly regulating private life of a family member or a close relative, or subordinating him/her, or otherwise unlawfully controlled him/her using mental violence, ...”

3.2. Criminalisation of physical domestic violence is most detailed (Articles 129–131, 135, 136, 138, 140, 146, 156, 158, 163 of CC). A qualifying element of a family member or a close relative is established only for several acts of physical violence (Art.129 § 2.3, Art. 135 §2.3, Art. 138 §2.3, Art. 140 §2) The analysis of case-law interpreting and applying it has disclosed the limitation of its scope.

3.2.1. The research of the case-law leads to the conclusion that the interpretation of a concept of a family member by making references to the Art. 248 §2 of the CC, or Art. 38 of the CPC, or definitions provided in Civil Code or special LPDV is not consistent with the principle *nullum crimen sine lege stricta*. Thus, aiming to ensure adequate protection of domestic violence victims and adequate qualification of these criminal offences, it is necessary to define the concept of a family member in the CC in terms which meet the requirements of judicial technique and corresponds the specifics of domestic violence.

3.2.2. The analysis of the case-law has disclosed that some elements of *de facto* family relations are interpreted in restrictive manner and the marriage is not always considered as an *ipso jure* important factor substantiating family relations. It has also been established that in cases of violence by former partner the courts follow the interpretation of the concept of a family member, even though its criteria are not appropriate in this case. Therefore, given the specifics of domestic violence, the provisions of international legal acts, the jurisprudence of the ECtHR, the concept of a family member should also be applied to former spouses or partners not relating it exclusively to a common domicile or household.

3.2.3. It is recommended to introduce new norms in Chapter XVII of the CC (Article 134¹), Chapter XVIII (Article 141 §2) and Chapter XX (Article 148² of the CC) defining the concept of a family member as follows: “***Family members of a person, who has committed a crime, are his/her parents (step parents), children (adopted children), brothers, sisters and their spouses, or persons, who live together without having registered marriage, also his/her current or former spouse or a person, with whom they live or have lived together without having registered a marriage, also his/her child’s mother or father, and parents of his/her spouse or a person, with whom they live together without having registered a marriage.***”

4. The broad scope of State’s positive obligations of to protect a person against domestic violence are related to human rights ensured in Articles 2, 3, 8, 14 of the European Convention on Human Rights. This obligation covers and timely response to violence, as well as efficient investigation of criminal offences. As this research shows, appropriate implementation of the international obligations is not related to the State’s duty to

establish special criminal procedures in cases of domestic violence but concerns the establishment of the particularities of criminal procedure which are predetermined by the specifics of domestic violence and needs of victims' right to protection. So, it can be concluded that an appropriate application of the existent forms of criminal procedure (constitutional criminal procedure or its special forms) in cases of domestic violence creates enough presumptions to efficiently implement the State's positive obligations. However, this obligation should be related not only to the legal regulation of the criminal procedure but also to the practice of its application. The practice of the constitutional criminal procedure, and of simplified criminal procedure, which is typical in cases of domestic violence, confirms that the framework of the existent legal regulation of criminal procedure has resources to optimise the criminal procedure in domestic violence cases and to make it faster by invoking organisational measures.

- 4.1. The research showed that LPDV incorporated certain provisions, which established special rules of the pre-trial investigation not corresponding with the rules established in the CCP. As a result, the procedures of initiation of pre-trial investigation, application of protective measures according to LPDV, and supervision measures, imposed in compliance with the CCP, were brought in confusion. Since criminal procedure is established in the CCP, so aiming to harmonise the provisions of the CCP and the LPDV it is suggested to differentiate criminal and administrative procedures of the State's legal response to domestic violence, by eliminating provisions from the LPDV regulating the course of criminal procedure (terms of the pre-trial investigation, a form of criminal process).
- 4.2. Prompt criminal procedure is one of the elements of the State's obligation to act with due diligence investigating criminal offences. Therefore, forms of simplified criminal procedure applied in Lithuania make up enough presumptions for an appropriate implementation of the international obligations. On the other hand, aiming to make the criminal procedure in cases of domestic violence even faster so-called turbo procedure is applied, when prosecution activities are not taken, and the criminal case is brought to the court within 48 hours from the initiation of pre-trial investigation. Although such practice complies to the rules of accelerated procedure established in the CCP (Article 426), certain doubts arise as to its expediency, quality of the procedure, safety of victims, especially vulnerable ones, and possibilities to implement additional procedural guarantees. In cases of systemic violence or coercive control, which are typical for domestic violence against women, such practice is inadequate.
- 4.3. According to the provisions of the Victims' Rights Directive victims of all crimes should have access to services of restorative justice. However, mediation or other forms of restorative justice in cases of domestic violence can be possible only if they are based on clear legal regulation, according to which they would not be compulsory and would comply the international provisions on causes, conditions and course of the proceedings, requirements for participants. The specifics of domestic violence should be taken into consideration, therefore, cases, when mediation is impossible, should be explicitly indicated (e.g., in cases of system-

ic violence, coercive control, power disbalance). The ground for the mediation should also clearly correspond the typology of violence (e.g. in case of situational violence) or other circumstances of a violent act (violence by non-partner, independence of a victim from the perpetrator, separate residences and the like).

- 4.4. Reconciliation of a victim and a perpetrator, as a form of discretionary criminal prosecution, in cases of domestic violence is typical, but not limited by any specific criteria (Article 38 of the CC, Articles 212, 303 §4 of the CCP). However, this institute should be applied only after a careful assessment of the specifics of domestic violence and circumstances of a specific case. This institute could be applied more often in cases of situational couple violence or in case when perpetrator and victim live separately (i.e. in case of violence by non-partner). Besides, it is important to establish clear procedure of the realisation of this institute. Aiming to ensure proper protection of the interests of the victims of domestic violence usually punitive measures should be applied when exempting the perpetrator from criminal liability after reconciliation. Punitive measures which meet the interests of the victims of domestic violence best are as follows: an order to live separately from the victim and (or) not to approach the victim closer than at the established distance (Article 67 §2(8), 72¹ of the CC).
- 4.5. The analysis of the case-law showed that other grounds of exemption from criminal liability – warranty, insignificance of the criminal act – are invoked less often. The case-law on the exemption from criminal liability due to insignificance of the criminal act in cases of domestic violence is inconsistent. The research of the doctrine and the jurisprudence of the courts allows to conclude that in general due to public interest and high value of protected interests (such as life, health) the basis and reasoning for exemption from criminal liability on this ground should be assessed very carefully. Nevertheless, having regard to the principles of the case-law and the specifics of domestic violence, some acts of domestic violence might be considered insignificant, e.g. in cases of situational violence.
- 4.6. While analysing the simplified criminal procedure, it might be stated that there is a disbalance of the rights of the accused person and the victim to the legal representation for the disadvantage of the latter. Aiming to restore the balance of the interests of these subjects and to ensure legal aid guaranteed by State without delay it is recommended to amend **Article 55 §4 of the CCP** and to expand the list of persons indicated therein to whom the authorised legal representative may be mandatory, by adding to the said list victims of domestic violence as follows: “An officer of pre-trial investigation, a prosecutor or a court by a well-reasoned decision might admit that a participation of the victim’s authorised legal representative is mandatory *in cases of domestic violence, also in cases* of criminal offences towards a person’s health, freedom, freedom of sexual self-determination and immunity, a child and a family or morals, when a minor is a victim, also in other cases, if without the assistance of the authorised legal representative the rights and legal interests of a minor victim would be represented improperly. In

such cases the provisions of Articles of 51 and 52 of this Code are applied for the authorised legal representation.”

5. The State’s duty of due diligence also includes efficient access to justice to victims, by ensuring adequate response to violence. However, the analysis of the existent practice allows to state that operative and efficient response to reports of domestic violence is not ensured to full extent.
 - 5.1. Due to a high level of latency of domestic violence and deficiency of the legal regulation and its enforcement the initiation of criminal procedure should not be exclusively based on the report of the victim. Therefore, the abolishment of private prosecution and initiation of pre-trial investigation in cases of domestic violence *ex officio* corresponds to the specifics of such violence and the victims’ needs (Article 167 §3 of the CCP). However, amendments of the provisions of CCP on public prosecution on the basis of victim’s report are not in compliance with the provisions of the CC. Aiming to harmonise the provisions of the CC and the CCP and to guarantee efficient response to domestic violence it is recommended to supplement **Articles 154 §3, 168 §3, 178 §5, 187 §4 of the CC** by a provision establishing that **criminal liability is also applied in cases, when the pre-trial investigation is initiated on the ground of detection of elements of domestic violence**. Likewise, it is recommended to amend Article 167 §3 of the CCP as follows: without enumerating specific provisions of the CC, but establishing a common provision according to which **if a criminal offence has elements of domestic violence, the pre-trial investigation is initiated independently whether there is a complaint of the victim or his/her legal representative, and normal criminal procedure is applied**.
 - 5.2. Since the complaint of a victim is not necessary in order to initiate criminal proceedings the reports of other persons and institutions on the acts of domestic violence became an important source of information. A personal duty to report on such criminal offences for some subjects – institutions of education, health care, children rights’ protection – is transformed into a professional duty. Most of the special provisions establishing an obligation to report about known cases of violence, are linked to the children’s rights protection. There are enough legal presumptions for the appropriate implementation of these duties: legal acts do not impose disproportionate requirements, and implementation of this obligation based on the inter institutional cooperation does not result in competition with other duties of the institutions of education, health care, children’s rights protection or their employees (protection of private life, a requirement of confidentiality). It has been established that even though failure to perform a professional duty to report about known cases of domestic violence result in administrative or criminal liability, such practice is not widespread. Therefore systemic analysis of the national and international legal acts leads to a conclusion that general norms does not ensure appropriate performance of the duty to report about acts of domestic violence and there is a need of special legal norms.

- 5.3. In Lithuania during the period of 2012–2018, when a number of the reports of domestic violence was increasing, a number of initiated pre-trial investigations was decreasing. Such a tendency could be explained as a failure to recognise psychological, economical domestic violence and as inappropriate assessment of the circumstances of the case, qualification of criminal offence. Specific aspects of a duty of due diligence, increasing a possibility to prevent domestic violence and detect criminal offences, are incorporated into the provisions of the special regulation, establishing the procedure of response to domestic violence (e.g. police officers' response to reports of domestic violence, the enforcement of a court decision to impose interim protection measures, ensuring the protection of victims – Order of the General Commissioner of the Lithuanian Police No. 5-V-611, §§8, 36, 02-07-2018). However appropriate implementation of these aspects of State's duty has not yet been ensured.
6. Victims' Rights Directive guarantees additional measures of procedural protection to victims of domestic violence, as particularly vulnerable to repeat or secondary victimisation. The procedure of individual assessment of victim's special protection needs is one of them. According to the national regulation this procedure takes two stages: the need for special protection is established and then relevant measures are offered. The provisions of the Directive were transposed to national law amending Criminal Procedure Code and passing a new post-legislative legal act by prosecutor general (hereinafter – Recommendations). The form of the implementation of the Directive is in principle an adequate technique of transposition. However, the analysis of the existent regulation and practice of its application allows to conclude that the State's duty of due diligence to ensure protection of victims of crime during the criminal proceedings is implemented not efficiently enough.
- 6.1. By assessing the correspondence of the provisions of the CCP and the Recommendations it has been established that some provisions of the Recommendations limit possibilities to enjoy rights and guarantees set forth in the CCP for the victims or expand the content of the provisions of the CCP or are of recommendatory nature. Thus, such regulation does not completely correspond to the requirements of the constitutional legality. Given the efficiency of such legal regulation, it is recommended to harmonise the provisions of the Recommendations concerning grounds and conditions of the application of special measures of protection (2.4, 16 p., annex 3), subjects to be assessed (p. 2.3), also terms to be used (2.4, p.12, annex 1) with the regulation set forth in the CCP (Articles 36², 55 § 4, 186 §§ 1, 3, 186¹ of the CCP and other). Aiming to ensure that the regulation of the application of the protection measures to the victims complied with the principles of clarity, systematicity of the legislation, it is suggested **to define the term of special measures of protection in the CCP**.
- 6.2. The comparative analysis allowed to conclude that the national regulation of the procedure of the assessment of victim's special protection needs does not completely correspond to the standards of the Directive and is insufficient, thus, its implementation can be inappropriate and unable to ensure effective protection of

domestic violence. Discrepancies and gaps in legal regulation can be eliminated by amending the CCP and the Recommendations:

- 6.2.1. According to the Directive the ground to apply special measures of protection is the establishment of special protection needs, while the application of measures of protection in the Recommendations is linked to the level of risk to the victim. Such regulation limits possibilities of special protection, therefore, provisions of the Recommendations should be amended accordingly.
- 6.2.2. Most measures of protection, established in the Recommendations, are introduced as recommendations, and their application rests on the discretion of the officer. However, the Directive imposes an obligation to ensure the application of the indicated measures of protection. Thus, it is necessary to amend the provisions of the Recommendations turning them into obligatory ones.
- 6.2.3. While establishing victim's special protection needs some of the circumstances indicated in the Directive, which are subject to the assessment and are important in cases of domestic violence, are not included into the list of assessment criteria of the Recommendations (e.g., **gender, age, state of origin, a status of a resident, communication difficulties, repeat victimization**). **The supplement of the list by these criteria and other relevant criteria (e.g., criminal history of a suspect, whether the suspect has a gun, health impairments or addictions, whether there have already been taken decisions to apply supervision measures, obligations or prohibitions, whether a suspect's place of residence is known and other)** would allow to reach the aim of the Directive and to establish victim's individual protection needs.
- 6.2.4. The procedure of the assessment of victim's special protection needs established by the Recommendations does not ensure particular attention to the victims of domestic violence and their active participation in the proceedings as required by the Directive. Possibilities of the flexibility of the proceedings are not exhausted either. Therefore, it is recommended to harmonise said provisions with the requirements of the Directive by supplementing them: **include the victim's will into the list of the criteria subject to the assessment (annexes 1, 2)**, differentiate the procedures of the assessment, by categorising the level of the vulnerability of the victims, by establishing different scope of the assessment.
- 6.3. The results of the analysis of the data gathered from the EU legal acts, scientific research, case-law, delivered by the experts provide for grounds to state that female victims of domestic violence are vulnerable to secondary and repeat victimisation, and there should be a strong presumption that those victims will benefit from special protection measures. The children victims are also *a priori* considered to have special needs. Therefore, in respect of these victims one-stage procedure would be appropriate: after an individual assessment making those measures of protection

available which would best meet personal protection needs. This would ensure victim-oriented approach and allow to organise the officer's activities more efficiently.

7. The catalogue of measures of protection of domestic violence comprises of different legal instruments – civil law (interim protection measures according to the LPDV, the Civil Code), criminal law and procedure (supervision and other coercive procedural measures, special measures of protection, punitive measures, also guarantees which ensure anonymity, measures of protection from adverse effect of criminal proceedings), administrative law (refusal to issue permit to have a gun or cancel a permit for the perpetrator, electronic emergency equipment given to the victim). Aiming to ensure efficient protection to the victim such measures should be applied before the initiation of a criminal proceedings as well as during it and when they are closed.
 - 7.1. The application of interim protection measures according to the LPDV is very limited due to their duration term (can be imposed only till the initiation of pre-trial investigation) and other procedural circumstances (specific basis for application). Besides, no urgent protection measures are established which could be imposed as soon as the victim applies for assistance to the law enforcement institutions. Thus, referring to the good practice of foreign states it is recommended to consider the establishment of civil protection order issued upon the arrival of the police to the place of incident (by the provisions of the Law on Police, the LPDV, special legal acts of secondary legislation, which regulate the procedure of police officers' response to domestic violence).
 - 7.2. Even though the primary purpose of the procedural coercive measures is not protection of a victim, appropriate application of these measures can have a double effect – ensure appropriate course of criminal proceedings and protection of victims. Since there are no special provisions regulating application of supervision measures in respect of the suspects (the accused) in cases of domestic violence, they should be imposed having regard to the specifics of such violence, type of violence, victims' protection needs. Some supervision measures are not only inefficient, but even dangerous for the victim of domestic violence (e.g., home arrest, periodic registration at the police station, seizure of documents is imposed for a perpetrator who shares the same residence with the victim). The most efficient supervision measures are those ensuring separation of the perpetrator from the victim, so usually measures of this kind should be applied: i.e., obligation to live separately from the victim and (or) not to approach the victim at a distance closer than it has been established (Article 132¹ of the CCP), intensive supervision (Article 131¹ of the CCP).
 - 7.3. The enforcement of protection measures remains to be one of the most deficient elements in the structure of the victim protection. Legal consequences, when the suspect (the accused) violates supervision measures, usually are based on systemic violations, and even they are not the object of a criminal offence established in Article 245 of the CCP. This rises some doubts as regards the efficiency of the supervision measures established in the CCP while ensuring victims material and

procedural interests and protection from repeat victimisation. Therefore, it is suggested for the courts to make a more rigorous legal assessment of a violation of at least the most efficient measure – obligation to live separately or not to approach the victim. A violation of this supervision measure should be a basis for the inevitable change of it to a stricter one (e.g., intensive supervision). Besides, the procedure of monitoring the enforcement of supervision measures regulated by the secondary legislation must be detailed by establishing specific obligations to the officers and deadlines of their fulfilment. The monitoring procedure enforcing interim protection measures established in LPDV might be a guideline.

- 7.4. Aiming to ensure the protection of a victim when criminal proceedings are closed the courts should impose on a perpetrator not only a criminal penalty but also punitive measures corresponding the penalty and the interests of a victim. Although the primary purpose of punitive measures is to help seeking the aims of the penalty and not to protect the interests of the victim, still, an obligation to live separately from the victim (or) not to approach her closer than at established distance (Article 72¹ of the CC) has such aim and effect. This measure meets the specifics of the domestic violence and victims' protection needs best.
8. Efficient gathering of evidence and its appropriate assessment are also elements of the State's positive obligation. Therefore, in cases of domestic violence adequate measures of evidencing should be chosen and practices of their admissibility, reliability assessment should be applied, because evidencing of violence of this nature and its impact to the victim in criminal cases is specific.
 - 8.1. Appropriate primary response of the police to domestic violence ensures efficient evidencing, therefore, as many information relevant for the case as possible should be recorded in the primary data. The new practice of the Lithuanian police to make video and audio records of the primary scene of the incident is welcomed. Still, it is recommended to specify the procedure of video recording establishing the issues of the protection of persons' privacy, data storage, and the efficiency of the police activities in the Order of the General Commissioner of the Lithuanian Police No. 5-V-611, 02-07-2018.
 - 8.2. Aiming to disclose the circumstances of the criminal acts of domestic violence more precisely and comprehensively, to assess a type, form, context of the violence, the vulnerability of the victim and applicable measures of protection or punitive measures, to characterise the perpetrator, it is always necessary to gather data about the perpetrator's earlier criminal activities of this kind. Thus, it is recommended to **supplement a form of an official report about a possible domestic violence by a requirement to provide the data about supervision or punitive measures imposed on a person earlier, prohibitions issued by a court (Order of the General Commissioner of the Lithuanian Police No. 5-V-611, Annex 2, 02-07-2018)**. Information describing the suspect should be gathered having regard to the specifics and type of domestic violence, i.e. history of personal relations, information about repeat victimization, requests of the victim for help.

- 8.3. Information provided by the typology of the violence could be used as an additional information and instrument, assigned to verify appropriateness of the existent legal practices. Heterogeneity of domestic violence results in a demand to expand limits of evidencing and to assess the context of criminal acts. There are legal presumptions and some experience for the realization of this demand in the Lithuanian legal system. In order to disclose the context of violence common techniques for data gathering and standard means of evidencing could be used. Lack of law enforcement officers' abilities to recognize domestic violence could be compensated by using new means of evidencing: records issued by centres of specialized assistance, video recording of the primary scene of incident.
- 8.4. The analysis of the case-law allows to state that in cases of domestic violence a requirement of rather high reliability to witnesses' testimony is raised. However, the procedures, which could ensure its reliability (use of technical means, acoustic and visual obstacles interviewing the victim during the pre-trial investigation or trial proceedings, interviewing by pre-trial investigation judge, participation of an expert during interviewing and other additional procedural guarantees (Articles 185 § 1, 186¹ § 1, 274, 276 § 2, 283 § 6 of the CCP)) are not widely used.
9. The analysis of the case-law of the Lithuanian courts shows that in cases, when a female victim of systemic domestic violence kills a perpetrator, without the establishment of the conditions of the lawfulness of the self-defence, the courts usually do not assess a type of violence against a woman, motivation of violence or gender aspect. Referring to academic discussion concerning measures of the defence of the accused in such cases – a female victim of violence – it could be stated that in some foreign countries specific institutes of criminal law are applied (e.g., self-defence, crime due to sustained coercion or provocation) and measures of evidencing are used (e.g., experts' reports and testimony). These measures provide for a possibility to assess circumstances of the criminal offence comprehensively and adequately. In such cases context of previous violence experienced by women is also assessed and her defence is based on the experts' report concerning the model of violent behaviour suffered by her, its motivation, negative effect on her. Given the compliance of such strategy to the case-law of the Lithuanian courts interpreting self-defence (Article 28 of the CC), exercising discretion while establishing mitigating circumstances (e.g., when a criminal act has been committed due to the sustained coercion or provoking behaviour of the victim (Article 59 §1(5,6) and other), it could be stated that there are legal presumptions to refer to it in the national legal system too.

LIST OF AUTHOR'S ACADEMIC PUBLICATIONS:

1. Jakštienė, Ramunė. „Šeimos nario samprata baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje: teismų praktikos pagrįstumas [The Concept of Family Member in Criminal Cases of Domestic Violence: The Adequacy of the Case Law]”. *Jurisprudencija* 25, 1 (2018): 225–259.
Annotation. This paper discusses the concept of family member in criminal cases of violence in close environment. The main objective of the analysis was to determine the scope of this concept applied in national case law while determining the qualifying element of a crime against human life and health (Chapters XVII and XVIII of the Penal Code). The subject-matter of the research was limited to the most problematic aspects as follows: 1) *de facto* partnership; 2) spouses; 3) former close relationship; 4) and some other relationship. Sixty decisions of national courts were used for the analysis to determine whether the consistent case law interpreting the concept of a family member *ad hoc* is adequate for the effective application of this concept, and whether adjustments to the legal regulation are also necessary.
Key words: domestic violence, concept of family member
2. Jakštienė, Ramunė. „Nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūra [The Assessment of Victims of Violence in Close Environment to Identify Specific Protection Needs]”. *Jurisprudencija* 24, 2 (2017): 359–386.
Annotation. This paper discusses the framework of national legal regulation on the assessment of victims of violence in close environment to identify specific protection needs. The main objective of the analysis was to assess the adequacy of meeting constitutional requirements and standards of Victims' Rights Directive.
Key words: assessment of victims to identify specific protection needs, violence in close environment, criminal proceedings.
3. Jakštienė, Ramunė & Pūraitė, Aurelija. „Involvement of Schools in the Process of Protection from Domestic Violence“. *Society. Integration. Education*. Proceedings of the International Scientific Conference. May 25th–26th, 2018, vol. VI, Economics and Public Administration, p. 212–222. Rezekne, Rezekne Academy of Technologies. 548 p. ISSN 1691-5887.
Annotation. The aim of this article was to identify the need and scope of school participation in the process of protection from domestic violence, in particular by informing the competent authorities about possible child abuse.
Key words: domestic violence, responsibility of the school, violence against children
4. Jakštienė, Ramunė. „Mokyklų dalyvavimas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje procese [Involvement of Schools in the Process of Protection from Domestic Violence]“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 18 (2017): 308–43.
Annotation. Specific activities of the schools, functions and responsibilities delegated by national and international laws lead to an obligation to involve in some criminal proceedings for violence against children in close environment, for example reporting about domestic violence against children to competent authorities, providing them with the relevant data, etc. The analysis suggests that the duty to report is often performed defectively, and the application of legal liability for failure to comply with this obligation is ineffective.
Key words: domestic violence, criminal procedure

LIST OF AUTHOR'S PRESENTATIONS AT SCIENTIFIC CONFERENCES:

1. "Concept of close environment in the case law on domestic violence", presentation at the conference Problems of Public Security: theoretical and practical aspects, Kaunas, 2018-04-12.
2. „Vaiko psichologo vaidmuo baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje: teismų praktika“ [The Role of a Child Psychologist in Criminal Cases of Domestic Violence: Case Law], presentation at the conference Vaiko psichologo vaidmuo baudžiamajame procese – iššūkiai ir problemos [The Role of Child Psychologist in Criminal Proceedings – Challenges and Problems], Kaunas, 2017-12-08).
3. „Individual Assessment of Domestic Violence Victims During Criminal Proceedings: Achievements and Deficiencies“, presentation at the conference Visuomenės saugumo užtikrinimo problemos: teoriniai ir praktiniai aspektai [Public Security Issues: Theoretical and Practical Aspects], Kaunas, 2017-04-13.
4. „Criminal Procedure in Cases of Domestic Violence: the Context of the European Convention on Human Rights“, presentation at the international seminar European and International Criminal Law Human Rights in Criminal Proceedings, Vilnius, 2016-10-18 – 21.

CURRICULUM VITAE

Personal information

Name Ramunė Jakštienė
Contacts jakstieneramune@gmail.com

Higher education

2014–2019 Law PhD
Mykolas Romeris University
2004–2007 Master of Law in Legal Integrated Studies
Vytautas Magnus University
2001–2004 Master of Law
Vytautas Magnus University
Certificate of International Law
Michigan State University Detroit College of Law
1997–2001 Bachelor's Degree in Lithuanian Philology
Minor in Pedagogy
Vytautas Magnus University

Work experience

2006-09-04 – till now Lecturer at the Public Security Academy, Mykolas Romeris University
2005-03-22 – 2013-09-01 Chief specialist of the Legal Department of Kaunas City Municipality Administration
2004-09-01 – 2014 June Lecturer at the Vilnius Cooperative College Kaunas Branch

Academic internships

2017-05-03 – 31 Ruhr-Universität Bochum (Germany)
2016-10-10 – 14 Ministry of Interior of the Republic of Serbia
2016-06-13 – 17 Rhineland-Palatinate Police University (Germany)

Jakštienė, Ramunė

SMURTAS ARTIMOJE APLINKOJE PRIEŠ MOTERIS: BAUDŽIAMOJI TEISINĖ APSAUGA: daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019. 404 p.

Bibliogr. 270–330 p.

ISBN 978-9955-19-942-7 (internete)

ISBN 978-9955-19-943-4 (spausdintas)

Moksliniai tyrimai rodo, kad dažniausias smurto prieš moteris formos – smurto artimoje aplinkoje – rodikliai nemažėja. Smurtas artimoje aplinkoje iš esmės yra smurtas lyties pagrindu, neproporcingai paveikiantis moteris. Nepaisant nacionalinių ir tarptautinių pastangų, smurto artimoje aplinkoje mastas ir intensyvumas Lietuvoje išlieka didelis. Reagavimas į smurtą ir jį patyrusių asmenų apsaugos organizavimas yra nepakankamai veiksmingi. Specialusis apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas Lietuvoje palyginti nesenas, tačiau jo taikymo praktika jau atskleidė jo disfunkcijas, konkurenciją su BK ir BPK. Nacionalinis apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reguliavimas ir ypač jo taikymo praktika stokoja doktrininio metodologinio pagrindo. Tai lemia apsaugos nuo tokio pobūdžio smurto neefektyvumą, netinkamą tarptautinių įsipareigojimų vykdymą. Paminėti aspektai rodo realų poreikį kuo greičiau spręsti problemą, kaip užtikrinti efektyvų Lietuvos valstybės pozityviosios pareigos saugoti asmenis nuo smurto artimoje aplinkoje vykdymą. Kadangi pavojingiausias tokio smurto formos yra kriminalizuotos, tai šios pareigos vykdymas pirmiausiai yra sietinas su tinkamu baudžiamųjų materialinių ir procesinių priemonių taikymu. Siekiant tinkamai kriminalizuoti smurtą artimoje aplinkoje ir nustatyti proporcingas baudžiamosios atsakomybės priemones, pirmiausiai būtina išanalizuoti smurto, jo vykdytojų ir aukų specifiką, taip pat įvertinti, ar esama smurto kriminalizavimo sistema yra pakankama, ar visgi būtina speciali baudžiamąją atsakomybę nustatanti norma. Siekiant nustatyti tinkamas procesines smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugos garantijas, būtina nustatyti optimalią baudžiamojo proceso formą bylose dėl tokio pobūdžio smurto, taip pat tinkamas smurto atskleidimo bei įrodinėjimo priemones, jų vertinimo praktikas.

The researches demonstrate that the rate of the most frequent form of violence against women – domestic violence – is not decreasing. Essentially domestic violence is gender-based violence, which affects women disproportionately. Despite national and international efforts, the scope and intensity of domestic violence in Lithuania remains large. Response to domestic violence and arrangement of protection of victims are insufficiently efficient. Special legal acts regulating protection against domestic violence in Lithuania are relatively recent, however, practice of their application has already disclosed their dysfunctions, inconsistency with the CC and the CCP. The national legal acts concerning domestic violence and practice of their application lack of doctrinal methodological basis. This results in inefficiency of the protection against violence, failure to fulfil international obligations. The above mentioned aspects indicate a real demand to deal the problem and ensure efficient implementation of positive obligations of the State to protect persons against domestic violence. Since the most serious forms

of such violence have been criminalized the implementation of this obligation is first related to an appropriate application of the measures of criminal law and criminal procedure law. Aiming to criminalize domestic violence and to establish proportionate measures of criminal liability it is necessary to analyse the specifics of violence, perpetrators and victims and then to assess whether the existing system of criminalization is sufficient or is a special provision establishing criminal liability necessary. Aiming to establish adequate procedural guarantees of the protection of domestic violence victims, it is necessary to determine an optimal form of criminal procedure in cases of domestic violence, also adequate measures for detection of violence and evidencing.

Ramunė Jakštienė
SMURTAS ARTIMOJE APLINKOJE PRIEŠ MOTERIS:
BAUDŽIAMOJI TEISINĖ APSAUGA

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

ISBN 978-9955-19-942-7 (internete)
ISBN 978-9955-19-943-4 (spausdintinis)

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas roffice@mruni.eu
Tiražas 20 egz. Užsakymo Nr. 21346

Parengė spaudai UAB „Baltic Printing House“
Svajonės g. 40, LT-94101, Klaipėda
www.balticprinting.com
Maketavo Karolis Simaitis

Spausdino UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, Vilnius
www.kopija.lt
El. paštas info@kopija.lt

ISBN 978-9955-19-942-7

9 789955 199434